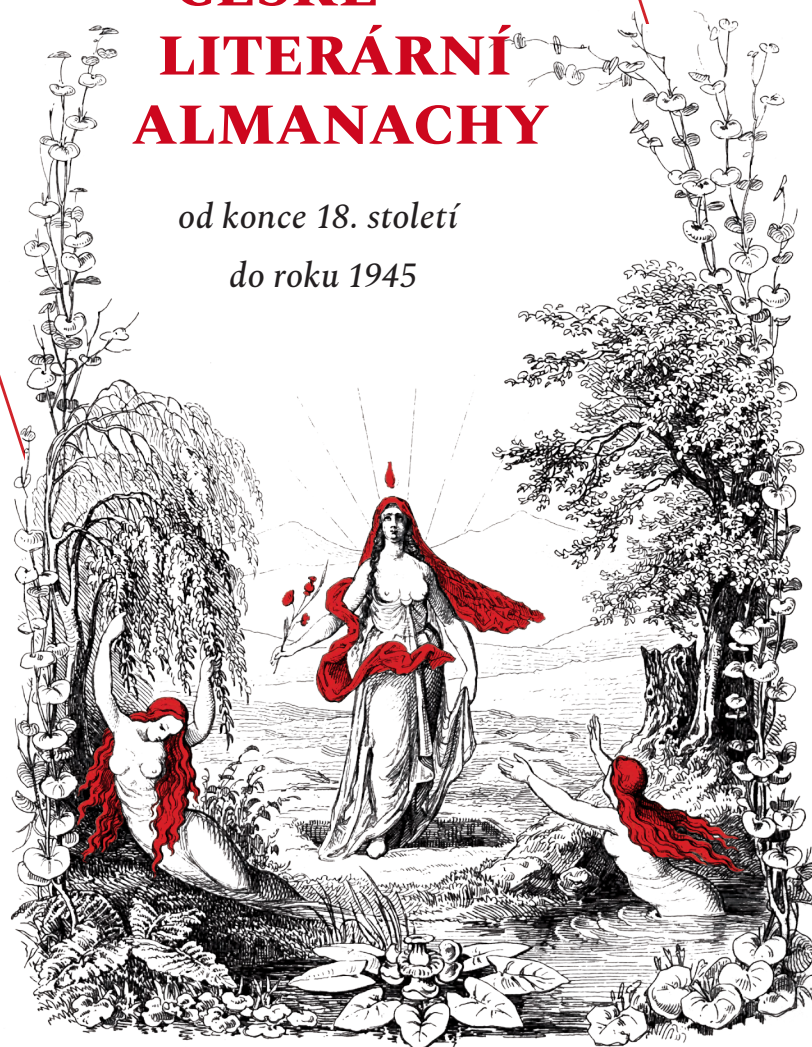

ČESKÉ LITERÁRNÍ ALMANACHY

*od konce 18. století
do roku 1945*

Tomáš Kubíček (ed.)

ČESKÉ LITERÁRNÍ ALMANACHY

*od konce 18. století
do roku 1945*

Katalog k výstavě

Tomáš Kubíček (ed.)

Moravská zemská knihovna

Brno 2026

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

České literární almanachy od konce 18. století do roku 1945: katalog k výstavě / Tomáš Kubíček (ed.). – 1. vydání. – Brno: Moravská zemská knihovna, 2026. – 237 stran: ilustrace

Anglické resumé

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7051-377-4 (brožováno)

* 050.9 * 821.162.3 * 82-1/-9 * 82:316.3 * 82:316.7 * 82.09 * (437.3) * (048.8:082) * (083.824)

– 18.–20. století

– do 1945

– almanachy – Česko – 18.–20. století

– česká literatura – 18.–20. století

– literární žánry

– literatura a společnost – Česko – 18.–20. století

– literatura a kultura – Česko – 18.–20. století

– literárněvědné rozbory

– kolektivní monografie

– katalogy výstav

050 – Seriálové publikace. Periodika [12]

Katalog k výstavě byl financován z prostředků Ministerstva kultury ČR, Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 (NAKI III) DH23P03OVV013 ALKARO – Almanachy, kalendáře, ročenky v českých zemích 1801–1945.

Použitý obrazový materiál pochází z fondu Moravské zemské knihovny v Brně a Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky.

Lektorovali:

prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

PhDr. Jiří Smrčka, Ph.D.

© Moravská zemská knihovna v Brně, 2026

Fotografie © Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2026

Moravská zemská knihovna, 2026

ISBN 978-80-7051-377-4

Obsah

Úvod

České almanachy jako formující síla literárního vývoje i obraz dobové kultury	— 6
<i>Tomáš Kubíček</i>	

Případové studie

Puchmajerovy almanachy	— 10
<i>Veronika Faktorová</i>	

Almanach Máj: Programový manifest nebo náhradní periodikum?	— 20
<i>Dagmar Mocná</i>	

Almanachy okruhu <i>Moderní revue</i>	— 34
<i>Luboš Merhaut</i>	

<i>Studentský almanach (1904–1908)</i>	— 46
<i>Michal Topor</i>	

Z dámského budoáru za vzděláním	— 60
<i>Libuše Heczková</i>	

Disk – revue mezi almanachem, sborníkem, časopisem a artefaktem	— 68
<i>Jan Wiendl</i>	

Ruralistické sborníky <i>Básníci selství</i> a <i>Tváří k vesnici</i>	— 76
<i>Lukáš Holeček</i>	

Almanachy <i>Kmene</i> jako hlasatelé hodnot i jako marketingové nástroje	— 88
<i>Petr A. Bílek</i>	

<i>Socialistický realismus</i> . Sborník	— 102
<i>Tomáš Kubíček</i>	

Katalog k výstavě

Literární almanachy vydávané v českých zemích od konce 18. století do roku 1945	— 111
<i>Lenka Pokorná Korytarová</i>	

Literární almanachy katalogová část – soupis	— 137
---	-------

Jmenný rejstřík	— 217
Literatura	— 231
Summary	— 237

České almanachy jako formující síla literárního vývoje i obraz dobové kultury

TOMÁŠ KUBÍČEK

Náš katalog *České literární almanachy od konce 18. století do roku 1945* je součástí stejnojmenné výstavy, která se zaměřila na tematické soubory literárních almanachů. Jde o jeden z výstupů projektu *Národní kulturní identity: ALKARO – Almanachy, kalendáře, ročenky v českých zemích 1801–1945*, jenž se zabývá specifickými neperiodickými publikacemi, které utvářely podobu české písemné kultury i společnosti, měly výrazný vliv na rozvoj čtenářství a současně i na umělecké směřování a prohlubování kulturního uvědomění.

První výstava, která vzešla z projektu, byla představena v roce 2024 a seznámila českou i zahraniční veřejnost s výjimečným fenoménem literárních kalendářů – tiskovin, jež setrvale zůstávaly stranou zájmu literární historie, navzdory roli, kterou sehrály při utváření hodnotového povědomí a čtenářských kompetencí široké masy čtenářstva. Přesto, nebo možná právě proto, že kalendáře byly založeny na konzervativním vztahu ke skutečnosti i k zavedeným literárním modelům, byly mimořádně úspěšné po celé 19. století a ovlivňovaly po dlouhou dobu představu o klasickém literárním textu a jeho funkcích.

Ottův slovník naučný uvádí, že slovo *almanah* je původem z arabštiny a znamená buď vypočtení (*al-manah*), nebo dar (*almenha*), „poněvadž astronomové ve východních zemích o novém létě takové seznamy čili kalendáře darem podávali. Od takového zvyku nazývaly se almanachem i jiné knihy obsahu hlavně zábavného anebo odborného, jež se co novoroční dárky neb kolem nového roku anebo vůbec pravidelně vydávaly, které však kromě náhody, že se před novým rokem s kalendáři zároveň aneb jako kalendář pravidelně

ročně uveřejňovaly, s ním nic společného nemají“.¹ Jak patrně, rozdíl mezi definicí almanachu a kalendáře nebyl příliš zřejmý, a to navzdory skutečnosti, že právě 19. století znamenalo pro obě tiskoviny zlatou éru, současně však už autor hesla ve slovníku cítil zřetelnou potřebu oba typy publikací od sebe důrazně odlišit.

Almanachy jsou ostatně založeny na protichůdném principu, než jaký jsme mohli sledovat u literárních kalendářů. Jejich účel byl nezřídka především programový a jejich funkce měla podobu deklarativního vystoupení ve prospěch určité estetiky či tématu, s cílem spojit či vymezit („zvýlučnit“) určitou kompatibilní skupinu tvůrců či textů, a vyjmout ji z širokého literárního provozu. Oproti konzervativnímu charakteru kalendářů se řada almanachů hlásila k teprve budoucí podobě literární normy, kterou se pokoušela vyjednat nebo upevnit.

Šlo také často o texty, které usilovaly o to, aby prosadily ve společnosti náročnější podobu literatury, popřípadě vyšší rovinu kulturních norem a estetické výlučnosti. Například první obrozenecké almanachy tím, že dokazovaly schopnost češtiny být důstojným nástrojem literární tvorby či překladu světové literatury, zaváděly současně vyšší rovinu literární komunikace a podílely se na estetizaci písemnictví i dobových představ o podobě literárního jazyka.

1 Ottův slovník naučný, ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 1 A–Alpy. Praha: J. Otto, 1888, s. 932.

Jestliže jsme mohli charakterizovat kalendáře jako produkt všednodennosti, almanachy stojí v pozici výjimečnosti, mimořádnosti, vystoupení ze zaběhlého pořádku – ať už v souvislosti s ohlášením nástupu nové generace, nové estetiky, oslavy výročí založení divadelní scény, významných okamžiků národního hnutí, či s připomenutím narození popřípadě úmrtí mimořádné osobnosti atp. Almanachy také měly schopnost (jako tisky neperiodické) nechávat proklouznout pod bdělým pohledem dobové cenzury příspěvky, které by narazily v periodickém tisku, jenž byl střežen mnohem bedlivěji.

Almanach v našem případě chápeme jako specifický druh neperiodické publikace, která do jednoho celku sdružuje literární příspěvky různých autorů a je zvláštním typem literární instituce. Od 18. a zejména v 19. století se v evropské literatuře stal tento formát klíčovým nástrojem literárního života. První almanachy se objevily ve Francii druhé poloviny 18. století, odkud se jejich obliba přelila do německého prostoru. První básnický almanach múz (*Almanach des Muses*) byl vydán roku 1765 v Paříži. Na rok 1770 vyšel

Göttinger *Musen Almanach* a lipský *Almanach der deutschen Musen*. V něm mj. publikoval i pražský univerzitní profesor, estetik August Gottlieb Meissner, učitel Antonína Jaroslava Puchmajera, jenž začal v Čechách vydávat básnické almanachy v roce 1795. Ještě v meziválečném období, například v souvislosti s vymezováním estetických koncepcí, sehrávají almanachy svoji proklamativní a literárně formující roli, ale po roce 1945 jejich význam jako specifického žánru pozvolna upadá a s ním i jejich rozšíření. Samozřejmě existují výjimky, jakou byl například *Dokořán. Almanach mladé literatury*, který vydalo Krajské nakladatelství v Brně v roce 1957, kdy jeho redaktori Milan Suchomel a Jan Trefulka v čase vyjednávání nové podoby literatury využili funkční charakteristiky almanachu pro prosazení nové, civilnější poetiky v polemice proti dobově platné agitačnosti a patosu, charakteristickým pro tehdejší socialistický realismus.

Uvažujeme-li o různých funkcích almanachů, pak zcela jistě je třeba uvážit tři ústřední: **Programovost** jako jeden z klíčových rysů almanachů. Prokázat, že čeština je schopna být jazykem vysoké literatury, si vzal za cíl almanach *Básně v řeči vázané* (1785), který redigoval Václav Thám, nástup generace májovců se odehrál na stránkách almanachu *Máj* (1858) Vítězslava Háška a Jana Nerudy, program vlastenecké poezie ohlašoval almanach *Ruch* (1868) J. V. Sládka, S. K. Neumann vydal *Almanach secese* (1896), jenž deklaroval nástup české moderny, *Almanach na rok 1914* byl snahou mezigeneračně spojit avantgardní autory a obnovit názorovou soudržnost a třeba ještě samizdatový almanach *Život je všude* (1956), který v čase stalinismu sestavili a samizdatově vydali Josef Hiršal a Jiří Kolář, byl proklamativním navázáním na tradici modernistického experimentu a odmítnutím metody socialistického realismu.

Dalším určujícím principem či rysem je **kolektivní charakter**. Není proto divu, že tento rys plně využijí například avantgardní směry, které jsou postaveny na principu skupinové, tedy kolektivní, akce. Takovým dokumentem je například *Revoluční sborník Devětsil* (1922) nebo surrealistické sborníky, které vydávala od roku 1934 *Skupina surrealistů* v ČSR.

Almanach des Muses (1765).

Musen Almanach für das Jahr 1770 (1770).

A stranou pozornosti by neměla zůstat **žánrová pestrost**, jež je dalším obvyklým znakem almanachů, zejména těch z 20. století. Poezie, próza, eseje, výtvarný materiál i samotná typografie jsou často součástí jednotícího celku, jenž se pokouší využít všechny dostupné prostředky, aby legitimizoval sebe samotného obsahovou i formální bohatostí.

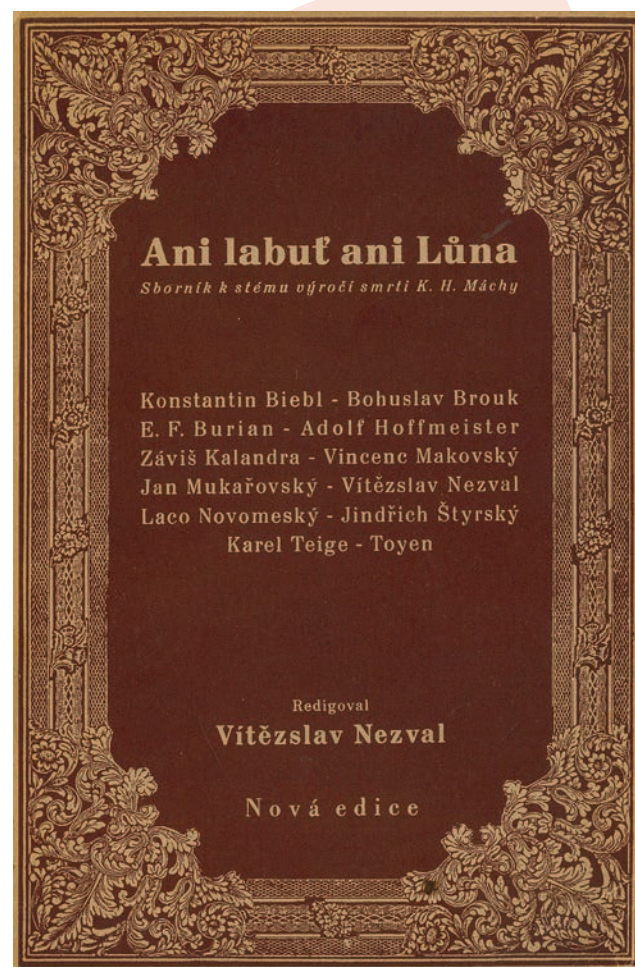
Už v souvislosti s kalendářovou produkcí jsme tematizovali malý zájem kulturní historie o tento typ produkce, a to navzdory jejímu rozmanitému pramennému bohatství. Kupodivu to platí i pro almanachy. Také ony – byť umělecky nepoměrně významnější – dlouhodobě stojí ve stínu zájmu literární historie. S výjimkou několika klíčových titulů, které sehrály výraznou roli v dějinách literatury, jim není věnována nijak mimořádná pozornost. A i v případě těch, kterým se dostala, se pohled na ně v čase kanonizoval či petrifikoval a repetitivně se jen opakuje, aniž by se literární historie pokusila v nové situaci znovu reflektovat jejich význam a dobovou roli.

Výstavu i s ní související katalog chápeme jako první krok k moderně pojatému výzkumu almanachu coby specifické publikační platformy, umožňující sledovat zrod nových poetik, první krůčky budoucích významných spisovatelů, ale i četné úlitby dobovému vkusu, neboť almanachy byly zejména v 19. století nezdědka vnímány také jako salonní publikace, vhodné coby kultivovaný knižní dárek, jak o tom svědčí jejich malý formát i pečlivá knižní úprava.

K materiálu, který jsme během výzkumu nashromáždili, jsme přistoupili z různých úhlů pohledu, abychom nabídli nejenom odlišné perspektivy, které jsou často založeny na osobnosti interpreta, ale i různé metody, které naopak studium materiálu objektivizují. V tomto smyslu je katalog, který výstavu doprovází, sám almanachem s jistou metodologickou, tj. „žánrovou“, pestrostí. A může se stát inspirativním východiskem pro detailnější zkoumání tohoto mimořádného a nikoliv okrajového fenoménu, jak ostatně dokládá rozsáhlá

bibliografie, která je rovněž výsledkem našeho výzkumu a která našla nejenom svoji knižní podobu jako samostatný svazek České retrospektivní bibliografie (CERBI), ale i podobu databáze.

Ani labuť ani Lůna (1936).

Puchmajerovy almanachy

VERONIKA FAKTOROVÁ

Pro Puchmajerem redigované soubory *Sebrání básní a zpěvů* z roku 1795 a 1797 a *Nové básně* z let 1798, 1802 a 1814 se v české literární historii vžilo jednotící označení almanachy. Prvně se vyskytlo teprve v pracích Jaroslava Vlčka¹ a definitivně je potvrdilo kritické vydání všech pěti sbírek připravené týmě badatelem mezi lety 1917–1920. Zvolený titul *Almanachy A. J. P.* upnul pozornost k redaktorovi svazků a zároveň bezvýhradně přimkl daný počin k publikační formě, která se na sklonku 18. století stala zásadní mediální platformou evropské poezie.²

Almanachem dnes rozumíme jednorázový, nezřídka ale i periodicky vydávaný tisk, jenž soustřeďuje příspěvky poprvé publikující, případně umělecky vyhraněné skupiny autorů.³ Má se tedy jednat o soubor sevřený jistým programem či koncepcí. Programový cíl Puchmajerových almanachů byl vyložen řadou literárněvědných autorit,⁴ určil jej však i samotný redaktor. Již v předmluvě k prvnímu svazku

uvvedl, že předložená kniha má kompenzovat „nedostatek“, jímž zatím „krajané trpí na [dobré] básně“.⁵ K úvodu druhého svazku pak připojil známé svolání *Hlas volajícího na poušť!*. V něm značně exaltovaným jazykem předestřel vznikající obrozenský program a almanachu přisoudil roli „zachránce“ českého národa, jenž může „Čechy ze sna hlubokého probuditi, a jich spisy spanilými a výbornými k hájení češtiny pobouchnouti“.⁶ Deklarovaným záměrem se tedy stala prezentace jazykově českého básnictví; almanachy se měly stát dokladem nového vzestupu utvářející se národní kultury i umělecké kompetence českých básníků. Vnímat Puchmajerovy almanachy pouze jako doklad a produkt obrozenské ideologie, tedy pouze v národně-filologickém rámci, jak shodně činí většina normativních literárněvědných výkladů, však podstatně zužuje jejich estetický i kulturní význam. Puchmajerovy almanachy jsou totiž nejen národním počinem, ale i konvenčním projevem dobové (středo)evropské literatury postižené tzv. almanachovou módou.⁷

1 Zvláště VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896.

2 BUNZEL, Wolfgang. *Almanache und Taschenbücher*. In: *Von Almanach bis Zeitung. Ein Handbuch der Medien in Deutschland 1700–1800*. Ed. Ernst Fischer, Wilhelm Huefs, York-Gothart Mix. München: C. H. Beck, 1999, s. 24–35.

3 GREILICH, Susanne. *Medienwandel und Literasierung. Funktionszusammenhänge zwischen Presse und Kalenderliteratur der Frühmoderne*. In: *Medien der Literatur. Vom Almanach zur Hyperfiction. Stationen einer Mediengeschichte der Literatur vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Ed. Jochen Mecke. Bielefeld: Transcript Verlag, 2011, s. 32.

4 Prvně již jmenovaný Jaroslav Vlček, po něm však i Josef Máchal, Matthias Murko, Jan Jakubec nebo Felix Vodička (souhrnně jejich závěry viz VODIČKA, Felix. *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha – Jinočany: H&H, 1994, s. 19–28).

5 PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů*. Svazek první. Praha: Nákladem Jana Jozeffa Diesbacha, 1795, s. [VIII].

6 PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů*. Svazek druhý. Praha: Nákladem vydavatelovým, U Hrabovských dědiců, 1797, s. [V].

7 K ní například *Literarische Leitmedien. Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext*. Ed. Paul Gerhard Klusmann, York-Gothart Mix. Wiesbaden: Harrasowitz, 1998.

Almanachová móda

První almanachy se objevily ve Francii druhé poloviny 18. století, odkud se jejich obliba postupně přelila do německého prostoru. Vůbec první básnický almanach múz (*Almanach des Muses*) byl vydán roku 1765 v Paříži. Již roku 1770 se ale objevil *Göttinger Musenalmanach* a lipský *Almanach der deutschen Musen*. Redaktor a vydavatel prvního titulu Heinrich Christian Boie kolem sebe soustředil okruh přispěvatelů, k němuž náleželi debutující i velmi známí němečtí autoři. V almanachu mezi lety 1760–1808 publikovaly osobnosti jako Gleim, Claudius, Bürger, Goethe, Klopstock či Herder. Ke kmenovým autorům však patřili básníci sdružení ve spolku Göttinger Hain (Voß, Stolberg, Hölty, Hahn, J. M. Miller, G. D. von Miller, Wehrs). Mezi přispěvateli almanachu a současně i členy spolku nalezneme i jméno pražského univerzitního profesora, estetik Augusta Gottlieba Meissnera. Meissner byl učitelem Puchmajera i dalších českých básníků, například Hněvkovského, a patrně i přímo podnítil vznik prvního dílu *Sebrání básní a zpěvů*.⁸

Kulminace média je v německém prostoru kladena na přelom 18. a 19. století, kdy své almanachy vydávali Friedrich Schiller (*Musen Almanach*, 1796–1800), August Wilhelm Schlegel a Ludwig Tieck (*Musen Almanach*, 1802), Adalbert von Chamisso a Karl August Varnhagen von Ense (*Musen Almanach*, 1804–1806). Jeho rozšíření lze doložit také v Rakousku (*Wiener Musenalmanach* Josepha Franze Ratschkyho a Aloise Blumauera, vycházející mezi lety 1777–1796) nebo ve Švýcarsku (srov. Zenker 1996: 113–128). Zmíněný Meissner pak v letech 1791–1792 inicioval dva svazky poezie posluchačů svých přednášek nazvané *Die Erstlinge unserer einsamen Stunden* (Prvotiny našich osamělých hodin) představující pražskou německojazyčnou variantu oblíbeného tisku.

Göttingenský almanach je obvykle považován za literárně nevlivnější, již podle soudu současníků jím měl v německé poezii „vzklíčit úplně nový Parnas“.⁹ Dělo se tak zásluhou zmíněného Göttingenského háje (Göttinger Ha-

in), uskupení básníků následujícího Klopstockovu bardskou poezii a pěstujícího „cituplnou“ nápodobu středověkého minnesangu. Bürgerovou zásluhou se v almanachu objevil i zcela nový aktuální žánr – balada, a to roku 1774 v podobě básníkovy slavné *Lenory*. Přestože poezie hainského kruhu přinášela nové žánrové a poetické impulsy, obsah jednotlivých ročníků obecně inklinoval, stejně jako u ostatních evropských almanachů, k „rezistenci tradičního žánrového vzoru“ vycházejícího z antické poezie.¹⁰ V almanachové produkci obecně převažovaly ódy, anakreontské písně, elegie a pastorální idyly, častým žánrem byla bajka či krátké útvary jako aforismus, epigram, parabola, dialog, anekdota, hádanka či gnómičká poezie (k ní přísluší přísloví, sentence, pořekadla, úsloví aj.).¹¹ Příkladem tohoto typu konvenční, respektive klasické, produkce je i samotný inovativní baladista Gottfried August Bürger publikující v göttingenském almanachu emblematickou báseň anakreontské poezie *Die Nachtfeier der Venus. Ein Hymnus nach der Lateinischen* (Noční slavnost Venuše. Hymnus podle latinského), již jako *Přenocování Ládino* přeložil pro svůj druhý almanach A. J. Puchmajer.

Almanachová produkce ve své podstatě naplňovala žánrové předpisy a poetická pravidla normativních poetik 17. a 18. století.¹² V německém prostoru se na tomto poli stal zdaleka nejvlivnějším spisem *Versuch einer Critischen Dichtkunst vor die Deutschen* (Pokus o kritickou poetiku pro Němce, 1730, poslední rozšířené vydání 1751) Johanna Christopha Gottscheda.¹³ O Gottschedově poetice se soudí, že dokonale naplňovala „klasicistní umělecký ideál“, jenž trval na závaz-

8 VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896, s. 10.

9 KEMPER, Hans Georg. *Deutsche Lyrik der frühen Neuzeit. Sturm und Drang. Göttinger Hain und Grenzgänger*. Berlin: De Gruyter, 2002, s. 139.

10 LÜSEBRINK, Hans Jürgen. Der Almanach des Muses und die französische Almanachkultur des 18. Jahrhunderts. In: *Literarische Leitmedien. Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext*. Ed. Paul Gerhard Klusmann, York-Gothart Mix. Wiesbaden: Harrasowitz, 1998, s. 15.

11 Srov. KAHL, Paul. *Das Bundesbuch des Göttinger Hains. Edition, historische Untersuchung, Kommentar*. Tübingen: Niemeyer Verlag, 2006, s. 401.

12 Jednalo se až o 85 % produkce (PETERS, Patrik. *Der Göttinger Hain. Wirken, Werk und Wirkung*. 2006, <http://www.goethezeitportal.de/wissen/projektepool/goettinger-hain.html> [15. 11. 2025]).

13 Vlček Gottschedův vliv umenšoval, upřednostňoval francouzského klasicistního kritika Nicolase Boileaua (VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896, s. 12).

né „platnosti a upotřebitelnosti kánonu vzorů a pravidel pro básnickou praxi“.¹⁴ Gottsched ustanovil přísnou hierarchii žánrů i systém veršových postupů vhodných pro německý jazyk,¹⁵ vodítkem mu byl přitom v obou případech antický vzor (příklady správné básnické praxe vždy demonstroval nejprve na antické poezii, teprve poté uváděl soudobé německé básně). Gottschedova disciplinace německého básnictví vyvolala již v jeho době odpor kritiků, její přínos byl ale nesporný. Zkorigovala totiž chaotický stav dobového básnictví a podnítila jeho masivní produkci. Kritickou zásluhou vznikl funkční návod k tvorbě kultivované poezie uspokojující vkus měšťánského publika. Právě k němu almanachy, včetně Puchmajerových souborů, směřovaly. Nabídky totiž vítaný typ měšťánské četby, která mohla být sdílena v nových prostorách literárního života, jako byly knihovny čítárny, kavárny, čtenářské spolky či salony, a jejímž úkolem bylo pěstovat dobrý vkus svých čtenářů.¹⁶

Jak „dělat“ český verš

Gottschedův kultivovaný „milovník a znalec (almanachové) poezie“¹⁷ měl být uspokojován zejména dokonalým řemeslným provedením básně. To přednostně záviselo na bezchybném naplnění správných prozodických pravidel, která v českém prostředí dané doby ustanovil Josef Dobrovský.¹⁸ Puchmajer tyto zásady akceptoval. Již v předmluvě prvního

Sebrání básní a zpěvů. Svazek první (1795).

almanachu z roku 1795 se zavazoval doložit, že Dobrovským navržená pravidla jsou „převýborná a jediná opravdová“ a české poezii propůjčují „lahodu a líbeznost“.¹⁹ Almanach současně pojímal i jako praktickou příručku pro všechny novodobé české básníky, kteří mají jeho prostřednictvím seznat, „jak by se mnohem lépe, nežli se kdy prve od kterých básníků českých stalo, verše v češtině dělati mohly a měly.“²⁰ Soustředěnost na vytvoření fungujícího veršového systému pro česky psanou poezii Puchmajer později ještě posílil, když v dalších svazcích uvedl rozsáhlá pojednání *O přízvuku a prozodii české* (1797), *O rejmu* (1814) a *Přídavek k prozodii české* (1802) zabývající se vhodností časomíry pro české básnictví.

Puchmajer v těchto spisech dělil po vzoru Dobrovského veršové rozměry na vhodné a méně vhodné. Preferoval tedy trochej a daktyl, jamb chápal jako postup umělecky nižší, užitkový, a tudíž nevhodný.²¹ Tato pravidla však básnic-

14 HLOBIL, Tomáš. *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem. Počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1763–1805*. Praha: Togga, 2011, s. 107.

15 BERGHAHN, Peter Uwe. German literary theory from Gottsched to Goethe. In: *The Cambridge History of Literary Criticism IV. The Eighteenth Century*. Ed. Henry B. Nisbet, Claude Rawson. London: Cambridge University Press, 2005, s. 523.

16 BUNZEL, Wolfgang. Almanache und Taschenbücher. In: *Von Almanach bis Zeitung. Ein Handbuch der Medien in Deutschland 1700–1800*. Ed. Ernst Fischer, Wilhelm Huefs, York-Gothart Mix. München: C. H. Beck, 1999, s. 27.

17 GOTTSCHED, Johann Christoph. *Versuch einer critischen Dichtkunst, durchgehends mit den Exemplaren unserer besten Dichter erläutert*. Leipzig: Bernhard Christoph Breitkopf, 1751, s. [4].

18 K tomu naposledy DOBIÁŠ, Dalibor. *Puchmajerovské almanachy. Formování novočeského verše v nadnárodním kontextu. Disertační práce*. Praha: FF UK, 2009.

19 PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů. Svazek první*. Praha: Nákladem Jana Josefa Diesbacha, 1795, s. [VI].

20 Tamtéž.

21 ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, s. 228. Pozici jambu ovlivňovala i jeho dominance v německé poezii, od níž se čeští básníci toužili odpoutávat. Gottsched upřednostňoval jamb a trochej.

ká praxe almanachů následovala jen do jisté míry. V rámci všech pěti svazků sice výrazně převažuje trochejské metrum následované daktylským, jambické rozměry, které Dobrovský výslovně nedoporučoval, se však stabilně vyskytují napříč všemi soubory.²² Z přispěvatelů se jambu jako „čerti křížům“ prakticky vyhýbali pouze bratři Jan a Vojtěch Nejedlí, v jeho realizaci se naopak vůbec neomezoval samotný redaktor Puchmajer.²³

Volnější vztah redaktora Puchmajera a jeho souputníků k Dobrovského pravidlům prokazují ještě zřetelněji pokusy o zavedení antických veršových forem. Motivací zde byla zejména německá poezie, v níž podle Puchmajera „básníři všecky skoro způsoby latinských zužívati mohli“.²⁴ Již v prvním almanachu realizoval redaktor almanachů přízvukný hexametr a přes Dobrovského výhrady jej dále uplatňoval a snažil se pro něj zavést zvláštní pravidla.²⁵ Kromě hexamtru jej lákalo i elegické distichon (vyzkoušel si jej v přízvukné podobě již v prvním svazku) a sapfická strofa (pokusil se o ni spolu s Vojtěchem Nejedlým).²⁶ Nejdůsledněji se původním antickým předlohám přiblížil v pojednání *Přídavek k prosodii české uveřejněném ve čtvrtém almanachu* (1802). Spolu s návrhem pravidel pro tvorbu přízvukné časomíry zde popsal i další metrické možnosti odvozené z latiny, které založil již na principu vokalické kvantity. Zcela v rozporu s Dobrovským tak umožnil český spondej, pyrichij, dispondej, chori-jamb ad. Puchmajer tu tak spíše než Dobrovského následoval

německého kritika Gottscheda, jenž již roku 1751 ve vztahu k německému prostředí deklaroval: „čím více stop a veršů starých můžeme napodobit, tím bude náš jazyk a básnické umění prokazovat větší libozvučnost a harmonii“.²⁷ Tato teze zcela souzněla s Puchmajerovým básnickým názorem i vlasteneckým postojem.

Zásadním pilířem pro tvorbu kultivované a formálně dokonalé poezie se však pro Puchmajera stala Gottschedem vyzdvihoaná zásada rýmu. O rým se Puchmajer zajímal soustavně: v posledním almanachu na rok 1814 uveřejnil pojednání na toto téma a mimo to byl rovněž autorem *Rýmovníku aneb rýmovního slovníku* (po Puchmajerově smrti vyšel v roce 1824 péčí Josefa Vojtěcha Sedláčka). Puchmajer, podobně jako Gottsched, pochopil rým jako prostředek akustické i významové hodnoty díla.²⁸ Takový postoj byl ovšem opět v rozporu s autoritou Dobrovského, jehož vztah k rýmu byl lehce nedůvěřivý. V pojednání *Česká prozódie* totiž o něm český učenec soudil: „Toto dětinské klinkání na konci veršů je pravděpodobně potřebnější, než se zdá, [ale] čím jiným by při špatné versifikaci chtěl [básník] pobavit ucho?“²⁹ Požadoval proto pro rým velmi přísná pravidla, která Puchmajer teoreticky přejímal,³⁰ ve své básnické praxi však opět porušoval, když kupříkladu v zájmu eufonické kvality uplatňoval i různé nedoporučované rýmové techniky. Mezi ně patřilo zejména pronikání zvukové shody do nitra verše a sémantická provázanost veršů.³¹

22 Tezaurus českých meter potvrzuje, že se jamby uplatňovaly u mnoha autorů a napříč celým žánrovým spektrem, například v epigramech (ve svazku na rok 1795 Hněvkovského „Na soudce Loudíla“, Jungmannův „O Zdíborce“), v drobné humorné epice (Kučův „Strejc Troják“ z třetího svazku), v písňové lyrice (Rautenkrancovi „Oučinkové lásky“ a Naymannova báseň „Na Amora“; [tamtéž]) aj.

23 ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, s. 229, 256.

24 PUCHMAJER, Antonín Jaroslav, ed. *Nové básně*. Svazek čtvrtý. Praha: vl. nákladem, 1802, s. [II].

25 Tak v překladu sedmé eklogy z Vergiliových *Zpěvů pastýřských*. Ve čtvrtém almanachu (1802) k tomuto pokusu přibyla ukázka překladu Montesquieova *Chrámů gnidského* a příspěvek z pátého almanachu (1814) v podobě překladu prvního zpěvu *Iliady*.

26 Elegické distichon se objevuje v epigramech „Na Strachotu“ a „Na Bohdala“, sapfická strofa v části ódy „Dub černohorský“, v pojednání „Přídavek k prozodii české“ přeložil jako příklad sapfické a alkajské strofy počátky Horatiových ód I/22 a III/3.

27 GOTTSCHED, Johann Christoph. *Versuch einer critischen Dichtkunst, durchgehends mit den Exemplaren unserer besten Dichter erläutert*. Leipzig: Bernhard Christoph Breitkopf, 1751, s. 389.

28 Srov. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 286.

29 DOBROVSKÝ, Josef. Česká prozódie. In: *Prozodické spisy raného obrození*. Ed. Jakub Říha, Petra Hesová. Praha: FF UK, 2014, s. 33.

30 SGALLOVÁ, Květa. Rým v teorii a praxi národního obrození. *Česká literatura*. 2002, roč. 50, č. 6, s. 607.

31 HOFFMANN, Bohuslav. Rýmy a rýmovník. In: *Jeden jazyk naše heslo* bud. I, Antonín Jaroslav Puchmajer. Ed. Viktor Viktora, Jaroslav Vyčichlo. Radnice: Spolek divadelních ochotníků v Radnicích, 2001, s. 42–43.

Na významný posun od Dobrovského poněkud skeptického názoru na rým k uvědomění si jeho možností v české básnické praxi, o něž se zasadil Puchmajer a jeho kruh, upozorňují o dvacet let mladší úvahy Šebestiána Hněvkovského obsažené ve *Zlomcích o českém básnictví* (1818). Hněvkovský tu již považuje rým za normu moderní evropské poezie. Jeho prostřednictvím „nynější národní básnictví vzalo vznik“ a řídí se jím všechny kulturně vyspělé národy: „Francouzi, Italové, Španělé i Němci“.³² Podle Hněvkovského tak nebylo „dokázáno, že rým pouhá hračka a klinkání jest“.³³ Prospěšnou a nezastupitelnou úlohu rýmu v estetickém účinku na čtenáře poté Hněvkovský shrnuje slovy: „[...] rýmem byla planina obrazotvorná otevřena [...] a užívání jeho ustavičnou vyšší krásou, utěšeností, libozvučností a příjemností rozmnoženo bylo.“³⁴ Puchmajerovci v oblasti rýmu evidentně našli prostředek vhodně slučující závazek pravidel s básnickou vynalézavostí (bohatý rým mohl kompenzovat zvukovou stereotypnost poezie tvořené podle Dobrovského zásad). Zároveň se tím nejdůsledněji vzdálili od praxe antické (nerýmované) poezie. Realizací různých formálních prostředků a veršových technik pak celkově dosáhli řemeslné dokonalého tvaru, jehož produkce pro ně byla dokladem umělecké kvality české moderní poezie. Představu o tom, co je aktuální a reprezentativní způsob básnictví, přitom odvíjeli od estetické normy ustanovené poetikami 18. století.

Současnost nesoučasného: žánry Puchmajerových almanachů

Puchmajerovské poezii byla v literárněvědných pojednáních často vytýkána řada nedostatků. Kritizována byla zvláště za inklinaci k překladům a nekvalitním adaptacím či za recepci nevhodných (zpravidla, nikoliv ale výhradně německých) literárních vzorů. Upozorňováno bylo rovněž na absenci některých útvarů (především eposu) a nadbytek

žánrů marginálních (bajky, epigramy, nápisy) či zastaralých (burleskní balada, anakreontská píseň).³⁵ Celkově se puchmajerovské básnictví jeví jako neaktuální, reflektující „stárnoucí laškovně rokoko“ či „opožděný (pseudo)klasicismus“.³⁶

Motiv opožděnosti však pomíjí soulad mezi puchmajerovskou produkcí a zahraniční almanachovou poezií. V Puchmajerových souborech byly stejně jako v jiných, jakkoliv inovativních almanachových tiscích hojně reprodukovány žánry, které již Gottsched vnímal jako staré (epos, óda, epigram, anakreontská píseň, idyla, elegie a bajka), spolu s útvary pro německého kritika novými a ještě málo vyzkoušenými (sonet) anebo i zcela neznámými (balada). Balada se v Puchmajerových almanaších zabydlela od prvního ročníku a stejně jako v německé almanachové produkci, kde byla velmi produktivní, splývala s romancí a pověstí a reprezentovaly ji i různé koncepty. Puchmajerovští básníci se věnovali jak komické, burleskní, baladě po vzoru německého básníka Gleima, tak její dramatické variantě vycházející z anglické tvorby Percyho, Graye či MacPhersona. Překládány byly i Bürgerovy německé balady, respektive byly tvořeny jejich paralely. Sonet měl pozici slabší. Za jeho první variantu je považována báseň Těžké vybraní Josefa Jungmanna zahrnutá teprve do souboru na rok 1814.³⁷

Výlučným žánrem almanachů se však stala veršovaná bajka. Žánr, který se dnes jeví jako málo reprezentativní a marginální, měl na přelomu 18. a 19. století, tedy v Puchmajerově době, zcela jinou pozici. Ta byla dána normativními

32 Hněvkovský, Šebestián. Zlomky o českém básnictví. In: *Prozodické spisy raného obrození*. Ed. Jakub Říha, Petra Hesová. Praha: FF UK, 2014, s. 118.

33 Tamtéž, s. 151.

34 Tamtéž, s. 152.

35 Srov. například VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960, s. 81.

36 Například VLČEK, Jaroslav. Rokoko v české poezii. In: *Dějiny české literatury III. Století osmnácté*. Praha: L. Mazáč, 1931, s. 208. Poměrem Puchmajerových almanachů ke klasicismu se zabývá kniha Dalibora Turečka a kol., zde i podrobně k pozici a hodnocení daného literárního diskurzu v českém prostředí (ve vztahu k Puchmajerovým almanachům, viz FAKTOROVÁ, Veronika. Puchmajerovy almanachy a klasicistní model poezie. In: TUREČEK, Dalibor a kol. *Český a slovenský literární klasicismus. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2017, s. 302–389).

37 Dalibor Dobíáš v návaznosti na studii Petera Richtera uvádí, že Jungmannovým pokusům předcházela Puchmajerova znělka z *Čarovné flétny* (1794) (DOBÍÁŠ, Dalibor. *Puchmajerovské almanachy. Formování novočeského verše v nadnárodním kontextu. Disertační práce*. Praha: FF UK, 2009, s. 251 a 288).

poetikami 17. a 18. století, pro něž bylo hlavním účelem básnictví „poučovat a bavit“. Bajka, tj. zábavný příběh s morálním poučením, preferovanému cíli vyhovovala zcela ideálně. Prestiž žánru pak posilovala i jeho vazba k antické tradici. Na jeho literární i společenskou závažnost výlučně reagoval zvláště samotný redaktor Puchmajer, který se stal nejproduktivnějším bajkařem českých almanachů. Většinu z tohoto typu svých děl publikoval v ročnících 1797 a 1798, v almanachu na rok 1802 zveřejnil jediný titul Lakomý a závistný, v posledním ročníku 1814 přibýly tři texty: Rada zvířat, Čáp a liška a Dvě myši.

Puchmajerovým básním byly často hledány předlohy, a to buď antické (Faedrus, Ezop), francouzské (La Fontaine, Florian), nejčastěji však polské. Podle Jaroslava Vlčka či Josefa Máchala Puchmajer zásadně čerpal z tvorby polských básníků stanislavské doby, tj. druhé poloviny 18. století, zvláště Krasického a Kniažnina.³⁸ S konkrétními texty těchto autorů propojil Puchmajerovu tvorbu Marian Szykowski,³⁹ který básnickovy texty důsledně označoval jako překlady. Srovnání s originály však prokazuje, že je zde záhodno mluvit spíše o svébytných adaptacích.⁴⁰ Puchmajer rozšiřoval počet veršů originálních textů o jedenáct až poměrně významných dvacet tři procent, nedodržoval metrickou formu originálu a proti polským textům byl i veršově odvážnější a různotvárnější. Bajka mu de facto sloužila coby cvičné pole pro testování možností trochejského rozměru.

Otázka původnosti a závislosti na polském vzoru je značně diskutabilní i z hlediska námětového a významového. Kniažninovy ani Krasického bajky totiž nevznikaly jako autorská díla, ale čerpaly z jiných zdrojů, latinských

nebo francouzských (například u Kniažnina běžně nalezneme podtituly Z La Fontaina, Z Horaczyusa apod.) a námětově se protínaly s aktuální a velmi produktivní německou bajkovou tvorbou. K ní se nakonec Puchmajer významově blížil více než k polským variantám. Oblíbený autor prozaických bajek Lessing, ale i básníci göttingenského almanachu múz Pfeffel, Schubart či Fischer totiž podobně jako Puchmajer tíhli k výsměšné až krutě satirické poloze a výchovně-moralistní rozměr bajky posunuli k vyjádření sociálněkritického, protispolečenského, ba dokonce politického odsudku.⁴¹ V Puchmajerových bajkách Vlk a jehně, Pes a vlk, Pavouk a moucha, Žáby o krále prosící či Rada zvířat je tak konvenční (ezopský) prototyp bajkářské tradice, tj. konfrontace protikladných dvojic silného a slabého, chudého a bohatého, chytrého a hloupého, lstivého a důvěřivého v zájmu dané koncepce značně vyhocen. Silní v nich totiž působí jako hroziví vládci, tyrani, kteří despoticky vládou slabším, tj. nesvobodným, bezbranným poddaným. V oblíbeném námětu vyprávějícím o ovci sežrané vlkem tak není obět Puchmajerem viněna z hlouposti, ale přímo vystavuje kritice řád světa, který je nespravedlivě zařízen, a přesto trpěn („Vi-da, tu máš při a právo vlčí / Což brav na to? Hrozí se a mlčí“⁴²). Podobně skepticky vyznívá i závěr bajky Pavouk a moucha:

„Pavouk mouše,
zaobale ji a kouše,
pozabzučí: ‚Mocnějšího na světě
slabší nosit musí na hřbetě.‘
Na také kdy právo umlknouti musí,
pouk ji zmučí, vycucá i zdusí.“⁴³

38 Zmiňuje již VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896, s. 34–38. Bajky Kniažnina vyšly ve Varšavě roku 1776, záhy následovaly další rozšířené edice (průběžně 1787–1788, 1794–1796, 1817–1819, 1822–1823). V této studii čerpáme z vydání z roku 1837 v Lipsku. Bajkový soubor Krasického *Bajki i Przypowieści* (Bajky a paraboly) byly publikovány roku 1779 rovněž ve Varšavě, druhý soubor *Bajki nowe* (1802) tamtéž.

39 SZYKOWSKI, Marian. *Polská účast v českém národním obrození*. Svazek první. Praha: Slovanský ústav, 1931, s. 53–113.

40 Srov. DOBIÁŠ, Dalibor. *Puchmajerovské almanachy. Formování novočeského verše v nadnárodním kontextu*. Disertační práce. Praha: FF UK, 2009, s. 347–348.

41 JØRGENSEN, Sven Aage, BOHNEN, Klaus, ØHRGAARD, Per. Die Gattungen. In: *Geschichte der deutschen Literatur*. Band 6. Aufklärung. Sturm und Drang. frühe Klassik 1740–1789. Ed. Helmut De Boor, Richard Newald. München: C. H. Beck, 1990, s. 156.

42 PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů*. Svazek 2. Praha: Nákladem vydavatelovým, U Hrabovských dědiců, 1797, s. 40.

43 Tamtéž, s. 74.

V důsledku tak lze konstatovat, že Puchmajer v případě bajky nepostupoval mechanicky a tradiční žánr formálně i významově značně aktualizoval.

Tato současnost nesoučasného se projevovala i v jiných případech. Posun antického žánru, jehož životnost byla v 17. a 18. posílena klasicistní estetikou nápodoby, k aktuálním tématům dokládá i tzv. anakreontika. Písnové ódy podle vzoru antického Anakreona oslavující lásku, družnost a různé požitky, zvláště pak víno, byly zpravidla v literárněvědných výkladech vnímány jako nepotřebné, zastaralé či málo cenné. Příkrý soud vůči nim vynesl již Jaroslav Vlček – puchmajerovskou „laškovnou lyriku“ považoval za „český pozdní přežitek pařížsko-německé módy, v původní své oblasti dávno již vybledlý a vytuchlý“.⁴⁴ Tato „vytuchlost“ však nekoresponduje se situací v almanachové (zvláště) německé poezii, například v göttingenském almanachu tvořil tento typ básní až osmdesát pět procent z celkové tvorby.⁴⁵ Jejimi výraznými autory byli například Klopstock, Gleim nebo Hölty, autor uvedený Vojtěchem Nejedlým v *Sebrání* na rok 1795.⁴⁶ V puchmajerovských almanaších je však tento typ nejen imitován, ale i míšen s folklorní písní, která proměňuje stereotypy anakreontské lyriky. Básně daného základu získávají intimní i více subjektivní ráz.

Příkladem takového posunu je například báseň Ukolebávka, počínající strofou „Spi má zlatá, / boubelatá / spi, má hubinko! / Noc se blíží, / oči klíží / hajej miminko!“. Vyplývá ale i ze srovnání básní Májový větříček (1798) Tomáše Mnicha a Na Lilu (1797) Vojtěcha Nejedlého. Jejich společným motivem je polibek, který měl v anakreontské poezii centrální roli.⁴⁷

Zatímco u Mnicha odkazuje k lásce oslazující život a je součástí erotické hry (báseň inscenuje laškovné loudění hubiček milého od milé a naopak), v případě Nejedlého manifestuje lásku coby prudký, takřka ničivý stav, od něhož jen políbení může přinést dočasnou úlevu:

„Uvnitř plamen šířavý, ach, mne dusí.

Běda! duše pekelné muky zkusí;

vařící krev ouzkostí srdce svírá,

radosti šířá.

[...]

Ach, má Lilo! živote štěstí mého!

z klepet smrti vytrhni zoufalého!

jedno opět mrtvého políbení / k životu změni“ (Na Lilu)⁴⁸.

Zvýrazněná citovost, motivy pohnutého srdce a kanoucích slz přitom nebyly v Puchmajerových almanaších nijak výjimečné, příkladně v Zábranského básni Volení ženicha čteme: „[...] v slzích celá plynu / div že neuhynu“,⁴⁹ v Hněvkovského Zamilovaném: „Teď však cosi srdce moří / vnitřní plamen lásky hoří, / nedá v noci ani spát“,⁵⁰ v Rautenkrancových Oučincích lásky pak:

„Proč milá má, tvé ruky přitlačení

vždy působí mé krve rozpálení?

To činí silná láska!

[...]

I proč tvé očko, na němž slza sedí

Co rosa, jiskříc stále na mě hledí

To činí horká láska!“⁵¹

⁴⁴ VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896, s. 55.

⁴⁵ PETERS, Patrik. *Der Göttinger Hain. Wirken, Werk und Wirkung*, 2006, <http://www.goethezeitportal.de/wissen/projektetpool/goettinger-hain.html> [15. 11. 2025].

⁴⁶ Jednalo se o báseň Elegie dle Helty, která čerpala z Höltyho básně Elegie auf ein Landmädchen (Elegie na venkovskou dívku), některé motivy si Nejedlý vypůjčil z básně Der arme Wilhelm (Ubohý Vilém) téhož autora.

⁴⁷ V poezii Klopstocka či Hagedorna se setkáme přímo se spojením anakreontský polibek (anakreontische Kuß), o umění polibku byly v 18. století psány dokonce teoretické práce; srov. LUSERKE-JAQUI, Matthias. Anakreontik und Rokoko. Thesen zur Forschung oder Lesarten. In: *Anakreontische Aufklärung*. Ed. Manfred Beetz, Hans-Joachim Kertscher. Berlin: De Gruyter, 2005, s. 26.

⁴⁸ PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů*. Svazek druhý. Praha: Nákladem vydavatelovým, U Hrabovských dědiců, 1797, s. 153–154.

⁴⁹ PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Nové básně*. Svazek čtvrtý. Praha: vl. nákladem, 1802, s. 31.

⁵⁰ PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Sebrání básní a zpěvů*. Svazek druhý. Praha: Nákladem vydavatelovým, U Hrabovských dědiců, 1797, s. 38.

⁵¹ Tamtéž, s. 135.

Nižším nekorigovaný cit je nakonec přeměřován i k jinému „objektu vášně“, a to je vlast. Děje se tak například v Markově básni Na Trosky.

Daným typem produkce se ovšem ocitáme nejen v nejaktuálnějších tématech počínající obrozenské literatury a programu, který začala nést, ale i v nových estetických souvislostech. Ačkoliv dominuje klasicistní norma, básně reflektují nově pěstovaný kult nové citovosti, jenž je popisován různými pojmy (sentimentalismus, období *Empfindsamkeit*, poezie srdce, *pre/romantismus* aj.), i herderovský koncept národního básnictví (*Volksdichtung*) upínající pozornost k lidové písni a lidové slovesnosti vůbec. Puchmajerovy almanachy právě proto nelze omezit na sice důležitý, avšak jistým způsobem nedostatečný pokus o moderní českou

poezii, jak sugeruje většina standardních literárněvědných výkladů. Obsah almanachů vyšel v mnoha ohledech a zcela adekvátně vstříc kultivovanému čtenáři své doby, jenž však danou produkci dosud vstřebával v jiném jazyce (dominantně v němčině, zčásti ale i ve francouzštině nebo polštině). Puchmajer v důsledku vytvořil svébytnou variantu evropské almanachové módy, a nabídl tak utvářející se jazykově české (národní) literatuře prostor, kde bylo možné si ozkoušet různé tvůrčí postupy a ověřit si jejich potenciál, ať již z hlediska estetického, nebo stran čtenářské odezvy. *Sebrání básní a zpěvů* i *Nové básně* tento program splnilo a v rozsahu střeoevropské básnické konvence přelomu 18. a 19. století otevřelo cestu k dalším podobným projektům na poli české literatury.

Almanach Máj: Programový manifest nebo náhradní periodikum?

M Á J.

JARNÍ ALMANAH

NA ROK

1858.

REDIGOVAL:

JOSEF BARÁK.

(S PODOBIZNOU KARLA HYNKAŠMÁCHY.)

V PRAZE 1858.

NAKLADEM H. DOMINIKUSA.

*Palacký
Proje ke světu,
a vědy k pravdě*

M Á J.

JARNÍ ALMANAH

NA ROK 1880.

REDIGOVAL

VÍTĚZSLAV HÁLEK

S PODOBIZNOU FRANTIŠKA PALACKÉHO.

ROČNÍK III.

DAGMAR MOCNÁ

„Sešli jsme se vlastně všickni, jichž jedna touha, jedna bázeň úzce spřátelila, ponejprv tam na dvoře klementinském před arcibiskupskou tiskárnou, pohlížejíce společně úzkostlivě k hodinám, na nichž rafije blížila se k osudné dvanáctce, kteráž nám zvěstovati měla blahé vykoupení našeho společného dítky – prvního to almanachu Máje.

Do dvanácti hodin třetího dne, kdy podán byl hotový tiskopis policii, trvala ona zákonitá lhůta, v níž rozhodovalo se, ovšem dosti libovolně, o bytí či nebytí každého literárního plodu českého. [...]

Na věži bila konečně dvanáctá – opět jsme šli proti sobě, a když odbila, zavejskli jsme si a padli vzájemně v náruč s okem radostnou slzou zavhlým.“¹

Fričova vzpomínka na okamžik, kdy se almanach *Máj* stal součástí literárního života, je příznačně dramatická. Zračí se v ní nejenom bachovský absolutismus, plný přísných a ne zcela logických cenzurních opatření proti českému tisku, ale i sdílená atmosféra naděje, která byla s jeho vydáním spojena. Fričovo líčení tak předznamenává způsob, jakým bude tento ediční podnik vnímán pozdějšími vykladači.

Almanachů přitom v padesátých letech 19. století vyšlo poměrně hodně, neboť jakožto neperiodické publikace snadněji proklouzávaly dohledu cenzurních úředníků. Žádnému z nich však nebylo v dějinách české literatury připisáno tak výlučné postavení jako almanachu *Máj*. To bylo zcela jistě způsobeno koncentrací silných jmen, jíž ostatní almanachy nedisponovaly. Možná však za touto mimořádnou pozorností

stojí i způsob, jak o něm bylo referováno v pozdějších vzpomínkách jeho aktérů.

Pramenným základem pro mimořádné ocenění významu almanachu se staly především různé typy memoárů: už zmíněné *Paměti Josefa Václava Friče* (1886–1887), z nichž pochází úvodní citace, publikace Karolíny Světlé *Z literárního soukromí* (1897) a *Vzpomínky literární* Adolfa Heyduka (1911). Jak vidíme z letopočtů jejich vydání, vznikaly s velkým odstupem od inkriminovaného okamžiku v květnu 1858. Od Karolíny Světlé pak pochází následující charakteristika, která bude později často citována jako klíčové pramenné svědectví: „Nelze mi vypsati, jaký povyk způsobil *Máj* při svém se objevení v kruzích ‚vlasteneckých‘. Měl vyjít 1. května, ale pro opoždění se některých rukopisů vyšel teprve na den sv. Jana. Jaká to radost, že se opožděval! Nevycházel prý, nemoha sehnati práci, nemoha splniti, co sliboval. Mnozí tvrdili, že nevyjde dokonce, a že se ukáže, jaký se to tropil humbug, když se rozhlašovalo, že mezi mladším pokolením se jeví tolik básnických individualit, že by ukázky jejich talentů stačily na vyplnění celého almanachu.“

Ve způsobu, jímž byl přijat almanach *Máj*, lícila s velkou emocionální energií jeho téměř hromadné odsouzení plné *nesváru a žárlivosti*: „osoby bez nadání, jež za tou příčinou i každému jinému nadání upíraly, žárlivě se vrhly na nový almanach, aby jej strhaly, ponižující každou v něm práci i od autorů dávno již uznaných, jejichžto příspěvky do podniku toho málem za svatozáru považovaly. [...] Vynikající

1 O katastrofě májové. Upomínky Jos. V. Friče. *Ruch*. 1880/1881, roč. 3, č. 24, s. 288.

osobnost, již z piety nejmenuji, nazvala náš kruh dokonce – falangou blbců.“² V živém popisu Karolíny Světlé je tedy okamžik vydání almanachu spojen nejenom s rozsáhlou štvavou kampaní (jak bychom dnes řekli), ale současně mu už poskytuje hodnotové ukotvení mezi vystoupeními, které programově boří tradiční normy a zavádějí do literatury nové pořádky i myšlenky a jsou svou povahou nejenom inovační a iniciační, ale bezmála revoluční.

Také Josef Václav Frič uvádí, že „probudil v řadách zásadních našich odpůrců tím více hněvu a závisť, čím almanach Máj byl dokonalejší a bezúhonnější, setkav se s všeobecným úspěchem. Pan Jakub Malý jmenovitě div že se nezfantil!“³ A pro Antala Staška, v té době patnáctiletého studenta jičínského gymnázia, bylo vydání almanachu Máj stejně jako Nerudova *Hřbitovního kvítí* „výstřelem z ručnice, jenž zazněl do černé noci“.⁴

Tolik vzpomínky, z nichž vycházela i literární historie při hodnocení významu almanachu a jejichž postoje často nekriticky přejímala. Takto vystavěná argumentace důvodu a okolností vzniku almanachu poskytovala mimořádně příhodný materiál metafor, synekdoch a zápletek, nad nímž by se radoval i Hayden White. A máme tu i typický vývojový příběh založený na vzpouře proti generaci otců, touze změnit svět (přínejmenším ten literární) i prudkém odporu v podobě nevybíravých útoků literárních koryfeů, kteří jsou ale už odsouzeni k vyhytnutí.

Není proto divu, že v literárněhistorických výkladech začalo být už od počátku dvacátého století vydání almanachu prezentováno jako zásadní bod obratu od obrozenecského provincialismu k otevírání oken do Evropy. „Dosah převratného činu májové generace je daleký,“ konstatoval v roce 1915 Karel Kačer, když předtím vylíčili padesátá léta 19. století jako „neplodný literární suchopár“. „Vybojované heslo individuality a kosmopolitismu položilo prvé základy

k vnitřnímu vzrůstu a vývoji literatury, jež odtud počínajíc žije svůj vlastní, plný a ničím nepřerušovaný život.“⁵ Tento pohled má sice své varianty, ale jeho celkové vyznění, které potvrzuje tón citovaných vzpomínek, se vyznačuje neobyčejnou stabilitou. V běhu času v něm přitom byly zdůrazňovány rozličné momenty, ale základní významový rámec jimi byl jen upevněn.

Dokladů pro toto tvrzení by bylo lze uvést bezpočet; vybrala jsem čtyři z děl různého charakteru: z respektované literární encyklopedie, historické monografie, akademických dějin a souhrnného dějinného výkladu. Autoři jsou různí, odborné žánry odlišné, ale charakteristika almanachu Máj se obsahově prakticky neliší:

1. „Almanach zamýšlený jako manifest nastupující básnické generace v čele s V. Hálkem a J. Nerudou, jímž se mladí autoři na sklonku bachovského absolutismu přihlásili k odkazu K. H. Máchy a k úsilí o pevnější sepectí literatury se soudobým děním. [...] Nástup májovců vyvolal nevraživou odezvu v konzervativních kruzích (J. Malý).“⁶
2. „jím se zablesklo [...] na lepší časy v českém národním, a zvláště literárním životě. Zablesklo, mocně zahřmělo hněvem a nelibostí ‚starých‘, nakonec se však vyčáslilo a obrozená česká literatura měla otevřenou cestu vpřed a využila ji k prospěchu národa.“⁷
3. „Jan Neruda a Vítězslav Hálek stáli u zrodu almanachu Máj, vydaného 16. května 1858. Májovci se přihlásili nejen k tehdy opomíjenému dílu Karla Hynka Máchy, ale také k odkazu nejlepších tradic světové literatury. V čele kritiků májovců stanul již zmiňovaný Jakub Malý, který jejich čin nepokládal za uskutečnění své představy o symbióze vlastenectví a kosmopolitismu. Vzrušení, jež almanach Máj vyvolal v české kulturní

2 SVĚTLÁ, Karolína. Z literárního soukromí a drobné práce. Praha: J. Otto, 1904, s. 30, 33, 37.

3 FRIČ, Josef Václav. Paměti. Praha: ELK, 1939, s. 269.

4 STAŠEK, Antal. Vzpomínky. Praha: Fr. Borový, 1926, s. 292.

5 KAČER, Karel. Generace májová a Mladé Německo. Osvěta. 1915, roč. 40, č. 9, s. 645.

6 PEŠAT, Zdeněk (zp). Máj. In: Lexikon české literatury 3/I. Ed. Jiří Opelík. Praha: Academia, 2000, s. 56.

7 ŽÁČEK, Václav. Josef Barák. Praha: Melantrich, 1983, s. 28.

veřejnosti, bylo pochopitelné, neboť narušil její staropanenskou citovou upjatost.⁸

4. „Čím mohl způsobit almanach takové pobouření? Jistě k tomu přispělo v maloměstských poměrech pražského veřejného života pomyšlení, že se na něm podíleli revolucionáři z r. 1848, propuštění z vězení (Frič a Sabina), nebo Neruda, který krátce předtím vzbudil nevoli svým Hřbitovním kvítím. Ale hlavní důvod byl uložen přímo v obsahu knihy. Z jejich stránek bylo zřetelně cítit odbojný tón, jiný, než na jaký byla veřejnost zvyklá. Ozývala se v nich rozervanost, vyjadřující zklamání způsobené ztrátou životních iluzí. A za druhé z nich byla patrná snaha zobrazit pravdivě život, ukázat otevřeně jeho disonance, odkrývat propast mezi srdečnými lidskými vztahy a upřímnými city a mezi pokrytectvím vyšších společenských vrstev. Obě tyto tendence vyznívaly polemicky proti staré představě literatury, jež požadovala pasivní přizpůsobivost poměrům a vedla k zastírání třídních neshod.“⁹

Tři základní argumenty pro význam a ocenění almanachu *Máj* se v těchto různých typech výkladu trvale opakují. Tím prvním je programový charakter sborníku, druhým je vědomé přihlášení se k Máchovu odkazu, třetím je jeho nečekanost a prudkost, která rozvířila dobové literární vody. Bude třeba se na ně postupně soustředit.

Programové vystoupení?

První, co nás při listování almanachem *Máj* může překvapit, je skutečnost, že v něm – navzdory zažitému názoru, že šlo o manifestační vystoupení mladých autorů – nenajdeme programové prohlášení. Příčinou samozřejmě mohla být předběžná opatrnost, neboť stále ještě trval Bachův absolutismus

a jakékoli skupinové aktivity českých kruhů byly vnímány jako politikum a policie proti nim neváhala zakročit. Ostatně ani *Lada Nióla*, jež nepochybně programovým almanachem byla, deklarativní vyhlášení programu nenabídla. V jejím případě však skrytě manifestační funkci plnila Fričova próza *Život sváteční*, v níž byl na pozadí milostného příběhu z vyšších kruhů formulován program tzv. slovanského romantismu.¹⁰ Podobný skrytě programový příspěvek ovšem v almanachu *Máj* nenajdeme.

I tak ale mohli mít organizátoři představu, jaký typ literatury hodlají prosazovat, a podle toho oslovovat příspěvatele. To lze však na základě studia pramenů doložit jen obtížně, především pro jejich nedostatek. O to větší pozornost budí prohlášení Jana Nerudy, jež programovost výběru autorů popírá:

„Požádali jsme skorem každého, o kterém jsme věděli, že by vůbec pro almanach psátí mohl, aby přispěl. Slíbeno dost, když však došlo k termínu, neobdrželi jsme jiných prací, než jaké jsme byli sami napsali, tedy samé plody nejmladších.“¹¹

Je ovšem třeba přihlídnout ke specifickému kontextu tohoto výroku: jde o polemickou reakci na opakované výtky Václava Štulce, že mladí literáti neblaze narušují národní jednotu. Neruda tuto tezi odmítl s poukazem na to, že nic jako „škola“ mladých autorů neexistuje, neboť každý z nich se vyvíjí zcela individuálně.

Bylo toto překvapivé tvrzení pouhou součástí polemiky? A pakliže šlo o Nerudův autentický pocit, sdíleli ho i ostatní účastníci almanachu? Co když si to, že tvoří generaci, uvědomili až z časového odstupu? Odpovědi na tyto otázky by nám při absenci přímých pramenů mohla poskytnout analýza autorského složení almanachu.

Generačně byli nejvíce zastoupeni vrstevníci Jana Nerudy a Vítězslava Háška. V tom mají pozdější vykladači

8 BOROVIČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české 12a*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2012, s. 25–26.

9 POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Ed. Miloš Pohorský. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 32.

10 Blíže o tom JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Slovanský romantismus a drobná balada v próze. In: *Božena Němcová. Příběhy – Situace – Obrazy*. Praha: Academia, 2007; MACURA, Vladimír. Český a slovenský romantismus ve sporu s romantismem. In: *Český romantismus v evropském kontextu*. Pardubice: Mlejnek, 1993, s. 26–47.

11 NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957, s. 150.

pravdu. Nicméně se nedá říci (zcela v duchu Nerudova postoje v citované odpovědi), že by tvořili natolik homogenní skupinu, aby vyhovovala hypotéze o programové jednotě. Patrné je to zejména v prozaické části: mezi salonní novelou Karoliny Světlé, lyrickou venkovskou povídkou Vítězslava Háška a ironickými „zápisky“ Jana Nerudy o každodennosti pražského činžovního domu najdeme jen málo styčných bodů. Básnická část je konzistentnější, avšak výrazně se z ní vymyká soumravně romantická poezie Rudolfa Mayera, jehož sice s Nerudou a Háškem pojilo osobní přátelství, avšak jejich literární priority nesdílel.

Druhou spisovatelskou (mini)skupinu tvořili „pohrobci“ almanachu *Lada Nióla*; vedle Josefa Václava Friče šlo o jeho ženu Annu Sázavskou a Bohumila Jandu. Frič ve svých pamětech uvádí, že nabídl organizátorům almanachu *Máj* příspěvky přichystané pro druhý ročník *Lady Nióly*, jehož vydání nebylo policejné sledovanému revolucionáři povoleno. Jan Neruda sice s Fričem v druhé polovině 50. let poměrně úzce spolupracoval, nicméně literárně od sebe byli značně vzdáleni. Fričovo autorské zastoupení v almanachu přitom nebylo nijak marginální – rozsáhlým blokem poezie dokonce celý almanach otevíral a příspěvek měl i v prozaické části. Spolu s ním tak do almanachu *Máj* vstoupila další podoba soudobé literatury.

Nerudovo tvrzení o otevřenosti chystaného almanachu co nejširšímu spektru přispěvatelů nejvíce podporuje účast starších spisovatelů. Ta byla později interpretována jako gesto podpory aktivitám mladé literární generace – zejména v případě Boženy Němcové, autorky známé vstřícností k novým myšlenkovým a literárním podnětům.¹² Jenže týkalo se to i almanachu *Máj*? Její hodnocení příspěvků v něm obsažených o tom příliš nesvědčí: „Básně jsou od Friče, Háška, Nerudy, Heyduka, paní Fričové, Žofie Rottové (nevěsty dr. Podlipského), od Mayera aj. Některé jsou hezké – ale v mnohých jsou jen šibeniční fantazie (Růže na Kriváni je moje idea, kterou jsem Fričovi sdělila dlé národní pověsti slovenské.) – Próza

též je míchaná, velmi dobré a špatné. Od Friče Všední život není vlastně nic. – Přívozník od Háška sprostá řeč (a la Pravda), Notice novinářské od Nerudy dobré, vtipné. Kříž nad Petřínem a Znovuzrození (od Karoliny Světlé, tuším Háškovo ideálu) – také ne mnoho. – Fantazie mladého děvčete, ale není to jádro! – Četla nejspíš Tyla, ale sloh si neosobila.“¹³ Co tedy vlastně Němcovou k účasti na almanachu *Máj* přivedlo? Z její korespondence vyplývá, že důvod byl povýtce pragmatický: starší syn Karel se zadlužil, mladšímu churavému Jaroslavovi chtěla v létě dopřát pobyt na venkově a nejakutnější potřebou byla nutnost zaplatit nájem.¹⁴

Uvedená motivace přitom zapadá do charakteru spisovatelčiny tehdejší publikační praxe. Tísňena existenčními problémy, neohlížela se příliš na ideové zaměření almanachů, do nichž v 50. letech přispívala. Ve stejném roce (1855) obeslala nejen rebelantskou *Ladu Niólu*, jež jí byla svým zaměřením blízká, nýbrž překvapivě také konzervativní *Perly české*, které byly v soudobém literárním životě vnímány jako její ideový protiklad.¹⁵ Luxus přihlášení se ke konkrétnímu programu si Němcová prostě nemohla dovolit. Podstatné pro ni bylo uživit sebe a děti psaním – a almanachy jí v tom (vedle kalendářů, další významné publikační platformy té doby) byly podstatným zdrojem. Na honorář ostatně kladla důraz i při vyjednávání své účasti v almanachu *Máj* a také jí byl – jako jediné – proplacen, což podle Václava Tilleho postavilo mezi ni a další přispěvatele hráz.¹⁶ Dochované prameny sice nic takového nenaznačují, pravdou však zůstává,

12 Tento pohled nabízí například Zdeněk Pešat v *Lexikonu české literatury*: „V almanachu došlo také k setkání s vůdčími zjevy generace předchozí, kteří tak podpořili snahy mladých“ (/zp/. *Máj*. In: *Lexikon české literatury* 3/1. Ed. Jiří Opelík. Praha: Academia, 2000, s. 56.

13 Božena Němcová Václavu Čeňku Bendlovi 25. 5. 1858. Cit. podle NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III*. Ed. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová a Stanislav Wimmer. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 349. Tedy nikoliv vstřícnost, spíše kritický a ironický, přitom zřetelně odmítavý odstup.

14 „Na štěstí jsem dopsala malou povídku Chyže pod horami – a za tu dostala jsem, co ti posílám. – Nech Ti to Bůh požehná, je mně milější, že Ti posílám peníze, co jsem si vydělala, než vyprošené. – Víc ale nemohla jsem z honoráru vzít, protože je činže a ze žádný strany nic není.“ Božena Němcová Karlu Němcovi 27. 4. 1858 (cit. podle NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III*. Ed. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová a Stanislav Wimmer. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 342).

15 JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Jediná autorka v Perlách českých. In: Božena Němcová. *Příběhy – Situace – Obrazy*. Praha: Academia, 2007, s. 219–241.

16 TILLE, Václav. Božena Němcová. Praha: Družstevní práce, 1939, s. 264.

že Němcová předem dohodnutý rozsah povídky o půl archu překročila, a požadovala proto vyšší honorář, argumentujíc přitom, že „nedá se látka spisovatelská dlé míry neb váhy odměřovat, aby nebylo ani více, ani méně“.¹⁷ Zatímco větší část honoráře dostala ještě před vydáním almanachu, zbylých peněz se, tísněna nouzí, opakovaně dožadovala nejdřív u Baráka a poté u Friče, přičemž nevíme, zda úspěšně, či nikoli. Nepřekvapí, že tato přízemní – byť pramenně bohatě doložená – okolnost do příběhu o vzniku almanachu *Máj* vtělena nebyla a vytěsnil ji obraz Němcové podporující úsilí mladých autorů o novou literaturu.

K osvětlení účasti Karla Jaromíra Erbena se nám přímých pramenů nedostává. Proč byl mladými přizván, je zřejmé. Byl to největší žijící básník a magický vliv jeho *Kytice* zasáhl poezii většiny z nich. Co však přimělo jeho, aby tuto nabídku přijal? Vůči aktivitám mladých byl přece naladěn kriticky. Týkalo se to zejména J. V. Friče, o jehož almanachu *Lada Nióla* se vyjádřil krajně nelichotivě: „jen samé komediantství, zúplna v duchu fričovském“.¹⁸ S Fričovou účastí na almanachu *Máj* ovšem Erben nemusel být obeznámen. A Vítězslav Hálek byl svým nekontroverzním veřejným vystupováním zárukou serióznosti celého podniku. Právě Erbenova účast je ale také nejvýraznějším argumentem proti zažitě předstávě almanachu *Máj* jako revolučního gesta. Takového podniku by se jako opatrný konzervativce nikdy nezúčastnil (a ani by k němu zřejmě nebyl přizván).

Erbenův životopisec Antonín Grund spisovateli účast vysvětluje jeho tehdejší osobní krizí, kterou vedle zhoršení tuberkulózy způsobila nervozita z toho, že mu množství práce pro obrozené instituce brání ve spisovatelské aktivitě.¹⁹ Rozhodl se proto napříště organizační a jiné netvůrčí činnosti omezit a nabídka na publikování v almanachu *Máj* mu proto podle Grunda přišla vhod.

Účast Erbena a Němcové bezesporu přispěla k otupení hrotů při posuzování almanachu literární kritikou; jen těžko šlo jednoznačně odsoudit podnik s účastí dvou nejvýznamnějších soudobých spisovatelů. Ovšem zda šlo o efekt bezděčný, anebo o vědomou taktiku organizátorů almanachu, nelze při absenci pramenů doložit.

□

Závěry předchozí analýzy zažité představy o skupinovém vystoupení spíše odporují. Na to bylo autorské spektrum příliš heterogenní a motivace, proč do almanachu přispět, příliš různorodé.

To nicméně neznamená, že by almanach *Máj* neměl jasně daný účel – jen možná poněkud jiný, než se tradičně soudí. Vraťme se opět k výše citované stati Jana Nerudy. Ten v ní jako důvod jeho vzniku uvádí potřebu poskytnout české literatuře další publikační platformu. „Scházelo tenkrát mnoho a především bujný literární život. Pokud by nebylo možno, abychom nových časopisů založili a vlastními samostatnými spisy se nejen osvědčili, ale i poslouchali, umínili jsme sobě někteří, že začneme prozatím vydáváním almanachů.“²⁰ Povšimněme si užitého plurálu. Naznačuje, že Neruda nevnímal almanach *Máj* jako jednorázovou – a tedy programovou – záležitost. Ostatně v době, kdy citovanou statí uveřejnil, byl už na světě jeho další ročník. Almanach tedy měl, jak se zdá, pro Nerudu především podobu budoucího pravidelného periodika, které – protože tehdejší režim tomu v jiné podobě bránil – mělo na sebe vzít škrabošku almanachu.

Příklon k periodicitě (celkem vyšly čtyři ročníky) významně posílil charakter almanachu *Máj* jako ročenky otevřené spisovatelům rozmanité literární orientace. V souvislosti s tím se postupně rozšiřovalo spektrum přispěvatelů. Již ve druhém ročníku se nově setkáváme se dvěma vrstevníky Jana Nerudy a Vítězslava Hálek, jež literární historie vesměs za májovce nepovažuje: Gustavem Pflegrem a Jiljím Vratislavem Jahnem. Počínaje třetím ročníkem se objevují

17 Božena Němcová Josefu Barákovi, červen 1859. Cit. podle NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III*. Ed. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová a Stanislav Wimmer. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 351.

18 Cit. podle JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Jediná autorka v Perlách českých. In: Božena Němcová. *Příběhy - Situace - Obrazy*. Praha: Academia, 2007.

19 GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 131–132.

20 NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957, s. 149.

další jména; signifikantní je přítomnost Františka Věnceslava Jeřábka, známého svými pozdějšími polemikami s Janem Nerudou. Naopak někteří klíčoví autoři prvního ročníku se stahují do pozadí. Jde zejména o Nerudu, jenž se po literárně ambiciózních příspěvcích do prvních dvou ročníků prezentoval v tom třetím „jen“ lehkou veselohrou *Žena miluje srdnatost* a do čtvrtého nepřispěl vůbec. Stejný oblouk opsaly i jeho kritiky. Zatímco druhý ročník jednoznačně přivítal, s třetím ročníkem vyjádřil výraznou nespokojenost²¹ a kritický byl rovněž vůči ročníku poslednímu.

Vývoj Nerudova vztahu k almanachu, jemuž pomáhal na svět, odráží změny, k nimž v průběhu oněch čtyř let došlo. S pádem Bachova absolutismu se zlepšily podmínky pro vydávání periodického tisku, a almanachu *Máj* tak vyvstala konkurence v literárních časopisech. Získat kvalitní příspěvky se zřejmě stávalo stále obtížnějším. O postupném útlumu zájmu o jeho existenci svědčí skutečnost, že poslední ročník vyšel oproti řádnému termínu s téměř ročním zpožděním. Období, kdy do almanachů (a také kalendářů) psali přední spisovatelé, a ty se tak stávaly významnou publikační platformou, skončilo.

Pakliže v případě prvního ročníku almanachu *Máj* můžeme jen s obtížemi rekonstruovat skutečně pevný a sjednocující program, další ročníky už tuto představu zcela popírají. Nežli se ale přikloníme k takto důraznému tvrzení oponujícímu zažitým představám, je nezbytné vyrovnat se s otázkou, do jaké míry je možno interpretovat jako skryté programové gesto jeho připsání Karlu Hynku Máchovi.

Pod Máchovým praporem?

V zažitých literárněhistorických výkladech je programovost máchovské dedikace vnímána jako nezpochybnitelný fakt. Dostupné prameny však ukazují, že ani v tomto případě není věc tak jednoznačná.

Předně nevíme, kdo vlastně onu dedikaci navrhl. Předpokládali bychom, že návrh vzešel od organizátorů, tedy Hála a Nerudy, nicméně Josef Václav Frič ve svých *Pamětech* tvrdí něco jiného:

„Však protože jsme byli Nový rok již patrně propásli, položili jsme si otázku, proč medle nemohli bychom vydati almanach jarní? Proč nenazvati jej Májem? – načež vytasil jsem se novým spojencům svým již na Komárně složenou básni svou na Karla Hynka Máchu, kteráž se oběma dosti líbila, takže ustanoveno postaviti ji jakožto dedikaci s malými jen příhodnými změnami v čelo našeho jarního sborníku.“²²

Tedy: plán na almanach byl již hotový a uvažovalo se o termínu jeho vydání. Vzhledem k nemožnosti stihnout jeho vydání k Novému roku hodlali jej organizátoři prezentovat jako jarní. V souvislosti s tím se jim vybavil Máchův *Máj* a Frič jim nabídl svou dosud neuplatněnou báseň – alespoň tak se skládají fakta z Fričovy perspektivy.²³ Z textu tak pramenně ošidného, jakým Fričovy *Paměti* jsou, by bylo

22 FRIČ, Josef Václav. *Paměti*. Praha: ELK, 1939, s. 268.

23 V souvislosti s tím vyvstává otázka, na niž jsme již naráželi v předchozí podkapitole: Jak velký byl vlastně Fričův podíl na ustavování výsledné podoby almanachu? Zažité interpretace s ním vesměs nepočítají; pro ně jsou jedinými organizátory Hálek s Nerudou. On sám to však vylíčil jinak. Dle jeho vzpomínkového vyprávění to vypadá, jako by centrem formování mladé literární generace byl jeho byt. Jenže – Fričovy *Paměti* jsou badateli považovány za pramen informacně nespolehlivý, podléhající autorovu sklonu k velikášství. Na druhou stranu Fričovu verzi o jeho účasti na vzniku almanachu *Máj* částečně podporují i vzpomínky Adolfa Heyduka, byť podle něho se plán na vydání almanachu zrodil jinde (na společných schůzkách v kavárně Čáslavského v Dominikánské ulici a v hostinci U města Moskvy na Můstku), a to předtím, než začali navštěvovat Friče (HEYDUK, Adolf. *Vzpomínky literární*. Praha: J. Otto, 1911). Důležité je i svědectví Aloise Vojtěcha Šmilovského, jenž v dopise spolužákovi tvrdí, že vůdčí osobností májovců je Frič (A. V. Šmilovský Václavu Krupičkovi, 26. 5. 1858. Cit. podle NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy II. Mladistvé zápasy*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 73). Zdá se tedy, že Fričovu účast na vzniku almanachu *Máj* nelze pominout – ostatně ve starších výkladech se jeho jméno v této souvislosti objevuje. Otázkou ovšem zůstává, jak velký tento podíl byl.

21 „Letošní *Máj* podobá se spíše obyčejným almanachům německým, kteréž spisovatelé naplňují pracemi nepodařenějšími, třeba staršími a bez výboru“ (NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957, s. 191).

neseriózní vyvozovat dalekosáhlé závěry. Nicméně skutečností zůstává, že almanach *Máj* byl primárně prezentován jako jarní, nikoli jako máchovský. Například na obálce časopisu *Posel z Prahy* najdeme následující charakteristiku, poskytnutou patrně redakci jeho vydavatelem:

„Máj“ podává kytici básní, ku kterých nejvíce mladší pro svou cenu uznání básnickové vybranými poeziemi přispěli; podává též řadu prací prosou psaných a určených nejen k zábavě okamžité, ale i vnitřní svou cenu hlubších dojmů se domahajících. Kdo z mladších spisovatelů přispěl, snažil se, aby naděje, které předtím u obecnstva k sobě vzbudil, ospravedlnil. Ostatně jak dalece celé společné snažení úloze své dostalo, posoudí laskavé obecnstvo.

Almanah, co něžný dárek pro naše dámy upravený, obsahuje i příspěvky z rukou ženských a obecnstvo sezná, že tyto příspěvky nezůstaly nejslabšími v celém věnci.

Komu vývin naší mladistvé poezie na srdci leží, komu památka genialního básníka Máchy, kterému almanah věnován, drahá, a kdo konečně žádostiv pěkné, vyšším vzletem prodchnuté zábavy, tomu budiž „Máj“ zvláště poručen co průvodce po procházkách jarních²⁴

Může nás pobavit či zaskočit tato prezentace Máchy jako autora pěkné zábavy pro jarní procházky, leč z podnikatelského hlediska na tom není nic divného. Pro koupěchtivou českou společnost bylo jistě rozumnější představit Máchu jako vlídného romantika a zamlčet jeho „temnotu a rezervanost“. Důležitost označení almanachu jako „jarního“ dokládá skutečnost, že zůstalo v podtitulu všech dalších ročníků, které už ostatně byly věnovány jiným autorům než Máchovi.

Není však nakonec jedno, kdo s návrhem zasvětit chystaný almanach Máchově památce přišel? Domníváme se, že nikoli. Máme-li v souladu s vykladačskou tradicí vnímat

máchovskou dedikaci jako programové gesto, je namístě se ptát, odkud a z jakých pohnutek vzešlo.²⁵

S tím souvisí další nejasnost: nevíme totiž, zda o tom, že almanach bude věnován Máchovi, věděli předem všichni jeho přispěvatelé. Patrně nikoli, neboť Božena Němcová v dopise Bendlovi uvádí, že almanach má být vydán ve prospěch Akademického čtenářského spolku – zjevně jej tedy nevnímala jako programové vystoupení mladých autorů, nýbrž jako účelovou vlasteneckou záležitost.²⁶ Pochopitelně to nevylučuje, že jiní účastníci – zejména ti, kdo byli v pravidelném kontaktu s organizátory almanachu – tuto informaci mít mohli, nicméně doloženo to nemáme. Na první pohled jde opět o nevýznamný detail, ovšem pro rozhodování o významu máchovské dedikace jde o okolnost důležitou.

Všechny tyto skutečnosti problematizují tradiční výklad máchovské dedikace almanachu *Máj* jako programového gesta. Kdybychom se jej však přesto chtěli držet, pak narazíme na další problém: obsah almanachu ani další dochované prameny nám neposkytují dostatečně konkrétní instrukce, jakým způsobem tuto dedikaci číst. Jaké hodnoty Mácha v očích přispěvatelů ztělesňoval? A v čem jej vlastně chtěli následovat?

Zažité literárněhistorické výklady interpretují přihlášení almanachu *Máj* k Máchovi jako výraz vůle jeho přispěvatelů k tvorbě, jež by se nenechala spoutat malými českými poměry. Např. Miloš Pohorský uvádí, že se přihlášením

25 Zatímco Frič byl Máchovým obdivovatelem od časného mládí (v *Pamětech* uvádí, že jediným místem, jež před svým útekem do ciziny navštívil, byl Máchův hrob v Litoměřicích), Nerudův a Hálekův vztah k velkému romantikovi zřejmě tak jednoznačný nebyl. Již ve *Hřbitovním kvítí* bylo zřejmé, že Nerudova tvorba směřuje jinam (blíže k tomu KŘIVÁNEK, Vladimír. Nerudův „ostrov v časův proudu“. K souvislostem umělecké stylizace času a prostoru *Hřbitovního kvítí*. *Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 6, s. 535–544). Hálek byl ve svých tvůrčích začátcích Máchovým vlivem zasažen intenzivněji, nicméně jeho příspěvků v almanachu *Máj* se to netýká.

26 „Hálek a Neruda a snad ještě několik budou vydávat almanach, k prospěchu čtenářskému spolku, také jim musím něco naškrábnout“ (Božena Němcová Václavu Čeňku Bendlovi 6. 3. 1858. Cit. podle NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III*. Ed. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová a Stanislav Wimmer. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 306). Pověšme si zájmena „jim“. Jde o další doklad toho, že Němcová almanach *Máj* nepovažovala za svou záležitost, nýbrž za pouhou příležitost k výdělku.

k Máchovi „celá skupina spisovatelů emancipovala od výlučné závislosti na potřebách utváření a scelování národního společenství, aby se inspirovala humanistickými ideály „světovost, nýbrž českost. Hálek jej ve své oslavné básni představil jako jakéhosi novodobého Lumíra („ověnčen vavřínem své tříma varyto“), jenž svou existencí vzbudil v českém národu naději, „že osud velké pěvce nám dát může“.²⁷ Obdobně vnímal tehdy Máchu také Jan Neruda: „Mácha určen, aby nejvyššího dosáhl, zemřel dříve, než milovanému svému národu všechny poklady ducha a srdce sdělití mohl.“ Ve vlasteneckém kódu rovněž interpretoval jeden z klíčových veršů *Máje*: „Daleká cesta má! Marné volání!“ Často se tato slova citovala, tak často, že se zdá, jakoby celého národa stesk jimi vysloven.“²⁹ V zájmu historické korektnosti je ovšem třeba zdůraznit, že jak Hálkova báseň, tak Nerudova stať pocházejí až z roku 1860, kdy se po pádu Bachova absolutismu zostřil česko-německý antagonismus, a z připomínky máchovského jubilea se tak stalo politikum.³⁰ Tyto okolnosti mohly způsobit, že v pohledu na Máchu byl zvýrazněn nacionální aspekt; zda tomu tak bylo již v době přípravy almanachu, v důsledku absence příslušných pramenů nevíme. I tak by nás ale výše citované výroky z roku 1860 měli činit obezřetnými a měli bychom přísně zvažovat historický kontext máchovské dedikace. Pro nerudovsko-hálkovskou generaci totiž mohla znamenat něco jiného než si my – vedení moderním čtením Máchy – představujeme.

Ke zjištění toho, jak četli věnování almanachu Karlu Hynku Máchovi účastníci soudobého literárního života, nám jeho recenze příliš nepomohou. Většina referentů ji sice zaznamenala, ale nad tím, co by mohla znamenat, se vůbec

nezamýšleli, což je vzhledem k významu, jaký je máchovské dedikaci přikládán, poněkud překvapující. Pouze recenzent *Lumíru* označil almanach jako romantický, avšak zdůraznil přitom, že tento směr je mnohem rozmanitější než jeho máchovská varianta, vůči níž vyjádřil jistou distanci.³¹

Je tedy přece jen romantismus tím, co příspěvky v almanachu *Máj* spojuje? Do jisté míry ano, zejména jeho básnické části.³² Příímých máchovských aluzí ovšem v almanachu *Máj* mnoho nenajdeme – v podobě dílčích ohlasů u Rudolfa Mayera („či růže odkvěte, by opět zkvetla a zvadla pak a opět vykvetala?“; „kam cesta má a co mi usouzeno“; „dokud ho země k sobě vine úže“),³³ básníka ovlivněného ovšem více než Máchou rakouským romantikem Nikolausem Lenauem. Odkazem na *Máj* začíná rovněž Nerudova básnická skladba *O Šimonu Lomnickém* („Byl pozdní podzim, doba umírání“),³⁴ nicméně podle F. V. Krejčího „ve spádu veršů a mluvě postřehnete něco i z tónu Erbenova, jmenovitě jeho Záhořova lože“.³⁵ Prozaická část je romantismem ovlivněna výrazně méně. Dílčí rysy tohoto směru bychom sice v příspěvcích našli také, nicméně jako celek žádnou prózu jako ryze romantickou – natož pak máchovskou – označit nemůžeme.³⁶

31 „Romantika má široké pole; rozervanost jest jen jejím příděchem“ (*Máj*. Jarní almanach na rok 1858. Lumír. 1858, roč. 8, č. 21, s. 500; nepodepsáno).

32 Je ovšem třeba chápat romantismus jako široké pole variant, od návaznosti na folklorní slovesnost (příspěvky Adolfa Heyduka) přes romantické buřičství Josefa Václava Friče až k melancholické noční poezii Rudolfa Mayera.

33 MAYER, Rudolf. Znělky noční. *Máj. Jarní almanach na rok 1858*. Praha: Dominikus, 1858, s. 31–32.

34 NERUDA, Jan. O Šimonu Lomnickém. *Máj. Jarní almanach na rok 1858*. Praha: Dominikus, 1858, s. 37.

35 KREJČÍ, František Václav. *Jan Neruda. Studie jeho vývoje a díla*. Praha: Hejda a Tuček, 1902, s. 52.

36 Sebevražda svedené dívky v Nerudově próze *Z notiční knihy novinkáře*, hrůzostrašná pověst v Barákově próze *Kříž pod Petřínem*, Hálkova záliba „v postavách podivínských a zruďných“ (VLČEK, Jaroslav. *Několik kapitol z dějin naší slovesnosti*. Praha: Bursík a Kohout, 1912, s. 141). Ideově by bylo lze k tzv. slovanskému romantismu přiřadit povídku Boženy Němcové *Chyže pod horami*, jenže technika, již popisuje patriarchální život slovenského lidu, je realistická. Podobně Karolína Světlá užívá v *Dvojím probuzení* romantismem oblíbenou formu dopisové prózy, avšak sklonem k psychologické analýze se z epicentra tohoto směru vzdaluje.

27 POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Ed. Miloš Pohorský. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 33.

28 Cit. podle MACEK, Emanuel. Neznámá báseň mladého Hála o Karlu Hynku Máchovi. *Česká literatura*. 1975, roč. 23, č. 4, s. 361.

29 NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957, s. 218.

30 Blíže o tom MACEK, Emanuel. Neznámá báseň mladého Hála o Karlu Hynku Máchovi. *Česká literatura*. 1975, roč. 23, č. 4, s. 358–362.

Jenže i kdyby almanach *Máj* skutečně byl esencí romantismu, stěží by mohla být jeho propagace v roce 1858 označena jako novátorský program. Průzkum soudobé literární tvorby (jejímž referenčním rámcem je pro nás zejména časopis *Lumír*) dokládá, že příznačné rysy tohoto směru byly už v té době součástí běžné produkce a že jeho normy už byly poměrně zažité. Lze tudíž předpokládat, že romantické rysy by se v příspěvcích do almanachu *Máj* objevily, i kdyby Máchovi věnován nebyl – prostě proto, že byly součástí obecně sdílených literárních prostředků, tedy i dobových estetických norem, a to zejména u začínajících autorů. Jestli nerudovsko-hálkovská generace něco potřebovala, byla to nutnost se z magického vlivu tohoto směru vymanit. O tom, že si toho byl přinejmenším Jan Neruda dobře vědom, svědčí jeho jubilejní máchovská stať, začínající citací údajného Fričova výroku: „Prosím tě, ujednejme smlouvou, že nenecháme už nikdy srdce pukat!“ To nelze číst jinak než jako jasnou distanci od „rozervanectví“.³⁷

Ani v tomto případě tedy návrat k dochovaným pramenům nepotvrzuje vžitou představu o tom, že almanach *Máj* byl koncipován jako skupinové vystoupení s jasným programem.

Neplatí tu tedy mnohem více Nerudovo tvrzení, že almanach chtěl být sborníkem na způsob literárního časopisu, jehož devizou by byla pestrost?

Výstřel z ručnice?

Představa o vzniku a dopadu almanachu *Máj* se od dochovaných pramenů nejvíce odlišuje tam, kde se uvažuje o jeho přijetí. Pamětníci ve vzpomínkách hovoří o bouři odporu, avšak v bezprostředně reagujících tištěných recenzích se s ničím takovým nesetkáme.³⁸ Některé referáty vyjadřovaly sympatie

k úsilí začínajících autorů a měly proto povzbuzující tón (*Lumír*, *Poutník od Otavy*, *Moravské noviny*), jiné byly o poznání chladnější, ale spíše věcné (*Pražské noviny*). Z pohledu oficiálního kritického ohlasu se první ročník almanachu *Máj* jeví jako standardní publikace, nad níž se nevedla žádná zásadní koncepční diskuse. Citovali jsme již nakladatelskou anotaci, v níž je almanach čtenářům doporučován jako „něžný dárek pro naše dámy upravený“ a jako „průvodce po procházkách jarních“.³⁹ To by stěží bylo možné, kdyby nakladatel vnímal almanach jako revoluční estetický čin, zneklidňující gesto.

Recenzenti neměli problém ani s máchovskou dedikací. Dlouho tradovanou představu, že organizátoři almanachu vyzdvihli autora *Máje* z prachu zapomnění, vyvrátila již před lety publikace *Literární pouť Karla Hynka Máchy*,⁴⁰ jež doložila, že povědomí o velkém romantikovi po jeho smrti z literárního života nezmizelo. Máchovská dedikace almanachu *Máj* tedy nebyla zakladatelským činem, nýbrž navazovala na více než dvacetiletou tradici úcty k umění předčasně zesnulého romantika, rozvíjenou zejména mezi studující mládeží. Zmíněná antologie mimo jiné uvádí množství oslavných básní na Máchovu adresu; Fričovy verše v záhlaví almanachu tedy nebyly ničím víc než další položkou v této řadě.

Z hlediska dějin máchovské recepce poskytují recenze almanachu *Máj* zajímavý materiál. Dokládají vůli jej do české literatury integrovat. Bylo však přitom třeba podrobit jeho dílo specifické interpretaci, jejíž základ tvořilo přesvědčení, že Mácha by v budoucí tvorbě subjektivní romantismus opustil; že všechno to, co stihl vytvořit (včetně *Máje*), bylo pouze přípravnou fází pro pozdější vrcholná díla, jež však už napsána nebyla. Oporou se recenzentům stal Sabínův Úvod povahopisný, dokládající tuto tezi řadou údajných výroků samotného Máchy.⁴¹ Jak Sabina, tak referenti přitom ve snaze sblížit Máchovo dílo s převládajícím charakterem

37 NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957, s. 217.

38 Odpor mohl být pochopitelně vyjádřen pouze ústně; vzpomeňme jen na slova Karoliny Světlé citovaná v úvodu, podle nichž se nejmenovaný vážený vlastenec vyjádřil o přispěvatelích almanachu *Máj* jako o „falanze blbců“. Autentické (tj. z doby vydání almanachu *Máj* pocházející) pramenné doklady tohoto druhu však k dispozici nemáme.

39 ŠESTÁK, J. V. *Pražské noviny*. 1858, roč. 33, č. 141, s. 2; nepodepsáno.

40 VAŠÁK, Pavel, HAVEL, Rudolf. *Literární pouť Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836–1858*. Praha: Odeon, 1981.

41 Ten mu prý mimo jiné sdělil: „Až se jen z těch démonických žvlů vymluví, které mne nyní ovládají, vrátím se opět k životu lidu. Posud se mi jen výstřední snahy jeho objevily, snad se i s obyčejnějšími spřátelím, až je poznám“ (*Máj. Jarní almanach na rok 1858*. Praha: Dominikus, 1858, s. 309).

obrozenecké literatury zdůrazňovali bytostnou českost jeho díla, zejména pak souvislost s ikonickým *Rukopisem královédvorským* a s folklorem.⁴²

„Problém Mácha“ se tedy na sklonku padesátých let stával minulostí, byť pro některé z recenzentů stále ještě nebyla romantická rozervanost přijatelná.⁴³ Na rozdíl od třicátých let už v tom ale kritika nebyla jednotná.⁴⁴ Referent *Poutníka od Otavy* se už na rozervanost některých příspěvků dokázal dívat se shovívavým nadhledem, vyjadřuje přitom přesvědčení, že „nadaní mladíci [...]v brzkou obrátí se na cestu, na niž uhoditi chtěl zvěčnělý básník a vůdce romantické školy české“.⁴⁵

Jednoho zásadního odsudku se však almanach *Máj* přece jen dočkal. Šlo však až o reakci na jeho druhý ročník a jejím autorem byl Jakub Malý. Píše-li Frič v *Pamětech*, že se tento vážený obrozenecký pracovník z almanachu *Máj* „div nezfantil“, příliš nepřehání, pouze si po letech spletl načasování jeho reakce. To, že Malý reagoval až na druhý ročník, je poněkud paradoxní, neboť byl laděn tradičněji než ten první. Předně byl věnován Erbenovi, tedy osobnosti zcela nekontroverzní, jež tu byla nadto představena ve zcela obrozeneckém duchu – především jako zasloužilý pracovník na poli

národního hnutí.⁴⁶ Z obrozenecké ideologie vycházela rovněž dvojice statí adorujících selský lid.⁴⁷

Charakter většiny beletristických příspěvků byl rovněž víceméně nekonfliktní – ovšem až na jednu výjimku, jíž byla Nerudova subjektivně laděná próza *Mému vrabci*.⁴⁸ Tomu, že „papríkovanou svou pikantností“⁴⁹ pohoršila referenta konzervativních *Pražských novin*, se nelze divit; překvapivě se však dočkala také odsudku Vítězslava Háška. Výtka lascivnosti (Neruda v uvedené próze mimo jiné psal o promiskuitě vrabců) je spíše marginální, byť potvrzuje editorovu péči o „nezávadný“ salonní charakter almanachu, jenž chce být vhodným dárkem pro dámy. Podstatnější bylo ovšem Háskovo odmítnutí heinovství jako neblahého importu z německé kultury.⁵⁰ Jeho reakce dokládá, že mezi vůdčími osobnostmi generace zdaleka nepanovala taková názorová jednotka, jaká je tradičně předpokládána. Vyvolává to otázku, zda by

42 Podle recenzenta Lumíru se ze Sabinova Úvodu povahopisného můžeme poučit, „jak bohaté u něho bylo símě živlů ryzonárodních, jak hluboko byl ponořen v zdroje českých národních písní, pověstí, legend, kronik, jak vždy hlouběji hleděl vniknouti v poklady pravé české prostomluvy“. *Máj*. Jarní almanach na rok 1858. *Lumír*. 1858, roč. 8, č. 21, s. 500; nepodepsáno.

43 Např. referent časopisu *Kritische Blätter für Literatur* postrádal v Nerudově skladbě *O Šimonu Lomnickém* „jasný básnický smír a pozdvižení duše, což v opravdové poezii nesmí chybět“ (cit. podle NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy III. Do rozchodu s Karolínou Světlou*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 519).

44 Například v souvislosti s poezií Rudolfa Mayera psal recenzent *Pražských novin* o její afektovanosti a přílišném zaměřením na vlastní smutky, naopak referent Lumíru ocenil autenticitu a z ní plynoucí přesvědčivost jeho lyrické výpovědi.

45 *Máj*. Jarní almanach na rok 1858. *Poutník od Otavy*. 1858, roč. 1, s. 226; nepodepsáno.

46 Autor životopisné statí Václav Zelený vyzdvihl zejména jeho činnost při shromažďování a zpřístupňování středověkých památek a účast na překladech říšských zákonů do češtiny. Ocenil sice i jeho básnické umění, hodnotu *Kytice* však shledával zejména v mravní oblasti.

47 Šlo o národopisnou stať Háškova přítele Napoleona Dragutina Špuna *Obrázky ze Slavonie*, vyzdvihující veselou mysl autorových krajanů a jejich umění žít a o článku Prokopa Rudného *Náš selský lid* se silnou protiněmeckou a protižidovskou tendencí. Na pochvalu této statí se přitom paradoxně shodli jinak nesmiřitelní nepřátelé Jakub Malý a Jan Neruda – jejich pozice se zjevně nerozcházelý absolutně.

48 Nebylo to poprvé, co se Nerudova próza setkala s neuralgickou reakcí recenzentů. Prakticky jednohlasně odmítli již jeho prozaický příspěvek do prvního ročníku almanachu *Máj* – *Z notiční knihy novinkáře*. Pro Ignáce Jana Hanuš byla Nerudova próza „odpornou humoristickou hrou s lidskou bídou“ (cit. podle NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy III. Do rozchodu s Karolínou Světlou*. Praha: Československý spisovatel, 1954, s. 519). V zmíněné próze *Mému vrabci* šel přitom Neruda ještě dál: jak co do tvárné inovativnosti, tak co do míry hodnotové rozkolísanosti narace.

49 Úvahy: *Báseň Adolfa Heyduka*. *Máj*. *Pražské noviny*. 1859, roč. 34, č. 149, s. 4; nepodepsáno.

50 „Kde obecenstvo přesyceno, musí se užívatí nových prostředků, aby se jakási chuť udržela. A zdrojem chuti této je heinismus. – U nás poměr úplně jiný. Naše skromnické publikum nemůže snést pokrm tento, poněvadž jakés takés klasické doby se nedočkal ještě. Že Neruda zastupuje u nás tento způsob básnění, protož s nemalým odporem potkávají se články jeho u obecenstva našeho. Držme se humoru a satiry: toť naše národní dědičství“ (cit. podle NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy II. Mladistvé zápasy*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 191–192).

almanach *Máj* vůbec mohl být zaštitěn programem konkrétnějším, než bylo poněkud vágní přihlášení se k památce Karla Hynka Máchy.

Byl to možná právě kontroverzní Nerudův příspěvek, jenž byl Malému podnětem k tomu, aby se k existenci almanachu *Máj* vyjádřil. Druhý ročník totiž vyšel v době, kdy byly v plném proudu spory mezi ním a Nerudou o charakter české literatury.⁵¹ Recenze almanachu *Máj* tak byla zřetelně součástí vypjaté polemiky mezi oběma aktéry sporu a to jí dodávalo na razanci. Žádný jiný kritik nevyjádřil tak intenzivní, takřka fyzický, odpor k tvorbě mladých autorů,⁵² jež se Malému jevila svým jednotvárným „úpěním a bédováním“ až „nesnesitelnou“. V polemickém zápalu přitom zjevně přeháněl, když tvrdil, že tento světobolný ráz má „část básnická skoro veskrz a ostatních prozaických článků většina“. To neplatilo ani pro první ročník almanachu *Máj* a pro druhý tím méně. Jakub Malý jej zjevně četl pod dojmem svých polemik s Janem Nerudou. Lze dokonce uvažovat o tom, že jeho postoj byl primárně vyvolán Nerudovými programovými postuláty, publikovanými v *Obrazech života*, a k samotnému almanachu *Máj* se vztahoval pouze zprostředkovaně. Takovéto nuance však většina tehdejších aktérů zpětně nebyla schopna rozlišit.

Odmítavá reakce Jakuba Malého v jejich paměti zastínila skutečnost, že většina ostatních recenzí byla věcných – byť s řadou dílčích výhrad – a že k prvnímu, nejznámějšímu ročníku se Malý vůbec nevyjádřil.

Obdobným způsobem – tj. zpětným zjednodušením složitého historického procesu – si zřejmě almanach *Máj* získal pověst svazku představujícího veřejnosti novou podobu

české literatury. Zmínili jsme se již o tom, že subjektivní romantismus některých příspěvků rozhodně nebyl žádnou estetickou revolucí a že celkově je obsah almanachu variací poetik a žánrů běžných v dobové časopisecké produkci (to, co mu dodává punc jisté výlučnosti, je pouze vyšší kvalita nezanedbatelné části příspěvků). Může být otázkou, zda byl tento konvenční ráz almanachu dán tím, že mladí autoři ještě nenalezli vlastní témata a přiléhavý způsob jejich artikulace. Možné to je, ale současně nejde jistě o jediný důvod. Jak jinak vysvětlit skutečnost, že Jan Neruda, jehož poezie, která almanachu předcházela a která vznikala i v době jeho příprav, byla příkladem krajně vyhraněného básnického postoje, nepřispěl do společného podniku ukázkami z ní, nýbrž tradičním žánrem vysoké literatury – reflexivní poéмой? Ostatně podobný způsob prezentace zvolila také Karolina Světlá, jež se představila milostnou novelou z vyšších kruhů, přestože záhy po vydání almanachu publikovala mnohem originálnější ještědskou povídku – jenže učinila tak v lidovýchovném časopisu, nikoli v prestižním edičním podniku.⁵³ A tady je možné přijít s jinou otázkou: Nemohl na její i Nerudovu volbu žánrového kódu zapůsobit předpokládaný salonní charakter almanachu (avizovaný už malým formátem a pečlivou grafickou úpravou)? Jde sice pouze o ničím nedoloženou hypotézu, již nadto narušuje nekonzistentnost Nerudova postoje (ve svých prozaických příspěvcích se totiž představil podstatně invenčněji a „bezohledněji“), nicméně i tak si zaslouží pozornost.

Podporuje ji totiž skutečnost, že se proces vyhraňování programu nerudovsko-hálkovské generace odehrával jinde než na stránkách almanachu *Máj*. Šlo tu dokonce o jakýsi protipohyb: Čím se tvorba májovců stávala originálnější a progresivnější, tím více almanach *Máj* tíhl k tradici. O dedikaci druhého ročníku Erbenovi jsem se již zmínila, další dva ročníky šly ještě dál do minulosti, k Palackému a Kollárovi. Příklonem k všeobecně respektovaným osobnostem, stejně jako postupnou eliminací kontroverzních příspěvků se prohloubil charakter almanachu *Máj* jako příjemné ročenky,

51 Z Nerudovy strany šlo o stať První a poslední slovo panu J. Malému (*Obrazy života* 11. 3. 1859), jež byla polemickou odpovědí na Malého Listy z Prahy, otiskované v *Poutníku od Otavy* na sklonku r. 1858; dále o Nerudovu zásadní programovou stať Škodlivé směry (*Obrazy života* 20. 5. a 24. 6. 1859). Recenze Jakuba Malého na almanach *Máj* byla publikována v *Poutníku od Otavy* 29. 5. 1859, výhrady v ní uvedené rozvedl ve stati O jistém směru novější literatury české, otištěné tamtéž 12. 6. 1859.

52 „komu to [...] slepé potácení se v šeru, to lapání do povětří, to mnohoslovné líčení mátoch nemocného ducha nezoškliví, ten věru nemá v sobě kusa zdravého citu“ (MALÝ, Jakub /J. M./, *Literatura*. Z Prahy. *Poutník od Otavy*. 1859, roč. 2, s. 262).

53 Zefka. Obrázek od Karoliny Světlé. *Posel z Prahy*. 1859, roč. 3, č. 3, s. 161–181.

vhodné „k procházkám jarním“ – již byl ostatně svým způsobem od začátku.

Naše konfrontace tradovaných soudů o almanachu *Máj* s řečí pramenů je u konce. Leccos se v jejich světle ukazuje jinak. V žádném případě ale nehodláme popírat, že almanach *Máj* měl pro formování nastupující literární generace svůj význam. Poprvé se v něm totiž prakticky v úplnosti sešli autoři, kteří se v příštím desetiletí stanou hybnou silou literárního vývoje. Budoucí čas je přitom důležitý. Příspěvky, jež publikovali v almanachu *Máj* totiž zatím – s výjimkou prózy Hálkovy a Nerudovy – příliš novátorské nebyly. To se ovšem rychle změnilo. Neruda se ujal časopisu *Obrazy života* a v něm s Hálkem publikovali své programové stati. A teprve kolem nich se rozvinuly ony proslulé polemiky s konzervativními literáty. Po letech se ovšem pamětníkům události spojené s nástupem nové generace slily dohromady do jednoho hmatatelného okamžiku, jímž bylo vydání almanachu

Máj. V případě Karoliny Světlé k tomu bezesporu přispěla skutečnost, že šlo o její úspěšný literární debut, takže měl pro ni měl ještě zásadnější význam než pro ostatní přispěvatele. A Josef Václav Frič psal paměti jako stárnoucí muž, jehož životní ambice se nenaplnily, a měl tak tendenci nadhodnocovat význam událostí, jichž se v krátkém období mezi propuštěním z vězení a vyhoštěním z vlasti zúčastnil. Oba autoři klíčových vzpomínkových textů tak měli své důvody pro to, aby vznik almanachu vylíčili se značnou sugestivitou, a položili tak základ pro jeho mytologizaci.

Prizmatem dochovaných pramenů se tedy almanach *Máj* jeví v mnohem obvyklejším světle, než jak je tradičně vnímán: nikoli jako zásadní umělecký čin otevírající novou literární epochu, nýbrž „pouze“ jako kvalitní, pečlivě zrevidovaný ediční podnik. To ale přece také není málo. Čtyři ročníky almanachu *Máj* – to bylo více než tisíc stran poskytnutých české literatuře v době, jež jejímu vydávání nepřála. Analýza dobové literární situace nás tak přivedla k objevení dalšího, dosud neviděného významu almanachu *Máj* – méně efektního, avšak rovněž důležitého.

Almanachy okruhu

Moderní revue

Julius Zeyer

Příchod Žentichův.

Liturgické drama středověké.

Je pozdní večer v románské baštyce klenutí. Svítá lamp a voskové zápasí v temných stíh, padajícími s klenby stropů. Mělní sláb za hustou vysokou mlhou, ozvěrající chór, je posud spolek zaslíben, jen tabernakulum, kňalající se opálově drábními koruny bílých barev, volí každě mříž. Větrci naplňují chór, jen přilní nár je prázdné. Vědechy modlitbách se chvějí se tichem prostoru, proskláho dýmem vlín zápalných.

Sbor věřících

(důmně).

V moci tvé je duše moje,
Pane, Bože můj!
V šeru stojím, šerem křikím,
cestu kážel ty!
Slovo tvé je jako vítr,
ducha zmocní se.
Odkud věje, kam zapadá,
kdo to vyzkoumá?
Slovo tvé je jako vítr,
někdy ležící
jako ptáka jemné křídlo,
někdy burácí
jako bouře, matka zbourty,
kde mě nezloní!
Stojím v šeru, ve soumraku,
vroucnost v srdci mám.
Co mě čeká, co uvidím,
co uslyším zde?

— 51 —

MODERNÍ
REVUE

PRO LITERATURU UMĚ
NÍ A ŽIVOT ♦ REDAKTO
RA VYDAVATEL ARNOŠ
T PROCHÁZKA ♦ 32 PO
ŠTOVSKÁ ULICE 32 ♦ R
OČNĚ 2 ZL. ♦ SEŠIT Z
A 20 KR.

LUBOŠ MERHAUT

S okruhem a programem měsíčníku *Moderní revue* byly v druhé polovině devadesátých let 19. století spjaty dva almanachy: V březnu 1896 *Almanach secese* a ke konci roku 1899 *Almanach na rok MCM*. Jejich prostřednictvím a srovnáním lze nahlédnout dynamiku dění v rámci českého modernismu dané doby, proměny a konstanty vyhraněného a vlivného konceptu dekadentního symbolismu.¹

Almanach secese připravil, typograficky upravil a uspořádal Stanislav K. Neumann jako publikaci alternativní povahy – jednak vnější podobou s bibliofilskými znaky, jednak stylizovanou a vyhlašovanou všeobjímající moderností, jednak svou estetickou programovostí a polemickými konsekvencemi. Počátkem ledna vyšla v *Literárních listech* a v *Moderní revui* výzva: „Moderním autorům! Několik přátel pomýšlí vydati almanach moderní české poezie a chce tak podati veřejnosti celkový obraz současné moderní beletristické produkce české. Jest snahou redakce, aby každý autor zastoupen byl příspěvkem pokud možno charakterizujícím jeho individualitu, respektive poslední fázi literárního jeho vývoje. Prosíme tedy moderní české autory, aby zaslali nám nejdéle do konce ledna 1896 své příspěvky pro sborník, jehož čistý výtěžek – bude-li jaký – věnuje se na zřízení Volného jeviště v Praze. Rukopisy přijímá, jakož i všecky dotazy zodpovídá pan Stanislav K. Neumann, spisovatel na Král. Vinohradech, Hálkova tř. 57. Vzhledem k objemu knihy příspěvky prózou psané nebudtež delší ¼ tiskového archu velké

Karel Hlaváček: obálka *Moderní revue*, sv. 5, listopad 1896.

¹ Viz URBAN, Otto M., MERHAUT, Luboš, VOJTĚCH, Daniel. V barvách chorobných. Idea dekadence a umění v českých zemích 1880-1914. Usp. a koncepce O. M. Urban. Praha: Obecní dům - Arbor vitae, 2006.

osmerky. Redakce almanachu.⁴² *Almanach* souvisel s dalšími aktivitami *Moderní revue* – informace o výtěžku předjímala vznik spolku moderního divadla Intimní volné jeviště v květnu 1896 (jeho prvním předsedou byl Procházka, spoluzakladateli Neumann, Karásek, Kamínek a Kosterka); výběr textů souzněl nejen s obsahem měsíčníku, ale přirozeně i se záběrem Knihovny *Moderní revue*, která vycházela za Procházkovy redakce od roku 1895 (a do roku 1924 zahrnula pětasedmdesát svazků).

V únoru 1894 byl Neumann odsouzen v procesu s tzv. Omladinou na 14 měsíců těžkého žaláře a po propuštění v únoru 1895 v necelých dvaceti letech vydal svou prvotinu *Nemesis, bonorum custos*. Jeho almanachovou aktivitu lze nahlízet různým způsobem, jako sjednocující, ale i polemické gesto, upřímné, či stylizované. Každopádně (vyhlašované) sepectí exkluzivity a demokratičnosti bylo již v základu a od počátku vnitřně (až kruciálně) rozporné: v kontextu dobového polemického dění, resp. názorové a osobnostní diferenciaci modernistického proudu, jejímž výrazem byly mimo jiné již předchozí neshody nad připravovaným a neuskutečněným „almanachem moderny“, či v souvislosti s podobou prohlášení Česká moderna a okruhem jeho signatářů, přičemž v obou případech byl jako významný a pro mnohé nepřijatelný oponent vnímán měsíčník *Moderní revue* vycházející již od října 1894.

Neumannovo deklarované úsilí zastřešit všechny významné autory a proudy, resp. shromáždit co nejvíce literátů spjatých nějak s modernismem (zjevně i polemicky vůči selektivnímu výběru a omezenému okruhu signatářů České moderny), zůstalo nutně neúspěšnou hrou. Pořadatel zvolil označení „secese“ v intencích dobového užívání – jako možnost negativního vymezení vůči tradici a znamení nového počátku. Soubor předznamenal Předmluvou (s datací 15. února 1896), v níž neúspěch již reflektoval: „kladu zde několik slov, abych uvedl první tento pokus almanachu moderní české poezie v úzký kruh naší interesující se inteligence. / Vychází a vydavatel naplněn je hořkostí té

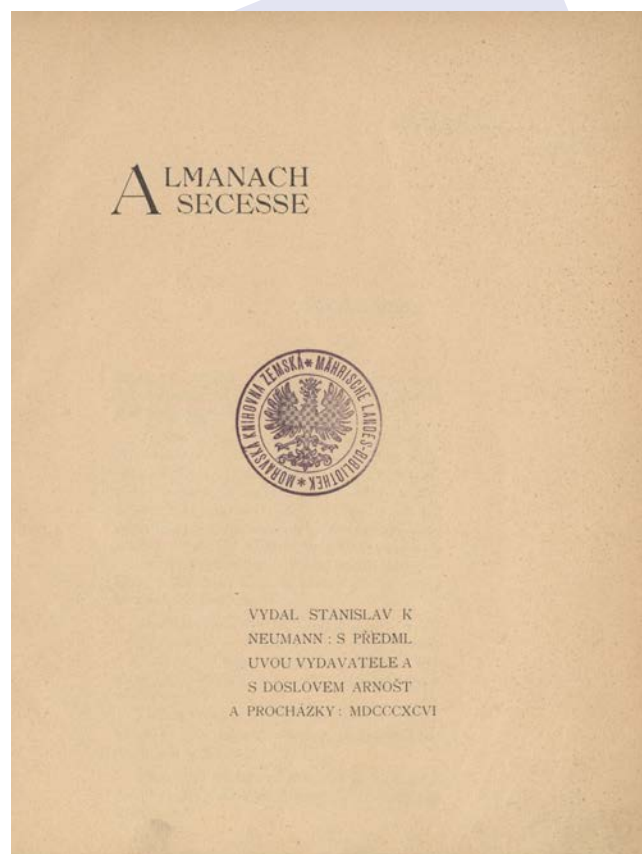
několikanedělní práce. Ne nad posměchem nějakého ‚kritického‘ listu, plným ironie špatně tajené zloby – ‚stupidní měšťácký mozek‘, řekl by p. Stanisław Przybyszewski –, ale nad těmi zápornými odpověďmi a velkopanskými mlčeními, při nichž jest tak zjevno, jak jejich hrdou odmítavost diktuje strach: nekompromitovat se před vztýčenými protektory. Kde že u těch pánů zůstalo Umění, jediný suverén nad umělcem? / Zval jsem neodvisle od kterékoli frakce, nedovoluje se nikde a u nikoho, zval jsem všechny z tábora moderního, ať stály na kterékoli jeho straně, ať stály vedle něho, jen když nestály proti němu. / Moderní Umění bylo jedinou mou strachem. Když však pánové neposlali, nezbylo mi, než protestovat a bránit se. / Píšu tuto předmluvu tak, jak bych ji před dvěma měsíci jistě nebyl napsal. Je to nutný akt sebeobrany. / Jinak ukáže tento svazek dobře profil toho, co jest u nás nejvypjatějšího, co nás nejvíce sblíží s celým kulturním světem přes mezníky konvencí a mapových hranic. / A končím s vděčným pohledem k těm, kteří přišli a dali, jak se sluší umělcům, bez předsudků, bez bázně a hrdě...“⁴³

Obecně lze říci, že almanachy i přes manifestativní nebo programové snahy zpravidla nezahrnují vrcholy určité poetiky nebo směru. Nicméně tón *Almanachu secese* udávaly básně určujících a distinktivních představitelů dekadentního symbolismu ve svébytných realizacích – Otokara Březiny (*Tajemství bolesti* a *Víno silných*), Jiřího Karáska (*Nevím, kdos byl... a Vše mdlé a těžké, jako spánkem stíženo...*), Karla Hlaváčka (*M. B. a Anemie*) i S. K. Neumanna (*Nad poslední mrtvou v rodinné hrobce*), prózy Karla Kamínka (*Konec písně*) a Luisy Zikové (*Vytržená kapitola románu ‚Z kruhu ven!‘*); ze starších Neumann přivítal Julia Zeyera (s veršovaným dramatem *Příchod ženichův*), z tradičnějších Františka Sekaninu a z básníků okruhu *Nového života* Katolické moderny Viléma Bitnara, Sigismunda Boušku a Xavera Dvořáka; dále otiskl verše mladších následovníků různých aktuálních kvalit a budoucností – F. R. Bergmanna, Milana Fučíka, Bohuslava Knoesla, J. A. Korába, Eduarda Lederera (jako Josefa Ledy), Františka Mertý, Františka Soldana, F. J. Zemana a Viktora

2 Literární listy. 1896, roč. 17, č. 4, s. 76; *Moderní revue*. 1896/1897, roč. 2, sv. 3, č. 4, s. 96.

3 NEUMANN, S. K. Předmluvou. In: *Almanach secese*. Praha: S. K. Neumann, 1896, s. 9–10.

Dyka (jako Viktora Součka) s příznačným pocitem i osobitým tónem: „Oblaka, smutná oblaka, / táhnete tupě, lenivě! / Jak mdlá již noha žebráka, / když dlouho kráčel po nivě! // Zřely jste obrovské prostory, / svěží a růžové obzory, / a květy, ještě plné sil! // Zřely jste vášní plameny... / Teď zhnuseny a znaveny / táhnete v nekonečný cíl... // Nic už vás nyní neláká... // Táhnete tupě, lenivě! / Jak mdlá je noha žebráka, / když kráčel dlouho po nivě!“

Almanach secese, 1896, titulní list, v úpravě S. K. Neumanna.

Neumann v almanachu otiskl omluvy některých oslovených (Gustava Jaroše-Gammy, J. S. Machara, Antonína Sovy, Růženy Svobodové a F. X. Svobody a J. K. Šlejhara) i jména těch, kteří neodpověděli vůbec (Otakar Auředníček, Jaromír Borecký, K. M. Čapek Chod, Karel Červinka, Karel Dostál-Lutinov, Alois a Vilém Mrštíkové). Drtivá většina z nich byla mezi uvažovanými přispěvateli (výše zmíněného) nerealizovaného „almanachu moderny“ (nebo „Sborníku české moderny“) a/nebo mezi signatáři manifestu Česká moderna z roku 1895 (až na Dostála-Lutinova), jedinou výjimkou byl neodmítající Otokar Březina. Naopak lze konstatovat, že Neumann z uvedených kruhů neoslovil Jaroslava Kvapila, F. V. Krejčího, Jana Herbena a samozřejmě F. X. Šaldu.

Polemický potenciál s sebou nesly již otištěné absence a omluvy, jednak již (vyčítaným) faktem zveřejnění, zvláště pak ve dvou případech nelakonických a komentujících. Sovva napsal: „Vážený příteli, odpusťte, že tentokrát nepošlu žádaný příspěvek pro almanach, nenávidím histriony jako vy svoje buržousty, nenávidím Théâtre libre, hrané a předčítané kusy vůbec, dobré účely a u nás he he he, v němž naprosto nevěřím“ (31. ledna 1896).⁴ Za manžele Svobodovy se pak rozepsal F. X.: „Velectěný a milý pane! / - - - - - rozumím, že chcete učiniti projev *domácí modernosti*. Kdo je ale moderní? Nezdá se Vám, že je dnes moderní to, co tvoří charakter současnosti a co po stu letech k. př. z této doby zbude? A můžete říci dnes, co zbude z mnohé té práce? A myslíte, že je u nás táž věc moderní jako ve Francii, Německu atd. – Nemá každá věc svůj čas? / Nedovedu si srovnati se svědomím svým, abych se zařadil sám mezi *modernost*. Je mi smutno z takové smělosti. A tu znova Vám z upřímné duše doporučuji, aby Váš projev omezoval se na *mladé*, kterým je takových postupů nutno k rozvoji. Lidé mých snah stojí na stanovisku těžce dobytého pochopení, že jen vytrvalou, dlouhou prací jakés takés důležitosti si mohou dobývati. Bojím se takového slova, jako je ‚moderní‘, neboť poznávám, jak jsem malý. Čím větší obzor jsem sobě vybojoval, tím jasněji shledávám maličkost svou, neboť člověk v té šířce je malý. Jen ten, jehož

obzíraný prostor života je neveliký, vidí sebe význačného a velkého. / Nedovedu ze všech těch důvodů přistoupiti v dosah knihy Vaší družiny, neboť nemám takové odvahy jako Vy a nedovedl jsem, aniž kdy dovedu, pospíchat tam, kde je zabodnut praporek modernosti. Shledávám, že bych musil ještě dlouho, dlouho žít a mnoho, mnoho pracovat, abych dosáhl aspoň poloviny té výše, kam jsem ve dvacátém roce svém tak snadně ukazoval. A s tíhou takového poznání – jak sám musíte cítiti – nemohu označiti svá prsa květem moderní družiny. Vy jste jiní, odváží a máte vše před sebou. Přeu Vás všeho zdu v každé snaze Vaší a žádám Vás, abyste si vyložil nepřistoupení mé i mojí ženy mezi přispívatele Vaší knihy jen těmito důvody. / S upřímným pozdravem / oddaný Fr. Xav. Svoboda“ (28. ledna 1896).⁵

Polemiku po vydání *Almanachu secese* určovala především Neumannova obrana proti kritikám a výtkám, že nejde o celou generaci, ani o její reprezentativní část, v ohlasech předchozích kontroverzí se polemické výměny konsekventně zaměřily na kritickou praxi F. V. Krejčího a jeho odmítání české dekadence (s Neumannovými argumenty v glosách opakovaně souhlasil Karásek).⁶ Stanovisko starší generace formuloval Jan Voborník v dubnu v *Národních listech*: „Dějiny almanachů našich jsou opět rozmnoženy událostí. Vlastně měla to býti událost, ale záměr se nevydařil. Stanislav K. Neumann hodlal vydati knihu, kterou by se představila světu celá česká Moderna. Ale právě to, co Moderna charakterizuje, výlučná individuálnost a anarchie, dílo mu zkazilo. [...] Ale jak se má mluvit o české moderně a jejím zvláštním rázu, když se tu znak národnosti chce setřásti jako zbytečný plášť? Když se mluví jen o mezinárodním umění? Méně pýchy, páni, méně vzduchu v plících, bylo by více ducha, více života a pravdy. Dělejte co dělejte, dokud šlapete českou zem a dýšete české ovzduší a dokud píšete českým hlaholem, budete a musíte býti v teplém krevním svazku s národností a se vším, co s ní bytně souvisí. [...] Almanach tedy oznamuje při dvaceti přispívatelích

osm různých směrů: mystiku nábožnou, psychickou, nesrozumitelnou, symbolickou, cizí dekadentism, smyslnou antiku, pesimismus a moralizující směr opravářský.“⁷

Opoziční generační kritiku *Almanachu* reprezentoval F. V. Krejčí,⁸ jenž odmítal „vinětu“ a program *Moderní revue* stejně jako nevhodný název publikace a její význam. „Máme tedy zase jednou po letech v Čechách almanach mladých poetů! Almanachy, jak minulost učí, mívaly pro rozvoj poezie veliký význam jakožto zvučící polnice nových, mladých šiků, viditelné signály na hladině neviditelných spodních proudů duchovních, mezníky mezi periodou končící a nastávající – rozumí se však, že měly tento význam jen, když tu byly tyto podmínky, tento kritický moment, tyto nové šiky umělecké, vyražející nová proudění, mladé, rostoucí z odlišné individuality a celková nová umělecká nálada v přicházející generaci. [...] / Jsou dnes pro význam almanachu takové podmínky? Jsou a nejsou.“ Po podrobné obsahové analýze Krejčí uzavíral: „Almanach secese kreslí sotva jen v nejhrubších konturách obraz moderní české poezie. Shrnuje jen jisté její tóny, tzv. *dekadentní, symbolické, mystické, katolické* – tedy ty, které značí odvrácení se uměleckých duchů od charakteru doby, *reakci* proti ní, útěk duchů mdlých a jemných z její vřavy. Chybí zde naprosto všechna poezie časová, tendenční, s náměty sociálními, politickými a etickými (pokládám totiž za úzkoprstost vylučovati ji a priori z moderního umění). Almanach jest tedy pouze manifestací oněch živlů mezi moderními, jež stojí na stanovisku čirého *estetismu*. Umělecký charakter toho zjevu jest – pokud se jedná o jeho přejímání a kombinace cizích starých stylů – *reakční, a epigonský*, pokud ukazuje variace na témata romantiků, mystiků a dekadentů. Pro naši poezii znamená sice novou etapu, ale vzhledem k ostatní Evropě jest to až na několik málo jmen pouhé *epigonství epigonů*. Vyjmu-li p. Zeyera (poněvadž mluvím jen o mladých), p. Březinu, jenž jediný sem došel vlastní silou a inspirací, a p. Karáska, u něhož to je výsledkem studia

5 Tamtéž, s. 46–47.

6 Viz MERHAUT, Luboš. *Cesty polemiky. Význam a proměny žánru polemiky v české literatuře na přelomu 19. a 20. století*. Praha: FF UK, 2021, s. 316.

7 VOBORNÍK, Jan (Vbk.). *Almanach secese. Národní listy*. 1896, roč. 36, č. 99, 10. 4., s. 4–5.

8 KREJČÍ, F. V. *Almanach secese. Rozhledy*. 1895/1896, roč. 5, č. 7, 25. 4., s. 430–443.

cizích kultur, jehož nechci podceňovati, máme tu před sebou řadu mladých lidí, kteří došli ku cti, býti zvanu symbolistou nebo dekadentem, způsobem docela *snadným*.”

Neumann reagoval s ironií statí V záležitosti Almanach secese v *Moderní revui* (8. května 1896), stylizovanou jako dopis redaktoru Procházkoví, v níž registroval výtky různého druhu a původu: „Jen třeba okamžik naslouchat v zákulisí toho literárního kaliště. Staří jako mladí. Tady je to jedno. [...] Přináším jen několik slov, dlužných těm, kteří sympatizují s našimi bílými štíty, milují naše Umění a vědí, že ačkoli stejné záření rozlévá se nad krajinami naší psýchy, přece každý z nás stojí sám pro sebe – a platí jen sám sebou... / Bylo to v posledních dvou měsících minulého roku, když několik přátel různorodých a mimo mne s *Moderní revui* nic společného nemajících sdružilo se ku provedení českého Volného jeviště a k vydání almanachu moderní naší poezie. Vyhlídli si mě za redaktora, dohodli se se mnou se širokou [...] liberálností o jménech těch, kteří měli býti pozváni. Když pak nedlouho potom přátelé z téže příčiny se rozešli a Vy jste se chopil znova myšlenky naší intimní scény, já pak se odhodlal vydati almanach na vlastní vrub, nepokládal jsem nijakž za nutné zdecimování pozvaných. Naštěstí počínaly docházet odmítavé dopisy, přišel i hadr notesu p. Macharova – a o osudu publikace bylo rozhodnuto – p. Karásek má pravdu – k její prospěchu. Požádal jsem Vás o doslov a současně vznikl i titul knihy: *Almanach secese*. Ano, *secese*. Čistě a jediné, jež zápasí o každý krůček svého postupu a zápasí hrdě. Nikdo nám neudupával cest. Neboť kdeže jsou nějaké pozitivní výsledky minulých bojů?” Neumann připomněl i důvody neuskutečněného almanachu *Rozhledů* a zdůraznil: „Vydavateli *Almanachu secese* nikdy nešlo o nějaké ‚sblížení moderních živlů‘. S plným důrazem a jednou provždy konstatuje za sebe, a nemýlí-li se, i za své literární soudruhy. *My se s ledakým nepaktujeme, my každému nepodáváme součinné ruky, platíce jen sami sebou.*“⁹

V podobném duchu psal spřátelený kritik v *Literárních listech*, podepsaný šifrou C.,¹⁰ hájící potřebu mladé literatury a kritiky oproti prostřední a šablonovité produkci starších a Neumannův almanach jakožto přehledný obraz nových moderních možností, když navíc „všecko mladé, jak už je u nás zvykem, propadlo naší speciální české nemoci: politice. Nejen pokrokové hnutí mládeže, které ostatně nikdy nemělo pravých dispozic k vytvoření něčeho čistě kulturního neb uměleckého, vrhlo se ve směr prázdně politický, i *Moderna*, na jejímž manifestě leskla se nejlepší jména mladé literatury, neodolala této nemoci a akcentovala daleko více

S. K. Neumann.

9 NEUMANN, S. K. V záležitosti *Almanachu secese*. *Moderní revue*. 1896, roč. 2, sv. 4, č. 2, s. 47–48; in: *Statí a projevy I*. Ed. Zina Trochová. Praha: SNKLU, 1964, s. 24–25.

10 C. *Almanach secese*. *Literární listy*. 1896, roč. 17, č. 13, 16. 5., s. 216–218.

snahy politicko-sociální než umělecké. Čistému, nijakými zájmy a otázkami časovými nezkalenému umění postavilo stánek pouze několik z mladých, a orgánem svého kultu exkluzivního umění učinili Moderní revui. Kruh jejich však vzrostl přílivem některých nejmladších lyrických talentů, a dnes reprezentují se jednou souhrnně a přehledněji než dosud, v almanachu. / [...] Téměř všickni, ať již se zdarem či ne, obratně či nemotorně vidí přední úkol svého umění v tom, aby ono *co nejmocněji sugerovalo pomocí co nejzhuštěnějších symbolických výrazů, z nichž každý má odpovídati jistému stavu, záchvěvu, odstínu duše*. Všecky také poutá vespolek jedno téměř a totéž *stylistické roucho*, stejný výběr obrazův, stejné obraty slovné, ba i stejná ortografie.“

Další polemická výměna již probíhala mimo téma *Almanachu* mezi tábory *Moderní revue* a *Rozhledů*, přičemž Krejčí zaujal pozici „sociálně-etického realismu“ proti „pseudoaristokratismu“ a spojencem se mu stal částečně Herben s *Časem*, nicméně šlo již zejména o osobní vlastnosti a výtky. Když se S. K. Neumann v říjnu 1913 v *Lidových novinách* v nové konstelaci a v souvislosti s *Almanachem na rok 1914* a s novými polemikami i v jistém osobním účtování k svému prvnímu almanachu vrátil, mj. napsal: „Sou-
dím-li dnes objektivně tento plod své mladické agilitnosti, shledávám, že to byla publikace z hlediska uměleckého chudá, po stránce reprezentativní nepodařená, a mělo-li by se jednat o její závažnost, celkem zbytečná.“ Zároveň již dohlédl, že „Moderna“ počínala býti zralá k dokonalému rozlišování, nikoli k jednocení, naše literární umění potřebovalo jasna a přesně vymezených táborů, nikoli „svornosti“ a zmatku z ní nutně vyplývajících.“¹¹ Podobný moment „blahodárného omezení“ najdeme ve vzpomínkách Jiřího Karáska, označujících *Almanach secese* za znamení literární revoluce – Neumann „vydal včas almanach zajímavý a cenný. Chtěl v něm soustředit celou generaci, ale na štěstí se mu to nepovedlo, poněvadž proti němu zakročila zase známá

Moderní revue, sv. 5, leden 1897, zadní strana obálky.

intrikánská koterie. Tak se stalo, že almanach „secese“ jest almanachem skoro jen Moderní revue.“¹²

Na Neumannův text a jeho ideové proměny reagoval do značné míry odmítavě Arnošt Procházka článkem *At žijí kozelce!*, v němž zároveň upřesňoval: „Nepsal jsem své stati K poslední fázi české poezie jako doslov k *Almanachu secese*, nemohl jsem tak ani učiniti, neboť jsem neznal jeho obsahu. Z rukopisu byly mi známy pouze verše Knoeslovy a Fučkovy, jež mi Neumann přinesl jako příspěvky, jež se mu obzvláště líbily, a pak verše, tuším, Bergmannovy, o nichž byl na pochybách. Ostatní texty jsem četl až v knižním vydání. Můj

11 NEUMANN, S. K. Dva almanachy. In: *At žije život!* Praha: Fr. Borový, 1920; in: *Stati a projevy IV*. Ed. Milada Chlívěcová. Praha: Odeon, 1973, cit. s. 56 a 63. Srov. NOVOTNÝ, Miloslav. Neumannova secesní epizoda. *Lidové noviny*, 1936, roč. 44, č. 84, 16. 2., příloha, s. 1.

12 KARÁSEK ze LVOVIC, Jiří. Počátky Moderní revue. *Rozpravy Aventina*, 1931/1932, roč. 7, č. 2 až 36; in: *Vzpomínky*. Ed. Gabriela Dupačová a Aleš Zach. Praha: Thyrsus, 1994, cit. s. 157.

článek hleděl k celku tehdejší české literatury, hlavně „mladé“, a byl úplně samostatný a nezávislý na příspěvcích *Almanachu*, jenž pro něj skýtal ostatně velmi málo materiálu (kvantitativně i kvalitativně). Že byl uveřejněn na konci *Almanachu*, stalo se na mou žádost, aby netrčel příliš disparátně a rozlehle asi uprostřed ostatních prací, vesměs beletristických. Slůvko „doslov“, mnou nezaviněné, pokud se pamatuji, ovšem dodalo mu rázu, jaký nebyl mnou zamýšlen, a smyslu, jakého neměl a nemá. Jako je článek mou výlučnou prací beze zřetelů k ostatku *Almanachu*, jest *Almanach* sám výhradním dílem S. K. Neumanna.“¹³

Procházka stať se každopádně stala důležitou součástí *Almanachu*, jemuž dodala programovou, estetickou svébytnost, stvrdila jeho výlučnost a nezávislost na mimouměleckých konceptech a proudech – jako představa syntézy založené sebestřednou dekadentní podobou symbolismu, radikálním subjektivismem namířeným proti realitě. Procházka „v roztržitém přítomných hodin“, kdy „není převládajícího shodného nazírání a cílení“, akcentuje „čistý spiritualismus“ jako centrum, východisko i cíl, „konečný návrat k prazdroji a k prasíle Umění, nutný a nevyhnutelný, jenž sám jediný jest Život“. Takové „umění symbolické par excellence“ ztotožňuje s dekadentním symbolismem. Jako sjednocující princip poté proklamuje „absolutní dekadenci“ – umění, jež „bude chutnáno a pronikáno pouze dušemi vyvolených, vybraných, povznesených. A tu samozřejmě, že bude růsti a stoupati, nedbajíc blbého pokřiku mozkové lůzy, že půjde do budoucích a nových panenských zemí volného bytí, nedajíc se poutati ke galejím užitečnosti, účelnosti a zdraví po smyslu demokratických obrazoborců, nedajíc se přibíjeti na kříž lidových a nacionálních a politických a jiných kterýchkoli všivých požadavků a potřeb [...]. V posledních konsekvencích dojde se čiré abstrakce, holé metafyziky, přechází se v svět, kde city mění se v ideje, poezie stane se pyšnou glorifikací nejduševnějšího a nejvyššího.“ Požadavek

radikální soběstačnosti tvůrčího subjektu v zdánlivém bezčasí a proti vnější realitě vedl k unikavému ideálu autonomního umění jako symbolu cesty k absolutnu, jež se ztrácí svým naplněním.¹⁴

„Konce století jsou si rovny: jsou vždy kalny a kolísavý.“ Jest známé to již slovo, stejně jako slovo že stojíme v době přechodů. [...] z důvodů vnitřních, že dosavadní kultura ve starých kolejích došla konce [...],“ napsal Procházka do *Almanachu secese*.¹⁵ V několika letech před koncem století, který svým způsobem ohlašoval *Almanach na rok MCM*, vyšly v Knihovně Moderní revue zásadní tituly – nejprve ještě v roce 1896 jako 4. svazek Neumannova sbírka *Jsem apoštol Nového Žití...*, pak Karáskova *Knih aristokratická, Spodní proudy* Luisy Zikové a *Martyrium touhy* Bohuslava Knoesla, poté Březinovo *Světání na západě*, Hlaváčkovu *Pozdě k ránu*, Kamínkova próza *Dies irae*, Neumannova další sbírka *Apostrofy hrdé a vášnivé*. V roce 1897 soubory *Hledání samoty* Karla Červinky, *Vybouřené smutky* Antonína Sovy, *Větry od polů* Otokara Březiny, *Sexus necans* Jiřího Karáska. V roce 1898 *Mstivá kantiléna* Karla Hlaváčka, *Síla života* Viktora Dyka, drama *Hasnoucí světla* Karla Kamínka, *Stíny v duši* Karla Babánka. V roce 1899 Karáskovo drama *Hořící duše*, *Stavitele chrámu* Otokara Březiny – a jako sv. 27 *Almanach na rok MCM*. V době „mezi almanachy“ vrcholily vnitřní spory mezi signatáři prohlášení Česká moderna, v nichž především Šalda, Machar, Mrštík a Sova odmítali kompromisy a ústupky; paralelně od dubna 1896 do února 1897 probíhala polemika mezi J. S. Macharem a Jiřím Karáskem a Arnoštem Procházkou o způsoby, tendenčnost a charakternost literární kritiky; četné byly polemiky F. V. Krejčího: od října 1896 do října 1897 o charakter a hodnocení Katolické moderny s Dostálem-Lutinovem a Bouškou, od října do prosince 1896 o modernismus (resp. pokrokářství versus realismus) s Janem Herbenem, od listopadu do prosince 1896 s F. X. Šaldou

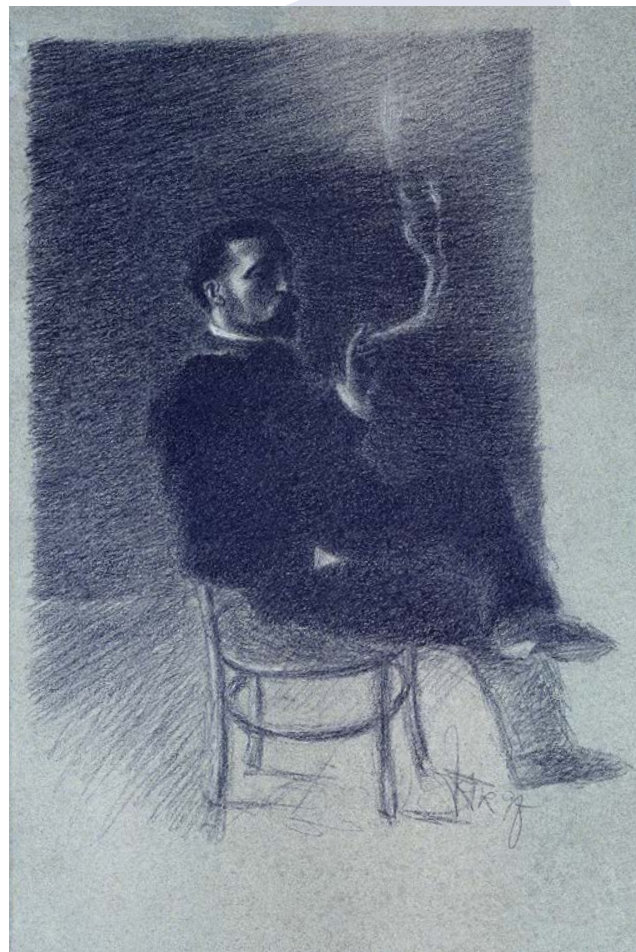
13 PROCHÁZKA, Arnošt. Ať žijí kozelce! *Moderní revue*. 1920/1921, roč. 27, sv. 36, č. 1–2, 8. 11. 1920, s. 15–35; in: *Kritiky a eseje z let 1892–1924*. Ed. Luboš Merhaut. Praha: IPSL, 2020, cit. s. 706.

14 PROCHÁZKA, Arnošt. K poslední fázi české poezie. *Almanach secese*. Praha: S. K. Neumann, 1896, s. 69–79; in: *Kritiky a eseje z let 1892–1924*. Ed. Luboš Merhaut. Praha: IPSL, 2020, s. 265–274.

15 Tamtéž, s. 265.

o individuálnost v umění; od listopadu 1897 do května 1898 následovala série polemických reakcí na příkrý odsudek sbírky Jiřího Karáska *Sexus necans* od Jaroslava Kvapila (Procházka, Neumann, Šalda ad.); Neumann se ve své koncepci anarchismu dopracoval k požadavku sociální účelnosti a demokratičnosti umění, jak dokládá polemika s Karáskem od října 1899 do května 1900.

Almanach na rok MCM vyšel na sklonku roku 1899 v podobné úpravě jako mateřská *Moderní revue*, uspořádali jej s Arnoštem Procházkou Viktor Dyk a Karel Kamínek. Ve své době již nepředstavoval polemický impuls, byl sevřenější v zacílení a pestřejší v provedení (s individualitami přispěvatelů, ponechávajícími si svou jedinečnost). Byl výrazem jisté stabilizace dekadentně symbolistního proudu modernismu, jeho upevnění i rozvíjení v tvorbě dalších nastupujících autorů. Jistotami jsou opět verše Otokara Březiny (*Čas*), Jiřího Karáska (*Das Ewig-Weibliche*), S. K. Neumanna (*Salome*), Povídka o sentimentálním krokodýlu Viktora Dyka, znovu přispěl František Soldan; nově pak Antonín Sova (elegicky cizelovanou *Kořistí duše*), Josef Holý, Jan Opolský, chorvatský básník studující v Praze Vladimír Jelovšek (*Ver Sacrum* v secesních liniích), dále Karel Babánek, Karel Rožek (jako K. Egor), Jiří Karmín, Augustin F. Lubas, V. Otomar, Vilém Peča, Zdeněk Tlamich, s převahou dušezpytných obrazů smutku života a pocitů marnosti; prózami Karel Engelmüller a Jan z Wojkowicz (*Aby nevěděli*). Snovou stylizací zaujaly verše Emanuela z Lešehradu, např. Ticho: „Temno se lilo okny uzavřenými, / teskno se lilo síní pod kroky mými: / v nehybné šeri / bylo vše černé, zbarvené nocí, / tuhnoucí v šedivý kov. // Viděl jsem měsíc pod prahem dveří, / když teskný vítr alej táh, / dumy, jež za dne do hvozdu zašly, / zpáteční cestou zhytnuly v tmách.“ Jistou oproštěností (s novými příslibí) mohly působit především texty Karla Tomana či Otokara Theera, např. začátek jeho básně *Transatlantic*: „Jsem jako skleslý dobrodruh, znučený vítězstvími, / zoufalý vlastním nitrem, mdlý milenkami svými, / mám děs před svojí duší, vzpomínek nekropolem, / kam divní hráči přichází mi šílet se svým bolem. // Teď chtěl bych pouze být: obrovský *Transatlantic* / jenž nese ve svém srdci národ objevilů, /

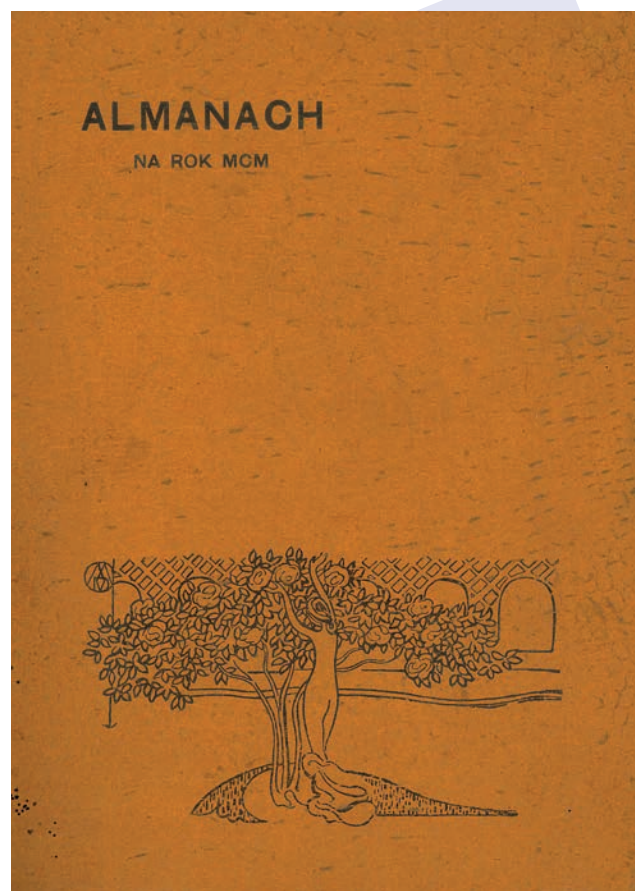

Karel Hlaváček: Arnošt Procházka, kresba, 1897.

k neznámým mořím a bouřím, kol světél z kastelů, / na břehy polárních a zlatých Amerik. / A vychrle tu lůzu s jich láskou efemerní / bych nové naložil a ploval podvečerní / slání, když by boky mně zlatem praskaly.“

Theer rovněž napsal referát o *Almanachu na rok MCM* a otiskl jej v *Lumíru* již 20. října 1899. „Kalendářový almanach“ viděl aktuálně jako stvrzení rozvoje a potřeby dekadentního symbolismu, tedy i stvrzení cílů předchozího *Almanachu secese*. „Zdá se, že od té doby se změnilo více, než tehdejší čtenář mohl očekávat: všechna zevnější exprese, s kterou se k nám přivalila dekadentní poezie, kult parfémů, přízpůsobení veršových prostředků hudebním, nová náklonnost

ke katolicismu (v přítomném Almanachu není žádný z katolické skupiny), prostředí extatická, tajemná a rafinovaná, v nichž symboly kráčely zahalené vůní kadidla a doprovázené mollovými nápěvy neviditelných louten – všechny tyto imaginace zmizely.“ Theer naopak nově shledal imaginativní „spodní proudy“, dokládající, „že skutečně existuje česká úpadková duše. Co p. Procházka v tehdejší doslovu snažil se vyvodit, objevuje se po třech letech již uzákoněno, jako psychický fenomén. Nemluvím jen na základě literární produkce. Kdo dnes má oči, vidí, jak tyto vlny dekadence rozlévají se v stále širších kruzích, berou s sebou mladé literární diletanty, studenty, zástupy polovzdělanců, vnikají do dělnických bytů, rozsévajíce všude ironii a individualistické postuláty, zachvacují starší generace a kolébají své pomalé, bahenní toky politickým řečištěm. / Kde má nalézt jisté duševní naladění vrstev ostřejšího reliéfu než ve slokách básníků a větách prozaistů, kteří z nich vyšli? A tak na stránkách, jež jsem právě dočetl, právě u těch, kteří reprezentují ideovou hodnotu knihy, víří všechny symptomy dekadence, hrůza z dneška a bázeň zítřka, nedůvěra v sebe samy, zklamání nad hlasem touhy a vůle chloroformovat svou nejistotu podvědomím. Tak na konci století paroxysm chabosti vůle a paroxysm pohlaví vytvořily typické individuum. / A jako v nestopovatelném vývinu kvasila idea úpadku, tak, skrytě, reformovala se i její objektivace – forma. Myslím, že jsme v roce 1896 ještě neměli úplného volného verše, verše, jenž by při své nestejně jambicko-daktylské kombinaci byl rýmován. Snad že se všeobecně cítila disonance pravidelné rytmičné fráze rýmované a hudby představ, činilo se v posledních letech tolik pokusů rozlomit a reformovat stavbu věty. Jak úspěšně se zdařila tato snaha, ukazují pp. Březina, Holý, Karásek a Neumann. Jaký kouzelný nástroj český verš takto reformovaný, vysvobozený z tyranie akademického rýmu, navrácený asonanci, čarovné vyvolavatelce echa, jednou teskného jako pláč sordin, podruhé ztrácejícího se v dálkách, neurčitého, tajemného – –“¹⁶

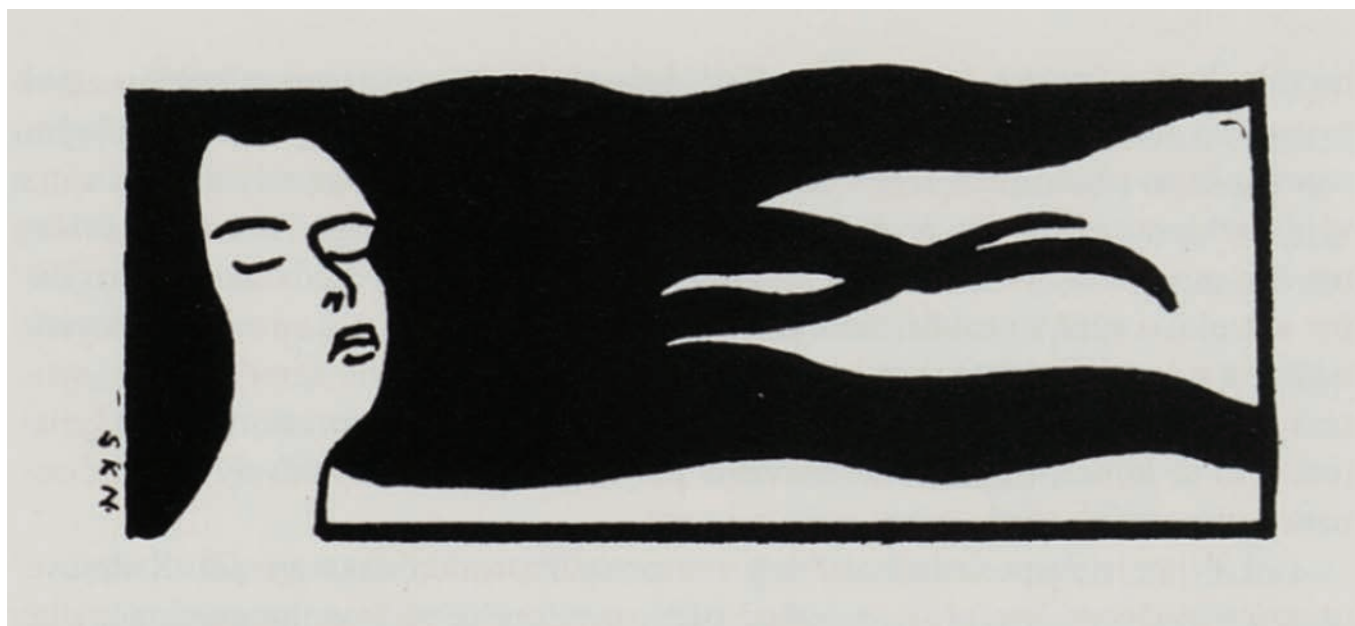
Almanach na rok MCM (1899), obálka.

Z dalších ohlasů¹⁷ zaslouží pozornost recenze v *Rozhledech* podepsaná šifrou D., zřejmě tedy F. V. Krejčího, tentokrát bez polemického naladění a dosti vstřícně popisující a třídící. „Jednou zase po delší době defiluje tu před námi mladá naše lyrika svými nejlepšími jmény. [...] Otokar Březina [vyloudil] ve vstupní básni ‚Čas‘ několik slavných zahajovacích akordů z varhan své metafyzicky hymnické poezie. I z ostatních přinesl každý své nejpříznačnější barvy a tóny. Zvlášť nového anebo překvapujícího nalezneme tu málo, ale je už samo o sobě nanejvýš zajímavé a poučeno srovnávat tyto mikroskopické, jedno neb dvoustránkové projevy talentů nejrůznější skruktury. Tóny estetické, hluboce do psychického zaboření, exotické anebo hieratické přirozeně převládají u publikace vydané *Moderní revue*. Tím drsněji a význačněji zní do toho struna realistické satiry, na niž uhodil Josef Holý. To je snad jediný zvuk, jímž zalehla vřava pozemské skutečnosti do tohoto sboru básníků, vesměs jinak obrácených jen do sebe, do minulosti nebo do fantastiky. Báseň Jiřího Karáska zdá se být dozvukem k jeho knize ‚Sexus necans‘, právě tak jako Sovova

k ‚Vybouřeným smutkům‘. Za nejlepší čísla bych považoval příspěvky K. St. Neumanna a J. Opolského. K. Babánek jde příliš ve stopách J. Schläfa právě tak jako Viktor Dyk ve své prózou psané fantasticko-humoristické improvizaci ve stopách Scheerbarta. K. Egor, Jiří Karmín, Emanuel šl. z Lešehradu, Fr. Soldan, K. Toman a jiní z nejmladších prezentují se zde způsobem odjinud už známým. Význam novinky zdá se mi z celé publikace mít nejvíce pět čísel Otokara Theera (Gulona), verše nervózně jemné a chorobné pleti, hektického, hysterického patosu a podivného exotického slovníka, od něhož divně se odráží gramatická monstra jako ‚Vykupitelá‘, ‚zářejí‘ atd. Dětinná, rozplakaná, polonaivní, polorafinovaná rozněžněnost mluví z prózy Jana z Wojkowicz, z níž první odstavec zdá se být přímo přepsáním některého pasu z Karáskovy ‚Legendy o melancholickém princí‘. [...] Samo vydavatelstvo asi tomuto almanachu nijakého zvláštního programatického významu nepřikládá a svému účelu – prezentovat v novoročním poháru několik doušek narychlo nabraných v proudění mladé básnické produkce – poslouží zcela dobře.“¹⁸

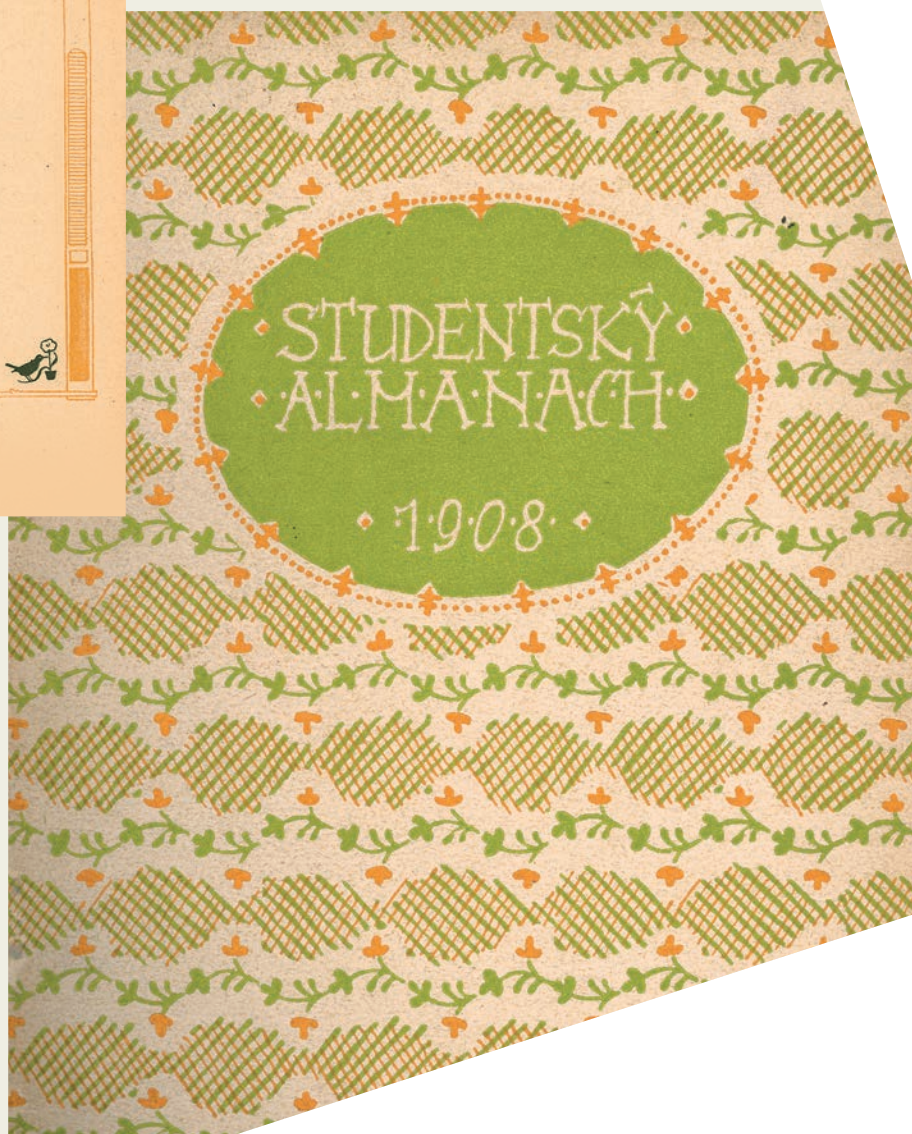
17 Necháme-li stranou obligátní hodnocení klerikální *Vlasti* (KšK. Almanach na rok MCM. *Vlasti*. 1899/1900, roč. 16, č. 5, únor 1900, s. 480–481), dle něhož jde vlastně o kalendář sice s katolickými svátky, ale čistě pohanský. „Almanach určen je patrně jen pro úzký kroužek čtenářů *Moderní revue* a ctitelů osobních, a pochybujeme, že dostane se v širší veřejnost. Bylo by to také smutné. Že taková otrava se vůbec do literatury dostala, toho jest jen upřímně litovati.“

18 D. [asi KREJČÍ, F. V.]. Z nové produkce veršové. *Rozhledy* 1899/1900, roč. 9, č. 5, 1. 12. 1899, s. 196–197.

S. K. Neumann: záhlaví, *Nový kult* 2, 1898–1899.

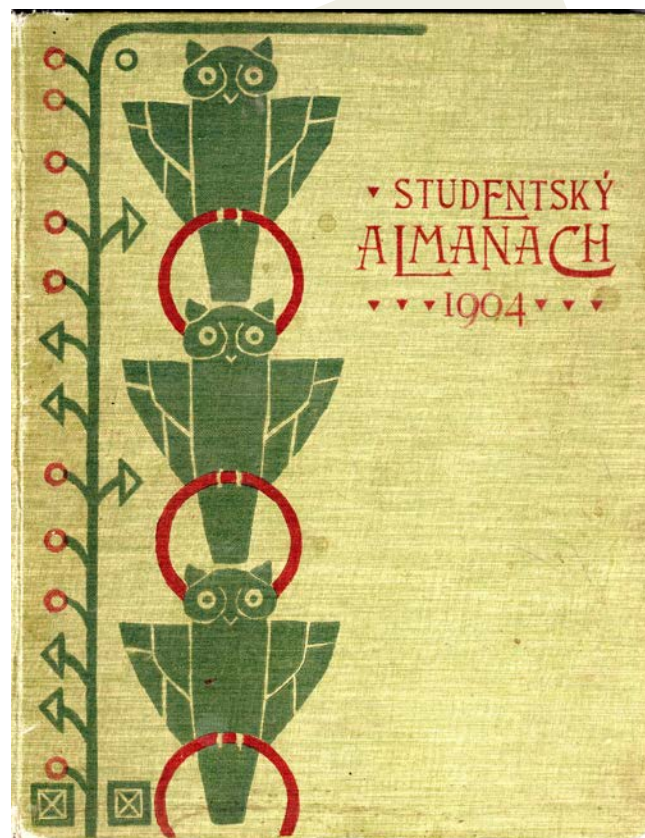
Studentský almanach (1904–1908)

MICHAL TOPOR

První ze svazků nadepsaných *Studentský almanach* došel zveřejnění v květnu 1904 coby tisk spojitý s tzv. Všestudentskou slavností, konanou 27.–30. května v Praze (více dále); další svazky byly poté publikovány – ve stejné slavnostní souvislosti – v květnu 1905, resp. 1906; v roce 1907 se festival uspořádat nepodařilo; čtvrtý, a poslední, svazek *Studentského almanachu* pak vyšel teprve v červenci 1908. Pořadatelé prvního a dalších svazků přitom samozřejmě nevstupovali do prázdného pole, naopak je třeba od počátku počítat s členitou (kulturně-politicky škálovanou) „studentskou“ diskurzivitou, projevující se tiskem i jinak. Co se tištěných médií týče, šlo jednak o podniky ryze „studentské“, například *Almanach Slavie* (od roku 1890), *Časopis pokrokového studentstva* (od roku 1893), dále pak *Studentské směry* (v roce 1904 přestaly vycházet – stejně tak *Vatra. Časopis studentstva Moravy, Slezska, Slovenska*), *Almanach mládeže moravské* (1904), *Kalendář moravského a slezského studentstva* (1904, red. F. X. Hodáč), *Volnost* (1904–1907), *Studentský sborník strany neodvislé*, *Studentský obzor menšinový*, *Studentský věstník* (1905–1906), od roku 1907 též *Studentskou revui* a *Kalendář pokrokového studentstva*, výraznou roli však měla i některá periodika širšího společenského zaměření, „studentské otázky“ hojně artikulující – příkladem budiž týdeník *Přehled*. O politickou duši a spásu studentstva se ale hrálo i leckde jinde.

Jak řečeno, výchozí svazek byl suvenýrem k slavnosti konané v závěru května 1904 v pražských exteriérech (mezi Žofínem a holešovickým výstavištěm) i interiérech, a sice „ve prospěch studentských a národních účelů a založení všeobecně potřebného a žádaného studentského střediska Svazu československého studentstva“. Avizovány byly

Studentský almanach (1904), obálka, upravitel neznámý.

„příjezd hostů a studentských deputací téměř všech neněmeckých národů rakouských“ a řada dílčích festivit: „všestudentská výstavka“, „umělecká akademie“, „manifestační schůze“, inscenace Tylovy hry *Jan Hus* na scéně Národního divadla, „elitní raut“, „velký všestudentský průvod“, „velká slavnost“ (zahrnující mnoho „zábavných i vážných atrakcí“,

mj. i „umělecký kabaret“ „za vedení spisovatele pana Karla Maška-Fa Presto“), „malebný světelný roj“ a nakonec i „večírek na rozloučenou“. Za 2 koruny si bylo možné pořídit „legitimaci“, která vedle volných vstupů znamenala i „bezplatné obdržení *Almanachu*“ (A 1904, s. 96–97). Ten nicméně neměl být jen zábavním tiskem, ale měl přispět i k akceleraci snah o soustředění sil napříč studentskými prostředími¹ – jak je patrné především v několika textech, přetržité spoluutvářejících bilančně-programní vrstvu hlavní, tj. ne-inzertní části almanachu: počínaje statí Theodora Bartoška Krize českého studentstva a její řešení (A 1904, s. 41–46), pokračuje úvahami Arnošta Heinricha Otcové a děti (tamtéž, s. 37–39) a Josefa Kopala O „Svazu“ (tamtéž, s. 73–75; i účast autora radikálně-pokrokářských, protimasarykovských Čtyř kapitol z roku 1903 sugeruje integrující vůli v podloží almanachu) až k Závěrečným kapitolkám Cyrila Duška, v jejichž úvodu stálo: „Sešli jsme se tu v pestré společnosti. Každý jiný, každý odjinud. [...] Než přece některá stanoviska jsou společná nám všem: chceme svobodu slova, dovoláváme se práva individuálního vývoje, žádáme úctu k projevům osobnosti, zve-me k opravdové, účelné práci“ (tamtéž, s. 81–83, cit. s. 82). Z modalit Duškova komentáře lze usuzovat, že se podílel na redakci svazku. Vzhledem k tomu, že podstatná část almanachu měla ráz beletristický, jeví se pozoruhodná Duškova teze: „*Jsmo příliš literární*. Lesklá, plynulá, krotká slova, těmi se tak skoro všechno odbude. [...] Každý třetí z nás píše verše,

bezmála každý desátý vydává knížku aspoň jednu, třeba takovou, jejíž existence za dvě, tři léta autora mrzí. [...] Umělcem být – to láká. Býti duší svého okolí neliterárního, ale zato živeno zvyšovaným výtěžkem, racionálním užitím vydávané síly – to není pro nás dosud hlavním jádrem kulturní práce, kterou každý z nás má začít v sobě a končit v přístupném sobě okruhu působení. Hodnocení a ekonomie práce – to je přední požadavek našeho vývoje, ne skepse, deterministický psychismus, individualisticko-mysteriózní záhady a problémy znavené moderní duše...“ (tamtéž, s. 83).

Vedle těchto textů programových almanach přinesl i sérii statí, jež se ke čtenářstvu obracely se specificky – tematicky, situačně – orientovanými sondami do různých sfér studentského života. Svým způsobem sem mířil i Jan Branberger, nabádající studentstvo k zájmu o dějiny hudby – Branberger se postaral také o komentář ke Smetanovu *Pochodu legie studentů pražské univerzity* (i s partiturou). Jednalo se ale spíše o jiné texty. Autor podepsaný „F. P.“ obmyslel horizont českého studentství ve Vídni, Anna Fischerová (zašifrována do „A. F.“) peripetii ženské „lásky“ ke „kraji ducha“ (Úryvky evoluce, tamtéž, s. 49–50), Alois Houžvička o krajanských spolcích, Zdeněk Gabriel přemítal na téma „student a náboženství“, F. X. Hodáč o brněnském stavu věcí, J. U. Jarník v textu „Útočiště v nouzi“ pojednal nesamozřejmou, nesnadnou existenci institucí podporujících chudé studenty (sem vlastně mířila rovněž Variace na otřepané téma – v podobě dopisu „milostivé paní“; podepsáno „N.“, s. 66–70), Viktor Teytz o postavení „českého inteligenta-žida“ v českojazyčném studentském prostředí, Emanuel Grégr představil projekt založení „sociálně statistické kanceláře“, jež měla spolukoordinovat pomoc nemajetným studentům. Zvláštní položkou v řadě prakticky orientovaných příspěvků byl Jarníkův článek o okrašlovacích spolcích – předznamenání nestránkované části almanachu, mísící abecedně organizovaný výčet okrášlených míst s inzercí.

Jak řečeno, zásadní vrstvu almanachu tvořila složka beletristická: měli ji na starosti germanista a univerzitní

1 Referent *Národních listů* vítal „všestudentskou slavnost“ slovy: „Radostný, potěšitelný převrat, který vichrem schválil řady českého studentstva, když uražen národnostní jeho cit v únorových dnech letošního roku [pozn. aut.: mýnil zde patrně střety s německými studenty, mj. motivované rozdílností v názorech na válku rusko-japonskou], přijat byl celou naší veřejností jako zásvit nové, šťastnější éry v životě akademického dorostu.“ Po letech letargie, staršími starostlivě sledované, prý konečně nastalo „vzpružení“: „V pravé chvíli probudil dobrý génius národa našeho studentstvo z dřimoty, vyvedl je ze závějů nezdravých, falešných teorií a ukázal mu, že jediná správná, ke zdárnému cíli vedoucí cesta vytčena ideály národnostními“ (1904, roč. 44, č. 146, 28. 5., s. 2). Je možné namítnout, že perspektiva glosy je stranicky (mladočesky, proruský) partikulární, artikuluje nicméně obecnější vyhlížení postletargických možností. K širšímu kontextu tehdejších pohybů ve studentském poli srov. WOLF, Richard. *České studentstvo v době prvního třicetiletí české university. 1882–1912*. Praha: Svaz československého studentstva, 1912, s. 131–136.

pedagog Jan Krejčí a právník a literát Viktor Dyk. Do čela vysadili báseň Jaroslava Koška Mám z duše rád..., snad proto, že zněla vzdorně, navíc hned úvodními verši nasadila strunu národní: „Miluju národ pro žalobný nádech / odvěkých útisků, / miluju rány na mrskaných zádech / těch, kteří nablízku, / sourodou bolest vzdorných čel svých bratrů“ (signováno J. F. Košek; Košek měl v almanachu poté ještě dvě básně). Další zařazené básně kroužily spíše v náladových, oproštěně symbolistních drahách povadlých introspekci, začasťe stylizovány ironicko-bilančně, někdy s náznakem nadějněho obratu či zkrátka na rozhraní mezi obojím – viz kupříkladu verše Arnošta Ráže: „Já věděl, že se někdo chvěje, / bych nezbloudil, a že je bled, / že někdo vyšel do aleje / a volá, volá naposled“ (A 1904, s. 3; Večer pokušení – jedna ze tří Rážových básní). Výměr „poetického ovzduší“, který pro Rážovu práci tohoto období později zformuloval Z. K. Slabý, vcelku přesně přiléhá i k povaze dalších zařazených básní: „Hlaváčkovská neurčitost a pesimistické příšeří“; Slabý k Hlaváčkově poté přidává několik dalších jmen-formativů: Heine, Neumann, Sova.² Natříkrát se verši představil také student historie Václav Chaloupecký – i on následuje výše naznačené kroužení: „Je zimní noc –: V ní tenkým hláskem zpívá / vzpomínka mdlá. / Pohádka! Smutná pohádka mi kývá / tam z minula“ (s. 6). Všichni tři zmínění básníci – Chaloupecký jako „Banjom“ – patřili ostatně v dřívějších dvou letech k přispěvatelům *Moderního života* – „orgánu Spolku literátů mladé generace Syrinx“. Básněmi podobného ražení do almanachu přispěli (vždy dvojmo) i Viktor Pokorný a Láďa Mařák (druhý z nich v roce 1905 vydá nákladem Volné myšlenky brožuru *Vznik dogmatu o neposkvrněném počtí Panny Marie*), po jedné potom Josef Müldner, Jan Mařák, diptychy „Hrdina“ dramat a Na smrt lékařovu Zdeněk Sojka a Václav Schüller (v druhém případě šlo vlastně o nekrolog, zasvěcený lékaři Erazimu Vlasákovi), většinou prostoru se dostalo komplikovaněji komponované skladbě Jiřího Mahena Návrat ztraceného syna, odvíjené jako tísnivý monologický dialog starého otce s umírajícím synem (s. 54–60). Poslední veršované slovo

patřilo Zdeňku Záhořovi – zvláštní konverzaci s Karlem IV., ústící v bohémský dík za to, že přes jeho most lze přejít zadarmo...

Zatímco do zařazených básní se zřetel k aspektům studentského živobytí vepisoval leda nepřímo, některé prozaické práce jej činily rámcem nebo alespoň východiskem, jako v případě prózy Q. M. Vyskočila Neslyšně přešel..., počínající „propuštěním z akademie“; lyrizující, zároveň stroze útržkovitá bilance životních záhybů – s opakovaným detailem „třešňových květů“ – ústila v mladíkovu sebevraždu. Hraniční chvíli („Stojím – a kolem mne sněhová bílá pláň... v šedé noci se ztrácí“), marně přerušovanou sladce formovanými vidinami (s „chaloupkami, pomalovanými pestře neumělou rukou vesnické ženy“; s. 8–9), evokoval Arnošt (zde „Arno“) Dvořák. E. J. Čeněk prózu Jaro – cyklické schéma *touhy/zklamání/letargie* obtáčející především kolem životní zápletky erotické – otevřel otázkou: „Dovedete to vysvětlit, proč je mladosti zase tak smutno?“ Resp. ještě předtím citátem z Neumannovy Písně (z knihy *Sen o zástupu zoufajících*): „Vždyť jsme se zrodili z kvetoucí země!“ Specifickou ironičností – vůči lidem, kteří „vědí, co bude, kteří vědí, co učiní, čím budou povinni sobě, čím budou povinni jiným, co kázati jim budou zásady jejich“, vynikla nietzscheovsky stylizovaná črta podepsaná „Ant. H. Ropos“ (s. 17–19), následovaly dvě prózy patrně nejpodatřejší: Těsnohlídkova něžně trpká Bída („několik slov o smutném hochu a mladém literátovi a jejich bídě“; s. 24) a Šrámkovo ostře delirantní Na dne našich řek..., výřez z pozdějšího románu *Křížovatky* (1913). Václav Mácha evokoval hovory na „studentském oddělení“ nemocničním: stylisticky „smích promíšený s kašlem“, jakýsi „Non refert“ z filigránských emblémů dívčího toužení-čekání („princeznu“ nakonec „vášnivě“ obejmě moře: „vody se zavřely nad zlatem vlasů“) upředl útulně vyprávěnou Pohádku dlouhého večera.

V tisku se první ze *Studentských almanachů* dočkal celkem vstřícného přijetí, avšak došlo i na tvrdé výhrady. Antoinu Klášterskému „oddíl beletristický“ připadl „sám sebou

2 Srov. SLABÝ, Zdeněk Karel. Básník neprávem zapomínaný. In: RÁŽ, Arnošt. *Cesta k lidem. Výbor z díla*. Ed. Z. K. Slabý. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 22.

zajímavý a poučný, taktéž účelně uspořádaný, ale – málo pes-
trý a bez odstínů“. Nečekal příliš („nebývají almanachy nikdy
příliš směrodatny pro úsudky do budoucnosti“), a ani tento-
krát „nemohli bychom příliš mnoho očekávat od jmen zde
zastoupených“, psal, pokračuje: „Málo rázovitosti a jiskřivé
individuality. Až na několik málo jmen (Šrámek) je tu několik
próz zcela všedního a běžného charakteru, až na několik málo
ukázek veršů slibnějších (Máhen) slyšíme samé reminiscen-
ce myšlenkové i formální. Jedno je však i tu poučné a milé:
pozvolný odvrát od tužeb chorobných a plochého pseudomo-
dernismu, který u nás vypučel v letech devadesátých. Jeví se
téměř všude návrat k životu našemu a k vlastním potřebám,
a proto je i v těchto ukázkách více pravdy a zdravého ohně.
Bylo by zajímavé pokusit se přístě o studentský almanach
podávající obraz veškeré činnosti a všech zájmů naší mla-
dé inteligence; vždyť přece nepracují naši studenti pouze
jen na dvou polích veřejného života: v otázkách sociálního
bytí stavovského a v krásné literatuře!“³ Referent *Naší doby*
– patrně Emanuel Chalupný – si almanachu také cenil, je-
ho komentář zároveň ožrejmoval určité zóny napětí, v nichž
se publikace ocitla. Vážil si „Bartoškova výtahu z přednáš-
ky, přednesené v Jungmannu“, „provanuté duchem bývalých
Stud. směrů, arci samostatně a temperamentně argumen-
tující“, jemně satirické Variace na otřepané téma, Úryvky
evoluce Anny Fischerové měl za „originální črtu o ženském
studiu“. Základním rysem almanachu mu nicméně bylo více-
směrné epigonství:

Jak věřit v procítěnost některých vývodův Almanachu,
když byly opsány téměř doslova od odpůrcův (rozumí se,
že od realistův), aniž udány prameny? Epigonství upřímné
není hanbou. Epigonská je ostatně i beletrie. Vlivy
cizí (Nietzsche) i domácí (Sova, Dyk, Holý, Zeyer) jsou
někde až příliš znatelné. To bychom u mladých autorův
ani nevytýkali, jako spíše hranatost výrazu a konfúznost
ideového postupu u většiny. [...] Většina beletrie stůně

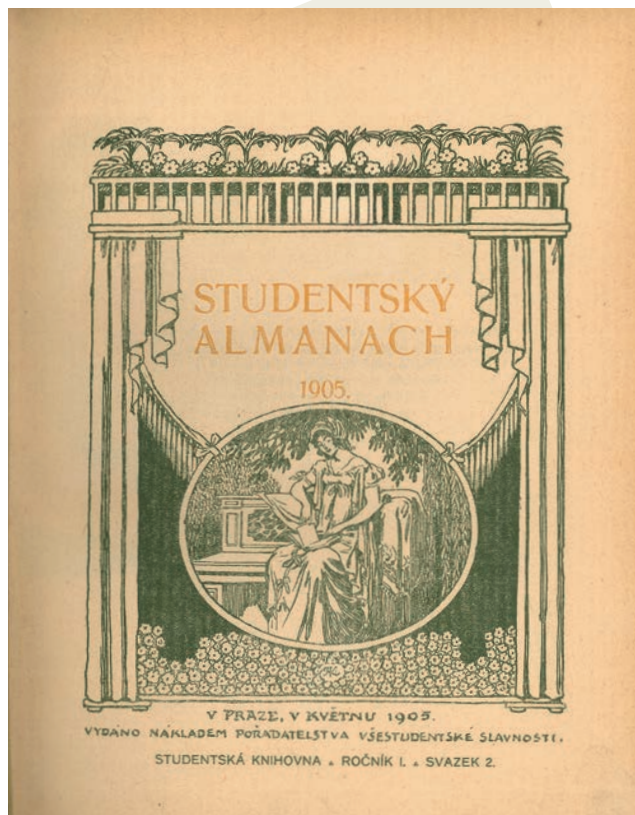
citlivůstkářskou slabostí, která nepříjemně dojíhá. I pe-
simism má životní cenu pouze tehdy, pronáší-li jej od-
hodlaně silná, živoucná individualita, když tedy eo ipso
sám překonává sebe. – V beletrii této převládají výrony,
které neboří ani netvoří, pouze konstatují. A v tom je ne-
dostatek umění.

Lze arci namítnouti, že almanach ten má cenu jako
příznak doby a studentstva. Pak ale předně nebylo vůbec
potřebí redakce – všechno je příznakem prostředí svého
– a za druhé: kdo smí si dovolit vydávat věci, které jsou
pouze příznaky? Dokument historický je vždy tím spo-
lehlivější, čím méně chce být dokumentem. Příznakem
doby a třídy není nic spíše nežli práce a snahy její; ty
mají pak cenu dvojnásobnou. A také vidíme, že ani je-
den z příspěvkův Almanachu není příznačnější nežli stu-
dentské práce, otiskované v beletristických anebo jiných
časopisech. A zatímco se vydává taková kniha, všechny
studentské časopisy hynou úbytěmi; není to nehospo-
dárnost? Ve všech těch směrech od almanachu slavnost-
ního liší se prospěšně kalendář *Almanach Slavie 1904–5*
a *Průvodce studentským životem*. Není to snůška příspěv-
ků, nýbrž plod usilovné, cílů vědomé práce pořadatel-
stva, kniha informační, vzdělávací a příruční. Soustavné
návodů pro veškeré školství, střední, odborné a vysoké,
články ze studentské minulosti i přítomnosti, praktic-
ké pokyny atd. – to vše zůstane rovněž příznakem do-
by, ač určeno předem pro studentské potřeby praktické.
Almanach tento jest nejlepší ze všech dosud vydaných
studentských kalendářů českých, třeba mu ještě leccos
chybělo k dokonalosti. Poměry výmluvně charakterizu-
je okolnost, že studentský Svaz, který se konečně ustavil
19. a 23. června, na tuto potřebnou příručku studentskou
nepřispěl ničím hmotně ani duševně. Nuže, nač je Svaz,
když nutné potřeby studentstva i s rizikem peněžního
deficitu obstarávat musí spolky malé (Jungmann aj.)?⁴

3 KLÁŠTERSKÝ, Antonín (–ásky). Studentský almanach pro rok 1904.
Zvon. 1904, roč. 4, č. 40, 24. 6., s. 559.

4 CHALUPNÝ, Emanuel (Ch.). Naše doba. 1903/1904, roč. 11, č. 10, 20. 7.
1904, s. 794–799.

Studentský almanach (1905), titulní list, upravitel neznámý.

Pořadatelství dalšího svazku *Studentského almanachu*⁵ se ujali Václav Vilém Štech a Josef Kopal, tedy dva studenti pražské filozofické fakulty. V úvodním předznamenání bylo přitom zřetelně vytyčeno zásadní omezení – byl avizován „ráz převážně beletristický, s poukazem, že „soustavnou část poučnou a informační“ zastane „studentský kalendář, vydávaný Svazem československého studentstva“. Takový „kalendář“ se však nakonec – na rozdíl od krátce vycházejícího svazového týdeníku *Studentský věstník*, který tu také byl ohlášeno – ukázal být leda chimérou, snad i proto, že takovou kalendářovou pozici beztak de facto už saturovaly *Almanach*

Slavie a *Kalendář pokrokového studentstva*. Dané vstupní deklaraci pak skutečně odpovídala i skladba sešitu: v nastoleném rámci svou stylizací zůstávaly i texty, jež by mohly být vnímány jinak, viz Fischerovu „vzpomínku“, zúročující berlínskou studentskou zkušenost, Kopalovo zprostředkování několika z proslovů, jež od roku 1886 zazněly na banketech pořádaných L'association des étudiants de Paris a nyní byly sebrány „ve zvláštní publikaci“ (Kopal se v textu nadepsaném Kulturní dokument soustředil především na řeči Melchiora de Vogüe, Anatola France a Émila Zoly) a autobiografickou esej Alberta Pražáka O jednom literárním mladém snu, odvíjející se od teze, že na rozdíl od jiných umění, jež lze speciálně studovat, je začínajícímu „literátovi“ souzeno „pracovní samotářství“, podpořené nanejvýš patřičností k nějaké úzké přátelské (školní) enklávě. Jedinou nebeletristickou součástí tak bylo Jarníkovo pojednání o Menze akademické, vpletené jako „fejeton“ do pásma inzerce.

V costránkovém florálně-kulisovitém rámování, jež navrhl Adolf Kašpar (součástí almanachu byl volný list s reprodukcí Mánesova akvarelu *Moje podobizna*),⁶ se vedle zmíněných dále postupně vynořovaly texty těchto autorů: Fráni

5 Vyšel jako 2. svazek *Studentské knihovny*, následuje brožuru *Všestudentská slavnost v Praze* (1905).

6 Právě Kašparově postavě V. V. Štech věnuje úvodní pasáž své vzpomínky na redigování almanachu, zasazenou do kontextu Všestudentské slavnosti, jež prý „byla podnikem přesahujícím obvyklé rozměry takových událostí a stávala se jakousi manifestací v několika oborech. Jestliže Brunnerův plakát reagoval na nejdůležitější a tehdy také nejmodernější pojetí volné vazby figur bez kresby, jejichž syrové skvrny křičely se smělostí v tehdejší grafickém světě nebývalou, Kašparova úprava *Studentského almanachu* byla laděna empírově vzpomínkově do idylické tóniny, která pramálo souhlasila s obsahem. V knize dávno zapadlé hlásila se dorůstající literární generace, jak ji představují jména Fráňa Šrámek, Jiří Mahen a Rudolf Těsnohlídek, kterou snažil se tehdy organizovat Roman Hašek, později autor humoristických próz. [...] Tehdy byl Roman Hašek ve verších světácky ironický, jak se to nosilo v letácích. [...] Publikace je právě jen dokument mládí nespokojeného a zmateného, dychtivého, za něj mluvily lyrické prózy, jež vyznačuje jako společný obsah nálada, napovídavá a rozmytá v neurčitosti, protože bez prostoru, směřující symbolismus se žánrem. Jazyk se uvolňuje a posunuje novými epitety, aniž nalézá adekvátní formu pro svoji bezmoc a bolest. Příznačná je próza Jindry Kopecké Nikésonte, asi jedině, co zbylo ze zajímavé bytosti, jež se stala ženou R. Těsnohlídka a zastřelila se na satební cestě v Oslo. Připomíná ji krásná báseň K. Tomana Za Kájou. Rozbolestněný a stylizující i dekorativní byl tehdy i R. Těsnohlídek“ (ŠTECH, Václav Vilém. V *zamlženém zrcadle*, 1. díl. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 183–184).

Šrámkova (próza Věrné milování; zanedlouho ji včlenil do knihy *Kamení, srdce a oblaka*), Gustava R. Opočenského (básně *A naposled..., Odejdi..., Svě myšlence, Epištola*; rok poté vtěleny do knihy *Modlitby psance. Tragika a ironie*, 14. svazku *Knihovny kacírů*), Jiřího Mahena (několikadílná báseň-„symfonie“ *Chaloupka*, dedikovaná Antonínu Sovovi), Jaroslava Havlíčka (nar. 1881; báseň *Truchlivá píseň o jednom člověku*), Ladislava Volence alias Svatopluka Karmena (básně *Sám a sám, Ze slavnosti*), Romana Haška (básně-příběh *Dáma se psem*), O. Tomáška (próza *Všední cesta*), Josefa Moira-Rosenzweiga (básně *Jsem tichý poeta..., Letní večery*), Václava Máchy (básně *Sentimentální odchod, Byla chvíle...*), Jindry Těsnohlídkové (roz. Kopecká, † 24. 7. 1905; svou prózu *Studie*, nejrobustnější kus svazku, podepsala „Nikésonte“), Jana Soukenky (básně *Stigmata*, podepsaná „Neklan“), Josefa (zde Jozy J.) Prunara (básně *Před cestou, V ulici*), Miloslava Hýska (básně *Prohlédání, Poušť*), Jana Uzla (diptych *Ze „Studentských písniček“*), Zdenka Záhoře (básně *Ty Mistrě mlčíš...*, zasvěcená Svatopluku Čechovi), Svato Zelenky (vl. jm. Karel, † listopad 1903; báseň *Píseň o úsměvu a triptych Jak nám láska stonala*), J. E. Čenka (básně *Peripetie, Písnička*)⁷ a Rudolfa Těsnohlídky (próza *Živote života mého*).

V jedné z prvních reflexí referent *Pokrokové revue* jen letmo zaznamenal: „Jednota, udržovaná Svazem, je prozatím jen organizační, ne ideová. *Studentský almanach* nepřináší nových dokladů k psychologii nynějšího studentstva; převaha beletrie ukazuje, vlastně potvrzuje neblahý fakt, že zájem umělecký převládá dnes nad vědeckým a sociálním.“⁸ Zpravodaj *Časopisu pokrokového studentstva* lakonicky nad almanachem konstatoval, že „beletrie“ zde obsažená „má stejné rysy jako loni“, nejvýše cenil Mahenovu báseň a práci „pseudonymu Nikésonte“.⁹ Antonín Klášterský ve *Zvonu* předsadil svému referátu stručnou reflexi historickou: „V našem lite-

rárním životě hrály almanachy – jak známo – úlohu velmi důležitou. Zjevivše se ve svojí nejvýraznější formě v letech největšího úpadku literárního (*Lada Niola*, redigovaná Jos. V. Fričem r. 1855, a několik ročníků almanachu *Máje* z let 1858, 1859, 1860 a 1862, nejprve za redakce Barákovy, později Hálkovy), znamenaly vždycky nejenom jakýsi milý objev nových autorů, kteří si almanachy těmito obyčejně prvně otvírali cestu do světa, nýbrž i závažný, vlivný čin literární, poněvadž za uměleckého suchopáru let padesátých nahrazovaly knihu i časopis.“ Následně rezolutně konstatuje:

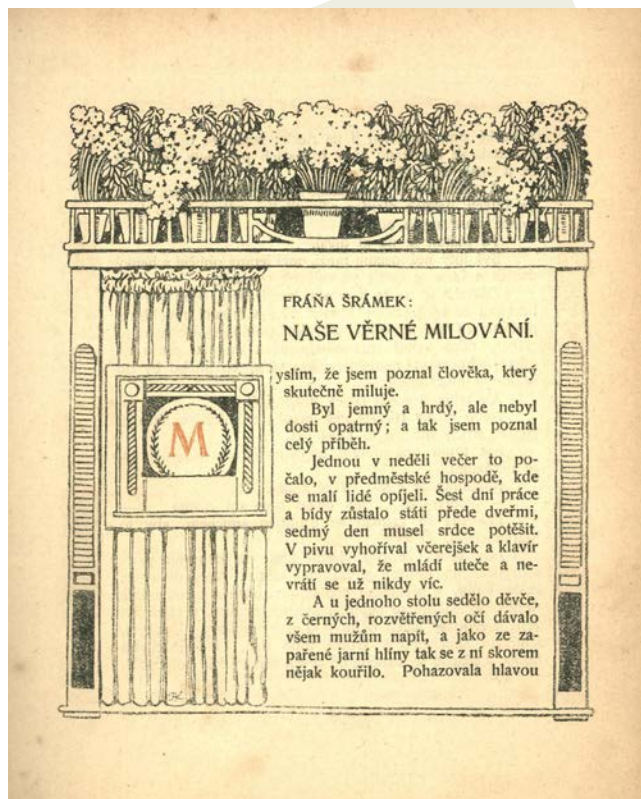
Dnes almanachy už tohoto širokého vlivu nemají. Objevují-li se sporadicky dosud, děje se to jen proto, aby dokumentovaly charakteristický ráz té či oné literární frakce, té či oné společenské kategorie. Také almanach přítomný jest podobného rázu a dokumentuje nám směr a výši literárních snah našeho vysokoškolského studentstva. Rozumí se, že obraz tuto podaný je kusý. Není rozhodně možno, aby veškerá tvořivá energie naší mládeže vybíjela se pouze na poli krásné literatury, jak by se mohl domnívati čtenář této publikace. Ale jisto jest, že tato frakce studentstva jest nejorganizovanější, nehledě ani k okolnosti, že vydání publikací tohoto směru jest ještě nejvděčnějším vzhledem k odbytu a porozumění širokých vrstev. Letošní *Studentský almanach* má ráz velice pestrý. Dvaadvacet mladých jmen v něm parádí s více než třiceti čísly poezie a krásné prózy a s třemi příspěvky rázu dokumentárního.

Mimo jiné si pak Klášterský speciálně povšiml črty Šrámkovy („podal zase jednu z ukázek svých nervózních, jemných, ironicky zladěných novelek, plných mladistvé propuklé vášně a hutné, bouřně rozpěněné krve“), zároveň soudil, že „řada příspěvků beletristických mohla rozhodně

7 V rámci květnové Všeškolové slavnosti byla také v holešovickém „lidovém divadle“ Urania v režii Jaroslava Kampera provedena trojice aktů: Mahenův *Konec dona Juana*, Šrámkova „scénická momentka“ *Červen a „oslavná scéna“ Na cestu J. E. Čenka*.

8 Studentstvo. *Pokroková revue*. 1905, roč. 1, č. 6, červen, s. 410; nepodepsáno.

9 [Studentský almanach]. *Časopis pokrokového studentstva*. 1904/1905, roč. 8, č. 10, 8. 7. 1905, s. 201; nepodepsáno.

Studentský almanach (1905), výtvarné provedení Adolf Kašpar.

odpadnouti (Uzlový „studentské písničky“ jsou přímo pas-kvilem na poezii obsahově i formálně)“, scházely mu vů-bec „články odborné“ a jiné kusy, v nichž „by speciální ráz studentský se uplatnil a mladistvost rozehrál. Tedy více krve mládí, více projevů vlastní stavovské individuality a méně šroubované pseudomodernosti, jakou pozorovati možno v číslech podepsaných Nikésonte, Hýsek, Těsnohlídek aj.“.¹⁰

Příliš nadšen nebyl ani Josef Dýma v *Moravské orlici*:

Studentský almanach 1905 není novým zákoníkem umě-ní, čím snaží se být obyčejně almanachy. Nevykládá se v něm o vášnivě horečce růstu, o chvílích slavných pří-ští, o touhách, jimiž rozkvétají mladé duše. Není v něm

cítit mízové rašení. Naopak zdá se zde býti podáván ur-čitý rezultat mladé generace, generace, která dle všeho je vývojově skoro hotova. [...] A to právě je dojem jakési výslední bolesti, že nemáme dalekých neohraničených výhledů, ale že jsme v uzavřeném okruhu. Jako by nebylo směrů, které míří k metám v nekonečnu, nikdy nepozna-ným, avšak přece vytouženým a drahým. Je úzko kolem a známý kolovod.

Současně byl nicméně almanach Dýmovi médiem defi-nujícím „nejnovější periodu naší literatury“, jež je „ubohá“:

Je v ní tak málo samorostlého [...]. Je příliš prohýbaná ci-zími silami [...]. Tak se zdá, jako by vymřela síla vynaléza-vosti u našich mladých básníků.“ Jediným z „prozatérů“ almanachu, který v Dýmových očích ještě obstál, byl Šrámek: „Jsou v ní trochu siláckými pákami nadzdviho-vány hlavně fyzické dojmy dle způsobu tohoto mladého autora, ale přes to síla stylizace a konečný moralistní do-jem jsou svérázné. Nikésonte (pseudonym paní Těsno-hlídkové, která skončila tak tragicky ve svém milovaném Norsku) má zde studii psychologického detailování po způsobu Przybyszewského a R. Těsnohlídek (její manžel) rozplývavou epizodu.“

Z prací veršovaných ocenil ironický duktus prací Moirových, Opočenského a Hýskových:

Mají vláčný tón prožité bolesti a probíjované ironie. Je-jich verše, které jsou dosti příbuzné, nejsou psány ani pro efekt sarkasmu, ani pro efekt bolesti. Zdá se býti v nich nejvíc krvavých rubínů vyhráňených ve svíravých křečích srdce. Jejich verše dávají naději klidného roz-voje. I pan Mahen dává naději, zdá se však, že mu uniká souvislost logiky jeho mluvy v horečce skicování. Také je zřejmý vliv pana Dyka.¹¹

10 KLÁŠTERSKÝ, Antonín (-áský). Studentský almanach pro rok 1905. Zvon. 1904/1905, roč. 5, č. 52, září 1905, s. 797.

11 DÝMA, Josef. Literární feuilleton. Moravská orlice. 1905, roč. 43, č. 215, 22. 9., s. 1.

S takřka ročním odstupem se pak v *Naší době* ke druhému svazku vrátil P. M. Haškovec: „Těžko jest povědít něco jednotného a úhrnného o *Studentském almanachu* (1905). Jest pestrý. Tu a tam jeví se v něm psychologie dnešní mládeže, ale obrazu úplného nepodává. Rozstříklost, nelad jsou jeho známky.“ V rýze beletristickém pásmu přisoudil „prventství“ Šrámkovi, jehož „kus nese znaky jeho novější tvorby: nalomenost syžetu nerozechvělého (jako dříve), ale podivně zatrpklého a zahořklého cynismem“, a Těsnohlídkovi, jehož „baladou jde jeho melancholický stesk záhadný a mlha, která zakrývá dálky, do nichž už už nahlížíme“, „verše kromě několika známějších jmen jsou až i podprůměrné,“ konstatoval – a informovaně kvitoval: „Nový almanach nebude již beletristický a právem; bude tak míti širší a volnější cestu; spíše tak dojde ucelenosti, jasnosti a tím získá i na ceně, jež bude trvalejší.“¹²

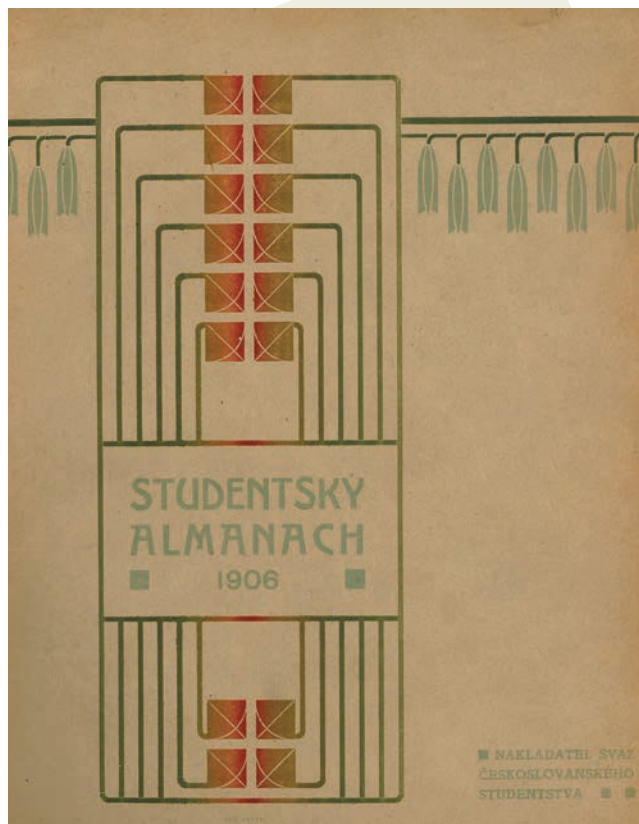
A pořadatelé třetího svazku, který byl znovu vydán jako upomínková součástka Všestudentské slavnosti, opravdu na beletristickou linku rezignovali – což bylo předem oznámeno, stejně jako bylo avizováno určité tematické zacílení, viz např. konstatování Jaromíra Malého: „[...] vyjde almanach, jehož obsah udán jest heslem: ‚Student a veřejné otázky‘.“¹³ Redakci utvořili Antonín Frinta, F. X. Hodáč, J. Kopal, J. Rosenzweig-Moir a Karel Thon. Jako kuriózní se jeví především účast posledního z nich, toho času již docenta působícího v Zoologickém ústavu při filozofické fakultě, jeho stať Vědecká práce a kultura nicméně dobře zapadla do seriózní, analyticky kultivujícího naladění celku. Z redakčního kruhu přispěli dále Frinta (Český student a slovanská myšlenka), Hodáč (O sociální otázce moravského studentstva) a snad

i J. Kopal (jako „A. Souvenir“ textem Český student v cizině). Svazku nicméně vévodila Masarykova Řeč ke studentům o vědě a náboženství, náboženství a škole, založená na proslovu proneseném v únoru toho roku v Typografické besedě. Tematicky se k ní pojila následná stať Ze statistiky o náboženské krizi, podepsaná „P. A.“ (v obsahu „F. A.“).

Na Pražákovu studentskou retrospektivu z předchozího svazku navázal v podobném, zjhlém, duchu textem Student a literatura. Pozorování i vzpomínky romanista P. M. Haškovec. Antonín Hajn vysvětlil, k čemu slouží Husův fond, jeho roli se v úvaze Dnešní stav řešení sociální otázky českého studentstva věnoval i chemik Milan Čapek. František Šelepá nadnesl téma potřebné reformy středního školství, autor podepsaný „A. G.“ pak aspekt národnostněmenšinový, zdůrazňuje nabádavě potřebnost všelíké podpory namířené do hraničních krajů; k němu se stať Informační cesty menšinové přidružil „Vl. Bezděkov“ (nejspíš Vladimír Federmann). František Drtina zvažil z různých perspektiv pojem „akademické svobody“, v obklopení dvěma statěmi, jež z různých bodů došly určité naléhavé apelativnosti, a sice Na nábreží Jana Šebka a Havlíček a české studentstvo Arneho Nováka; viz závěr druhého z nich: „[...] kdykoliv české studentstvo sdruží se v zdraví a v síle, v radosti a v kráse k mladistvému, odhodlanému činu, vždy oslaví jím důstojně památku Karla Havlíčka, představitele činorodého mládí v národním našem životě“ (A 1906, s. 117). Zvláštní zakončení pak obstaral Otakar Fischer („O. F.“) – „nekrologem“ za končící životní fázi. A mluvil jakoby z hrany mezi mládím coby panstvím „smíchu a závratí a boje“ a tím, co má přijít nyní, z hrany, pociťované jako tragicky absurdní: „Hodina kvapí. Jeden den a jedna noc, a pak procitnouce, shledáme se býti důstojnými občany, užitečnými členy společnosti lidské. Jeden den a jednu noc náležíme ještě pouze sobě, jeden den a jednu noc bude naše

12 HAŠKOVEC, Prokop Miroslav (Hc.). [Studentský almanach r. 1905]. *Naše doba*. 1905/1906, roč. 13, č. 7, 20. 4. 1906, s. 549–550.

13 MALÝ, Jaromír. Jahrbuch moderner Studenten für 1905. *Časopis pokrokového studentstva*. 1905/1906, roč. 9, č. 6–7, duben 1906, s. 143–146. Srov. též: „Publikace, jež ukáže veřejnosti myšlenky a směr hnutí v nynějším studentstvu, Almanach studentský, podá práce studentů i vysokoškolských profesorů na základě hesla ‚Student a život‘“ (/Největší počet návštěvníků/. *Venkov*. 1906, roč. 1, č. 12, 11. 4., s. 4; ne- podepsáno).

Studentský almanach (1906), obálka.

slunce svítit pouze nám“ (A 3, s. 119), „od pozítřka“ bude vše jinak: my, kteří jsme ještě nedávno sami bloudili, „od pozítřka povedeme mládež“ (tamtéž, s. 120).

Koncepce třetího svazku byla vesměs kvitována. Dle referenta *Lidových novin* takto „věci studentské mnohem lépe slouží. Polovina článků má trvalou cenu a bylo by škoda, aby je stihl osud, jenž bývá určen takovým almanachům, výročním zprávám a podobným sborníkům“. ¹⁴ Také v *Máji* bylo přivítáno, že tentokrát nebylo třeba čelit „sbírce beletristických

pokusů více nebo méně zdařilých“, jak to u studentských almanachů bývá – J. D. Konrád konstatoval „naprostou vážnost a opravdovost, která vane z každé práce letošního sborníku“. ¹⁵ O zásadnější rozbor se pokusil v olomouckém *Našinci* pisatel signovaný „epsilon“ v jedné z částí svých Studentských glos. Vznik almanachu „před dvěma lety“ spojil se snahou „upozorniti [...] na zákulisí [studentského] života jak veřejného, tak hlavně duševního, jehožto ne jednotlivé stránky, nýbrž možno říci celý ráz zůstává širokým vrstvám veřejnosti, ba i interesentů mlhav a neobjasněn“. Obecně takový almanach chápal jako „kulturní činnosti našeho studentstva v příslušných obdobích dokument nejspolehlivější, neboť v ideovém rozdílu takových almanachů možno spatřovati jednotlivé fáze duševního života celku“. Proměna podoby *Studentského almanachu* pisateli korespondovala s příklonem ke střízlivě realistickému „způsobu nazírání“:

Prohlížíme-li obsah minulých dvou svazků (z r. 1904 a 1905), možno si učiniti pojmy o celku, který reprezentují, dosti různé. Nepatrné mezery ve šnúšce běžné té doby beletrie vyplněny jsou několika články informačními, bez jakékoliv vzájemné souvislosti podanými, které v této různorodé směsici zdají se víceméně nahodilými a neuvědomělými. Jak řečeno, beletrie u obou silně převládá. Ale nepodává ničeho nového, svérázného, v jakémkoliv ohledu pozoruhodného; práce jsou většinou epigonské, nikterak nelišící se od obsahu efemérních beletristických revuí. V pestrém obsahu jejich jeví se tu a tam rysy psychologických profilů, které však neúplností neb neurčitostí svou nestačí nikterak k pochopitelnému zobrazení plné tvárnosti. Schází úplné vnitřní nějaké pojítko, ideová tendence; suma: rozstříklost, chaos.

¹⁴ Studentský almanach na r. 1906. *Lidové noviny*. 1906, roč. 14, č. 170, 22. 6., s. 6; nepodepsáno.

¹⁵ KONRÁD, Josef Deograd (Ds.). *Studentský almanach 1906. Máj*. 1906, roč. 4, č. 42, 29. 6., s. 672.

Naproti tomu vyjmuta, jak shora řečeno, z letošního almanachu veškerá beletrie a čistě věcný, většinou informační jeho obsah hledí se co nejúžeji přimknouti k našim zájmům. Nesnaží se podávati věci nové, luštití spletité problémy; formou střízlivou, prostou všech bombastů a prázdných frází, pozastavuje se nad otázkami, jež jsou stálými tématy našich úvah a debat, k nimž však chybí na naší straně opravdovost, aby staly se něčím více než *tématy literárními*.¹⁶

Širší, bilanční záběr měl také text Artuše Drtila otištěný v červenci 1906 v *Přehledu* – a *Studentský almanach* mu tu byl jen jedním z případů. Jeho první dva svazky chápal jako zjev odpovídající určitému – nízkému – horizontu očekávání:

i když abstrahujeme od mělké tradice, která studentstvu vykazuje úlohu humoristicko-zábavného činitele společenského, zůstává přece jen typická představa studentské literární práce (a tím i nejrozsáhlejší sféry studentského myšlení a čtení) v neskonale ubohém uměleckém diletantství, jež vyvěrá jednak z pohodlnosti a plochosti celku, jednak i z artistické horečky posledních generací. Vážnější, vědeckější a odbornější práce je pořádku – všečen zájem pohltilo umění, lépe řečeno, jeho nejjednodušší složka: beletrie – a tak studentské edice rozvodněny byly lacinými veršičky a špatnou prózou do té míry, že opravdovější veřejnost pojímala je jako neškodné hračky.

Situaci označil za všeobecně „směšnou“ a kvitoval – jako projev sebereflexe – „debatu o problému studentské literatury“, již ve *Studentském věstníku* inicioval Josef Rosenzweig-Moir; citoval odtud: „Není žádné speciálně studentské literatury. Je buď literatura dobrá, nebo špatná (a pak nezáleží na tom, čím je básník, zda studentem, nebo ne). Literatura

dobrá najde místo všude, není pro ni zakládati nové listy, literatura špatná nemá se vůbec tisknout. Není studentské literatury, není třeba tedy přirozeně studentských časopisů literárních.“ Na to Drtil navázal:

Tento princip není ovšem nikterak nový, poněvadž menší část studentstva sledovala jej odedávna teoreticky (*Studentské směry* a Chalupného *Studentská otázka*) i prakticky – zajímavé jest na něm pouze to, že stal se oficielním, že vyšel přímo z vlastních artistických řad a že jeho bezprostředním účinkem byl zánik *Beletristické přílohy Studentského věstníku* i metamorfóza *Studentského almanachu* na dílko všestrannější a hlubší, jež staví se po bok nejserióznějším studentským publikacím, jako byl *Almanach sjezdu moravského studentstva*, *Kalendář moravsko-slezského studentstva*, *Kalendář pokrokového studentstva* a *Almanach Slavie*. Střediskem a krystalizačním bodem celého tohoto bloku je *Almanach Slavie*, nejstarší pravidelná studentská edice, jež také ve všech svých ročnících – i tehdy, když cizorodé živly přivedly ji na pokraj hmotné i mravní zkázy – stála na vrcholu studentské produkce.¹⁷

V návazné reflexi Drtil věnoval pozornost především *Kalendáři pokrokového studentstva* (1906–1907, red. Miloš Fiala), vyčetl mu „stranický [výrazně proti-realistický] dogmatismus“, oproti (míněno jako klad) „vzácné objektivnosti“ *Almanachu Slavie* a „klidné vědeckosti“ *Studentského almanachu*.¹⁸

V roce 1907 zjevně podnikání Svazu českoslovanského studentstva ochromila finanční tíseň. Přestože ještě v únoru bylo dle zprávy v *Časopise pokrokového studentstva* na jeho sjezdu „usneseno vydati opětne *Studentský almanach* a uspořádati

17 DRTIL, Artuš (V. O.). Studentské edice knižní. *Přehled*. 1905/1906, roč. 4, č. 43, 20. 7. 1906, s. 760–761, č. 45, 3. 8., s. 796–797, cit. s. 760.

18 Tamtéž, s. 796.

ve prospěch Svazu bazar“,¹⁹ koncem roku referent téhož listu na úkor Svazu resumoval: „jeho list *Studentský věstník* zanikl, zanikly komise, zanikl ženský kroužek, *Studentský almanach* nevyšel, ba ani všestudentská slavnost, kterou má Svaz dle stanov pořádati ve prospěch podpůrných institucí, letos nepořádána.“²⁰ Roku následujícího nicméně *Studentský almanach* (jako 5. sv. *Studentské knihovny*) vyšel, ve výtvarné úpravě Františka Kysely. V předmluvě bylo jeho vydání navázáno na celou změt souvislostí: šedesátiny zakladatele svazku J. U. Jarníka, smuteční hrana za zemřelého Jana Votavu a instalace Bílkova „studentského pomníku“ *Mládí* (jeho slova o „kráse mládí“ stála ostatně v čele předmluvy coby motto) a především pak chystaný červencový pražský „kongres slovanského studentstva“, jenž se hlásil k jubileu revolučního roku 1848. S tím souviselo i výslovné určení, nač má almanach vydělat: „[...] na úhradu pravidelného rozpočtu [Svazu], do fondu sjezdu slovanského studentstva a základu studentského pomníku *Mládí*.“ Součástí svazku byla také příloha-prémie nadepsaná Data a dokumenty studentského života v revolučním roce, již sestavil Ješek Hofman, zahrnující i partituru Smetanova *Pochodu Studentské legie a národních gard* a kresbu Jana Konůpka. Almanach byl expedován začátkem července 1907. Vzhledem k tomu, jak pozitivně byl předtím – u třetího svazku almanachu – hodnocen odklon od linky beletristické, může překvapit, že se nový redakční kruh ve složení Arnošt Lustig (neboli Arne Laurin),²¹ Jiří Mahen, J. Rosenzweig-Moir a Gustav Šmejce rozhodl k beletrii vrátit; v předmluvě byla také „literární charakterizace generace“ vytyčena jako jeden ze dvou hlavních cílů almanachu – vedle „hmotného zajištění“ spolkové činnosti.

Úvodní part obstaral Karel Hoch – esejí stylizovanou jako dopis příteli, s vyústěním v tezi o nynější potřebnosti nacionalistické vzpruhy: „Usiluje se dnes vskutku o čest, v našem ironickém věku? Usiluje dnes mladý člověk o to, aby nabyl váhy, může o to usilovati, když se mu tak vytrvale káže láska k bližnímu, snášlivost, pokora a podobné ctnosti? [...] Připočtete k tomu smutné materiální poměry českého studenta a nedostatek národní výchovy. Nemáme ani českého junkera, živitele národních tradic, ani české armády, školy národní energie“ (A 4, s. 18).

Jan Konůpek, součást premie ke *Studentskému almanachu* (1908).

19 [Svaz českého studentstva]. *Časopis pokrokového studentstva*. 1906/1907, roč. 10, č. 6, březen 1907, s. 129–130, cit. s. 130; nepodepsáno.

20 Č. Kalendář pokrokového studentstva na rok 1907–1908. *Časopis pokrokového studentstva*. 1907/1908, roč. 11, č. 3–4, prosinec 1907, s. 64–66, cit. s. 65.

21 K Lustigově/Laurinově účasti v tehdejší studentské rozpravě srov. TOPOR, Michal – ŘEHÁK, Daniel. *Arne Laurin (1889–1945). Portrét novináře*. Praha: Institut pro studium literatury, 2019, s. 37–44.

Ryze lyricky do svazku přispěli Svato Zelenka, Viktor Pokorný, Gustav F. Opočenský, Václav Chaloupecký, Jan Opolský, J. Rosenzweig-Moir, lyrický impetus různé povahy ovšem nesl i texty Jana Šamala (prozaická Pohádka o Lonovi a Lioně), Jiřího Mahena (Předehra k dramatu Theseus), Fráni Šrámka (Prázdniny), Edvarda Béma (próza Ohně na horách) a Josefa Bláhy (próza Pohádka). Arnošt Kraus v textu Bábel a studentstvo naoko žertovně vyzval k organizaci sil z řad studentstva, jež by byly ochotny prostředkovat se světy jiných malých národů; Jindřich Fleischer portrétem vzpomněl básníka Jana Šamala (* 1904), Zdeněk Wirth pojednal „novostavby české univerzity v Praze“; bez nějaké kontextualizace soubor textů protkala série fotografií kolejních budov a zahrad z areálu univerzity v Cambridge.

Následnou reflexi almanachu v tisku lze označit za obezřetnou, velmi vyběravou. Kupříkladu referent Zvonu byl s to ocenit leda texty Hochův a Krausův, řadě příspěvků vyčetl „problematickou“ hodnotu, tedy zbytečnost, odrážející celkovou „neujasněnost programu“.²² František Sekanina v *Národní politice* sice almanach doporučil „jako milou a zajímavou vzpomínku i jako milý dokument literárních snah naší mládeže“, ale „ukázky“ jej nenadchly. „Až na dvě tři beletrie J. Mahena, F. Šrámka a snad ještě i Opolského, kteří vlastně už do řad studentských nepatří, nečteme zde prací nadprůměrných.“²³ Podrobnějších recenzí se ale obecně sešlo pramálo, a tak bylo ve zbytku roku možno sledovat spíše zprávy jako je tato: „Kniha stojí 3 K a zasílá se v pevných obalech, takže umělecká úprava knihy s přílohami a premií, vytištěné na několika druhích našich i cizích papírů, jest zajištěna před poškozením při dopravě. Zásilky peněz, dolehavě nutných k řadě studentských účelů, docházejí od odběratelů poněkad zpožděně. Expedice prosí za urychlení platů, by nebyly způsobeny škody nákladem na upomínky

a na úrocích.“²⁴ Koncem prosince roku 1908 uveřejnil deník *Národní politika* oznámení: „Pohledávky za *Studentský almanach 1908* činí několik tisíc korun. Svazu československého studentstva jest očekávaný zisk nezbytný. [...] V týdnu rozešlou se dopisní lístky s vyzváním k placení. Přátelé Svazu, račte včasným zaplacením ušetřiti vydavatelstvo výloh.“²⁵

V půli ledna 1909 poté v *Národním obzoru* se ke čtvrtému (a poslednímu) svazku *Studentského almanachu* zevrubně vrátil Artuš Drtil. Nebylo jej podle něj sice možné považovat za „zvlášť charakteristický doklad k psychologii nejmladší spisovatelské generace, neboť lví podíl na něm mají přispěvatelé z docela jiných kruhů, ať už je to dr. Arnošt Kraus, Jan Opolský, Jindřich Fleischer a Zdeněk Wirth, či Jiří Mahen, Fráňa Šrámek a Edvard Bém“, ale ostatní práce jako „typické“ chápat lze a „je nutno s nimi počítati“. Upozornil zároveň na částečný personální prostup s jinou publikací – almanachem *Kniha mladých* (ed. Jindřich Veselý; týkalo se to S. Zelenky a J. Bláhy). Povšiml si také určité opakované stylizace: „[...] útěk mladých spisovatelů k pohádce je znakem neukázněnosti a pohodlnosti, neboť přikrývá se tak vnitřní prázdnota jakousi dekorativní, symboly přeplněnou kvasicaplností a mimo to zkazuje krásný, zákonný zdroj pohádkový.“²⁶ Některé momenty, fasety Drtil ocenil: ukázkou z textů J. Šamala, odstíněně poezii Bláhovu; i včleněná „pieca“ Moir-Rosenzweigova podle něj vynikla „hodně nad normál obou jeho básnických sbírek“. Tyto náznaky přitakání ovšem protkával spíše invektivami; zastavení u básně V. Pokorného jej pak odrazilo k paušalizujícímu konstatování:

to je ta prolhaná sentimentalita, jež zachvacuje bez příčiny jako mor celé vrstvy mladých lidí, to je ta neživotnost a nepravdivost, rozpor mezi životem v praxi a životem niterným, lépe řečeno jeho literárním pronášením. Bylo

22 Studentský almanach 1908. Zvon 1908, roč. 8, č. 44, 31. 7., s. 684; nepodepsáno.

23 SEKANINA, František (Skn.). Studentský almanach na rok 1908. *Národní politika*. 1908, roč. 26, č. 211, 2. 8., 1. příloha, s. 1.

24 Umělecká publikace studentská. *Moravská orlice*. 1908, roč. 46, č. 206, 8. 9., s. 5; nepodepsáno.

25 [Pohledávky za *Studentský almanach 1908*]. *Národní politika*. 1908, roč. 26, č. 357, 28. 12., s. 5; viz též podobnou zprávu in *Čas*. 1908, roč. 22, č. 346, 16. 12., s. 7; nepodepsáno.

26 DRTEL, Artuš. Z produkce mladší a nejmladší [pův. *Národní obzor*. 1905/1906, roč. 3, č. 6, 23. 1. 1906]. In: *Výbor z prací*. Ed. František Šelepa. Praha: Přehled, 1913, s. 157–161, cit. s. 158.

před lety zvykem, že se kdekdo opičil po cukrování Večerních písní, opěvoval lásku, štěstí a sladký smutek; pak psaly se verše světáckého cynismu a okázalé amorality; teď je v kurzu jakási duševní kocovina... a mládež neptá se po psychologickém odůvodnění jejím, jde vyšlapanou stezičkou a píše zoufalé verše o smutcích a bolestech, jako by prodělávala celé peklo. Tomu se říká jednoduše: patologický zjev; neboť tuto trýzeň – pokud vůbec je smutek a bolest trýzní! – prožilo jich jen málo a okamžikově, ostatní lžou sami sobě.²⁷

Skutečně podle něj nakonec mezi texty beletristickými stály nad průměrem jen práce Šrámkova a Mahenova – Drtil se tak neváhal ptát, je-li „třeba kvůli těmto dvěma uznaným a hojně tištěným autorům vydávat almanach, notabene studentský“. Nebo také: „Nebylo by lépe *Almanach* věnovati problémům studentského života, udělati z něho souhrnný obraz ideové vegetace, příručku k vnitřnímu studiu? Takové věci informující a kritické nám chybějí, ne beletrie, která je obstarána a hýčkána, a *Studentský almanach* musí se vrátit na dřívější půdu, nemá-li se úplně minouti svým cílem.“²⁸

Z dámského budoáru za vzděláním

LIBUŠE HECZKOVÁ

Příběh *Boudoiru*, který vyšel v roce 1913,¹ není jen příběhem jedné z výtvarně nejpohlednějších ženských tiskovin, ale také příběhem první české profesionální novinářky Olgy Fastrové, jejíž sláva jako módní ikony přesáhla hranice ženského tisku. Fastrová však nebyla jen módní ikonou a její aktivity měly důležité sociální, vzdělávací, emancipační a feministické poslání, a to i přes to, že dnešní čtenáři znají většinou jen její ironický portrét, jak jej zanechal Jaroslav Hašek.²

Abychom tento příběh mohli vřadit do historie ženských tiskovin, musíme se vrátit do sedmdesátých let 19. století. Tehdy vznikl Ženský výrobní spolek český,³ dobročinná vzdělávací organizace působící od roku 1871 díky aktivitám spisovatelky Karolíny Světlé, její sestry, prozaičky a osvětové pracovnice, Sofie Podlipské, redaktorky časopisu *Lada* Věnceslavy Lužické Srbové a mladé básnířky, překladatelky a libretistky Elišky Krásnohorské. Spolek se soustředil na zlepšování situace žen, jejich vzdělávání a na kurzy hlavně z obchodních a řemeslných oborů. Ženy zde získaly také praktické kontakty: díky tzv. poptavárnám sehnaly bydlení,

díky záložnám se naučily hospodařit s penězi. Učily se zde také uměleckému kreslení a dřevorytectví. Výrobní spolek se rovněž pokusil prosadit ženské vzdělávání v oblasti ošetrovatelství. Spolek vydával jako svoji tribunu první český emancipační časopis *Ženské listy*,⁴ nejprve jako přílohu časopisu *Květy* a od roku 1874 samostatně. Redaktorka Eliška Krásnohorská později časopis popsala jako list sice malý, ale náš, český. *Ženské listy* však nebyly jedinou tiskovou aktivitou spolku. Sofii Podlipské světil nakladatel Jan Otto svoji Ženskou bibliotéku, vydávanou v letech 1872–1878. Cílem této řady bylo podpořit ženské kvalitní čtení a také ženské snahy. V rámci knižnice Podlipská uspořádala *Souzvuk. Almanach Ženské bibliotéky* (1874),⁵ kam vybrala verše členek, přátel, podporovatelek a podporovatelů Výrobního spolku: Elišky Krásnohorské, Jaroslava Vrchlického, Gustava Dörfla, Aloise Jirásky, Karolíny Světlé, Albíny Dvořákové-Mráčkové. Sama Podlipská do almanachu přispěla „životopisným nástinem“ Anny Náprstkové jako jednoho z nejlepších příkladů života ženy pro ženy. Už samotný název *Souzvuk* demonstroval propojenost ženského a mužského národního „světa“, společné snahy a cíle národní, emancipační i sociální.

Během osmdesátých let vznikaly různé periodické a příležitostné tiskoviny spojené s množícími se spolky paní a dívek, propojené s novými sdruženími profesními, a to hlavně vzdělávacími, učitelskými, a se spolky

1 *Boudoir*. Dámám a dívkám sestavila Olga Fastrová. Praha: Alois Hynek, 1913.

2 Jméno Olga Fastrová nebo novinářský pseudonym Yvonna najdeme v autorském doslovu k prvnímu dílu *Osudů*, v hymně Strany mírného pokroku v mezích zákona (autorem byl Josef Mach), nejméně korektní invektivou byl Haškův fiktivní nekrolog Za Olgou Fastrovou (*Rudé právo*. 1922, roč. 3, č. 114, 17. 5., s. 3).

3 Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005.

4 Vycházely do roku 1926, tedy do smrti jejich zakladatelky Elišky Krásnohorské.

5 V popisech jednotlivých almanachů odkazují na texty Luboše Merhauta pro bibliografii českých almanachů a samostatnou syntetickou publikaci věnovanou těmto tiskovinám.

filantropickými a sociálními. Kromě řady ročenek, které spolky vydávaly a které byly hlavně praktické a zaznamenávaly činnost organizace, její finanční stav, členstvo a směřování, se občas našly síly na vydání praktických kalendářů a reprezentativních almanachů. Na těchto ženských aktivitách se významně podílelo nakladatelství Jan Otto, velkou roli tu hrála Milada Ottová, rozená Pospíšilová (dcera nakladatele Jaroslava Pospíšila, jehož nakladatelství Otto zakoupil a zásadně rozšířil), jejíž filantropické a spolkové aktivity byly pověstné a která měla značný organizační podíl na ženských tiskovinách v nakladatelství vydávaných. V roce 1891 Otto přebral od nakladatele Františka Bartoše reprezentativní *Kalendář paní a dívek českých*, který svým obsahem překročil běžné rámce tehdejší kalendářové produkce. Jak v roce 1901 napsaly *Nové pařížské módy*: „Bohatě vypravený tento kalendář má tak zajímavý a bohatý obsah, že bychom jej spíše almanachem než kalendářem nazvati mohli. Práce veršem i prózou vynikají vysoko nad úroveň podobných publikací a část obrazová je dobře volena pro obor dámského čtenářstva.“⁶ Almanachy na rozdíl od kalendářů měly v tehdejší povědomí přinášet potěšení ze čtení, estetické zážitky a vychovávat úroveň svých příspěvků; v ženském provedení pak cílily k povznesení úrovně čtenářství, měly přesahovat regionální omezení a překračovat maloměstskou kulturu. Byly to vlastně literární ilustrované sborníky (a také se tak – jako „sborníky“ – běžně pojmenovávaly). Často byly dobročinnými podniky měštanských žen a sloužily ke sběru finanční podpory.

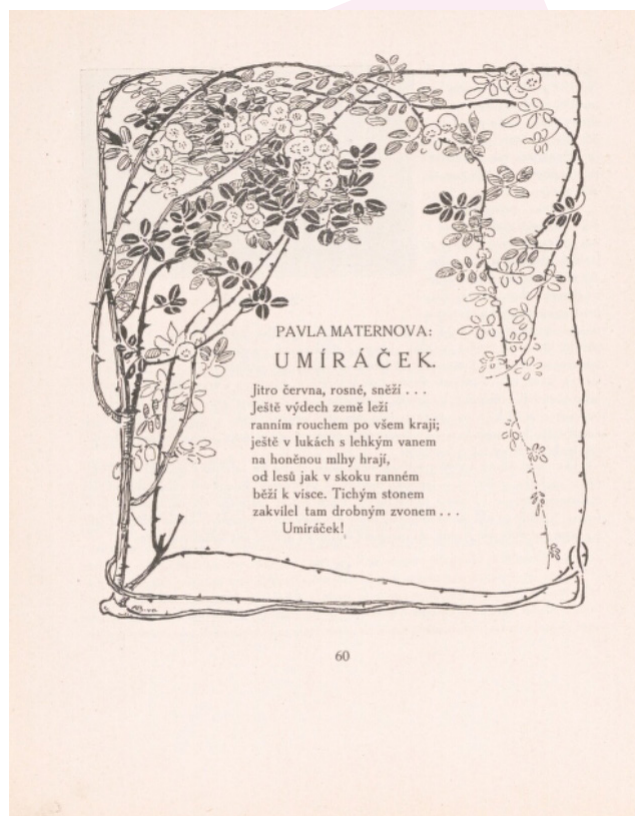
V osmdesátých letech 19. století, kdy se rychle rozvíjí spolková činnost v regionálních centrech, stojí za pozornost dva brněnské almanachy *O bídě lidské*, vydané v letech 1889 a 1890 s podtitulem *Ve prospěch chudých dětí českých škol v Brně*, ve zdobné podobě, s ilustracemi Viktora Olivy a s přílohou (*Píseň žen a dívek českých*, na slova Irmy Geisslové složil Karel Bendl). Almanachy byly vydány nákladem brněnského Dobročinného komitétu dam, podporujícího od roku 1874 české dělnické rodiny v německém Brně. Uspořádala je

sociální pracovnice, překladatelka, amatérská herečka a přítelkyně Gabriely Preissové Anna Hübnerová. Obálka Viktora Olivy s proletářskou ženou a dětmi na pozadí továrních komínů jednoznačně deklaruje sociální zaměření almanachu: „Kéž jen nyní veškeré vrstvy českého obecnstva se stejnou ochotou a laskavostí [...] přijmou spisek ten a umožní tak i hmotný jeho zdar: peněžitý výnos, jehož použito bude k účelu nad jiné šlechetnému a lidumilovnému, k zmírnění bídy těch, jichž nejvíce bolívá – *chudých dětí*.“⁷ Hübnerové se podařilo shromáždit práce reprezentativních autorů, a především spisovatelek: básně a povídky Elišky Krásnohorské, Karolíny Světlé, Věnceslavy Lužické, Gabriely Preissové, Terézy Novákové, Sofie Podlipské, nakladatelky Miloslavy Procházkové, aforismy Podlipské, stati Marie Červinkové-Riegerové, Karolíny Světlé, Renaty Tyršové, všechny cílené na podporu městské dělnické chudiny. Vedle literárních a uměleckých textů se zde objevují i články informační – typicky se zde představuje sám Dobročinný komitét dam a jeho významné představitelky. Almanach *O bídě lidské* se ukázal jako velmi životný; vynesl více než 700 zlatých za první rok a další rok, kdy vyšel ještě ve větším stránkovém rozsahu, vynesl přes vyšší nákladnost opět vysokou částku 500 zlatých (přibližně pětkrát tolik, kolik činila roční mzda dělníka). Měly tedy pro podporu nejchudších dětí velký význam. Bohužel Anna Hübnerová v červenci 1891 zemřela. Dobročinný komitét dam se rozhodl vzhledem k úspěšnosti a národní potřebnosti pokračovat dále. Almanachy změnily jméno a začaly vycházet jako ročenky s názvem *Chudým dětem*, a to za podpory brněnských osobností, členů Matice moravské, Františka Bartoše, pedagoga dr. Jana Korce a teologa Vladimíra Štátného a také nejvýznamnějšího brněnského českého vzdělávacího spolku Vesna.

Ročenky byly zpočátku podobné prvním almanachům. Od roku 1929 začaly být pod vedením redaktorky Hany Humlové organizovány tematicky a zaměřovaly se nejen na dobročinnost. Humlová byla schopna pro ročenku zajistit významné autory a autorky z různých kulturních oblastí,

6 Z nakladatelství J. Otty. *Nové pařížské módy*. 1900, roč. 6, č. 24, příl. Dámské besedy, s. 7; nepodepsáno, pravděpodobně redaktor Jan Hovorka.

7 *O bídě lidské*. Uspořádala Anna Hübnerová. Brno: Dobročinný komitét dam v Brně, 1889, s. 4.

Boudoir (1913).

kteří z ročenek vytvořili velice pozoruhodný literárněvědný a uměnovědný zdroj, který přilákal velký počet odběratelů. Jejich úspěšná cesta skončila až roku 1948 zrušením dobrovolných sociálních organizací; náklad ročenek na konci jejich existence dosahoval až 47 tisíc.

Jiný typ reprezentovaly tiskoviny spjaté s činností vzdělávací. *Slovanský bazar* byl almanachem prací žen a dívek spisovatelek s doprovodnými ilustracemi, jako byly kresby Zdenky Braunerové, Heleny Emingerové aj. Vydala jej Ústřední matice školská v Praze v roce 1890. Almanach nebyl reprezentativní jen svými ilustracemi, ale také účastí spisovatelek, které byly samy učitelkami anebo se přímo angažovaly v rozvoji dívčího školství. Najdeme zde básně Imry

Geisslové, Elišky Krásnohorské, Anny Řehákové, Bohuslavy a Vilmy Sokolových či Terezy Mellanové. Podobný byl *Almanach dámského odboru pro Prahu ve prospěch Ústřední matice školské*, vydaný v Praze Dámským odborem Ústřední matice školské (jemuž předsedala Anna Podlipná) v roce 1897. Pozoruhodně sestavená a vkusně graficky vypravená publikace v neobvyklém formátu akcentovala otázky výchovy, vlastnictví, mateřství a úkoly žen, s úvodní Vrchlického veršovanou dramatickou *Scénou à la Watteau* (K nártu J. Mádl). O několik let později, roku 1903, vyšel další *Almanach dámského odboru pro Prahu*, tentokrát uspořádaný jako *Literární upomínka na jarní slavnost slovanskou ve prospěch Ústřední matice školské*, v obdobné podobě a grafické úpravě (tiskem Aloise Wiesnera), na témže autorském a tematickém základě, ale i s novými, mladšími, autory. Tento almanach měl připomenout slavnost, která proběhla v Praze na Žofíně.

Almanach Boudoir s podtitulem *Dámám a dívkám* měl svým charakterem jiný účel a do jisté míry i jiné publikum; nepatřil k tiskovinám, jež měly přímou vazbu k ženskému emancipačnímu hnutí, ke vzdělávacím, filantropickým a sociálním aktivitám ženských spolků. Objevil se v době rozvinuté moderní secesní měšťanské kultury, v době, kdy ženy vedly boj za své volební právo, v době, kdy bylo vzdělání ženy uznáváno i jako ekonomická a lidská nutnost. České ženy staly i tržně atraktivním, rozvětveným čtenářským publikem, které mělo jak finance, tak volný čas, a kdy zájem o módu nebyl ničím nezdravým, ale naopak zdravý se stávalo módou. Ženy se staly nepominutelným hospodářským faktorem. Díky deníků a časopisům se informace z módních center rozšiřovala též na periferie.

Boudoir, ačkoliv je hlavně literárním almanachem, úzce souvisel s módním světem a nástupem sebevědomých českých měšťanek. V roce 1913 jej dámám a dívkám uspořádala prozaička, překladatelka, publicistka a redaktorka ženských

časopisů Olga Fastrová, jež se pod svým pseudonymem Yvonna stávala módní celebritou, a graficky jej vyzdobila Anna Boudová (Suchardová). Secesně laděným titulním listem a grafickou úpravou se podobá dvěma ročníkům *Kalendáře Nových pařížských mód. Listu paní a dívek českých* (1910–1912), které vydal Alois Hynek a redigovala je rovněž Olga Fastrová. Hynek ji jako úspěšnou novinářku v roce 1910 povolal, aby vedla *Nové pařížské módy*. Tento čtrnáctideník nabízel obsah podobný tomu, který byl k nalezení v německých módních časopisech; sama Fastrová v této době napsala, že český tisk dosud nemá vlastní ženské módní novinářství, a zároveň to byla právě ona, která je v českých tiskovinách budovala.

Reprezentativní sborník *Boudoir* zachovával podobnou strukturu i charakter beletristických a naučných příspěvků a měl podobnou typografii jako „sesterské“ luxusní secesní *Kalendáře Nových pařížských mód*. Typografií vytvořila Anna Boudová-Suchardová, která začala s Fastrovou spolupracovat na obálkách *Nových pařížských mód* již v roce 1910. Její ornamenty graficky členily různé druhy příspěvků *Boudoiru* a efektně rytmizovaly jejich pořádání. Poezii uzavřela Boudová-Suchardová do opulentních květinových rámců, jimiž podtrhovala myšlenou emotivnost a jejich sentimentalitu. Její oblíbené zvířecí, a hlavně květinové ornamenty zakončovaly jako viněty naučné a beletristické články, propracovanými incipity začínaly prozaické příspěvky. Vizuální secesní bujnost Anny Boudové-Suchardové doplnily reprodukce tehdejších oblíbených malířů, např. Rudolfa Béma, Františka Šimona či Karla Špillara. Boudová-Suchardová měla v rámci české výtvarné scény poměrně výjimečné postavení. Byla mladší sestrou významného českého sochaře Stanislava Suchardy a díky rodinnému zázemí a vlastnímu talentu se prosadila na soutěživé výtvarné scéně, která ženám příliš otevřena nebyla. Ani po svatbě její pozice významné autorky neutrpěla.

Většina spisovatelů a spisovatelek publikujících v *Boudoiru* již předtím tiskla v příloze *Nových pařížských mód Dámské besedy*. Vedle publicistických textů Yvonnny, tedy Olgy Fastrové, Kristiny Nevšimalové, Terezy Turnerové, Joži Potocké nebo lékařce Františka Tichého v ní najdeme básně Otakara Hanuše, Hermy Jonášové, Louise Křikavy, J. S. Machara, Vojtěcha Martínka a Pavly Maternové, stejně jako prózy Olgy Fastrové, Abigail Horákové, Marie Laudové-Hořicové, Josefa Lukavského, Heleny Malířové, Karla Pelanta, Anny Řehákové a Q. M. Vyskočila.

Příloha *Dámské besedy* měla, jak si přál nakladatel Alois Hynek, poskytovat „dobré čtení“ ženskému publiku; „ověřená kvalita“ beletristů měla zaručit, že čtenářky budou mít k časopisu důvěru a že je obsah neodradí. V žádné tiskovině, kde působila, se však Fastrová nechtěla jako novinářka jen uzavřít do nenáročných témat k dobrému „poobědovému“ čtení širokého publika. Vždy, i výběrem svých spolupracovníků, sledovala dvě linie: na jedné straně emancipační a naučnou, na druhé módní a zábavní. Na jedné straně tu byla Yvonna, jež určovala pražskou módu a před první světovou válkou se stala celebritou, a na straně druhé Olga Fastrová,⁸ novinářka a autorka britkých fejetonů, která se vždy věnovala i politice. Kdo vlastně byla tato žena zdánlivě dvou nekompatibilních tváří?

8 Základní portrét Olgy Fastrové viz slovníkové heslo NONDKOVÁ, Michaela – MAZÁČOVÁ, Stanislava (mm, sm). Olga Fastrová. In: *Lexikon české literatury* I. Ed. Vladimír Forst. Praha: Academia, 1985, s. 685–686. Nejpodrobnější portrét Olgy Fastrové nalezneme v disertaci Lenky Penkalové *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky. Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Wattersonová* (<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/112596/?lang=ena> [9. 9. 2025]) a v jejích dalších článcích, dále v diplomové práci Veroniky Skálové *Olga Fastrová (1876–1965), životopis české novinářky z roku 2008* (https://is.muni.cz/th/21487/fss_m/Olga_Fastrova.pdf [9. 9. 2025]). Zatímco Penkalová sleduje důsledky působení Fastrové na proměnu žurnalistické praxe a na své následovnice v povolání, Skálová se mnohem více zaměřuje na autorčin osobní život, opírá se o archivní prameny, zejména o fond Fastrové v LA PNP.

Olga Fastrová, rozená Cikhartová, se narodila 10. ledna 1876 v Praze a zemřela 8. srpna 1965 v Praze. Dokončila učitelský ústav a krátkou dobu také vyučovala. Za studií v Praze pěstovala bruslení a divadlo, později veslovala, jezdila na kole i lyžovala. Díky svému zájmu se setkala s divadelníkem a posléze autorem úspěšných vaudevillů Ottou Fastrem (vnukem Petra Fastra, jednoho z předních politiků roku 1848), za něhož se provdala roku 1898, a kvůli sňatku musela své učitelské místo opustit. Její novinářská práce začala spoluprací s manželem nejprve v jeho časopise *Thalia* a posléze v *Divadelních listech*. Otto Fastr bohužel trpěl tuberkulózou a zemřel již v roce 1907. Tento fakt měl dalekosáhlé důsledky. Fastrová musela finančně zajišťovat rodinu se třemi dcerami (dcera Jarmila byla uznávanou překladatelkou a tlumočila práce J. Joyce, A. Huxleyho, T. Capota a dalších), po předčasné smrti manžela byla tedy rodina závislá jen na její výdělečné práci. Fastrová proto překládala, redigovala texty a psala vlastní prózy. (Jak sama Fastrová poznamenala: „Hu! Br!“⁹) Její osobní zkušenost potvrzovala cestu nastoupenou českým emancipačním feminismem v čele s Eliškou Krásnohorskou. Žena podle Fastrové by neměla zůstávat nevzdělaná, a hlavně ne bez vzdělání profesního a bez možností vlastního výděлку. Bez vzdělání, výděлку a vlastního hlasu byla podle Fastrové pozice žen příliš zranitelná a sociálně nestabilní. Fastrová proto nestála mimo velké změny ženského života, sama je podporovala, i když nepatřila k žádné politické straně, žádnému spolku a chtěla si zachovat určitý novinářský nadhled. Podporovala ženskou emancipaci a její práva, neostýchala se i do módních listů vkládat texty věnované volebnímu právu, novým povoláním, vnitřní ženě svobodě a právu ženám být i nemladé, být samostatné a užitečné i v pozdějším věku, připravovat je na samostatný život i na tvrdé ekonomické podmínky industrializující se společnosti a trhu. Představa, že ženy mají být matkami a starat se o domácnost a více jim není třeba – nepotřebují profesní či intelektuální vzdělávání –, byla nepřijatelná.

Fastrová v letech 1903–1908 vedla, na popud spisovatelky Vlasty Pittnerové, časopis *Vesna. Čtrnáctideník ku zábavě a poučení českých žen*, který vydával Karel Vačlena v Mladé Boleslavi (předcházela mu jiný úspěšný časopis *Lada*) a byl zacílen na moderní ženu. Když na počátku 20. století nejrozšířenější česky psaný deník rakouské monarchie *Národní politika* podle vzoru velkých evropských deníků zaváděl módní rubriku, nabídl spolupráci Olze Fastrové, která zde již občasně publikovala. Od roku 1907 pravidelně psala pro rubriku *Módní přehled*. Tehdy se začala podepisovat jako Yvonna podle hrdinky z knihy, kterou v té době překládala. Tento pseudonym byl určitým způsobem ironický, stejně jako byl ironický sám román Abela Hermanta *Kariéra. Ze života dvorního a vyslaneckého naturalisty*. Reakce českého publika na rubriku nebyla nijak poklidná – na jedné straně vzbudila značnou nevoli mezi muži, zvláště když si Olga Fastrová rýpla i do českého mužského odívání, na straně druhé se zvedl velký zájem mezi ženami všech vrstev.

V roce 1911 se v Praze konal ples s názvem *Všechno podle Yvonnky*. „Její“ *Módní přehled* přivedl k *Národní politice* nové čtenáře, tedy hlavně čtenářky, jak si toho ironicky všímaly i satirické časopisy jako *Kopřivy* a *Švanda dudák*. V roce 1910 jí *Národní politika*¹⁰ jako první ženě nabídla v redakci stálý post. Z Olgy Fastrové se stala první česká profesionální deníkářka, z Yvonnky ikona. V *Národní politice* vedla jak módní rubriky, tak emancipační ženskou hlídku, kterou podepisovala svým vlastním jménem. Pod pseudonymem Yvonna určovala styl českých měšťanek – od roku 1907, během války i v letech po ní. Jejími ústy v *Národní politice* promlouvala módní Paříž a český feminismus. Její články soustavně vysvětlovaly novou situaci ženy, důležitost samostatné výdělečné činnosti, práce, změny manželství a mateřství. Následovnice Olgy Fastrové se objevily až za první světové války, jejich počty po založení Československé republiky však poměrně rychle rostly. V nové republice totiž skoro každý deník potřeboval

9 FASTROVÁ, Olga. Na chvíli, Madame... Šedesátiny první české novinářky. Eva. 1935/1936, roč. 8, č. 7, 1. 2. 1936, s. 25.

10 *Národní politika* byla nejčtenějším česky psaným deníkem; srov. KÖPPLOVÁ, Barbora – BEDNAŘÍK, Petr. Mediální krajina. In: *Republika československá. 1918–1939*. Ed. Dagmar Hájková, Pavel Horák. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 297. Autoři uvádějí, že v roce 1926 byl náklad 146 000, později klesl cca o 10 tisíc.

svoji novinářku, která by psala pro nové přílohy určené ženám. V roce 1929 ve fejetonu, v němž se vrátila ke svým novinářským počátkům, Fastrová poznamenala: „Nyní už je nás českých novinářek pěkná hrstka a píšeme o všem možném – některé dokonce i o politice.“¹¹

Novinářky o generaci mladší, jako Milena Jesenská, Marie Fantová, Marta Rusová, Zdenka Foustková-Wattersonová a mnoho dalších (s několika výjimkami), vstupovaly do profese a vlivných deníků nadále skrze módní a stylové rubriky. Od Fastrové přejala do určité míry také její fejetonistický styl – jeho lehkost, důvěrnost, ironii a často i sociální orientaci. Fejeton zachycoval nový způsob dívání se na svět okolo sebe a nový způsob obývání města. Bylo jim vlastní rychlé, často nepříteliš trpělivé pozorování, které bylo trochu jako drogová závislost, jak jej popsala Marie Pujmanová-Hennerová, jedna z předních fejetonistek své doby, přispívající do deníku *Tribuna* a týdeníku *Přítomnost*: „[...] nohy pod ním [člověkem] chodí, nebo ho něco vozí po ulici nebo v lokále nebo čeká na nádraží a dívá se a dívá, a je to už jako morfium.“¹² Sama Fastrová komentovala svoji popularitu slovy:

Zanedlouho byla Yvonna, Pán Bůh ví proč, jednou z nej-pověstnějších osob v Praze, ba ve vlasti, a tehdejší mnohé časopisy její slávu ještě zvyšovaly tím, že jí nadávaly svorně. Vytrvale týden co týden jako špačkové. Do boje proti nešťastné Yvonně uznali za dobré vytáhnout i skutečně vážní spisovatelé, prohlašující, že módní referát v denním listě znamená demoralizaci českých žen.¹³

Její vyhledávané (a také vysmívané) fejetony byly známy svou lehkou ironií, značnou srozumitelností, snad až

povrchností, jemnými invektivami proti mužům a také svou emancipační moderností. V jubilejním článku pro *Evu* v roce 1936 ke svým 60. narozeninám poznamenala:

Musím se věru smát, čtu-li nyní o sobě někde, že jsem byla vždy konzervativních názorů [...] i já, jako každý mladý publicista, jsem byla svého času přímo fanatickou pokročkárkou, zvláště pokud jde o ženskou otázku, a že do mne za to bylo silně bušeno z mnoha stran. Zkušenosti mne naučily dívat se na život jinak. Ale pokud jde o ženskou otázku, jsem dosud nekompromisně a z přesvědčení v táboře bojovnic o ženská práva a projevuji to zcela zřetelně tiskem.¹⁴

V módním referentství a v emancipační osvětě pokračovala i v době první světové války. V takovém čase by se úvahy o módě mohly jevit jako absurdní a zpozdilé. Avšak starost o oděv za války nebyla jen otázkou konzumu, ale též zachování důstojnosti. Válka s Francií a Británií uzavřela hranice i informačně, móda se musela přeorientovat jen na domácí a německé zdroje. Koneckonců i Hynkovy *Nové pařížské módy* se musely přejmenovat na *Nové módy*. Za této situace se módní rubrika měnila vlastně v rady jak přežít. Fastrová jako módní novinářka ani za válečné situace nepodporovala iluzi nacionální či spíše nacionalistické módy vycházející z měšťanské představy o lidu: „Mezinárodní móda je pouze přirozeným důsledkem kulturního vývoje lidstva. [...] Svéráz nemůže již vytlačit módu mezinárodní, že nemůže úplně opanovat pole. Může však zcela dobře existovat vedle ní.“¹⁵ Sama byla během první světové války také na krátkou dobu zatčena. Chtěla mírnit svým psaním existenční tlak na ženy a nabízet jim ve válečné krizi východiska a také posilovat v mezích možností národní uvědomění. Nová republika měla podle Fastrové naplnit i sny žen.

11 FASTROVÁ, Olga. Jak jsem se stala novinářkou? *Národní politika*. 1929, roč. 47, č. 33, 2. 2., s. 2.

12 PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, Marie. Dívati se a hýbati. *Tribuna*. 1925, roč. 7, č. 139, 14. 6., s. 3.

13 FASTROVÁ, Olga. Jak jsem se stala novinářkou? *Národní politika*. 1929, roč. 47, č. 33, 2. 2., s. 2. Yvonnu neironizoval jen Jaroslav Hašek, ale také Karel Hašler a mnozí další, stala se častým terčem útoků satirických časopisů. Srov. SKÁLOVÁ, Veronika. *Olga Fastrová (1876-1965), životopis české novinářky* z roku 2008 <https://is.muni.cz/th/21487/fss_m/Olga_Fastrova.pdf> [9. 9. 2025].

14 FASTROVÁ, Olga. Na chvíli, Madame... Šedesátiny první české novinářky. *Eva*. 1935/1936, roč. 8, č. 7, 1. 2. 1936, s. 25.

15 FASTROVÁ, Olga. *Kalendář paní a dívek českých*. Rediguje Růžena Jesenská. 1917, roč. 30, s. 85-89, cit. s. 88.

Módní reportérka „Národní politiky“ Olga Fastrová (Yvona),
Český svět (1909, roč. 5, č. 48).

Po válce Fastrová redigovala další časopisy *Móda a vkus* (1919) a *Česká domácnost* (do roku 1923). Hlavně však vedla nadále ženské rubriky *Národní politiky* a později celou nedělní přílohu. Vliv jejích fejetonů byl stále silný i přes tříletou vážnou oční nemoc. Od konce dvacátých let psala pro *Národní politiku* také úvodníky. Náklady listu převyšovaly výrazně ostatní deníky a hlas Fastrové byl stále slyšet. Ve třicátých letech ve sporech o zákony, které by znemožnily

vdaným ženám pracovat ve státních službách a omezovaly by možnosti výdělečné práce žen vůbec, zaznívaly její názory také v parlamentu. V druhé polovině třicátých let se vyjadřovala také proti nárůstu rasismu v české společnosti, i když její politické názory byly spíše nacionálně pravicové. Když v roce 1936 ve svých 60 letech odešla z *Národní politiky* do penze, provázely ji oslavné články snad ve všech českých denících.

Na počátku třicátých let, kdy ještě Olga Fastrová vládla české ženské žurnalistice, se objevil almanach, který má z hlediska ženského hnutí mimořádné postavení. Jde o *Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou Československé studentky let 1890–1930*, který společně vydaly Ženská národní rada a společnost Minerva v Praze v roce 1930. Věnován byl „zakladatelkám dívčího vzdělání a všem přátelům jeho“.

Redaktorka, historička, pedagožka a publicistka Albína Honzáková soustředila do této obsahově pestré publikace texty z doby zakládání Minervy, první dívčí střední školy v Rakousku, články k dějinám Minervy, vzpomínky k jubileu a úvahy o ženské otázce. V almanachu se setkaly její absolventky a učitelé a učitelky. Je vlastně svého druhu přehlídkou prvních akademicky vzdělaných žen a jejich osudů. Mnohé z nich se staly novinářkami, následovnicemi Olgy Fastrové, některé získaly svá místa v akademickém světě a některé ještě za doby první republiky dosáhly na univerzitní tituly docentek, jako Flora Kleischnitzová a Albína Dratvová; z jiných se staly nepřehlédnutelné osobnosti českého literárního života, jako např. Milada Součková.

Almanach *Československé studentky* je pak především oslavou cesty, kterou ženské hnutí ušlo od založení ženského výrobního spolku, a oslavou dvou žen spisovatelek, jež tuto cestu prošlapaly – Elišky Krásnohorské a Karolíny Světlé. Náš portrét ženských almanachů začal symbolicky almanachem „Výrobníčku“, jak mu důvěrně říkaly, a končí almanachem, jenž připomíná jejich uskutečněný sen.

Disk – revue mezi almanachem, sborníkem, časopisem a artefaktem

JAN WIENDL

Disk, periodikum vydané ve dvou číslech v letech 1923 a 1925, a to – v případě 1. čísla – v listopadu 1923 jako „internacionální revue“ a – v případě 2. čísla – na jaře, konkrétně v první polovině června 1925 jako (na obálce) „moderní almanach“ či (v tiráži) „neperiodický sborník“, bylo založeno jako profilová revue uměleckého, revolučně založeného sdružení U. S. Devětsil. Patrné ovšem bylo – z hlediska silně akcentované mezinárodně založené perspektivy, podpořené vícejazyčností příspěvků, mezinárodně složeným spektrem autorů apod. –, že svazky měly mít vyšší ambici než být pouhými skupinovými tribunami. Redaktory prvního čísla byli Karel Teige s Jaromírem Krejcarem a Jaroslavem Seifertem, jako vydavatel je uveden U. S. Devětsil; druhé číslo Teige redigoval s týmiž spolupracovníky, zvláště pak s Artušem Černíkem, brněnským spolupracovníkem a představitelem brněnské větve Devětsilu, redaktorem deníku *Rovnost*, který je též uveden jako vydavatel tohoto čísla.¹

I.

Disk byl – podobně jako *Revoluční sborník Devětsil* (1922), výtvarný „sborník nové krásy“ *Život* (1921, 1922), a zvláště pak časopisy a revue *Pásmo* (1924–1926) a *ReD* (1927–1931)² – komponován tak, aby reprezentativní formou představoval lyrickou, prozaickou, architektonickou, výtvarnou a dramatickou tvorbu zvláště členů tohoto uměleckého sdružení a zahraničních tvůrců, jejichž práce vyjadřovaly sourodé vnímání uměleckých a ideových souřadnic. Důrazný akcent byl kladen též na grafickou úpravu obou svazků, kterou měl na starosti Karel Teige. Charakteristické bylo například již umístění výrazného černého kruhu, „disku“, na obálce obou čísel, vyjadřující blízkost a spřízněnost *Disku* s *Revolučním sborníkem Devětsil*,³ stejně jako tisk obálky – v případě 1. čísla – na červeném papíře, symbolicky signalizujícím příslušnost periodika k levé revoluční frontě.

1 Na obálce 1. čísla je titul *Disk* a podtitul *Internacionální revue* uveden ve francouzštině, němčině, angličtině a italštině, jako vydavatelská adresa a sídlo U. S. Devětsil je uvedena pražská Černá 12, adresa domu, v němž Karel Teige a jeho rodina tehdy žili. Na vnitřní straně přední obálky jsou též vedle redaktorů svazku uvedeni zástupci redakce pro Francii (Ivan Goll a Josef Šíma) a pro Itálii (Enrico Prampolini). Administrací a expedicí bylo pověřeno pražské Studentské nakladatelství. V případě 2. čísla *Disku* je jako vydavatel uveden U. S. Devětsil (A. Černík) Brno-Julíánov. Na zadní straně nebarevné obálky je uvedeno složení redakce (Černík, Krejcar, Seifert, Teige), jako vydavatel, nakladatel a zodpovědný redaktor je uveden Artuš Černík. Jako adresy redakce *Disku* jsou uvedeny pražská Černá ul. 12 a Brno-Julíánov, Husovo nábřeží 10.

2 Jako o „signálech revoluce“ v moderním českém poválečném umění o nich hovoří např. Nicholas Sawicki v publikaci *The Oxford Critical and Cultural History of Modernist Magazines III* (ed. Peter Brooker, Sascha Bru, Andrew Thacker, Christian Weikop. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 1092–1098).

3 Referenční vztah k tomuto kruhovému znaku má jistě i automobilové kolo na obálce sborníku *Život* (1922). Tomuto konstantnímu grafickému motivu, jakémusi „signu“ grafické ruky Karla Teigeho z této doby, lze více rozumět např. v souvislosti s Teigeho tezí formulovanou v článku *Obrazy* v časopise *Veraikon* na jaře 1924: „Japonský prapor, červený disk uprostřed bílého obdélníkového pole, je nejharmoničtější moderní kompozicí“ (*Avantgarda známá a neznámá I. Od proletářského umění k poetismu 1919–1924*. Ed. Štěpán Vlačný a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 541).

Pokud jde o dobové přijetí titulu, bylo jak v roce 1923, tak v roce 1925 sporé. Poměrně kriticky vyhraněný článek, a to ve smyslu zdůraznění pochybné vazby mladých z Devětsilu ke konceptu tzv. proletářského umění, resp. vztahu moderního umění a revoluce, *Disku* věnoval v *Proletkultu* Stanislav K. Neumann.⁴ Zmínkou jeho roli naopak vyzdvihl Jaroslav Jíra, píšící o *Disku* jako o revue „internacionálního významu“.⁵ Ke kritickým reakcím lze volně přičlenit i satirické verše Josefa Hory publikované v květnu 1923 v *Sršatci*, nazvané Literární, parodující tezovitost konceptu revoluční poezie rozvíjené Devětsilem; básník se pod nimi podepsal jako „Disk“.⁶

Jak je patrné již z dosavadních zmínek, zásadní osobností z hlediska koncepce a praktického rozvoje *Disku* byl Karel Teige, který *Disk* jako teoretik využil coby platformu pro rozvíjení konceptu poetismu založeného jako odpověď na aktuální výzvy vztahu moderního umění a revoluce. Ostatně již v prvním čísle *Disku*, na straně 18, se čtenáři mohli setkat s jedním z prvních výskytů graficky zvýrazněné programové teze: „Poetism = umění dneška“. Zvláště ve finálním příspěvku prvního čísla, ve stati nazvané Malířství a poezie, doprovázené Teigeho autorským linorytem, autor uvažoval o možnostech „nového umění“ reagujícího na výzvy revoluční doby a zároveň je modifikujícího. To podle Teigeho názoru přestává být „uměním“ v původním slova smyslu, přerůstá do zcela nových oblastí společenského života i života

jednotlivců, umocňuje živel „poesie“ ve smyslu univerzálního rámce, který smývá tradiční hranice uměleckých druhů a žánrů. Příkladem této proměny ve vnímání umění a života byla Teigovi obrazová báseň, propojující postupy (nejen) slovesného a výtvarného umění do nové symbiózy, vyjadřující princip sloučené mnohotvárnosti moderního života v globálních perspektivách. Podobně též ve stati z druhého čísla (Konstruktivismus a likvidace „umění“) Teige uvažoval nad kategoriemi užitekosti a krásy, nad dialekticky založenou vazbou a průměty racionality a iracionality; definice „nové krásy“ vyvstává podle jeho názoru z užitečnosti a účelnosti objektu. Rovněž Bedřich Václavek uvažuje v úvodní stati druhého čísla nad novými technikami uplatňovanými v „básnickém řemesle“. Zcela nová je přitom grafická úprava těchto teoretických statí, jak ji vytvořil Karel Teige: v textech jsou uplatněny různorodé typy písma, tabulky, různorodě sazebně vystavěné odstavce a oddíly, grafické symboly apod. Obdobně též v prvním čísle *Disku* rozvíjí Jindřich Štyrský (v úvodní stati čísla nazvané Obraz) nové možnosti „čtení“ a vnímání výtvarného díla, otevírajícího se (poté, co realitu zachycení skutečnosti převzala fotografie a moderní technologie reprodukce) dosud umělecky nereflektovaným funkcím užitečnosti, praktičnosti, vyjadřujícím nový, sociálně otevřený rozměr moderního života i umění. V témže čísle Josef Šíma hovoří o nových výzvách pro zachycení situace, času, prostoru a perspektivy v moderním výtvarném umění, o novém duchu situačnosti a pravdivosti moderního výtvarného výrazu. Tématu fotografie jako nového způsobu zachycení a nastínění reality („suprareality“) se v teoretické úvaze dotýká Jiří Voskovec. Ve druhém čísle J. B. Svrček uvažuje o nových principech a výzvách agitačního umění, a to zvláště plakátu – uměleckého objektu na pomezí objektivního praktického určení a nekonečné variace subjektivních, praktických i individuálně esteticky založených osobních reflexí. V témže duchu mluví o principech nového, věčného umění v německy publikovaném článku i Vladislav Vančura (*Die neue Kunst*).

Podobně je tomu i v teoretických reflexích dalších uměleckých oblastí. Ve spřízněném duchu uvažuje v prvním čísle Jindřich Honzl (*Divadelní projevy ulice*) nad proměnami

4 NEUMANN, Stanislav Kostka (–n.). *Disk*. *Proletkult*. 1923, roč. 2, sv. 3, č. 36, 5. 12., s. 574–575. In: *Stati a projevy VI*. Ed. Milada Chlábcová. Praha: Odeon, 1976, s. 224–226. Neumann mimo jiné píše: „Již zevnějšek *Disku* a neméně jeho obsah přes veškerá revoluční hesla, aforismy a paradoxy projevují zřetelně dychtivou souvislost i závislost celé skupiny: je to křečovitý chaos dnešního bezradného umění měšťáckého, s kterým souvisejí a na němž závisejí, sami bezradné méně názory a nálady...“

5 JÍRA, Jaroslav. U.S. Devětsil. *Veraikon*. 1924, s. 25–28, březen–květen. In: *Avantgarda známá a neznámá I. Od proletářského umění k poetismu 1919–1924*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 529–532.

6 HORA, Josef. *Literární. Sršatec*. 1923, roč. 3, č. 26, 10. 5., s. 3. In: *Avantgarda známá a neznámá I*. Ed. Štěpán Vlašín a kol. Praha: Svoboda, 1971, s. 452. Jde o první ze satirických švihů Josefa Hory, glosujících s kritickým odstupem revoluční umění mladých avantgardistů, srov. též básně z *Trnu* z roku 1924 Žák Devětsilu, parodující Karla Teigeho (*Avantgarda známá a neznámá I*. Cit. vyd., s. 644) a Host, ironizující „revolučnost“ časopisu *Host* a jeho teoretika Františka Götze (srov. tamtéž s. 645).

Disk (1923), Abeceda Vítězslava Nezvala.

divadla a dramatických scén v dotyku s realitou revoluční doby, jež obnažuje nedostatečnost dosavadních divadelních postupů a umocňuje tlak na jejich nové zhodnocení a uchopení. Podobně Honzl uvažuje ve druhém čísle *Disku* (ve stati nazvané Drama) nad radikální nutností proměny ve vnímání této tradiční druhové kategorie, a to nejen z důvodu naplnění nové syntetizující sociální idey, ale zvláště z důvodu rozvoje a využití nových technologických možností, proměňujících umělecký výraz a postupy. V tomtéž čísle Honzl v německy publikovaném článku nazvaném Der Schauspieler prověřuje nové možnosti uměleckých transformací herce a herectví, které přináší konfrontace tradičního jevištního herectví a požadavků, jež s sebou nese herectví filmové.

Radiofyzik Vilém Santholzer, budoucí univerzitní profesor lékařské fyziky, uvažoval ve druhém čísle o technologických

možnostech prudce se vyvíjející fotografické techniky, o kráse mikroskopické fotografie, umocňující estetický zážitek vyplývající třeba z nového zachycení molekulárního objevu; sní tu o estetických možnostech bezdrátových přenosů obrazu propojených s možnostmi optofonetiky.

Rovněž v úvahách o moderní architektuře dominuje záměr podchytit principy moderní umělecké a společenské syntézy, založené na „kráse matematiky a stroje“, racionalizace a účelnosti. Ve druhém čísle např. Jaromír Krejcar přetiskuje jednu ze svých brněnských přednášek pořádaných Devětsilem, založenou na tezi o vnímání architektury jako symbiózy problematiky technické, sociální, hospodářské a hygienické. Podobně zde i Karel Teige ve stati Architektura průmyslové doby staví spojení konstrukce a hygieny jako základu pro určení „svižné, pružné a otevřené“ vizuality moderní architektury. Zdůrazňuje přitom – v duchu drobného příspěvku s názvem Stavba od architekta Miese van der Rohe, převzatého a přeloženého z konstruktivistické revue *G. Material zur elementaren Gesaltung*, vydávané v Berlíně v letech 1923–1926 Hansem Richterem, který uzavírá první číslo *Disku* –, že principem veškeré moderní umělecké produkce, nejen architektury, musí být její krajní účelnost a podmíněnost „diktátu života“, jeho proměn a výzev, nikoli diktátu předpisů slohových estetik.

O pilíř teoretických úvah se opíraly, resp. jejich součástí a prohloubením se staly, v obou číslech *Disku* publikace původních uměleckých děl, inspirovaných primárně programovou výzvou mezidruhového a interdisciplinárního propojení. Tak byla poprvé v *Disku* zveřejněna básnická skladba Vítězslava Nezvala *Abeceda*, jejížž pětadvacet čtyřverší doprovází stejný počet typografických variací písmen abecedy od Karla Teigeho; z připravované sbírky *Pantomima*, vydané v roce 1924, kde *Abeceda* zaujala jedno z předních míst, se čtenáři mohli v *Disku* seznámit rovněž s básní Rosina Lodolla. V prvním svazku revue se též můžeme setkat s francouzskou básní Radium od Ivana Golla, s novou, výrazně Teigem graficky uchopenou poezií Jaroslava Seiferta (básně zanedlouho publikované ve sbírce *Na vlnách TSF*), s úryvkem prózy Na severozápadním pobřeží Karla Schulze, s francouzskou básní Philippe Soupaulta *Le Pirate*. Čtenáři se též mohli seznámit

s ukázkou z románové prvotiny Vladislava Vančury *Pekař Jan Marhoul*, knižně vydané zanedlouho, v roce 1924, v nakladatelství Družstevní práce. První číslo dále přináší prozaický text P. A. Bírota *Fragment*, básnické texty s tematikou sociálně angažovaných cest po USA *Píseň o Americe* od Artuše Černíka, Teigeho překlad pro *Disk* speciálně napsané úvahy Ivana Golla (*Radio z Paříže*). Jako další z projevů výrazné snahy o internacionalizaci prací členů Devětsilu lze nahlížet německy publikovanou ukázkou z jedné z poetistických Vančurových próz *Amazonský proud* (*Der Amazonenstrom*, do němčiny přeložil Franz Carl Weiskopf, pražský židovský historik a pozdější diplomat).

Druhé číslo *Disku* přineslo co do slovesného umění podobně založený typ autorských, interdisciplinárně založených příspěvků. Text nazvaný *Skleněná báseň* od Artuše Černíka je v podtitulu vymezen jako „návrh lyrického filmu“. Po verších Františka Halase nazvaných *Komediantská báseň* následuje text autorské dvojice Seifert & Teige s názvem *Přístav* a s podtitulem, který text žánrově dourčuje jako „partituru lyrického filmu“. Po krátkém aforisticky založeném textu Michaila Skačkova *Osud* přináší druhý svazek *Disku* německý překlad Nezvalovy fotogenické básně *Rakete* (*Rakete, fotogenisches Gedicht*), který pro *Disk* pořídila Grete Reiner-Straschnow, pražská židovská redaktorka a překladatelka, mj. autorka prvního cizojazyčného překladu *Haškova Švejka* (1926). Mezi další žánrově variabilní texty patří např. Černíkův text věnovaný Teigovi s názvem *Železniční neštěstí v Údolí Bažin*, podtitulem charakterizovaný jako „filmová tragédie“, a „libreto pro lyrický film“ Jiřího Voskovce s názvem *Nikotin*. *Báseň dýmu*.

Podobně i výtvarný doprovod obou čísel *Disku* představuje podobně založený a koncipovaný soubor materiálů dokreslující a prohlubující základní koncepční ideu obou vydaných čísel. Ať již jde o domácí, nebo zahraniční autory, usiloval Teige o prezentaci výtvarných děl, která přímo souvisela s tvůrčí produkcí Devětsilu, nebo byla pro *Disk* či obecně pro Devětsil vytvořena, popřípadě odrážela obecně jeho programově-estetické směřování. Posilována tak byla internacionální povaha *Disku* a obecně i Devětsilu jako jeho

základní ideově-estetická koncepce. Je tomu tak jak v případě kresby francouzského abstraktního malíře Roberta Delaunaye, tak v produkci domácích, s Devětsilem spojených autorů, působících toho času většinou v zahraničí, zvláště v Paříži (kresby Otakara Mrkvičky *Fairbanks Arizona*; kresba Jiřího Jelínka publikujícího v té době pod pseudonymem Remo, blízkého spolupracovníka Štyrského a Toyen, nazvaná *L'Illustration*; kresby Josefa Šímy). Z pražských autorů svá výtvarná díla poskytli Jindřich Štyrský (jde zpravidla o ukázky ilustrací do připravované sbírky Vítězslava Nezvala *Pantomima*) a Toyen. Charakteristické jsou též ukázky (zpravidla fotografické reprodukce) výtvarných děl – objektů, skulpturálních maleb, plastik apod. spřízněných zahraničních autorů (Alexander Archipenko, a to s reklamním⁷ odkazem na Teigovu stejnojmennou knihu o díle tohoto ukrajinského malíře, Jacques Lipchitz, Ossip Zadkine, Enrico Prampolini, Léopold Survage aj.). Typická je rovněž prezentace architektonických prací (např. soutěžní návrh mrakodrapu pro americký deník *Chicago Tribune* od Waltera Gropia a Adolfa Meyera nebo fotografie městské architektury na Jamajce, s charakteristickým popiskem „Bez dekorací, čisté, prosté, účelné, plně korespondující s prostředím a podnebím“).

Druhé číslo *Disku* čerpá co do prezentace výtvarných prací zvláště z dílny domácích, s Devětsilem spojených autorů, a to členů pražské a brněnské pobočky. Jiří Voskovec zde například prezentoval koláž s názvem *Dobrou noc*, obrazové básně zde publikovali Karel Teige (*Turistická obrazová báseň*) a Vítězslav Nezval (*Báseň*, s K. Teigem), Jiří Voskovec (*Sifony koloniálních siest*) a Jindřich Štyrský (*Vzpomínka*). Malby a kresby prezentovali Josef Šíma a Jindřich Štyrský. Fotografie a fotografické objekty pak otiskl scénograf a výtvarník Antonín Heythum (objekt nazvaný *Pojištění proti sebevraždě* od Ivana Golla) a Jaroslav Rössler.

7 Reklama, graficky nápaditě podchycená, byla hojně zastoupenou součástí obou svazků *Disku*. Ať už uvnitř čísel, či zvláště na obálkách obou svazků, upozorňovaly reklamní anonce jak na produkci členů Devětsilu, tak na spřízněná domácí i zahraniční periodika, knihkupectví, tiskárny či kulturní akce rozvíjející sdílený ideový náhled na umění, společnost a její revoluční transformaci. Čtenáři byli mimo jiné konfrontováni apely typu: „Nenoste peněz firmám, jež bojkotují moderní literaturu! Agituje pro publikace „Devětsilu!“

Disk 2 (1925).

II.

Pozastavme se nyní u problému žánrového zařazení *Disku* a otázky jeho uvažované periodicity. K tomu nám nejvydatnější pramenné svědectví přináší korespondence mezi Karlem Teigem a Artušem Černíkem.⁸ Jak jsme uvedli výše, bylo první číslo *Disku*, vydané v listopadu roku 1923, označeno jako „internacionální revue“; tedy byl tu významně naznačen

charakter „časopisecky“, periodicky založeného titulu. Druhé z čísel nese na obálce označení „moderní almanach“, tedy hledisko periodicity je zčásti umenšeno, ovšem charakter kompozice zůstává pro obě čísla podobný a sledem a povahou příspěvků připomíná sborníky typu *Revolučního sborníku Devětsil* či *Život*, ale také devětsilské časopisy, zvláště *Pásmo*. Na pozadí zmíněné korespondence si můžeme o těchto otázkách vytvořit zřetelnější obraz, byť právě z ní také vyplývá, že o definitivní žánrové povaze titulu a jeho periodickém vydávání z řady mnohdy mimoběžných důvodů neměli jasno ani samotní vydavatelé.

Redakční a organizační zázemí *Disku*, o jehož podobě si díky těmto dopisům můžeme učinit detailnější představu, sugeruje na první pohled pevné založení: dopisy jsou psány na úředním papíru s hlavičkou, podobně i obálky nesou hlavičku „Disk – Internacionální revue“. Významu takovýchto zdánlivých marginálií ovšem můžeme lépe porozumět na pozadí Teigeho intenzivní snahy vytvořit v prvních letech po založení Devětsilu tribunu, která by vytvořila jednak publikační zázemí pro členy spojené s Devětsilem, ale zároveň by významně toto supinové založení přesahovala a stala by se deklarovanou platformou pro internacionálně založenou prezentaci moderního umění, včlenila by domácí avantgardní umění do širokých a aktuálně reflektovaných mezinárodních souvislostí. V korespondenci s Černíkem se první zmínka o takové blíže nevymezené platformě (časopisu, resp. almanachu, sborníku...) objevuje někdy na sklonku roku 1921. V přesněji nedatovém listu⁹ Teige píše: „Budeme mít výstavu v Paříži na jaře buď u Povoložkiho nebo Vildraca, jenž nás, syčák, dává pozdravovat – le groupe Devětsil. To vše znamená pro nás dvojnásob pracovat. Jíra napíše nějaký článek o nás do *La vie des lettres*. Bude nutno pozvolna pořizovat překlady etc. Almanach musí být hodně internacionální, francouzský – a snad je tu možnost pokusit

⁸ Korespondence je uložena ve fondu Karla Teigeho v Literárním archivu PNP; její knižní komentované vydání v současnosti připravuje prof. Jindřich Toman. Pro účely citací v tomto článku upravujeme často hektický, zkratkovitý a gramaticky nedbalý styl ryze pracovních dopisů z hlediska lepší srozumitelnosti a na pozadí současného pravopisného úzu.

⁹ List zřejmě z přelomu roku 1921 a 1922 – podle zmínek o promýšlení Archipenkova díla, o kterém Teige napíše svoji první knižní publikaci, vydanou roku 1923, a též podle komentářů k situaci v Paříži, odkazům na osobnost Jírova a francouzských umělců, tedy na souvislosti s přípravou první Teigeho cesty do Paříže z přelomu června a července 1922; srov. TEIGE, Karel. *Deníky 1912-1925*. Ed. Jan Wiendl, Tereza Sudzinová. Praha: Akropolis – FF UK – LA PNP, 2022, s. 596–611.

se o internacionální měsíčník. Bouček by to vydával. – To znamená zas: moc pracovat – „tvořit“ i prostě se třeba jen prozaicky učit francouzsky a jiné jazyky, a spořit, aby byly peníze. Je krásná situace, a na nás je, jí využít. Vše musí být fajn, při pílí a dobré vůli vše půjde. Jsme prvá česká umělecká generace, která je moderní – internacionální. Neexistuje již české, německé, francouzské umění, je jen jedno nové revoluční umění. Ten list také nebude český, spíše méně český než cizojazyčný.“¹⁰

V dopisech z ledna a února 1923, kdy se již příprava revue *Disk* zřetelně profiluje, Teige Černíka vyzývá, aby pro zamýšlený podnik v Brně agitoval, sháněl autory, abonenty a eventuálně i inzerci – vše tedy hovoří o plánované intenzivnější periodicitě připomínající strategii časopisu. Na podzim roku 1923 Teige řeší otázky přípravy druhého čísla *Disku*. Černíkovi píše: „Budeš mít něco pro 2. číslo *Disku*. Bude výhradně Poetismus a Konstruktivismus. Nechtěl bys rozmnožit školu „nádražních umělců“ nějakou obrazovou básní, pěkně složenou z nádražních elementů semaforů, světla, jízdní řády, reklamy, lístky, [...], fotografie, pár slov, hezky to zkomponovat. Uděláš-li si pouhou skicu, provedl bych to malířsky.“¹¹ Za několik měsíců Černíka napomíná: „[...] 2 [.] číslo vyjde brzo a bude vycházet pravidelně, tak na to pamatuj.“¹²

Ukazuje se však také, že problémem i svého druhu „konkurencí“ pro důležitější práci na *Disku* se stalo založení časopisu *Pásmo* (jehož první číslo vychází v březnu 1924), těžištěm tkvícího zpočátku především v aktivitách brněnské pobočky Devětsilu, avšak od prvopočátku vyčerpávajícího síly jak brněnské, tak pražské devětsilské větve. Od 3. čísla 1. ročníku navíc redakce ohlásila, že se *Pásmo* stává „společným měsíčníkem U. S. Devětsil a Brněnského Devětsilu za spolupráce autorů a skupin zahraniční moderny“. Je logické, že souběh koncepčně sourodých periodických platform byl komplikovaný, a *Disk* se tak postupně z různorodých příčin ocital

ve stínu *Pásma*. Na podzim 1924 Teige píše: „[...] *DISK* se rodí tůze pomalu a nelze příliš spěchat, je to těžké po tak dlouhé pauze mu dát bezpečný a reprezentativní ráz. Aby tvořil celek úplně vystihující vše, co je z našeho světa. Objednáváme prozatím od Vás z Brna: Krátký článek (půldruhého sloupce) O HUMORU, který by mohl napsat Halas, psal jsem podobný článek v létě do *Sršatce*⁵⁵, pošlu jej k dispozici a od Santholzera o vlivu radia na moderní kulturu, žurnalismus táboru lidu koncerty přednášky, od tebe, Artuši, bychom chtěli malou, ale ostrou invektivu proti literatství, estétství a pakultuře, pro likvidaci Umění, světáctví, sport, tance, turistiku. Mimo to pošlete vše, co uznáte za vhodné.“¹³ Zdá se však, že jakkoli *Pásmo* představovalo stále více sdílený a protežovaný periodický výstup, nespouštěl Teige z *Disku* oči a pečoval o jeho podobu. V témže dopise Černíka nabádá, že „[d]isk musí být tentokrát velmi reprezentativní, tak je třeba věnovat péči typografii, což bylo by v Brně nemožno“¹⁴ a usiluje o převedení výroby *Disku* do některé z pražských tiskáren. Zdá se, že v Teigeho očích *Disk* představoval příležitost čehosi jako reprezentativní „výkladní skříň“ avantgardních snah, v jednom z dopisů z počátku roku 1925 hovoří o *Disku* jako o „vizitce české moderny před cizinou“.¹⁵ Teigeho zájem o *Disk* – zvláště v souvislosti s přípravou druhého čísla – je měsíc od měsíce intenzivnější, jakkoli je zřejmé, že nával práce při redakci *Pásma* a *Disku* představoval pro všechny zúčastněné abnormální zátěž. Z dochované korespondence vyvstává, jako by se *Disk* v této chvíli stával až jakýmsi Teigeho hýčkaným privatissimem. Hypoteticky můžeme předpokládat, že v této situaci Teige uvažoval o dvou společně sdílených periodikách Devětsilu – o *Disku* s těžištěm v Praze a o *Pásmu* s těžištěm v Brně. V pozdním jaru 1925 např. Černíkovi píše: „[...] Co se týče *Disku* [...], poslední korekturu musím přesto udělat já, poněvadž korektoři *Pásma* jsou velcí lajdáci, nevěříme jim, *Pásmo* je pařeništěm tiskových chyb, zejména v cizojazyčných textech, které jsou nesrozumitelné

10 Teige Černíkovi, nedatové torzo dopisu, asi 1922 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

11 Teige Černíkovi 27. 11. 1923 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

12 Teige Černíkovi 16. 4. 1924 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

13 Teige Černíkovi, říjen 1924 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

14 Tamtéž.

15 Teige Černíkovi, 13. ledna 1925 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

a bezcenné následkem chyb. To v *Disku* být nesmí. Mimo to musím zlámat *Disk* sám, určit typografii, uspořádat obrázky etc. [...] Proto prosím, aby, jakmile bude vše vysázeno, eventuelně i s poslední zásilkou a vyhotoveny všechny štočky, – aby mi tedy byly zaslány všechny obtahy textu i reprodukcí, zlomím to v Praze, určím úpravu, titulky, obálku etc. S tím vším budu do týdne hotov a pak může *Disk* do stroje. Dříve ne!“¹⁶ Snaha udržet vyšší periodicitu *Disku* však v Teigově mysli stále přetrvává. V témže dopise Černíkovi píše: „Mám slíbené ještě články pro *Disk* od Löwenbacha a Svobody, snad bude ještě místo a čas. Rovněž při lámání zařadím ještě nějakou maličkost od Nezvala, nelze od něho nic dostat, je zamilován. Seifert ti něco posílá, dej to pro *Disk*, nikoliv pro *Pásmo*. [...] [*Pásmo*?] nemůže takto vyjít až koncem června. Myslím, že bylo by nejrozumnější: dokončit rychle redakčně *Disk* – proto posli brzo obtahy, vytisknout je se zářijovým datem, rozeslat teď, v červnu a v červenci subskribentům, abonentům a přihlášeným, ale na knihkupecký trh jej hodit až v září. V listopadu vydat sv. 3 *Disku*, v únoru čtvrtý.“¹⁷ Zanedlouho Teige, zjevně zaskočen dřívějším, červnovým, vydáním 2. čísla *Disku*, Černíkovi vyčte: „Milý Černíku, je škoda, že jsi nereagoval na naše urgencye a vydal *Disk* bez našeho vědomí. Měl jsem zde přichystány důležité štočky a byl bych je zařadil při lámání: proč jsi nedal štočkovat ineditní věci Mrkvičky a Kocha: dávat do *Disku* štočky z *Pásma* je úplný nonsens a kazí obchod, rovněž Štyrského kresba z *Pantomimy* je nemístná. Obsahově je *Disk* velmi dobrý až na maličkosti, stránka architektury je chudá. Mohl být lepší, kdybychom byli o věci věděli. Za to se nám naprosto nelíbí typografie. Prosím nedávej do *Disku* ten reklamní leták pouze moderním lidem, jeho text je nepřipust[ně] nejapný a mohl by u lidí, kteří mají vkus, věc velmi poškodit. Celkem je dobře, že *Disk* vyšel, ale je naprosto nutno, aby 3 *Disk* se tiskl v Praze pod naším dozorem.“¹⁸

Na počátku podzimu roku 1925 se představy pražských členů Devětsilu ve vztahu k *Disku* do značné míry proměňují. V září Teige upřesňuje: „[...] Pro nový ročník oznamuji ti toto jako přání své a přání Devětsilu. I. Nový roč[ník] *Pásma* má mítý též formát jako *Disk*, aby se to sjednotilo, takže by pak byl *Disk* jakousi přílohou *Pásma*, což obchodně mu pomůže. Papír bílý a hladký. Obálka barevná: totiž obálka ve skutečnosti nebude, prostě bude barevný papír pro první a poslední dvě strany, každé číslo jiná barva, a vevnitř papír bílý.“¹⁹ V průběhu podzimu a zimy 1925 se tyto představy ještě výrazněji vyhraňují a ukazuje se, že dominantní postavení časopisu *Pásmo* bylo definitivně upevněno, avšak již zcela na úkor *Disku*. V lednu 1926 Teige uvažuje: „Teď by se mohl *Disk* podle okolností vydávat jednou jako monografie, jednou jako sborník (antologie). Pak 4. č. třebas antologie české architektury, pak film, pak prostě antologie Devětsilu, pak třebas nějaká monografie. Ostatně i Santholzerova knížka by mohla vyjít jako jeden sv. *Disku*.“²⁰

Jak se ukazuje, žádná z těchto představ se nerealizovala a zůstalo u druhého čísla „moderního almanachu“ *Disk*, kterým se tento projekt završil. Časopis *Pásmo* – titulem aludující klíčovou Apollinairovu básnickou skladbu a žánrově v podtitulech různorodě charakterizovaný jako „La Zone – Pamphlet internacional“ nebo „Mezinárodní leták pro moderní kulturu“ nebo „Moderní leták“ nebo „La Zone. Revue poetismu a konstruktivismu. Mezinárodní moderní měsíčník Devětsilu. Revue international“ apod. – byl pražským a brněnským Devětsilem za podobné, ovšem personálně i obsahově rozšířenější redakční a kompoziční strategie, než tomu bylo u *Disku*, vydávaného podzimem 1926. Od září 1927 do července 1931 pak jejich místo zaujala reprezentativně vyvedená revue Devětsilu *ReD*, kterou její redaktor Karel Teige uchopil a rozvíjel jako syntézu všech dosavadních (ne)periodických aktivit a snah Devětsilu.

16 Teige Černíkovi 2. 6. 1925 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

17 Teige Černíkovi 2. 6. 1925 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

18 Teige Černíkovi 28. 6. 1925 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha); v dopise z 8. 7. 1925 přetrvávají Teigeho stesky nad grafickou podobou 2. čísla *Disku*: „[...] příště bude se muset tisknout pod naším dozorem v Praze, v neposlední řadě zabíhá její ohavná typografie.“

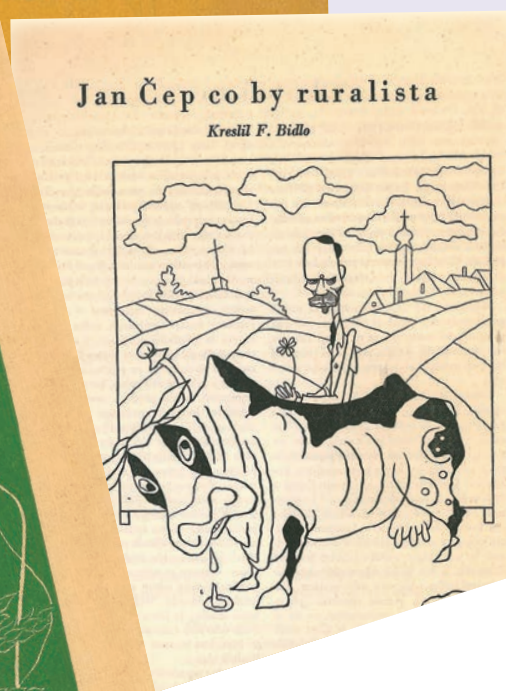
19 Teige Černíkovi 12. 9. 1925 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

20 Teige Černíkovi 19. 1. 1926 (fond Teige, Karel, LA PNP Praha).

Ruralistické sborníky

Básníci selství

a Tváří k vesnici

LUKÁŠ HOLEČEK

Formát almanachu, resp. sborníku, byl součástí geneze různých uměleckých skupinových vystoupení či manifestací. Ať už se v nich formulovaly programové zásady pro budoucí díla, nebo se jubilovala již vykonaná tvůrčí práce, sdružovaly osobnosti nad stejným zájmem, uměleckým, ideovým či institucionálním. I když primárním cílem takto komponovaných publikací bylo profilovat a navenek reprezentovat skupinovou identitu v její jednotě i pestrosti, bývaly také předmětem rozporů a polemik, takže mimoděk zviditelňovaly také disparitnost a argumentační nedostatky. Do určité míry to postihlo také oba hlavní sborníky spojované, ať už přímo či nepřímo, s ruralismem – *Básníci selství* (1932) a *Tváří k vesnici* (1936). Každý z nich vznikl v trochu jiném společenském kontextu a s odlišným určením, přesto se pro literární dějiny staly nejvýraznějším odkazem pokusu stmelit ve třicátých letech spisovatele tematizující venkov pod skupinovou hlavičkou „ruralismu“. Ba co víc, zcela zastínily vlastní prozaickou tvorbu dotčených autorů, kteří měli k této umělecké orientaci blízko.

Tendence vydělovat v českém písemnictví tematickou oblast venkova se projevovala ještě o něco dříve, než začala být spojována s označením „ruralismus“. Vyplývalo to z přirozených historických kořenů české kultury, kde se reprezentace venkova bohatě uplatňovaly už od přelomu 18. a 19. století, spoluutvářejíce nacionálně-kulturní identitu českého národa. Vynikne to zejména ve srovnání s prostorem města v jeho rozličných podobách, jež se v kontextu české literatury ani po příchodu moderny nevydělovalo jako umělecky, sociálně a kulturně natolik specifické prostředí, na jehož platformě by se spisovatelé měli potřebu skupinově profilovat. Svůj vliv zde měla i vědecká hlediska, zejména

Taineův pozitivismus a jeho teze o vlivu prostředí na život a tvorbu, jež v myšlení o literatuře široce rezonovaly na přelomu 19. a 20. století a jejichž stopy by bylo možné sledovat i v dalších letech.

První přehledy „venkovské literatury“ publikované po roce 1918 si ještě nekladly výraznější teoretické či programové ambice. Je však příznačné, že vznikly v intelektuálních kruzích navázaných na republikánskou (agrární) stranu, zejména na osvětovou organizaci Svobodné učení selské (dále jen SUS).¹ Tradice české venkovské literatury (bez podrobnější definice) byla prezentována jako zdroj sebepoznání venkovana, jeho mentálního světa a celkové „duše venkova“. Literatura proto poutala zájem nejen u některých agrárnických osvětových pracovníků – ideologů selství (F. Wenzl, L. Piazza, A. Chaloupka, M. Matulová),² ale i u sociologů

1 K historii SUS viz SLEZÁK, Lubomír. Agrární strana a Svobodné učení selské. In: *K úloze agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Ed. Jiří Šouša, Daniel E. Miller a Mary Hrabik Samal. Praha: Karolinum, 2001, s. 315–324.

2 WENZL, František. Selský živel v literatuře české. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 10, s. 20–31 [původně předneseno na sjezdu osvětových pracovníků v témže roce]; PIAZZA, Ladislav. *Venkov v české literatuře*. [Hradec Králové]: Župní organizace republikánské strany zeměděl. a malorol. lidu v župě královéhradecké, 1927 [přehledová stať profesora na státní realce v Jaroměři, původně vycházelo na pokračování v jaro-měřském týdeníku *Pokrok*]; CHALOUPKA, Adolf. *České drama selské*. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1927 [soubor přednášek proslavených v roce 1922 v kurzech SUS]; MATULOVÁ, Milada. *Žena venkovská v literatuře i životě*. Praha: Svobodné učení selské, 1929 [soubor přednášek pro SUS, poznatky o ženě na venkově vyvozované z literárních děl a ženských postav]; CHALOUPKA, Adolf. *Venkov v nové české literatuře*. In: *Selská čítanka*. Ed. Adolf Filáček. Praha: Svobodné učení selské, 1931, s. 44–50; MATULOVÁ, Milada. *Selská žena v nové české belletrii*. In: *Tamtéž*, s. 51–54.

(T. Čep)³. Příznačně to formuloval Adolf Chaloupka v knize *České drama selské* v roce 1927: „Venkovský čtenář rád vezme do ruky knihu, která nějak se snaží přispět k řešení otázek jeho denního života; venkovský divák se zájmem vyslechne divadlo, které se jím vážně zabývá. Vzbuzuje se v něm tím zájem o literární tvorbu a ne posledním prostředkem pro zaujetí čtenáře pro četbu je ukázat mu, jak písemnictví se staralo o něho, o jeho bolesti, tužby, o celý jeho život.“⁴

Součástí osnov osvětových kurzů pro vesnickou mládež pořádaných SUS proto byly také přednášky o literatuře a dramatu, kde tvořily sice okrajovou, přesto však důležitou součást poskytovaného vzdělání. Z tohoto důvodu se Antonín Matula snažil do činnosti SUS zapojit celou řadu spisovatelů. Ti zpravidla vystupovali při slavnostním zahajování pražských a brněnských kurzů (na počátku ledna) s přednáškou – takto na půdě SUS vystoupili ve dvacátých letech například Alois Mrštík, K. V. Rais, F. S. Procházka, Marie Calma Veselá, Josef Holeček, Gabriela Preissová a několik dalších.⁵ Matula chtěl získat pro činnost v organizaci také mladší spisovatele, v kontaktu byl především s Josefem Knapem, svým někdejší studentem z jičínského gymnázia, kterého se v květnu roku 1926 pokoušel přemluvit: „Proč se k nám do Svobodného učení selského někdy nepřihlásíte? Nevstoupil byste jako člen? Nechtěl byste spolupracovat v Brázdě?“⁶ Knap, který právě nastoupil jako vědecký pracovník do divadelního oddělení Národního muzea, nabídku odmítl, s Matulou však činně spolupracoval i v dalších letech a díky této spolupráci později vznikl sborník *Básníci selství*.⁷

3 ČEP, Tomáš. Selství v literatuře moravskoslezské. In: *Jubilejní sborník Svobodného učení selského v zemi Moravskoslezské v letech 1922–1932*. Ed. František Wenzl, Tomáš Čep a Leoš Adolf. Brno: Svobodné učení selské, 1933, s. 29–105.

4 CHALOUPKA, Adolf. *České drama selské*. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1927, s. 5–6.

5 Už v roce 1919 Matula oslovil kvůli přednáškám SUS Františka X. Šaldu a Růženu Svobodovou, kteří však svou účast odmítli.

6 LA PNP, fond Josef Knap, korespondence přijatá, Antonín Matula.

7 Knap v *Brázdě* na pokračování publikoval stať *Venkovu o četbě* (*Brázda*. 1926, roč. 7, č. 4 až 9), úvod do tématu kniha, *čtenářství a tisk na venkově*. Později vyšlo separátně v edici *Štěpnice*, viz KNAP, Josef. *Venkovu o četbě*. Praha: Svobodné učení selské, 1926.

Básníci selství (1932).

V samotném pojmu „ruralismus“ se skrývaly budoucí rozpory a kontroverze, jež oba sborníky přitáhly. Jak uvádí Jiří Brabec, termín byl ve třicátých letech interpretován ve dvojím významu – jinak se uplatnil v sociologické literatuře, jinak v kulturní osvětě.⁸ Právě odtud byl termín přejat pro označení literárně-uměleckého směru. Klíčovou osobností, která za první republiky udávala ráz osvětové, resp. lidovýchovné práci na venkově, byl Antonín Matula, bez jehož iniciativy by se pojem ruralismus v české literatuře nikdy neuplatnil.⁹

8 BRABEC, Jiří. Geneze ruralismu. In: *Panství ideologie a moc literatury*. Ed. Jiří Flaišman a Michal Kosák. Praha: Akropolis, 2009, s. 126–127.

9 K tomu viz MATULA, Antonín. *Věčný oheň. Paměti*. Ed. Lukáš Holeček. Praha: MÚA, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i – NLN, 2019.

Venkovská literatura a drama v Matulově pojetí neměly zpočátku nějak přesně definované žánrové vymezení a autor jimi označoval všechna díla s venkovskými motivy. V jeho pojetí tato literatura tvořila součást tradice „selské kultury“.

Selská kultura vznikající na vesnici měla být dle jeho přístupu protiváhou internacionální povaze městské kultury: „Trpí-li současné lidstvo tělesnými a duševními chorobami, třeba je obroditi selskou kulturou, to jest důvěrou v život, láskou k přírodě a všemu tvorstvu, k plodné práci tělesné i duševní, návratem k životní prostotě, ku skromnosti, k zbožnosti, návratem do spořádaného života rodinného [...]“.¹⁰ Tato konzervativní definice selské kultury měla sloužit demokracii a udržovat povědomí o základních mravních hodnotách. V evropské kultuře však najdeme spíše příklady, kdy obdobné formulace provázely nacionalistické ideologie a sociální demagogii. Na druhou stranu je nutné ocenit přínos Matulovy osvětové práce zejména po vzniku republiky, kdy nabídla venkovanu, vychovávanému dosud především v duchu náboženského konzervativismu, přehled moderního vědění a možnosti, jak je prohlubovat.

První Matulův výměr ruralismu, publikovaný v dubnu roku 1932 v *Osvětě venkova*,¹¹ byl poměrně široký a zahrnoval celou venkovskou kulturu. Matula využil původně sociologický termín pro označení kulturního směru vycházejícího – dle jeho definice – z „duševna“ lidí pracujících a žijících na venkově. Tento směr měl být uvědoměle pěstován politickou reprezentací, jeho úkolem bylo zhodnocovat duševní a mravní síly venkova a sloužit kulturnímu pokroku na venkově. Zacílení proti městu a centralizaci zde mělo spíše kulturněpolitické důvody, jelikož z Matulova hlediska nebyla osvěta na venkově v této době dostatečně finančně podporována.

Básníci selství

Několik týdnů před vydáním sborníku *Básníci selství*, 24. září 1932, uspořádalo SUS v pražské Národní kavárně Večer literárních novinek, kde ukázky ze své tvorby četla poněkud nesourodá skupina autorů a autorek: Miroslav B. Böhnel, Jan Čarek, František Křelina, Milada Matulová, A. C. Nor, Václav Prokůpek, Růžena Utěšilová, Marie Wachtlová. Průběh akce hodnotil republikánský deník *Venkov* jako úspěšný, ačkoliv v referátu zazněla připomínka, že na večeru chyběli spisovatelé, jako byl Jan Čep, Václav Krška a Vladislav Vančura, „jejichž dílo ze selství čerpá, je z něho stavěno, prostě spisovatelé, jimž venkov je základním jmenovatelem a určovatelem jejich díla“.¹² Bylo doporučeno, aby byl program do budoucna ucelenější a SUS se mělo intenzivněji snažit koncentrovat kolem sebe spřízněné autory.

Druhý literární večer následoval záhy, 7. prosince na něm v Domě zemědělské osvěty vystoupili Josef Knap, Václav Krška, Zdeněk Rón, Jan V. Sedlák a Zuzka Zguriška. V referátu ve *Venkově* se psalo, že „všechny přečtené práce ukázaly, že Svobodné učení selské plným právem se snaží o vytvoření skupiny spisovatelů, jejichž zdrojem k literární tvorbě je v první řadě poměr k venkovu“.¹³ Na tomto večeru vystoupil Matula s přednáškou *Ruralismus v krásném písemnictví*, ještě též měsíc otištěnou v *Osvětě venkova*. Pojem ruralismus zde ve spojitosti s literaturou definoval újeji jako „kladný, přátelský a činný poměr k venkovu“, který se v tvorbě projevuje tam, kde se spisovatel důvěrně sblížil s prostředím: „Dobrý spisovatel ruralista popisuje venkov, ale hledá také hlubší smysl pod povrchem dění a zdánlivě prostých jevů na venkově a usiluje o souzvuk mezi člověkem, přírodou, zvířetem, světem. [...] Snad by se dal smysl ruralismu v krásném písemnictví vyjádřiti stručně slovy: ke kořenům, k selství za krásou, pravdou a obrodou, od kořenů k síle národa.“¹⁴ V Matulově osvětovém pojetí mělo slovesné umění

10 MATULA, Antonín. *Filosofie venkova*. Praha: Českomoravské podniky tiskař. a vydavatelské, 1925, s. 96.

11 MATULA, Antonín. *Ruralismus. Osvěta venkova*. 1931/1932, roč. 3, č. 5, duben 1932, s. 89–92.

12 Večer literárních novinek. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 230, 29. 9., s. 5, nepodepsáno.

13 (r). Druhý večer literárních novinek. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 290, 9. 12., s. 8.

14 MATULA, Antonín. *Ruralismus v krásném písemnictví. Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 5, prosinec 1932, s. 19.

objevovat a tvořit nové duchovní hodnoty života. Ty z jeho perspektivy rozhodně nepřinášela literatura pojatá třídně, politicky a bulvárně. Tvořit nové duchovní hodnoty a svým zakotvením v přirozeném řádu uzdravovat kulturu vyhradil Matula pro ruralismus, jak zdůraznil, reprezentovaný zejména autory zahrnutými ve sborníku *Básníci selství*.

V tomto kontextu vznikl první z ruralistických sborníků, který uspořádal Josef Knap, nepochybně z iniciativy Antonína Matuly. Knihu vydalo na přelomu listopadu a prosince 1932 SUS ve své odborné edici Štěpnice. Vydání sborníku zapadlo do ideového a organizačního předpolí, které dlouhodobě vytyčoval především Matula. Na stránkách *Venkova* byla 27. listopadu sborníku věnována celá strana s reprodukcemi ukázek spisovatelských portrétů z pera malíře Jana Rambouska a propagační text objasňující ideovou koncepci sborníku.¹⁵

Je příznačné, že i když kniha nesla podtitul „studie o ruralismu u nás“, v celém sborníku se tento pojem uplatnil pouze několikrát bez větší ambice jej hlouběji vyloužit. Je totiž zřejmé, že širší definici ruralismu Matula formuloval až v okamžiku publikování sborníku. Později se ukázalo, že právě tento, zjevně dodatečně a mechanicky vytvořený, ideový rámec zapříčinil některé kontroverze a nejasnosti. Knap v úvodu ke sborníku napsal, že kniha chce poskytnout přehled o nejnovější literatuře s venkovskými náměty vzniklé po roce 1918 a nadto „chce být příspěvkem k psychologii této dnešní ruralistické tvorby, poznat povahu celého jednoho obsáhlého a zajímavého komplexu současné poesie a prózy a při tom i povahu současné české vesnice osvětlenou z různých stran v různě zabarvených literárních pojetích“.¹⁶ Knap tento přehled moderní literatury zasadil do literárněhistorického výkladu s povšechným výčtem spisovatelů, v jejichž díle se uplatnilo zobrazení českého a moravského venkova (Tyl, Čelakovský, Rais, Nováková, Jirásek, Baar, Šlejhar, Svoboda, Mrštík, Merhaut, Herben, Jahn, Jeřábek, Preissová, Sumín, Holeček ad.).

Ideovým svorníkem mělo být vedle zájmu o venkov a akcentování venkovského původu spisovatelů i sdílení určitých názorových opozic, zejména vůči třídnímu proletářskému umění, jehož vůdčím tématem bylo dle Knapa boření starých životních řádů a nekritická oslava dělníka spjatého s městským prostředím továren a periferií. Zárukou umělecké opravdovosti venkovské literatury oproti literatuře tendenčně třídní měla být dle Knapa osobnost autora samotného, jeho venkovský původ a zájem o prostředí, které důvěrně poznal. Díla nejmladší generace venkovských prozaiků měla cílit na „vyhmatávání“ hmotné i duševní tváře moderní vesnice, a tím přispívat k nové filozofii a sociologii selství.

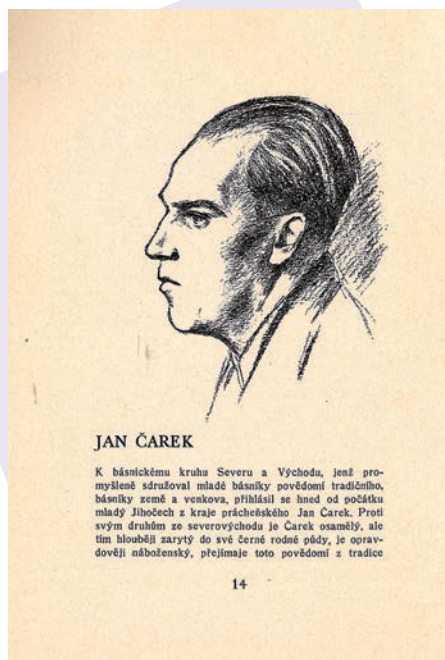
Po Knapově literárněhistorickém úvodu následovalo čtrnáct spisovatelských medailonů a jedna studie o slovenském písemnictví, sepsané literárními kritiky, z nichž většina neměla k ruralismu, Matulovi nebo snahám SUS žádnou vazbu ani jakýkoliv další zájem, zejména se to týkalo A. C. Nora, Miloslava Novotného, Antonína Veselého, Alberta Pražáka, Jana B. Čapka, Jindřicha Vodáka a Vojtěcha Martínka. Kritická autorita Josefa Knapa měla nejspíše na celou organizaci sborníku zásadní vliv, v této době již měl za sebou úspěšné vedení redakce turnovské revue *Sever a východ* (1925–1930), kde na několik let dokázal soustředit vedle sebe moderní i tradicionalistickou literaturu, autory nejrozličnějších uměleckých, politických i konfesních orientací.

Do knihy byly zařazeny medailony většiny spisovatelů, kteří ve své básnické i prozaické tvorbě po roce 1918 významněji tematizovali prostředí vesnice nebo život na venkově (Jan Čarek, Jan Čep, Josef Knap, Josef Koudelák, Václav Krška, František Křelina, Jaroslav Marcha, Vojtěch Martínek, Antonín Matula, A. C. Nor, Václav Prokůpek, Zdeněk Rón, Jan V. Sedlák, Jan Vrba). Jednalo se o autory pocházející ze dvou generací, nejstarší z nich byl Jaroslav Marcha (nar. 1880), nejmladší Josef Koudelák (nar. 1906).

Způsob výběru spisovatelů není znám a lze jen speculovat, nakolik byli oni sami obeznámeni s ideovým

15 *Básníci selství*. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 280, 27. 11., s. 9, nepodepsáno.

16 KNAP, Josef. Úvodem. In: *Básníci selství*. Ed. Josef Knap. Praha: Svobodné učení selské, 1932, s. 7–8.

Básníci selství (1932), Jan Čep a Jan Čarek,
ilustroval Jan Rambousek.

(ruralistickým) rámcem, do něhož měly být jejich portréty zasazeny. Je však pravděpodobné, že věděli minimálně o tom, že knihu vydává republikánská osvětová organizace. Až na několik výjimek (mj. Jan Čep) se jednalo o spisovatele, kteří v téže době vystoupili na dvou literárních večerech pořádaných SUS, jež zároveň posloužily i pro propagaci sborníku. Tendence utvořit skupinovou identitu sborníkem i návaznými aktivitami tak byla zjevná.

Medailony byly pojaty spíše přehledově, jako komentovaný soupis děl, s větší či menší mírou analytičnosti, dle schopností a zaměření konkrétního kritika. V několika případech se stalo, že autor portrétu měl v knize zároveň i vlastní medailon. Knap oslovoval potenciální autory v průběhu září a na vypracování statí jim vyměřil pouhý měsíc, přičemž texty se scházely ještě v průběhu listopadu. Například z korespondence Knapa s Antonínem Veselým, kritikem v deníku *Československá republika*, je patrné, že pro medailony povětšinou byly využity již dříve publikované studie a recenze, které kritici upravili pro potřeby sborníku. Knap oslovil Veselého dopisem z 15. září, kde nastínil plán a ideu sborníku: „Pane doktore, mám uspořádat pro Svobodné učení selské knížku profilů mladších českých autorů venkovského a selského ‚zabarvení‘. Pojal bych tam Váš článek z Osvěty venkova¹⁷ o Koudelákovi a přicházím Vás prosit, abyste napsal podobnou stať ještě o Rónovi. Budu Vám velmi vděčen, pane doktore, když mi neodmítnete. Psával jste jistě o Rónových knihách, takže Vám článek nevezme příliš času, stačí jen opsat a upravit dřívější referáty o Rónovi. Jde ostatně spíše o výklad autorova vztahu k venkovu než o nějakou odbornou přísně kritickou rozbornou studii o tvůrčím zjevu.“¹⁸ V dalším dopisu Knap upřesnil parametry textu, tedy zhruba „pět stránek obyčejného osmerkového formátu knížky, i méně.“

Statě i z těchto důvodů nebyly nijak problematické či kontroverzní, načrtávaly hlavní charakteristiky obrazů venkova a jejich funkčního uplatnění v jednotlivých dílech. Otázka, jak jsou díla v souladu s ideou ruralismu, byla zcela

17 VESELÝ, Antonín. Josef Koudelák. Básník hanácké vesnice. *Osvěta venkova*. 1931/1932, roč. 3, č. 5, duben 1932, s. 92–94.

18 LA PNP, fond Antonín Veselý, korespondence přijatá, Josef Knap.

na okraji zájmu. Z tohoto hlediska přistoupil k dílu Vojtěcha Martínka pouze Antonín Matula, který na prózách ostravského prozaika oceňoval téměř sociologické zaujetí pro problémy slezské vesnice a jeho dílo si poněkud násilně přisvojil pro věc ruralismu: „Martínkovy knihy s náměty ze selského života dávají nepřímou za pravdu nám, kteří hlásáme ruralismus ve výchově [...]“ A dále deklaroval: „Duševní útěk od venkova otevírá venkovským lidem cestu k přeludům, k fyzickému útěku do továren a do měst, který způsobuje hospodářské i sociální krize v národě.“¹⁹

Sborník nevznikl s ambicí formulovat nový manifest, nový směr nebo ohlašovat zrod nové literární skupiny. Přesto se způsob, jakým byla kniha prezentována navenek, tomu záměru mimoděk blížil – samotná venkovská inspirace měla být intimní spojnici mezi autory, z nichž však většinu (umělecky, konfesijně, světonázorově) nic víc nespojovalo. Sborník tak posloužil zejména propagačním účelům SUS. Jeden z vedoucích funkcionářů Adolf Filáček ve výroční závěrečné zprávě shrnující činnost pražské pobočky připomněl úspěšné založení „ruralistické spisovatelské skupiny“, která „vzbudila značnou pozornost v literárním světě a utužení vzájemného svazku dostalo se jí publikací Básníci selství [...]“ A dále dodává: „Očekáváme, že veřejné vystoupení tohoto literárního seskupení bude kritizováno také nepřítelů, hlavně se strany levičácké literární kamarily, ale nepochybujeme o tom, že útoky, hlavně nepodložené a nevěcné, ještě toto souručenství zpevní.“²⁰

Kromě kruhů blízkých Matulovi a republikánské straně se sborník setkal spíše s rozpačitým přijetím svědčícím o tom, že spojení literatury tematizující život na venkově s určitou vnější ideovou tendencí nebude snadné prosadit. Jindřich Vodák, mj. autor dvou hesel ve sborníku, ve své recenzi zapochyboval, zda ruralismus, jak jej koncipoval Matula, lze hledat v dílech zařazených autorů, jež jsou buď na počátku tvůrčí kariéry, či se ze škatulky ruralismu

vymaňují pozornost také k jiným tematickým oblastem. „Ruralistické hnutí“ bude dle Vodáka třeba uchopit určitěji a ujasnit jeho pojetí v literatuře.²¹ Jistý ohlas měl sborník *Básníci selství* také v zahraničí, zejména ve spřízněných ideových kruzích – např. v jihoslovanském literárním časopisu *Ljubljanski zvon* o něm psal Božidar Borko.²²

Navzdory předpokladům v *Osvětě venkova* kulturní levice sborník spíše ignorovala a kritické hlasy zazněly překvapivě ze strany katolických kulturních revuí. Proti svému zařazení do sborníku se nejprve hlasitě vymezil Jan Čep v *Listech pro umění a kritiku*, kde kriticky zamířil přesně na ty osvětové postuláty, jež pro ruralismus reklamoval Matula. Tím rozpoutal polemickou výměnu mezi katolickými a agrárními časopisy. Čepovi patrně nevadil ani tak autorský medailon, který o něm napsal Miloslav Novotný (ostatně, na to narážela Prokúpkova ironická glosa v deníku *Venkov*),²³ jako spíše fakt, že se jeho dílo dávalo do souvislosti s literárním směrem sugerujícím veřejnosti, „že jde o autory, kteří se sešli na základě duchovního příbuzenství, puzení hnutím vzájemné sympatie, aby utvořili společný šik proti zhoubnému nepříteli, proti poetismu a jiným příšerám.“²⁴ S tím Čep nesouhlasil. Uznával sice, že se život na venkově skutečně mění a ztrácí svou osobitost, s tím však básník nemůže dělat nic jiného než „vyjádřit stav tohoto rozvratu“, a to mírou své životní zkušenosti a uměleckého talentu. Ruralismus ani žádný jiný umělecký program dle Čepa tento nezvratný vývoj nemůže zastavit. Katolický spisovatel tedy vznesl svou námitku a tím pro něho věc skončila, svým polemickým vystoupením však inicioval další reakce.

19 MATULA, Antonín. Vojtěch Martínek, básník umírajícího selství. In: *Básníci selství*. Ed. Josef Knap. Praha: Svobodné učení selské, 1932, s. 79.

20 FILÁČEK, Adolf. Svobodné učení selské v Praze ve správním roce 1932. *Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 4, únor 1933, s. 72.

21 VODÁK, Jindřich (jv). Náš dnešní ruralism. *České slovo*. 1933, roč. 25, č. 6, 7. 1., s. 8.

22 BORKO, Božidar. Češki ruralizem. *Ljubljanski zvon*. 1933, roč. 53, č. 1, s. 61–62.

23 „Ten Jan Čep, který byl zařazen do knížky ‚Básníci selství‘, se nezmítal, ani neprotestoval, když seděl malíři Rambouskovi, ten chudáček Čep, neprotestoval, když o něm Mil. Novotný psal portrét pro jmenovanou knížku, naopak, dodal mu přeochoťně kartáčové obtahy chystané knížky ‚Letnice‘, aby jeho selský portrét byl docela z poslední doby.“ PROKÚPEK, Václav. Výstava Otakara Nejedlého v Máněsu. *Venkov*. 1933, roč. 28, č. 81, 5. 4., s. 6.

24 ČEP, Jan. Ruralism. *Listy pro umění a kritiku*. 1933, roč. 1, č. 1, 15. 2., s. 24.

Další ohlasy na vydání sborníku v katolickém prostředí už se nesly spíše v posměšném a ironickém tónu. Snahu přivlastnit si Jana Čepa pro věc ruralismu glosovaly anonymní poznámky v *Akordu*²⁵ i v *Řádu*, kde se ironicky komentoval fakt, že kromě námětu zařazené autory nespojuje žádná další hodnota: „Proto každý, kdo si prohlédne tento manifest ruralistů, zklamán se optá: A proč také ne Bohumil Zahradník Brodský, právě těmito kruhy tak vysoko vynášený, nebo Jan Kobr, Vavřinec Řehoř a jiní?“²⁶ Zmínění spisovatelé lidových románů (tj. populárního čtiva) měli ideové i institucionální vazby k republikánské straně, zejména k jejím tiskovinám a nakladatelstvím, kde své prózy určené pro široké masy venkovských čtenářů publikovali. Tento druh lidové četby skutečně nebyl do ruralistického konceptu nijak zahrnut, zvnějšku však představoval snadný terč posměchu. V jednom ze svých dalších čísel publikoval *Řád* parodii ruralistického románu, otištěnou pod názvem Vichření sexu: „Přinášíme tu veleznámenitou ukázkou nejnovějšího odvětví literární produkce tak řeč. ruralismu, který i u nás (konečně, pravíme) zapustil nesměle tu i tam své jemné kořínky [...]“²⁷

V *Osvětě venkova* na tyto útoky zareagoval Miloš Lašek, který si v článku Vidění spisovatele Jana Čepa vybral za cíl autorovo prozaické dílo, jež se snažil diskreditovat a zesměšnit v podobném duchu jako katolická revue: „Ruralisté mívají zpravidla ve svých povídkách a románech děj, on se obejde bez děje, jejich děje se obvykle spádne stupňují, jako se zaplétá rušný skutečný život, z kterého čerpají náměty, jeho vypravování je uprostřed stejně mdlé jako na počátku a na konci. [...] Takový nicotný patos nicoty jako u Čepa ne najdete u žádného československého ruralisty [...]“²⁸ Na Čepovu obranu následně vystoupil v *Listech pro umění a kritiku* Vilém Závada,²⁹ čímž celý spor postupně utichl.

Další důkaz, že ne všichni autoři zařazení do sborníku *Básníci selství* byli v souladu se zaštitěním svého díla ruralismem, podaly o mnoho let později publikované vzpomínky A. C. Nora. Nor patřil k někdejšímu okruhu autorů okolo *Severu a východu*, odkud se etablovalo jádro pozdějšího ruralismu. Nadto jej s Knapem, Křelinou a Prokúpkem pojily i užší osobní vazby, jelikož se na počátku třicátých let přistěhoval na pražský Spořilov, kde tito spisovatelé bydleli. Ve svých vzpomínkách přiznal, že jej za ruralistu nikdy nepovažovali a on sám se k tomuto směru nikdy nehlásil, jak uvedl: „[...] byly mezi námi jisté difference v nazírání na literární tvorbu a její zákony a v té době také poněkud ochladl náš vzájemný vztah.“³⁰ Podle Norových vzpomínek se také Václav Krška označení ruralismem bránil, ovšem, jak bylo patrné, i on vystoupil na literárním večeru pořádaném SUS, takže jeho účast na celé věci nebyla nahodilá.

Původně široké vymezení literatury s venkovskými náměty se začalo pod vlivem Matuly a prostřednictvím prvního sborníku *Básníci selství* zřetelněji profilovat, a to v prvé řadě ideově. O rok později Matula definici ruralismu opět zpřesnil ve svém spisu *Hlasy země v evropských literaturách* (1933), publikovaném rovněž v edici Štěpnice. Kniha sestávala z přehledu evropské literatury s venkovskými náměty a ze seznamu přeložených i nepřeložených děl se stručnými anotacemi. Jako úvod zde Matula publikoval upravenou studii Ruralismus v krásném písemnictví, kde zopakoval, že ruralismem míní směr, který přistupuje kladně k venkovu a venkovskému člověku. Ruralismus v Matulově pojetí měl kromě umělecké hodnoty také důležité společenské, lidovochovné poslání. V dalším výkladu Matula mluvil o „mladších československých ruralistech“, jejichž díla se nespokojují s popisem venkova, ale snaží se promítat měnící se dobu do duše venkovana, všímát si měnícího se rodinného života i sociálních poměrů v poválečné vesnici. Sociologické zaměření literární tvorby připouštělo dle Matuly jistou míru tendencnosti, ta by však v díle neměla převládnout.

Ruralismus se nakonec jako literárně-umělecký koncept v průběhu třicátých let v české kultuře podařilo zakotvit.

25 Za dva roky po manifestacích regionalismu [...]. *Akord*. 1933, roč. 6, č. 3, s. 144, nepodepsáno.

26 -ček. Hurrá, ruralismus! *Řád*. 1933, roč. 1, č. 3, s. 181.

27 Vichření sexu. *Řád*. 1933, roč. 1, č. 3-4, s. 273, nepodepsáno.

28 LAŠEK, Miloš. K vidění spisovatele Jana Čepa. Ke sporu o ruralismus. *Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 6, duben 1933, s. 106.

29 ZÁVADA, Vilém (V. Z.). Ještě „ruralismus“. *Listy pro umění a kritiku*. 1933, roč. 1, č. 10, 6, 7, s. 318-319.

30 NOR, A. C. *Život nebyl sen*. Brno: Atlantis, 1994, s. 330.

Přispěla k tomu i v roce 1935 založená edice *Hlasy země* (v nakladatelství republikánské strany *Novina*), kde pod redakčním vedením Jana V. Sedláka začaly vycházet romány spisovatelů, jako byl Knap, Křelina, Prokůpek, Koudelák a další. Tato edice byla s ruralismem již spojována automaticky. V rámci ruralistických aktivit vznikla roku 1935 i literární cena Antonína Švehly, pořádala se veřejná čtení „básníků země“, organizovaly se zájezdy do regionů atp.

Tváří k vesnici

Není zřejmé, jaký byl v roce 1936 rozhodující podnět k vytvoření dalšího, nyní již deklarativně „ruralistického“, sborníku *Tváří k vesnici*. Impulsů bylo patrně více, kulturní scéna se od druhé půle třicátých let výrazně politicky polarizovala, rozdělení na kulturní levici a pravici (jakkoliv mnohdy nemělo faktický, politický a ideový, ale spíše emocionální základ) se jevilo jako fatální. Také ambice spisovatelů koncentrujících se okolo ruralistické edice *Hlasy země* byly mnohem výraznější. Část z nich pravděpodobně postrádala výraznější teoretické podloží. To měl naplnit formát almanachu, jenž by pevněji ukotvil ideové a umělecké konstanty, a tím profiloval skupinovou identitu na veřejnosti a v soudobých kulturních střetech.

Název sborníku mohl upomenout na někdejší heslo „licom k děrevně“ uplatněné okolo roku 1924 bolševickou vládou v sovětském Rusku. Jeho český ekvivalent ze třicátých let vycházel z přesně opačného politického spektra. Editorem sborníku byl básník Jan Čarek, který začal s přípravnými pracemi v druhé polovině roku 1936. Na rozdíl od předchozího sborníku měl nový almanach odlišnou strukturu – sestával ze tří oddílů zahrnujících ukázky z tvorby, teoretické statě a několik studií o zahraniční selské literatuře. Grafická úprava sborníku vycházela z formátu edice *Hlasy země*, s obálkou od akademického malíře Františka Podešvy. Editor sborníku v úvodním prohlášení uvedl, že sborníku nejde

o „programovou organizaci literární tvorby“ ani o politické hnutí, nýbrž o „setkání“ spisovatelů, jimž vesnice není lhostejná. Venkovská literární orientace dle Čarka nabývá na významu právě nyní, jelikož v „chaotické době hledá srdce člověka hlas jistoty, opory, kladu a trvání, kam by nachýlilo svou lásku“, a proto „vracíme se k vesnici, k polím, která rod odevzdává rodu, k chalupám u země, k lidu“.³¹ Čarek tedy smysl ruralistického sborníku vymezil negativně – nemá být manifestem, literárním programem ani politickým hnutím.

Čím by tedy ruralismus být měl, se snažily zodpovědět texty v teoretické části, kde se již projevily některé rozpory i vágnost celého směru. Tato neujasněnost vynikla i ve srovnání s ukázkami z tvorby zařazenými v čelo sborníku coby důkaz, že v případě ruralismu nejde o plané teoretizování, ale rozvíjení již vznikajícího díla. Otištěny zde byly ukázky z románů právě připravovaných k vydání v edici *Hlasy země*: *Puklý chrám* Františka Křeliny, *Kladivem do hor*³² Josefa Koudeláka, *A zpívají* F. V. Kříže, *Plemeno Grubů*³³ Františka Neuzila, dále pak básně Josefa Berky, Jana Čarka a Františka Lazického.

Ve sborníku však převážila teoretická složka. Josef Knap zde publikoval ukázku z delší literárněhistorické stati *Půda a české písemnictví* (psanou pro Šaldův plánovaný sborník *Duch moderní literatury české*), kde přinesl další přehled českého písemnictví s venkovskou tematikou, nyní již výrazněji koncepčně profilovaný sledováním proměn „ideje selství“ v literatuře. Jan V. Sedlák ve své lyrické esejí *Člověk země* mytizoval venkovana a život na vesnici. Antonín Matula zrekapituloval třicet let své osvětové práce a vznik sborníku považoval za jisté završení svých snah soustředit spisovatele píšící o a pro vesnici pod jednotnou platformou. František Křelina ve studii *Duchovní tvář dnešní české vesnice* tematizoval proměny života na venkově, sociální a hospodářské potíže provázející politické a modernizační změny, přičemž jako nezbytné východisko formuloval potřebu pevnější víry v Boha. Rajmund Habřina se ve své stati snažil

31 ČAREK, Jan. [Úvod]. In: *Tváří k vesnici*. Ed. Jan Čarek. Praha: Novina, 1936, s. [5–7].

32 Tj. román *Tvrď země* (1941).

33 Tj. román *Plemeno Hamrů* (1940).

generačně utřídit českou venkovskou literaturu z hlediska ruralismu.

Jako nejproblematictější se posléze ukázal příspěvek R. I. Malého Město a venkov, urbanismus a ruralismus. Malý, šéfredaktor konzervativně pravicové revue *Tak*, se v této době netajil svým obdivem k italskému fašismu. Ve stati poněkud zmateně spojoval dobový konzervativněpolitický diskurz s pojmy jako „konkrétní realismus“, „totální realismus“, „náboženský realismus“, kde měl návrat k venkovu znamenat návrat k realismu, ke zdraví, ke zbožnosti. Malého politické zaujetí pro konzervativní autoritářské režimy dostalo ruralismus do problematických souvislostí.

Třetí část, zahrnující studie o vybraných evropských literaturách, měla prezentovat ruralismus jako součást mezinárodního uměleckého proudu, který si sice v jednotlivých národních literaturách podržuje svá specifika, ale je motivován jednou a touž tendencí – podepřít a zvýraznit význam venkova v celku národní kultury. Kvalita těchto příspěvků byla kolísavá, jelikož se, až na Božidara Borka písčího o jihoslovanské literatuře,³⁴ nejednalo o výraznější osobnosti kritiků či literárních historiků. O francouzské literatuře psal překladatel do češtiny Léon-Michel Hirsch, o norské literatuře středoškolský profesor z Bergenu Johannes A. Dale. Stať ruského emigranta žijícího v Praze Konstantina A. Čcheidzeho o ruské literatuře pochopitelně upřednostnila politickou linii odporující bolševizaci venkova, takže se soustředila spíše na kritiku marxismu a sovětské kolektivizace. Kontroverze později přitahovala především stať brémského knihovníka Kurda Schulze, který pro sborník napsal přehledovou stať o německém selském písemnictví. Schulz byl v této době otevřeným zastáncem nacistické kulturní politiky a byl činný v řadě politických organizací. Svůj přehled literárních děl zasadil do rámce nadšeného výkladu o nacistické zemědělské politice, kde „musel nový stát vynaložiti všechno úsilí, aby zachránil selství před zhroucením“.³⁵ Ačkoliv ve své

studii nacistickou kulturní koncepci Blut und Boden nezmínil přímo, o jí spřízněných autorech se v příspěvku zmiňoval.

Podobně jako v případě *Básníků selství* se sborník dočkal nadšeného přijetí a široké propagace v tisku republikánské strany. K jeho obsahu se vyjádřil i její předseda Rudolf Beran v proslovu při zahájení školního roku ve Švehlově vyšší lidové škole dne 6. ledna 1937: „Byl jsem příjemně překvapen, když se mi dostala do rukou nová publikace Noviny ‚Tváří k vesnici‘. Při čtení jednotlivých statí byl jsem utvrzován v přesvědčení, že vzrůstá řada těch spisovatelů a kulturních pracovníků, kdož obračejí se svou tvorbou zpět k vesnici, aby odhodlaně proti dočasným a pochybeným směrům internacionálním šířili zdravou kulturu, odvozenou z domácí půdy, z naší národní podstaty.“³⁶

Sborník provázela větší kritická pozornost než jeho předchůdce, ovšem až na několik výjimek nebyl hodnocen příliš příznivě. Václav Renč, pocházející ze stejného ideového tábora, psal o sborníku do spřízněné revue *Tak*. Ve své stati proti „hlíze modernismu“ a městské kultuře požadoval „novou zdravou vesnici“, v tom se s požadavky ruralismu ztotožňoval.³⁷ V jeho pojetí měl ruralismus usilovat o koncepci venkova jako syntézy národního a transcendentálního, jak se z jeho perspektivy uplatňovala v tvorbě Jana Zahradníčka, Františka Lazeckého (ve sborníku byl zastoupen) a Jana Čepa, jež se dle Renče shodovala s koncepcí ruralismu.

V dalších ohlasech však prevažovala kritika, mířící především na konzervativní ráz ruralismu a s tím související jednostrannosti. Václav Černý vystihl, že cíle a úkoly formulované v teoretických statích měly bezvýhradně konzervanční ráz: „Je to vždy: návrat k něčemu; obnovení nějaké tradice; obrana něčeho; zachování nějakých rysů naší vesnice, naší poezie; obrození určitého ducha, dosud v defenzivě atd.“³⁸ Program ruralismu by neměl být pouze tradovat ustálené představy o selství, ale vytvářet jeho nový obsah, takovou ambici však Černý ve sborníku neshledal.

34 Původně měl tento příspěvek napsat středoškolský profesor v Záhřebu Ladislav Žimbrek.

35 SCHULZ, Kurd. Německé selství a německé selské básnictví. In: *Tváří k vesnici*. Ed. Jan Čarek. Praha: Novina, 1936, s. 175.

36 BERAN, Rudolf. Předseda Republikánské strany Rudolf Beran o kulturních otázkách venkova. *Osvěta venkova*. 1937, roč. 8, č. 4, s. 108.

37 RENČ, Václav. *Tváří k vesnici* [ref.]. *Tak*. 1937, roč. 1, č. 2, s. 31–32.

38 ČERNÝ, Václav. *Tváří k vesnici* [ref.]. *Lidové noviny*. 1937, roč. 45, č. 108, 1. 3., příl. Literární pondělí 3, č. 24, s. [5].

Největší kritickou pozornost věnoval sborníku *Tváří k vesnici* Bedřich Václavek v revue *U-Blok*, který analyzoval základní teze teoretických příspěvků a jejich konzervativní ráz. Podle Václavka nebyla pravda, že ruralismus je apolitické hnutí, jelikož samotný jazyk příspěvků byl ad hoc politický. Východiskem z nejistoty doby pro ruralisty není tvorba a vývoj, nýbrž příklon k „sociálně konzervativnímu a dnes již vlastně archaickému sociálnímu typu drobného vlastníka půdy a celé jeho ideologii a spíše: mytologii“³⁹. Závěr Václavkovy kritické stati se pak nesl ve znamení kritiky kapitalismu s důrazem na potřebu vybudování socialismu, který měl nejlépe vyřešit otázku venkova. Další kritické ohlasy sborníku už mířily na dílčí jednostrannosti, například na vyhrcozenou kritiku městské kultury,⁴⁰ nezohlednění levicových spisovatelů píšících o vesnici (jmenovitě Jaroslava Kratochvíla)⁴¹ nebo negativní postoj Františka Křeliny k reformační církvi⁴² atp.

Je zjevné, že sborník také přispěl (ačkoliv to nebylo jeho hlavním cílem) k jisté centralizaci části konzervativní kulturní scény – zejména účast katolického básníka Františka Lazeckého spjatého s okruhem *Řádu* stejně jako publicisty R. I. Malého o tom podávaly jasný důkaz. Podobně jako v případě sborníku *Básníci selství* záhy vyplynuly na povrch také některé personální neshody. Na veřejnost se dostal případ Františka Neužila, autora jedné z románových ukázek publikovaných ve sborníku, který se od svého zařazení do sborníku distancoval na stránkách Václavkova *U-Bloku*: „O příspěvek mě požádal přítel J. Koudelák jménem Jana Čarka. Nevěděl jsem, kdo bude ve sborníku zastoupen, tím méně jsem věděl, že tu budou i autoři, s jejichž názory bych nikdy nemohl

souhlasiti (Malý, Čcheidze atd.). [...] Také mi nebylo známo, že to bude jakési oficiální vystoupení českých ruralistů. Příspěvek jsem poskytl redaktoru sborníku Čarkovi z přátelství a také i proto, že v mém románě jde o námět vesnický [...]. Došlo tedy k mému vystoupení s ruralisty ve sborníku v sousedství agrárního Venkova nedopatřením.“⁴³ Neužilův román *Plemeno Grubů* se touto dobou připravoval k vydání v edici *Hlasy země*, ale autor následně požádal jejího redaktora Sedláka o stažení románu z edičního plánu s tím, že rukopis nabídne nějakému jinému nakladateli, konkrétně Melantrichu. Neužil totiž získal redaktorský post v deníku *České slovo* a patrně se nechtěl kompromitovat účastí na sborníku vzniklém v prostředí republikánské strany. Ze soukromé korespondence mezi ruralisty bylo zřejmé zklamání z Neužilova prohlášení, zejména Josef Koudelák, s nímž se Neužil dlouhodobě přátelil, jej těžce nesl a v dopise J. V. Sedlákovi objasňoval pozadí celé věci.⁴⁴ Jan V. Sedlák reagoval na Neužilovo prohlášení článkem ve *Venkově* 30. listopadu 1937, kde jej usvědčoval z nepravdy: „Konstatuji prostě, že František Neužil věděl, že sborník *Tváří k vesnici* bude hromadným vystoupením ruralistů. Konstatuji dále, že Fr. Neužilovi záleželo velmi na tom, aby byl zařazen mezi autory *Hlasů země*. O zařazení jeho románu se jednalo až v druhé sérii knihovny, tedy v době, kdy po sedmi svazcích už byl jasný její ráz a kdy se už o ruralistech mluvilo hodně hlasitě.“⁴⁵

39 VÁCLAVEK, Bedřich. *Tváří k vesnici* [ref.]. *U-Blok*. 1937, roč. 2, č. 2, 31. 5., s. 177.

40 HORA, Josef (jh). *Tváří k vesnici*. *Almanach literárního selství*. *České slovo*. 1937, roč. 9, č. 41, 17. 2., s. 10.

41 CHÁB, Václav. *Tváří k vesnici* [ref.]. *Čin*. 1937, roč. 9, č. 3, s. 18–19.

42 Z tohoto hlediska posoudil Křelinovu stať Jaroslav Hradil v reformační náboženské revue *Český zápas*, která se zároveň polemicky ohradila vůči Křelinovu románu *Puklý chrám*, jenž v roce 1937 získal Státní cenu za literaturu. Viz HRADIL, Jaroslav. Nad sborníkem „*Tváří k vesnici*“. *Český zápas*. 1937, roč. 20, č. 45, 11. 11., s. 347; č. 46, 18. 11., s. 355.

43 NEUŽIL, František. Ve druhém čísle tohoto časopisu [...]. *U-Blok*. 1937, roč. 2, č. 3, 5. 10., s. 292.

44 Koudelák v dopise J. V. Sedlákovi z 30. října psal: „Toto je něco tak neslýchaného, že jsem tím hluboce uražen. Kdybych s Neužilem nebyl v příbuzenském poměru, ozval bych se a dokázal, jak se věci mají. [...] Do Venkova, víte sám, posílal bez vynucování příspěvky. Že román vyjde v *Novině*, myslel Neužil ještě před rokem, když jsem byl v nemocnici. Neužil by rád byl býval ruralistou, dá-li se to tak říci, nebo chtěl k nám mít vždy kladný poměr, neboť viděl, jak na druhé straně (a právě u Václavka!) je opomíjen a kladen nízko.“ LA PNP, fond Jan V. Sedlák, korespondence přijatá, Josef Koudelák.

45 SEDLÁK, Jan V. K prohlášení Fr. Neužila. *Venkov*. 1937, roč. 32, č. 281, 30. 11., s. 7.

Oba sborníky měly profilovat ruralismus jako svébytný literárně-umělecký směr. I v ohlasech nad nimi se ukazovalo, že obsah venkovanství se v moderním světě dynamicky proměňuje, a to takovým tempem, který ruralisté nedokázali akceptovat. Teoretické texty ve sbornících, jež měly definovat ruralismus, se proto obracely ke konzervativním tezím a utilitárnímu chápání literární tvorby. Kulturní a literární identita „venkovanství“, kterou měly oba sborníky podpořit, již byla příliš široká a složitá na to, aby ji bylo možné zahrnout pod jednu ideovou koncepci. Ruralistické sborníky se z těchto důvodů jevily jako anachronismus už v době svého vzniku. Ideově a personálně spřízněné sborníky a almanachy, které se ve stejném období rovněž obracely do venkovských a regionálních oblastí, ovšem s cílem vyzdvihnout regionální identitu, se proto i po letech jeví jako zřetelněji profilované.⁴⁶

Zatímco sborník *Básníci selství* vznikl spíše z propagačně-osvětových důvodů, jako důkaz, že venkovská tematika má v moderní literatuře své místo a důležité poslání, ve sborníku *Tváří k vesnici* již převážily teoretické texty, jež ruralismus spojovaly s konzervativní ideologií, která měla v této době řadu problematických politických implikací. Tyto teoretické postuláty ruralismu vytvořily recepční rámec

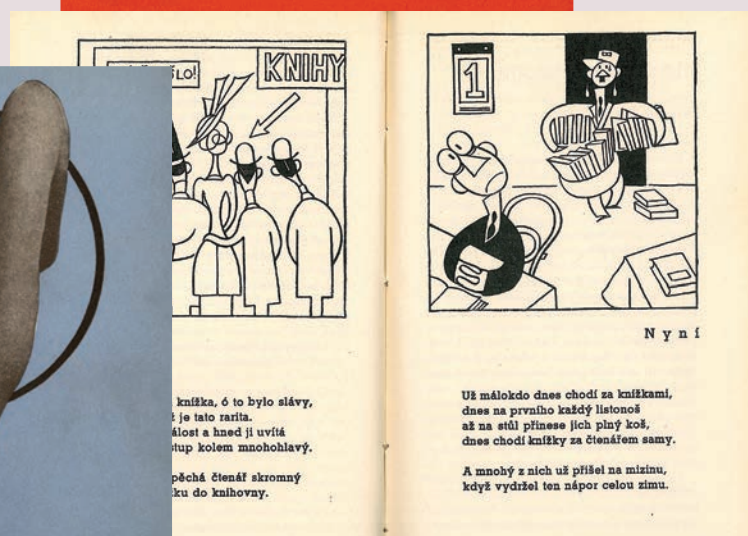
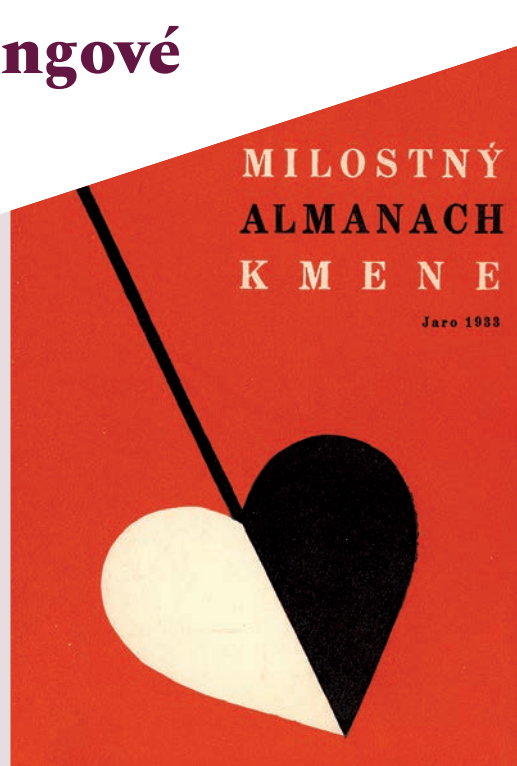
i pro ta literární díla, jež se často z těchto ruralistických tezí hodnotově i esteticky vymaňovala. Vyjma některých tradičních kritiků se proto ruralismus jako programový koncept setkával spíše s kritikou – jednak byl kritizován idealismus v pojetí venkovského života, jednak na něm ulpívalo podezření, že slouží politickým zájmům republikánské strany, ačkoliv mezi spisovateli z tohoto okruhu měl stranickou příslušnost pouze Matula a Sedlák.

Koncept ruralismu se rozvíjel i po vydání sborníku *Tváří k vesnici* v několika teoretických statích publikovaných v protektorátním období, avšak bez výraznějších obměn a pokusů celý koncept inovovat. Formát sborníku/almanachu byl v ruralistických kruzích využit už pouze jednou, a to v případě knihy *Básně rolníků* (1939), edičně připravené Janem Čarkem. Jednalo se o knihu sebraných básní z pera literárních laiků, kteří zareagovali na výzvu otištěnou v deníku *Venkov* 8. ledna 1939 a zaslali Čarkovi své básně.⁴⁷ Sborník už nezaznamenal výraznější ohlas a zůstal ojedinělým pokusem objevit v lidové tvorbě zdroj nových básnických kvalit. Jako takový byl důkazem, že se ruralismus jako koncept vyčerpal a rezignoval na hledání své pozice v moderním, stále se měnícím světě.

⁴⁶ Jde například o *Náš hlas. Almanach slezského písemnictví krásného* (Frýdek: Přítomnost, 1935); *Čtvrt století Moravského kola spisovatelů. Almanach k 25letému trvání MKS* (Brno: Moravské kolo spisovatelů v Brně, 1937).

⁴⁷ ČAREK, Jan. K chystanému svazku *Básně rolníků*. *Venkov*. 1939, roč. 34, č. 7, 8, 1., s. 9.

Almanachy Kmene jako hlasatelé hodnot i jako marketingové nástroje

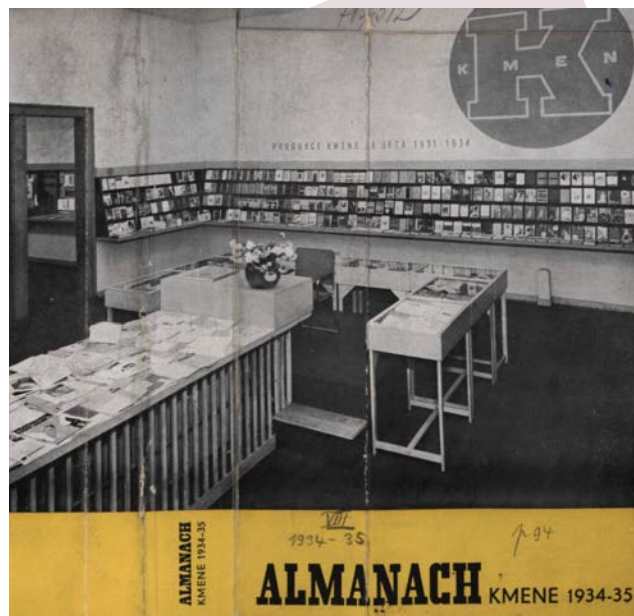
... JE NEMÉNĚ DŮLEŽITÉ KNIHY PRODAT NEŽ VYDAT...

PETR A. BÍLEK

Nakladatelské almanachy se v českém prostředí uplatňovaly pouze zřídka. Z hlediska propagace vlastní produkce používali nakladatelé v prvních desetiletích 20. století periodika vydávaná prostřednictvím zájmového spolku, jako byly *Literární rozhledy* (1907–1914 a 1923–1931; v letech 1932–1938 jako *Rozhledy po literatuře a umění*), tedy měsíčník vydávaný Spolkem českých knihkupců a nakladatelů,¹ anebo svá vlastní periodika, obvykle měsíčníky typu *Topičův sborník literární a umělecký* (1913–1926) či *Kulturní zpravodaj*, vydávaný nakladatelstvím Družstevní práce (1924–1927, poté jako příloha časopisu *Panorama*).

Jednorázové almanachy obecně vydávaly spíše malí nakladatelé zaměření na exkluzivní náročnou knižní produkci, často i bibliofilského typu (např. *Almanach knih dobrých autorů 1914*, vydaný v roce 1913 vydavatelstvím Kamilly Neumannové, nebo *Novákův almanach 1918*, vydaný v roce 1917 vydavatelem bibliofilů Arthurem Novákem). Z těch velkých se o to pokusilo nakladatelství Jan Otto v době, kdy bylo jedním z klíčových aktérů na knižním trhu – vydalo *Ottův literární almanach* (1912). Pokud už se nakladatelské almanachy vydávaly, měly příležitostný charakter, který se vázal ke kulatému výročí nakladatelského podniku, např. *Almanach k čtyřicátému výročí založení závodu F. Topič v Praze: 1883–1923* (1923), doplněný ještě při následném výročí o *Topičův almanach 1883–1933* (1933), anebo almanach *Pět let Družstevní práce* (1927). Podobně jako u jiných almanachů, i v nakladatelské oblasti mohlo být podnětem k sestavení

a vydání úmrtí důležitého nakladatelského aktéra jako třeba v případě sborníku *František Borový: 31. I. 1874 – 20. III. 1936*, vydaného k prvnímu výročí úmrtí Františka Borového v roce 1937 Klubem moderních nakladatelů Kmen.

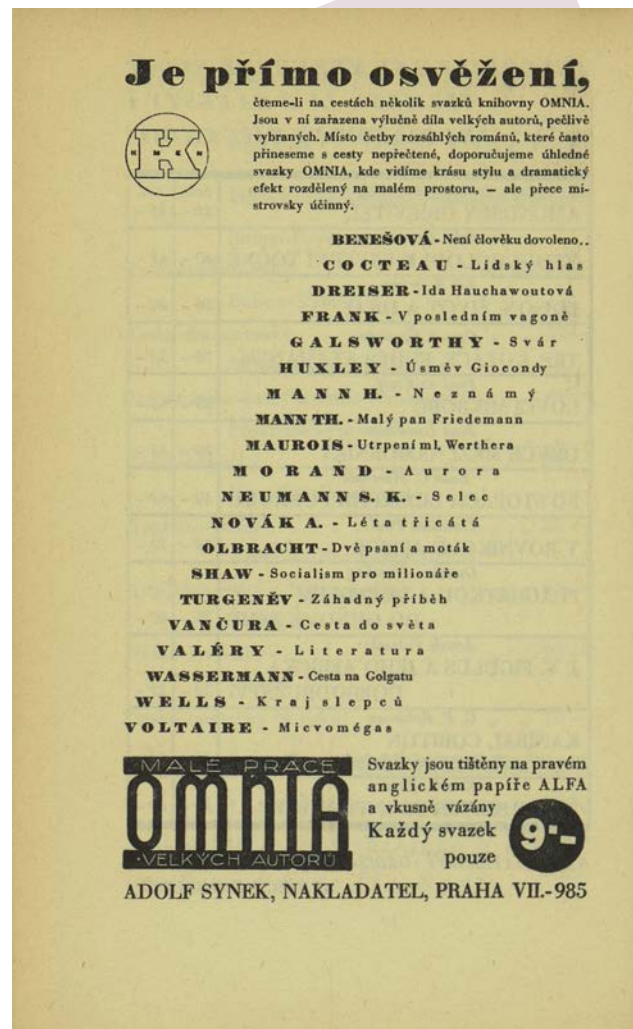

Almanach Kmene 1934–35 (1934), obálka Jaroslava Švába. Klub moderních nakladatelů Kmen, 1934.

¹ V roce 1919 přejmenován na Spolek knihkupců a nakladatelů Československé republiky, od roku 1924 pak na Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky.

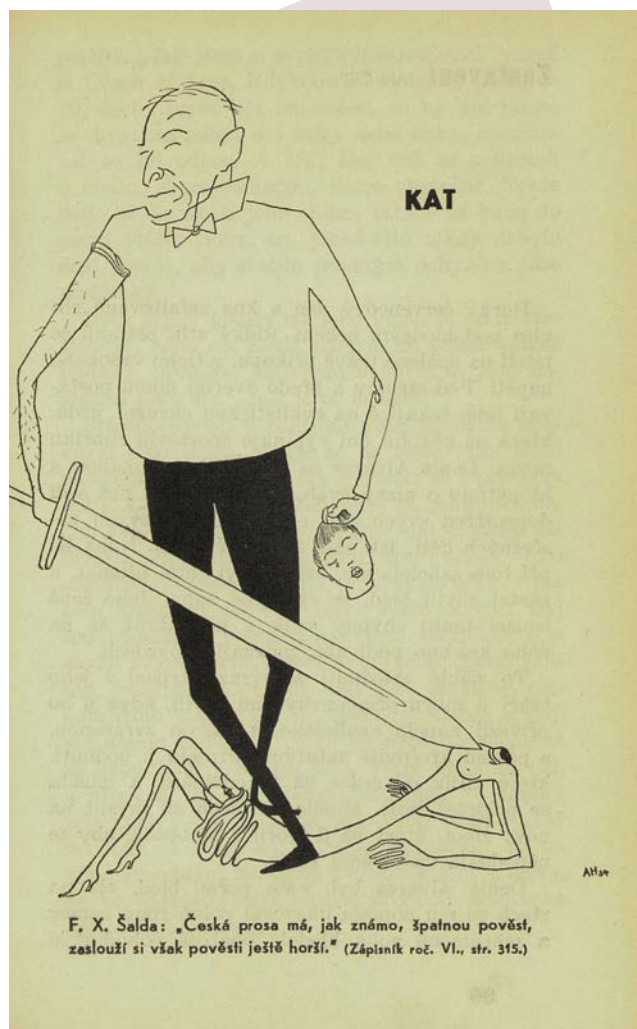
A právě Klub moderních nakladatelů Kmen vytvořil sérii almanachů, která ve třicátých letech pozoruhodným způsobem kombinovala pragmatické úsilí o propagaci knih, vydávaných nakladateli sdruženými v tomto „klubu“, s širší, spíše revuálně pojatou snahou o prezentaci soudobého literárního a kulturního života a jeho aktérů, a to včetně nakladatelů a knihkupců. Vycházely jako neprodejné soukromé tisky² a kromě textové části vynikaly i výraznou vizuální podobou, a to včetně fotografií a reprodukcí výtvarných děl tištěných na kvalitním papíře.

Klub moderních nakladatelů Kmen byl založen v roce 1926 a do roku 1929 vydával i svůj časopis *Kmen*. Almanachy se staly jeho přirozeným pokračováním³ a přebraly roli zprostředkovatele povědomí o dobovém kulturním životě i hlasatele určitých postojů a hodnot a zároveň i roli marketingového nástroje pro propagaci nově vydávaných knih. První z rolí realizoval a ztělesňoval pro každý rok obměňovaný oslovený editor, tedy jedinec (na rozdíl od časopisecké redakce). Druhou roli naopak plnil neviditelný tým, který vytvoření almanachového kompletu realizoval. Výběr editorů signalizoval respekt k velkým a obecně uznávaným tvůrčím osobnostem, což výrazně potlačovalo pocit, že almanachy Kmene jsou primárně propagačním nástrojem usilujícím o prodej knih z nakladatelství, jež se v Kmeni sdružila.

Jarní almanach Kmene. Jízdní řád literatury a poesie (1932), inzerce na knihy nakladatelství Adolf Hynek ve výrazné typografické úpravě.

- 2 Následně byly zbylé výtisky také prodávány v knihkupecké síti za 10 Kč. Pro srovnání: vázané 3. vydání románu Marie Majerové *Přehrada* (Praha: Čin, 1933, obdobný stránkový rozsah 346 stran) bylo prodáváno za 49 Kč.
- 3 O důvodech přechodu od časopiseckého měsíčníku *Kmen* (vycházel od října 1926 do února 1929) k almanachu s roční periodicitou můžeme jen spekulovat. Možná se nabízí vysvětlení, že specifický časopis zacílený na nabídku kvalitních novinek na knižním trhu nedokázal fungovat v širším distribučním okruhu a přesun k almanachům reflektoval situaci, kdy zájemci o tento typ obsahu směřovali tak jako tak do knihkupectví, a nikoli do jiných kanálů distribuce časopisů (novinové stánky, předplatné).

Almanach Kmene 1934–35 (1934), Adolf Hoffmeister: Kat.

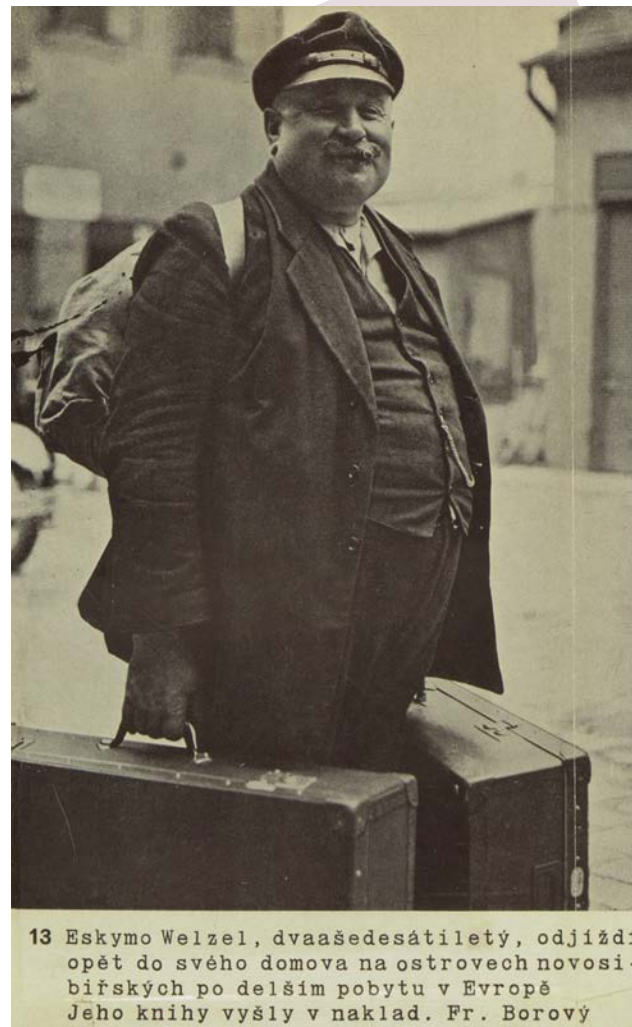
Klub moderních nakladatelů Kmen vznikl v kontextu, v němž sice počet vydávaných knih výrazně narostl kvantitativně, ale tradiční nakladatelé se ocitli v krizi způsobené nadprodukcí a nárůstem specifického segmentu – sešitových či laciných brožovaných titulů, prodávaných mimo koncesovaná knihkupectví, především v trafikách a papírnictvích. Účelem sdružení nakladatelů do klubu Kmen byla snaha vytvořit si vlastní mechanismy ochrany před nekalými praktikami v situaci, kdy tuto ochranu nebyl schopen poskytnout dosavadní zastřešující orgán, tedy Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky.

Nakladatelé sdružení v rámci Kmene⁴ vnímali situaci literatury na knižním trhu jako střet náročnější literatury na straně jedné a braku či pokleslé literatury na straně druhé, zároveň ale v rámci pólu „vyšší“ či „kvalitní“ literatury kladli ideový důraz na současnou tvorbu, ať už původní českou, anebo překladovou,⁵ a tudíž i na společenskou roli, kterou literatura i knižní produkce má hrát – tematizovat současné problémy. Na této bázi vytvořili projekt periodického vydávání almanachů Kmene – almanachy tedy měly zároveň fungovat jako časopisy hlásající určité hodnotové postoje a vyzdvihující určité typy děl už jejich samotným prezentováním, ale zároveň i jako nástroje propagace právě vydávaných knižních titulů.

- 4 Do klubu moderních nakladatelů Kmen při založení v roce 1926 vstoupila např. nakladatelství Ot. Štorch-Marien (Aventinum), L. Bradáč, Družstevní práce, Karel Jánský (Hyperion), L. Kuncíř, Kvasnička a Hampl, S. V. U. Mánes, Kamila Neumannová, J. Fromek (Odeon), Václav Petr, Alois Srdce, R. Škeřík (Symposion) či Jan Štenc. V průběhu let ale některá nakladatelství zanikla či z Kmene vystoupila a jiná naopak do sdružení vstoupila. Prestiž klubu dosáhla vrcholu v roce 1934, kdy do něj vstoupily nakladatelství Melantrich, J. Laichter a Fr. Topič. Klub pořádal valné hromady, volil svého předsedu, měl vlastní sekretariát a organizoval pestré spektrum kulturních pořadů, výstav a společenských obřadů. Klub měl své sídlo na adrese Národní třída 18 v Praze.
- 5 Už v prvním ročníku almanachu je např. otištěna předmluva D. H. Lawrence k jeho románu *Milenec Lady Chatterleyové*, který v překladu Staši Jílovské vydá Jan Fromek již v roce 1930, tedy pouhé dva roky po prvním vydání originálu.

Jádrem série byly každoročně vydávané almanachy *Kmene*,⁶ distribuované v zimě, tedy v období zvýšeného zájmu o knižní produkci. Proto pokrývalo vrocení v názvu jak končící rok, kdy almanach vyšel, tak i rok následující. Vycházely ve stabilním knižním formátu a v rozsahu průměrně kolem 300 stran, ale vždy s jedinečnou grafickou úpravou, zadanou renomovaným tvůrcům (Karel Teige, František Muzika, Jindřich Štyrský, Ladislav Sutnar, Josef Čapek ad.). K nim navíc od roku 1932 přibýly i tematicky zaměřené almanachy

- 6 *Almanach Kmene 1930–31*. Redigoval F. X. Šalda, graficky upravil Karel Teige. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1930. 284 stran, 32 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1931–32. Redigoval Josef Hora, graficky upravil František Muzika. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1931. 277 stran, 24 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1932–33. Redigoval František Halas s pomocí Libuše Vokrové, graficky upravil Jindřich Štyrský. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1932. 238 stran, 14 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1933–34. Redigovala Marie Majerová, graficky upravil Slavoboj Tusar. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1933. 196 stran, 9 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1934–35. Redigoval Jaroslav Seifert, graficky upravil Jaroslav Šváb. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1934. 400 stran, 32 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1935–36. Redigoval Vilém Závada, graficky upravil Ladislav Sutnar. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1935. 330 stran, 18 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1936–37. Redigoval a graficky upravil Josef Čapek. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1936. 312 stran, 17 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
Almanach Kmene 1937–38. Redigoval Jaroslav Seifert, graficky upravil František Bidlo. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1937. 228 stran, 8 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
 Po válce ještě vyšel *Almanach Kmene 1948*. Redigoval Kamil Bednář, graficky upravil Svatopluk Klír. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1948. 494 stran, 12 nečíslovaných listů obrazové přílohy.
 Provedení vrocení v názvu se někdy odchylovalo, ať už využitím obou plných čísel letopočtu (*Almanach Kmene 1933–1934*), anebo naopak zkrácenou verzí obou čísel (*Almanach Kmene 35–36*). Někdy se i lišil způsob psaní roků na obálce a na titulní straně stejného almanachu. Počet výtisků je uveden pouze v tiráži *Almanachu Kmene 1948* – 7 700 výtisků.

Almanach Kmene 1930–31 (1930), spisovatel Eskymo Welzel.

A H 37: Zvěrokruh básníků
(J. Hořejší, F. Halas, V. Nezval, J. Seifert
a motýl)

Almanach Kmene. Jaro 1937 (1937), Adolf Hoffmeister: Zvěrokruh básníků.

s označením „jarní“⁷. Oba typy almanachů Kmene dodržovaly rozvržení, že v první části se nacházely úryvky z právě vydávaných děl či v případě kratších útvarů celé texty (básně, povídky) a dále úvahy či eseje, verbální autorské portréty či reportážní črty, a to jak původní, tak i překladové. V druhé části byly umístěny ediční programy sdružených nakladatelství, seznamy knih vydaných sdruženými nakladatelstvími v uplynulých letech a zprávy o činnosti Klubu moderních nakladatelů Kmen.⁸ Tato propagační či marketingová funkce se promítala i do výtvarného pojetí – almanach je kromě fotografických portrétů autorů či kreseb a karikatur prokládán fotografiemi knih vydaných jednotlivými nakladateli, aranžovanými na stolech či velkých deskách; kniha není prezentována jen samotnou obálkou, ale celým nafoceným svazkem v jeho objemu a v souručenství jiných knih. Vystupuje tak do popředí její předmětná, materiální povaha. A fotografie aranžovaných souborů knih se střídají s fotografiemi autorů, kdy zobrazený autor je popiskou provázán k nakladateli, který jej vydává.

Snaha skloubit zacílení na prezentaci hodnot duchovních (samotná idea kvalitní literatury a kvalitní knihy) s kroky marketingovými (propagace prodeje knih z produkce nakladatelství sdružených v Klubu moderních nakladatelů Kmen) se promítá především do úvodů k jednotlivým svazkům pravidelné řady (tematické „jarní“ almanachy úvodní

7 Jarní almanach Kmene. Jízdní řád literatury a poezie. Redigoval a graficky upravil Adolf Hoffmeister. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1932. 204 stran, 4 nečíslované listy obrazové přílohy.

Milostný almanach Kmene pro jaro 1933. Redigovala Libuše Vokrová, graficky upravila Toyen. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1933. 190 stran.

Almanach Kmene. Jaro 1934. Redigovala Libuše Vokrová-Ambrosová s redakčním kruhem, graficky upravil Vojtěch Tittelbach. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1934. 224 stran.

Almanach Kmene. Jaro 1937. Redigoval Karel Poláček, graficky upravil Adolf Hoffmeister. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1937. 138 stran.

8 „Jarní“ almanachy nabízely „propagační seznam dobré sezonní četby“ – zaměřovaly se na období jara a léta, a tudíž spíše na městské čtenáře. Tiskly také nabídky na knihy v inzertním grafickém provedení. Byly tematicky i typograficky hravější a méně formální. Dávaly výrazný prostor karikatuře z literárního prostředí. Jedna ze zpráv o činnosti Kmene uvádí, že celý náklad je vyprodán a že projekt patří k nejúspěšnějším podnikům Kmene.

Almanach Kmene 1931-32 (1931), knižní aranžmá prvního dílu překladu knihy H. G. Wellse, Julian Huxleyho a G. P. Wellse Věda o životě. Souhrn současných vědomostí o životě a jeho možnostech (Praha: Fr. Borový, 1931).

stať nemají). Obvykle je píšou editoři, ale hned první z almanachů činí v tomto ohledu výjimku.

Otakar Štorch-Marien, majitel nakladatelství Aventinum a v dané době i předseda Kmene v Úvodu k *Almanachu Kmene 1930-31* zřetelně deklaroval podvojný účel nově koncipovaného projektu: „nerozpakujeme se vyznati tímto almanachem, že motivy, jež nás k němu vedly, jsou stejně ideové jako obchodní: neboť jen pošetilý by popíral, že je neméně důležité knihy prodat než vydat.“⁹ A vzápětí k účelu doplnil i obraz „nepřítele“, vůči němuž je onen ideový i obchodní záměr koncipován: „V záplavě ediční produkce, zaplňující knižní trh i nesnesitelným mnohdy brakem, nafouklým bublinou halasné reklamy, přejeme si doložit tímto almanachem, že na kmenistickou produkci je spolehnoutí, že značka kmenistické firmy je zárukou hodnoty a charakteru: že je bezpečným, nematoucím ukazovatelem.“¹⁰

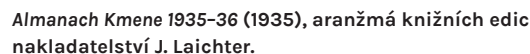
V *Almanachu Kmene 1930-31* rozvíjí Štorch-Marienu tezi, že „je neméně důležité knihy prodat než vydat“, i článek Jiřího Mahena o vztahu nakladatelů a veřejných knihoven umístěný hned za Štorch-Marienuv Úvod. Mahen pečlivě vypočítává, že v průměru vynakládají města na nákup knih necelé dvě koruny na obyvatele za rok. Na příkladu knihovny v Jihlavě pak dovozuje, že i v rozpočtu velké městské knihovny „na nákup moderní literatury možná že nezbyvá ani 1.000 Kč – kolik moderních knížek nakoupíte za 1.000 Kč? Jakou propagandu pro dobrou moderní literaturu můžete udělati za tento směšný peníz? Nakoupíte za to sotva 30 až 40 dobrých knih a to je vše.“¹¹ Čísla a statistické údaje jsou vesměs směřovány k problematické pozici „moderní literatury“ (bez specifikace, co přesně je tím míněno). Zatímco celkové ekonomické zabezpečení knihoven se jeví jako docela adekvátní, problematické je, že nabízejí spíše literaturu minulosti, tedy díla, která již mají osvědčený, kano-nický statut, a ne díla v současnosti vznikající a současnost tematizující.

9 ŠTORCH-MARIEN, Otakar. Úvodem. *Almanach Kmene 1930-31*. Redigoval F. X. Šalda. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1930, s. 5.

10 Tamtéž, s. 6.

11 MAHEN, Jiří. Moderní nakladatelé a veřejné knihovny. Tamtéž, s. 10.

Hora pak v podobném duchu vytváří i dichotomii „opravdového spisovatele“ a „pouhých výrobců, kteří považují svou literární práci za pouhý kšeft“, a dichotomii knih a „novin, jež zanechávají lidé v tramvaji a ve vlaku, když jimi zahnali dlouhou chvíli. Senzace vyšumí, ale hodnota zůstává a dobrý čtenář nechce mít ve svých knihách jen makulaturu, nýbrž dobré přátele, k nimž se vracíme“¹⁴. Klíčový pojem hodnoty není nijak specifikován, ale je osvětlen následným

13 Tamtéž, s. 7.
14 Tamtéž, s. 8.

odkazem na almanach jakožto vizitku „nakladatelů, kteří se sdružili, jak věříme, nejen za cílem obchodním a propagačním, ale také proto, že mají všichni společné přání, aby na ně nebylo nazíráno jen jako na nakladatele, ale i jako na zprostředkovatele literárních kulturních hodnot“¹⁵. Tento rozdíl mezi nakladatelem-podnikatelem a nakladatelem-zprostředkovatelem hodnot je zpětně stvrzován právě konceptem almanachu, kde je knižní produkce prezentována jako tvorba renomovaných spisovatelů, a ne jako produkce textů určených k prodeji. Proto také mívá druhá, marketingově zacílená, část almanachu podobu edičních programů a seznamů vydaných publikací, a nikoli podobu tištěné inzerce.

Ochrannou péčí o „dobrou“ knihu a nově vzniklý produkt almanachů Kmene jakožto značku kvality vyzdvihuje i zpráva Činnost Kmene v sezoně 1930–1931: první ročník almanachu je prezentován jako „úhledná knížka malého formátu a splendorní výprava“; uvádí, že redakci almanachu „převzal prof. Dr. F. X. Šalda“; dle anonymního autora zprávy „vznikla publikace dokonalá, o tom svědčí to, že se Almanach Kmene ocitl na prvním místě užitekových knih v soutěži Spolku bibliofilů“.¹⁶

Příznak ekonomické krize si ve druhém ročníku almanachů Kmene všímá i zpráva Činnost Kmene v sezoně 1930–1931: „Ačkoli již loni rýsovaly se na obzoru knižního

Almanach Kmene 1931–32 (1931), fotografie předvánoční výstavy produkce nakladatelů sdružených v Klubu moderních nakladatelů Kmen.

trhu příznaky krize, uvědomili si členové Kmene, že takové době nutno jít vstříc s větším ještě úsilím o propagaci hodnotné knihy a nikoli s programem úspor právě v této poloze. Vypracován tedy již na počátku sezony plán, který usměrnil propagační činnost Kmene ve tři způsoby: činnost přednáškovou, tiskovou propagaci a činnost výstavní.¹⁷ Zpráva vidí nové prodejní možnosti ve venkovských knihkupectvích, kam chce s produkcí Kmene proniknout, a zároveň si uvědomuje i nové nebezpečí: „[...] po Novém roce 1931 překvapena byla kulturní veřejnost snižovacími akcemi některých nakladatelů, což přivedlo nejen desorientaci čtenářů, kteří očekávali všeobecné snížení cen knih i nejnovějších, ale i nervozitu a nejistotu v celém stavu knihkupecko-nakladatelském.“¹⁸ Je logické, že pohyblivými cenami se cítili ohroženi především nakladatelé soudobé literatury nevycházející ve velkých nákladech; vynucené snížení ceny zde snadno mohlo projekty kalkulované na mírný zisk uvrhnout do ztráty, což se mohlo týkat i většiny produkce daného nakladatelství. Zpráva na závěr apeluje na semknutí všech aktérů knižního řetězce a „na vyzdvižení a udržení vysoké úrovně naší knižní kultury“.¹⁹

Plejádu nepřátel, jimž se připisuje ohrožení „dobré“ knihy, rozšiřuje slovo Úvodem k *Almanachu Kmene 1932–33*²⁰. Autor připisuje odklon od četby knih první světové válce, ale i proměně životního stylu: „Život dostal šílené tempo nespočítatelných HP, třeštíme na tanečním parketu, pracujeme v chůzi, nikdo nemá čas, na nic není čas.“²¹ Opět se i zde využívá kontrast knih a novin, ale i dalších nově nastupujících médií a dalších nových prvků každodennosti: „[...] co

přinesl mír: kouzlo ciziny projížděné auty nebo rychlovlaky, noviny, které po hekatombách mrtvých na bojištích musily vypěstovat nový kult senzace, nesmírné vymoženosti moderní techniky, rádio, zvukový film, letadla, hygienická zařízení pro moderní bydlení a mnoho jiného.“²² Nepřítelem knihy se nově stává i sport či móda.²³ Opět se odkazuje k minulosti jako k dobrému stavu²⁴ a zmnožuje se výčet nepřátelských faktorů, stojících v protipólu k „dobré“ knize a otupujících dobrý vkus: „A tak přílišnou péčí o tělo ničíme srdce vyčerpáváním na závodních a hřištích, senzace politických skandálů drásají nervy, americké filmové slátaniny otupují vkus.“²⁵ Zatímco líčení úpadku je barvitě a expresivně, pozitivní vize obratu je na závěr načrtnuta pouze deklarativně: soudobý „člověk je smuten a neukojen“, zmaten a osamocen. „A tu přichází spása v umění. Kniha, jiný život a jiný sen vrací člověka člověku. Člověk chce opět myslit (jaký stud, že tak dlouho zapomínal nebo nechtěl myslit!) a snít. Chce dohonit ztracený čas a vrací se ke knihovně, kterou dlouho zanedbával.“²⁶ A po grafickém přerušení fotografií následuje zmínka o statistikách nakladatelů, že „letos stoupá o značné procento odbyt umělecky hodnotných knih“ a že je kupují „mládež, studentstvo a ženy“,²⁷ z čehož autor odvozuje víru, že mladá generace najde harmonii vyspělosti těla i ducha.

V *Almanachu Kmene 1933–34* je na místě Úvodu přetištěna stať F. X. Šaldy Básník a politika a v *Almanachu Kmene 1934–35* série úvah na téma Dnešek potřebuje knihu. Ta začíná úvahou Jaroslava Durycha. Pracuje v ní s protipólem negativních „nezábavných pošetilostí této doby“ a pozitivní samoty, v níž „lze obcovati se světem podstatnějším

17 Tamtéž, s. 221.

18 Tamtéž, s. 221.

19 Tamtéž, s. 224.

20 Článek je označen iniciálou „T“. Daný ročník almanachu redigoval František Halas. *Lexikon české literatury 2/I* (Ved. red. Vladimír Forst. Praha: Academia, 1993) v bohatém výčtu Halasových pseudonymů a šifer uvádí pouze částečně podobné „T. Šerif (s J. Dvořákem)“ (s. 39); netroufám si tedy jednoznačně přepisovat autorství Halasovi.

21 Úvodem. *Almanach Kmene 1932–33*. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1932, s. 8.

22 Tamtéž, s. 8.

23 „Radost z těla dala vznik nadměrnému uctívání a provozování sportů. Móda opanovala život a přikázala člověku chvátat se vším, co bylo po ruce.“ Tamtéž, s. 8.

24 „Byl čas, kdy byla kniha mostem“; „někteří se z knihy učili všemu možnému, ba i tomu, co je to život nebo láska“; „Kniha nebyla chápána jako umělecké dílo, nýbrž jako předmět naprosto nutný každému člověku, který dovedl číst.“ Tamtéž, s. 7.

25 Tamtéž, s. 8.

26 Tamtéž, s. 8.

27 Tamtéž, s. 9.

či aspoň zábavnějším²⁸, což poskytuje četba dobrých knih. I Durych zmiňuje nebezpečnost špatných knih, ale zároveň knihám přiznává rysy zábavnosti, která však musí být určité kvality: „Potřebujeme knih jako tvrzí duchovních, ve kterých by bylo lze přežít záplavu krize rozumu, a jako spížírny, ze které lze žít v době neúrody.“²⁹ Naopak „hlavním důvodem obliby literatury nižšího řádu jest to, že nenutí k žádným důsledkům, zvláště pak ne k důsledkům takovým, které mohou v určitých situacích životních vyžadovati od čtenáře, aby se zřekl nějakých věcí příjemných a dokonce přinesl obět pro čest a svobodu duchovní.“³⁰ Karel Čapek považuje za nepatřičné spojovat univerzální pojem knihy s dneškem a vztahovat knihy k tomu, co je podmíněno pouze současností: „[...] nebudeme hledat dnešního člověka, nýbrž prostě a obecně člověka; nebudeme hledat senzaci dne, nýbrž krásu, v níž se vyjadřuje jakýsi trvalý a obecný zákon.“³¹ Naopak podle Josefa Hory by soudobá literatura měla nabízet „umělecké zrcadlení současná“ a neuspokojivý stav knižního trhu je způsoben početně omezenou čtenářskou obcí, kterou představuje pouze „chudá inteligence středního stavu“.³²

Ideu rozptylujících faktorů, které odvádějí od četby „vážné knihy“, rozvíjí i slovo Úvodem Viléma Závady v *Almanachu Kmene* 1935–36: „Těch rozptýlení je až příliš mnoho a až příliš okatě se snaží, abychom zapomněli na sebe a na vše, co nás tíží. Je jich tolik, že už ani nepůsobí. Slyšíme v rozhlase hudbu, která v nás nerozzvučí ani jednu strunu. Vidíme v biografu filmy a odcházíme víc uzavřeni v sebe než na počátku. [...] Podobně je tomu s četbou novin. [...] Z jejich stránek se valí na nás každý den tolik událostí, upravených více méně nápadně, že už vlastně za nimi přestáváme vnímat

Almanach Kmene 1931–32 (1931), fotografie knih z produkce nakladatelství Orbis.

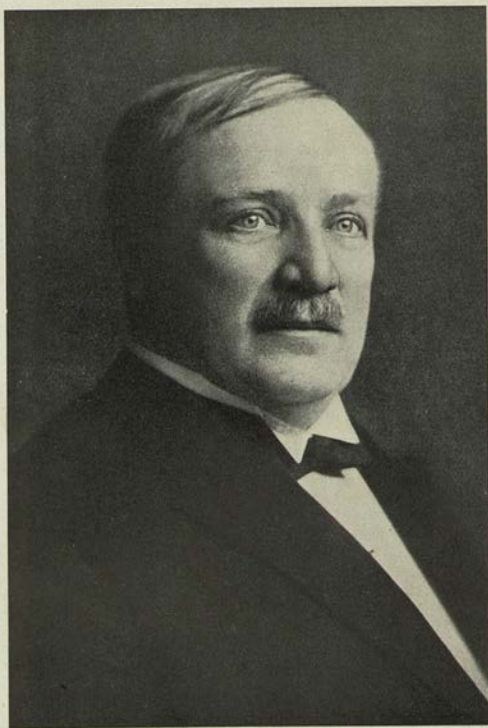
28 DURYCH, Jaroslav. Dnešek potřebuje knihu. *Almanach Kmene* 1934–35. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1934, s. 9.

29 Tamtéž, s. 10.

30 Tamtéž, s. 10.

31 ČAPEK, Karel. Dnešek potřebuje knihu. *Almanach Kmene* 1934–35. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1934, s. 12.

32 HORA, Josef. Dnešek potřebuje knihu, tamtéž, s. 13.

Fr. Borový, † dne 20. března 1936.

IN MEMORIAM.

Úmrtím Františka Borového po prvé zasáhla smrt v řady kmenistů. Kmen ztrácí svého prvního předsedu a jednoho z hlavních svých zakladatelů a také jediného dosud svého čestného člena, kterážto pocta značila nejen uznání jeho zásluh nakladatelských i spolkových, ale i díky všech kmenistů za krásnou dobu prvních let důvěrné spolupráce a jeho laskavého a povzbuzujícího přátelství. Jestliže tedy odstín smutku kmenistů nad jeho ztrátou je z těchto příčin přirozeně hlubší, úcta, která bude zachována jeho památce, je společná všem nakladatelům a celé obci knihkupecké.

Cest budiž jeho památce!

Z proslovy V. Mikoty nad hrobem Fr. Borového.

Almanach Kmene 1936–37 (1936), fotografie nakladatele Františka Borového, připomínající jeho úmrtí v březnu 1936.

život.³³ A i Závada do protikladu staví kvalitní knihy, které naopak vnímání života oživují a aktualizují: „S láskou budeme brát do rukou knihy, které budou rušit a znovu naplňovat naše zmechanizované vědomí a citění.“³⁴ Dobovou krizi vnímá jako očištný faktor, který filtruje nekvalitní produkci a dává prostor pro vydávání „vážných a dobrých beletristických knih“: „[...] má krize též jednu dobrou stránku: zastavila onu nebezpečnou knižní inflaci z dob konjunktury, jež hrozila otrástit důvěrou v knihu vůbec. Dnes se vydává knih mnohem méně, ale daleko hodnotnější.“³⁵ To mu vytváří předpolí pro závěrečnou tezi, že tyto kvalitní knihy vydávají především nakladatelé z Kmene.

Poslední dva meziválečné almanachy Kmene už téma propagace dobré knihy ze současnosti a odsouvání konkurence pokleslé literatury či nově nastupujících jiných médií a dalších distraktorů otevírají jen letmo. Josef Čapek jako editor *Almanachu Kmene 1936–37* komentuje spíše volbu ilustrační grafiky a tématu prosazování určitých knih se dotýká jen letmo metaforickými komentáři o tom, že „knihy mohou být hvězdnými znameními a mohou ovlivňovati osudy člověka“,³⁶ a parafrázemi pasáže ze Zjevení svatého Jana, že knihy mohou učinit člověka vidoucím a mohou utišit hlas duše. Jaroslav Seifert se pak v Úvodu k *Almanachu Kmene 1937–38* věnuje úmrtím Josefa Pekaře, F. X. Šaldy, Václava Tilleho a T. G. Masaryka, k čemuž pak vztahuje úvahu o roli knih, které po nich zůstávají, neboť knihy jsou „vzácnou schránkou jejich myšlenek, jejich práce, jejich nesmrtelného díla“ a jejich „četba je jedinou formou obcování s těmito velkými duchy národního aeropagu“.³⁷ Ve zřetelném odkazu na dobový politický kontext pak deklaruje, že „kniha

33 ZÁVADA, Vilém. Úvodem. *Almanach Kmene 1935–36*. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1935, s. 11–12.

34 Tamtéž, s. 13.

35 Tamtéž, s. 13.

36 ČAPEK, Josef. Když už jsem byl při tom. *Almanach Kmene 1936–37*. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1936, s. 14.

37 SEIFERT, Jaroslav. Úvod. *Almanach Kmene 1937–38*. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen, 1937, s. 11.

může být a za jistých okolností dokonce musí být národu jeho zbraní³⁸.

Ve složité společenské i ekonomické situaci druhé poloviny třicátých let se tak původně odvážný koncept, „drze“ přiznávající, že literární život si žádá nejen knihy vydávat, ale i prodávat, vrátil k tradičním apelům na hodnotu knih tak vůbec. V situaci, kdy je nutné vyrovnávat se se smrtí velikánů,

se vrátilo klíše o nesmrtelnosti jejich díla obsaženého v knihách. Almanachy Kmene, původně invenční a variované, se staly ustáleným nástrojem na shrnutí roční produkce participujících nakladatelství. Po *Almanachu Kmene 1937–38* už další nevyšel. A poválečný pokus o obnovu tradice vydáním *Almanachu Kmene 1948* už zůstal osamocený, neboť éra moderních nakladatelů skončila.

Margaret Mitchell,
autorka románu »Jih proti severu«,
který vydal Václav Petr.

Almanach Kmene 1937-38 (1937), fotografie americké spisovatelky
Margaret Mitchell, autorky bestselleru *Jih proti severu*.

Socialistický realismus.

Sborník

socialistický realismus

sborník

nikolaj i. bucharin :

poesie, poetika a úkoly bás-
nické tvorby v sssr

kurt konrad :

socialistický realismus v čsr

karel teige :

socialistický realismus
a surrealismus

o socialistickém realismu

kurt konrad

Hovoříme-li dnes o socialistickém realismu, pak splá-
címe vlastně dluh za československou delegaci na mo-
skevském sjezdu sovětských spisovatelů. Je pochopitel-
né, že československá delegace v své zprávě o moskev-
ském kongresu^{*)} posunula do popředí politické, proti-
fašistické poselství moskevského sjezdu, že problémy
tvůrčí metody — a socialistický realismus je takovým
problémem — ustoupily tím více do pozadí, že někteří
významní členové delegace se rozcházejí s koncepcí
tuto tvůrčí metody.
Prvním úkolem je tedy, podati odpověď na otázku:
Cím je vlastně socialistický realismus? Odpověď tak
jasnou, jak to připouští dosavadní teoretická a progra-
matická práce. Mluvíme-li dnes o socialistickém realis-
mu, pak nezaznamenáváme pouze jako literární histo-
rické dosažený vývojový stupeň sovětské literatury.
Máme jen vykládati literární svět sovětský, nýbrž
členiti i náš; úkol je tedy širší: zprostředkovati vliv
socialistického realismu na tvůrčí metody revoluční, li-
teratury v Československu. A tu se hned s počátku
vzniknou dvě otázky:
Co je na socialistickém realismu typicky sovětského?
Co v socialistickém realismu má všeobecnou, mimo-
sovětskou, revoluční platnost?
tedy o literární program nejen sovětský, nýbrž

^{*)} Doba, č. 11-12, referáty a články V. Nezvala, A. Hoff-
V. Borina, L. Novomeského a F. C. Weiskopfa.

TOMÁŠ KUBÍČEK

Socialistický realismus jako termín označující literární či umělecký směr byl přijat na Prvním všesvazovém sjezdu sovětských spisovatelů, který se konal v poslední srpnové dekádě roku 1934. Za Československo se jednání účastnila početná delegace ve složení Vladimír Borin, Adolf Hoffmeister, Peter Jilemnický, Vítězslav Nezval, Géza Včelička a Franz Carl Weiskopf, kteří byli v té době aktivními členy komunistické strany. Po návratu přijali výzvu redaktora časopisu pro kulturní a politický život *Doba* Karla Teigeho, aby své dojmy a postřehy zaznamenali – jejich komentáře ze sjezdu pak shrnul ve dvojčísle 11/12, které bylo vydáno v září 1934. Celkový referát o sjezdu napsal Vítězslav Nezval, jenž ocenil úvodní projev filozofa a šéfredaktora listu *Izvěstij* Nikolaje I. Bucharina. Ten měl, dle Nezvala, poskytnout solidní teoretickou základnu básnické tvorbě kritikou nivelizace, nakolik se odrážela v sovětské poezii. V ní přitom Bucharin rozeznával tři etapy: „Od deklarativnosti a období agitek v první se ve druhé etapě přecházelo do fáze výstavby, v níž se v každé maličkosti hledala revolučnost, a ve třetí etapě se zájmy již diferencovaly, současnost se v poezii podávala ve všech svých vztazích.“ Pro Bucharina šlo o cestu od zjednodušující ke komplexnější literatuře a od produkce nízké kvality k esteticky svébytným dílům. Nezval vyzvedl, že „podle Bucharina musí být materiálem básnické tvorby všechna různorodost naší doby s jejími protiklady. Jednotu dává hledisko, nikoliv

ochuzení a nivelisace materiálu. Hlediskem je hledisko vítězného proletariátu.“¹ Podle Nezvala přitom nebyl socialistický realismus v rozporu s koncepcí surrealismu a doporučil Bucharinův projev přeložit a vydat česky.

K Bucharinovu výkladu socialistického realismu se souhlasně vyjádřil také Adolf Hoffmeister, ale s výhradou, že teprve praxe přezkouší a ukáže oprávněnost té či oné teorie. Vyjádřil obecně vyslovované obavy, aby se ve spojení socialistický realismus neprosazoval starý popisný realismus, a naopak zdůrazňoval, že vedle obsahu se nový směr musí projevit také novou a revoluční formou. Tvrdil, že ve formě se projevuje vůbec nejčastěji a nejcitelněji revoluční smysl. Příkladem mu byl přírůbek děl Karla Hynka Máchy a Svato-pluka Čecha, jak jej vyvodil Jan Mukařovský, jenž „průkazně ukazuje, že se obecně chápe Mácha jako revolucionář, v jeho době i dnes, ačkoli jeho revolučnost tkví ve formě, naproti tomu si však vůbec neuvědomujeme Čechovu obsahovou revolučnost v *Písních otrocka* a v *Lešetínském kováři*, protože těmto dílům chybí novost formy.“²

Levicoví umělci se v meziválečném období sdružili v organizaci Levá fronta, ustavené v roce 1929. Jejím tiskovým orgánem byl měsíčník *Levá fronta*, jenž ale v březnu 1933 zanikl, a tak se novou platformou stal brněnský časopis *Středisko* (1930–1934), v jehož posledním ročníku převzal redakci Bedřich Václavek, který v něm komentoval výzvy Levé

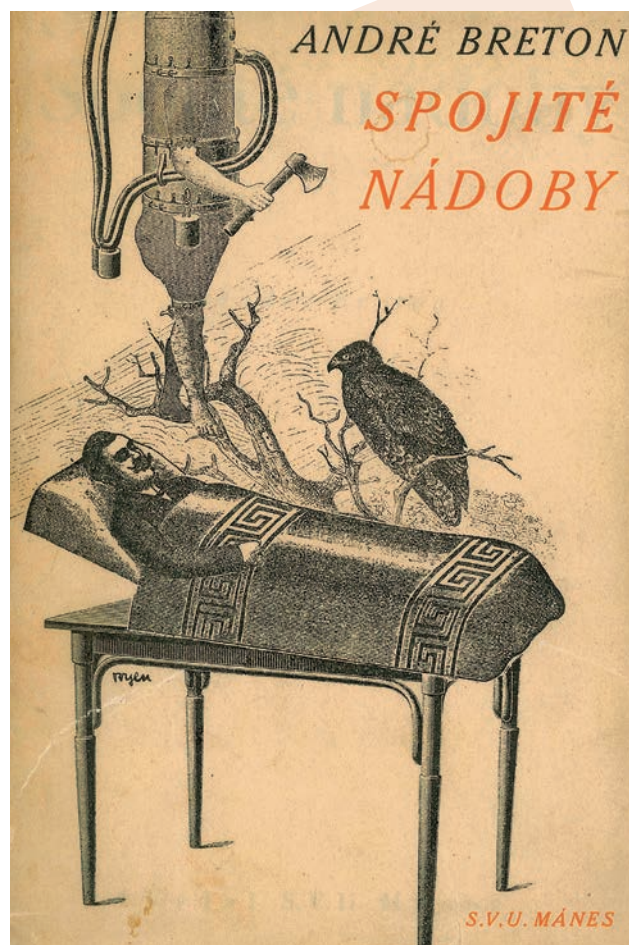
1 NEZVAL, Vítězslav. Kolem sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě. *Doba*, 1934, roč. 1, č. 11/12, s. 167–177, zde s. 175.

2 HOFFMEISTER, Adolf. Socialistický realismus. *Doba*, 1934, roč. 1, č. 11/12, s. 252.

fronty k sjednocení úsilí proti fašismu.³ Když však z důvodu finančních potíží list koncem roku 1934 rovněž zanikl, inicioval Václavek ustavení umělecké skupiny Blok jako sdružení levicově orientovaných umělců a od února 1936 také jeho čtvrtletní revui *U* (1936–1938), kterou redigoval společně s Peterem Jilemnickým a Janem Nohou. Vydavatelem periodika se stal spoluzakladatel Bloku Jaroslav Kohoutek v Praze.

Kromě článků a zpráv v levicově orientovaných časopisech pořádalo sdružení Levá fronta diskuzní večery. Po úspěšném večeru o surrealismu, pořádaném 28. května 1934, navázal 14. listopadu téhož roku ve velkém sále Ústřední městské knihovny pražské diskuzní večer o socialistickém realismu a tisk avizoval, že „na něm promluví E. F. Burian, A. Hoffmeister, Kurt Konrad, B. Mencák, Vít. Nezval, K. Teige, B. Václavek, F. C. Weiskopf“.⁴

Úvodní referát k diskuzi o socialistickém realismu držel Kurt Konrad. Položil si otázky, co je na socialistickém realismu typicky sovětské a co v něm má všeobecnou platnost. Konrad přitom viděl v dosavadní revoluční literatuře dva souběžné proudy. Proletářský proud, který měl vycházet z třídního obsahu a z *úzkoprseho chápání hesla „umění jako zbraň“* někdy omezoval oblast umění na agitky. Druhý, neproletářský, proud měl svůj pramen v nonkonformním odporu proti kapitalismu, vycházel převážně z revoluce formy, ale zmocňoval se i nového obsahu. Východiskem by mělo být spojení obou proudů a vytvoření společné základny, kterou nalézal právě v socialistickém realismu. Konradův referát končil odkazem na knihu André Bretona *Spojitě nádoby*,⁵ v níž Nezval a Teige viděli důkazy teze, že surrealismus je jediným dialektickým materialismem za kapitalistických poměrů. Konrad však nahlížel kriticky na tuto tezi, podobně jako i na Bretonovo tvrzení ze *Spojitých nádob*, že vidí zeď mezi SSSR a Západem ve vztahu k práci (na jedné straně se staví prací svět, na straně druhé se revoluční úsilí

André Breton: *Spojitě nádoby* (1934).

soustřeďuje na destrukci stávajícího světa). Kritika Bretona logicky vyvolala Nezvalovu reakci. Ten se vůči Konradovi ohradil a označil jeho referát na diskuzním večeru o socialistickém realismu za „dlouhý traktát, přecpaný citáty z Hegela, ale o socialistickém realismu neříkající takřka nic“.⁶

Karel Teige v průběhu tohoto večera pronesl příspěvek na téma vztahu mezi socialistickým realismem a surrealismem. Ohlédl se za uměleckými směry posledních dvou století a uvedl, že podobně jako romantismus před sto lety,

3 R. (tj. B. Václavek). O levý blok spisovatelů. *Středisko*, 1934, roč. 4, č. 5, s. 134.

4 Socialistický realismus. *Doba*, 1934, roč. 1, č. 13/14, s. 208.

5 BRETON, André. *Spojitě nádoby*. Přel. J. Honzl a V. Nezval. Praha: S. V. U. Mánes, 1934. 180 s.

6 Vít. Nezval odpovídá K. Konradovi. *Tvorba*, 1934, roč. 9, č. 30, s. 469.

a v současné době konstruktivismus nebo poetismus, narážely nové umělecké směry při svém vzniku vždy na odpor a neporozumění u většiny představitelů literatury – a stejně je tomu u surrealismu. Na příkladech některých divadelních premiér nebo výstav impresionistů či kubistů ve Francii, s odkazem na prosazování futurismu v Itálii a na proslulé dadaistické výtržnosti v Curychu, New Yorku, Paříži a v Berlíně poukazoval na pravidlo, že každá nová škola, každé nové umění vyrůstá v rozporu s tradičním estetickým názorem, v protikladu k ustáleným představám o krásě.

Teige viděl v roce 1934 surrealismus jako poslední článek vývojového řetězu novodobého umění, jenž ve svých počátcích stejně jako předchozí umělecké směry narážel na odmítání konzervativní kritiky. Srovnával rozruch, jaký v roce 1924 vyvolal První manifest surrealismu, vydaný André Bretonem v Paříži, s vydáním prvního letáku u nás napsaného Vítězslavem Nezvalem v roce 1934 a nazvaného Surrealismus v ČSR. Jako senzační události zmínil první přednáškový večer pořádaný v pražském Mánesu 11. května 1934 a následující diskuzní večer z 28. května pořádaný ve velkém sále Ústřední knihovny města Prahy. Ty, jak píše, k surrealismu vyvolaly živou odezvu v tisku, která však nebyla vždy zcela věcná a přesná. Svůj příspěvek zaměřil na dosavadní historii surrealistického hnutí proto, že pokládal surrealismus za možnou formu realizace dialektického materialismu.

Jeho rekonstrukce se zaměřuje jak na principy poetiky, tak zdrojů surrealistické inspirace. V první etapě surrealismu se básnická tvorba věnovala podvědomí, automatickému zaznamenávání snů, jak v dějích a obrazech snů hledat život nevědomí. V roce 1929 se André Breton přihlásil k principům dialektického materialismu a vydal Druhý manifest surrealismu, v němž podal kritický přehled básnictví za posledních sto let a zařadil surrealismus do revolučně romantické poezie. (To byl také okamžik, který zaujal levicového a marxismem ovlivněného Teigeho i Nezvala, protože teprve nyní si uvědomují jeho revoluční povahu.) Začátkem druhé třetiny 20. století pak začala pro surrealismus nová, třetí, etapa vydáním Bretonovy knihy, která se stane součástí

argumentačních nástrojů autorů sborníku *Socialistický realismus – Spojité nádobý* (1932, v českém překladu 1934 v nakladatelství Mánes). Autor se v ní zabývá otázkou rozporu a poměru snu a skutečnosti, a přesto, že výklad snu může zajít do pozice idealismu, dochází k závěru, že správný rozbor snu a vzpomínek je potvrzením platnosti dialektického materialismu v oblasti psychologie.

Surrealismus se stal mezinárodním hnutím a neomezoval se jen na literaturu, ale rozšířil do dalších oborů jako malířství, sochařství, film... V Československu se ustavila první surrealistická skupina v roce 1934, deset let po prvním manifestu francouzského surrealismu, a diskuzní večer o socialistickém realismu tak byl jen jednou z podob dobové legitimizace této metody. I proto se vztah českých surrealistů (vyrostlých z levicové avantgardy, což platilo jak pro proletářské umění, tak pro poetismus skupiny Devětsil) k dialektickému materialismu stal ústředním bodem polemik. A právě v reakci na tyto naléhavé a často vyhocené otázky po platnosti metody svolala Levá fronta na 28. 5. 1934 diskuzní večer a následně z něj vydala sborník *Surrealismus v diskusi*. Vzájemný poměr surrealismu a socialistického realismu byl rovněž předmětem polemik, a proto byl tomuto tématu věnován další diskuzní večer 14. 11. 1934. Debata o socialistickém realismu tak byla vnímána jako pokračování debaty o surrealismu, což se projevilo nejenom v obou následně ve sborníku *Levé fronty* publikovaných příspěvcích, ale i v řadě dalších diskuzních komentářů. I samotná květnová debata o surrealismu měla svého předchůdce, a to v podobě výrazných autorit.

Ke sblížení s francouzským hnutím přispěla návštěva André Bretona a Paula Éluarda, kteří přijali pozvání Levé fronty a 1. 4. 1935 promluvili na přednáškovém večeru v Praze, na kterém potvrdili revoluční pozice surrealismu. Svědčí o tom také s datem 9. 4. 1935 vydaný *Mezinárodní bulletin surrealismu*, podepsaný členy pražské surrealistické skupiny a také Bretonem a Éluardem, v němž se potvrzuje soulad mezi pražskou a pařížskou skupinou v politických, filozofických i uměleckých názorech. Breton přitom v Praze

prezentoval dvě přednášky, první byla legendární Surrealistická situace objektu a druhou úvaha s názvem Politické stanovisko dnešního umění. Tato druhá řeč byla přehledným francouzských literátů, kteří osvědčili revoluční poměr ke skutečnosti, stejně tak jako oceněním výše zmíněného všesvazového sjezdu i osobnosti Nikolaje Bucharina. Breton zde deklaroval, že s proklamovaným socialistickým realismem sdílí potřebu osvobození člověka a probuzení z netečnosti a lhostejnosti k politickým věcem⁷. Ostatně podobný tón zazníval i z první přednášky, kde se surrealismus hlásí k potřebě postupovat po boku zájmů dělnické třídy.⁸ Jejím hlavním účelem ovšem bylo představit vývoj surrealismu, jeho metodu a vztah ke skutečnosti. Ve svém celku však přednášky potvrdily politizaci surrealismu, jeho zaujetí marxismem i dialektickým materialismem a přesun ze sféry umělecké do sféry společenské.

Není tedy divu, že debata o surrealismu a socialistickém realismu silně ovládala dobovou kulturní společnost a nacházela svoji odezvu nejenom v levicově zaměřených periodikách, i když v nich především. Výsledkem těchto procesů a debat pak byl další ediční počín. Na jaře 1935 vydala Levá fronta ve své edici Knihovna Levé fronty jako sv. 9 sborník *Socialistický realismus*,⁹ do kterého zařadila překlad referátu N. I. Bucharina Poesie a poetika a úkoly básnické tvorby v SSSR, předneseného na moskevském sjezdu, a projev z diskuzního večera o socialistickém realismu – *Socialistický realismus v ČSR* Kurta Konrada a *Socialistický realismus a surrealismus* Karla Teigehe.¹⁰ Oba příspěvky byly oproti původní ústní podobě výrazně zredigovány, rozpracovány a argumentovány s vědomím toho, co zaznělo v průběhu večera i v následných reakcích. Zvýraznil se tím nejenom jejich charakter jako přemýšlivých příspěvků o nové tvůrčí metodě, tj. o socialistickém realismu, ale současně i vzájemný polemický vztah mezi marxistickou a surrealistickou literární

vědou či teorií. Výtahy z obsahu referátů přinesl týdeník *Tvorba* včetně těch, které již do sborníku nebyly zařazeny, ale zazněly v průběhu diskuzního večera: text Václava Běhoučka o realistické literární tvorbě, Bedřicha Václavka o významu ustavení jednotné organizace spisovatelů v sovětském Rusku, E. F. Buriana o divadle D 35 a také příspěvky A. Hoffmeistera, V. Nezvala a K. Teigehe).

Úvod do české reflexe pojmového ukotvení nového uměleckého směru poskytl českou delegací pochvalně zmiňovaný Bucharinův referát z Prvního všesvazového sjezdu. Nikolaj Ivanovič Bucharin ve svém příspěvku sice vyjádřil dobově podmíněnou úctu k marxistickému pojetí funkce literatury, o jehož principiální správnosti byl ostatně přesvědčen, současně se však pokoušel obhajovat estetickou svébytnost umění. Kritizoval formalismus a jeho pojetí, že poezie je pouze jazyk v estetické funkci (označil to za sebevykleštění umění), a vrátil se k myšlenkám A. A. Potebni (kterého naopak formalisté kritizovali za tezi, že poezie je myšlení v obrazech¹¹). A přestože Potebnu vinil z idealismu, půjčil si od něj tvrzení, že pro umění je klíčový obraz, jenž v sobě nese emocionální náboj. Současně pak zdůraznil, že literární věda, a tedy i umění, se nesmí redukovat jen na třídní zvýznamňování ideového obsahu. Pokusil se tak o vyčlenění obou přístupů – z formalismu si půjčuje potřebu zabývat se jazykovou složkou díla, z Potebni pak obrazové pojetí básnictví. To ovšem převádí z emociální podstaty na podstatu společenskou: „[...] poesie /je/ produktem společenským, jednou z funkcí konkrétní historické společnosti, neboť odráží a vyjadřuje v specifické formě specifické rysy své doby a — pokud jde o třídní společnost — své třídy.“¹² Z toho je patrné, že třídní funkce umění je u Bucharina zachována (umění má podle něj formovat psychologii třídy a vychovávat nové lidstvo), neměla by však uhýbat hodnocení estetickému. Odtud také plyne Bucharinovo volání po konci

7 BRETON, André. *Co je surrealismus? Tři přednášky*. Brno: Joža Jícha, 1937, s. 140.

8 Tamtéž, s. 63.

9 *Socialistický realismus*. Sborník. Praha: Jarmila Prokopová, 1935. 184 s.

10 *Socialistický realismus*. *Tvorba*, 1934, roč. 9, č. 28, s. 436–438, č. 29, s. 452–453, č. 31, s. 483–485.

11 Viz např. Šklovskij: *Umění jako postup*, 1916. Potebna definoval poezii jako **poznávání světa prostřednictvím obrazů**. Zatímco věda se snaží o abstrakci a přesné pojmy, poezie používá konkrétní obrazy k vyjádření nekonečného množství významů. Šklovskij namítal, že obrazy nejsou v literatuře to nejdůležitější. Podle něj jsou obrazy „stálé“, zatímco umění se mění skrze **postupy** (priomy).

12 *Socialistický realismus*, Praha 1935, s. 15.

doby, která tolerovala nízkou kvalitu děl jen proto, že měly správnou proletářskou ideologii. Pojmu socialistický realismus se Bucharin věnuje až v samém závěru svého článku a definuje jej na podloží filozofie dialektického materialismu, což znamená především odmítnutí idealismu a mystiky a určení objektu umění, čímž je „smysly vnímaná realita a její pohyb, a nikoliv její fiktivní sublimáty“¹³. Formální prvky mají pak sloužit „k nejvýraznější reprodukci skutečnosti a reálných citových hnutí“¹⁴. Vzhledem k tomu, že toto určení je vágní a neposkytuje dostatečnou představu o rozdílu mezi socialistickým realismem a realismem, dodává autor, že klíčová podstata socialistického realismu spočívá v tom, „že do středu pozornosti nutně klade zobrazení výstavby socialismu, boje proletariátu, nového člověka a všech přesložitých *spojitostí a vztahů* velikého historického dění dneška“¹⁵. Jak je tedy zřejmé, rozhodnutí o podstatě směru se tak dominantně přesouvá na rovinu tematickou.

Je třeba zmínit, že na stejném sjezdu zazněl i příspěvek, který následně měl mnohem výraznější dopad na podobu umění a svazoval je mnohem ideologičtěji než ten Bucharinův, jenž přeci jen trval na estetické kvalitě literárních děl tvořených pod praporem socialistického realismu. Oním konkurujícím přístupem byla řeč Andreje Alexandroviče Ždanova *O nejpokrokovější literatuře světa*, jež přinesla i označení spisovatelů jako inženýrů lidských duší. Literaturu důsledně vnímal jako nástroj výchovy a propagandy a socialistický realismus definoval pomocí požadavku na zobrazení skutečnosti v jejím revolučním vývoji, služby dělnické třídě a komunistické straně (*partijnost*, tj. stranickost), srozumitelnosti širokým masám a povinném optimismu ve vztahu k budovaným „světlym zítřkům“. V kontextu těchto požadavků je zřejmé, proč českou delegaci více zaujal příspěvek Bucharinův, přestože o podobě umění i v socialistickém Československu bude později rozhodovat Ždanovovo dogmativní a normotvorné pojetí.

Druhý příspěvek ve sborníku, článek Kurta Konrada *O socialistickém realismu*, představuje pokus o teoretické ukotvení socialistického realismu v kontextu českého umění. Radikalismus dogmatického přístupu přitom obchází pojetím socialistického realismu jako tvůrčí metody, k čemuž píše: „[...] socialistický realismus není metodou poznání, nýbrž metodou tvůrčí, která užívá jako poznávací metody dialektického materialismu.“¹⁶ Pravdivost této metody pak nespočívá ve věrnosti zobrazované skutečnosti, ale v tom, že „zachycuje a ztvárňuje skutečnost v emocionální zkratce, zachycuje její směr a záměr, její smysl a tendenci, podstatu v tvaru a tvarem“¹⁷, což potvrzuje jak tezi Bucharinovu, tak koneckonců i Ždanovovu. Podobně jako Bucharin polemizuje s formalismem, i Konrad vede polemiku se strukturalismem, tj. s Janem Mukařovským a Romanem Jakobsonem, kteří v důsledku toho, že *provedli ostrou rozlučku logiky a citovosti, významové a emocionální stránky básnické řeči, „vnímání“ a „poznání“*¹⁸, nutně dospěli jen do jiné podoby idealismu.

Podstatná část Konradova příspěvku byla věnována polemice s Karlem Teigem. Přesto, že oba zakládali své pojetí umění na pohledu, jenž byl ovlivněn marxismem, pro Konrada představoval surrealismus únik do subjektivismu a iracionality¹⁹ (Teige naopak tvrdil, že marxismus nesmí ignorovat vnitřní život člověka, surrealismus mu není únikem z reality, ale jejím prohloubením). Proti fantazijskému pojetí snu u Teigeho pak staví představu snu jako společenského cíle, jenž není únikem ze skutečnosti, ale ztvárněním její perspektivy, a tedy směřování.²⁰

Teigeho studie *Socialistický realismus a surrealismus* představuje třetí a závěrečnou část sborníku a je pokusem o obhajobu umělecké avantgardy (tedy především surrealismu). Teige přitom nechce socialistický realismus odmítnout, ale redefinovat ve prospěch moderního umění. Důvodem je i skutečnost, že navzdory teoretickým proklamacím nevidí

13 *Socialistický realismus*, Praha 1935, s. 70.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

16 Tamtéž.

17 Tamtéž, s. 115.

18 Tamtéž, s. 92.

19 Tamtéž, s. 107.

20 Tamtéž, s. 121.

žádný adekvátní umělecký artefakt, který by tyto proklamace naplňoval, a to v potřebné estetické kvalitě: „V praxi, v literární, malířské, divadelní a filmové tvorbě neznáme prozatím žádné dílo, které by mohlo být uvedeno jako zralý příklad socialistického realismu. Sovětské umění v praxi setrvává dosud u starého popisného realismu. V literární i výtvarné produkci sovětské neznáme dosud žádné dílo, které by pod vlajkou socialistického realismu neskrývalo staré realistické zboží, staré realistické metody popisu, stará realistická klišé v rozpracování tématu i v kompozici formy, neboť sovětskou tematikou a samotným socialistickým obsahem nelze překonat starou realistickou a měšťáckou strukturu a formu obrazu či románu.“²¹ Teigeho stať je tak výsledkem snahy začlenit surrealismus do široce definovaného socialistického realismu a legitimizačního pokusu, aby se surrealismus stal nezbytným psychologickým doplňkem socialistického realismu.

Je zřejmé, že zaujetí Bucharinem, které můžeme u české levicové inteligence ve zmíněných polemikách pozorovat, je dáno právě důrazem na estetickou svébytnost a kvalitu tohoto typu uměleckých děl. To zaznívá jak v Konradově, tak v Teigeho příspěvku. U obou je pak patrné, že jejich definice socialistického realismu se pokouší argumentovat pro tento směr moderního umění. Teige to říká ještě jasněji, když ve svém článku poukazuje na skutečnost, že to byly právě „rozličné avantgardní skupiny a rozmanité modernistické proudy, které oživovaly a namnoze téměř ovládaly sovětské umění v době bezprostředně porevoluční, jež však byly různými skupinami proletářských malířů, spisovatelů i architektů, které vyznávaly program „návratu ke klasikům“ později, asi po r. 1925, vytlačeny a téměř umlčeny“.²²

O vydaném sborníku *Socialistický realismus* se v tisku vyjadřoval Bedřich Václavek, který jej pokládal za shrnutí diskuze o socialistickém realismu a surrealismu. Podle něj Konrad „významně opravil a doplnil pojetí obsahu a formy, které bylo u formalistů někdy dosti mechanické a vedlo

socialistický realismus a surrealismus

karel teige

1.

Živý a intenzivní zájem, s nímž jsou sledovány literární diskuse, které Levá Fronta uspořádala a přednáškové večery, věnované otázkám socialistického realismu, surrealismu a moskevského sjezdu sovětských spisovatelů, je důkazem, že problémy, o něž v těchto diskusích jde, jsou opravdové a podstatné problémy, odpovídající hlubokým faktům a vnitřním tendencím, dnešní básnické tvorby a intelektuálního života. Téměř rekordní počet návštěvníků těchto diskusních večerů jest viditelným znamením, že ani v době krajního politického napětí nesmíme podceňovat význam teoretických literárních diskusí. Právě dnes, kdy stojíme tvář v tvář nutnosti obrany a protiútoky proti fašismu a kulturní reakci, kdy jsme povinni energicky bojovat ve sjednocené frontě se všemi spisovateli a intelektuály, kteří chápou (a pokud chápou) nutnost tohoto boje, za svobodu uměleckého a vědeckého projevu, je pro nás významným povzbuzením, vidíme-li, že v řadách levého a pokrokového obecnstva politické a kulturně-politické zápasy dne neutlumily zájem o speciální teoretické otázky tvůrčích metod a básnických experimentů. Je radostným zjevem, vidíme-li, že otázky umění nejsou pro pokrokovou a levicovou veřejnost otázkami podřadnými a nečasovými. Není pochyby, že otázky umělecké tvorby a otázky kulturně-politického boje, otázky tvůrčích metod a otázky antifašistické fronty pokrokových intelektuálů a umělců nemohou být od sebe zcela separovány: nebylo by nových básnických objevů a tvůrčích činů, kdyby reakce a fašis-

120

Socialistický realismus (1935), Teigeho studie *Socialistický realismus a surrealismus*.

proto k jednostrannému formalismu, vylučujícímu z oblasti estetického studia obsah vůbec. Důležité jsou také partie o poměru mezi empirickou zkušeností a typisací, zevšeobecněním, které básník v básnickém díle provádí, jak u Konrada, tak u Bucharina“²³. Z polemické Teigeho stati pak čtenář mohl vyčíst celou rozdílnost koncepce surrealismu a socialistického realismu.²⁴ V příspěvcích sborníku se podle Václavka řešila otázka pravdivosti uměleckého díla, kterou ovšem nelze hledat v souhlasu uměleckého díla s určitými fakty, ale v celkovém vztahu ke skutečnosti a jejímu vývoji.

21 Tamtéž, s. 149

22 Tamtéž, s. 176

23 VÁCLAVEK, Bedřich. O teorii literatury u nás. *Rozhledy*, 1935, roč. 4, č. 31, s. 249.

24 B. V. (tj. B. Václavek). *Socialistický realismus*. U, 1936, roč. 1, sv. 1, s. 95.

Václavek napsal své pojetí o socialistickém realismu do časopisu *Index* a jako jeho redaktor požádal o stanovisko k článku levicové umělce.²⁵ Josef Hora v anketě vyjádřil spíše skepsi k zavádění nových literárních směrů, což platí především v poezii. Naproti tomu Jaroslav Kratochvíl soudil, že pokud literární dílo napsané ještě před vypracováním koncepce socialistického realismu nese jisté znaky této koncepce, může to být pro nový směr jen důkazem přirozeného vývoje. Benjamin Klička si položil otázku, zda se umělec přihlášením se k novému směru nerozchází s předchozí vlastní tvorbou. Václavkovu studii dále upřesňoval Václav Běhounek a Josef Träger spojil nový směr s divadelní činností a ocenil v tomto smyslu divadlo E. F. Buriana.

Diskuze o socialistickém realismu je otevřenou a širokou polemikou, která na jedné straně ukazuje potřebu levicových autorů a intelektuálů po ustavení společné tvůrčí metody, která by do sebe integrovala různé podoby levicového umění, a současně mírný kritický odstup od dobově souběžných procesů, které probíhaly v Sovětském svazu. (Tato distance je patrná u Bretona, méně u Teigeho a jen ve velmi malé míře u představitelů marxistické literární kritiky včetně Kurta Konrada. Ve všech případech je však tato distance vnímána jen jako dočasná s důvěrou v budoucí vývoj sovětského umění.). Sympatie pro Bucharina a odhlédnutí od Ždanova jsou toho dostatečným dokladem. Současně je v těchto českých příspěvcích k diskuzím o socialistickém realismu vidět i potřeba integrovat do této tvůrčí metody moderní umění a avantgardu a nepřerušit kontinuitu uměleckého vývoje.

Jakousi codou za texty sborníku je závěrečná výzva redakce, která celou debatu uvádí zpět do kontextu společenské situace: „Je ovšem třeba, aby dnes, kdy hlavní povinností revolučních intelektuálů a umělců jest aktivní účast v ofenzivním i defenzivním boji proti fašismu a kulturní reakci, v boji za socialismus, po boku revolučního proletariátu, byla zdůrazněna *nutnost solidarity*, která ve jménu tohoto boje zavazuje všechny, kdož se postavili do revoluční a antifašistické fronty.“

Nikolaj Bucharin byl dva roky po Prvním všesvazovém sjezdu zatčen v rámci Stalinových stranických čistek a následně popraven, Andrej Ždanov se stal hlavním kulturním ideologem a setrval na této pozici až do své smrti v roce 1948. Jeho doktrína socialistického realismu ovlivnila podobu umění nejenom v Sovětském svazu, ale i v jeho satelitech. Kurt Konrad byl počátkem března 1941 zatčen gestapem a vězněn v Praze na Pankráci, ve Cvikově (Zwickau) a v Drážďanech. V důsledku výsledků gestapa spáchal ve vězení sebevraždu. Karel Teige byl komunisty uštván k smrti v roce 1951.

25 K otázce socialistického realismu. *Index*, 1935, roč. 7, č. 3, s. 25–33, č. 4, s. 37–39.

KATALOG K VÝSTAVĚ

**LITERÁRNÍ
ALMANACHY
VYDÁVANÉ
V ČESKÝCH ZEMÍCH
od konce 18. století do roku 1945**

LENKA POKORNÁ KORYTAROVÁ

Předkládaný soubor představuje výběr klíčových, reprezentativních a z hlediska literární historie podnětných a zajímavých almanachů vydávaných na území českých zemí od konce 18. století do roku 1945. Jednotlivé tituly jsou řazeny chronologicky podle názvu. U každého záznamu je nejprve uvedena transliterace titulního listu respektující dobový pravopis, doplněná o další údaje z obálky či tiráže (ty jsou vloženy do hranatých závorek). Následuje impresum obsahující místo vydání, nakladatele, rok vydání a rozsah publikace. Součástí každého hesla je anotace přinášející

základní informace o almanachu, okolnostech jeho vzniku, redakci, vydavatelském a tiskařském zázemí a výběrově také o zastoupených autorech. K většině záznamů je připojena reprodukce obálky nebo titulního listu (v některých případech i s frontispisem), výjimečně ukázka použité obrazové přílohy. Na rozdíl od panelové výstavy, která prezentuje vybrané případové studie, katalog zachycuje širší spektrum literárních almanachů napříč celým sledovaným obdobím. Tyto i další literární almanachy a jejich obsah jsou podrobně zpracovány v bibliografii *Almanachy v českých zemích 1801–1945*.¹

* Ke zpracování byla využita data získaná v rámci projektu ALKARO a primární a sekundární literatura, např. FORST, Vladimír, OPELÍK, Jiří, MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 1–4. Praha: Academia, 1985–2008. 7 sv.; LEHÁR, Jan, STICH, Alexandr, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 3. vyd. Praha: NLN, 2020. 1082 s.; SMYČKA, Václav, PETRBOK, Václav (eds.). *Tvoření literaturou. Společné dějiny český a německy psané literatury českých zemí (1760–1920)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2024. 661 s.; BAČKOVSKÝ, František. *K dějinám českých almanachů*. *Vlasť*. 1888/1889, roč. 5, č. 1, říjen 1888, s. 29–37; č. 2, listopad 1888, s. 120–128; č. 3, prosinec 1888, s. 197–208; č. 4, leden 1889, s. 241–246; č. 5, únor 1889, s. 321–328; č. 6, březen 1889, s. 401–410; č. 7, duben 1889, s. 481–486; č. 8, květen 1889, s. 561–568; č. 9, červen 1889, s. 641–646.

1 POKORNÁ KORYTAROVÁ, Lenka, MERHAUT, Luboš. *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI). Řada 4, Almanachy (CERBI A). Almanachy v českých zemích 1801–1945*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2026. Některé z uvedených almanachů jsou součástí pouze bibliografie a zde je uvádíme pro dokreslení kontextu.

Almanach jako zrcadlo literární kultury

Literární almanach představuje v dějinách české kultury specifický a proměnlivý publikační formát, pohybující se na pomezí sborníku, ročenky, kalendáře i reprezentativní knihy. Jeho vymezení není jednoznačné: historicky zahrnuje jak programové generační manifesty, tak příležitostné publikace vydávané k jubileím, slavnostem či společenským událostem. Právě tato žánrová otevřenost činí z almanachu cenný pramen pro studium literárního, kulturního i společenského vývoje, přičemž jeho podoba se proměňuje v závislosti na kulturních, politických a institucionálních

podmínkách. Do 18. století byl almanach spojován především s kalendářním formátem; teprve pod vlivem německých *Musenalmanachen* začala převažovat poetická a beletristická složka. Almanach se postupně etabloval jako médium pro kolektivní prezentaci převážně původní tvorby a jako prostředek uvádění nové literární generace. Autoři zde nevystupují primárně jako individuality, nýbrž jako součást širšího literárního společenství, které umožňuje setkávání různých generací i debut nových autorů.

Mezi Puchmajerem a Pospíšilem: Formování českého literárního almanachu

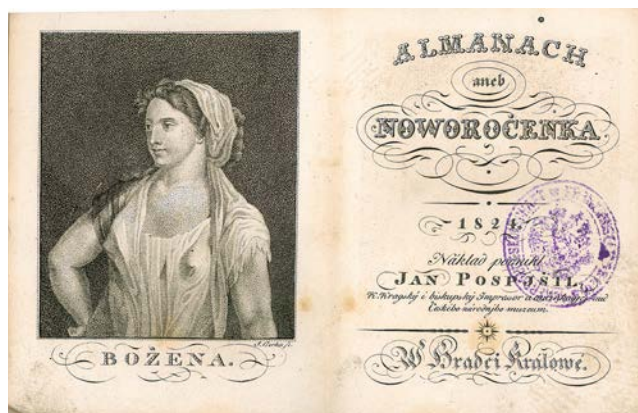
Počátky českých literárních almanachů jsou úzce spjaty s německojazyčným kulturním prostředím a tradicí tzv. *Musenalmanachen*. Na území českých zemí, především v Praze a Brně, paralelně vycházely česky i německy psané almanachy. Již na konci 18. století byly vydány sborníky, jež literární historiografie interpretovala buď jako první české literární almanachy, nebo jako jejich předchůdce; patří k nim Thámovy *Básně v řeči vázané* (1785)² a Puchmajerova *Sebrání básní a zpěvů* a *Nové básně* (1795–1814). Tyto publikace plnily především národněobrozenou funkci jazykovou, kulturní a vlasteneckou: podílely se na kodifikaci českého básnického jazyka a na utváření národní literatury a kultury. V této fázi se almanach profiluje jako nástroj kulturní emancipace.

Klíčovou osobností spjatou s prvními almanachy byl katolický kněz, básník a spisovatel Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820), jenž působil nejen jako editor, ale také jako integrující postava literární komunity; v rámci almanachů se zároveň věnoval vlastní tvorbě i teoretickým otázkám, zejména prozódii a rytmicе verše.³

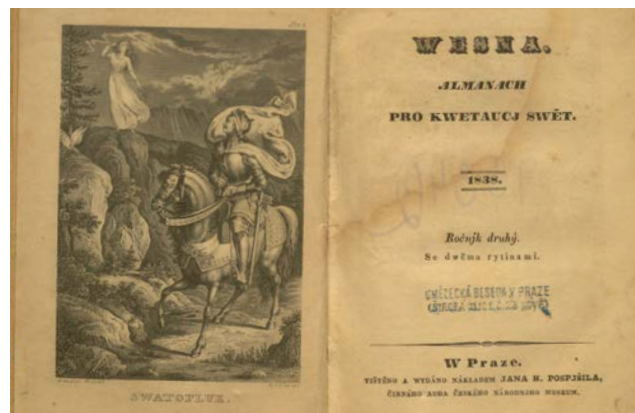
V první třetině 19. století se almanach v české literatuře stabilizoval jako svébytný formát. Klíčovou roli sehrálo prostředí Hradce Králové a nakladatelství a tiskárna Jana Hostivíta Pospíšila (1785–1868). Ve spolupráci s dramatikem a ochotníkem Václavem Klimentem Klicperou (1792–1859), spisovatelem Josefem Chmelou (1793–1847), Františkem Ladislavem Čelakovským (1799–1852) a knězem

2 Podle dobového vymezení pojmu almanach *Thámovy Básně v řeči vázané*, které jsou dnes literárními historiky označovány za první české almanachy, nesplňovaly všechny formální ani obsahové znaky tohoto typu publikace (a to kvůli převaze překladů, zařazení starších textů či absenci formulovaného edičního programu). Např. BAČKOVSKÝ, František. K dějinám českých almanachů. *Vlast*. 1888/1889, roč. 5, č. 1, říjen 1888, s. 29–30. Ani Josef Jungmann se o nich v kontextu s almanachy nezmiňuje, viz JUNGMAN, Josef. *Historie literatury české. Aneb saustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, oswiceni a gazyka*. Praha: Pjsemem Antonína Straširypky, 1825. iv, 703 s.

3 Viz např. *Jeden jazyk naše heslo buď 1. Antonín Jaroslav Puchmajer*. Radnice: Spolek divadelních ochotníků v Radnicích; Plzeň: SVK Plzeňského kraje, 2001. 245 s.

Almanach aneb Novoročenka (1824).

Vesna. Almanach pro kvetoucí svět (1838).

Josefem Liboslavem Zieglerem (1782–1846)⁴ zde vznikly tituly jako *Almanach aneb Novoročenka* (1823–1824), *Denice* (1825), *Milozor* (1824), *Milina* (1825) či *Almanach dramatických her* (1825–1930).⁵ Tyto publikace, s výjimkou poslední jmenovaného *Almanachu dramatických her*, již vykazují základní znaky almanachu: kolektivní autorství, tematickou pestrost a orientaci na aktuální literární produkci. Pospíšil na grafické podobě publikací spolupracoval s rytci Janem Berkou nebo Jirím Döblerem.

Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století se almanach rozšířil do dalších oblastí společenského života. Vznikaly příležitostné publikace označované jako „hlasové“, plesové sborníky i regionální tisky. Literatura se stala součástí širšího kulturního kontextu. I v tomto období sehrával významnou roli nakladatel Jan Hostivít Pospíšil, a to prostřednictvím pražské pobočky své firmy, kterou spravoval jeho

nejstarší syn Jaroslav (1812–1889). Jaroslav Pospíšil začal roku 1837 vydávat almanach *Vesna*: první ročník připravil společně s Boleslavem Jablonským (1813–1881), následující dva svazky, na roky 1838 a 1839, již samostatně. Roku 1842 vyšla nákladem Pospíšilů pod redakcí Josefa Kajetána Tyla *Česká Beseda*; následně převzali tisk příležitostného almanachu *Pomněnky* na léta 1843–1846. V pražské pobočce tiskárny Jaroslava Pospíšila vyšel také například první ročník kutnohorského almanachu *Horník* (1843) Petra Miloslava Veselského, roku 1855 *Perly české* vydané Sborem Musea království českého nebo rovněž druhý a čtvrtý ročník almanachu *Máj*, redigované Vítězslavem Hálkem (1859, 1862).

Specifickým typem příležitostných oslavných básnických sborníků menšího rozsahu, užívaných ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století, se staly tzv. „hlasové“, reagující na politické či dynastické události, zpravidla spjaté se členy císařské rodiny (např. výročí panovníka, korunovace či návštěvy členů císařského rodu). Tyto publikace plnily zejména národněrepresentační a kulturně integrační funkci; často nebyly určeny k prodeji a byly distribuovány mezi členy vydávající instituce, členy císařské rodiny a nejvyšší státní úředníky.

4 Více např. PETRBOK, Václav a TYDLITÁT, Jan (eds.). *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler. Sborník příspěvků ze symposia*. Boskovice: Albert, 1997. 218 s. J. L. Ziegler vyučoval bohoslovectví na semináři v Hradci Králové (mimo jiné zde přednášel také o českém jazyce a literatuře), kde začal spolupracovat s národními buditeli a nakladatelem Pospíšilem.

5 Více např. VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri, 2008, s. 709. KNEIDL, Pravoslav. Jan Hostivít Pospíšil, tiskař a nakladatel východních Čech. In: *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler. Sborník příspěvků ze symposia*. Ed. Václav Petrbok, Václav a Jan Tydlitát. Boskovice: Albert, 1997, s. 25–32.

Almanachy jako generační manifest

Vrchol české literární almanachové tvorby spadá do padesátých až sedmdesátých let 19. století, přičemž její počátky sahají do období tzv. Bachova absolutismu a přísné cenzury, která výrazně omezovala možnosti publikování. Klíčové literární almanachy této doby jsou chápány jako generační a programové nástroje, tedy jako manifesty literárních generací. Funkce almanachu se postupně proměňovala: od vlasteneckých programů se přesouvala k estetickým a literárním cílům a stále větší důraz byl kladen na kvalitu jednotlivých příspěvků. Nadále převažovala poezie nad prózou, často doplněná odbornými studiemi nebo populárně-naučnými texty. Prvním almanachem vydaným po téměř desetileté pauze byla *Lada Nióla* (1854); v reakci na ni vznikly císařskému dvoru loajální *Perly české* (1855). Programovým mezníkem se stal almanach *Máj* (1858–1862), spojený se jmény Jana Nerudy, Vítězslava Háška či Karoliny Světlé. Tento typ almanachu již nesloužil primárně k jazykové či vlastenecké agitaci, nýbrž k formulaci estetického programu a k prosazení nové literární generace. Na tuto tradici navázaly almanachy *Ruch* (1868, 1870, 1873) a další generační sborníky, které odrážely postupnou diferenciaci české literární scény. Mezi autory *Ruchu* patřili například Svatopluk Čech, Josef Dürich, František Herites, Eliška Krásnohorská, Ladislav Quis, Josef Václav Sládek, Ervín Špindler nebo Jaroslav Vrchlický. Přestože v tomto období vyšla řada dalších almanachů, jejich literární význam postupně ustupoval novým literárním periodikům, která nabízela širší publikační možnosti.

Do tohoto období spadala počáteční fáze výstavby kamenné budovy českého národního divadla; čeští vlastenci již v polovině čtyřicátých let zahájili první veřejné sbírky. První ročník almanachu *Ruch* vyšel jako upomínka na položení základního kamene divadla, které se odehrálo 16. května 1868. V duchu motta „Národ sobě“ vydala Umělecká beseda roku 1880 almanach totožného názvu a k samotnému slavnostnímu otevření divadla pak vyšel *Almanach Matice divadelní* (1881).

Ruch. Básně české omladiny vydané roku 1868 k upomínce na založení národního divadla (1868).

Podobu almanachové produkce tohoto období zásadně utvářely konkrétní literární osobnosti, které v ní vystupovaly jako autoři, redaktoři a organizátoři. Jednou z nich byl básník, dramatik a novinář Josef Václav Frič (1829–1890), redaktor almanachu *Lada Nióla* (1854), který se autorsky i organizačně podílel také na almanaších *Máj* (publikoval pod pseudonymem M. Brodský a A. Hron).⁶ Za vůdčí osobnost májovců je považován básník, prozaik, novinář a dramatik Jan Neruda (1834–1891). Stál u zrodu myšlenky vydat almanach na počest Máchova *Máje* a autorsky přispěl do prvních tří ročníků; ve čtvrtém svazku jeho příspěvek z důvodu neshod s obsahovým směřováním skupiny chyběl. Neúčastnil se ani *Máje* vydaného Uměleckou besedou o deset let později, neboť z ní již dříve vystoupil.⁷ Velmi zvláštní postavení v almanachové (stejně jako v kalendářové) produkci měla spisovatelka Božena Němcová (1820–1862). Její účast nelze chápat jako generační či manifestační; literární příspěvky zasílala redakcím především z finančních důvodů, neboť almanachy a kalendáře pro ni představovaly důležitý zdroj obživy.⁸

Básník, překladatel, literární kritik a novinář Josef Václav Sládek (1845–1912) je spojen především s redakcí prvního ročníku almanachu *Ruch*, vydaného na počest položení základního kamene budovy Národního divadla.⁹ Do almanachové tvorby první poloviny 19. století se výrazně zapsaly sestry Rottovy, spisovatelky Karolína Světlá (vlastním jménem Johanna Rottová, 1830–1899) a Sofie Podlipská (vlastním jménem Sofie Rottová, 1833–1897). Obě se zapojily již do prvního ročníku almanachu *Máj*, Světlá povídkou, Podlipská dvěmi básněmi publikovanými pod šifrou „Ž...“. Zatímco pro Podlipskou představovala účast v *Máji* ojedinělou zkušenost, Světlá pokračovala ve spolupráci i na dalších ročnících a stala se výraznou představitelkou májovské generace.¹⁰ Sofie Podlipská se naproti tomu soustředila na organizování ženské literární sítě; propojovala literaturu s charitativní a vzdělávací činností a autorsky se podílela na řadě almanachů. Pro nakladatelství Jana Otty redigovala almanach *Souzvuk* v ediční řadě *Ženská bibliotéka* (1874).¹¹

6 Josef Václav Frič musel roku 1859 z politických důvodů opustit Rakousko-Uhersko; po dvaceti letech se vrátil a roku 1881 spoluredigoval *Almanach Matice divadelní* (1881) a přispěl například do almanachu *Dělnictvo sobě!* (1886).

7 Jan Neruda dále spoluredigoval almanach ve prospěch českého divadla *Národ sobě* (1880). Jeho tvorba se vedle *Máje* objevuje například v almanaších *Krakonoš* (1860), *Růže* (1860), *Besedník* (1861, 1862), *Vánoční album* (1883) či *Sírotám příbramským* (1892). Almanachy pro něj představovaly důležité publikační médium v době před jeho novinářskou kariérou.

8 Verše, povídky i pohádky Boženy Němcové se objevily například v almanaších *Horník* (1845), *Lada Nióla* (1854, též pod pseudonymem Ludmila z Hrádku), v konkurenčních *Perlách českých* (1855, též pod pseudonymem Štěpán Daniely) či v *Máji* (1858).

9 Básně Josefa Václava Sládka byly dále publikovány například v *Almanachu českého studentsva* (1869), *Almanachu na oslavu 25letého trvání Akademického-čtenářského spolku pražského* (1874), *Národu sobě* (1880), *Památníku vydaném ve prospěch „Heydukovy nadace“* (1887), *Našim dětem* (1889) či ve sborníku *Čeští spisovatelé českým dělníkům národním* (1898).

10 Příspěvky Karoliny Světlé nalezneme v řadě literárních almanachů různého druhu a zaměření, vedle již uvedených například v almanaších *Cyril a Metoděj*, (1864), *Souzvuk* (1874), *Slavia* (1881), *Čeští spisovatelé českým dělníkům národním* (1898), *Dívčí svět* (1893), *Boleslavsko* (1881) nebo *Za praporem sokolským* (1887).

11 Také texty Sofie Podlipské se objevují v různorodě zaměřených almanaších, vedle *Máje* (1858) a *Souzvuku* (1874) například v almanaších *Slavia* (1881), *Biblí k svobodě* (1882, 1883), *Blahé zlaté mládí* (1884, 1885), *Almanach dámského odboru pro Prahu* (1897), *Chudobky* (1895), *Kytice* (1880–1882, 1884, 1889, 1893), *Lublani* (1896) nebo *Morava svým maticím* (1897).

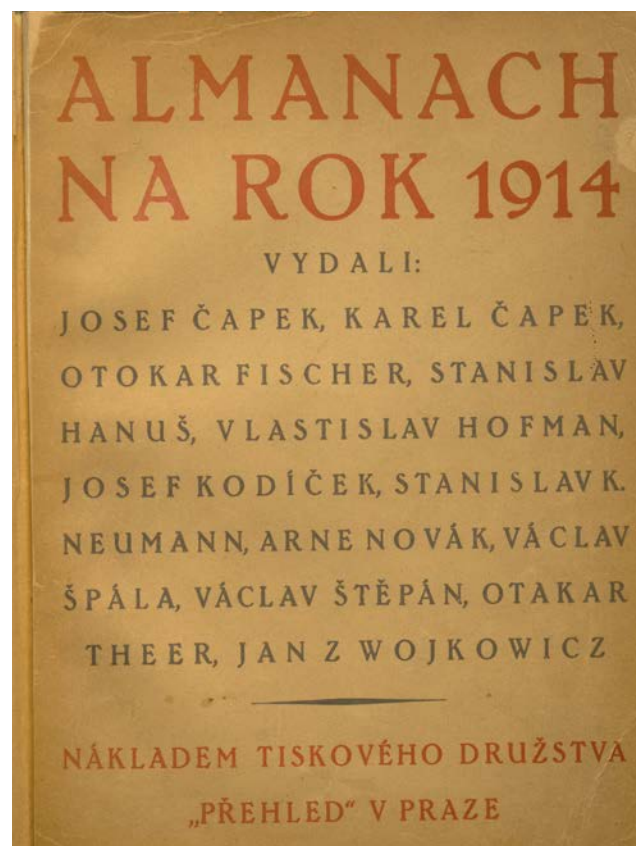
Almanachy na přelomu 19. a 20. století

Přelom 19. a 20. století byl v literatuře a umění spjat s novoromantismem (návratem k romantickým hodnotám) a nástupem moderny, dekadence a symbolismu. Na přelomu století se prosazoval autorský okruh kolem časopisu *Moderní revue*, který reprezentovaly almanachy *Almanach secese* (1896) a *Almanach na rok MCM* (1899). Také mladá generace katolických básníků, tradičně spjatá s Moravou, usilovala o modernizaci své tvorby a její přiblížení soudobým trendům; roku 1895 vydala almanach *Pod jedním praporem* (1895).

Vedle literárních a generačních sborníků vznikaly almanachy spolkové, učitelské, studentské, církevní, příležitostné apod. Jejich vydávání úzce souviselo s rozvojem spolkového života; spolky si na konci 19. století začaly připomínat svá první jubilea (např. Umělecká beseda,¹² Spolek českých spisovatelů belletristů Máj¹³ nebo Sokol a jeho jednoty¹⁴). Devadesátá léta 19. století byla rovněž spojena s výstavní činností: roku 1891 se konala Jubilejní zemská výstava (např. *Výstavní almanach*, 1891) a o čtyři roky později se na témže místě, na výstavišti v Královské oboře, otevřela Národopisná výstava československá (např. *Památník českých žen*, 1895).

Postupně sílící sociální otázky dělnictva se promítaly také do literatury; spisovatelé na ně reagovali například v almanaších *Dělnictvo sobě!* (1886) nebo *Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898* (1898).

Mezi poslední předválečné tituly patřily například almanach Olgy Fastrové pro dámské publikum *Boudoir* (1913), *Lyrický rok 1913*, mapující poetickou tvorbu předchozího roku (1913), *Almanach na rok 1914* (1913) představil texty autorů předválečné moderny či první publikace spolku Moravské kolo spisovatelů *Na ouvrati* (1913). V průběhu válečných let vzniklo několik charitativních almanachů, které měly materiálně i psychicky podpořit zraněné vojáky a pozůstalé nebo sloužit jako četba pro vojáky na frontě. Patřily k nim například *Pozdrav Moravy bratřím v poli* (1915), *Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům* (1916), *Jitřenka válečným slepcům* (1916) či *Ratolesť olivová* (1917).

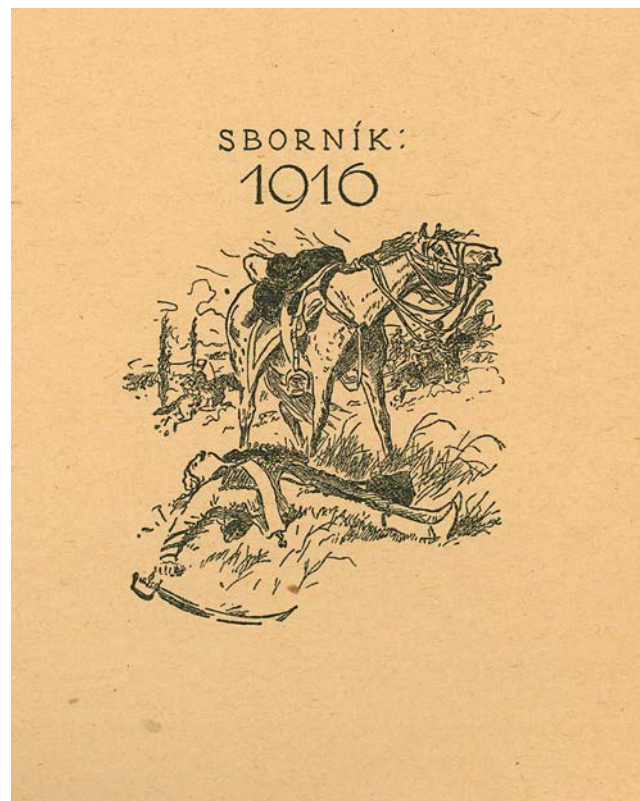
Almanach na rok 1914 (1913).

12 Se spolkem Umělecká beseda jsou spojeny například almanachy *Máj: literární almanach Umělecké besedy* (1872), *Národ sobě* (1880), *Literární premie Umělecké Besedy v Praze na rok 1888* (1888), *Padesát let Umělecké besedy 1863-1913* (1913), *Země krásná* (1940), *Literární, výtvarný a hudební sborník Kruh* (1941).

13 Spolek českých spisovatelů belletristů Máj pro své členy nepravidelně připravoval literární prémie, a to formou vzpomínek svých členů (například *Černá hodinka*, 1892; *Vzpomínky členů Máje*, 1903, 1904; *Důvěrné chvíle*, 1928) nebo literární tvorbu (například *Lyrická premie Spolku Máje na rok 1910, 1910; Praha, 1912*).

14 Například *Z brku sokolího* (1886), *Sokol od Pomezí* (1887), *Za praporem sokolským* (1887), *Památník Podřípského Sokola Roudnického* (1888).

Jednou z nejvýraznějších ženských autorek almanachové produkce byla básnířka a spisovatelka Eliška Krásnohorská (vl. jménem Alžběta Pechová, 1847–1926). Její poezie byla součástí desítek almanachů literárního, příležitostného i vzdělávacího charakteru.¹⁵ Hojně byli k účasti na almanasích vyzýváni také Jaroslav Vrchlický (1853–1912) a Svatopluk Čech (1846–1908), kteří se rovněž několikrát ujali redakční činnosti. Svatopluk Čech například spoluredigoval *Almanach českého studentstva* (1869), *Morava svým Maticím* (1897) nebo společně s Vrchlickým a Františkem Ženíškem připravil jubilejní publikaci *Za praporem sokolským* (1887). Jaroslav Vrchlický se redakčně podílel například na dobově ročníkém almanachu *Lublani* (1896) nebo výroční publikaci *Ústřední Matici školské na oslavu 25l. činnosti 1880–1905*, jejíž textovou část připravil společně s Františkem Heritesem a Františkem Sekaninou.

Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům (1916).

Meziválečné literární almanachy: V éře avantgardy a ideologií

Konec monarchie a vznik republiky postupně proměňovaly životní a pracovní podmínky i myšlení spisovatelů a umělců: ustoupila cenzura a změnilo se postavení česky píšících autorů. Vznikaly nové literární skupiny a umělecké směry a zároveň se vyvíjely ty stávající. Avantgardní umělci usilovali o šokující výraz, bouřili se proti tradicím a tíhli k politickým ideologiím. V souvislosti s almanachovou produkcí se

v českém prostředí prosadily směry jako poetismus, spojený s Uměleckým svazem Devětsil, dále surrealismus, ruralismus či socialistický realismus. Samotná almanachová tvorba však postupně ustupovala; slovo „almanach“ se z názvů vytrácelo a bylo častěji nahrazováno pojmem „sborník“. Přesto v tomto období vznikaly publikace almanachového typu, které významně ovlivnily českou literaturu.

¹⁵ Eliška Krásnohorská přispívala do básnického almanachu *Ruch* (1870, 1873) a pravidelně spolupracovala na obsahu almanachu pro mládež *Kytice* nakladatele Františka A. Urbánka. Její texty se objevily také v almanasích *Máj* (1872), *Souzvuk* (1874), *Národ sobě* (1880), *Slavia* (1881), *Biblí k svobodě* (1881–1883), *Slovanský bazar* (1890), *Chudobky* (1895), *Jesle* (1904), *Národ legiím* (1920–1921), aj.

Patřil k nim levicový *Revoluční sborník Devětsil* (1922), redigovaný Jaroslavem Seifertem a Karlem Teigem. Umělecký svaz Devětsil vydal také dva ročníky *Disku* (1923, 1925). Mezi klíčové publikace tohoto období lze zařadit i mezinárodní sborník soudobé aktivity *Fronta*, na němž spolupracovali Bedřich Václavěk a František Halas (1927). Sborníky přednášek v edici *Levá fronta* vydávala Jarmila Prokopová: *Surrealismus v diskusi* (1934), redigovaný Karlem Teigem a Ladislavem Štollem, na nějž navázal *Socialistický realismus* (1935). Následovala Nezvalova revue českých a francouzských surrealistů nazvaná *Surrealismus* (1936). Ruralisté se představili roku 1932 sborníkem studií o ruralismu *Básníci selství*, který uspořádal Josef Knap; na něj roku 1936 navázal Jan Čarek sborníkem *Tváří k vesnici*, jenž přinesl básně, prózu i teoretické stati.

Od zimy roku 1930 pravidelně vycházely almanachy *Kmene* (1930–1938), vydávané Klubem moderních nakladatelů, které kontinuálně dokumentovaly literární produkci jeho členů a vytvářely obraz dobové knižní i grafické produkce. Klub moderních nakladatelů vznikl v dubnu 1926 z iniciativy několika nakladatelů, kteří byli nespokojeni s aktivitou Svazu českých knihkupců a nakladatelů. Také do jeho aktivit se odrazil nástup velké hospodářské krize, která Československo zasáhla s mírným zpožděním; její důsledky významně ovlivnily literární a knižní produkci, zejména její odbyt. Sotva se hospodářská situace ve světě i v Československu začala stabilizovat, začaly se v literární tvorbě i ve společenském diskurzu prosazovat obavy vyvolané mezinárodními konflikty a proměnami politického uspořádání, zejména strach o bezpečnost a udržení demokracie. Zlomový okamžik nastal s vypuknutím občanské války ve Španělsku v červenci 1936; v reakci na tyto události vyšly roku 1937 almanachy na podporu republikánské vlády *No pasaran!*, *Španělsko v nás* nebo *Španělsku*.

Od počátku vzniku republiky, zejména pak ve dvacátých a třicátých letech, se v československé literatuře prosadil svébytný literární proud tzv. legionářské literatury, v němž

Španělsku (1937).

českoslovenští legionáři reflektovali své válečné zkušenosti prostřednictvím vzpomínek, poezie a prózy. Promítla se také do produkce nepravých periodik, kalendářů, ročenek a almanachů. Na textech almanachů a jubilejních publikací se vedle legionářů podílely také významné osobnosti první republiky. Legionářský spolek Kruh Starodružiníků například roku 1922 vydal *Umělecký almanach legionářský* a o rok později publikoval Rudolf Medek pod patronací Památníků odboje *Legionářský almanach 1923*. Symbolické poděkování

Národ legiím (1921).

českých spisovatelů, umělců a osobností legionářům zaznělo v almanachu *Národ legiím* (1921). Další legionářské almanachy vznikaly za redaktorské péče hlavních legionářských spisovatelů Rudolfa Medka, Josefa Kopty a Františka Langera k výročním slavným bitev, například *Zborovským hrdinům*

hrst vzpomínek (1927), *Zborov 1917–1937* (1937), *Od Zborova k Bachmači* (1938).

Zásadní almanachová produkce meziválečného období byla spjata se jmény literárního a výtvarného kritika, teoretika umění a redaktora Karla Teigeho (1900–1951), básníka, prozaika, novináře a překladatele Jaroslava Seiferta (1901–1986) a básníka a překladatele Františka Halase (1901–1949). Vizualně výrazné almanachy vznikaly také v rámci činnosti výtvarníků a grafiků, zejména Adolfa Hoffmeistera (1902–1973) a Josefa Čapka (1887–1945), kteří se podíleli nejen na obsahové stránce, ale i na grafické úpravě a ilustracích. Jméno Karla Teigeho je úzce spjato s meziválečnou avantgardou; objevuje se v tirážích i obsazích řady almanachů a sborníků. Přispíval především teoretickými texty, glosami a statěmi a u několika stěžejních publikací se podílel také na redakci a typografické úpravě. Patří k nim například *Revoluční sborník Devětsil* (1922), *Disk* (1923, 1925), *Almanach Kmene 1930/31* (1930), *Surrealismus v diskusi* (1934) či *Socialistický realismus* (1935). Výraznou osobností avantgardy byl rovněž Teigeho přítel a vrstevník Jaroslav Seifert, spoluzakladatel Uměleckého svazu Devětsil. Společně redigovali *Revoluční sborník Devětsil* (1922) a *Disk* (1923, 1925). Seifert se dále ujal redakce dvou ročníků *Almanachu Kmene* (1934–1935, 1937–1938), které sledovaly literární produkci členů sdružených kolem Klubu moderních nakladatelů. Spoluredigoval také almanach *Španělsku*, reflektující tamní krvavý ozbrojený konflikt (1937), nebo oslavný sborník *Básníku Karlu Tomanovi* (1937); básněmi, úvody či doslovy přispěl do řady dalších publikací.

Literární almanachy za okupace: Mezi cenzurou a identitou

Vznik Protektorátu Čechy a Morava a následné vypuknutí druhé světové války vedly k postupnému omezování literární produkce, způsobenému zejména zostřující se cenzurou a nedostatkem materiálních i pracovních zdrojů. Většina

almanachů a literárních sborníků vycházela do přelomu let 1940 a 1941, přesto se několik titulů objevilo i později. Spisovatelé se na nové podmínky jistým způsobem adaptovali; do jejich tvorby se promítla skrytá symbolika i návrat

k národu, národní historii, tradicím, literatuře a jazyku. V daném kontextu almanach fungoval jako prostředek uchování kulturní identity.

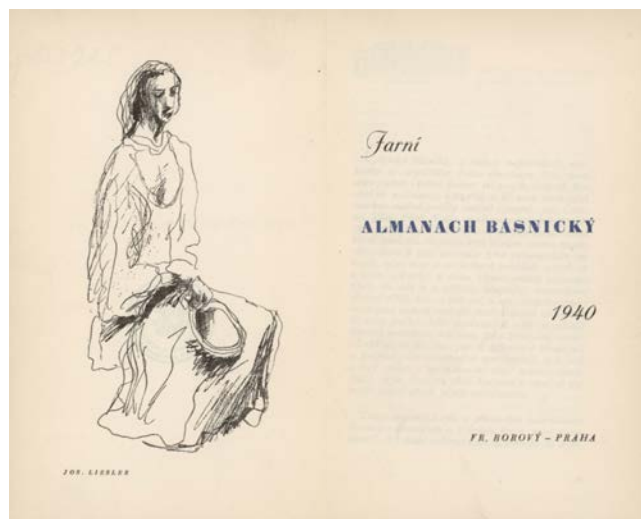
V tomto období se výrazněji prosazovala generace nejmladších autorů, a to jak prostřednictvím sborníků začínajících autorů, jako byla *Chvála slova* (1940), v níž její pořadatelé vzdali hold mateřštině, nebo sborník nejmladších moravských autorů *Podání ruky* (1943), uspořádaný Václavem Pletkou, tak prostřednictvím středoškolských a absolventských almanachů (např. *Almanach kyjovských studentů*, 1940, nebo básnický almanach kolínských studentů *Pozdravujeme jaro!*, 1940).

Mezi významnější tisky patřily dvě literární členské prémie Umělecké besedy: sborník poezie *Země krásná* (1940) a *Literární, výtvarný a hudební sborník Kruh* (1941). Z literárního hlediska k nejhodnotnějším publikacím tohoto období náležely sborník realistů sdružených kolem zakázaného časopisu *Kultura doby Nový realismus* (1940) a především básnický almanach čtrnácti mladých autorů *Jarní almanach básnický 1940* (1940), který uspořádal a předmluvou opatřil

Václav Černý a jenž je spjatý s uměleckou Skupinou 42 a literární skupinou Ohnice.

Tato tvorba se dále rozvíjela v publikačních výstupech literárních soutěží (např. *Mladá Morava*, 1940; *Písně za pluhem*, 1940; *Im Kranz der Berge*, 1942; *Prameny víry*, 1943) nebo ve sbornících pohádek a prózy, jako byly tematicky laděné pohádkové sborníky *Čeští spisovatelé českým dětem* Jana Šnobra (1941–1942), *Milostný kruh* (1941) či *Kamenný orchestr* (1944).

Vedle domácí produkce existovaly také almanachy vydávané v exilu, z nichž k nejdůležitějším patřil anonymní protinacistický básnický almanach *Hlasy domova*. Básně, které shromáždili František Halas, Josef Hora a Václav Černý, z protektorátu do Paříže ilegálně převezl spisovatel Jiří Mucha. Almanach poprvé vyšel roku 1940 v Paříži v edici časopisu *Československý boj* s vinětou Adolfa Hoffmeistera, následně také v Chicagu.¹⁶ Další almanachy a sborníky vznikaly mezi emigranty žijícími ve Velké Británii a Spojených státech amerických (např. *Z lyriky války*, Londýn 1941; *Zítřek*, New York 1942–1944).¹⁷

Jarní almanach básnický 1940 (1940).

- 16 V Československu byl almanach publikován po válce pod názvem *Křik koruny české* (1947), tentokrát již s uvedením autorů Františka Halase, Vladimíra Holana, Josefa Hory, Rudolfa Medka, Karla Tomana.
- 17 Česky psané almanachy vycházely za hranicemi českých zemích také do roku 1938, zejména v době monarchie, především na Slovensku a ve Vídni, kde žila početná česká menšina a působili zde čeští studenti a pedagogové. K významnějším titulům náleží například *Dunaj* (Viedeň 1861), *Nezabudky Vídeňské* (Viedeň 1864), *Nitra* (Skalice 1876; Turčiansky Svätý Martin 1877), *Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin Al. Vojt. Šembery* (Viedeň 1877) nebo *Almanach Akademického spolku ve Vídni 1868–1908* (Viedeň 1909).

Moravské literární almanachy

Protože se literární činnost na Moravě vyvíjela odlišně než v Čechách, zejména v Praze, bude zde z hlediska almanachové produkce stručně nastíněna. Situace na Moravě byla výrazně ovlivněna národnostním složením obyvatelstva, převahou německého středního školství, absencí univerzity i úzkými vazbami na Vídeň. Pokud pomineme německy psané almanachy, nesou určité znaky almanachu *Múza Moravská* (1813) a *Hlasy Moravanů u příjezdu Jeho Císařské výsosti arciknížete Františka Karla do Olomouce* (1845).

Literární almanachy vydávané na Moravě byly zpravidla spojeny s okruhem katolických kněží a učitelů. Tyto publikace měly často podobu kolektivních sborníků, v nichž naučné a odborné statě doplňovala poezie a próza. Tematicky převažovala křesťanská problematika, zejména cyrilometodějská tradice a odkaz Velké Moravy (např. *Život svatých Cyrilla a Methodia, apoštolů slovanských*, 1857; *Věnc. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra pomocí mladších spisovatelů Moravských*, 1860; *Slavnostní almanach učitelů na jubilejní rok 1863, 1863*; *Slavnostní album Cyril a Metoděj*, 1864; *Sborník svatomethodějský*, 1884; *Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na svatomethodějský rok*, 1885). Katoličtí kněží, vysvěcení i studující v seminářích, vydali například almanachy *Růže Sušilova* (1885) nebo *Almanach bohoslovců olomuckých* (1886). Na konci 19. století, pod vlivem moderny, vydala skupina autorů péčí hlavního redaktora Sigismunda Boušky básnický almanach *Pod jedním praporem* (1895).

Absolventi prvních slovanských gymnázií, založených v Brně a Olomouci roku 1867, začali orientovat svou pozornost místo Vídně na pražské vysokoškolské ústavy. Moravští studenti v Praze zakládali akademické spolky, například Moravskou besedu, která stála za vydáváním almanachu *Zora* (1877, 1878, 1885). Ve 20. století se literární činnost přesouvala do prostředí spolků. V souvislosti s almanachovou produkcí lze zmínit zejména v Olomouci sídlící *Družinu literární a uměleckou* (např. *Ratolesť olivová*, 1917; *Dante a Češi*, 1921; *Poselství*, 1938), v Brně *Moravské kolo* spisovatelů

Slavnostní album Cyril a Metoděj (1864).

(*Na ouvrati*, 1913; *Pozdrav Moravy bratřím v poli*, 1915; *Moravští básníci rakvickým dětem*, 1936; *Čtvrt století Moravského kola spisovatelů*, 1937), *Literární skupinu* (*Sborník Literární skupiny*, 1923) a brněnskou pobočku *Devětsilu* (*Disk*, 1925).

Příležitostné personální almanachy

Specifickou a významnou skupinu v rámci almanachové produkce představovaly příležitostné almanachy vydávané na počest významných osobností, případně k jejich jubileím, úmrtím či jiným pamětním událostem. Tyto publikace stály na pomezí literárního sborníku, pamětního a reprezentačního tisku a plnily funkce přesahující čistě estetickou rovinu.

Do roku 1918 se profilovala kategorie tzv. císařských slavnostních či jubilejních almanachů.¹⁸ Tento typ publikací lze chápat nejen jako literární výstupy, ale také jako nástroj reprezentace a symbolické komunikace mezi českou kulturní sférou a státní mocí. K prvním patřily výše zmíněné oslavné „hlasy“, vydávané k výročím či mimořádným událostem (např. *Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, na památku čtyřicetiletého slavného panování J. M. císaře a krále Františka I.*, 1832; *Hlasy vlastenců při radostném vítání JJ. Císařských Královských Majestátů Ferdinanda I. a Marie Anny v Praze*, 1835; nebo *Hlasy duchovenstva k jejich císař. král. majestátům, Ferdinandovi a Marii Anně při slavnosti korunování*, 1836). Jako upomínku na pražskou návštěvu novomanželského panovnického páru Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské vydalo Museum království českého almanach *Perly české* (1855). Almanachy obdobné povahy, vydávané k výročním nástupem na trůn, při příležitosti sňatků či k jejich výročí, vycházely s nejvyšší intenzitou zejména ke konci 19. století (např. *Fest-Album zum 27. Februar 1856*, 1856; *Komenius*, 1879; *Boleslavsko*, 1881; *Kytice od Metuje*, 1881; *Kytice od Otavy*, 1881; *Almanach pro mládež ku oslavě jubilea čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, 1888; *V den slavný*, 1888; *Věneček vavřínový*, 1888; *Věneček*, 1888; *Jubilejní kytice*, 1898; *K stupňům trůnu*, 1915). Lze v nich sledovat propojení projevů loajality k monarchii a české národní historie a kultury. Čeští básníci a spisovatelé se podíleli také

Perly české (1855).

na kolektivních publikacích vydávaných v hlavním městě monarchie, např. *Oesterreichisches Frühlings-Album 1854* (1854) nebo *Das Kaiser-Album Viribus unitis* (1858).

Kategorie personálních almanachů se nesoustředila pouze na panovnickou rodinu. Ve druhé polovině 19. století, pomineme-li almanachy vydané k tisíciletému výročí příchodu Cyrila a Metoděje (1863) a k výročí úmrtí Metoděje, prvního moravského biskupa (1885), se výrazněji prosadily almanachy věnované osobnosti „učitele národů“ Jana Amose Komenského. Dva z nich vyšly nákladem pardubické nakladatelské a tiskařské firmy Františka Hoblíka (*Národ Komenskému*, 1892; *Palma věkův*, 1892), další vydal Učitelství ve Vizovicích pod názvem *Slavnostní almanach moravského učitelstva k jubileu třistaleté ročnice Jana Amosa Komenského* (1892). Vzpomínkové a oslavné personální almanachy zaměřené na významné osobnosti literárního, kulturního, uměleckého, odborného či politického života vycházely od poslední třetiny 19. století (např. k poctě básníka Adolfa Heyduka *Památník*

¹⁸ Kategorizuje je například literární historik Jan Voborník, viz Voborník, Jan. *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848-1898. Padesát let české literatury*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 71.

vydaný ve prospěch „Heydukovy nadace“, 1887; *Almanach na počest osmdesátých narozenin Rybičkových*, 1892), v početnějším rozsahu pak v období první republiky, často v podobě bibliofilii či nízkonákladových tisků. Patří k nim například *In memoriam Jiřího Wolker* (1924), *T. G. M.: verše* (1936),

Básníku Karlu Tomanovi (1937) nebo *Za Viktorem Dykem* (1938). Tyto publikace plnily nejen funkci oslavnou, pietní či vzpomínkovou, ale zároveň přispívaly k utváření kulturní paměti a k jisté kanonizaci vybraných osobností.

Spolkové literární almanachy

Významným rysem almanachové produkce byla její úzká vazba na instituce a spolky.¹⁹ První spolková sdružení (zejména kulturně-vzdělávací, debatiní a hospodářská) vznikala již na konci 18. století, jejich činnost však byla v období tzv. bachovského absolutismu výrazně omezena či zcela potlačena. Zlom přinesla až rakouská porážka u Solferina roku 1859, která vedla k odvolání ministra vnitra Alexandra Bacha a otevřela cestu k proměně politických poměrů. Po vydání *Říjnového diplomu* a přijetí *Schmerlingovy únorové ústavy* se Rakousko proměnilo v konstituční monarchii, což umožnilo rozvoj intenzivního spolkového života. Vznikaly spolky zájmové, profesní, vzdělávací, podpůrné i umělecké, z jejichž činnosti vzešla také řada literárních almanachů. Tyto publikace měly zpravidla příležitostný charakter a byly vydávány k významným událostem či výročím; plnily především reprezentativní funkci. Almanachy vzniklé z činnosti literárních a uměleckých spolků byly představeny v předchozích kapitolách.

Z literárního hlediska měly největší vliv spolky s celonárodním dosahem, nicméně i regionální sdružení a jednoty stály za vznikem podnětných publikací. Příkladem může být almanach *Na pomezí* (1885), vydaný českou menšinou organizovanou v České besedě v převážně německých Teplicích, dále *Kvítí různých zahrad Besedy v Prostějově* (1920), *Almanach „Prácheňského kraje“ k dvacetiletému jubileu krajinského spolku*

Za praporem sokolským (1887).

¹⁹ Více např. LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. Praha: Libri, 1999. 463 s. EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. 463 s.

Prácheň (1925) či dva ročníky sborníku *Druza* (1932–1933), který vydala Podbrdská kulturní společnost v Příbrami.

Do almanachové produkce se výrazně promítla také činnost tělovýchovné jednoty Sokol a jejích regionálních poboček, které začaly postupně vznikat poté, co v únoru 1862 došlo k úřednímu schválení stanov a co se sešla první valná hromada. První literárně významnější almanachy připravili členové Sokola z řad literátů a umělců v osmdesátých letech 19. století: v Praze například Ignát Herrmann a Rudolf Kutina uspořádali almanach *Z brku sokolího* (1886), o rok později pak Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický a František Ženíšek vydali *Za praporem sokolským* (1887), v Novém Městě nad Metují sestavil Jan Karel Hraše publikaci *Sokol od Pomezí* (1887) a vysokomýtský Sokol vydal almanach *Pod perutí Sokola* (1888). Vedle těchto literárních almanachů vznikaly

také četné jubilejní publikace a památníky, které měly spíše dokumentační charakter a obsahovaly především historické přehledy a zprávy o činnosti, doplněné básněmi a osobními vzpomínkami. Katolický tělovýchovný spolek Orel, založený roku 1909, vydal jediný literární almanach, a sice *Orelský almanach*, který vyšel u příležitosti prvního poválečného sletu v Brně roku 1922.

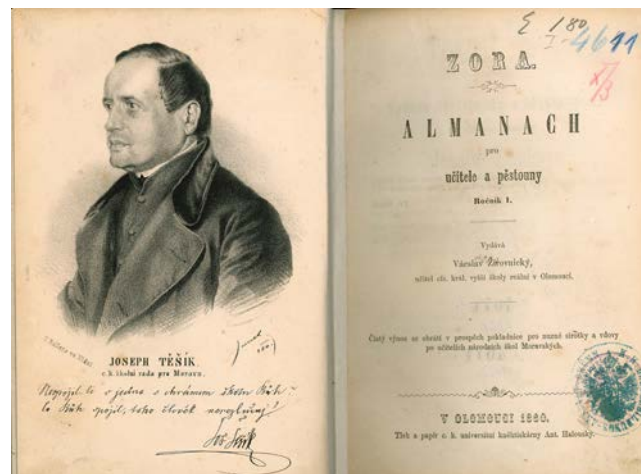
Almanachová produkce zasahovala i specificky vymezené skupiny čtenářů. Spolek českých stenografů v Hradci Králové vydal roku 1885 *Almanach těsnopisný*. Pro nevidomé čtenáře připravil Odbor pro slepecký tisk český roku 1916 almanach *Jitřenka válečným slepcům*, který se zároveň stal první českou knihou tištěnou Braillovým písmem.

Samostatně budou dále rozebrány učitelské, studentské, akademické a církevní literární almanachy.

Učitelské literární almanachy

Mezi učitelské almanachy lze zařadit jednak publikace, jejichž redaktoři a autoři byli spojeni s učitelským povoláním, jednak almanachy vydávané Ústřední Maticí školskou, jednou z jejích poboček nebo jiným učitelským spolkem. Vedle této skupiny existovaly také almanachy věnované podpoře její činnosti, jejichž výtěžek byl určen na výchovu a vzdělávání českých dětí. Učitelské almanachy vykazovaly řadu společných rysů: propojovaly literaturu s pedagogikou a národní ideologií a kladly důraz na vzdělávání a osvětu, přičemž literární tvorba učitelů zde plnila nejen estetickou, ale i didakticko-etickou funkci.

K prvním vzdělávacím almanachům tohoto typu patří *Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů a učitelů*, který ve dvou svazcích roku 1824 vydal pedagog a kněz Josef Liboslav Ziegler (1782–1846) nákladem hradeckého tiskaře Jana Hostivíta Pospíšila. Na Moravě mezi první příklady náležely dva ročníky almanachu pro učitele a pěstouny *Zora* (1860–1861), které v Olomouci sestavil a vydal profesor vyšší reálné školy Václav Žirovnický (1818–1880).

Zora. Almanach pro učitele a pěstouny (1860).

Učitelé se věnovali také příležitostně jubilejní produkci. Roku 1863 vydal v Brně učitel Antonín Konstantin Víták (1835–1906) *Slavnostní almanach učitelský na jubilejní rok 1863*, reflektující cyrilometodějskou tradici. Podobně byl

koncipován i *Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na svatomethodějský rok 1885* Františka Bayera (1853–1925). Také další almanachy vznikající z mimoškolní činnosti učitelů byly často vázány na výroční příležitosti, ať již spojené s panovnickou rodinou (např. *Komenius z roku 1879* připomínal výročí sňatku Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské), nebo s osobností Jana Amose Komenského (např. *Slavnostní almanach moravského učitelstva k jubileu třistaleté ročnice Jana Amosa Komenského*, 1892).

Studentské a akademické almanachy

Formát almanachů byl hojně využíván středoškolskými i vysokoškolskými studenty od šedesátých let 19. století až do konce sledovaného období. V rámci almanachové produkce byla obecně preferována básnická tvorba, která byla historicky považována za hodnotnější literárně-umělecký projev; ve většině studentských almanachů proto převažovala poezie nad ostatními žánry. Vysokoškolští studenti zároveň patřili mezi časté autory klíčových generačních a manifestačních almanachů, které zde ponecháme stranou nebo zmíníme pouze okrajově.

K prvním básnickým almanachům, který se názvem hlásí ke studentstvu, patří *Almanach českého studentstva*, vydaný roku 1869 Akademickým čtenářským spolkem u příležitosti jeho dvacátého výročí; obsahuje verše převážně mladých autorů ve věku kolem dvaceti let. Mezi nejvýznamnější patří tři ročníky almanachu moravské omladiny *Zora* (1876, 1878, 1885), vydané Moravskou besedou v Praze, do nichž přispívali také studenti prvních slovanských gymnázií v Brně a Olomouci. V návaznosti na *Zoru* vyšel roku 1879 společný almanach českých a moravských studentů *Almanach české omladiny*. Moravští středoškolští studenti v Brně zároveň vydali roku 1883 konkurenční *Zoru*, která však nedosahovala literární úrovně původního projektu. Pod vlivem

Většina nejstarších učitelských almanachů je spjata s Moravou, výjimku představuje např. *Z české školy. Almanach našeho učitelstva* (1884), vydaný v Českém Brodě redakcí Čenka Tondera (1859–1934). Z činnosti Ústřední Matice školské nebo na její podporu vznikla řada dalších almanachů, například *Na památku. Výstavní dar Ústřední Matici školské* (1891), *Morava svým maticím* (1897), *Upomínka na jubilejní slavnost pořádanou k oslavě 20letého trvání Ústřední Matice školské ve dnech dne 15., 16. a 17. června 1900* (1900) nebo *Ústřední Matici školské na oslavu 25l. činnosti 1880–1905* (1906).

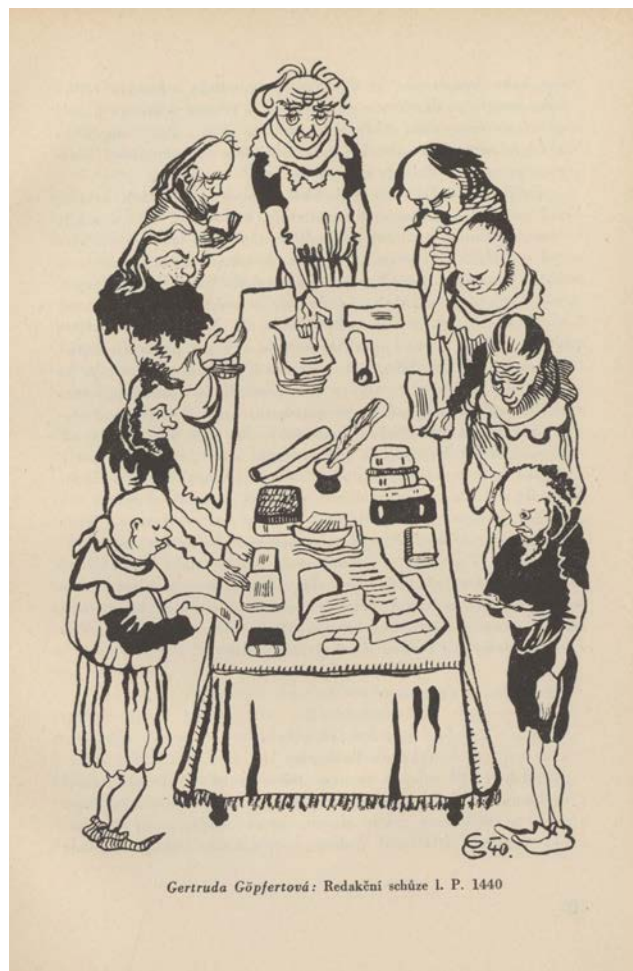
středoškolského pedagoga Aloise Jirásky vznikl rovněž litomyšlský almanach *Z mladých snů* (1881). Knihkupec František Bačkovský uspořádal roku 1882 *Album původních prací literárních českého studentstva*, obsahující převážně básně třiatřiceti středoškolských a vysokoškolských autorů. Moravští studenti z Brna, Kroměříže a Hranic vydali roku 1904 almanach *Natrháno na cestě k životu*.

Literární almanachy vydávaly také studentské a akademické spolky, které v nich prezentovaly tvorbu svých členů (např. *Almanach Spolku akademiků pardubických*, 1909; *Almanach vydaný v upomínku 10letého trvání „Dobroslava“*, 1888; na něj navazující *Vzpomínky „Dobroslava“ 1878–1903*, 1903; *Lyrický almanach Dobroslava*, 1933; *Almanach lounského studentstva*, 1921; *Almanach kutnohorského studentstva*, 1924; plzeňský almanach *Vzdor*, 1928; *Almanach Akademického klubu „Palacký“ ve Valašském Meziříčí*, 1935). Ještě na počátku čtyřicátých let, před nástupem tvrdých nacistických represí, studenti vydali několik básnických či beletristických almanachů, například *Almanach kyjovských studentů* (1940), *Pozdravujeme jaro!* (Kolín 1940), *Básnická žeň* (Kutná Hora 1941) nebo *Červen* (Polička 1941).

Specifickou skupinu tvořily almanachy vydávané v návaznosti na studentské slavnosti. U příležitosti

Všestudentských slavností, které se konaly v květnu či červnu v letech 1904–1908, vycházel *Studentský almanach*, přičemž pouze první dva ročníky měly výrazně literární charakter. Této akci předcházely například jubilejní akademické slavnosti konané 26. až 29. května 1899, při jejíž příležitosti vyšel vzpomínkový almanach *Majales* (1899), který zachycoval atmosféru vysokoškolského života druhé poloviny 19. století. Na tradici majálesových studentských slavností navázaly další publikace, například litomyšlský *Majales* (1907) či chrudimské almanachy z let 1908 a 1919.²⁰

Vedle toho existovaly také absolventské almanachy, zpravidla nízkonákladové. Patří k nim například *Almanach pražských abiturientů* (1892), na jehož přípravě se podílel spisovatel Václav Lípa, nebo publikace *Z našeho alba* (1902), vydaná klatovskými abiturienty. V meziválečném období vydávaly maturitní třídy samy, prostřednictvím školních ústavů nebo přidružených spolků vlastní almanachy jako vzpomínku na studium (např. *Červen*, Příbram 1927; *Před rozchodem* 1923–27, Chrudim 1927; *Almanach abiturientů učitelského ústavu v Hořovicích* 1924–1928, Hořovice 1928; nebo almanachy sestavované studenty Českého státního reálného gymnázia na Smíchově *Almanach VIII. A* 1930 nebo *Almanach VIII. B* 1932). Je pravděpodobné, že část těchto nízkonákladových publikací se v paměťových institucích nedochovala nebo dosud nebyla systematicky zpracována.

Gertruda Göpfertová: Redakční schůze I. P. 1440

Almanach kyjovských studentů (1940).

20 JERÁBEK, L., ed. *Almanach slavností „Majales“ studentstva chrudimského 1908*. Chrudim: Výboru slavností Majales, 1908. 103 s. *Almanach chrudimského studentstva na Majales roku 1919*. Chrudim: Všestudentský výbor pro Majales, 1919. 43 s.

Církevní literární almanachy

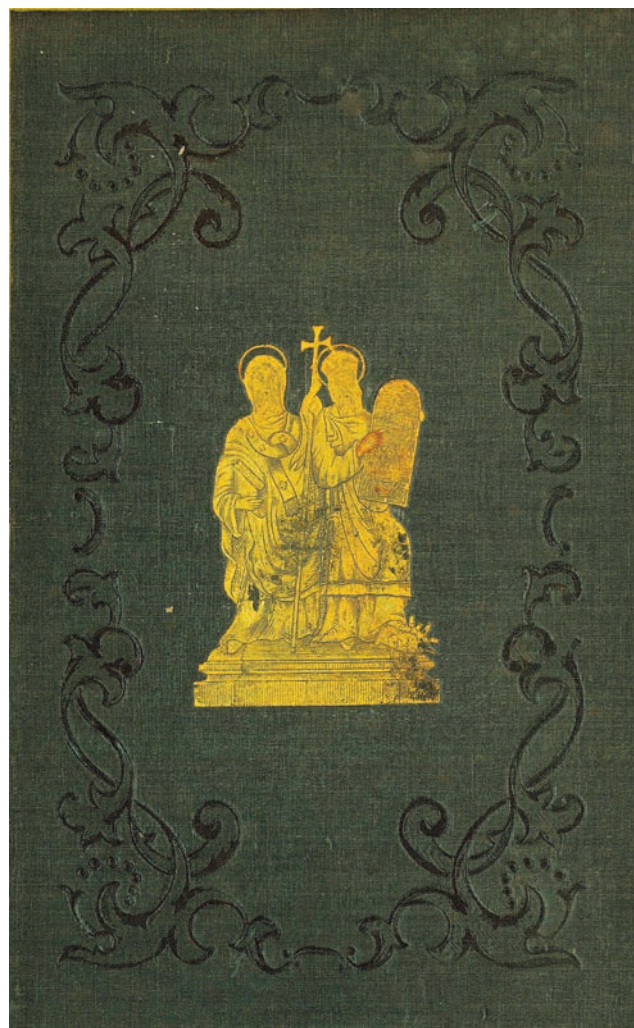
Kategorie literárních církevních almanachů, v níž se prolínají víra, národní identita, historie a literatura, měla silnou tradici zejména na Moravě. Tyto almanachy představují specifický proud, v němž se poezie a próza stávají součástí náboženské a kulturní identity. Za první moravský almanach katolických básníků bývá označován sborník věnovaný cyrilometodějské tradici *Život svatých Cyrilla a Methodia, apoštolů slovanských*, vydaný v Brně roku 1857 nákladem spolku Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.

Studenti katolických bohosloveckých seminářů zakládali literární spolky a v rámci jejich činnosti vydávali almanachy. Jedním z nich byla brněnská *Růže Sušilova* (1885), reagující na výročí Metodějovy smrti a vydaná stejnojmennou jednotou hlásící se k literárnímu odkazu národopisného sběratele Františka Sušila; tato jednota roku 1888 publikovala také *Almanach bohoslovců slovanských v Rakousku*. Cyrilometodějské tradici se věnovali rovněž olomoučtí bohoslovci (*Almanach bohoslovců olomouckých*, 1886); kteří později vydali i jubilejní sborník *Stadium. Jubilejní almanach Stojanovy Literární Jednoty bohoslovců* (1928). Výroční literární almanachy vydávaly i další církevní spolky, například královéhradečtí bohoslovci (*Almanach 1878–1898*, 1898) či českobudějovičtí bohoslovci (*Almanach česko-budějovických bohoslovců*, 1913).

K významným příležitostným tiskům patří almanachy vydané na počest vyhlášení dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie (1854), například *Matce Boží* (1904) olomoucké literární jednoty bohoslovců či *Almanach mariánský*, sestavený teologem Antonínem Podlahou zároveň jako upomínka na Mariánský kongres roku 1905.

Vedle katolického prostředí vznikaly almanachy i v rámci evangelické církve; například Bohumil Molnár a František Fuxa vydali tři ročníky almanachu *Biblí k svobodě!* (1881–1883).

Nejvýznamnějším literárním básnickým katolickým almanachem byl titul *Pod jedním praporem* (1895), spjatý s hnutím Katolické moderny. Vydala jej skupina

Život svatých Cyrilla a Methodia, apoštolů slovanských (1857).

kněží a básníků – Sigismund Bouška, Xaver Dvořák, Karel Dostál-Lutinov a František Skalík –, kteří usilovali o přiblížení tvorby katolických autorů moderním literárním směrům. Katoličtí duchovní zároveň pravidelně přispívali do řady dalších literárních almanachů, čímž se aktivně podíleli na širším literárním dění.

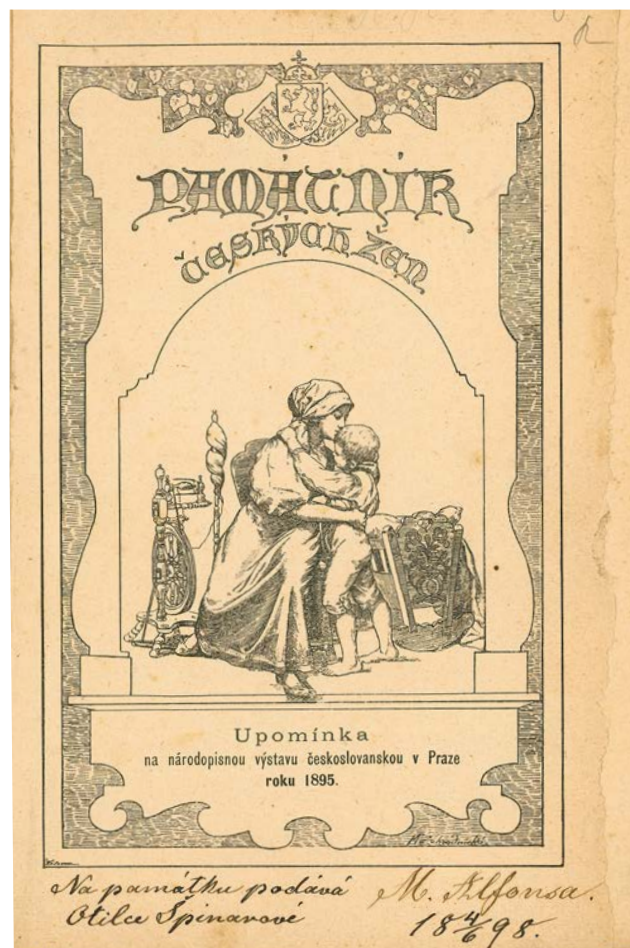
Ženské literární almanachy

Jedním z prvních almanachů, který byl svým zaměřením orientován na ženské publikum a mladší čtenáře, byl výše zmíněný almanach *Vesna*, vydávaný v Praze v letech 1837–1839 nákladem Jana Hostivíta Pospíšila.

Od počátku čtyřicátých let 19. století vydávali čeští vlastenci při příležitosti národních bálů drobné básnické knížečky almanachové povahy, které vedle literárních textů obsahovaly také taneční pořádek a byly rozdávány návštěvnícům při vstupu. První a nejvýznamnější, *Pomněnky*, pořádal básník, dramatik a novinář Josef Kajetán Tyl (1808–1856) pro plesy v letech 1841–1846. Z literárního hlediska jsou klíčové první tři ročníky; v pozdějších svazcích (1844–1846) došlo k proměně obsahu, okruh autorů se zúžil a větší prostor získala próza. Z hlediska sledovaného tématu je však zásadní ročník 1843, neboť představuje první český almanach složený z básní autorek. Již v dobové, ale v i pozdější recepci se však objevily pochybnosti o skutečném pohlaví autorů některých textů (např. v případě Magdaleny Dobromily Rettigové).

Pokus o vydání samostatného ženského almanachu se objevil také na přelomu let 1844–1845, kdy se skupina českých básnířek a spisovatelek v čele s Boženou Němcovou snažila sestavit vlastní sborník. Tento projekt však ztroskotal na obtížném a zdlouhavém shromažďování vhodných textů.²¹

Ženy s vydavateli almanachů spolupracovaly již dříve, jejich podíl na obsahu však zůstával minimální. Výraznější prostor získaly až ve druhé polovině 19. století. V rámci emancipační edice Jana Otty *Ženská bibliotéka* sestavila roku 1874 Sofie Podlipská almanach *Souzvuk*. Přestože byl určen především čtenářkám, z hlediska autorského zastoupení nešlo

Památník českých žen (1895).

o čistě ženský almanach – vedle čtyř autorek zde publikovalo i šest mužů.

Plně ženský autorský kolektiv se uplatnil například v almanachu *Slovanský bazar*, uspořádaném pražskými dívkami v rámci benefičního jarmarku roku 1890, jehož výtěžek byl určen Ústřední Matici školské. Podobně koncipovaný byl i *Památník českých žen* (1895), vydaný při příležitosti Národopisné výstavy československé, který obsahoval literární práce třiatřiceti českých básnířek, spisovatelek a filantropek.

²¹ Viz korespondence Bohuslavy Rajske s manželem Ladislavem Čelakovským a Boženou Němcovou. ČELAKOVSKÝ, František, RAJSKÁ, Bohuslava. *Z let probuzení. Kniha druhá, Listy Fr. Lad. Čelakovského a Bohuslavy Rajske 1844–1845*. Praha: J. Otto, 1872. 147 s.; RAJSKÁ, Bohuslava, NĚMCOVÁ, Božena. *Z let probuzení. Kniha třetí, Vzájemné dopisy Antonie Čelakovské (Bohumily Rajske) a Boženy Němcové 1844–1849*. Praha: J. Otto, 1873. 76 s.; BAČKOVSKÝ, František. K dějinám českých almanachů. *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu*. 1888/1889, roč. 5, č. 6, březen 1889, s. 407.

Spisovatelky a básnířky se výrazněji prosazovaly v almanaších vydávaných ve prospěch Ústřední Matice školské (např. *Almanach dámského odboru pro Prahu*, 1897; *Literární upomínka na jarní slavnost slovanskou*, 1903). Také dámské dobročinné spolky využívaly formát almanachu jako prostředek získávání finančních prostředků (např. *O bídě lidské*, Brno 1889–1890; *Chudobky*, Polička 1895; *Jesle*, Mladá Boleslav 1904), podíl ženské autorské tvorby však stále zůstával omezený.

Literární almanachy pro děti a mládež

V poslední čtvrtině 19. století se almanachová produkce výrazněji zaměřila také na dětského čtenáře. Literární almanachy určené dětem a mládeži obsahovaly vedle básní, povídek, pohádek, pověstí či bajek rovněž populárně-naučné, výchovné a moralizující texty. Nedílnou součástí těchto publikací bývala obrazová příloha, často původní, která posilovala jejich didaktickou i estetickou funkci.

První almanachy pro nejmladší čtenáře sestavovali převážně redaktoři s pedagogickou praxí a učitelé z různých typů škol. Významným příkladem je devítisvazkový almanach pro československou mládež *Kytice* (1878–1905), vydávaný nákladem Františka A. Urbánka, který uspořádali učitelé Martin Weinfurt (1832–1890) a František Antonín Zeman (1838–1916); poslední ročník redigoval Ladislav Benýšek (1860–1941). Nákladem pražské Besedy učitelské vyšel roku 1887 almanach *Jiříčky*. S obdobným autorským okruhem, jaký se objevil v *Jiříčkách*, spolupracoval také učitel a popularizátor Jan Dolenský (1859–1933), který pro knihkupce a tiskaře Bedřicha Stýbla sestavil tři sborníky určené dětskému čtenáři – *Hvězdičky* (1892), *Sedmikrásky* (1892) a *Jitřenka* (1894) –, kombinující beletrii s naučnými a zábavnými texty.

Významná část produkce almanachů pro děti a mládež vznikala mimo Prahu, u regionálních vydavatelů a tiskařů.

Pro pražské nakladatelství Františka Šimáčka sestavila spisovatelka Vilma Sokolová (1859–1941) dva svazky almanachu pro dívky *Dívčí svět* (1893, 1900), v nichž již převažoval podíl ženských autorek; druhý svazek byl zároveň koncipován jako pocta zesnulým spisovatelkám Sofii Podlipské a Karolině Světlé. Almanach podobného typu připravila roku 1913 také prozaička a publicistka Olga Fastrová (1876–1965) pod názvem *Boudoir*.

V Pardubicích vydali učitelé František Hrnčíř (1860–1928) a Jan Fišer (1843–1893) dva ročníky almanachu *Blahé zlaté mládí* (1884–1885), zatímco ve Valašském Meziříčí spolupracoval učitel a spisovatel Josef Soukal (1852–1928) s nakladatelem Janem F. Šaškem na vydávání řady publikací pro mládež (*Kytice vánoční*, 1886, 1888, 1890; *Kytice jarní*, 1892, 1894).

Vedle výchovné a vzdělávací funkce plnily tyto publikace také roli ideologickou. Dětský čtenář byl veden k loajálnímu postoji k vládnoucí dynastii, což je patrné například u almanachů vydaných roku 1888 u příležitosti čtyřicátého výročí vlády Františka Josefa I. (např. ve Velkém Meziříčí vydaný *Věvec vavřínový* Josefa Soukala, v Pardubicích *Almanach pro mládež ku oslavě jubilea čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.* Františka L. Krátkého a Františka Jiroutky či v Novém Městě nad Metují *Věneček* Stanislava Řeháka).

Výhradně na básnicko-prozaickou tvorbu byly zaměřené například tři ročníky *Vánočního alba*, které v letech 1882–1884 uspořádal a vydal Gustav Dörfel (1855–1902), jemuž se podařilo oslovit přední české spisovatele. Ústřední Matice školská vydala roku 1889 rodinný almanach *Naším dětem*, redigovaný spisovatelem Františkem Tábořským (1858–1940). Pro nakladatelství Josefa R. Vilímka sestavil

Jaro. Almanach pro mládež (1900).

Německy psané literární almanachy

Na území českých zemí na konci 18. století působila vedle česky píšících národních obrozenců, kteří český jazyk teprve postupně navraceli do umělecké a literární sféry, paralelní německá literární kultura, úzce propojená s kulturními centry v německých a rakouských zemích (tehdy součástí širšího prostoru Svaté říše římské národa německého).²² V literární tvorbě německy píšícího obyvatelstva je patrný silný teritoriální patriotismus vztahující se k českým zemím. Jazyková nařízení vydaná na přelomu 19. a 20. století vedla

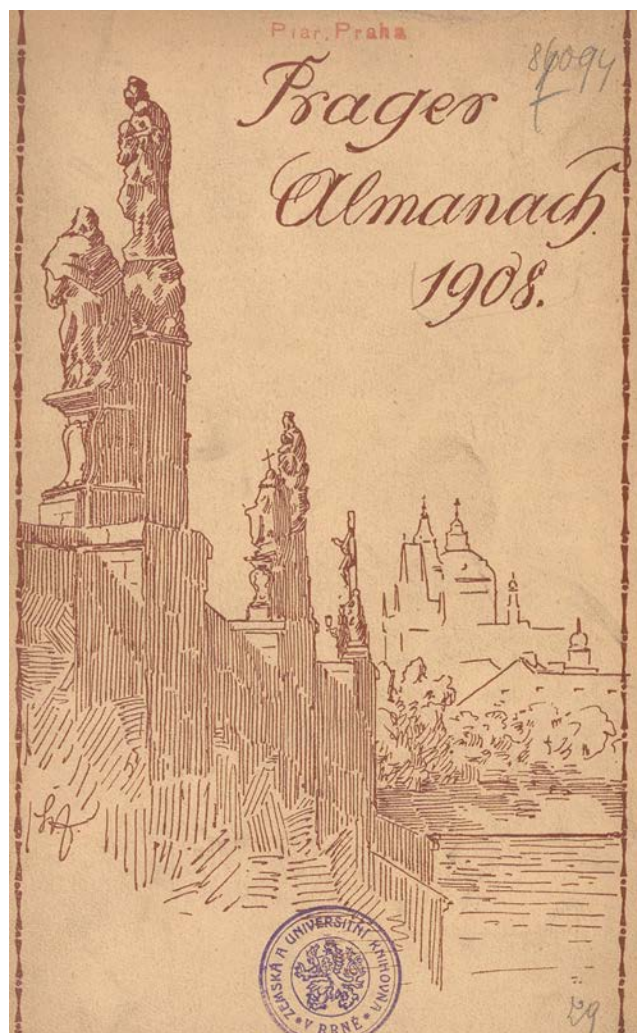
František Serafinský Procházka (1861–1939) hojně ilustrovaný almanach *Vánoce* (1892), propojující literární texty pro děti s folklorní tematikou. Na počátku 20. století vyšel například v nakladatelství Dědictví Komenského almanach *Jaro* (1900), na jehož obsahu se podílela řada předních autorů. V posledním roce první světové války vydal spisovatel Karel Čapek (1890–1938) nakladem Pražské akciové tiskárny první díl pohádkového almanachu *Nuše pohádek*; další dva svazky vyšly v letech 1919 a 1920. Pohádkový žánr se stal prostředkem, který spisovatelům umožňoval tvořit a publikovat i v dobách výrazných restrikcí. K tomuto typu produkce se autoři uchýlovali také v době protektorátu, například v edičním projektu *Čeští spisovatelé českým dětem*, připraveném Janem Šnobrem (1901–1989) a pražským vydavatelem Karlem Boreckým, v jehož rámci vyšlo v letech 1941–1942 pět samostatných svazků pohádek a povídek.

k výraznému vyhrocení vztahů mezi česky a německy mluvícím obyvatelstvem.²³

Hlavní centra německy psané literatury se sice nacházela mimo české země (Vídeň, Lipsko, Drážďany, Berlín, Mnichov atd.), přesto vznikaly původní německy psané literární almanachy pod vlivem Musenalmanachen i v domácím prostředí, zejména v Praze a Brně, později také v dalších městech (Litoměřice, Teplice, Liberec, Nový Jičín atd.). K prvním německy psaným almanachům vydaným v Praze

²² V českých zemích se v odborné sféře a v církevním prostředí používal latinský jazyk, německý jazyk byl roku 1784 zákonem ustaven jako pro úřední styk.

²³ Více k tématu např. SMYČKA, Václav a PETRBOK, Václav (eds.). *Tvoření literaturou. Společné dějiny česky a německy psané literatury českých zemí (1760–1920)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2024. 661 s.

Prager Almanach auf das Jahr 1908 (1908).

patří sborník *Blumen, Blümchen und Blätter* (1787) z tiskárny Jana Nepomuka Ferdinanda Schönfelda nebo dva ročníky básnického almanachu *Erstlinge unserer einsamen Stunden* (1791–1792), vydané v tiskárně Jana Josefa Diesbacha. Tyto publikace reflektovaly místní kulturní prostředí a vedle zahraničních autorů zapojovaly také básníky a spisovatele, kteří v českých zemích skutečně působili. Na Moravě se obdobné tendence poprvé projeví v na sebe navazujících publikacích *Taschenbuch zur Aufmunterung vaterländischer*

Talente (1802), *Taschenbuch für Mähren* (1803–1804) a *Taschenbuch für Mähren und Schlesien* (1808), spojených se jménem brněnského kunsthistorika Arnošta Havlíka (1776–1846).

České a německé intelektuální prostředí bylo v této době přístupné. Mezi autory se objevují osobnosti publikující v obou jazycích (např. Karel Sudimír Šnajdr nebo Ludvík Ritter). Z dochovaných seznamů odběratelů vyplývá, že německy psané almanachy odebírali i čeští obrozenci.

V první polovině 19. století se německy psané almanachy v českých zemích pojily především se jmény spisovatele, dramatika a nakladatele Sebastiana Willibalda Schießlera (1790–1867) a nakladatele a tiskaře Josefa Jiřího Trasslera (1759–1816) a jeho dědiců. Schießler patřil k nejaktivnějším editorům almanachů této doby; jeho jméno je spojeno s almanachy *Aurora* (1811/1812), dvěma ročníky almanachu dramatických her *Thalia* (1826–1827), *Carnevals-Almanach* (1830) a pravděpodobně i s přípravami almanachu *Badebelustigungen* (1827). Vyznačoval se schopností vytvářet síť lokálních autorů a přizpůsobovat obsah různým čtenářským skupinám; do almanachů přispíval jak pod vlastním jménem, tak pod pseudonymy. Na Moravě byla almanachová produkce úzce spjata s nakladatelstvím a tiskařstvím Josefa Jiřího Trasslera a jeho dědiců, působících vedle brněnského sídla také v Opavě, Olomouci, Jihlavě a Krakově.²⁴ Jméno J. J. Trasslera se objevuje již v nakladatelských údajích výše zmíněného *Taschenbuch für Mähren* na rok 1803. Tradiční silné brněnské kulturní vazby na Vídeň se promítly i do almanachové produkce. Například almanach *Feierstunden* (1821–1822) připravili vídeňští redaktori a neobsahoval příspěvky autorů z českých zemí, zatímco pozdější *Philomele* (1825–1826) již zahrnoval několik

²⁴ Jméno Josefa Jiřího Trasslera zůstalo součástí nakladatelských údajů uváděných v publikacích i poté, co zemřel, a řízení podniku převzal jeho syn Jan Kryštof (1787–1845), po němž roku 1831 nastoupil jeho synovec Rudolf Rohrer (1805–1939). Po předčasné smrti Rudolfa Rohrera spravovala tiskárnu za nezletilého syna Rudolfa Maria Rohrera (1838–1914) jeho matka Hedvika Rohrerová (1813–1852). Rudolf Maria Rohrer převzal vedení podniku až roku 1860. Rodina tiskárnu spravovala do znárodnění. Více např. Anderthalb Jahrhunderte Rudolf M. Rohrer 1786–1936. *Die Geschichte einer deutschen Drucker- und Verlegerfamilie*. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1937. 146 s.; VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri, 2008, s. 942.

autorů z Čech a Moravy.²⁵ Na tuto tradici navázali Trasslerovi pokračovatelé z rodiny Rohrer, kteří vydali reprezentativní almanach moravských autorů *Deutsches Dichterbuch aus Mähren* (1892) a v polovině třicátých let se podíleli také na vydání *Sudeten-Almanach* (1936).²⁶

Ve druhé polovině 19. století se výrazněji prosadil také Jan Nepomuk Enders (1815–1877), spisovatel, knihkupec a tiskař působící v Novém Jičíně. Kolem své tiskárny, založené roku 1850, soustředil okruh spolupracovníků převážně z řad rakouských autorů a vydával řadu literárních almanachů a sborníků (např. *Blumen aus dem Oderthale*, 1846;

Rosenblätter, 1855; *Huldigung!*, 1856; *Buch der Laune*, 1861; *Patriotische Dichtungen im Jahre der deutschen Erhebung 1870*). Vlastní tvorbu publikoval rovněž pod pseudonymy Johann von Hradisch či Hans Immergrün.

Ve 20. století se do almanachové produkce zapojil také okruh autorů tzv. pražské německé literatury, například prostřednictvím almanachů *Die Kralle* (1902), *Prager Almanach auf das Jahr 1908* (1908), *Alt-Prager Almanach* (1926–1927) či *Hundert Türme* (1929).

Literární almanach jako kulturní fenomén: Podmínky, funkce a podoby

Periodicita literárních almanachů byla spíše výjimečná a nepravidelná. Přestože redakce často plánovaly pokračování a ohlašovaly další svazky, jejich realizace se podařila jen ojediněle. Kontinuitu komplikoval nedostatek kvalitních příspěvků, obtíže se získáváním nových spolupracovníků i finančních prostředků, stejně jako proměnlivé politické podmínky, cenzurní zásahy a v některých případech sehrál roli také nejednoznačný čtenářský i kritický ohlas.

Významným rysem je častější publikování pod pseudonymy, šiframi či anonymně. Důvody sahaly od cenzurních omezení a zákazů publikování konkrétních autorů přes společenské bariéry (např. v případě středoškolských studentů)

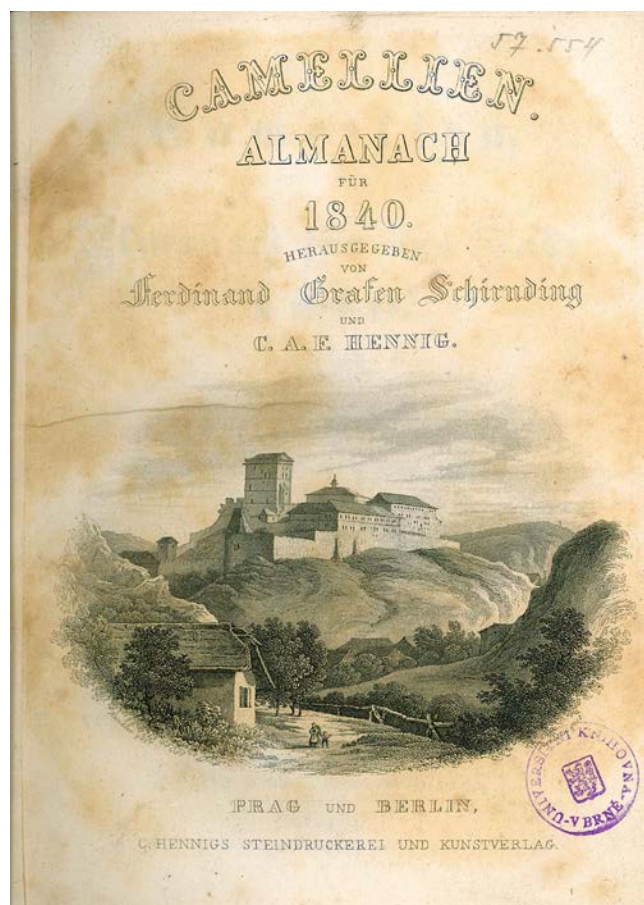
až po vědomé redakční strategie, jejichž cílem bylo vytvořit dojem širší autorské základny. Obsah almanachů byl v různých obdobích výrazně ovlivňován státním dohledem; cenzura zasahovala od jednotlivých slov až po celé texty, přesto však odrážel dobové politické klima i aktuální míru svobody literární produkce.

Řada almanachů nesla dedikaci významným osobnostem nebo institucím, některé měly podobu jednovětého věnování, další byly tematicky koncipované; obsahem, obrazovou přílohou nebo názvem odkazovaly na danou osobnost, ať již šlo o mecenáše, představitele veřejného života, či literární tvůrce.

Významnou funkci plnila rovněž sociální solidarita. Řada almanachů, zejména do roku 1918, směřovala čistý výtěžek z prodeje na dobročinné účely. Vyskytují se také případy, kdy byly almanachy přímo koncipovány jako benefiční publikace (ve prospěch předem určené komunity či instituce). Patří sem například almanachy *Národ sobě* (1880) na podporu výstavby Národního divadla, *Slovanský bazar* (1890) ve prospěch Ústřední matice školské, *Sírotám příbramským* (1892) ve prospěch pozůstalých po obětech důlní katastrofy či almanach *Moravští básníci rakvickým dětem* (1936),

25 Trasslerův podnik vydával vedle literárních almanachů také specializované publikace almanachového typu, například *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesien* (1826–1829) či tematicky zaměřený svazek *Der Tabak in historischer, finanzieller und diätetischer Beziehung* (1828), jenž vedle populárně-naučných statí představil dobovou tematickou poezii.

26 Tiskárna J. J. Trasslera tiskla také českou produkci, např. *Můzu moravskou* (1813), stejně jako Rudolf Maria Rohrer je spojen rovněž s českým výpravným almanachem *Slavnostní album Cyril a Metoděj* (1864).

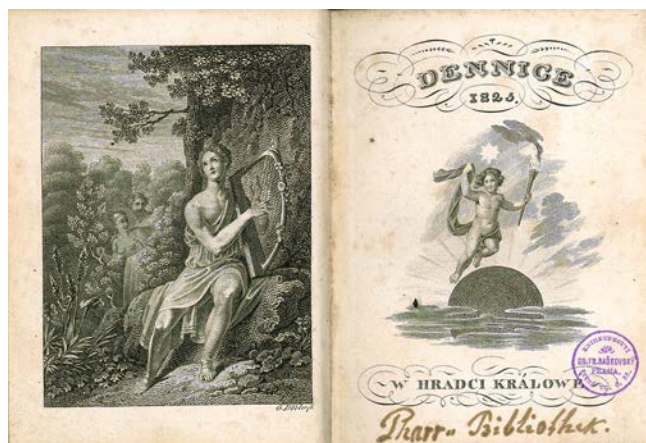
Camellien. Almanach für 1840 (1840).

reflektující tragické utonutí dětí. Vycházely také dobročinné almanachy reagující na zahraniční události a přírodní katastrofy (např. *Slavia*, 1881; *Lublani*, 1896; *Balkánským bohatýrům*, 1913; *Španělsku*, 1937).

Zajímavý aspekt výpovědní hodnoty literárních almanachů představují jejich názvy, jejichž analýza ukazuje, že vytvářejí svěbytný symbolický jazyk úzce spjatý s vývojem literární kultury. V průběhu 19. století dominovala především přírodní metaforika a estetika „sběru“, promítající se do titulů jako *Kytice*, *Kytka*, *Věvec*, *Růže*, *Pomněnky*, *Anemonky*, *Palma*, *Ratolest olivová*, stejně jako v případě německých ekvivalentů *Blumen*, *Blätter*, *Rosenblätter*, *Camellien*. Almanach byl

chápan jako „kytice“ textů – esteticky komponovaný celek složený z různorodých příspěvků –, přičemž tato metaforika odpovídala obrozené snaze o zachycení jazykových a kulturních prvků národa. Další skupinu tvoří názvy odkazující k historickým a mytickým postavám (*Sámo*, *Čech*, *Krok*, *Lada Nióla*, *Zora*, *Krakonoš*, *Cyril a Metoděj*), případně ke slovanské jazykové a kulturní sféře (*Milina*, *Milozor* nebo již zmíněné *Vesna*, *Zora*, *Lada Nióla*), čímž reflektují snahu o zakotvení v národní a slovanské tradici. S tím souvisejí i názvy pracující s motivy času a světla (*Denice*, *Jitřenka*, *Zora*, *Aurora*, *Máj*, *Jaro*, *Novoročenka*), které symbolizují obnovu, naději a nový začátek – almanach zde vystupuje jako znak kulturního i národního obrození. Typickým příkladem syntézy těchto rovin je název *Vesna*, propojující motivy přírodní, časové i mytologické (*Vesna* jako slovanská bohyně jara a mládí). Specifickou kategorií představují názvy akcentující kolektivní hlas a národní identitu (*Hlasy vlastenců*, *Hlasy věrných Čechů*, *Národ sobě*, *Čeští spisovatelé českým dělníkům*), které explicitně tematizují komunitu a zdůrazňují jednotu a solidaritu. Od poloviny 19. století se zároveň prosazují názvy s výrazným programovým nábojem (*Máj*, *Ruch*, *Disk*), fungující jako zkratkovité symboly literárních a ideových směrů. V pozdějším období se objevují tituly odvozené od institucí, komunity nebo účelu (*Almanach Matice školské*, *Almanach českého studentstva*, *Za praporem sokolským*), reprezentující a zdůrazňující instituci a cílovou skupinu. Ve 20. století pak dochází k výrazné proměně: nastupují abstraktní, programově vyhrčené tituly spojené s uměleckými hnutími (*Revoluční sborník Devětsil*, *Surrealismus v diskusi*, *Fronta*). Názvy almanachů tak představují významný interpretační klíč k pochopení jejich funkce i dobového kontextu. Jejich vývoj od přírodní metaforiky přes národní patos až k avantgardní abstrakci odráží širší proměny literární kultury; název zde není pouhým označením, ale prvním gestem, jímž almanach vstupuje do kulturního prostoru.

Dalším významným výrazovým prostředkem almanachů vedle samotného názvu byla jejich typografická úprava a obrazový doprovod. Řada z nich se vyznačovala výraznou výtvarnou složkou, zahrnující rytiny, později především

Denice aneb Novoročenka (1825).

dřevoryty, linoryty, kresby, stejně jako reprodukce výtvarných děl. Některé almanachy bývaly opatřeny náročnější typografií: zdobeným rámováním textu, umělecky pojatými iniciálami, vinětami a ornamenty, kombinací různých typů písma či kvalitními knižními vazbami včetně zlacení obálek a ořízek. Zároveň však značná část uznávaných literárních almanachů zůstávala z typografického hlediska střídma a těchto prvků využívala jen omezeně (např. *Máj*, *Ruch*, *Almanach secese*, *Almanach na rok MCM*). Barevný tisk se – na rozdíl od kalendářové produkce určené širšímu čtenářskému publiku – uplatňoval spíše výjimečně, zpravidla jen v základních tiskařských barvách. K výjimkám patřily například *Slavnostní album Cyril a Metoděj*, vydané v Brně roku 1864 v nakladatelství Rudolfa M. Rohrera, či *Boleslavsko*, publikované k oslavě sňatku korunního prince Rudolfa roku 1881, které se vyznačovaly náročnější barevnou úpravou i kvalitním knižním zpracováním. První barevné titulní listy se objevily u tzv. „hlasů“, kde byl čtyřbarevný tisk využíván především pro ornamentální rámování a typografické členění (např. *Hlas vlastenců*, 1832, 1836; *Hlas věrných Čechů*, 1835). Almanachy byly obvykle vydávány v menších nákladech a nebyly primárně určeny širokému čtenářskému okruhu; výjimku představovaly například publikace vydávané s dobročinným účelem, almanachy institucionální nebo ty určené

dětem. Od přelomu 19. a 20. století se navíc sborníky almanachového typu často objevují v bibliofilní úpravě, například jako členské prémie. V pozdějším období se almanach stává prostorem experimentu, v němž se propojují literatura, výtvarné umění a typografie, což je patrné například u *Disku* nebo u publikací vydávaných Klubem moderních nakladatelů Kmen.

Literární almanachy je vhodné chápat nejen jako soubor textů a doprovodné obrazové složky, nýbrž jako výsledek komplexního produkčního procesu, na němž se podílely různé typy aktérů. Redaktoři, autoři, vydavatelé, tiskárny a ilustrátoři vytvářeli síť vztahů, která zásadním způsobem ovlivňovala podobu a funkci jednotlivých publikací.

V raném období českých almanachů vystupoval redaktor jako klíčová figura literárního pole. Osobnosti typu Antonína Jaroslava Puchmajera, Josefa Liboslava Zieglera či Josefa Chmela plnily roli nejen editorů, ale především organizátorů literární produkce: aktivně vyhledávaly přispěvatele, určovaly tematické zaměření a často samy přispívaly vlastní tvorbou i teoretickými texty. Redaktor zde vystupoval jako kurátor, jenž spoluvytvářel podobu vznikající literární kultury. V průběhu 19. století se tato role proměňovala. Redaktoři almanachů typu *Máj* (Vítězslav Hálek) či *Ruch* (Josef Václav Sládek) vystupovali jako reprezentanti literárních generací (v českém kontextu se ve spojení s almanachovou tvorbou nejvýrazněji prosadili puchmajerovci, májovci a ruchovci); almanach se stal nástrojem programového sebevymezení a redaktor jeho ideovým garantem. Tento vývoj vrcholí ve 20. století, kdy redaktoři avantgardních almanachů (např. Stanislav K. Neumann, Jaroslav Seifert, Karel Teige, Adolf Hoffmeister) propojili literaturu s výtvarným uměním i s politickým programem.

Zatímco do druhé třetiny 19. století autory propojovala osobnost redaktora, později se sdružují v rámci literární spolků a skupin, například v Literárním odboru Umělecké besedy, ve Spolku českých spisovatelů belletristů *Máj*, v Moravském kole spisovatelů, v Devětsilu či Literární skupině, stejně jako v různých akademických, kulturních či studentských spolcích nebo v okruhu autorů kolem Klubu

moderních nakladatelů Kmen. Jména autorů se přitom objevují napříč různými almanachy.

Neméně významnou roli sehraává vydavatel, který zajišťuje organizační i ekonomické zázemí almanachu. Na počátku sledovaného období se často jednalo o jednotlivce, kteří spojovali podnikatelskou činnost s kulturní misí; typickým příkladem je nakladatel a tiskař Jan Hostivít Pospíšil z Hradce Králové, jehož aktivity přispěly k decentralizaci českého literárního života. S postupující institucionalizací přebírají vydavatelskou funkci kulturní instituce a od šedesátých let 19. století také spolky. Almanach se tak stává nástrojem jejich reprezentace. Vydavatel zároveň často iniciuje samotný vznik projektu a určuje jeho zaměření, čímž se podílí na formování jeho ideového rámce. Nebylo přitom neobvyklé, že redaktor zároveň zastával i funkci vydavatele, nebo naopak.

Další podstatnou složku almanachové produkce představují tiskárny, které jsou však – alespoň do poloviny 19. století – jen obtížně oddělitelné od vydavatelů. Od počátků knihtisku totiž funkce tiskaře a vydavatele zpravidla splývaly v osobě majitele tiskárny. Zejména ve venkovských oblastech zůstával tiskař současně vydavatelem ještě po většinu 19. století, jak je patrné například u Jana Hostivíta Pospíšila, ale také v méně periferním prostředí, jakým bylo Brno s podnikem J. J. Trasslera či rodiny Rohrerů. Ani

v případech, kdy byl vydavatel od tiskaře odlišný, nespočíval význam tiskárny pouze v technickém zajištění výroby, ale také ve spoluutváření estetické podoby publikace. Svým podílem na vzniku almanachů tak tiskárny přispívaly k formování regionálních publikačních center a podporovaly rozvoj literární produkce mimo metropoli.

Nedílnou součástí almanachové produkce tvoří rovněž ilustrátoři, výtvarníci a typografové, jejichž význam se výrazně prosazuje zejména u almanachů vydávaných od konce 19. století a v průběhu meziválečného období. Podílejí se na utváření významu díla a propojují literaturu s vizuální kulturou.

Vývoj literárních almanachů v českých zemích od konce 18. století do roku 1945 odráží proměny literární kultury i společnosti jako celku. Almanach se postupně proměnil z nástroje národního obrození v platformu generačních manifestů, experimentální médium moderny i dokument kulturní paměti. Almanach nelze chápat jako jednotný žánr, ale spíše jako otevřenou a vyvíjející se platformu, která reflektuje proměny literární kultury. Jeho význam spočívá nejen v jednotlivých textech, ale i v jeho funkci jako prostoru pro setkávání autorů, institucí a idejí.

[1]

Básně v řeči vázané. Wydané od Wáclawa Tháma. Prwnj sebránj. W Praze, v Rosenmüllerských dědiců, za Jana Beránka Faktora, 1785.

Básně v řeči vázané. Wydané od Wáclawa Tháma. Prwnjho swazku Sebránj druhé.

Praha: [Václav Thám], 1785. 78 s., s. 80–158.

První skupinové vystoupení český píšících básníků, doplněné ukázkami z české poezie konce 15. až 17. století a překlady zejména německé, latinské a antické poezie, uspořádal roku 1785 národní obrozenec, básník, dramatik a překladatel Václav Thám, patrně pod vlivem německých „Musenalmanachen“. Dílo vydal ve dvou svazcích („sebráních“), vždy rozdělených do tří oddílů, pod názvem *Básně v řeči vázané*. Převažují zde překlady a starší texty nad původní tvorbou současníků, mezi něž patří Bohumír Jan Dlabáč, Jan Hynek Kavka, František Knobloch, Václav Matěj Kramerius, Tomáš Pavelka, Juraj Petrmann, Václav Schöfl, Václav Stach, Maxmilián Štván a Filip Všejský. Druhé, rozšířené vydání, doplněné o básně Ondřeje Haffnera, připravil roku 1812 spisovatel, překladatel a lingvista Karel Ignác Thám.

[2]

Blumen, Blümchen und Blätter. Stat eines Prager Musenalmanachs. Zusammengelesen von Johan Dionis John. Prag und Wien, in der von Schönfeldischen Handlung / 1787.

Prag: Wien: Schönfeldische Handlung, 1787. 160 s.

V pražské tiskárně Jana Nepomuka Ferdinanda Schönfelda (1750–1821) vyšel sborník německy psané poezie a prózy, redigovaný lékařem a spisovatelem Johannem Dionysem Johnem z Teplic (1764–1814), který v době vydání působil jako lékař v Praze. V podnázvu publikace je uvedeno, že vyšla „místo pražského almanachu múz“. Dílo odráží kulturně-literární situaci německy psané literatury v Čechách na konci 18. století, reaguje na aktuální pražské události (např. návštěvu W. A. Mozarta) a tematicky čerpá i z českých dějin. Přispěli do něj především autoři z Čech a německých a rakouských zemí, mezi nimi Anton Daniel Breicha, Ignaz Herbst, Augustin Zitte a Karel Sudimír Šnajdr (publikující zde pod německou podobou svého jména Karl Schneider).¹

¹ Více viz Jakubecová, Alena. *Es blühen die ersten Blüten. Prager Blumenlesen im Zeitalter der Aufklärung und der tschechische nationalen Wiedergeburt = První kvítky vykvétaly. Pražská květobraní doby osvícenské a obrození = There were first blossoms in bloom. Prague florilegia in the Age of Reason and Czech National Revival* [dizertační práce]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2024. [cit. 24. 4. 2026]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66957/140040024.pdf>.

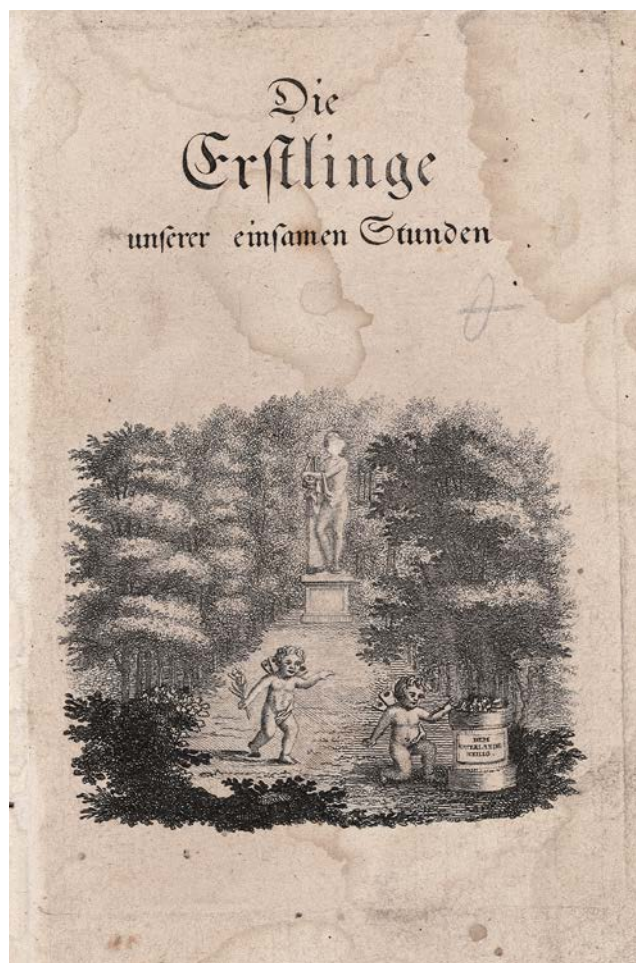
Obrázek k č. [1]

[3]

Erstlinge unserer einsamen Stunden. Von einer Gesellschaft. Erstes Bändchen. Prag: gedruckt bey Johann Jos. Diesbach, 1791. Von einer Gesellschaft.

Prag: [typ. Johann Jos. Diesbach], 1791. [10], 150, [18] s.

Almanach českoněmeckých básníků, vzniklý pod módním vlivem literárních almanachů múz a nesoucí motivy zemského patriotismu, vyšel v tiskárně Jana Josefa Diesbacha ve dvou ročnících (1791 a 1792). Editory byli Josef Herbst a Josef Kirpal, přičemž podnět k vydání vzešel od pražského profesora historie a estetiky Augusta Gottlieba Meißnera (1753–1807). Sborník tvoří převážně literární práce Meißnerových studentů, mezi nimiž vynikají básně Josepha

Obrázek k č. [3]

Georga Meinerta (1773–1844). Publikace zároveň inspirovala jiného Meißnerova žáka, Antonína Jaroslava Puchmajera, k sestavení almanachu česky psané poezie.² Mezi odběrateli figurovaly i osobnosti českého národního obrození, například Vojtěch Nejedlý, František Martin Pelcl a Václav Thám.

2 PEŘINA, Josef. Puchmajerovy almanachy a *Erstlinge unserer einsamen Stunden*. In: *Jeden jazyk naše heslo bud'!*. Antonín Jaroslav Puchmajer. Radnice: Spolek divadelních ochotníků v Radnicích; Plzeň: SVK Plzeňského kraje, 2001, s. 141–145.

[4]

Sebránj Básnj a Zpěwů wydané od Antonjna Puchmajera. S wyobrazejm P. Jozeffa Dobrowského. Swazek prwnj. Nákladem wydawatelowým. W Praze, v Jana Jozeffa Diesbacha 1795.

Praha: [Antonín Jaroslav Puchmajer], 1795. 150 s.

Od dob Josefa Jungmanna je *Sebrání básní a zpěvů* považováno za počátek nové epochy českého básnictví.³ Jeho redaktor, básník, překladatel a jazykovědec Antonín Jaroslav Puchmajer, žák Augusta Gottlieba Meißnera, jenž podnítil vznik německy psaného almanachu *Erstlinge unserer einsamen Stunden* (1791–1792), usiloval o systematizaci poezie a prozodie verše podle zásad kněze a filologa Josefa Dobrovského (1753–1829). Na tomto úsilí se podílel spolu se Šebestiánem Hněvkovským, Vojtěchem Nejedlým, dalšími pravidelnými přispěvateli, i širším okruhem spřízněných autorů; první svazek byl Josefu Dobrovskému zároveň dedikován. První svazek vyšel stejně jako almanach *Erstlinge unserer einsamen Stunden* v tiskárně Jana Josefa Diesbacha; oba také nesou prvky zemského vlastnictví. Více viz studie.

[5]

Sebránj Básnj a Zpěwů wydané od Antonjna Puchmajera. S wyobrazenjm P. F. F. Procházky. Swazek druhý. Nákladem wydawatelowým. W Praze, 1797. V Hrabowských Dědiců.

Praha: [Antonín Jaroslav Puchmajer], 1797. 176 s.

Druhý svazek *Sebrání básní a zpěvů* dedikoval jeho redaktor Antonín Jaroslav Puchmajer knězi, jazykovědci, překladateli a správci univerzitní knihovny Františku Faustýnu Procházkovi (1749–1809), který se podílel na posuzování došlých básnických příspěvků. Jeho podobiznu, stejně jako podobizny v prvním a třetím svazku, vyryl pražský rytec a kreslíř Jan Berka (1759–1838). Puchmajer přispěl vedle vlastních i přeložených básní také odbornou úvodní statí *O přízvuku a prozody české*, v níž navázal na práci Dobrovského. Závěr svazku tvoří slovníček pozapomenutých výrazů a seznam odběratelů. Více viz studie.

[6]

Nowé Básně wydané od Antonjna Puchmajera. W Praze v Jana Herrla 1798.

Praha: Jan Herrl; [Antonín Jaroslav Puchmajer], 1798. 168 s.

Třetí svazek Puchmajerových almanachů vyšel pod názvem *Nové básně* u knihkupce Jana Herrla. Byl věnován hraběti Jáchymu ze Šternberka (1755–1808), členu Královské společnosti nauk, jehož vychovával František Martin Pelcl a který podnikl společně s Josefem Dobrovským cestu do Ruska. Almanach vedle původních

3 JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české. Aneb saustawný přehled spisů českých, s krátkau historij národu, oswiceni a gazyka*. Praha: Pjsemem Antonina Straširypky, 1825, s. 515.

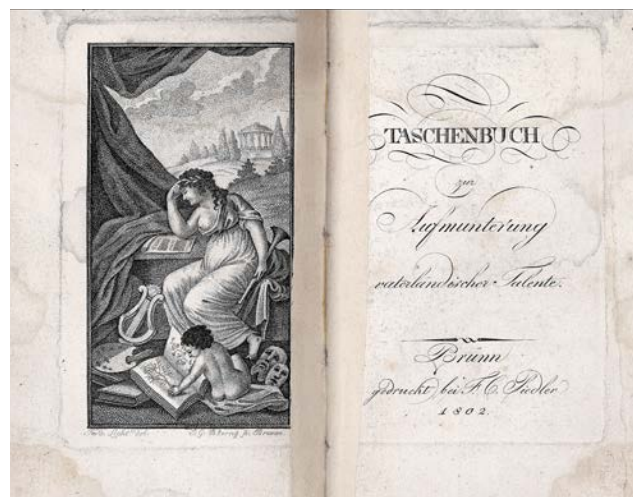
i přeložených básní obsahuje anonymní pojednání *Život Antonína Svaté římské říše hraběte z Šporku*. Více viz studie.

[7]

Nowé Básně vydané od Antonjna Puchmayera. Swazek čtvrtý. W Praze. 1802.

Praha: [Antonín Jaroslav Puchmajer], 1802. 128, 32 s.

Po čtyřech letech vyšel v pořadí čtvrtý svazek *Nových básní*, který Antonín Jaroslav Puchmajer věnoval osvícenci a mecenáši českého umění hraběti Františku Josefovi ze Šternberka a Manderscheidu (1763–1830), příteli Josefa Dobrovského a později i Františka Palackého. Frontispis s jeho podobiznou vyryl pražský rytec Josef Bergler pocházející ze Salcburku. Básnický almanach uzavírá Puchmajerovo pojednání *Přidawek k prozody české*, v němž autor navazuje na svou stať o tvorbě veršů publikovanou ve druhém svazku. Do čtvrtého svazku přispěl mimo jiné písmák František Jan Vavák. Více viz studie.

Obrázek k č. [8]

[8]

Taschenbuch zur Aufmunterung vaterländischer Talente. Brunn / gedruckt bei F. C. Siedler / 1802.

Brünn: [typ. F. C. Siedler], 1802. 198 s.

Publikace kapesního formátu na podporu vlasteneckých talentovaných autorů představuje příklad německy psaného almanachu vydávaného na Moravě. Navazují na ni tituly *Taschenbuch für Mähren* (1803, 1804) a *Taschenbuch für Mähren und Schlesien* (1808). V jednotlivých ročnících je uváděn pouze tiskař, který se střídá: první a třetí svazek tiskl Franz Karl Siedler, ročník 1803 Josef Jiří Trassler a poslední svazek roku 1808 Jan Jiří Gastl, jenž odkoupil Siedlerovu tiskárnu. Všechny svazky spojuje brněnský kunsthistorik Ernst Hawlik (Arnošt Havlík, 1776–1846), který uspořádal druhý až čtvrtý ročník a bývá pokládán za editora celé řady. První ročník se vyznačuje převahou poetických příspěvků, mj. básní žáků Benedikta Bommera z kroměřížského gymnázia, včetně Hawlika a Franze Josepha Theodora Franzkeho (1766–1802). Úvodní poznámka vydavatele vyzývá autory k zaslání příspěvků, včetně českých textů; seznam abonentů zároveň naznačuje okruh spolupracovníků, převážně z Kroměříže, Brna a Jihlavy.

Obrázek k č. [9]

[9]

Aurora / Ein Taschenbuch zur gesellschaftlichen Erheiterung auf das Jahr 1812. Praga bei C. W. Enders & Co.

Prag: C. W. Enders & Co., [1811 nebo 1812]. 310 s.

Jeden z prvních německy psaných almanachů, který do tisku připravil pražský německy píšící spisovatel, dramatik a nakladatel Sebastian Willibald Schießler (1790–1867). Název almanachu i úvodní rytina kreslíře a rytce Josefa Berglera, zobrazující ženu v rozevlátém šatu na pozadí vycházejícího slunce, odkazují k motivu jitřenky jako symbolu krásy, světla a historie. Do almanachu

přispěli verši, prózou, dramatickými texty a hudební skladbou převážně autoři z Prahy a Čech, mimo jiné August Franz Wenzel Griesel, Josef Adolf Hanslik, Ignaz Jeitteles, Karel Sudimír Šnajdr, Václav František Veleba či Jan August Vitásek.

[10]

Múza Moravská w patero Oddělenjch obsahujcý duchownj, mrawnj, polnj, wesko-občanské a staro-wlastenské hanácké pjsné Skládatelů wlastenských, k prospěchu a vzdělání morawských Wlastenců. Složená od Jozefa Heřmana Galasse, penzyonyrowaného cýs. král. wrchnjho polního Lékaře, Wlastence kragského města Hranic w Přerowském kragi. W pořádek slussný uwedená, zde onde poopravená, rozmnožená a w tisku wydaná od Kragana a Spolu-sstolnjka Skládatele Tomásse Fryčage, kněze. W Brně, nákladem Jozefa Gířjho Traslera, knihtlačitele a knihokupce, 1813.

Brno: Josef Jiří Trassler, 1813. 456 s.

V roce 1813 vyšla nákladem Josefa Jiřího Trasslera *Múza moravská*, kterou někteří literární historici považují za dobový básnický almanach.⁴ Sborník uspořádal a předmluvou uvedl kněz a spisovatel Tomáš Fryčaj (1759–1839), přičemž většinu básní vytvořil jeho přítel, vojenský lékař a moravský obrozenecký básník a překladatel Josef Heřman Agapit Gallaš z Hranic na Moravě (1756–1840). Mezi další autory patřili například převor premonstrátského kláštera na Svatém Kopečku Josef Mauritius Bulín (1744–1785), učitel v Hněvotíně Jozef Pekárek (1758–1820), učitel v Kojetíně Jan Kužník (1716–1786) či učitel v Březi František Bezstarostí. *Múza moravská* se vyznačuje jazykovou nevyrovnaností, nejednotným pravopisem i výraznými nářečními prvky (hanáckými, valašskými a slovenskými).

[11]

Nowé Básně, wydané od Antonjna Puchmagera. Swazek pátý. W Praze, 1814. Wytisštěné w Frant. Sommra w klássteře sw. Anny.

Praha: [Antonín Jaroslav Puchmajer], 1814. 156 s.

Časová prodleva mezi čtvrtým a pátým svazkem Puchmajerových *Nových básní* se protáhla na dvanáct let. Pátý svazek věnoval Puchmajer dalšímu členu rodu Šternberků, tentokrát mladšímu bratrovi hraběte Jáchyma, hraběti Kašparu Maria ze Šternberka (1761–1838), významnému přírodovědci, jehož rozsáhlé sbírky se staly základem fondů dnešního Národního muzea, na jehož založení se podílel. Přestože byl roku 1818 připraven také šestý svazek, k jeho vydání již nedošlo. Almanach opět obsahuje původní i přeložené básně a Puchmajerovo pojednání *O rýmu*. Současně se rozšířil okruh přispěvatelů o nové autory, například Václava Hanku,

Václava Chaloupeckého, Josefa Kramáře, Antonína Marka, Adama Navrátila a Václava Svobodu. Více viz studie.

[12]

Kniha zlatá, anebo: Nowý Zwěstowatel wsseho dobrého a wžitečného pro Národ Slowenský. Obsahujcý: neydůležitěgssj a neyprospěssnégssj k čtenj předměty, gak z popsánj zemj a kragin, tak z konyky swěta, z hystorye wěcy přirozených; nowé, y neznámé starssi příhody, práce básnjřské a giného wsseho obsahu zástoge. Pracý a nákladem Wáclawa Rodomila Kraméryusa, spisowatele nowin wlastenských. Zbírka prwnj. W Praze 1817. K dostánj w České nowinářské expedycý, na Starém městě, w dominykánské vlucy w domě dědiců Kraméryusowých čjslem 232, w prwnjm poschodj.

Praha: Václav Rodomil Kramerius, 1816. 192 s.

Syn obrozeneckého vydavatele Václava Matěje Krameria redaktor, spisovatel a překladatel Václav Rodomil Kramerius (1792–1861) sestavil a vydal v letech 1816 a 1817 dvě sbírky básní, kratších i delších povídek a naučných pojednání (například o evropské historii a české geografii). První sbírka vyšla v roce 1816, druhá začátkem následujícího roku, vzhledem k otevřeným koncům otištěných příspěvků vydavatel plánoval vydat další svazek, k jehož realizaci již nedošlo. Mezi autory prvního dílu patří vedle redaktora František Vladislav Hek, Matěj Václav Kramérius, Michal Silorád Patrčka, J. Bohusl. Rod a Josef Liboslav Ziegler.

[13]

Feierstunden. Eine Schrift für edle Unterhaltung in zwanglosen Bänden. Heuraugegeben von Ferdinand Freiherrn v. Biedenfeld und Christoph Kuffner. Erster Band. Mit den Bildnissen von J. v. Hammer und Fr. Kind. Brünn 1821. Joseph Georg Traßler.

Brünn [Brno]: Josef Jiří Trassler, 1821. 424, iv s.

Feierstunden (Slavnostní chvíle), podtitulem označené jako spis pro kultivovanou zábavu, představují převážně básnický almanach, na jehož přípravě se podíleli německý spisovatel Ferdinand Leopold Carl von Biedenfeld (1788–1862) a rakouský dramatik Christoph Kuffner (1777–1846), oba působící ve Vídni. Do projektu se zapojili autoři z německých zemí i krajané žijící v Dánsku, Francii či Itálii; mezi přispěvateli figurují např. Helmina von Chézy, Friedrich de la Motte Fouqué či Ignaz Franz Castelli. V doslovu editori líčí proces získávání příspěvků a zdůrazňují, že výzva adresovaná na počátku roku 1821 německým básníkům vyvolala překvapivě silnou odezvu, která vedla k přípravě dalších svazků již při vydání prvního (druhý svazek vyšel roku 1822). Almanach byl vytištěn v Brně u Josefa Jiřího Trasslera, avšak s českými zeměmi je spjat spíše jen místem tisku.

4 Gallaš, Josef Heřman Agapit. *Múza moravská*. Ed. Jiří Skalička. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 15.

[14]

Almanach aneb Noworočenka. 1823. Nákladem Jan Frantissek Pospjssil, k. kragškého a biskupského Impressora. W Hradci Králové.

Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1823. 198 s.

Ve dvacátých letech 19. století se centrum českého literárního života pomyslně přesunulo do Hradce Králové, kde v nakladatelství a tiskárně Jana Františka Pospíšila (1785–1868), jenž později přijal jméno Hostivít, vyšel počátkem února 1823 *Almanach aneb Noworočenka*, označený Františkem Bačkovským za „prvý to pravý almanach český vůbec“.⁵ Pořadatelé sice nejsou uvedeni, avšak na základě dobové korespondence účastníků jimi byli dramatik a ochotník Václav Kliment Klicpera (1792–1859) a pedagog a spisovatel Josef Chmela (1793–1847), přičemž na shromažďování příspěvků se podílel i Josef Jungmann. Vedle Klicpery, jenž přispěl básněmi, dramaty i prózou, básně publikovali také Šebestián Hněvkovský, Josef Ignác Kerner, Jan Kocián, Josef Myslimír Ludvík, Vojtěch Nejedly, František Šír, Karel Sudimír Šnajdr a František Turinský. Rytinu řecké básničky *Korinna* ke Klicperově povídce *Pindar a Korinna* vytvořil pražský rytec Jan Berka (1759–1838), dlouhodobý Pospíšilův spolupracovník.

[15]

Almanach aneb Noworočenka. 1824. Náklad podnikl Jan Pospjšil, K. Kragšký i biskupský Impressor a aučinkugicj aud Českého národnjho muzeum. W Hradci Králové.

Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1824. 203 s.

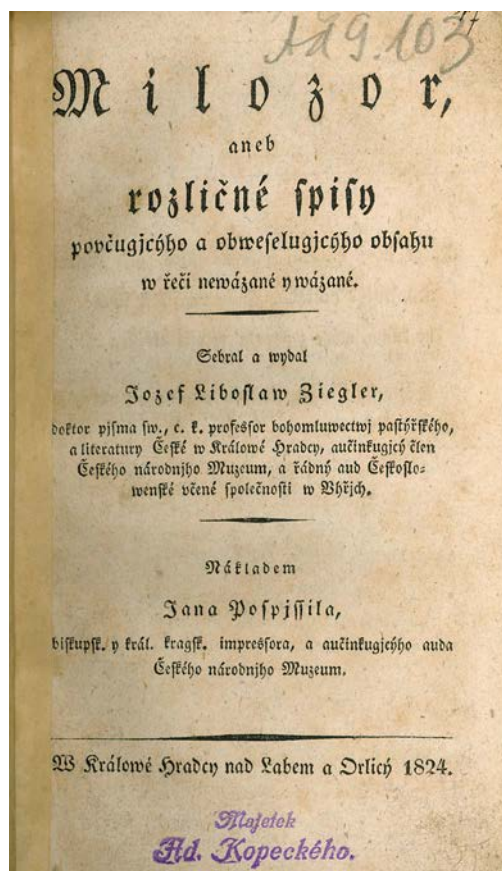
Ani u druhého ročníku, vydaného počátkem roku 1824, není redaktor uveden; jeho uspořádání je však připisováno Josefu Chmelovi za spolupráce Františka Ladislava Čelakovského. Okruh autorů se výrazně rozšířil, zejména o mladší generaci: nově přispěli básněmi či prózou František Ladislav Čelakovský, Václav Hanka, Josef Chmela, Josef Krasoslav Chmelenský, Ján Kollár, Jan Jindřich Marek (Jan z Hvězdý), Jan Marchal, Jan Rettig, František Dobromysl Trnka a František Vetešník. Frontispis zdobí rytina *Boženy* od Jana Berky, vztahující se k básni *Oldřich Boženě* F. D. Trnky.

[16]

Milozor, aneb Rozličné spisy povčugjčjho a obweselugjčjho obsahu w řeči newázané y wázané. Sebral a vydal Jozef Liboslaw Ziegler, doktor pjsma sw., c. k. professor bohomluwectwj pastřřškého, a literatury České w Králové Hradcy, aučinkugicj člen Českého národnjho Muzeum, a řádný aud Českoslowenské wčené společnosti w Uhřjch. Nákladem Jana Pospjšsila, biskupsk. y král. kragšk. impressora, a aučinkugicjčjho auda

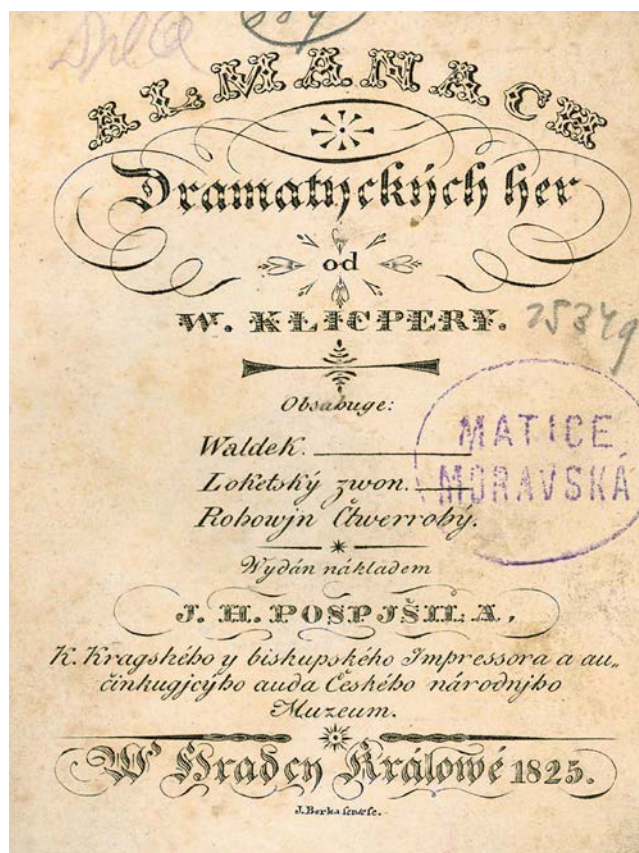

Obrázek k č. [14]

Obrázek k č. [16]

5 BAČKOVSKÝ, František. K dějinám českých almanachů. *Vlast*. 1888/1889, roč. 5, č. 1, říjen 1888, s. 31.

Obrázek k č. [17]

Českého národnjho Muzeum. W Králové Hradcy nad Labem a Orlicy 1824.

Hradec Králové nad Labem a Orlicí: Jan Hostivít Pospíšil, 1824. 186 s.

Také almanach *Milozor* vyšel nákladem královéhradeckého vydavatele Jana Hostivíta Pospíšila. Jeho redaktorem byl katolický kněz a národní buditel Josef Liboslav Ziegler (1782–1846), kolem něhož se soustředil okruh autorů původně přispívajících do časopisu *Dobroslav*. Po jeho zániku v roce 1823 v důsledku cenzurních omezení zvolil Ziegler odlišný publikační formát i vydavatele. Na almanachu se podíleli spisovatelé a básníci, mezi nimi například František Ladislav Čelakovský, Magdalena Dobromila Rettigová s manželem Janem Aloisem Rettigem, Michal Silorád Patrčka, Matěj Josef Sychra a Karel Sudimír Šnajdr. V následujícím roce na něj navázal almanach *Milina*.

[17]

Almanach Dramatických her od W. Klicpery. Obsahuje: Waldek. Loketský zvon. Rohovín Čtverrohý. Vydán nákladem J. H. Pospíšila, K. Kragškého y biskupského Impressora a aučinkugjcyho auda Českého národnjho Muzeum. W Hradcy Králové 1825.

Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1825. 215 s.

Dramatik a ochotník Václav Kliment Klicpera, jenž se podílel pouze na *Almanachu aneb Noworočence* z roku 1823, začal o dva roky později vydávat u Pospíšila „almanach“ vlastních dramatických her. Nejedná se však o almanach v pravém slova smyslu, neboť zahrnuje výhradně tvorbu jediného autora. V letech 1825–1830 vyšlo celkem šest ročníků. První z nich obsahuje zdramatizovanou báseň *Valdek* (1822), věnovanou císařskému komořímu hraběti Eugenu Dominiku Bruntálskému z Vrbna (1786–1848), dále dramatickou bajku ve třech jednáních *Loketský zvon* (1822) a frašku v jednom jednání *Rohovín čtverrohý* (1821).

[18]

Dennice aneb Noworočenka na rok 1825. Sebránjm Josefa Chmely, král. profesora při gymnasium Králové Hradeckém, a Fr. Ladislawa Čelakovského. Wydaná nákladem Jana Pospíšila, k. kragšk. a biskupsk. Impressora w Hradci Králové, i aučinkugjcyho Auda Českého národnjho Muséum.

Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1825. 186 s.

Přestože nese pozměněný název, představuje *Denice* (neboli Jitřenka) třetí pokračování *Almanachu aneb Noworočanky*, sestaveného Josefem Chmelou a Františkem Ladislavem Čelakovským. Podle titulního listu a úvodní básně Josefa Krasoslava Chmelenského symbolizuje jitřenka – planeta Venuše ozářená prvními slunečními paprsky – probouzející se český jazyk a poezii. Mědirytinu pěvce s lyrou, jemuž naslouchají dvě dívky, spolu s titulním listem vytvořil pražský rytec Jiří Döbler (1788–1845). Oproti předchozím ročníkům se na přípravě almanachu podíleli také moravský kněz, básník a sběratel František Sušil (1804–1868) a spisovatel a archeolog Jan Erazim Vocel (1802–1871). Almanach byl věnován Antonii, hraběnce Kolowrat-Krakowské (1805–1837). Další ročník se pro nedostatek příspěvků nepodařilo vydat.

[19]

Philomele. Herausgegeben von Franz Gräffer. Erster Jahrgang. Brünn 1825. J. G. Traßler. Lith. Al. Freudenreich.

Brünn [Brno]: Josef Jiří Trassler, 1825. iv, 384 s.

Dalším brněnským literárním almanachem vydávaným nákladem synů Josefa Jiřího Trasslera byla *Philomele*, připravená k tisku vídeňským knihovníkem, bibliografem a spisovatelem Franzem

Gräfferem (1785–1852). Většina příspěvatelů pocházela z rakouských a českých zemí; básněmi zde například přispěli tři členové židovské lékařské a literární rodiny Jeittelesů (Jajteles) – Ignaz (1783–1843), Alois Isidor (1794–1858) a Andreas Ludwig Joseph (1799–1878). Podobně jako *Feierstunden* obsahuje i *Philomele* hudební přílohu: skladbu Vojtěcha Matyáše Jírovce z Českých Budějovic (1763–1850) na text německé básnířky Helminy von Chézy (1783–1856), jíž byl almanach dedikován. Druhý ročník vyšel roku 1826.

[20]

Milina aneb Noworočnj Čtenj. Od Dr. J. L. Z. W Hradcy Králové 1825. Nákladem Jana Hostiwita Pospíšila, aučinkugjčyho člena Českého národnjho Muzeum.

Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1825. 175 s.

Redaktor Josef Liboslav Ziegler navázal po *Milozoru* na vydávání beletristických almanachů a roku 1825 připravil spolu s Janem Hostivitem Pospíšilem a okruhem spřízněných autorů *Milinu*. Frontispis zdobí rytina Přemysla Otakara II. z dílny pražského rytce Jana Berky (1759–1838), k níž Ziegler připojil historickou stať věnovanou tomuto českému králi. Název almanachu byl inspirován stejnojmennou básní Magdaleny Dobromily Rettigové (1785–1845), zachycující dobu poručnictví Oty V. Braniborského za nezletilého Václava II. a tragický osud unesené Miliny, která po násilné smrti svého manžela volí smrt v labských vodách. Na almanachu se dále podíleli například Michal Silorád Patřčka, Milota Zdirad Polák, Jan Alois Rettig a Matěj Josef Sychra.

[21]

Thalia. Almanach dramatischer Spiele für das Jahr 1826 von S. W. Schiessler. Prag bei Buchler et Stephani. Wien bei Jacob Mayer u. Freiburg im Breisg. in der Herderschen Kunst- u. Buchhandlung in Commission. [Gedruckt in Straschiripka's Buchdruckerei in Prag.]

Prag: Buchler et Stephani; Wien: Jacob Mayer; Freiburg im Breisgau: Herderschen Kunst- u. Buchhandlung in Commission, [1826]. 303 s.

Německy píšící spisovatel Sebastian Willibald Schießler (1790–1867), který významně přispěl k rozvoji publicistiky v českých zemích, působil ve státních službách jako c. k. polní vojenský komisař a sloužil v Plzni, Praze i ve Štýrském Hradci; za svou dobročinnou činnost byl vyznamenán čestným občanstvím města Plzně. Vedle toho byl literárně velmi aktivní, zejména v oblasti německy psaných almanachů. Na roky 1826 a 1827 uspořádal dva svazky zaměřené na dramatickou tvorbu, obsahující veselohry, frašky, dramata i burlesky. Almanach obdobného typu začal již o rok dříve vydávat v Hradci Králové také Václav Kliment Klicpera.

Obrázek k č. [20]

[22]

Badelustigungen. Ein Taschenbuch zur Erheiterung und Erweckung froher Laune, für Badegäste. Prag. A. Straschiripka's Buchdruckerei. 1827.

Prag: Antonín Straširypka, 1827. 154 s.

Literární sborník básní a prózy *Badelustigungen*, určený především k pobavení lázeňských hostů, vyšel roku 1827 v Praze nákladem tiskaře Antonína Straširypky. Také v tomto almanachu převažují literární práce Sebastiana Willibalda Schießlera (1790–1867), který zde publikoval nejen pod svým jménem, ale i pod pseudonymy F. L. Richter, Ernst Wagner a Hermann Waldenroth; součástí sborníku je i jeho veršované věnování. K dalším příspěvatelům patřili pražští autoři August Franz Wenzel Griesel (1783–1825) a Jan Josef Polt (1775–1861), dále jeden z členů rodiny Jeittelesů, patrně Ignaz, a rovněž úředník a básník Karel Sudimír Šnajdr z Hradce Králové, publikující pod jménem Karl Angel Schneider.

Obrázek k č. [23]

[23]

Carnevals-Almanach auf das Jahr 1830. Herausgegeben von S. W. Schießler. 1ter Jahrgang. Mit Kupfern, Tanztouren und Musik. Prag: bei C. W. Enders.

Prag: Karel Vilém Enders, [1830]. 310, 24 s., [12] l. obr. příl.

Pražský rodák, spisovatel Sebastian Willibald Schießler, uspořádal roku 1830 almanach věnovaný karnevalové kultuře, který vydal nákladem knihkupectví Karla Viléma Enderse. Publikace zahrnuje statě o historickém vývoji karnevalů, popisy karnevalového života (harlekýni, pieroti, kolombíny aj.) i přehled karnevalových tradic v evropských městech, jako jsou Benátky, Florencie, Řím, Neapol, Paříž či Kolín nad Rýnem. Vedle toho obsahuje tematické verše,

povídky a anekdoty. Almanach je doplněn dvanácti kolorovanými vyobrazeními masek, choreografickými náčrtky tehdejších módních tanců s doprovodným výkladem a notovými záznamy deseti nových skladeb pro pianoforte. Hlavním autorem byl sám Schießler; dále přispěli například August Friedrich Ernst Langbein, Jan Josef Polt, Jan August Vitásek a František Škroup.

[24]

Čech. Zábawnj poučugjcj spis. Wydán od W. Franty a S. Tomjčka. (S obrázkem.) W Praze a Hradci Králové. Pjsmem a nákladem Jana H. Pospjssila, činného auda českého národnjho museum. 1832.

Praha; Hradec Králové: Jan Hostivít Pospíšil, 1832. 74 s.

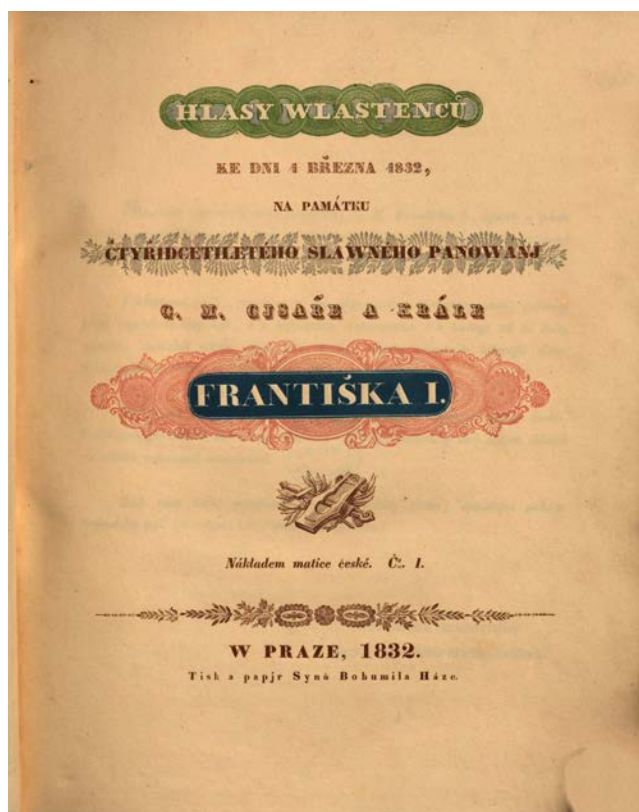
Almanach *Čech* spolu s dalšími dvěma zábavně-poučnými spisy *Sámo* (1832) a *Krok* (1833) navázal na časopis *Čechoslav* (1830–1831) nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila, působícího v Hradci Králové a v Praze. Redakčně je připravili učitel a redaktor Josef Franta Šumavský a spisovatel a novinář Jan Slavomír Tomíček. Podle původního záměru měla jednotlivá vydání sledovat řadu mytických panovníků až k Hostivítovi; součástí publikace je rovněž seznam odběratelů. Autorem přiložené rytiny byl Josef Mrňák. Na obsahu, zahrnujícím odborná pojednání, poezii i prózu, se vedle redaktorů podíleli Karel Amerling a Karel Boleslav Štorch; do *Sáma* přispěl například František Jan Černohouz, zatímco do *Kroka* Karel Hynek Mácha a Jan Šolc.

[25]

Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, na památku čtyřicetiletého slavného panování G. M. císaře a krále Františka I. Nákladem Matice české. Č. 1. W Praze, 1832. Tisk a papjr Synů Bohumila Háze.

Praha: Matice česká, 1832. 34 s.

Na přelomu let 1830 a 1831 založil Sbor pro vzdělávání řeči a literatury české z podnětu Františka Palackého fond Matice česká, určený k podpoře vydávání české vlastenecké literatury. Druhým svazkem vydaným jejím nákladem byl příležitostný oslavný básnický almanach k čtyřicátému výročí panování císaře Františka I. Typograficky zdařilý tisk se čtyřbarevným titulním listem vyšel v nákladu 250 neprodejných exemplářů, financovaných knížetem Rudolfem Kinským, a byl distribuován císařskému dvoru, významným úředníkům i spolupracovníkům Matice. Ačkoli redaktor není uveden, bývá jím označován František Palacký. Sborník obsahuje patnáct bezejmenných a očíslovaných básní od patnácti autorů, mj. Karla A. Vinařického, Františka Ladislava Čelakovského, Josefa Krasoslava Chmelenského, Josefa Jungmanna či Václava Klimenta Klicpery. Podle tohoto almanachu se vžil termín „hlasové“ pro krátké příležitostné oslavné sborníky veršů.

Obrázek k č. [25]

[26]

Hlasy věrných Čechů k gegich cjs. král. milostem Ferdinandowi I. a Marii Anně. W měsíci říjnu 1835. Obětuge Wáclaw Pešina, kanownjk hlawnjho chrámu Páně u sw. Wjta a redaktor Časopisu pro katolické duchowenstwo. [W kněžecj Arcibiskupské knihtiskárně.]

[Praha]: [typ. Arcibiskupská tiskárna], [1835]. [16, 17] s.

Svatovítský metropolitní kanovník a redaktor *Časopisu katolického duchovenstva* Václav Michal Pešina z Čechorodu vydal dvojjazyčný almanach *Hlasy věrných Čechů...* při příležitosti první oficiální návštěvy Prahy císařem Ferdinandem I. a jeho chotí po jeho nástupu na trůn v březnu 1835. Spis obsahuje devět číslovaných českých básní, jejichž autory jsou Václav Hanka, Josef Krasoslav Chmelenský, Simeon Karel Macháček, Jan Jindřich Marek, Josef Vojtěch Sedláček a Karel Alois Vinařický. Součástí je rovněž příloha s německými překlady těchto básní, pořízenými knězem Janem Sikou. Oproti české části obsahuje příloha navíc básně *Stimmen des Clerus*.

Obrázek k č. [27]

[27]

Hlasy vlastenců při radostném wjtánj GG. Cjsařských Královských Majestátů Ferdinanda I. a Marie Anny w Praze dne čtvrtého října 1835. Od českého Museum č. 4. W Praze. Tisk a papjr synů Bohumila Háze.

Praha: [typ. Synové Bohumila Háze]; [Matice česká], 1835. 31 s.

Také Matice česká vydala při příležitosti návštěvy císaře Ferdinanda I. (V.) a jeho manželky Marie Anny Savojské v Praze v říjnu 1835 oslavný almanach *Hlasy vlastenců*. Sborník obsahuje verše dvanácti českých básníků, mezi nimi Františka Ladislava Čelakovského, Václava Hanky, Josefa Krasoslava Chmelenského, Václava Klimenta Klicpery, Josefa Jaroslava Langera, Simeona Karla Macháčka, Jakuba B. Malého, Václava Aloise Svobody, Jana Nepomuka Štěpánka, Karla Štorcha, Františka Bohumila Tomsy a Karla Aloise Vinařického. Vlastenecké kruhy od publikace očekávaly příznivou odezvu ze strany vlády ve prospěch českého jazyka i podpory Matice české, avšak stejně jako v roce 1832 k ní nedošlo.

[28]

Žely věrných Čechů po w Pánu zesnulém cjsaři a králi Františku I. dne 2. března 1835. Wyňato z Časopisu pro katol. duchowenstwo. W Praze, 1835. W knížecj arcibiskupské knihtiskárně.

Praha: [typ. Knížecí arcibiskupská knihtiskárna], 1835. 14 s.

Publikace představuje symbolické poslední rozloučení s císařem a králem Františkem I., jenž nastoupil na trůn po svém otci Leopoldovi II. roku 1792. Obsahuje pět číslovaných oslavných básní (ód), přičemž poslední dvě tvoří česká a latinská verze téže básně Václava Aloise Svobody (1791–1849), v níž autor vyzývá nebesa k ochraně zesnulého panovníka i jeho nástupce Ferdinanda. Dalšími přispěvateli byli právník, básník a kritik Josef Krasoslav Chmelenský (1800–1839), kněz a profesor matematiky Josef Vojtěch Sedláček (1785–1836) a kněz a básník Karel Alois Vinařický (1803–1869).

[29]

Kytka. Dar uměny zpěwu na rok 1836. Swil Dr. Josef K. Chmelenský. W Praze, knížecj arcibiskupské knihtiskárně, wedenjm a nákladem W. Špinky.

Praha: Václav Špinka, [1835]. 118 s.

V polovině třicátých let 19. století se básník a místosudí Josef Krasoslav Chmelenský (1800–1839) rozhodl ve spolupráci s arcibiskupskou knihtiskárnou a nákladem Václava Špinky (1797–1842) vydávat sborník nejnovějších vlasteneckých básní určených ke zhudebnění, které měly skladatelům poskytovat vhodný textový materiál. Své záměry formuloval v předmluvě prvního ročníku. Do něj vedle samotného redaktora, jehož příspěvky převažují a čerpají mj. z jeho cest po Moravě a Slezsku, přispěli František Ladislav Čelakovský, František Jaroslav Vacek-Kamenický, Václav Jaromír Písek, Karel Sabina, Jan Slavomír Tomíček a Karel Alois Vinařický. Do následujících svazků (1837 a 1838) se zapojili také Václav Hanka, Simeon Karel Macháček, Jan Jindřich Marek a František Břetislav Trojan.

[30]

Hlasy duchowenstwa k gegich cjs. král. majestátům, Ferdinandowi a Marii Anně při slawnosti korunowánj. W Praze dne 1836. 7. a 12. zárj. Obětuge Wáclaw M. Pešina, kanownjk chrámu Páně sw. Wjta, český kazatel, redaktor Časopisu pro katolické duchowenstwo. Titul tištěn u Jana H. Pospjšila.

Praha: [typ. Jan Hostivít Pospjšil], 1836. 17 s.

Poslední korunovace českého krále se uskutečnila dne 7. září 1836 ve svatovítském chrámu na Pražském hradě, kdy pražský arcibiskup Ondřej Alois Ankwicz korunoval Ferdinanda I. českým králem Ferdinandem V. Jeho manželka Marie Anna Savojská byla

Obrázek k č. [31]

korunována o pět dní později, dne 12. září 1836. Také k této příležitosti vydal kanovník Václav Michal Pešina oslavný almanach, který obsahuje deset číslovaných básní tištěných paralelně v českém originálu a německém překladu od Jana Siky. Mezi autory patřili například František Matouš Klácel, Jan z Hvězdy, Josef František Smetana a Karel Alois Vinařický.

[31]

Wesna. Almanach pro kwetaucj swét. Sestawil Karel Tupý. Ročník prwnj. Se dvěma rytinami. W Praze, 1837. Tiskem a nákladem Jana H. Pospjšila, činného auda národnjho museum.

Praha: Jan Hostivít Pospjšil, 1837. 285 s.

Nejstarší syn královéhradeckého knihkupce a nakladatele Jaroslav Pospjšil se spolu s Boleslavem Jablonským (vlastním jménem Karel Tupý) rozhodli v Praze zahájit redaktorské práce na vydávání beletristického almanachu nazvaného *Vesna: Almanach pro kwetoucí svět*. Na přípravě prvního ročníku se podílel také Antonín Jaroslav Vrtátka. Redakční záměr, formulovaný v doslovu, počítal s publikováním „povědek vážných i komických, obrazů z historie vlastenecké, článků humoristických, báchorek, historických zpěvů, romancí, selanek i básní poučných, lyrických a žertovných“. Za nejhodnotnější bývají pokládány příspěvky Františka Rubeše a Josefa Kajetána Tyla; značné oblibě, zejména mezi mladším a ženským čtenářstvem, se těšila také povídka Antonína Jaroslava Vrtátky.

[32]

Hlasowé duchowenstwa k slawnému dosednutj na stolec arcibiskupský u sw. Wjta w Praze geho knjžecj milosti neydůstognějšjho a wysoce urozeného pána, pana Aloisia Josefa, swobodného pána Schrenka z Notzingu, arcibiskupa pražského, w Králowstwj českém, gakož i w diecesjch bamberske, mišenské a řezenské legata rozeného; primasa Kralowstwj českého, doktora bohoslowj, arcibiskupského chrámu Páně olomauckého kanownjka, university pražské ustawičného kancljře a studij ochránce; pána na Břežanech, Dobřegowicjch, w Launowicjch, w Čerwené Řečici, w Nowém Rychnowě, w Teyně nad Wltawau, w Rožmitálu, we Šwacu a Wošnowě a t. d., a t. d., w den sw. Karla Boromegského, 4. listopadu, 1838: wěnowánj od Redakcj Časopisu pro katolické duchowentswo.

[Praha: Časopis pro katolické duchovenstvo, 1838]. [23] s.

Na počest uvedení Aloise Josefa barona Schrenka z Notzingu na pražský arcibiskupský stolec vydala redakce Časopisu pro katolické duchovenstvo další ze svých oslavných almanachů. Do sborníku přispěli církevní hodnostáři z českých i moravských diecézí, z nichž někteří – například Josef Holásek (1787–1844), Jan Jindřich Marek (pseud. Jan z Hvězdy, 1803–1853), Josef František Smetana (1801–1861), Václav Svatopluk Štulc (1814–1887), Boleslav Jablonský (pseud. Eugen Tupý, 1813–1881) či František Alois Vacek (1779–1854) – zanechali výraznou stopu i v české literatuře.

[33]

Wesna. Almanach pro kwetaucj swět. 1838. Ročnjk druhý. Se dvěma rytinami. W Praze. Tištěno a wydáno nákladem Jana H. Pospjšila, činného auda Českého národnjho museum.

Praha: Jan Hostivít Pospíšil, 1838. 302 s.

Poté co redaktor prvního ročníku Karel Tupý na přání svého otce roku 1837 vstoupil do strahovského kláštera, převzal redakci Jaroslav Pospíšil (vlastním jménem Jan Pospíšil, 1812–1889). Druhý ročník byl věnován Augustu Longinovi, knížeti z Lobkovic (1797–1842). Rytinu Svatopluka podle kresby Viléma Kandlera vyryl Josef Rybička. Ve svazku poprvé vyšla Erbenova báseň *Poklad*, která byla obecně hodnocena jako nejcennější příspěvek. Na almanachu se dále podíleli Ján Kollár, Karel Kuzmány, Václav Svatopluk Štulc, Josef Kajetán Tyl, Jan Erazim Vocol a Antonín Jaroslav Vrtátko. Dobová kritika zároveň vysoce ocenila grafickou úpravu publikace.

[34]

Wesna. Almanach pro kwetaucj swět. 1839. Ročnjk třetj. Se dvěma rytinami. (W. J. P.) W Praze. Tiskem a nákladem Jana H. Pospjšila, činného auda národnjho museum.

Praha: Jan Hostivít Pospíšil, 1839. xxxiv, 248 s.

Za šifrou „W. J. P.“ uvedenou na titulním listu třetího, a přes značné redakční úsilí nakonec také posledního svazku almanachu *Vesna*, stojí opět vydavatel Jaroslav Pospíšil. Svazek byl dedikován Wilhelmině, kněžně Kinské z Vchynic a Tetova (1804–1871),

a obsahuje rovněž podobiznu jejího předčasně zesnulého manžela Rudolfa Kinského (1802–1836) spolu s jeho životopisem od Václava Svatopluka Štulce. Navzdory příslibu honorářů za odevzdané příspěvky se redakce potýkala s obtížemi při získávání dostatečného množství kvalitních textů; významnou roli sehrála také cenzura.⁶ Do svazku přispěli František Boleslav Jablonský, Vlastimil Krejčí, Václav Bolemr Nebeský, Václav Jaromír Pícek a Josef Kajetán Tyl. Další příspěvky, včetně novely Boleslava Jablonského a povídky Antonína Jaroslava Vrtátka, nebyly k vydání připuštěny cenzorem Pavlem Josefem Šafaříkem.

[35]

Camellien. Almanach für das Jahr 1840. Herausgegeben von Ferdinand Grafen Schirnding und C. A. F. Hennig. Erster Jahrgang. Prag und Berlin. In C. Hennig's Steindruckerei und Kunstverlag. Leipzig. Bei Friedrich Fleischer.

Prag; Berlin: C. Hennig; Leipzig: Friedrich Fleischer, 1840. 391 s.

Literární almanach *Camellien* sestavili spisovatel, dramatik a redaktor Ferdinand Leopold von Schirnding (1808–1845), literát z okruhu Josefa Kajetána Tyla, a pražský litograf německého původu Karl August Hennig (1794–1862). Přestože jsou jako místa vydání uváděny také Berlín a Lipsko, identifikovaní autoři pocházeli převážně z Čech, zejména z Prahy, a někteří z nich byli úzce spjati s českým obrozeným prostředím. Do almanachu přispěli například Siegfried Kapper (1820–1879), česky i německy píšící básník ze Smíchova, karlovarský lékař Eduard Hlawaczek (1808–1879), básník a prozaik Karl Egon Ebert (1801–1882), trutnovský dramatik Uffo Horn (1817–1860) či šlechtic a obrozený spisovatel Ludvík Ritter (1809–1858). V letech 1841 a 1842 vyšly další svazky pod názvem *Camellien: Vaterländisches Album für Literatur, Kunst, Wissenschaft und geselliges Leben*, již s uvedením Prahy a Vídně jako míst vydání. Na jejich přípravě se vedle Schirndinga nově podílel Arnold Kinau a prostor zde dostali nejen německy píšící autoři z Čech, ale i čeští autoři.

[36]

Hygea. Almanach für das Jahr 1842. Herausgegeben von Eberhard A. Jonak. Prag, Leitmeritz, Teplitz. Bei C. W. Medau.

Prag; Leitmeritz [Litoměřice]; Teplitz [Teplice]: Karel Vilém Medau, [1841]. xiii, 324 s.

Rozsáhlý literární almanach *Hygea* sestavil student práv Eberhard Antonín Jonák (1820–1879), pozdější profesor národohospodářství a poslanec Říšského sněmu. Vydání zajistil nakladatel a tiskář Karel Vilém Medau, působící v Litoměřicích, Praze a Teplicích. Název odkazuje k antické bohyni zdraví Hygiei (Hygii). Podle

6 Za první ročník dostali autoři honorář 4 zl. 50 kr. Viz DOSTÁL LUTINOV, Karel. Život a dílo Bolesl. Jablonského. *Archa*. 1912, roč. 1, č. 1, s. 142.

redakčního dovětku měl almanach nabídnout lázeňským hostům čtivý literární materiál a zároveň je seznamovat s lázeňskými místy (Teplíce, Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Wiesbaden). Obsah tvoří především básně, novely, povídky a skici inspirované lázeňským prostředím; publikace má převážně literární charakter a je doplněna hudební přílohou se skladbami Václava Jana Tomáška a Václava Jindřicha Veita. Mezi autory byli přispěvatelé z Čech i rakouských zemí, např. Eberhard Antonín Jonák, Johann Nepomuk Vogl, Johann Gabriel Seidl či Betti Paoli. Almanach vyšel ve dvou vydáních, druhé s podtitulem *Ein Almanach für österreichische Curorte*.

[37]

Pomněnky na rok 1841. W Praze. [Házovská knihtiskárna.]

Praha: Házovská knihtiskárna, [1840 nebo 1841]. 20 s.

Dalším typem příležitostných almanachů byly tzv. *Pomněnky*, drobné, dekorativně upravené knížečky, které byly v letech 1841–1846 každoročně sestavovány a na českém bále rozdávány tanečnicím jako dar, zatímco zbývající exempláře byly prodávány. Vedle básní českých autorů obsahovaly také taneční pořádky. Při prvním českém plese, konaném 5. února 1840, byla rozdávána anonymní báseň *Vlastenkám*, jejímž pravděpodobným autorem byl Karel Sabina. *Pomněnky na rok 1841*, které pro ples konaný 3. února 1841, sestavil Josef Kajetán Tyl, obsahují dvacet milostných a vlasteneckých básní od autorů, mezi něž patřili Karel Jaromír Erben, Josef Bojislav Pichl, František Ladislav Rieger, Karel Sabina a sám Tyl.

[38]

České besedy. 1842. W Praze. Tiskem a nákladem J. H. Pospjšila.

Praha: Jan Hostivít Pospjšil, [1842]. xxxiv, 174 s.

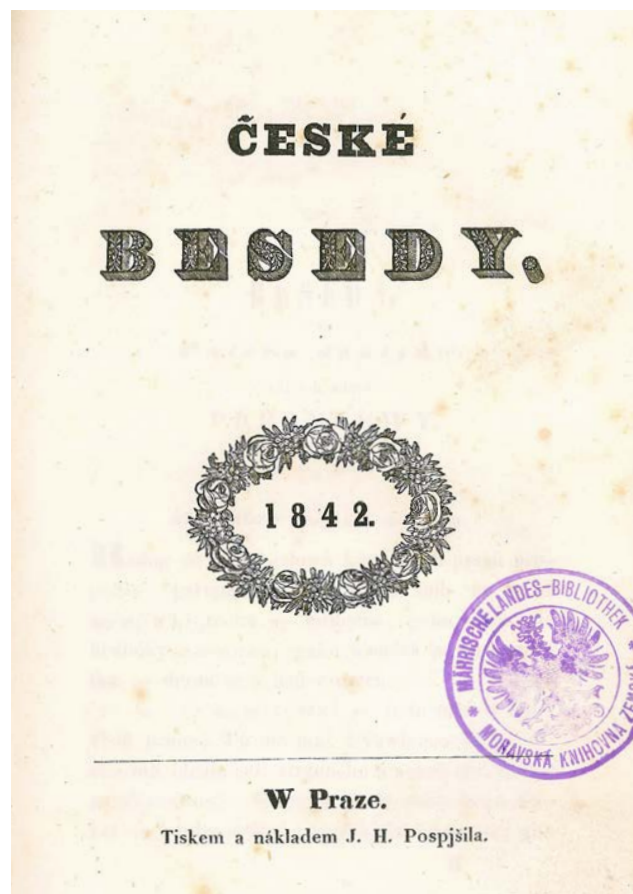
Vlastenecké besedy, tedy taneční zábavy pořádané národními buditeli mimo hlavní plesovou sezónu, se poprvé uskutečnily v květnu 1841 v pražských Svatováclavských lázních. Roku 1842 vyšla nákladem Jana Hostivíta Pospjšila publikace *České besedy*, kterou uspořádal a doslovem opatřil Josef Kajetán Tyl. Sborník obsahuje starší i nově vzniklá humoristická čtení, deklamace a básně od autorů, například Karla Jaromíra Erbena, Boleslava Jablonského, Václava Bolemíra Nebeského, Josefa Bojislava Pichla, Františka Ladislava Riegera a Františka Rubeše. Původní záměr pokračovat ve vydávání *Českých besed* se nepodařilo naplnit, přestože bylo další vydání již ohlášeno a redakce svěřena Josefu Bojislavu Pichlovi (1813–1888).

[39]

Pomněnky na rok 1842. W Praze. [Tiskem Jana Spurného.]

Praha: [typ. Jan Spurný], 1842. 32 s.

Druhý svazek plesových *Pomněnek*, vydaný v bílé papírové vazbě zdobené ornamenty, je žánrově pestřejší: obsahuje ódy, písně i deklamace, přičemž však z větší části přetiskuje starší básně dvanácti autorů, mezi nimi Františka Ladislava Čelakovského, Václava Hanky, Josefa Krasoslava Chmelenského, Boleslava Jablonského,

Obrázek k č. [38]

Josefa Vlastimila Kamaryta, Simeona Karla Macháčka, Jana Jindřicha Marka, Václava Bolemíra Nebeského, Václava Jaromíra Picka, Josefa Bojislava Pichla, Františka Rubeše a Františka Šíra.

[40]

Pomněnky na rok 1843. W Praze. [Tisk Jar. Pospjšila.]

Praha: [typ. Jaroslav Pospjšil], 1843. 44 s.

Pomněnky na rok 1843 byly poprvé sestaveny výhradně z veršů českých básníků, případně básníků vystupujících pod ženskými jmény. František Bačkovský předpokládá, že za myšlenkou prezentovat tvorbu českých vlastenek stál kněz František Doucha.⁷ Ve sborníku bylo otištěno osmnáct básní, opatřených osmnácti jmény, skutečný počet autorek však byl zřejmě nižší, neboť některé

7 BAČKOVSKÝ, František. K oslavě Národní besedy. Literárně-dějepisný příspěvek. Světozor. 1888, roč. 22, č. 11, 10. 2., s. 166–167.

publikovaly jak pod vlastním jménem, tak pod pseudonymem (např. Marie Čacká též jako F. Božislava Svobodová či Zdenka Němečková rovněž pod pseudonymem Zdenka z Vlasti). Za pravděpodobné se rovněž pokládá, že báseň *Jablíčka*, uvedená pod jménem Magdaleny Dobromily Rettigové, složil a bez jejího vědomí k otisknutí zaslal její manžel Jan Alois Sudiprav Rettig.

[41]

Horník / Almanach na rok 1845. Sestawil a wydal Petr Miloslaw Weselský. Čistý výnos připadne Kutnohorské nemocnici. Na Horách Kutnách. Arcibiskupský knihotisk.

Kutná Hora: Petr Miloslaw Veselský, [1844]. xvi, 204 s.

Almanach *Horník*, sestavený a vydaný kutnohorským ředitelem chrámové hudby, archivářem a spisovatelem Petrem Miloslavem Veselským (1810–1889), představuje poslední český předbřežnový literárně-naučný almanach a zároveň první regionálně zaměřený sborník. Autoři většinou pocházeli z Kutné Hory a jejího okolí, což se promítlo i do tematického zaměření odborných i beletristických textů. K vydávání almanachu Veselského podnítil kutnohorský rodák Josef Kajetán Tyl, který však přispěl pouze básní *Srdce vlastencovo*, a to až do druhého ročníku; do něj zaslala příspěvek také Božena Němcová jako výjimka mezi regionálními autory. Redaktor deklaroval, že čistý výnos bude věnován na dobročinné účely (z prvního ročníku kutnohorské opatrovně, ze druhého místní nemocnici), zároveň však autorům přislíbil honorář ve výši osmi zlatých za tiskový arch. První ročník na rok 1844 vyšel již roku 1843; plánovaný třetí svazek se v důsledku výrazných cenzurních zásahů nepodařilo vydat.

[42]

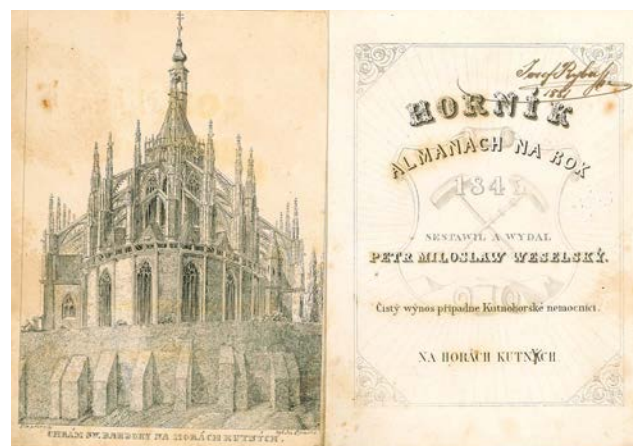
Hlasy Moravanů u příjezdu jeho Císařské Výsosti arciknížete Františka Karla do Holomouce. Při odvěření c. k. státní železnice z Holomouce do Prahy. Dne 19. srpna 1845. W Holomouci. Tiskem Aloysia Škarnicla.

Holomouc [Olomouc]: Alois Škarnicel, [1845]. [8] s.

Příklad příležitostně tištěných „*Hlasů*“ moravských autorů představuje publikace vydaná v srpnu 1845 u příležitosti slavnostního otevření železniční trati na trase Olomouc–Praha a návštěvy arcivévody Františka Karla. Vydal ji jazykovědec a profesor češtiny Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), tehdy působící v Olomouci. Almanach obsahuje tři anonymní básně, jejichž autorství lze na základě dochované korespondence mezi Šemberou a jeho přítelem, knězem a básníkem Františkem Matoušem Klácelem (1808–1882), s pravděpodobností připsat Vincenci Furchovi, Hynku Keršnerovi a Janu Helceletovi.⁸

Obrázek k č. [40]

Obrázek k č. [41]

⁸ ŠEMBERA, Alois Vojtěch a KLÁČEL, František Matouš. *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*. Svazek 3., Listy Klácelovi. Ed. Zdeněk Fišer. Vysoké Mýto: Regionální muzeum Vysoké Mýto; Kojetín: KATOS, 2003, s. 168–172.

Obrázek k č. [43]

[43]

Lada Nióla 1855. [Prodává se v kanceláři Matice české na Jindřišské ulici 900–2. Skvostný exemplář v plátně na velíně za 3 zl. stří. V tuhých deskách za 2 zl. stří.]

Praha: [Josef Václav Frič], [1854]. 312 s.

Na sklonku roku 1854 vydal v politicky a společensky vypjaté atmosféře bachovského absolutismu radikálně smýšlející spisovatel, básník a novinář Josef Václav Frič (1829–1890) literární almanach, koncipovaný v duchu romantismu a folkorní inspirace. Sestavil jej z převážně studentských veršů a próz, zároveň však zařadil i texty generačně starších spisovatelů, například Josefa Jiřího Koláre a Boženy Němcové (zastoupené slovenskou pohádkou *O dvanácti měsíčkách* a povídkou *Sestry*, publikovanou pod pseudonymem Ludmila z Hrádku). Název almanachu i stejnojmenná úvodní Fričova báseň odkazují k mytickým litevským bohyním Nióle, dceři Slunce, a její dceři Ladě; podle autorova výkladu měly symbolicky přispět k obrození slovanské poezie.⁹ Tento motiv se

promítl i do výtvarného řešení titulního listu, který podle kresby malíře Františka Krause (1833–1878) litograficky zpracoval rytec Josef Habel (1823–1873). Přípravovaný druhý ročník nevyšel.

[44]

Perly české. Vydány od Sboru Musea království Českého pro vědecké vzdělání řeči a literatury české. Sponřadal Ant. Jarosl. Vrtátko. V Praze 1855. [Rychlotisk Jaroslava Pospíšila.]

Praha: Sbor Musea království Českého, 1855. xiv, 406 s.

Konzervativní literární kruhy soustředěné kolem Musea království českého nahlížely na Fričovu *Ladu Niólu* kriticky a v reakci na ni vydaly vlastní, prorakovsky orientovaný almanach *Perly české*, jehož název byl odvozen od oslavné úvodní básně Jana Erazíma Vocela. Redakcí byl pověřen Antonín Jaroslav Vrtátko. Publikace byla oficiálně vydána jako připomínka příjezdu a pobytu císaře Františka Josefa I. a jeho novomanželky Alžběty v Praze, uskutečněných na počátku června 1854, krátce po jejich svatbě; součástí almanachu je i podrobný popis této návštěvy. Almanach nese dedikaci císařovně Alžbětě a obsahuje naučné příspěvky, odborné stati, básně, povídky, pověsti i pohádky. Stejně jako v *Ladě Nióle* zde přispěla Božena Němcová jednou povídkou a jednou slovenskou pohádkou (tentokrát pod pseudonymem Štěpán Daniely). Mezi další autory patří například Karel Jaromír Erben, Vincenc Furch, Václav Hanka, Hermenegild Jireček a Jan Soukop.

[45]

Rosenblätter. Lyrisches Album redigirt von Ludwig Bowitsch. Neutitschein, 1855. Schnellpressendruck und Verlag von J. N. Enders.

Neutitschein [Nový Jičín]: J. N. Enders, 1855. viii, 128 s.

Lyrické romantické album *Rosenblätter* pro novojičínské vydavatelství Johanna Nepomuka Enderse (1815–1877) redigoval rakouský básník a spisovatel Ludwig Bowitsch (1818–1878), jenž s J. N. Endersem i v dalších letech pravidelně spolupracoval. Endersovi se podařilo získat ke spolupráci široký okruh básníků z Rakouska i Německa, vedle Ludwiga Bowitsche například Ludwiga Foglara, Johanna Gabriela Seidla nebo Johanna Nepomuka Vogla.

[46]

Fest-Album zum 27. Februar 1856. Ihren kaiserl. königl. Majestäten dem allergnädigsten Kaiserpaare Ferdinand und Anna Pia aus Anlass allerhöchst Ihrer fünfundzwanzigjährigen Vermählungsfeier in tiefster Ehrfurcht gewidmet von der k. Hauptstadt Prag. [Prag, 1856. Druck der k. k. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne.]

Prag: [typ. Bohumil Haase a synové], 1856. 61 s.

Ke dvacátému pátému výročí sňatku bývalého císaře Ferdinanda I. (V.) Dobrotivého (1793–1875) s Marií Annou

Savojskou (1803–1884), jenž po nucené abdikaci ve prospěch Františka Josefa I. pobýval převážně v Praze, vydalo město Praha album českých a německých oslavných veršů. Jeho uspořádáním byl pověřen archivář města Prahy Karel Jaromír Erben. V české části byly otištěny verše básníků Františka Douchy, Karla Jaromíra Erbena, Václava Hanky, Matěje Havelky, Václava Klimenta Klicpery, Josefa Koláře, Josefa Košína z Freudenfeldu, Vojtěcha Lešetického, Josefa Jaroslava Melichara, Václava Picka, Františka Rezka, Anny Vlastimily Růžičkové a Jana Slavomíra Tomíčka. K účasti byla původně přizvána také Božena Němcová s básní *Luzná noc*, od jejího zařazení však bylo z politických důvodů upuštěno.

[47]

Huldigung! Prämien-Album in Wort und Bild. Herausgegeben von Johann von Hradisch. (Mit vielen Bildern und Text-Illustrationen.) Neutitschein, 1856. Schnellpressendruck und Verlag von J. N. Enders.

Neutitschein [Nový Jičín]: Jan Nepomuk Enders, 1856. 148 s.

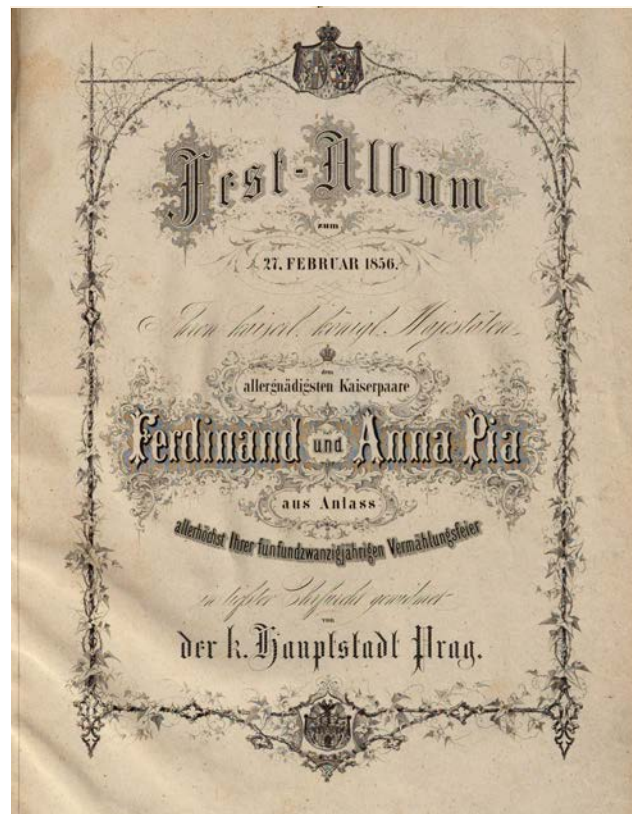
Novojičínské tiskařství J. N. Enderse vydalo v padesátých až sedmdesátých letech 19. století několik beletristických sborníků, mezi nimi i původními rytinami ilustrované poeticko-prozaické album *Huldigung! [Pocta!]*. Redakce se ujal vydavatel pod svým literárním pseudonymem Johann von Hradisch, přičemž na veršované části spolupracoval se svým přítelem, rakouským básníkem Ludwigem Bowitschem. Publikace vedle básní a povídek obsahuje biografické skizy (např. W. A. Mozarta či Ludwiga Bowitsche, doplněné podobiznami) a rovněž vlastivědné statě věnované místním i vzdálenějším památkám.

[48]

Żywot swatých Cyrilla a Methodia, apostołów slowańskich. Sepsał Wacław Śtulc, arciebiskupský notář, professor na c. k. gymnasiu akademickém w Praze. Nákladem Dědictwí sw. Cyrilla a Methodia pro rok 1857. Cena 1 zl. stříbra. W Brně 1857. W komisí u Nitsche a Grosse. Tiskem dědicůw Rudolfa Rohrera. [Bibliotéka żywotů Swatých wydaná Dědictwím sw. Cyrilla a Methodia. Číslo I.]

Brno: Dědictví Sv. Cyrilla a Methodia, 1857. 495 s.

Vydavatelský spolek Dědictví sv. Cyrilla a Methodia, který vznikl roku 1850, tiskl převážně katolickou literaturu z produkce kněží, kteří ve svých dílech propojovali víru, církev, vlastenectví, slovanství a cyrilometodějskou tradici na Moravě. V roce 1857 vydalo Dědictví *Život svatých Cyrila a Metoděje*, který vedle odborných pojednání a esejů obsahuje také soubor básní a písní, kvůli němuž bývá označován za „první moravský almanach katolických básníků“. Básněmi do něj přispěli Jan Bílý, Josef Holásek, Beneš Method Kulda, Tomáš Procházka, Jan Soukop, Václav Štulc, František Sušil atd.

Obrázek k č. [46]

[49]

Máj. Jarní almanah na rok 1858. Redigoval: Josef Barák. (S podobiznou Karla Hynka Máchy.) V Praze 1858. Nákladem H. Dominikusa. [Tiskem Bedřicha Rohlíčka.]

Praha: H. Dominikus, 1858. 320 s.

Přestože první ročník jarního almanachu *Máj* redigoval spisovatel a básník Josef Barák, jehož redakční činnost i organizační zajištění vydání jej přivedly do značných finančních obtíží, samotný vznik publikace iniciovali básníci Vítězslav Hálek, Jan Neruda a Josef Václav Frič (editor *Lady Nióly*). Nastupující básnická generace se programově hlásila k odkazu Karla Hynka Máchy a jeho lyrickoepické skladby *Máj*. V důsledku napjaté politické situace, cenzurních omezení i zaměstnání některých autorů ve státní službě publikovala část přispěvatelů pod pseudonymy či šiframi (například Karel Sabina, Josef Václav Frič nebo Karel Jaromír Erben). Prvního ročníku se povídkou *Chýže pod horami* účastnila také Božena Němcová, která jako jediná obdržela autorský honorář, a debutovaly v něm sestry Karolina Světlá a Sofie Podlipská. Více viz studie.

[50]

Zora. Almanah na rok 1859. Vydán ochotníky divadelními v Táboře. Čistý výtěžek k účelu dobrému se věnuje. V Táboře. Tiskem Aloisia Josefa Landfrasa.

Tábor: [typ. Alois Josef Landfras], 1858. 128 s.

Divadelní literární almanach tábořských ochotníků byl koncipován s cílem podnítit a oživit zájem o českou beletrii a získat divadlu nové příznivce. Mezi přispěvateli se objevují například básníci a spisovatelé František Boleslav Květ, Josef Václav Nikolau, Gustav Pflieger Moravský a Václav Pok Poděbradský; část textů však zůstává anonymní či je publikována pod šiframi a pseudonymy. Redakce publikaci dedikovala purkmistrovi města Jakubu Zeisovi (1803–1879). Další jihočeskí ochotníci se almanachem *Zora* inspirovali a ve stejném období taktéž ve spolupráci s jindřichohradeckým tiskařem Aloisem Josefem Landfrasem (1797–1875) vydali vlastní almanachy: *Thalia* v Týně nad Vltavou (red. Josef Václav Nikolau, 1858) a *Růže treboňská* v Třeboni (red. Alois Jaroslav Šrámek, 1859).

[51]

Kytice. Almanach. V Praze. Tisk a sklad Kat. Jeřábkové. 1859.

Praha: Kateřina Jeřábková, 1859. 240 s.

V reakci na almanach *Máj* vyšel tiskem Kateřiny Jeřábkové konzervativněji orientovaný almanach *Kytice*, jehož redaktor zůstal neznámý. Zatímco do *Máje* přispívali převážně mladí autoři, *Kytice* sdružila spíše starší generaci českých literátů, ačkoli některá jména se v obou publikacích překrývají (např. Karel Jaromír Erben, Karel Sabina, Jan Palacký či Bohumil Janda Cidlinský). Redakce symbolicky věnovala almanach těžce nemocnému dramatikovi a herci Václavu Klimentu Klicperovi (1792–1859); frontispis doplnila jeho podobiznou, vyrytou C. F. Merckelem, a otiskla úryvek z druhého dějství hry *Fridrich Bojovný*. Publikace dále obsahuje básně, prózy i odborněji laděné staty, jejichž autory jsou například František Doucha, Vincenc Furch, Václav Hanka, Vojtěch Lešetický, Gustav Pflieger Moravský či František Ladislav Rieger.

[52]

Máj. Jarní almanah na rok 1859. Ročník II. Redigoval Vítězslav Hálek. (S podobiznou Karla Jaromíra Erbena.) V Praze 1859. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila.

Praha: Jaroslav Pospíšil, 1859. 341 s.

Redakci druhého ročníku almanachu *Máj* převzal básník Vítězslav Hálek. Z generace starších autorů v něm publikoval pouze Karel Jaromír Erben, a to pohádku *Zlatovláska*. Redakce mu zároveň vyjádřila mimořádnou úctu dedikací celého svazku; jeho podobizna byla umístěna na frontispisu a středoškolský pedagog a novinář Václav Zelený (1825–1875) připojil studii věnovanou jeho životu a literární tvorbě. Kompozičně almanach upřednostňuje prozaickou část, zatímco básnické texty jsou soustředěny v závěru. Stejně jako první ročník a Fričova *Lada Nióla* nebyl ani tento svazek přijat

v literárních, zvláště konzervativních, kruzích příznivě. Více viz studie.

[53]

Krakonoš. Humoristický almanah. Vydán nákladem Jos. R. Vilímka. V Praze. Tiskem Kat. Jeřábkové. 1860.

Praha: Jos. R. Vilímek, 1860. 166, ii s.

Nakladatel Josef R. Vilímek vydal na přelomu let 1859 a 1860, v období po pádu tzv. bachovského absolutismu, zábavně-humoristický almanach *Krakonoš*, sestavený z příspěvků českých autorů pocházejících převážně z východních Čech, Krkonoš a okolí. Pořadatelé a zároveň autoři značné části textů (publikovaných pod vlastními jmény, šiframi i pseudonymy) byli úředník, básník a spisovatel František Karel Drahoňovský (1812–1881) a katolický kněz, básník a spisovatel Josef Alois Koubl (1825–1886). Almanach obsahuje besední čtení, humoresky, povídky, cestopisné črty, deklamace, básně i drobné dramatické útvary; mezi přispěvateli figurují například Jan Neruda, Honorata Zapová z Wiśniowských, František Hajniš či Josef Ladislav Kendík.

[54]

Máj. Jarní almanah na rok 1860. Redigoval Vítězslav Hálek. S podobiznou Františka Palackého. Ročník III. V Praze 1860. Tisk a sklad Kat. Jeřábkové.

Praha: Kateřina Jeřábková, 1860. 442 s.

Třetí ročník přinesl třetího nakladatele v pořadí, jímž se stala Kateřina Jeřábková, vdova po knihtiskaři Františku Jeřábkově, která však živnost prodala roku 1861. Redakce svazek dedikovala významnému historikovi a poslanci Františku Palackému. K stabilním autorským přispěvatelům patřili vedle Vítězslava Hála a Jana Nerudy také například Josef Barák, Karel Jaromír Erben, Josef Václav Frič, Adolf Heyduk a Karolina Světlá, jejíž povídky almanach opakovaně zahajovaly. Více viz studie.

[55]

Růže. Almanah na rok 1860. Sestavili a vydali Frant. Schwarz a E. H. Lipnický. (Čistý výnos věnován ochotnickému divadlu v Soběslavi.) V Praze. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila.

Praha: Jaroslav Pospíšil, 1860. 150 s.

Almanach *Růže* sestavili studenti František Schwarz a Emil Hrabal ze Soběslavi (publikující pod pseudonymem E. H. Lipnický) v prvních měsících po pádu ministra vnitra Alexandra Bacha a postupného uvolňování cenzury. Ač byl almanach vydán na podporu jihočeského ochotnického divadla v Soběslavi, jeho obsah se k divadelní tematice na rozdíl od almanachů *Zora*, *Thalie* nebo *Růže treboňská* vztahuje okrajově. Publikace zahrnuje básnické i prozaické příspěvky autorů z okruhu Jana Nerudy, mezi nimi například Josefa Baráka, Adolfa Heyduka, Jiljího Vratislava Jahna a Gustava Pfliegera Moravského.

[56]

Věmec. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra pomocí mladších spisovatelů Moravských uvil Václav Žirovnický, prof. c. k. vyšší školy reální a redaktor „Hvězdy Olomúcké“. Čistý výnos jest věnován k vybudování kaple na místě mezi Tovačovem a Troubkami, kde blahosl. mučedník páně zatknut byl. V Olomúci 1860. Tiskem Františka Slavíka. V Komisi u Eduarda Hölzla.

Olomouc: [typ. František Slavík], 1860. 283 s.

Středoškolský profesor a redaktor *Hvězdy Olomúcké* Václav Žirovnický uspořádal roku 1860 jubilejní *Věmec* k 240. výročí mučednické smrti slezského katolického kněze Jana Sarkandra (1576–1620), jenž byl za pontifikátu papeže Pia IX. předchozího roku prohlášen za blahoslaveného. Na obsahu spolupracovali mladí moravští spisovatelé, kteří v básních a próze zohlednili velkomoravskou tradici a moravskou historii, jmenovitě např. Aleš Balcárek (pseud. Slavomír Pustinský), Jan Havelka (pseud. Jan Loštický), Jan Soukop, František Vinkler (pseud. Vlastimil Venkryl), Josef Svatopluk Wurm (pseud. pseud. V. Čejkovský).

[57]

Zora. Almanach pro učitele a pěstouny / Ročník I. Vydává Václav Žirovnický, učitel cís. král. vyšší školy reální v Olomouci. Čistý výnos se obrátí v prospěch pokladnice pro nučné sirotky a vdovy po učitelích národních škol Moravských. V Olomouci 1860. Tisk a papír c. k. universitní kněhtiskárny Ant. Halousky.

Olomouc: [Václav Žirovnický; typ. Antonín Halousek], 1860. 130, 99 s.

Redaktor Václav Žirovnický vydal začátkem šedesátých let také dva ročníky učitelského almanachu *Zora*, v němž převažují pedagogické, didaktické a historické eseje, úvahy a odborná pojednání. Do prvního ročníku básně zaslali Eduard Just, Tomáš Šimbera, Vladimír Štátný a Jan Soukop, jehož texty považovala dobová kritika za nejzdařilejší. Druhý ročník obsahoval podstatně více beletristických příspěvků. V obou ročnících je patrná vazba na cyrilometodějskou tradici a blížící se velehradské jubileum, předmluvu prvního ročníku redaktor datoval v den sv. apoštolů slovanských a motiv Cyrila a Metoděje se objevuje také v dalších příspěvcích.

[58]

Besedník. Uspořádali: Josef Barák, Heřman Přerhof a Josef Richard Vilímek. V Praze. Nákladem pořadatelův. 1861. [Tisk Kat. Jeřábkové v Praze.]

Praha: [J. Barák, H. Přerhof, J. R. Vilímek], 1861. viii, 450 s.

První ročník sborníku vážných i žertovných deklamací, besedních čtení a šprýmů sestavili novinář, básník a spisovatel Josef Barák (1833–1883), novinář a ilustrátor Heřman Přerhof (1831–1867) a nakladatel a beletrista Josef Richard Vilímek (1835–1911). Publikaci dedikovali českým vlasteneckým studentům; obsahuje texty původní i starší, dříve publikované. Ve druhém a třetím ročníku (1862, 1864) nahradil Josefa Baráka beletrista Eduard Just (1836–1879).

[59]

Máj / Almanah na rok 1862 / Ročník čtvrtý / Redigoval Vítězslav Hálek / S podobiznou Jana Kollára a Adama Mickiewicze / V Praze / Nákladem knihkupectví: I. L. Kober. [Tisk Jaroslava Pospíšila.]

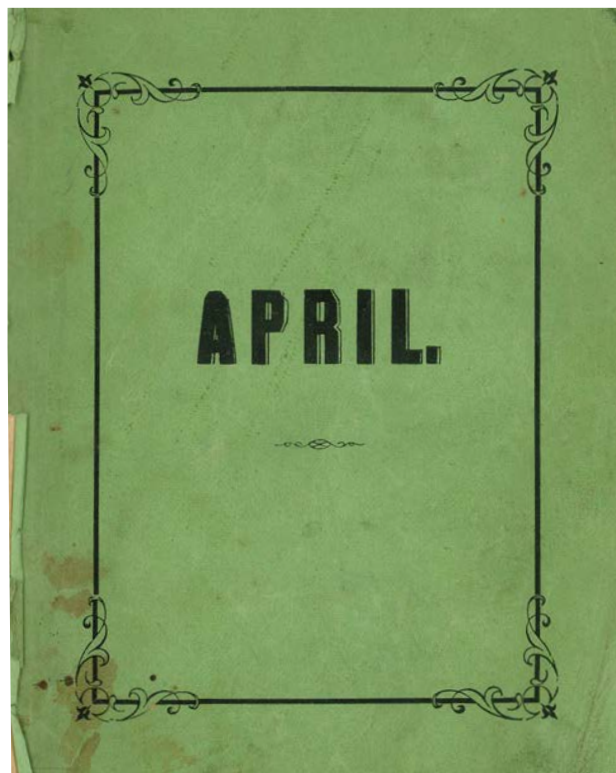
Praha: I. L. Kober, [1861]. 319 s.

Obsah čtvrtého a zároveň posledního ročníku výrazně ovlivnilo uvolnění vnitropolitické situace; mezi dominantní témata patřily vlast, služba vlasti, národ, svoboda a motivy z české historie. Přestože měl almanach vyjít v květnu 1861, vytištěn byl až v lednu 1862. Svazek byl dedikován slovenskému básníkovi Janu Kollárovi a polskému představiteli romantismu Adamu Mickiewiczovi. Poprvé mezi přispěvateli chyběl Jan Neruda. Většina současníků i literárních historiků se shoduje, že zánik almanachu souvisel s naplněním jeho původního programového záměru; po vzniku nových periodik ztratil svou funkci a stal se nadbytečným. Více viz studie.

[60]

April. Od Josefa Martina. V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1862. [Tiskem Rohlička a Sieverse.]

Praha: [Josef Martin; typ. Rohlíček a Sievers], 1862. 64 s.

Obrázek k č. [60]

Humoristický almanach *April* sestavil a v dubnu 1862, během velikonocních svátků, vydal a údajně díky intenzivní reklamě během jediného dne náklad rozprodal redaktor a básník Josef Martin, publikující nejčastěji pod pseudonymem Jaroslav Martinec (1842–1924). Obsah almanachu částečně reflektuje aktuální politickou situaci a je založen na principu literární parodie: jména uvedená pod jednotlivými básněmi odkazují k autorům májovské generace, jejichž poetika je napodobována (Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Adolf Heyduk či Jan Duchoslav Panýrek). Autorství části textů bývá dále připisováno Karlu Tůmovi a Václavu Fričovi. Redakce předpokládala polemické přijetí satirického obsahu a v předmluvě na tuto skutečnost předem reagovala.¹⁰

[61]

Horník. Almanah Kutnohorský. U příležitosti odhalení památní tabule na rodinném domě Jos. Kaj. Tyla dne 22. dubna 1862 vydali studující Kutnohorští. V Praze. Tiskem Bedřicha Stýbla. 1862.

Praha: [typ. Bedřich Stýblo], 1862. 144 s.

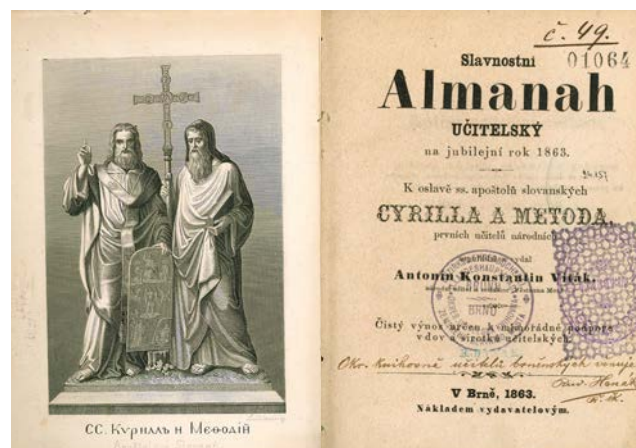
Kutnohorští studenti vydali v souvislosti s odhalením pamětní desky kutnohorského rodáka, dramatika a autora české národní hymny Josefa Kajetána Tyla (1808–1856), literární almanach, který zároveň dedikovali hudebnímu skladateli Františku Kavanovi (1818–1896). Životopisnou stať o Tylovi zpracoval František Mašina. Historickou činohru *Soběšlav* napsal Václav Vlček; další básně a prozaické příspěvky poskytli Václav Antonín Crha, Jiljí Vratislav Jahn, Eduard Just, Jan V. Panýrek, Karel Sabina.

[62]

Slavnostní almanah učitelů na jubilejní rok 1863. K oslavě ss. apoštolů slovanských Cyrilla a Metoda, prvních učitelů národních uspořádal a vydal Antonín Konstantin Víták, národní učitel a redaktor „Pěstouna Mor.“. Čistý výnos určen k mimořádné podpoře vdov a sirotek učitelů. V Brně, 1863. Nákladem vydavatelovým. [Rychlotiskem Viléma Foustky.]

Brno: A. K. Víták, 1863. v. 306 s.

V jubilejním roce tisícího výročí příchodu věrozvěstů Cyrila a Metoděje se po celé Moravě konaly slavnosti, společné poutě i přípravy slavnostních almanachů. Jedním z nich byl *Slavnostní Almanah učitelů na jubilejní rok 1863*, který uspořádal učitel, redaktor a spisovatel Antonín Konstantin Víták (1835–1906). Almanach věnoval „bratřím učitelům, rodičům a milému národu československému na důkaz vroucího vlastenectví co pravý národovec“ a čistý výnos z prodeje určil na podporu učitelů vdov a sirotek. V almanachu převládají historické studie o Cyrilu a Metodějovi

Obrázek k č. [62]

a J. A. Komenském, doplněné pedagogicko-didaktickými statěmi a texty o moravském školství. Závěr tvoří beletristický oddíl s básněmi a prózou učitelů, publikujících ve vychovatelském časopise *Pěstoun Moravský* (např. Vojtěch M. V. Bělohrobský, František Doucha, Jan Pravoslav Koubek nebo A. K. Víták).

[63]

Slavnostní album Cyril a Metoděj redakcí Fr. Jar. Kubíčka a Mich. B. Kříže. V Brně. Tiskem a nákladem Rudolfa M. Rohrera. Tisk [barevného titulního listu] Reiffenstein a Röscha ve Vídni.

Brno: Rudolf Maria Rohrer, [1864]. 200 s.

K jubilejnímu roku 1863 se v Brně připravoval ještě jeden literární almanach, který se stal projevem česko-moravsko-slovenské vzájemnosti a který na svou dobu vynikl pozoruhodnou grafickou a knižní úpravou. Vydání *Slavnostního alba Cyrila a Metoděje*, původně ohlášené na září 1863, se výrazněji zpozdilo a první výtisky se k zájemcům dostaly až začátkem roku 1864. Redaktoři, středoškolský profesor a redaktor listu *Hvězda* Michal B. Kříž (1833–1869) a básník a redaktor *Moravské orlice* František Jaroslav Kubíček (1838–1865), získali autory z Čech, Moravy a Slovenska (např. Karel Jaromír Erben, Vítězslav Hálek, Jan Havelka, Gustav Pflieger Moravský, Karel Sabina, Karolína Světlá, Samo Bohdan Hroboň, August Horislav Krčméry nebo Viliam Pauliny-Toth). Poněkud překvapivě v tomto případě nepatřily cyrilometodějské, velehradské či křesťanské motivy k hlavním, převládala témata historicko-biografická, slovanská a lidová.

¹⁰ Více např. FUTTERA, Ladislav. Na literární pole s humorem! Humoristický almanach *April* a česká literární kritika po roce 1861. *Bohemica litteraria*. 2019, roč. 22, č. 2, s. 81–108.

[64]

„Ruch.“ Basně české omladiny, vydané roku 1868 k upomínce na založení národního divadla. Sestavil Josef V. Sládek. (Čistý výnos věnován národnímu divadlu.) V Praze. Nákladem vlastním. [Tiskem B. Stýbla v Praze. Cena 1 zl. r. č.]

Praha: [Josef Václav Sládek; typ. Bedřich Stýblo], [1868]. 194 s.

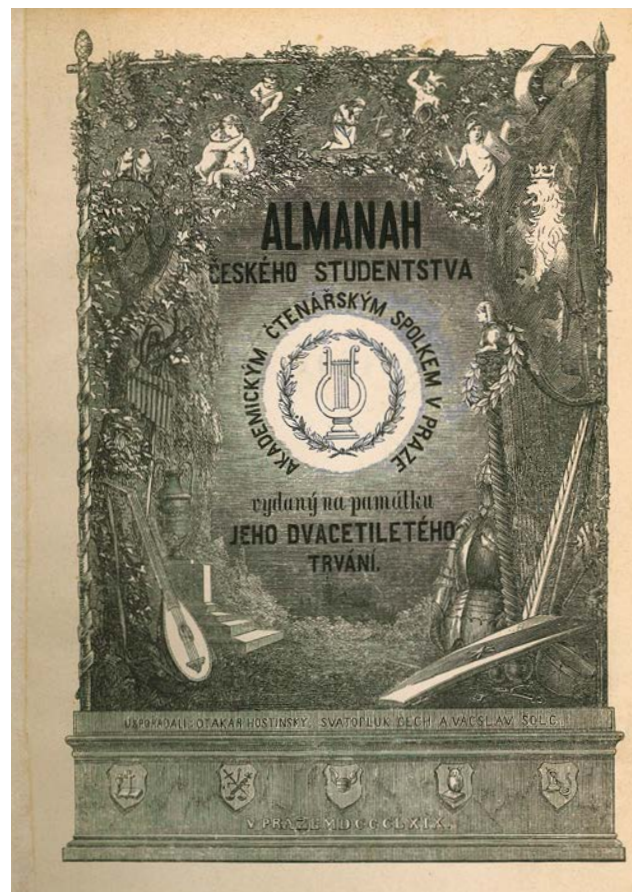
První ročník básnického almanachu *Ruch* vyšel roku 1868 jako upomínka na celonárodní slavnost položení základního kamene Národního divadla, která proběhla v den svátku Jana Nepomuckého (16. května 1868). Národně a sociálně zaměřený programový almanach sestavil básník Josef Václav Sládek z příspěvků mladých, neznámých autorů, kteří působili v pražských i mimopražských literárních spolcích a na středních školách. Název *Ruch* přešel ze zaniklého studentského spolku (1865–1866) a dal název nové literární škole, která se zaměřila na vlastenecká a národní témata a slovanskou vzájemnost. Prvního ročníku se účastnilo necelých dvacet autorů mj. Svatopluk Čech, Josef Dürich, Jaroslav Goll, Ladislav Quis, Josef Václav Sládek a Ervín Špindler.

[65]

Almanah českého studentstva akademickým čtenářským spolkem v Praze vydaný na památku jeho dvacetiletého trvání. Uspořádali: Otakar Hostinský, Svatopluk Čech a Václav Šolc. V Praze MDCCCLXIX. Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1869. Nákladem Akad. čten. spolku.

Praha: Akademický čtenářský spolek, 1869. 264 s.

Reprezentativní básnický almanach byl vydán k výročí činnosti českého národního Akademického čtenářského spolku (založeného roku 1849), jenž plnil významnou národní a společensko-kulturní funkci v období porevolučních represí. Na rozdíl od almanachů *Ruch* či *Máj* nebyl koncipován jako programové vystoupení určitého básnického směru. Na jeho vzniku se podílelo téměř čtyřicet autorů, vystupujících pod vlastními jmény i pseudonymy; vedle editorů Svatopluka Čecha, Otakara Hostinského a Václava Šolce také například Jaroslav Goll, August Vojtěch Nevšimal či Zikmund Winter. Působivý titulní list navrhl podle skici Otakara Hostinského (1847–1910) akademický malíř Karel Maixner (1840–1881). Spolek vydal další beletristický almanach, v tomto případě rozšířený o prozaické texty a odbornou statí, rovněž při příležitosti svého pětadvacátého výročí (1874).

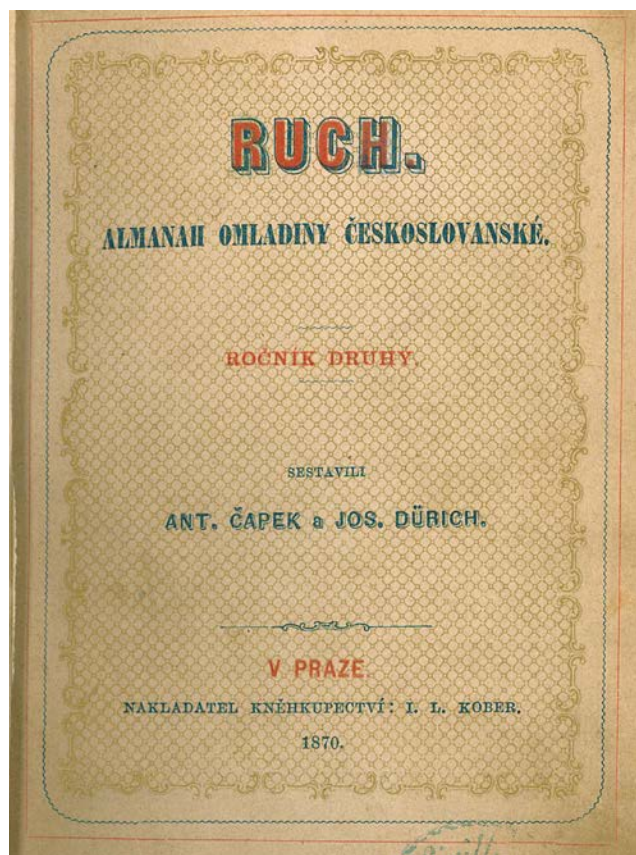
Obrázek k č. [65]

[66]

Nový besedník. Uspořádal Eduard Just. V Praze 1869. Nákladem kněhkupectví: Mikuláš & Knapp v Karlíně. [Cena: 1 zl., vaz. 1 zl. 20 kr. r. m. Kněhtiskárna: Mikuláš & Knapp v Praze, v Karlíně.]

Praha: Mikuláš a Knapp, 1869. 352 s.

Spisovatel a redaktor humoristických časopisů Eduard Just (1836–1879) sestavil dvoudílný sborník deklamací, besedních čtení, divadelních výstupů a žertovných písní určených k přednesu při společenských zábavách. Navázal tak na tři ročníky *Besedníku* vydávané v letech 1861–1864; Eduard Just jej spoluredigoval od druhého ročníku (1862). *Nový besedník* obsahuje původní texty, překlady i již dříve publikované příspěvky; nejčastěji jsou pod vlastním jménem nebo šifrou zastoupeni Eduard Just, Josef Dürich a Josef Jiří Stankovský. Druhý díl vyšel roku 1871.

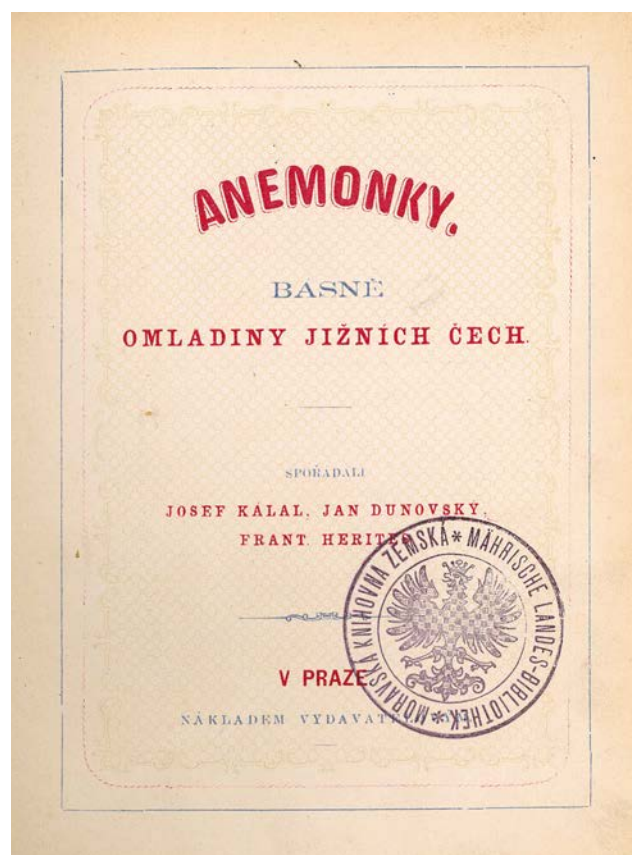
Obrázek k č. [67]

[67]

Ruch. Almanah omladiny českoslovanské. Ročník druhý. Sestavili Ant. Čapek a Jos. Dürich. V Praze. Nakladatel kněhkupectví: I. L. Kober. [Národní kněhtiskárna: I. L. Kober v Praze.]

Praha: I. L. Kober, 1870. 236 s.

Přestože byl obsahový základ druhého ročníku básnického almanachu *Ruch* shromážděn již roku 1868, vyšel z organizačních a logistických důvodů až o dva roky později v březnu 1870 nákladem I. L. Kobera. Redakčně jej připravili novinář a básník Antonín Čapek (1847–1899) a politik a spisovatel Josef Dürich (1847–1927); publikace byla opatřena podnázvem akcentujícím slovanskou orientaci. Almanach byl věnován památce kazatele a náboženského myslitele Jana Husa v souvislosti s blížícím se pětistým výročím jeho narození. Počet příspěvateľů se oproti prvnímu ročníku téměř zdvojnásobil a rozšířil se i o básnířky, například Elišku Krásnohorskou, Bertu Mühlsteinovou či Albínu Dvořákovou-Mráčkovou. Tematicky se vedle vlastenecké linie výrazněji prosadily rovněž motivy folklorní a milostné.

Obrázek k č. [69]

[68]

Patriotische Dichtungen im Jahre der deutschen Erhebung 1870. Herausgegeben von Dr. Joh. Nep. Enders. Der Erlös ist – ohne Abzug der Druckkosten – den armen Vermundeten und bedürftigen Familien der zu Felde gezogenen Krieger gewidmet. Neutitschein in Mähren. Druck und Verlag von J. N. Enders.

Neutitschein [Nový Jičín]: Jan Nepomuk Enders, 1870. 60 s.

Novojičínské vydavatelství Jana Nepomuka Enderse (1815–1877), které navzdory regionálnímu umístění disponovalo poměrně širokým dosahem v německy mluvícím prostoru, vydalo roku 1870, v době vypuknutí francouzsko-pruské války, sborník převážně vlastenecky laděné poezie s názvem *Patriotische Dichtungen im Jahre der deutschen Erhebung 1870*. Čistý výtěžek z jeho prodeje byl určen na podporu zraněných vojáků a pozůstalých rodin. Básněmi přispěli především Ludwig Bowitsch, Jan Nepomuk Enders a Heinrich Struck.

[69]

Anemonky. Básně omladiny jižních Čech. Společně Josef Kálal, Jan Dunovský, Frant. Herites. V Praze. Nákladem vydavatelovým. [Národní kněhtiskárna: I. L. Kober v Praze.]

Praha: [typ. I. L. Kober, 1871]. 152 s.

Symbolický název jednoho z nejvýznamnějších regionálních básnických almanachů, sestaveného Josefem Kálalem (1849–1881), Janem Dunovským (1849–1925) a Františkem Heritesem (1851–1929), je odvozen z latinského označení jarní květiny *anemone nemorosa* (sasanka hajní). Pořadatelé jej věnovali památce reformátora Petra Chelčického, k jehož počtě měla být v srpnu 1871 uspořádána slavnost, jež se však nakonec neuskutečnila. Almanach obsahuje básnické příspěvky 33 autorů (včetně tří žen), řazené abecedně. Za literárně nejhodnotnější byly dobově považovány zejména básně Františka Heritese, Josefa Holečka a především šest básní Jaroslava Vrchlického. Tematicky v almanachu převládá poezie vlastenecká, folklorní a milostná.

[70]

Máj. Literární almanach Umělecké Besedy. 1872. V Praze. Nákladem knihkupectví dr. Grégra & F. Dattla. 1872. [Pořadatel: Otakar Hostinský. Tiskem dra Edv. Grégra v Praze.]

Praha: Dr. Grégr & Ferd. Dattel, 1872. 238 s.

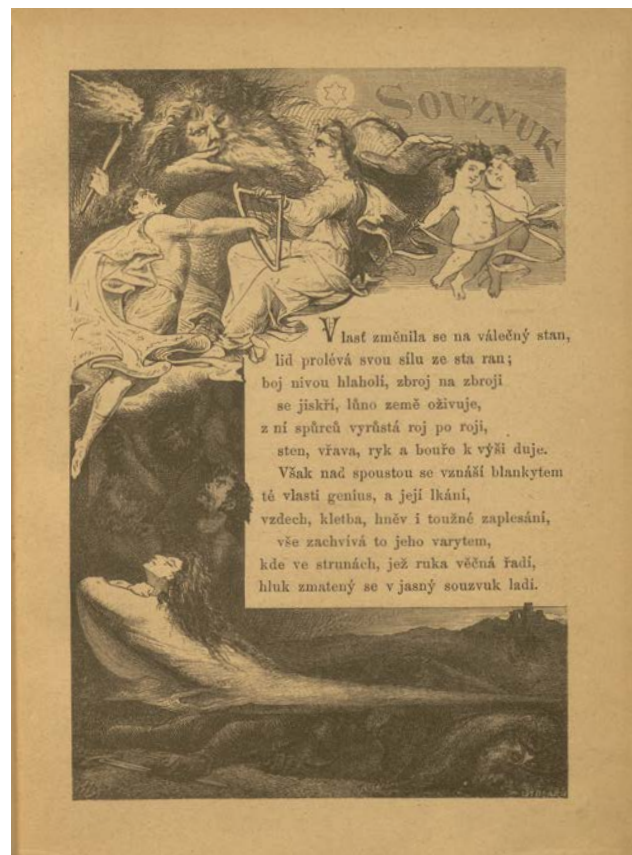
Hudební a divadelní teoretik Otakar Hostinský uspořádal u příležitosti desátého výročí činnosti spolku Umělecká beseda literární almanach, jehož symbolický název odkazoval ke stěžejním dílům české literatury – Máchovu *Máji* a k almanachům májovské básnické generace. Pod tímto označením tak znovu publikovali Vítězslav Hálek, Adolf Heyduk, Gustav Pfleger Moravský či Karolina Světlá. Do svazku byly dále zařazeny reprezentativní práce představitelů ruchovců Svatopluka Čecha, Elišky Krásnohorské, Ladislava Quise a Josefa Václava Sládka.

[71]

Ruch. Almanah omladiny československé. Ročník třetí. Sestavili Jos. Dürich, Jos. Kálal, Jul. R. Nejedlý. Nakladatel: knihtiskárna A. Čapka v Jičíně. 1873. [V komisi kněhkupectví Fr. A. Urbánka v Praze.]

Praha; Jičín: Antonín Čapek, 1873. 278 s.

Třetí ročník básnického almanachu *Ruch*, uspořádaný Josefem Dürichem (redaktorem již druhého ročníku) spolu s Josefem Kálalem (redaktor jihočeských *Anemonek*, 1849–1881) a Juliem Nejedlým (1847–1909), se vyznačuje značnou tematickou pestrostí a vnitřní nejednotností. Autorské složení, čítající 52 příspěvů, se oproti prvnímu ročníku výrazně proměnilo. Nově se na redaktorskou výzvu zapojili například Josef Baše, František Herites, Otakar Mokřý či Jaroslav Vrchlický. Část příspěvů se následně zapojila do spolupráce s nově vzniklým časopisem *Lumír*. Almanach byl dedikován památce stého výročí narození spisovatele Josefa

Obrázek k č. [72]

Jungmanna (1773–1847). Roku 1876 vyšel třetí ročník nákladem Theodora Mourka v novém vydání pod názvem *Kytice: sbírka básní omladiny československé*.

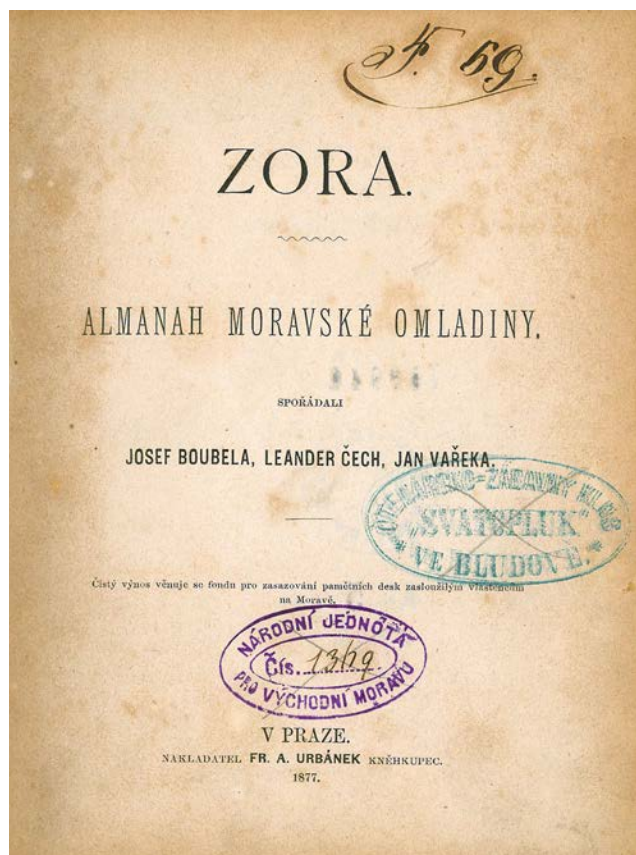
[72]

Souzvuk / Almanah Ženské bibliotéky / Pořádala Žofie Podlipská / V Praze / Nakladatel J. Otto knihkupec 1874.

[Knihtiskárna: J. Otto v Praze.]

Praha: Jan Otto, 1874. 256 s.

Spisovatelka Sofie Podlipská (1833–1897) od začátku sedmdesátých let 19. století spolupracovala s nakladatelem Janem Ottou na emancipační knižnici *Ženská bibliotéka* a v rámci ní se na podnět J. Otty chopila pořádání almanachu *Souzvuk*. Název almanachu byl odvozen od stejnojmenné úvodní básně Elišky Krásnohorské. Čistý výtěžek z prodeje byl věnován Ženskému česko-americkému sirotčinci v Praze. Básněmi přispěli Gustav Dörfel, Alois Jirásek, Eliška Krásnohorská a Jaroslav Vrchlický a prozaickými texty Albína Dvořáková-Mráčková, František Dvorský, Otakar Jedlička, Alois

Obrázek k č. [73]

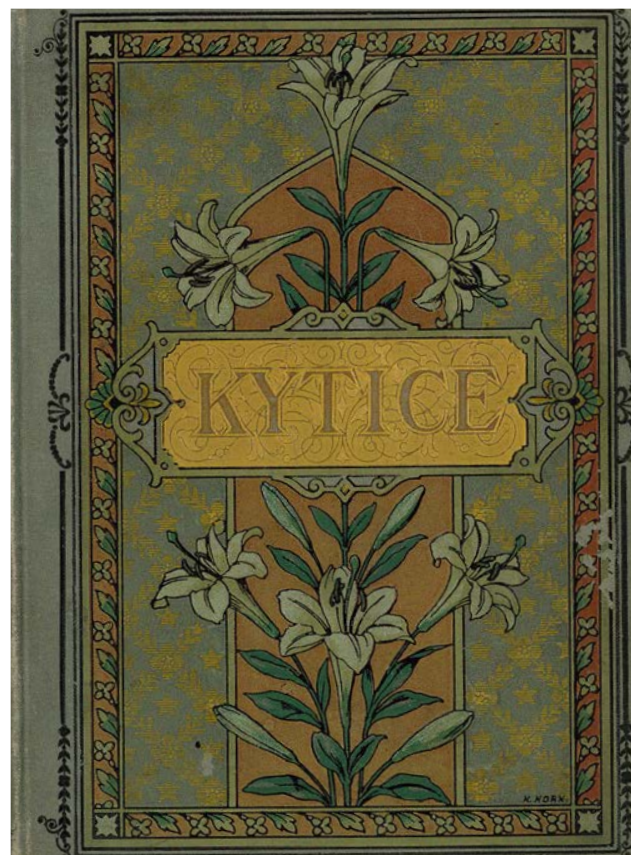
Jirásek, Eliška Krásnohorská, Žofie Podlipská, Karolína Světlá a Josef Štolba.

[73]

Zora. Almanah moravské omladiny. Společně vydali Josef Boubela, Leander Čech, Jan Vařeka. Čistý výnos věnuje se fondu pro zasazování pamětních desk zasloužilým vlastencům na Moravě. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek kněhkupec. 1877. [Knihotiskárna: J. Otto v Praze.]

Praha: Fr. A. Urbánek, 1877 [i. e. 1876]. 199 s.

Na slovanských gymnáziích v Olomouci a v Brně, které svou činnost zahájily v roce 1867, se začala formovat literární generace tzv. Mladé Moravy, studentů, kteří odcházeli převážně na studia do Prahy, kde zakládali první spolky. První ročník almanachu moravské omladiny vyšel v červenci 1876 a byl spontánně věnován památce zesnulého Františka Palackého (1798–1876). Autoři se do něj zapojili na základě osobních kontaktů i redaktorských výzev v českém a moravském tisku. Redaktoři vybrali převážně poetické

Obrázek k č. [74]

texty 14 středoškolských i vysokoškolských autorů. Otištěná byla také dvě odborná esteticko-filozofická pojednání: Masarykova stať o Platónovi a Čechova o Aristelovi. Dobovou kritiku zaujaly verše Františka Táborského (pseud. Fr. Hostivít), Jana Herbena (pseud. Sv. Vojmír, M. Svoboda) a veršovaná povídka Josefa Boubely.

[74]

Kytice. Almanah pro mládež česko-slovanskou. Ročník I. společně vydali M. Weinfurt a Fr. A. Zeman. S vyobrazeními. (Spisů „Matice Komenského“ čís. 2.) V Praze 1878. Nakladatel Fr. A. Urbánek, kněhkupec, pro paedag. literaturu a učebné pomůcky. [Řada II. Nová knihovna pro mládež. Sbírká spisův poučných a zábavných pro naši milou mládež. Knihotiskárna: J. Otto v Praze.]

Praha: Fr. A. Urbánek, 1878. 138 s.

První ročník literárně-naučného almanachu pro československou mládež vydalo nakladatelství Františka Augustina Urbánka

roku 1878; na jeho redakci se podíleli pedagogové a spisovatelé Martin Weinfurt (1832–1890) a František Antonín Zeman (1838–1916). Frontispis s podobiznou i životopisný příspěvek z pera Sofie Podlipské byly věnovány české podnikatelce a filantropce Anně Náprstkové (1788–1873), matce Vojtěcha Náprstka. Úvodní koncepční báseň *Kytice* pro almanach napsala Eliška Krásnohorská. V následujících letech vyšlo dalších osm nepravidelně publikovaných ročníků, poslední, devátý svazek, byl s dvanáctiletým odstupem vydán roku 1905 pod redakci Ladislava Benýška. Každý ročník byl věnován jiné významné osobnosti.

[75]

Máj. Almanah. Jan Calvi. Irma Geisslova. Fr. Chalupa. V. A. Jung. Ant. Koukl. J. Kallus. F. V. Kvapil. K. Lenský. Ot. Prokoš. G. Smolík. Fr. Stupecký. A. Škampa. Ant. Šnajdauf. Ant. Trnavský. Fr. Ulrich. Em. Zítek. L. Zvaljevský. V Praze. Tisk a náklad knihtiskárny Militkého a Nováka. 1878. [Uspořádali F. V. Kvapil a Frant. Ulrich.]

Praha: Militký a Novák, 1878. 76 s.

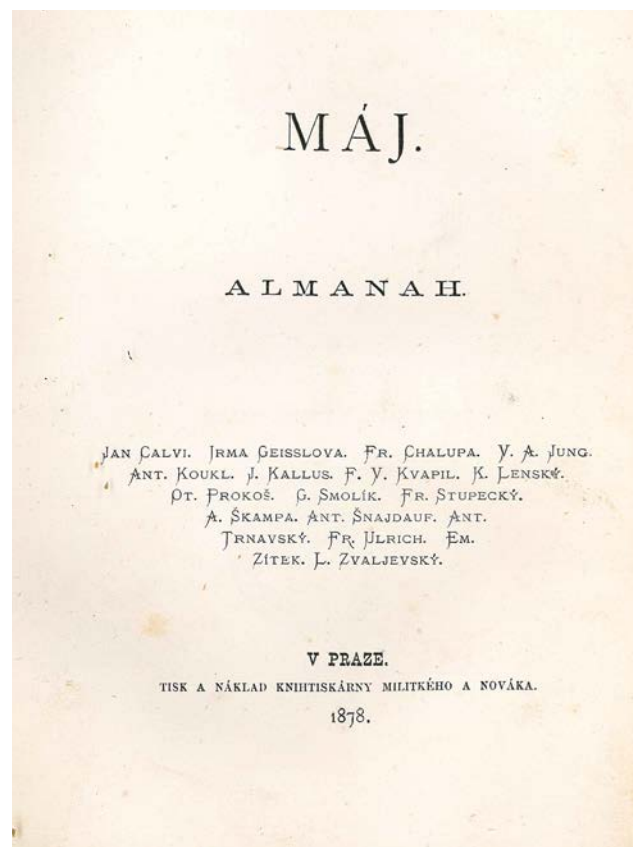
Ke dvacetiletému výročí vydání prvního ročníku *Máje* uspořádali básník a překladatel František Kvapil (1855–1925) a budoucí advokát a poslanec František Ulrich (1859–1939) básnický almanach, sestavený z prací autorů narozených ve druhé polovině padesátých let nebo na přelomu šedesátých let 19. století. Dobová kritika mu vytýkala především povrchní napodobování poetiky Jaroslava Vrchlického, zatímco sám Vrchlický jej v časopise *Lumír* přijal s porozuměním a označil za nadějný počín.¹¹

[76]

Zora. Almanah omladiny moravské. Uspořádali Frant. Bílý, Vítězsl. Houdek, Jos. Večeřa. Ročník II. Čistý výnos věnován „Radhošti“. V Praze. Tiskem Josefa Koláře. – Nákladem vlastním. 1878.

Praha: [Moravská beseda], 1878. 258 s.

Druhý ročník almanachu *Zora* redigovali roku 1878 František Bílý, Vítězslav Houdek a Josef Večeřa. Almanach věnovali sběrateli lidových písní Františku Bartošovi a čistý výnos z prodeje určili spolku Radhošti, podporujícímu chudé moravské studenty. V době vydání almanachu vrcholily boje mezi Jihošlovany a Turky a pokračovala povstání na Balkáně, což se promítlo do výrazné slovanské orientace almanachu i vlasteneckého ladění veršů. Odborné příspěvky mají převážně literárněhistorický charakter (V. Houdek, František Bílý). Dobová kritika oceňovala zejména novely Josefa Večeři a verše Františka Táborského (pseud. Fr. Hostivít), Jana Herbena (pseud. Svatopluk Vojmír) a Josefa Kaluse.

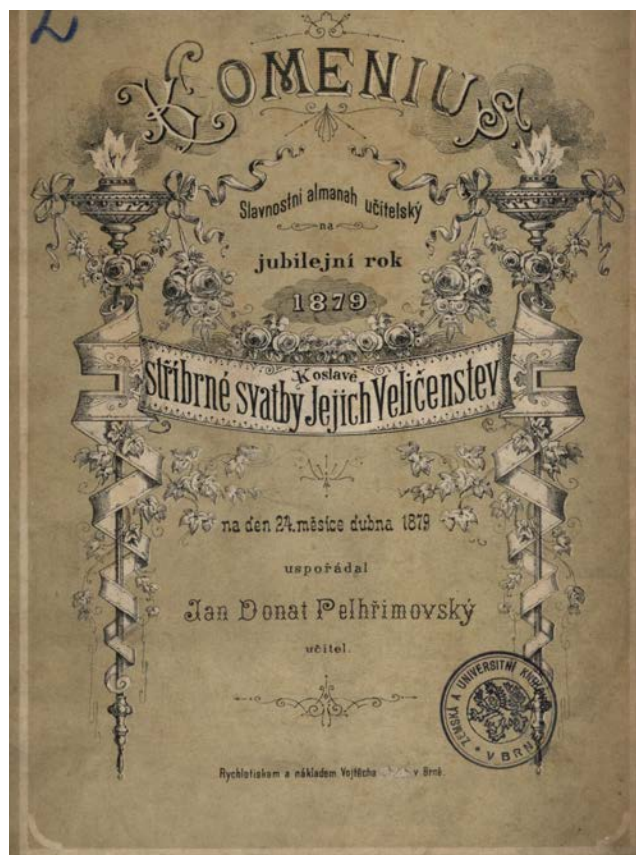
Obrázek k č. [75]

[77]

Almanah české omladiny. V Praze. Nákladem vlastním. – Tiskem Militkého a Nováka. 1879. [Uspořádali J. Hudec, V. A. Jung, Jaroslav Kosina.]

Praha: [Jan Hudec, Václav Alois Jung, Jaroslav Kosina], 1879. 241 s.

Významný básnický almanach nejmladší generace věnovaný Adolfu Heydukovi uspořádali roku 1879 čeští a moravští studenti v čele s Janem Hudcem (1856–1940) za spolupráce Václava Aloise Junga (1858–1927) a Jaroslava Kosiny (1862–1928). Svým pojetím a obsahem navazoval na almanach *Máj* z roku 1878 a na první dva ročníky almanachu moravské omladiny *Zora*. Cílem editorů bylo vytvořit slovansky orientovaný, vlastenecký almanach. Autoři byli oslovovali od počátku roku 1879 prostřednictvím tisku i osobní korespondence; almanach, obsahující příspěvky třiceti autorů, vyšel v říjnu téhož roku. Vedle básnické tvorby zahrnuje také prózu Františka Roháčka, filozofické pojednání Jana Korce a stať Jaromíra Hrubého věnovanou domácnosti Alexandra S. Puškina.

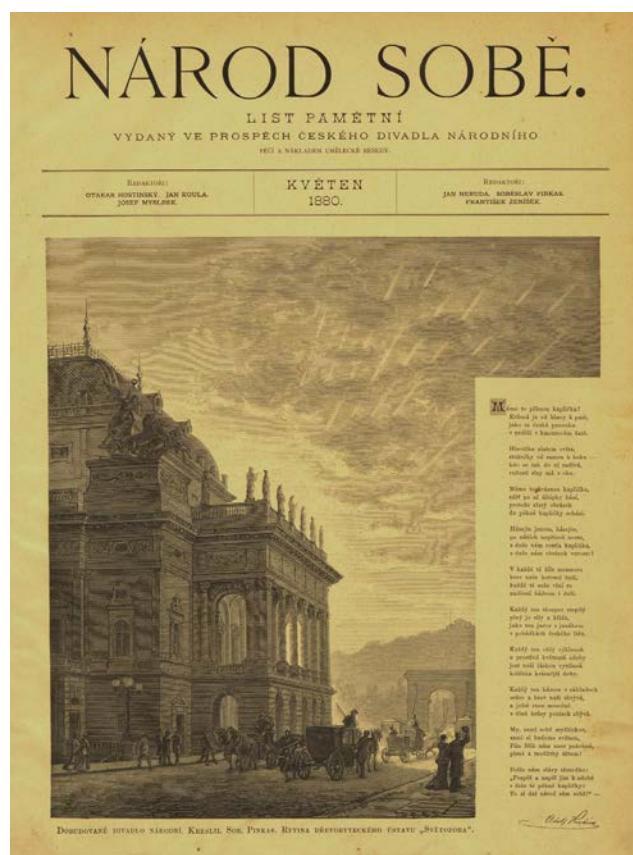
Obrázek k č. [78]

[78]

Komenius. Slavnostní almanach učitelů na jubilejní rok 1879. K oslavě stříbrné svatby Jejich Veličenstev na 24. den měsíce dubna 1879 uspořádal Jan Donat Pelhřimovský, učitel. Rychlotiskem a nákladem Vojtěcha Thumy v Brně.

Brno: Vojtěch Thuma, [1879]. 104 s.

Panovnické rodině loajální almanach, vydaný u příležitosti dvacátého pátého výročí sňatku Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské, jménem učitelů uspořádal Jan Donat Pelhřimovský (1848–1932) z příspěvků zahrnujících básně, povídky, eseje, úvahy i odborné stati čerpající z oblasti historie, literatury a školství. V předmluvě editor charakterizuje almanach jako „jakousi literární bilanci, do něhož spisovatelé, jako pilné včely, své myšlenky ukládají, by dokázali světu naše literární žití.“ Mezi příspěvateli se objevují například František Doucha, Jan Karel Hraše, Josef Soukal, Alois Vojtěch Šmilovský, František Mnohoslav Vrána či Matouš Václavek.

Obrázek k č. [79]

[79]

Národ sobě. List pamětní vydáný ve prospěch českého divadla národního péčí a nákladem Umělecké besedy. Redaktoři: Otakar Hostinský, Jan Koula, Josef Myslbek. Květen 1880. Redaktoři: Jan Neruda, Soběslav Pinkas, František Ženíšek.

Praha: Umělecká beseda, 1880. 20, [4] s.

K výročí položení základního kamene Národního divadla, spadajícímu na den sv. Jana Nepomuckého (16. května 1868), vydal spolek Umělecká beseda umělecko-literární almanach pod heslem *Národ sobě*, které provázelo toto úsilí po desetiletí. Redakce ve složení Otakar Hostinský, Jan Koula, Josef Myslbek, Jan Neruda, Soběslav Pinkas a František Ženíšek se inspirovala charitativním tiskem *Paris-Murcie*, reagujícím na povodně ve Španělsku roku 1879. Příspěvky předních českých výtvarníků, literátů i hudebníků, stejně jako papír a tiskařské práce (tiskárny J. Otty, Ed. Grégra, Politika, Farský, J. R. Vilímek), byly poskytnuty bez nároku na honorář

a výtěžek z prodeje byl věnován pokladně divadelního výboru. Almanach vyšel ve dvou variantách: běžné vydání v nákladu deseti tisíc exemplářů (za 60 krejcarů) a skvostné vydání v nákladu jednoho tisíce exemplářů (za 1 zlatý 50 krejcarů).

[80]

Biblí k svobodě! Almanach vydaný na památku stoletého trvání evangelické církve obojího vyznání v zemích Koruny české a uherské. Uspořádali Boh. Molnár a Fr. Fuxa. V Praze 1881. Tiskem J. Otty. – Nákladem vlastním.

Praha: [Daniel Bohumil Molnár, František Fuxa; typ. Jan Otta], 1881. 172 s.

Evangelický beletristicko-historický almanach *Biblí k svobodě!* uspořádali u příležitosti oslav stého výročí tolerančního patentu Josefa II. a současně stého výročí oficiální existence evangelické církve, které se v českých zemích konaly v říjnu 1881, farář a spisovatel Daniel Bohumil Molnár (1819–1889) a František Fuxa. Na publikaci se podíleli například Josef Baštecký, Gustav Dörfl, Adolf Heyduk, Jan Janata, Eliška Krásnohorská, Vilém Eduard Molnár nebo Emil Musil-Daňkovský aj. Další dva ročníky almanachu vyšly v následujících letech 1882 a 1883.

[81]

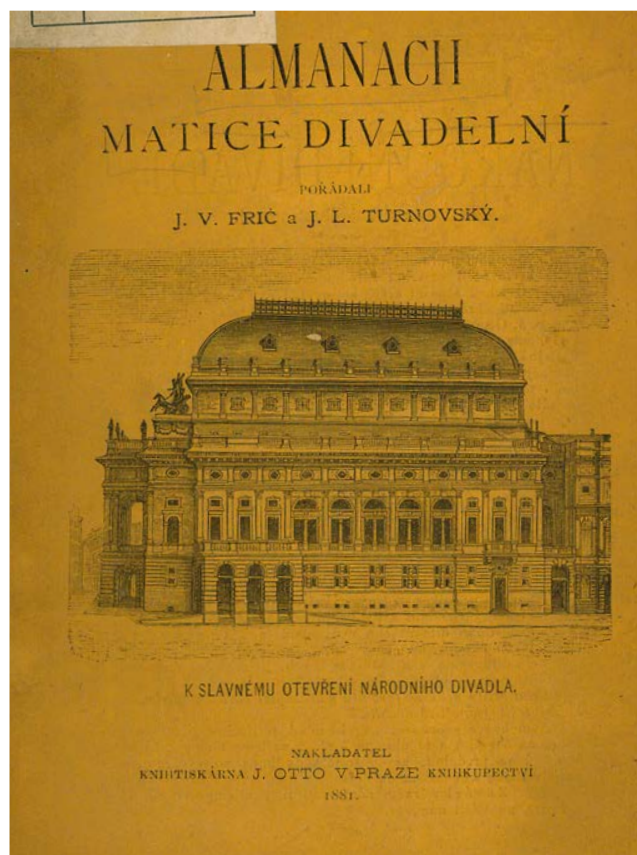
Boleslavsko. Pamětní list k oslavě sňatku Jeho cis. král. Výsosti, arcivévody Rudolfa, korunního prince rakouského, král. prince uherského, českého atd. a Její cis. král. Výsosti, princezny Stefanie, vydaný krajem Boleslavským. 1881. Litografický ústav Hynka Fuchse v Praze.

[Mladá Boleslav]: Boleslavský kraj, 1881. 50 s.

Roku 1881 vyšlo při příležitosti sňatku rakouského korunního prince Rudolfa (1858–1889) a belgické princezny Stefanie (1864–1945) několik příležitostných, tzv. císařských almanachů, vedle listu *Boleslavsko* například *Kvítí od Otavy* redaktora Antonína Karla Madiery (Písek 1881) či *Kytice od Metuje* Stanislava Řeháka (Náchod 1881). Publikace *Boleslavsko* představila převážně regionální autory, kteří prostřednictvím povídek, básní a odborných příspěvků z oblasti dějin, literární historie, geologie, národního hospodářství či školství zachytili obraz někdejšího boleslavského kraje. Dobový tisk oceňoval publikaci zejména z výtvarného hlediska; obsahuje podobizny snoubenců, rytiny měst, významných památek i rodáků regionu. Z literárního hlediska vynikly práce Karoliny Světlé nebo Aloise Vojtěcha Šmilovského.

Obrázek k č. [81]

Obrázek k č. [82]

[82]

Almanach Matice divadelní / K slavnému otevření Národního divadla / Pořádali J. V. Frič a J. L. Turnovský. Nakladatel: Knihtiskárna J. Otto v Praze knihkupectví 1881.

Praha: Jan Otto, 1881. 196 s.

Slavnostní almanach vydaný u příležitosti prvního otevření novorenesanční budovy Národního divadla uspořádali spisovatelé Josef Václav Frič (1829–1890) a Josef Ladislav Turnovský (1838–1901). Publikace obsahuje dramatickou hru Antonína K. Nového, básnické příspěvky Josefa Václava Friče, Ervína Špindlera a Emanuela Züngela a odborné statě věnované dějinám českého divadelnictví od Josefa Jiřího Stankovského a Josefa Ladislava Turnovského. Závěr almanachu tvoří zprávy o činnosti divadelních ochotnických spolků v Čechách a na Moravě. Frontispis zdobí podobizna Bedřicha Smetany, jehož opera *Libuše* zahajovala provoz divadla jak při jeho prvním otevření, tak i po jeho obnovení po rozsáhlém požáru.

[83]

„Slavia“. Almanach ve prospěch Slovanů Záhřebských. Tisk Jos. R. Vilímka v Praze. Nákladem liter. řečnického spolku „Slavie“ v Praze. 1881. [Pořadatelé: Karel Dvořák, Jaroslav Haasz, Jan Herben, Jan Hudec, Josef Jakubec, Arnošt Schwab-Polabský.]

Praha: Literární řečnický spolek Slavie, 1881. 170 s.

Převážně básnický, neilustrovaný almanach vydal počátkem roku 1881 studentský literárně-řečnický spolek Slavia na podporu obyvatel chorvatského Záhřebu, postiženého ničivým zemětřesením 9. listopadu 1880. Na publikaci se podílelo 51 českých a moravských autorů starší i mladší generace. Příspěvky, řazené abecedně a tematicky zaměřené především na slovanské, národněhistorické a folklorní témata, napsali mimo jiné Svatopluk Čech, Jan Červenka, Jan Herben, František Herites, Adolf Heyduk, Eliška Krásnohorská, Sofie Podlipská, František M. Vrána a Jaroslav Vrchlický. Jeden slovenský příspěvek – báseň – poskytl Pavol Országh Hviezdoslav.

[84]

Z mladých snů. Album litomyšlské omladiny. Vys. Mýto. Nákladem Ant. Tůmy. 1881.

Vysoké Mýto: Antonín Tůma, 1881. 110 s.

Sborník prací litomyšlských středoškolských absolventů sdružuje autory, z nichž alespoň část byla literárně formována působením spisovatele a středoškolského profesora Aloise Jiráska, který vyučoval na litomyšlském gymnáziu. Mezi příspěvateli se objevují i osobnosti, které se později zapsaly do dějin české literatury, například prozaik, literární kritik a překladatel Hubert Gordon Schauer (1862–1892), dále pedagog a literární historik Karel Irenej Černý (1864–1934), redaktor a beletrista František Roháček (1860–1904), katolický kněz a prozaik Emanuel J. Stránský (1861–1915) či pod pseudonymem Martyr Dévot spisovatel a publicista T. E. Tisovský (1863–1939).

[85]

Album původních prací literárních českého studentstva. Pořádá Frant. Bačkovský. Svazek I. V Praze. Nákladem redakce „Studentských listův“. 1882. [K. Wiesner a Sp. v Praze.]

Praha: časopis Studentské listy, 1882. 108 s.

Časopis *Studentské listy*, vydávaný knihkupcem, nakladatelem a batedelem Františkem Bačkovským (1854–1908), publikoval roku 1882 první a zároveň jediný svazek *Alba původních prací literárních českého studentstva*. Almanach obsahuje 33 básní a dvě povídky z pera středoškolských a vysokoškolských studentů. Mezi autory se objevují například budoucí slavista, etnograf a básník Adolf Černý, publikující též pod pseudonymem Jan Rokyta (1864–1952), či katolický kněz a básník Ferdinand Pěčka Místecký (1861–1937).

[86]

Vánoční album. Dárek českým rodinám. Uspořádal Gustav Dörfel. Ilustroval František Bíza. V Praze. Tiskem J. Otty. – Nákladem vlastním. 1882.

Praha: Gustav Dörfel, 1882. 118 s.

Básně a povídky s vánoční a zimní tematikou uspořádal a vydal spisovatel a novinář Gustav Dörfel (1854–1902) za rozsáhlé výtvarné spolupráce ilustrátora Františka Bízy (1849–1904). Vydání provázela rozsáhlá dobová tisková kampaň. Almanach uvádí báseň *Vánoční pozdrav* Elišky Krásnohorské; další básnické příspěvky poskytli například Irma Geisslová, Adolf Heyduk, Rudolf Pokorný, Josef Václav Sládek a Jaroslav Vrchlický, zatímco prozaickými texty přispěli mimo jiné Václav Beneš-Šumavský, Václav Beneš-Třebízský, Svatopluk Čech a František Herites. V následujících letech se podařilo vydat ještě dva další ročníky almanachu (1883 a 1884), přičemž dobová kritika hodnotila nejvýše ročník druhý.

[87]

Zora. Almanah moravské omladiny. Uspořádali Ferdinand Bednář, Luděk Buda, Josef Šeda. III. Čistý výnos věnuje se Národnímu divadlu v Brně. V Brně, 1883. Tiskem a v komisi J. Hniličky. Nákladem pořadatelův.

Brno: [Ferdinand Bednář, Luděk Buda, Josef Šeda], 1883. 202 s.

Přestože názvem a uvedením pořadového čísla ročníku měl čtenář získat domněnku, že se jedná o almanach navazující na *Zoru*: *Almanah omladiny moravské*, jejíž druhý ročník vyšel v roce 1878, nebylo tomu tak, alespoň ne zcela. Brněnští redaktori Ferdinand Bednář, Luděk Buda a Josef Šeda sice kontaktovali členy literárního odboru Moravské besedy v Praze a sdělili jim svůj záměr vydat třetí ročník, avšak jejich základní podmínku, čímž byla konečná redakce vybraných textů, nedodrželi. Almanach, na jehož stranách převažovaly básnické práce středoškolských studentů, se setkal s ostrou kritikou. Někteří z autorů uvedli své práce pod pseudonymem, například dvacetiletý Vilém Mrštík publikoval drama pod pseudonymem Jan Ostrovský, verše pod pseudonymem Edgar Faimon a prózu pod pseudonymem V. Manfred Jimramovský. Svou básnickou prvotinu zde publikoval Jiří Sumín (vl. jménem Amálie Vrbová) pod pseudonymem Serafina Svitavská a taktéž v případě Metoděje Jahna (text pod pseudonymem M. Hanuš) se jednalo o básnický debut.

[88]

Blahé zlaté mládí. Album původních prací pro českou mládež. Sponřádali Jan Fišer a Fr. Hrnčíř. Ročník první. (Se 6 původními obrázky od K. Thumy.) V Pardubicích. Tiskem a nákladem F. & V. Hoblíka. 1884.

Pardubice: F. & V. Hoblík, 1884. 140 s.

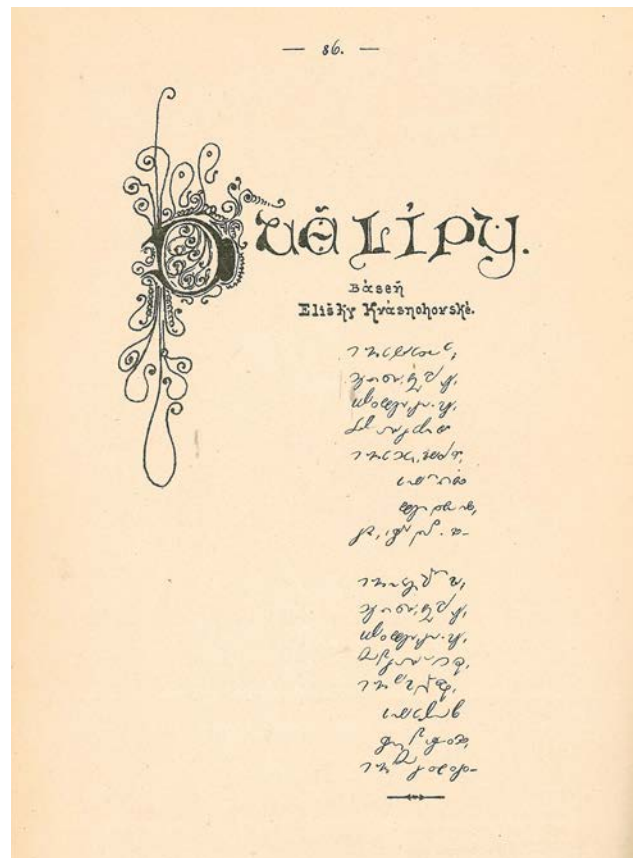
Vlastenecky orientovaní učitelé a spisovatelé Jan Fišer (1843–1893) a František Hrnčíř (1860–1928), působící na škole v Heřmanově

Městci, uspořádali a roku 1884 nákladem Františka a Václava Hoblíka vydali první ročník almanachu *Blahé zlaté mládí*, do něhož soustředili původní básnické, prozaické i dramatické texty a naučné stati dvaceti autorů. Publikaci věnovali zemskému školnímu inspektorovi a spisovateli Antonínu Tillemu (1835–1896). Obrazovou přílohu vytvořil ilustrátor Karel Ladislav Thuma (1853–1917). Dobová kritika nejvíce ocenila báseň Adolfa Černého a prózy Františka Hrnčíře a Jana Fišera. Druhý ročník almanachu vyšel následujícího roku s podobným okruhem přispěvatelů.

[89]

Almanah těsnopisný vydaný na oslavu založení a ve prospěch spolku českých stenografů v Hradci Králové. Redakcí a s ilustracemi J. U. Dra Alfreda Rudolfa. Autografoval Josef Groulík. V Hradci Králové. Litografickou práci pořídil M. Perna v Brně, zinkografie ing. J. Stranecký v Praze, tisk V. Götschner ml. v Hradci Králové. Nákladem spolkovým. 1885.

Hradec Králové: Spolek českých stenografů, 1885. 86 s.

Obrázek k č. [89]

Specificky upravený literární almanach vydali členové královéhradeckého Spolku českých stenografů na oslavu jeho založení (18. ledna 1885) a zároveň ve prospěch spolkové činnosti. Unikátní publikaci, v níž byly vlastní texty (bez nadpisů a jmen autorů) tištěny autograficky v těsnopise, redigoval a ilustroval právník a překladatel Alfred Rudolf (1858–1914). Verši a prozickými texty přispěli například Jakub Arbes, František Herites, Adolf Heyduk, Eliška Krásnohorská, Františka Stránecká a Jaroslav Vrchlický. Odbornou složku doplnil například poslanec, beletrista a znalec těsnopisu Josef Dürich (1847–1927), který ve své stati analyzoval rozdíly mezi němčinou a slovanskými jazyky a zdůvodnil potřebu samostatné těsnopisné soustavy.

[90]

Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na svatomethodějský rok 1885. Redaktor a vydavatel: František Bayer, redaktor „Mor. bibl.“ A „Bibl. paed. klasikův“. Nákladem Vydavatelovým. V komisi knihkupectví R. Prombergera v Olomouci. Tiskem J. F. Šaška ve Velkém Meziříčí. 1885.

[Jersín]: František Bayer; [Velké Meziříčí: typ. Jan Florián Šašek], 1885. 157 s.

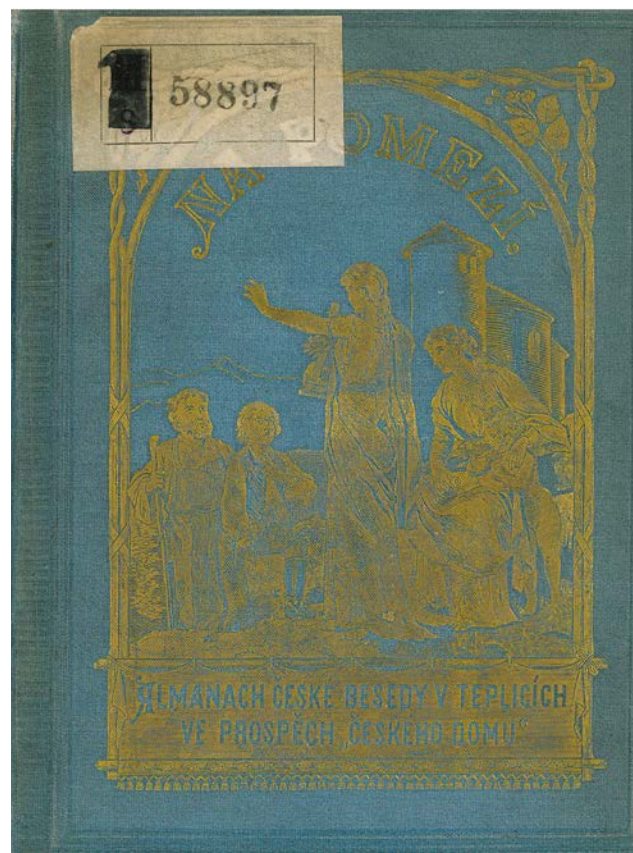
Druhé výrazné období návratů k cyrilometodějské tradici lze sledovat kolem roku 1885, kdy se připomínalo tisícileté výročí úmrtí sv. Metoděje. Jubilejní almanach, vzniklý z iniciativy moravských a slezských učitelů, sestavil v Jersíně učitel a spisovatel František Bayer (1853–1925). Autoři v něm oslavují Slovanstvo, památku prvních slovanských věrozvěstů i český jazyk. Odbornými statemi přispěli František Bílý, Hynek Krch a Matouš Václavěk, básněmi například Pravoslav Lipenský (vlastním jménem Antonín Příbýl), Jan Havelka, Josef Kalus, Jan Soukop, Jana Dunovský, prózou Václav Hübner, Abdon Chmel, Emanuel Sahánek.

[91]

Na pomezí. Almanach České besedy v Teplicích ve prospěch českého domu. Pořadatel Jan Klecanda. Ilustrovali Bíza a Levý. Skvostné vydání. V Praze. Nákladem České besedy v Teplicích. V komisi knihtiskárny Jos. R. Vilímka. 1885.

Praha: Česká beseda v Teplicích, 1885. 179 s.

V době silícího národnostního napětí vznikl v převážně německém severočeském lázeňském městě regionální almanach na podporu české menšiny v pohraničí, který díky účasti předních českých autorů přesáhl regionální rámec a získal celonárodní význam. Jedním z hlavních cílů publikace bylo upozornit na postavení českého obyvatelstva v pohraničních oblastech. Sestavil jej pražský rodák, spisovatel a tehdejší učitel v Teplicích Jan Klecanda (1855–1920). Publikace obsahuje básnické i prozaické texty a odborněji laděné stati (zejména místopisného charakteru), zachycující život Čechů na Teplicku, přírodní prostředí, památky i historický vývoj regionu. Mezi přispěvateli figurují například Adolf Heyduk, Antonín Sova pod pseudonymem Ilja Georgov, Matěj Anastasia Šimáček, Ervín Špindler, Josef Ladislav Turnovský a Jaroslav Vrchlický.

Obrázek k č. [91]

[92]

Růže Sušilova. Almanach bohoslovců v seminářích českých i brněnském, jakož i z Ostríhoma a z Vídně. Redaktor Alois Hlavinka. S povolením nejdůstojnějšího ordinariatu. V Brně 1885. Tiskem pap. knihtiskárny benediktinů rajhr. v Brně. Nákladem vlastním. [Krámská cena 1 zl. 70 kr.]

Brno: [Literární jednota bohoslovců československých Růže Sušilova], 1885. 231 s.

Druhý almanach vydaný k výročí smrti sv. Metoděje pochází z činnosti katolických kněží, přesněji literární jednoty Růže Sušilova, která se vedle Metodějova úmrtí zaměřila na vznik a činnost samotné jednoty, která vznikla v Brně roku 1877 a sdružovala členy ze sedmi diecézí. Obsahuje vědecko-teologická pojednání i rozsáhlou část beletristickou, naplněnou mravoučnou, náboženskou a (moravskou) vlasteneckou poezií a prózou, hlásící se k literárními odkazu Františka Sušila. Autoři, kterých bylo téměř čtyřicet, pocházeli z Brna, Budějovic, Prahy, Hradce Králové, Litoměřic nebo Ostríhomi a Vídně. Zástupci z Olomouce však kvůli roztržce s brněnskými bohoslovci chyběli.

[93]

Zora. Almanah k desítiletému trvání Moravské besedy. Uspořádali: Jan Herben, Jan Kabelík, Fr. Roháček. Ročník III. Čistý výnos věnován fondu G. Pflagra-Moravského. V Praze. Nákladem Moravské besedy v Praze. 1885. [Tisk: Jelínek, Grund a spol., Král. Vinohrady.]

Praha: Moravská Beseda, 1885. 163 s.

Poslední – třetí – ročník almanachu vydali členové Moravské besedy v Praze roku 1885; částečně tak usilovali o zlepšení jména Zory a moravských spisovatelů po ne příliš zdařilém brněnském vydání svazku z roku 1873. Almanach byl věnován zakladatelům Moravské besedy a čistý výnos z prodeje směřoval do fondu Gustava Pflagra-Moravského, založeného roku 1876 na památku tohoto moravského autora (1833–1875). Vedle známých jmen z předchozích ročníků se objevili i noví autoři; ze starší generace např. Leander Čech, Jan Herben, František Táborský či Josef Klvaňa. Výraznější prostor dostaly také autorky, mj. Bronislava Herbenová (publikující pod pseudonymem Jan Kalina), Louisa Pohorská, M. Sázkavská, Gabriela Preissová či Jiříčka Velenská. Zásadní ohlas vyvolala úvaha Leandera Čecha (redaktora prvního ročníku) *O úkolu krásné literatury české na Moravě*, která se stala ústředním tématem dobové kritiky a podnítila debaty o tzv. separačním hnutí moravského básnictví.

[94]

Almanah bohoslovcův olomouckých. S povolením nejdůst. K. A. Ordinariatu. V Olomouci 1886. Knížecí Arcibiskupská knih- a kamenotiskárna. Nákladem vlastním.

Olomouc: [Literární jednota bohoslovců olomouckých], 1886. 266 s.

Původně plánovaná spolupráce olomouckých a brněnských bohoslovců na almanachu *Růže Sušilova* se neuskutečnila v důsledku vzájemné roztržky mezi oběma skupinami. Olomoučtí bohoslovci proto vydali vlastní publikaci *Almanah bohoslovcův olomouckých* (1886), v níž dvanáct autorů přispělo odbornými statěmi, básněmi i prozaickými texty, mimo jiné s tematikou cyrilometodějské tradice. Almanach byl věnován k oslavě padesátého výročí kněžského svěcení olomouckého arcibiskupa a kardinála Bedřicha Egona Fürstenberga (1813–1892).

[95]

Dělnictvo sobě! Pamětní list na oslavu zahájení činnosti spolku „Svépomocné sdružení dělníků českých“ v Praze. Ve prospěch bez výživy jsoucích dělníků českých. Přispěním nejslovutnějších spisovatelů českých vydal a uspořádal jménem zábavního výboru Fr. V. Slavík. V Praze. Tiskem Jos. R. Vilímka. – Nákladem Zábavního odboru spolku. 1886.

Praha: Zábavní odbor spolku Svěpomocné sdružení dělníků českých, 1886. 11 s.

Obrázek k č. [96]

Na přelomu června a července roku 1886 vydalo Svěpomocné sdružení dělníků českých za aktivní spolupráce spisovatelů drobný spis *Dělnictvo sobě!* Redakce se ujal František V. Slavík, který publikaci opatřil rovněž závěrečnou glosou. Sborník obsahuje eseje, úvahy, básně, aforismy a krátké prózy s dělnickou a sociální tematikou; mezi přispěvateli figurují například Jakub Arbes, Josef Barák, Svatopluk Čech, Josef Václav Frič, Jan Herben, Ignát Herrmann, Adolf Heyduk, Karel Ladislav Kukla, Antonín Šnajdauf, Ervín Špindler a Jaroslav Vrchlický. Vydání publikace však provázely cenzurní zásahy, především v souvislosti s básní *Práce* Svatopluka Čecha, z níž úřady povolily k otištění pouze první dvě ze šesti slok.

[96]

Z brku sokolího. Humor z luhů sokolských slovem i obrázkem. Nákladem Pátého družstva Sokola pražského I. oddělení. [Péčí Ignáce Herrmanna a Rudolfa Kutiny. Tiskem F. Šimáčka v Praze. V Praze, v listopadu 1886.]

Praha: Páté družstvo Sokola pražského I. oddělení, [1886]. 79 s.

Spisovatelé Ignát Herrmann (1854–1935) a Rudolf Kutina (1866–1924) sestavili roku 1886 humoristický almanach prací členů Sokola s názvem *Z brku sokolího*. Úvodní báseň *Péro sokolí* napsal Svatopluk Čech; dalšími přispěvateli byli například Čeněk Kalandra, Karel Pippich či František Herites. Textovou část doprovázejí drobné ilustrace malířů Artuše Petita, vlastním jménem Artuše Scheinera (1863–1938), a Mikoláše Alše (1852–1913), který přispěl dvěma kresbami k povídce Čenka Kalandry a známou titulní perokresbou Sokolíka v kroji.

[97]

Jiříčky. Almanah pro mládež českoslovanskou. Spořádal výbor Besedy učitelské v Praze. S vyobrazeními. (Čistý výnos věnován jest fondu Bolzanova sirotčince učitelského.) V Praze 1887. Nákladem Besedy učitelské. [Knihotiskárna V. Stýbla v Praze.]

Praha: Beseda učitelská, 1887. 92 s.

První podněty ke zřízení Bolzanova učitelského sirotčince při pražské Besedě učitelské se objevily na počátku 80. let 19. století; jeho cílem bylo poskytovat péči a vzdělání sirotkům po učitelích. Za účelem získání finančních prostředků organizovala Beseda učitelská veřejné sbírky a mimo jiné vydala roku 1887 ve spolupráci se spisovateli a básníky literární almanach určený mládeži. Mezi přispěvateli se objevují například František Josef Andrlík, Jan Dolenský, Adolf Heyduk, Růžena Jesenská, Karel Jiránek, Josef Kořenský, Bohumír Patera, Vilma Sokolová a Václav Špaček.

[98]

Památník vydaný ve prospěch „Heydukovy nadace“ / Péči píseckých ctitelů a přátel básníkůvých. Za komité pořadatelů: L. Arietto. V Písku. Tiskem V. Šimka. – Nákladem vlastním. 1887.

Písek: [Ladislav Arietto], 1887. 35 s.

Sborník textů přátel a obdivovatelů Adolfa Heyduka (1835–1927), vydaný k počtu tohoto píseckého básníka, připravil do tisku advokát, básník a Heydukův blízký spolupracovník Ladislav Arietto (1861–1927). Heyduk, náležející ke generaci májovců a vrstevníků a přítel Jana Nerudy, prožil většinu života v Písku a v Praze. Almanach uvedla úvodní básně Eliška Krásnohorská; dalšími osobně laděnými básněmi, vzpomínkami, prózami, eseji i glosami přispěli například František Herites, Karolína Světlá, Renáta Tyršová, Marie Červinková-Riegrová, Josef Václav Frič, Antonín Klášterský (pod pseudonymem Petr Jasmín), Sofie Podlipská, Františka Stránecká, Zikmund Winter, Josef Václav Sládek, F. X. Svoboda, Matěj Anastasia Šimáček, Ervín Špindler, Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. Publikace však postrádá úvodní kontext i vysvětlení záměru tzv. „Heydukovy nadace“, k níž se vztahuje, a neváže se ani k jednoznačně formulované jubilejní příležitosti.

[99]

Za praporem sokolským. Posvěceno mužnému duchu Čechův. Vydáno péčí slavnostního výboru s přispěním českých umělcův a spisovatelů. Ve slovanské Praze. V červnu 1887. Tisk, papír a náklad knihtiskárny Aloise Wiesnera. Veškeré reprodukce obrazů provedl M. Husník v Praze. [Redaktoři části textové: Svatopluk Čech, Jar. Vrchlický. Redaktor části obrázkové: Fr. Ženíšek.]

Praha: Alois Wiesner, 1887. 77 s.

Reprodukcemi bohatě zdobený almanach *Za praporem sokolským* vyšel v roce 25. výročí zahájení činnosti prvních sokolských jednot pod redakcí básníků a spisovatelů Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického a malíře Františka Ženíška. Přes 160 autorů z řad osobností různého kulturního a společenského zaměření (spisovatelů, výtvarníků, nakladatelů, politiků, vědců, pedagogů apod.) se prostřednictvím různorodých literárních žánrů zamyslelo nad základními hodnotami sokolského hnutí. Básně „*Tužme se!*“ almanach uvedla Eliška Krásnohorská a *Sonetem závěrečným* jej zakončil Jaroslav Vrchlický. Dobová kritika si dále všímala např. básní Bohumila Adámka, Josefa Jakubce, Františka Kvapila, Josefa Václava Sládka, Matěje Anastasia Šimáčka, Aloise Škampa, Julia Zeyera, povídek Josefa Brauna, Aloise Jirásky a vzpomínek Karolíny Světlé.¹²

[100]

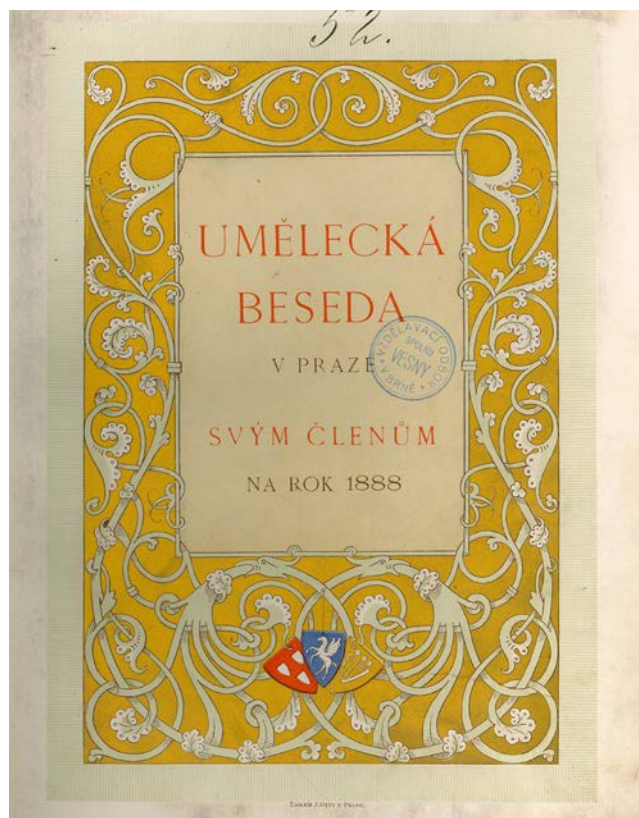
Almanah bohoslovců slovanských v Rakousku. Na památku kněžských druhotin sv. Otce Lva XIII. a blahorečení J. Kl. M. Dvořáka. Redaktor: Ignác Sedláček. V Brně, 1888. Tiskem pap. knihtiskárny bened. rajhradských. – Nákladem „Růže Sušilovy v Brně.

Brno: Růže Sušilova, 1888. viii, 261 s.

Brněnská literární jednota Růže Sušilova vydala v roce 1888 *Almanah bohoslovců slovanských v Rakousku*, který věnovala památce papeže Lva XIII. a blahorečení moravského rodáka a kněze Klementa Maria Hofbauera (známého také pod jménem Jan Klement Maria Dvořák, 1751–1820), který se stal spolupatronem Vídně a Varšavy. Vícejazyčný almanach, který redigoval kněz Ignác Sedláček (1863–), obsahuje odborné statě, eseje, glosy, básně i povídky slovanských duchovních působících na území Rakousko-Uherska.

[101]

Almanah pro mládež ku oslavě jubilea čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. (1848 2/12 1888). Uspořádali: Frant. L. Krátký, učitel ob. šk. v Pardubicích, Frant. Jiroutek, učitel měšť. šk. v Pardubicích.

Obrázek k č. [103]

Čistý výnos věnuje se Bolzanovu sirotčinci. V Pardubicích. Tiskem a nákladem knihtiskárny F. Hoblíka. 1888.

Pardubice: F. Hoblík, 1888. 128 s.

V roce 1888 ke 40. výročí a o deset let později k 50. výročí nástupu Františka Josefa I. na trůn vznikla řada jubilejních císařských almanachů. Tento konkrétně uspořádali z původních příspěvků nepříliš širokého autorského kolektivu pardubičtí učitelé František L. Krátký a František Jiroutek. Kromě textů o osobnosti a vládě císaře přispěli pisatelé vlasteneckými eseji, statěmi z oblasti českých dějin, povídkami, verši, ale i rébusy a původní písní Maxmiliána Chotaše (1826–1895) složenou na počest panovníkova jubilea.

[102]

Almanach vydaný v upomínku 10letého trvání „Dobroslava“, spolku akademiků z Hradce Králové a okolí. Redakci: J. Červenky, Ant. Kastnera, Aug. Eug. Mužíka. 1888. [V Hradce Králové. Tiskli Bratři Peřinové. – Nákladem spolku. 1888.]

Hradec Králové: Akademický spolek Dobroslav, 1888. 139 s.

Spolek akademiků Dobroslava založili královohradečtí studenti vysokých škol v Praze po dvou letech příprav roku 1878. Aby spolek naplnil jeden ze svých hlavních cílů, čímž byla finanční podpora sociálně slabších studentů, pořádal společenskokulturní akce a k výročím vydával jubilejní literární almanachy. První z nich vyšel roku 1888 v redakci Jana Červenky, Antonína Kastnera a Augustina Eugena Mužíka za účasti hradeckých i mimohradeckých autorů (jmenovitě např. Ladislav Arietto, Karolina Světlá, Irma Geisslová, Ignát Herrmann, Adolf Heyduk, Antonín Klášterský, Sofie Podlipská).

[103]

Literární premie Umělecké besedy v Praze na rok 1888.

Uspořádal Josef Holeček. V Praze. Knihtiskárna J. Ottý v Praze. – Nákladem Umělecké besedy. 1888.

Praha: Umělecká Beseda, 1888. 193 s.

V roce 25letého výročí založení Umělecké besedy, která prostřednictvím svého literárního, hudebního a výtvarného odboru pořádala přednášky, čtení, pořádala výstavy a veřejná vystoupení a plnila funkci vydavatelskou, vydal spolek pouze pro své členy literární almanach. Do něj básník, prozaik a překladatel Josef Holeček (1853–1929) vybral básně a povídky předních českých literátů, z nichž v rozporuplných dobových recenzích nejvíce zaujaly texty Svatopluka Čecha, Aloise Jiráska, Augustina Eugena Mužíka, Rudolfa Pokorného, F. X. Šaldy, Matěje Anastasia Šimáčka, Františka Táborského. Eseji a poučnými statěmi přispěli např. František Bartoš, Konstantin Jireček, Otakar Hostinský a Čeněk Zíbrt.

[104]

Pod perutí Sokola. Věnováno českému sokolstvu. Vydáno péčí Sokola vysokomýtského s přispěním českých umělců a spisovatelů ku počtě sjezdu „Sokolské župy východních Čech“ ve Vys. Mýtě roku 1888. Vysoké Mýto. V červenci 1888. Tiskem A. Tůmy. – Nákladem vlastním.

Vysoké Mýto: Sokol vysokomýtský, 1888. 37 s.

Roku 1888 vydala vysokomýtská tělocvičná jednota Sokol, založená roku 1869 Josefem Spurným, žákem Miroslava Tyrše, u příležitosti sjezdu východočeské sokolské župy (konaného 15. srpna 1888) literárně-výtvarný almanach. Na jeho vzniku se podílela řada známých osobností, například Josef Václav Frič, Ludmila Grossmannová-Brodská, Jan Karel Hraše, Hermenegild Jireček, Karel Pippich, Ladislav Quis či Ervín Špindler. Obrazovou složku, nesoucí výrazné inspirační podněty z české historie, vytvořili mimo jiné Mikoláš Aleš, Josef Ferdinand Hetteš, Josef F. Mauder a Václav Anderle, autor působivé obálky. Sokolská župa východních Čech disponovala literárně činnými autory, což například dokládá obdobně koncipovaný almanach vydaný při jejím sjezdu již o rok dříve (Sokol od Pomezí, 1887).

[105]

Věvec vavřínový / Na oslavu čtyřicetiletého slavného panování jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. uvil Josef Soukal. Illustroval Karel L. Thuma. Ve Velkém Meziříčí. Tiskem a nákladem J. F. Šaška, knihkupce. [První morav. obrázková knihovna pro českou mládež. Číslo 1. a 2. 1888. Ročník III. (VI.).]

Velké Meziříčí: Jan Florián Šašek, 1888. 151 s.

Dalším příkladem příležitostného císařského jubilejního almanachu je publikace určená nejmladším čtenářům, kterou sestavil pedagog a autor literatury pro děti a mládež Josef Soukal (1852–1928), ilustracemi ji doprovodil malíř Karel Ladislav Thuma (1853–1917) a vydal ji Jan Florián Šašek ve Velkém Meziříčí. Obsahuje poezii, prózu a naučné příspěvky z historie a ze života císaře od regionálních autorů, například Jana Karla Hraše, Stanislava Kamenického, Karla Václava Kuttana, Josefa Soukala, Františka Josefa Andrlíka nebo Matouše Václavka.

[106]

Naším dětem. Kniha pro potěšení mladých srdcí a myslí. Obrázky od Mik. Alše, J. Douby, K. Krejčíka, K. Liebschera, V. Maška, K. Štapfera a j. Hudební příloha od Karla Bendla. Uspořádal Fr. Táborský. [Nákladem Ústřední Matice školské v Praze. Tiskem J. Otty v Praze. 1889.]

Praha: Ústřední Matice školská, 1889. 218 s.

Jeden z prvních literárních almanachů určených dětskému čtenáři uspořádal pro Ústřední Matici školskou středoškolský profesor, básník a prozaik František Táborský (1858–1940). Tato slavnostně koncipovaná a bohatě ilustrovaná publikace sdružila přední literární i výtvarné osobnosti své doby. Na obrazové výzdobě se podíleli zejména Mikoláš Aleš, který kromě ilustrací v textu vytvořil také čtyři kartony ročních období, dále Josef Douba, Karel Krejčík, Karel Liebscher, Karel Vítězslav Mašek a Karel Štapfer. Básnickými texty přispěli vedle editora Adolf Heyduk, Irma Geisslová, Karel Václav Rais, Josef Václav Sládek a Jaroslav Vrchlický, prozaickými pak například Alois Jirásek, Eliška Krásnohorská a Julius Zeyer. Publikaci uzavírá hudební příloha skladatele Karla Bendla.

[107]

O bídě lidské. Ve prospěch chudých dětí českých škol v Brně. Za laskavého přispění spisovatelek, spisovatelů a výtvarných umělců českých uspořádala A. Hübnerová. S přílohou: „Píseň žen a dívek českých“, na slova I. Geisslové složil K. Bendl. V Brně, 1889. Tiskem mor. akc. knihtiskárny. – Nákl. „Dobročinného komitétu dam v Brně“.

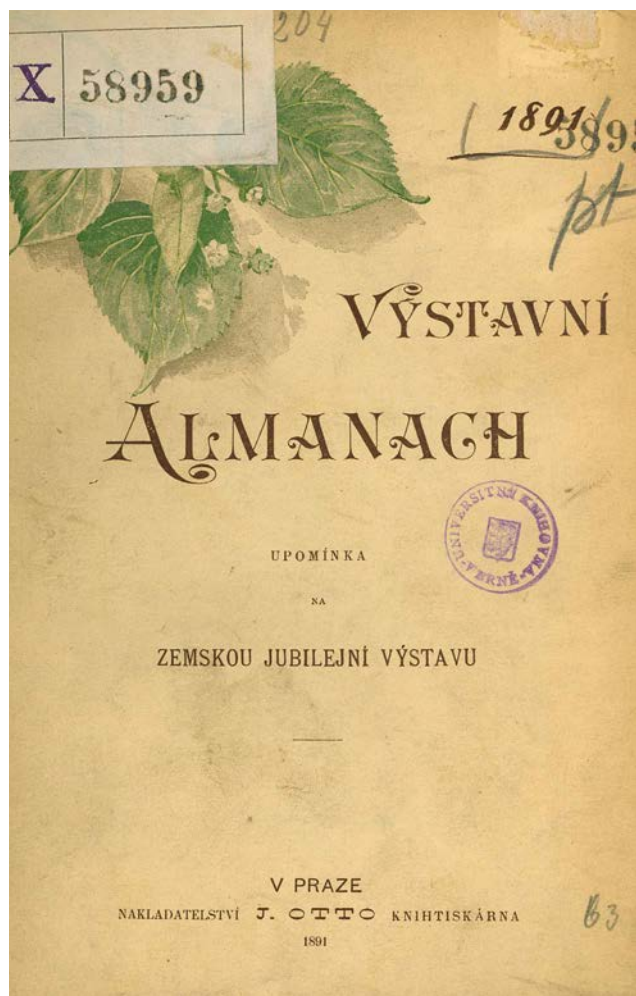
Brno: Dobročinný komitét dam, 1889. 95 s.

Moravský charitativní spolek Dobročinný komitét dam v Brně, založený roku 1867, vydal roku 1889 ve prospěch nemajetných

Obrázek k č. [108]

žáků brněnských českých škol almanach *O bídě lidské*. Pořadatelské činnosti se ujala pražská divadelní herečka Anna Hübnerová (1861–1891), první manželka ředitele Národního divadla v Brně Václava Hübnera, která v Brně žila od roku 1885. Její pražský původ se výrazně promítl do skladby autorského okruhu: poezií a prózou přispěli například Svatopluk Čech, Irma Geisslová, Adolf Heyduk, Václav Kosmák, Eliška Krásnohorská, Josef Merhaut, Sofie Podlipská, Gabriela Preisslová, Karolína Světlá a Jaroslav Vrchlický. Prodej almanachu vynesl 700 zlatých. Pod stejným názvem vyšel ještě následujícího roku; po téměř dvouleté přestávce, způsobené náhlým úmrtím redaktorky, začala nákladem komitétu vycházet ročenka *Chudým dětem* (1892–1948).

Obrázek k č. [109]

[108]

Slovanský bazar / Ústřední Matici školské dívky české / 1890.
[Tiskem J. Ottý v Praze. – Nákladem „Slov. Bazaru“.]

Praha: Slovanský bazar, 1890. 40, 29 s.

Pražské dívky připravovaly od konce roku 1889 slovanský bazar, který se uskutečnil ve dnech 14.–16. května 1890 na Žofíně a jemuž předcházela hudební akademie (13. května). Prostor byl stylizován do podoby české vesnice, v níž ženy a dívky oděné v českých, moravských a dalších slovanských krojích nabízely rukodělné výrobky. Akci doplnila výstava a kulturně-umělecký program. Výtěžek ve výši 15 367 zlatých byl věnován Ústřední Matici školské. Při této příležitosti byl vydán a na místě prodáván bohatě ilustrovaný literární almanach, na němž se podílely výhradně

autorky. Úvodní esej napsala Bohuslava Sokolová, dále přispěly například Irma Geisslová, Eliška Krásnohorská, Tereza Mellanová, Anna Řeháková, Vilma Sokolová či Marie Zvěřinová. Publikace obsahovala také hudební přílohu (Katinka Emingerová, Zdenka Kendíková) a byla doplněna ilustracemi Zdenky Braunerové, Heleny Emingerové, Amélie Hausmannové, M. Hoškové a Marie Urbanové-Zahradnické; součástí byl rovněž soupis členek a darů určených k prodeji.

[109]

Výstavní almanach / Upomínka na Zemskou jubilejní výstavu království Českého 1891 / Uspořádal Jaroslav Kvapil / V Praze / Nakladatelství J. Otto knihtiskárna / 1891.

Praha: Jan Otto, 1891. 82 s.

Výstavní almanach, vydaný již v průběhu konání výstavy v září 1891, přináší příspěvky devatenácti významných českých básníků a spisovatelů, kteří prostřednictvím různorodých literárních žánrů reflektují Zemskou jubilejní výstavu. Ta se konala ve dnech 15. května až 18. října 1891 v Praze na oslavu stého výročí první průmyslové výstavy z roku 1791, uskutečněné v prostorách Klementina u příležitosti korunovace Leopolda II. českým králem. Odmítnutí účasti ze strany německých průmyslníků a podnikatelů přispělo k tomu, že se výstava profilovala jako reprezentativní přehlídka českého hospodářství a kultury. Úvodní báseň napsal editor almanachu, básník a dramatik Jaroslav Kvapil (1868–1950). Mezi nejlépe hodnocené patřily příspěvky Antonína Sovy, Jaroslava Vrchlického, Bohdana Kaminského, Ignáta Hořici a Rudolfa Jaroslava Kronbauera.

[110]

Almanach na počest osmdesátých narozenin Rybičkových uspořádal Bohumil V. Konečný. Almanach, obsahující jen příspěvky krajanů Rybičkových, vydán jest ku slavnostním dnům ve Skutči, a čistý výnos určen fondu na vystavění Národního (spolkového) domu ve Skutči. Ve Skutči. Nákladem „Slavnostního výboru“. V srpnu 1892. [Tiskem Karla Veselého v Chotěboři. Papír z továrního skladu A. Wiesnera v Praze.]

Skuteč: Slavnostní výbor, 1892. 112 s.

Příkladem personálního almanachu je publikace vydaná na počest narozenin skutečského rodáka, historika, archiváře a heraldika Antonína Františka Rybičky (1812–1899), a zároveň při příležitosti slavnostního odhalení pamětních desek na rodných domech Rybičky a hudebního skladatele Václava Jana Tomáška (1774–1850). Almanach sestavil Bohumil V. Konečný na základě příspěvků východočeských autorů. Vedle Rybičkova životopisu, který zpracoval sám editor, publikace obsahuje básně, povídky i odborněji laděné texty, například pojednání o skutečském obuvnictví, o dějinách cechovních pořádků ve Skutči či popis místního regionu. Mezi přispěvateli figurují například Adolf Heyduk, Karel Štěpánek, Jan Václav z Finberka a Marie Jadrná.

[111]

Almanach pražských abiturientů z roku 1892. Ve prospěch „Ústřední Matice školské“. V Praze 1892. Knihotiskárna B. Stýbla. Nákladem vlastním. [Uspořádali: Jiří Budovec, Václav Lípa, Josef Prušák, Jaroslav Zalužan. Cena 60 kr.]

Praha: [Jiří Budovec, Václav Lípa, Josef Prušák, Jaroslav Zalužan; typ. Bedřich Stýblo], 1892. 77 s.

Ani básnický almanach pražských absolventů, který uspořádali pozdější docent pedagogiky a překladatel Jiří Budovec (1874–1948), pedagog a spisovatel Václav Lípa (1856–1927), pozdější právník Josef Prušák (1873–1921) a Jaroslav Zalužan, nezískal jednoznačné kritické přijetí. Zatímco část dobové kritiky mu vytýkala tendence k napodobování, jiní hodnotili publikaci příznivěji. Pořadatelé, v souladu s praxí řady obdobných publikací tohoto období, věnovali výtěžek z prodeje na dobročinné účely, konkrétně ve prospěch Ústřední Matice školské. Pro většinu přispěvatelů představoval almanach publikační debut, mezi autory se objevují například básník a výtvarník Karel Hlaváček (1874–1898), představitel české dekadence a symbolismu, či etnograf a spisovatel Augustin Žalud (1872–1928).

[112]

Deutsches Dichterbuch aus Mähren. Herausgegeben von Paul Kirsch und Ottokar Stoklaska. Brünn. Druck und Verlag von Rudolf M. Rohrer. 1892.

Brünn [Brno]: Rudolf Maria Rohrer, 1892. x, 202 s.

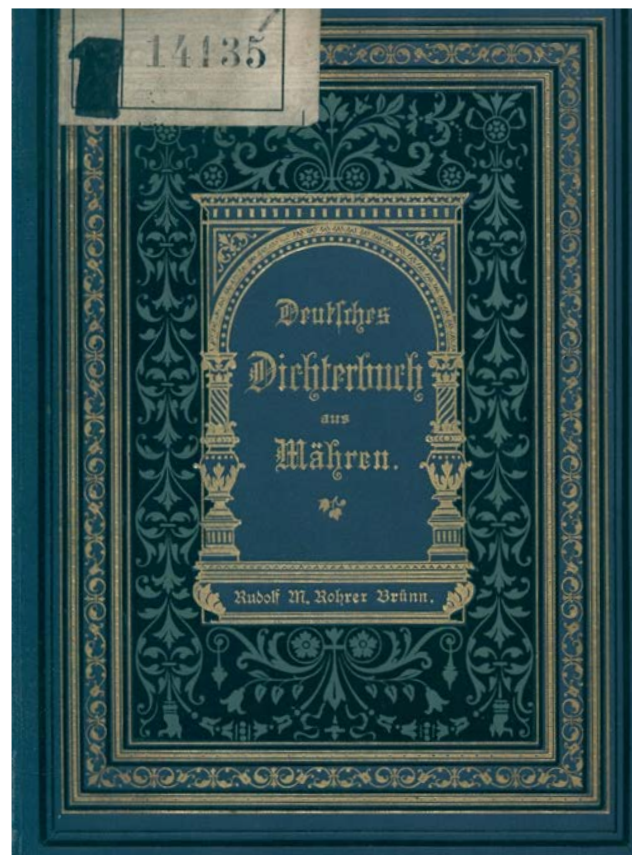
Pod hlavičkou brněnského vydavatelství Rudolfa M. Rohrera vydali židlochovický rodák, středoškolský učitel a spisovatel Paul Strzemcha pod pseudonymem Paul Kirsch (1844–1940) a spisovatel a pedagog Ottokar Hans Stoklaska (1852–1934) původem z Kyjova, reprezentativní almanach převážně původních básní 47 německy píšících autorů, pocházejících nebo působících na Moravě, mezi nimiž bylo čestné místo přenecháno spisovateli Marii von Ebner-Eschenbach, jejíž tvorbu zastupuje krátká povídka doplněná o aforismy a rytina na místě frontispisu.

[113]

Palma věkův. Jubilejní almanach na památku třístaleté ročnice narození Jana Amosa Komenského. Jménem Spolku evanj. učitelů v Čechách a na Moravě. Uspořádali a vydali: V. Ptáček, Fr. Kozák. V Pardubicích. Tiskem a nákladem firmy F. Hoblíka. 1892.

Pardubice: F. Hoblík, 1892. 128 s.

Jubilejní almanach *Palma věkův*, vydaný v Pardubicích nakladatelem F. Hoblíkem u příležitosti 300. výročí narození Jana Amose Komenského (1592–1670), uspořádali jménem Spolku evangelických učitelů v Čechách a na Moravě pedagog a překladatel Václav Ptáček (1848–1920) a evangelický duchovní František Kozák (1857–1926); název publikace byl odvozen z Kozákovy úvodní básně *Palma věkův*. Publikace obsahuje povídky, historické črty, básně

Obrázek k č. [112]

a eseje reflektující život a dílo J. A. Komenského. Ve stejném pardubickém nakladatelství vyšel roku 1892 rovněž básnický almanach *Národ Komenskému*, tvořený jak původními, tak dříve publikovanými básnickými texty.

[114]

Sirotám příbramským / Vydáno péčí českých umělců / V Praze, v červenci 1892. Tiskem J. Otty. [Ve prospěch pozůstalých po obětech katastrofy. Vydáno v Praze, koncem července osudného roku 1892. – Slovesnou část tohoto pamětního listu, vzniklého z popudu Jaroslava Kvapila, opatřil a uspořádal Spolek českých spisovatelů belletristů Máj redakcí Ig. Herrmanna, Ant. Klášterského, M. A. Šimáčka. Část obrazovou opatřili a zredigovali Jan Koula, Viktor Oliva, Jan Zeyer. Sazbu a tisk obětavě zdarma obstarali: archu prvního a obálky J. Otto, archu druhého J. R. Vilémek, archu třetího a čtvrtého F. Šimáček, všichni v Praze.]

Praha: [Spolek českých spisovatelů belletristů Máj], 1892. 32 s.

Obrázek k č. [114]

Desítky básní, esejů, glos, krátkých prozaických textů, kreseb a reprodukcí výtvarných děl zaslali čeští umělci na výzvu spolku Máj, aby podpořili pozůstalé, děti a vdovy, po obětech březohorské důlní katastrofy dolu Marie 31. května 1892. Zahynulo při ní 319 horníků, kteří po sobě zanechali 920 sirotek mladších 18 let. Českou veřejnost tato událost silně zasáhla, proto vyslyšela výzvy dobového tisku k zakoupení některého z vydání, cena vydání na obyčejném papíře byla stanovena na 50 kr., cena na velinu na 1 zl, skvostné desky se měly prodávat dodatečně za 85 kr. „Hned v první den vydání tohoto pamětního díla českých umělců se ukázalo, že zájem pro ně je všeobecný. V knihkupectvích byla všude po něm čilá poptávka a také z venkova dochází hojně objednávek. [...] Dílo „Sirotám příbramským“ dochází v obecnosti jednomyslného uznání, ocenění a podivu.“¹³ Dobový tisk popisoval almanach s ohledem na jeho literární i výtvarné zpracování slovy znamenitý, skvostný.

[115]

Slavnostní almanach moravského učitelstva k jubileu třistaleté ročnice Jana Amosa Komenského. Uspořádal a vydal Karel Jaroslav Obrátil. Prodává se ve prospěch jubilejního fondu jednoty moravského učitelstva. Nákladem učitelského sboru ve Vizovicích. V Kroměříži 1892. Tiskem Jindřicha Slovák v Kroměříži.

Kroměříž: Učitelský sbor ve Vizovicích, 1892. 197 s.

Další z jubilejních almanachů uspořádaných k výročí narození J. A. Komenského vydal Učitelský sbor ve Vizovicích pod vedením učitele, básníka a nadšeného bibliofila Karla Jaroslava Obrátla (1866–1945). Brněnský list *Učitel* v březnu 1893 na jeho adresu uvedl: „Práce v almanachu uveřejněné jsou celkem dobré. Nastíněna jimi s část literární činnosti učitelstva moravského, ač postrádáme tu mnohých jmen vynikajících učitelů spisovatelů.“ Vedle poezie a prózy, jež rozsahem převažují, nechybí odborná pojednání a pedagogicko-didaktické úvahy o školství, vzdělávání a o Komenském, literární texty doplňují zdobené viněty, rytiny a reprodukcce fotografií.

[116]

Vánoce. Pro potěšení a poučení všem českým dětem uchystal časopis Malý čtenář. Obrázky přispěli: Věnceslav Černý, Pavel Körber, Adolf Liebscher, Viktor Oliva, Julius Sobotka, Karel Štapfer, Josef Ulrich, Jan Vilímek. Uspořádal Fr. S. Procházka. Nakladatel knihkupectví * Jos. R. Vilímek v Praze * knihtiskárna.

Praha: Jos. R. Vilímek, [1892]. 96 s.

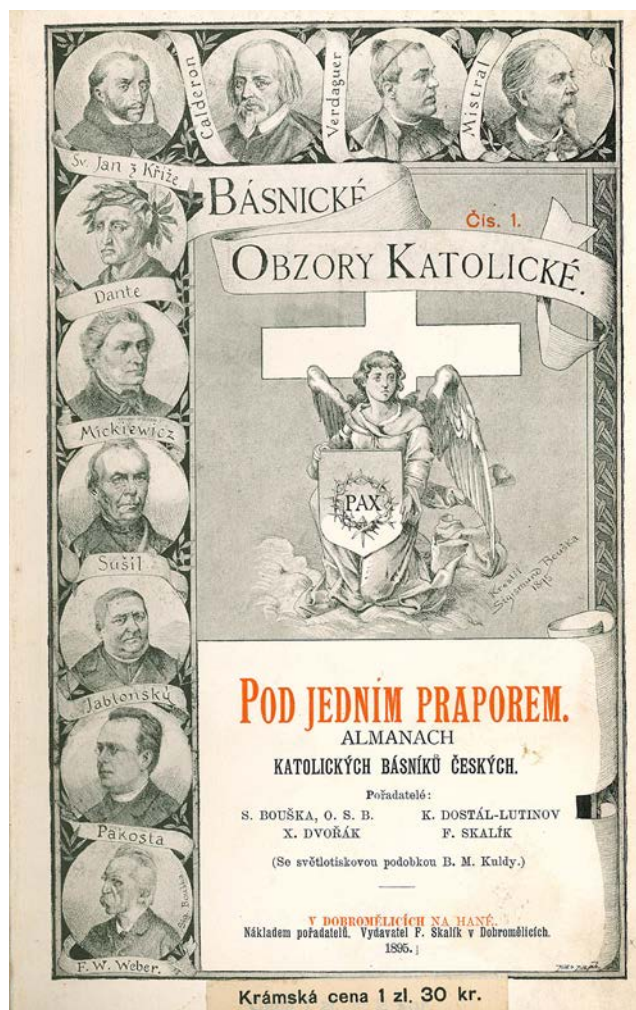
Nakladatelství J. R. Vilímka vydalo roku 1892 jako vánoční dar pro dětské čtenáře almanach prací českých spisovatelů, který sestavil básník a spisovatel František Serafinský Procházka (1861–1939). Publikace zahrnuje pohádky, pověsti, povídky, básně, koledy, hádanky i historické a národopisné naučné texty. Bohatou obrazovou přílohu vytvořili čeští výtvarníci Věnceslav Černý, Pavel Körber, Adolf Liebscher, Viktor Oliva, Julius Sobotka, Karel Štapfer, Josef Ulrich a Jan Vilímek.

[117]

Prager Dichterbuch / Herausgegeben von Heinrich Teweles / Prag / Friedrich Ehrlich's Buchhandlung (Bernhard Knauer) 1894. Druck von Anton Renn in Prag.

Prag: Friedrich Ehrlich's Buchhandlung, 1894. 252 s.

Pražský rodák, novinář, spisovatel, dramatik a ředitel divadla Heinrich Teweles (1856–1927) sestavil roku 1894, jenž bývá označován jako počátek tzv. Pražské školy, literární sborník *Prager Dichterbuch*, do něhož přispěli pražští německy píšící autoři básnickými a prozaickými texty. Mezi přispěvateli se nacházejí Friedrich Adler, Robert M. Austerlitz, Franz Herold, Alfred Klaar, Laska von Oesteren, Hans Liebstockl, Hugo Salus, Richard Schubert, Heinrich Teweles a Josef Willomitzer.

Obrázek k č. [120]

[118]

Chudobky / Almanach Spolku paní a dívek v Poličce.
[Tiskem F. Popelky v Poličce. – Nákladem spolku.]

Polička: Spolek paní a dívek, 1895. 90 s.

Almanach *Chudobky* vydal Spolek paní a dívek v Poličce a věnoval jej české mládeži. Tento dobročinný spolek, založený roku 1888 z iniciativy poličského purkmistra a lékaře Morice Prudiče, se zaměřoval především na péči o chudé a strádající děti (zejména formou školních obědů). Na publikaci se podíleli například Eduard Albert, Bohumil Eiselt, František Herites, Adolf Heyduk, Alois Jirásek, Antonín Klášterský, Eliška Krásnohorská, Jaroslav Kvapil, Tereza Mellanová, Otokar Mokřý, Vlasta Pittnerová, Sofie Podlipská, Růžena Svobodová, Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer.

[119]

Památník českých žen. Upomínka na národopisnou výstavu československou v Praze roku 1895. [Tiskem Edv. Beauforta v Praze. – Nákladem vlastním.]

Praha: [Odbor Česká žena, Národopisné výstavy československé], 1895. 200 s.

Péčí a nákladem odboru Česká žena Národopisné výstavy československé vyšel *Památník českých žen*, jehož výjimečnost spočívala především v tom, že obsahoval ukázky literárních prací 33 významných českých básníků, spisovatelek a filantropek (z nichž se podle *Časopisu učitelek* 18 věnovalo učitelskému povolání).¹⁴ Úvodní báseň *Věnování* napsala Tereza Mellanová; mezi dalšími autorkami figurují Sofie Podlipská, Růžena Jesenská, Eliška Krásnohorská, Pavla Maternová, Anna Sázavská, Vilma Sokolová, Irma Geisslová, Ludmila Grossmannová-Brodská, Věnceslava Lužická, Gabriela Preissová a řada dalších. Titulní kresbu vytvořila pedagožka a malířka Marie Urbanová-Zahradnická. Publikace byla doplněna čtyřmi tabulemi s portréty významných českých žen.

[120]

Pod jedním praporem. Almanach katolických básníků českých. Pořadatelé: S. Bouška, O. S. B., K. Dostál-Lutinov, X. Dvořák, F. Skalík. (Se světlotiskovou podobkou B. M. Kuldy.) V Dobromělicích na Hané. Nákladem pořadatelů. Vydavatel F. Skalík v Dobromělicích. 1895. Tiskem L. Klabusaya. Básnické obzory katolické. Čís. 1. Cena 1 zl. = 2 kor.

Dobromělice [Dobromilice] na Hané: [S. Bouška, X. Dvořák, K. Dostál-Lutinov, F. Skalík], 1895. 253 s.

V devadesátých letech 19. století se v českém literárním prostředí objevila snaha obnovit katolickou tvorbu, zvýšit její prestiž a přiblížit ji moderním směrům, což vyústilo ve vznik *Katolické moderny*.

Na pozadí těchto snah vyšel v Dobromělicích na Hané redakcí Sigismunda Boušky, Xavera Dvořáka, Karla Dostála-Lutinova a Františka Skalíka typograficky vzorně vypravený básnický almanach *Pod jedním praporem*, jenž pořadatelé věnovali stárnoucímu a nemocnému vlasteneckému knězi a básníkovi Beneši Methodu Kuldovi (1820–1903). Původní texty zasílali do almanachu básníci na základě osobního vyzvání a veřejný výzev. Ve finální podobě přinesl almanach ukázky z tvorby 51 básníků abecedně seřazených a doplněných o stručné životopisné informace. Přestože byl B. M. Kulda téměř slepý, vydal za pomoci přátel a kolegů ještě též rok tištěné *Díkůvzdání* s básněmi věnovanými jednotlivým autorům.

14 C. P. Památník českých žen. *Časopis učitelek*. 1895, roč. 2 (11), č. 13–14, 1. 7., s. 162–163.

[121]

Almanach secesse / Vydal Stanislav K. Neumann: s předmluvou vydavatele a s doslovem Arnošta Procházky: MDCCCXCVI. [Dotištěno dne 15. března 1896 / Na strojích Emanuela Stivína Praha 146-II. Pro vydavatele / Nákladem vydavatelovým.]

Praha: [Stanislav K. Neumann], 1896. 79 s.

Programový almanach básnické generace sdružené kolem časopisu *Moderní revue* a osobnosti Arnošta Procházky (1869–1925) vyšel v březnu 1896. Ještě v lednu téhož roku redakce vedená Stanislavem K. Neumannem (1875–1947) intenzivně oslovovala autory – korespondenčně i prostřednictvím tiskových výzev „Moderním autorům“ – s žádostí o zaslání textů reprezentujících jejich tvorbu. Skromná odezva však nenaplnila ambici podat ucelený obraz moderní generace. V almanachu se tak sešel především okruh básníků kolem *Moderní revue* spolu s několika představiteli katolické moderny. Redakce, rozhořčená odmítavými reakcemi i mlčením oslovených autorů, tyto odpovědi otiskla: někteří se omlouvali nedostatkem času, jiní účast výslovně odmítli, mezi nimi Gustav Jaroš, Josef Svatopluk Machar, Antonín Sova, František Xaver Svoboda, Růžena Svobodová či Josef Karel Šlejhar. Také jména autorů, kteří na výzvu nereagovali, byla v almanachu uvedena. Více viz studie.

[122]

Lublani / Čestí spisovatelé Slovincům / Spořádal Jar. Vrchlický / Ve slovanské Praze / Tiskem Edvarda Beauforta. – Nákladem vlastním / 1896.

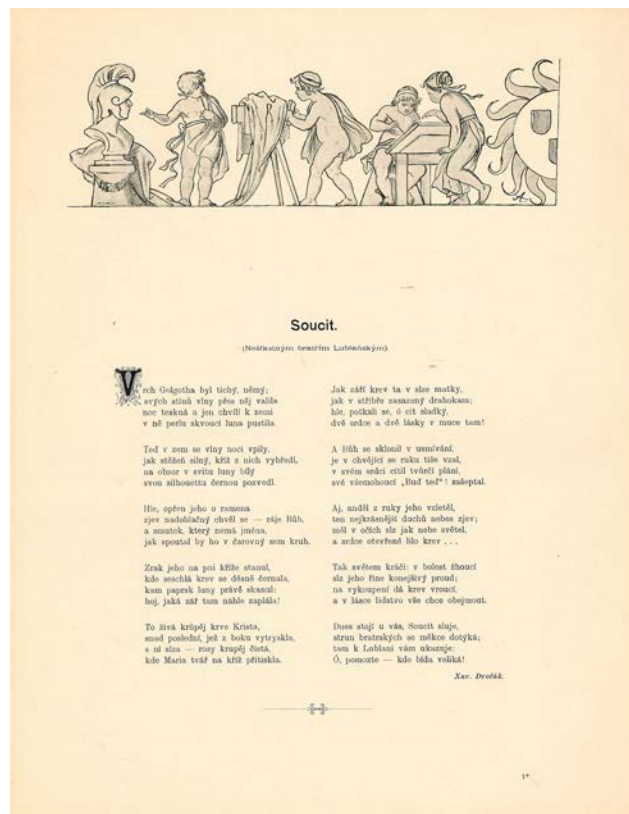
Praha: Nákladem vlastním; [typ. Edvard Beaufort], 1896. 35 s.

Po ničivém zemětřesení, které postihlo slovinskou Lublaň na velikonoční neděli 14. dubna 1895, se v českých zemích, stejně jako v celém Rakousko-Uhersku, zvedla vlna solidarity provázená veřejnými sbírkami na podporu postižených. V tomto kontextu připravili čeští spisovatelé pod redakcí Jaroslava Vrchlického dobročinný almanach *Lublani*. Ačkoli byly příspěvky shromážděny již na konci července 1895, publikace vyšla až na přelomu let 1895 a 1896. Na rozdíl od obdobného almanachu *Sirotám příbramským* (1892) postrádá výraznější obrazovou složku; třemi drobnými kresbami přispěli Václav Brožík, Mikoláš Aleš a malíř pod šifrou J. O. Š. Autoři, řazení abecedně, zde publikovali básnické i prozaické texty, vzpomínky, eseje a odborné stati, tematizující především motivy smutku, soucitu, solidarity a Slovinska.

[123]

Morava svým Maticím. Pamětní list. Redigovali: Svatopluk Čech v části veršované. Josef Merhaut v části prosou psané. O vydání péči měl Jaroslav Tůna. Brno 1897. Nákladem Brněnské Matice školské / Ve prospěch Ústřední Matice školské, Hodonské, Místecké, Ostravské, Gymnasijní Matice Zábřežské, Školského spolku v Lipníku a Brněnské Matice školské.

Brno: Brněnská Matice školská, 1897. 48, xxxiv s.

Obrázek k č. [122]

Brněnská Matice školská vydala ve spolupráci s editory Svatoplukem Čechem, Josefem Merhautem a Jaroslavem Tůnou při příležitosti stého výročí narození Františka Palackého a dvacátého výročí činnosti brněnské pobočky almanach, do něhož byly zařazeny texty několika desítek básníků, spisovatelů a dalších významných osobností, mezi nimi například Lucie Bakešové, Otokara Březiny, Leandera Čecha, Karla Dostála Lutínova, Vlasty Havelkové, Josefa Klvaňi, Elišky Krásnohorské, Aloise a Viléma Mrštíka, Gabriely Preissové, Jaroslava Vrchlického, Zikmunda Wintera nebo Julia Zeyera. Vedle literární části publikace obsahuje také zprávy o činnosti spolků a školských matic. Obraz na obálce nakreslil akademický malíř Max Švabinský.

[124]

Almanach 1878–1898. Na oslavu dvacetiletého trvání své literární řečnické Jednoty vydali bohoslovci královéhradečtí. Uspořádali: Edvard Kasal, Václav Lankaš, F. St. Eisler. Hradec Králové 1898. Nákladem vlastním. – Tiskem biskupské knihtiskárny. [Práce cenzurovány Th. Drem. Frant. Reylem.]

Hradec Králové: Literární řečnická jednota, 1898. 218 s.

Obrázek k č. [125]

Literární a řečnická jednota královéhradeckého semináře si v roce 1898 připomněla dvacetileté výročí své činnosti vydáním jubilejního almanachu, který dedikovala královéhradeckému biskupovi Edvardu Janu Nepomuckému Brynychovi (1846–1902). Publikace se vyznačuje tematickou i žánrovou rozmanitostí příspěvků, jejichž autory byli nejen současní a bývalí členové jednoty, ale i spříznění autoři z řad duchovenstva. Odborná pojednání, eseje a úvahy se zde prolínají s básnickou a prozaickou tvorbou; mezi přispěvateli figurují například Sigismund Bouška, Vladimír Hornof, Beneš Method Kulda a Jan Nepomuk Soukup.

[125]

Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. Máji 1898 / Uspořádal Václav Hladík / Cena 15 kr. / V Praze / Tiskem J. Stolaře. – Nákladem národně-sociální strany. Po konfiskaci druhé opravené vydání.

Praha: Národně-sociální strana, 1898. 16 s.

Spis *Čeští spisovatelé českým dělníkům národním* uspořádal novinář, spisovatel a překladatel Václav Hladík (1868–1913) a vydal jej nákladem České strany národně sociální, založené 4. dubna 1897

(původně jako Strana národních dělníků) v reakci na distancování českých sociálnědemokratických poslanců od českého státního práva. Spis vyšel na pozadí jazykových vládních nařízení a prohlubujícího se česko-německého národnostního konfliktu a měl prezentovat postoje českých spisovatelů bojujících za český jazyk a česká práva. Titulní kresbu vytvořil Ladislav Novák, úvodní esej napsal Svatopluk Čech. Mezi přispěvateli figurují mimo jiné Irma Geisslová, Adolf Heyduk, Růžena Jesenská, Alois Jirásek, Antonín Klášterský, Karel Václav Rais, Josef Václav Sládek, Karolína Světlá, F. X. Svoboda nebo Jaroslav Vrchlický. První vydání bylo konfiskováno kvůli básni Augustina Eugena Mužíka a vzápětí nahrazeno vydáním druhým. Spis vyvolal výrazné polemiky; k nejostřejším kritikům patřil Jan Herben, který se postavil vůči této protisociálnědemokraticky laděné agitaci (*Čas*, 7. května 1898).

[126]

Almanach na rok MCM. Praha / Moderní revue / 32 Poštovská ulice 32. [Uspořádali Viktor Dyk / Karel Kamínek / Arnošt Procházka. Tiskem Emanuela Stivína v Praze. Knihovna 27 Moderní revue 27. Cena 75 Kr.]

Praha: Moderní Revue, 1899. 84 s.

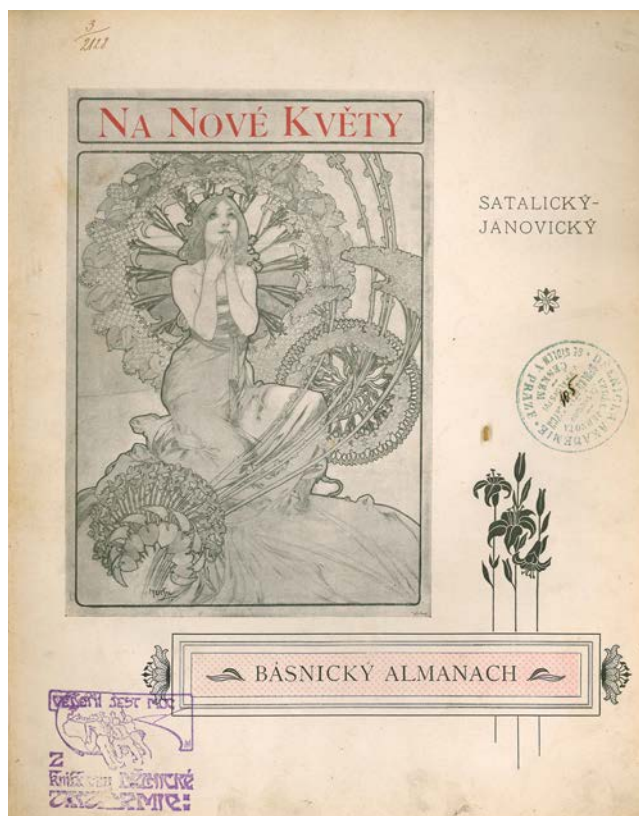
Cílem *Almanachu na rok 1900*, který vydala redakce literárního a kulturního časopisu *Moderní revue* (vycházejícího v letech 1894–1925 a představujícího centrum symbolismu, dekadence a moderní české literatury), bylo představit na jednom místě literární tvorbu kmenových autorů. Přestože měl být almanach uměleckým manifestem, postrádal jednotící programovou stať. Básně a prózu uvedlo strohé měsíční kalendárium. Básněmi přispěli mimo jiných Otokar Březina, Josef Holý, Jiří Karásek, Emanuel z Lešehradu, Stanislav K. Neumann, Antonín Sova, Otokar Theer nebo Karel Toman. Prózu zastupují texty Viktora Dyka, Karla Engelmüllera a Jana Nebeského (uvedené pod pseudonymem Jan z Vojkovic). Více viz studie.

[127]

Majales / Památník jubilejní slavnosti akademické ve dnech 26.–29. května 1899. V Praze 1899. Nákladem slavnostního výboru. – V komisi Grosmana a Svobody. Tiskem J. Otty v Praze.

Praha: Slavnostní výbor, 1899. 93 s.

Studentské slavnosti majálesu měly ve druhé polovině 19. století převážně vlastenecký charakter a představovaly výraz studentské identity i odporu vůči vládnoucímu režimu, germanizačním tendencím a autoritativním strukturám. Význam těchto slavností v českém kulturním kontextu literárně ztvárnil Alois Jirásek ve *Filosofské historii*, kde zachytil litomyšlský majáles roku 1847. Publikace *Majales* z roku 1899 představuje jeden z příkladů almanachu vydaného u příležitosti studentských slavností. Obsahuje básně, eseje, glosy i osobní vzpomínky studentů a pedagogů reflektující studentský život druhé poloviny 19. století a akcentující význam studentských spolků. Závěrečné slovo připojili Karel Mašek (1867–1922) a Emanuel Čenkov (1868–1940).

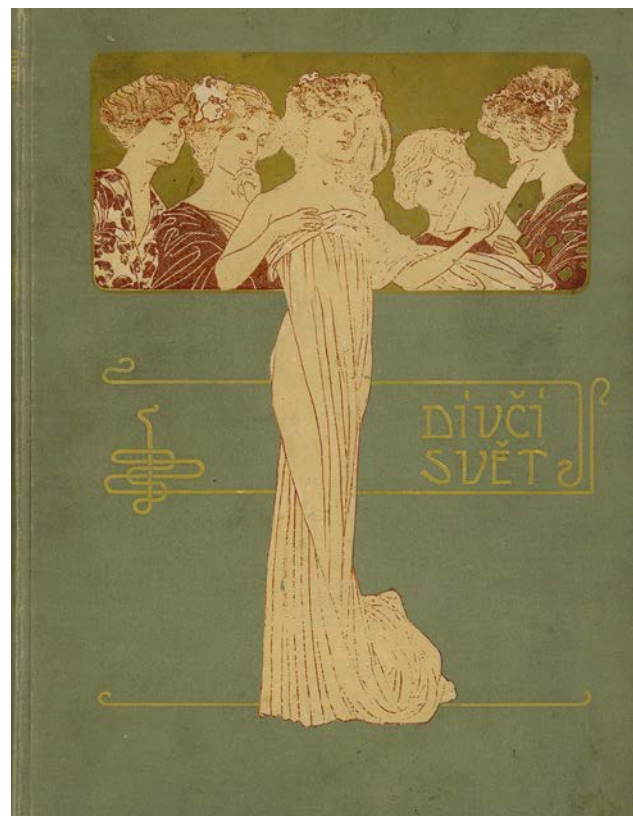
Obrázek k č. [128]

[128]

Na nové květy. Básnický almanach nejmladší básnické generace české (1898). Za vedení B. M. Satalického a Jarosl. Janovického. Nákladem Sdružení k vydání almanachu vydáno v únoru 1899 / Z tiskárny Dra Ed. Grégra v Praze.

Praha: Sdružení k vydání almanachu, 1899. 86 sloupců.

Programově manifestační básnický almanach *Na nové květy* vydali roku 1899 pod hlavičkou sdružení Bohumil Metod Hedrlin (1879–1906), publikující pod pseudonymem B. M. Satalický, a Rudolf Schuster (1877–1965), vystupující jako Jaroslav Janovický. Programový úvodní esej akcentuje princip tvůrčí volnosti, formulovaný mimo jiné slovy: „Nemáme k nikomu slibu, tak jako neznáme závazků, nemáme zákonů a pravidel, je největší volnost u nás ve všem – anarchistická zrovna.“ Dobová kritika se k deklarovaným cílům i k vlastnímu obsahu almanachu stavěla převážně skepticky. Na almanachu se podílela řada autorů, například Adolf Wenig (1874–1940), František Soldan (1873–1938) či Jan Opolský (1875–1942). Publikaci doplňuje secesně pojatá obálka od Alfonse Muchy.

Obrázek k č. [129]

[129]

Dívčí svět 1900 / Z příspěvků Svatopluka Čecha, Em. ryt. z Čenkova, Marie Fabkovičové, Irmý Geisslové, Dr. Jiřího Gutha, Adolfa Heyduka, Anny Husové, Růženy Jesenské, J. Kořínka, Pavly Maternové, Arne Nováka, Terézy Novákové, Vlasty Pittnerové, † Sofie Podlipské, Gabriely Preissové, Jos. V. Sládka, Bohuslavy Sokolové, Vilmy Sokolové, M. A. Šimáčka, Eleny Šoltészové, Szczęsne, Zikmunda Wintra, Jaroslava Vrchlického, Marye Wyslouchowé a Julia Zeyera uspořádala Vilma Sokolová / S obrazovými přílohami dle originálů Oskara Fialy, Karla Röhlinga, Františka Urbana a Rudolfa Váchy a podobiznami Sofie Podlipské a Karoliny Světlé / V Praze / Knihtiskárna F. Šimáček, nakladatelé / 1900.

Praha: F. Šimáček, 1900. 251 s.

Pro specificky vymezenou čtenářskou skupinu dospívajících dívek sestavila roku 1900 pedagožka a spisovatelka Vilma Sokolová (1859–1941) druhý svazek almanachu *Dívčí svět*, jímž navázala na první díl z roku 1893. Publikace zahrnuje převážně prozaické a básnické texty, často s historickými či mravoučnými motivy, pocházející z pera českých i zahraničních autorů. Součástí almanachu je rovněž rubrika *Ze slovanských luhů*, obsahující aforismy

a básně v původních jazycích i v překladu. Původní obrazový doprovod k textům Svatopluka Čecha, Gabriely Preissové, Jaroslava Vrchlického a Julia Zeyera vytvořili Oskar Fiala, Karel Röhling, František Urban a Rudolf Vácha; publikace je dále doplněna podobiznami sesterského spisovatele duo Sofie Podlipské a Karoliny Světlé.

[130]

Jaro / Almanah pro mládež / Vydalo Dědictví Komenského v Praze. [Spisů Dědictví Komenského / číslo 20.]

Praha: Dědictví Komenského, [1900]. 79 s.

Vydavatelství Dědictví Komenského zahájilo vydávání umělecky hodnotných publikací pro děti a mládež ilustrovaným almanachem *Jaro*, jenž obsahoval básnické i prozaické texty (zejména pohádky). Editorem byl pedagog, spisovatel a redaktor Jaroslav Petr (1862–1922). Na almanachu se podílela řada významných českých básníků, například Adolf Heyduk, Josef Kalus, Ladislav Quis, Josef Václav Sládek a Jaroslav Vrchlický. Prozaickými texty přispěli Alois Jirásek, Josef Krušina ze Švamberka a Václav Tille (publikující pod pseudonymem V. Říha). Publikaci doprovázely ilustrace Jaroslava Panušky, Anny Boudové, Františka Kavána a Vojtěcha Preissiga, jenž je zároveň autorem obálky. Publikace, která měla původně vyjít k Vánocům roku 1899, se na pulty z organizačních důvodů dostala až v červnu 1900.¹⁵

[131]

Die Kralle. Ein Höllen-Adagio. Redigiert von Paul Leppin und Oskar Wiener in Prag. Verlag des Vereines deutscher bildender Künstler in Böhmen. A. d. 1902.

Prag: Verlag des Vereines deutscher bildender Künstler in Böhmen, 1902. 16 s.

Verein deutscher bildender Künstler [Spolek německých výtvarných umělců v Čechách], založený roku 1895, představoval institucionální protiváhu českým uměleckým sdružením, zejména Spolku výtvarných umělců Mánes a Umělecké besedě. Dne 16. ledna 1902 uspořádal spolek umělecký festival *In der Hölle*, při jehož příležitosti byl vydán manifestační umělecký list *Die Kralle: Ein Höllen-Adagio* [Dráp: Pekelné adagio], redigovaný pražskými německými písíci autory Paulem Leppinem (1878–1945) a Oskarem Wienerem (1873–1944). Na literární části se podíleli autoři tehdy působící v Praze (Paul Leppin, Gustav Meyrink, Oskar Wiener) i ve Vídni (Camill Hoffmann, Hans Müller, Stefan Zweig). Publikace byla doplněna ilustracemi pěti výtvarníků: Gustava Croye, Alfreda Justitze, Eduarda Lodeho, Ferdinanda Michla a Huga Steinera.

Obrázek k č. [135]

[132]

Siesta / Literární sborníky. Rediguje: Quido Maria Vyskočil. [Nákladem sdružení. Knihtiskárna Ferd. Pelze v Příbrami. Červenec 1902. Cena 20 Kr.]

Příbram: Nákladem sdružení; [typ. Ferd. Pelz], 1902. xvi s.

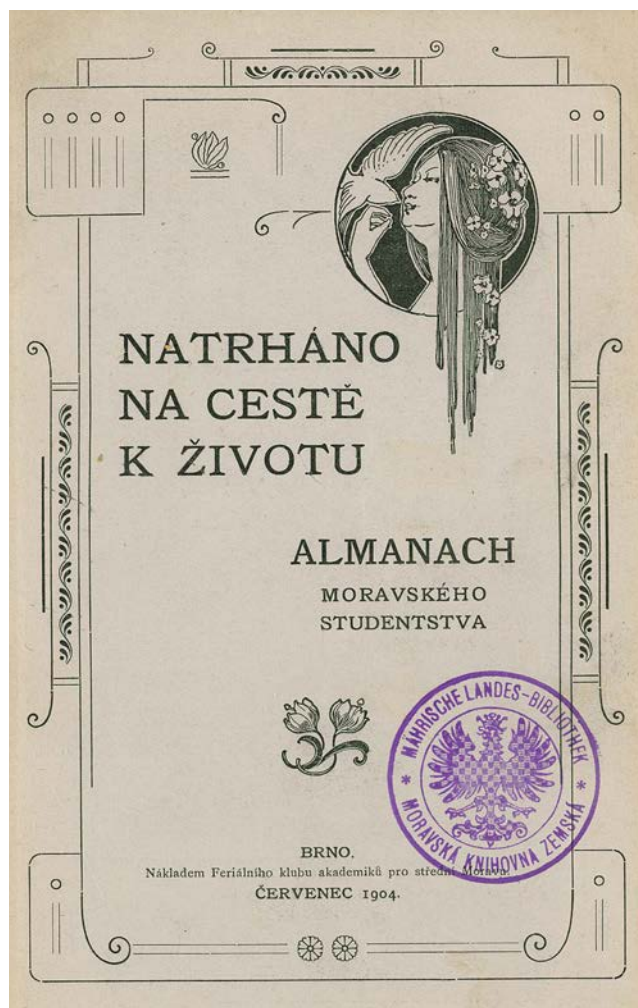
Literární historik a příbramský rodák Quido Maria Vyskočil (1881–1969) sestavil ve svých devatenácti letech, během studií na německé báňské akademii, sborník *Siesta*, do něhož soustředil práce mladých autorů z podbrdského regionu. Do sborník sám přispěl dramatickou hrou a básněmi, a to jak pod vlastním jménem, tak pod pseudonymem Louis Hněvkovský, jímž se hlásil k odkazu svého příbuzného z matčiny strany, Šebestiána Hněvkovského (1770–1847).

[133]

Z našeho alba. Několik prací klatovských abiturientů 1902 / Ve prospěch Ústřední Matice školské / Cena 1 K. Tisk Lud. Max. Janský v Klatovech. Nákladem vlastním.

Klatovy: Nákladem vlastním; [typ. Lud. Max. Janský], 1902. 73 s.

¹⁵ Více viz TŮMA, Josef. *Jaro*, almanach pro mládež. K třicátému výročí jeho vydání. *Úhor*. 1931, roč. 19, č. 1, 20. 1., s. 10–15.

Obrázek k č. [136]

Almanach vlastních literárních prací vydali absolventi klatovského gymnázia ve prospěch Ústřední Matice školské; již během studií přitom publikovali ve studentském časopise *Zora*. Básnickými příspěvky se na almanachu podíleli Luděk Horák (vlastním jménem Luděk Pospíšil), Václav Kalovský (vlastním jménem Václav Tichý) a Jiří Útočin (vlastním jménem Gustav Novák), zatímco prózou přispěli Karel z Kdýně a Vojta Květnský.

[134]

Z nejmladších. Oldřich Olešný. J. V. Stejskal. Vítězslav Záborský. Ferd. Macháček. Jan Votava. Jul. Brabec. Vladimír Vrba. Jos. Haser-Písecký. Eduard Šimek. Hanuš Lužan. Boža Hamplova.

Ruda Mařík. Ruda Podzim. S. T. Ljubinov. V Písku. 1902. Nákladem vlastním. – Tiskem Jana Hrušky.

Písek: [Josef Haser-Písecký], 1902. 31 s.

Regionální básnický almanach, zaměřený převážně na tvorbu začínajících jihočeských autorů, sestavil učitel a spisovatel Josef Házer Písecký (1869–1947); jeho vydání finančně podpořil hrabě Bohuslav Kolowrat-Krakowský-Liebsteinský (1876–1934). Dvěma básněmi (*Hospodář a Popěvek*) do almanachu přispěl také patnáctiletý Jan Votava (1887–1907), jehož předčasné úmrtí později reflektovala řada literátů i studentských spolků. Přestože editoři v úvodu naznačili ambici pokračování, další svazek vyšel až roku 1915, k čemuž pravděpodobně přispěly i nepříznivé dobové kritické ohlasy.

[135]

Jesle / Almanach Spolku paní a dívek v Ml. Boleslavi. Spořádal Emil Tréval. Čistý výtěžek určen jest na zbudování vlastního útulku pro „Jesle“ v Ml. Boleslavi. V Ml. Boleslavi / Nákladem Spolku paní a dívek v Mladé Boleslavi. 1904. [Tiskem „Unie“ v Praze.]

Mladá Boleslav: Spolek paní a dívek, 1904. 74 s.

Spolek paní a dívek v Mladé Boleslavi vydal dobročinný almanach *Jesle*, jenž redigoval vrchní okresní lékař Václav Walter (1859–1929), publikující beletrii pod pseudonymem Emil Tréval. Výtěžek z publikace byl určen na zakoupení vlastní budovy za účelem provozování jeslí pro děti z nemajetných rodin. Editorovi se podařilo získat příspěvky řady předních českých autorů. Vedle úvodního eseje spoluzakladatelky spolku Barbory Hoblové přispěli Vladimír Čech, Ignát Herrmann, Metoděj Jahn, Růžena Jesenská, Eliška Krásnohorská, Pavla Maternová, Josef Müldner, Tereza Nováková, Duchoslav Panýrek, František Sekanina, Antal Stašek, Jiří Sumín, Felix Téver a Emil Tréval. Pod pseudonymem Viola publikovala rovněž Zdena Walterová, manželka Václava Waltera.¹⁶

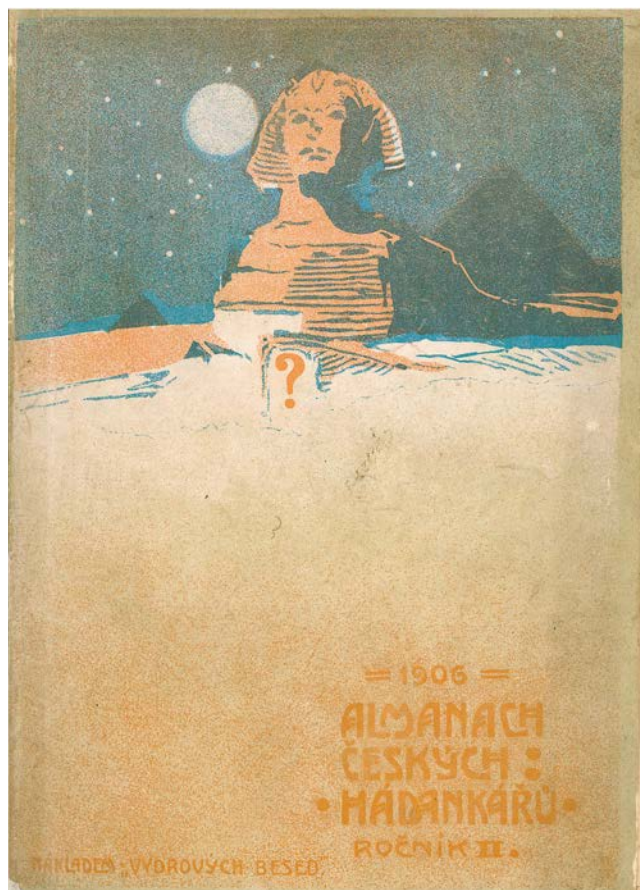
[136]

Natrháno na cestě k životu. Almanach moravského studentstva. Redigovali: A. Moll, Otto Satén. Brno. Nakladem Feriálního klubu akademiků pro střední Moravu. Červenec 1904. [Tiskl Ant. Okáč v Králově Poli u Brna. Cena 1 K 60 h.]

Brno: Feriální klub akademiků pro střední Moravu, 1904. 50 s.

Mezi nejznámější moravské literární studentské almanachy patří *Natrháno na cestě k životu*. Na jeho obsahu se podíleli studenti středních škol z Brna, Kroměříže a Hranic. Velká část poezie i prózy byla

16 N. A. Jesle. *Máj*. 1904, roč. 2, č. 29, 8. 4., s. 464. V týdeníku *Máj* vyšlo pozitivní hodnocení: „Jeho péčí vyšla tu do světa knížka, jevící nepopíratelně pečlivé umění.“ Více např. RAMPASOVÁ, Tereza. Činnost Spolku paní a dívek v Mladé Boleslavi v letech 1892–1926. In: *Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století. Sborník k životnímu jubileu Jany Englové. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, s. 39.*

Obrázek k č. [139]

signována šifrou nebo pseudonymem, a to včetně obou redaktorů, kterými byli spisovatel a redaktor Adolf Veselý [pseud. A-moll] (1886–1961) a O. Žáček [pseud. Otto Satén]. Tři ze 14 autorů zůstali literárně činní: básník František Taufer (pseud. F. V. Erat, 1885–1915), spisovatel a učitel Bedřich Beneš Buchlovan (pseud. B. Walther, 1885–1953) a výše zmíněný Adolf Veselý.

[137]

Almanach marianský / Vydáný na památku Mariánského kongresu v Praze 1905. V Praze. Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba. 1905. Redaktor almanachu: Dr. Ant. Podlaha.

Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1905. 230 s.

Ve dnech 12. až 14. června 1905, v období svatodušních svátků, se v Praze uskutečnil Mariánský kongres, jehož účastníci si

připomněli padesáté výročí vyhlášení dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie, promulgovaného roku 1854 papežem Piem IX. K této příležitosti sestavil kněz a teolog Antonín Podlaha (1865–1932) *Almanach marianský*, jenž vedle esejů, úvah a odborných studií zahrnoval také poezii a prózu českých básníků a spisovatelů, například Xavera Dvořáka, Vladimíra Hornofa, Františka Kyselého, Augusty Rozsypalové, Jindřicha Šimona Baara, Bohumila Zahradníka-Brodského či Ludmily Grossmannové-Brodské. Příspěvky se soustřeďují na reflexi mariánského kultu v českých zemích, jeho historického vývoje a jeho vlivu na literaturu, výtvarné umění i lidovou kulturu. K témuž jubileu vydala rovněž Literární jednota bohoslovců v Olomouci almanach *Matce Boží* (1904).

[138]

Studentský almanach 1904. V Praze, v květnu 1904. Vydáno nákladem Pořadatelstva Všestudentské slavnosti. Tiskem „Unie“ v Praze. [Část beletristickou redigovali PP. Viktor Dyk a prof. J. Krejčí.]

Praha: Pořadatelstvo Všestudentské slavnosti, 1904. 91 s.

U příležitosti první Všestudentské slavnosti, konané ve dnech 27.–30. května 1904, vydali spisovatel, básník a novinář Viktor Dyk (1877–1931) a univerzitní profesor germanistiky Jan Krejčí (1868–1942) první svazek literárního *Studentského almanachu*. Publikace byla koncipována jako generační výpověď literární tvorby spjaté s univerzitním prostředím a studentským hnutím počátku 20. století. Na jeho obsahu se podíleli mimo jiné Arnošt Heinrich, Jan Urban Jarník, Jiří Mahen, Fráňa Šrámek, Rudolf Těsnohlídek a Quido Maria Vyskočil. Více viz studie.

[139]

Almanach českých hádankářů. 1906. Ku prospěchu Ústřední Matice školské a ku počtě strýčka českých hádankářů J. VI. Rychtaříka. Cena 1 K 50 hal. II. ročník. Redigoval J. Mlejnek. Illustroval A. Häusler. Nákladem „Vydrových besed“.

Praha: Vydovy besedy, 1906. 143 s.

Literární žánr hádanek, rébusů či tzv. rošád se v periodickém tisku objevuje po celé 19. století; plnil pedagogicko-didaktickou i zábavnou funkci. Na přelomu století se objevily snahy o vydávání samostatných titulů – vedle časopisu *Český hádankář* například dva ročníky *Almanachu českých hádankářů*. První ročník (1905) vyšel ve prospěch Národní jednoty pošumavské a byl věnován památce ředitele spořitelny a vášnivého hádankáře Karla Perlheftra z Kostelce nad Orlicí (1834–1904), druhý ve prospěch výročí Ústřední Matice školské a věnován byl učiteli a organizátorovi českého hádankářství „Strýčku“ Janu Vlastimilu Rychtaříkovi (1861–1929). Almanach nabízel básně, povídky, pohádky, vzpomínky, žertovné výstupy i eseje s tematikou hádanek a soutěžní hádanky; jeho secesní grafickou úpravu vytvořil akademický malíř Antonín Häusler (1869–1938).

[140]

Studentský almanach 1905. V Praze, v květnu 1905. Vydáno nákladem Pořadatelstva Všestudentské slavnosti. Studentská knihovna ročník I., svazek 2. [Redigovali V. V. Štech a J. Kopal. Knihotiskárna „Politiky“ v Praze.]

Praha: Pořadatelstvo Všestudentské slavnosti, 1905. 126 s.

Secesně upravený druhý ročník *Studentského almanachu*, vydáný ke Všestudentské slavnosti, redigovali studenti filozofické fakulty Václav Vilém Štech (1885–1974), pozdější profesor dějin umění, a Josef Kopal (1883–1966), budoucí profesor románských literatur. Ve druhém ročníku výrazně převážil beletristický charakter publikace; mezi přispěvateli se objevili například Miloslav Hýsek, Jiří Mahen, Fráňa Šrámek a Rudolf Těsnohlídek, tedy autoři spjatí s nastupující generací moderní české literatury, jejichž tvorba již naznačovala další vývoj domácí literární scény. *Více viz studie.*

[141]

Studentský almanach 1906 / Vydán k Všestudentské slavnosti 1906 / V Praze 1906 / Nakladatel Svaz československého studentstva / Tiskem „Unie“ v Praze. [Redakce: A. Frinta, F. X. Hodáč, J. Kopal, J. Rosenzweig-Moir, Doc. K. Thon.]

Praha: Svaz československého studentstva, 1906. 123 s.

Třetí svazek *Studentského almanachu* vyšel opět u příležitosti Všestudentské slavnosti, konané ve dnech 3. a 4. června 1906. Oproti předchozím ročníkům však zcela ustoupil jeho beletristický ráz; publikace se soustředila na eseje, úvahy a přednášky věnované otázkám českého studentstva a širším problémům studentského a veřejného života, jako byly náboženství, věda, sociální otázka či postavení menšin. Mezi autory příspěvků se objevili například Tomáš G. Masaryk, František Drtina, Otokar Fischer a Arne Novák. V následujícím roce 1907 se nekonala ani studentská slavnost, ani vydání almanachu. *Více viz studie.*

[142]

Ústřední Matici školské na oslavu 25l- činnosti 1880–1905 / Jubilejní dar spisovatelův a výtvarných umělců českých. Péčí a nákladem Ústřední Maticе školské v Praze. Tiskem České grafické akciové společnosti „Unie“ v Praze. [Redakce části slovesné Jarosl. Vrchlický, Frant. Herites, Frant. Sekanina / Redakce části výtvarné Frant. Ženíšek, Vilém Amort, K. L. Klusáček.]

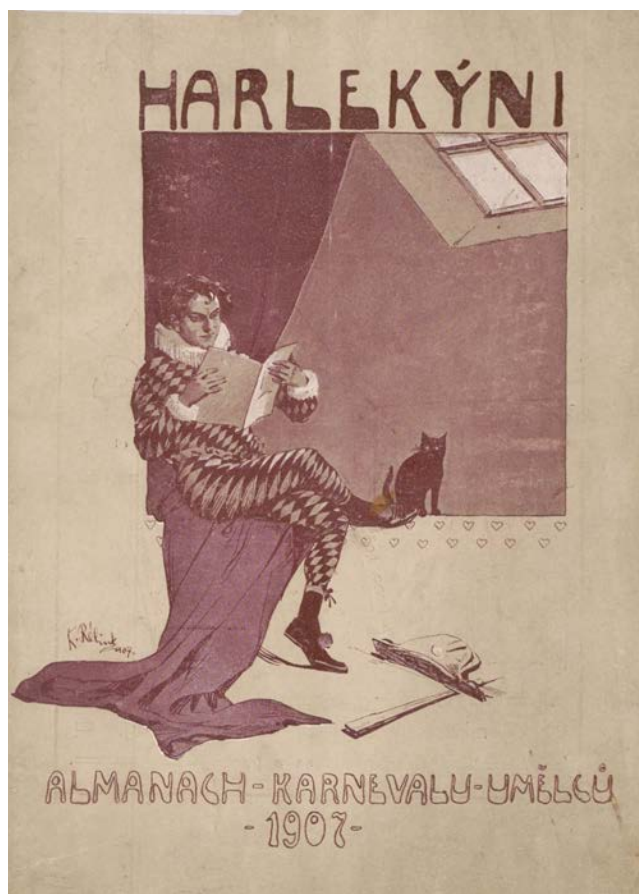
Praha: Ústřední Maticе školská, 1906. 125 s.

Ústřední Maticе školská vydala u příležitosti svého pětadvaceti-letého výročí slavnostní jubilejní almanach, a to ve spolupráci s Jednotou umělců výtvarných v Praze a Spolkem českých belletristů Máj. Publikace zahrnuje jak prozaické, tak básnické texty významných dobových autorů, stejně jako odborné stati mapující

Obrázek k č. [142]

činnost Maticе od jejího založení. Soubor desítek literárních příspěvků je doplněn reprodukcemi výtvarných, sochařských a architektonických děl předních umělců, mezi něž patří například Mikoláš Aleš, Hugo Böttiger, Ferdinand Engelmüller, Josef Gočár, Dušan Jurkovič, Alois Kalvoda, Jan Kotěra, Karel Langer, Ladislav Novák, František Ondrušek, Robert Schlosser, Viktor Stretti, Jan Štursa, Max Švabinský a František Ženíšek. Dobová kritika ocenila především mimořádnou úroveň obrazové výpravy, zatímco literární část publikace byla přijímána s poněkud zdrženlivějším hodnocením.

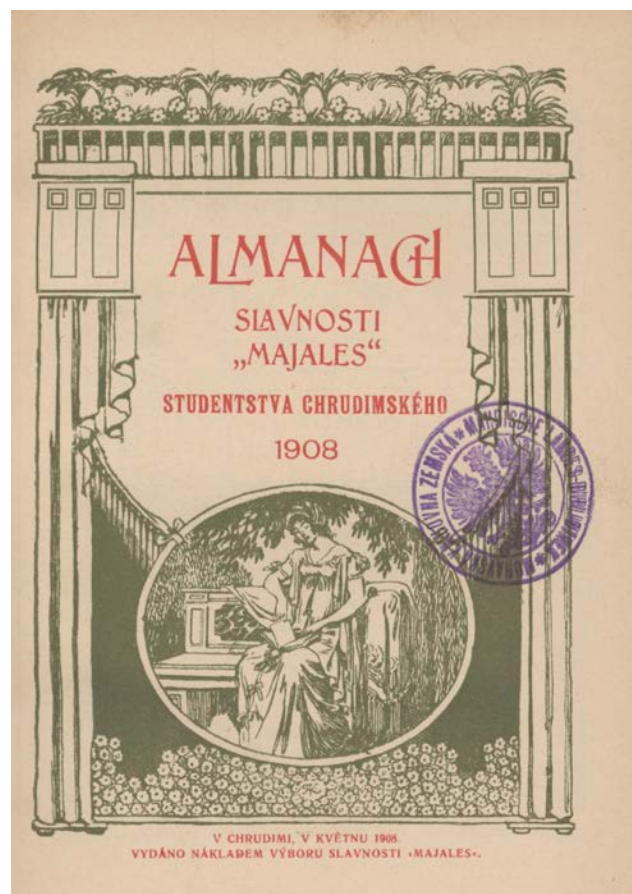
Obrázek k č. [143]

[143]

Harlekýni. Almanach karnevalu umělců. Redakcí Josefa Lukavského. Přispěli: Abée, Abigail, Arbes Jakub, Borotínský Jar., Fučík Milan, Hašler K., Hillar K. H., Karásek Jiří ze Lvovic, Kiesvetter V., Kohl Fr., Kostečka Václav, Kredba C., Krupička Rudolf, Ladecký Jan, Laudová-Hořicová Marie, Ludvík Břetislav, Lukavský Josef, Mefisto, Muttich Camill, Müldner Josef, Naske F., Nejedlý Karel, Nauman Jaroslav, Opočenský G. R., Osten Jan, Pelant Karel, Rélink K., Skarlandt Julius, Skarvan Josef, Wenig J., De Wetter K., Vyskočil Q. M., Želenský Karel. [Praha 1907. Vydavatel Bohuslav Kavka-II. 1970. Tiskem M. Knappa v Karlíně.]

Praha: Bohuslav Kavka; časopis Divadlo, 1907. [30] s.

Herec a režisér Josef Lukavský uspořádal roku 1907 u příležitosti konání Karnevalu umělců na Žofíně literární almanach, na němž se podíleli například Jakub Arbes, Karel Hašler, Quido Maria Vyskočil či Jiří Karásek ze Lvovic. Čistý výtěžek z publikace byl věnován Ústřední jednotě českého herectva, prvnímu hereckému

Obrázek k č. [144]

[144]

Almanach slavnosti „Majales“ studentstva chrudimského 1908 / V Chrudimi, v květnu 1908. Vydáno nákladem výboru slavnosti „Majales“. [Redigovali: J. Bečička, L. Jeřábek, L. E. Mužík. Tiskem M. E. Holakovského v Chrudimi.]

Chrudim: Výbor slavnosti „Majales“, 1908. 103 s.

Dámský odbor Ústřední Matice školské v Chrudimi uspořádal společně s místními studenty na konci května roku 1908 v městském parku studentskou slavnost, k níž přípravný výbor vydal almanach. Vedle básní a povídek obsahuje publikace také odborné příspěvky,

mimo jiné stati profesora pražské romanistiky Jana Urbana Jarníka (1848–1923) o dějinách studentského odboru Svazu českých spolků okrašlovacích a pojednání Literární Chrudim od profesora chrudimské hospodářské školy Jaroslava Adámka (1877–1954). Chrudimští studenti připravili almanach rovněž k majálesu v prvním roce republiky, vydaný pod názvem *Almanach chrudimského studentstva na Majáles roku 1919*.

[145]

Prager Almanach auf das Jahr 1908. Im Auftrage des „Deutschen literarisch-künstlerischen Vereines“ in Prag, herausgegeben von Emil Ronald Schramek / dz. Präsidenten des Vereines. Enthält Arbeiten von in Böhmen gebürtigen deutschen Autoren. Verlag des Vereines.

Prag: Deutscher literarisch-künstlerischer Verein, [1908]. 69 s.

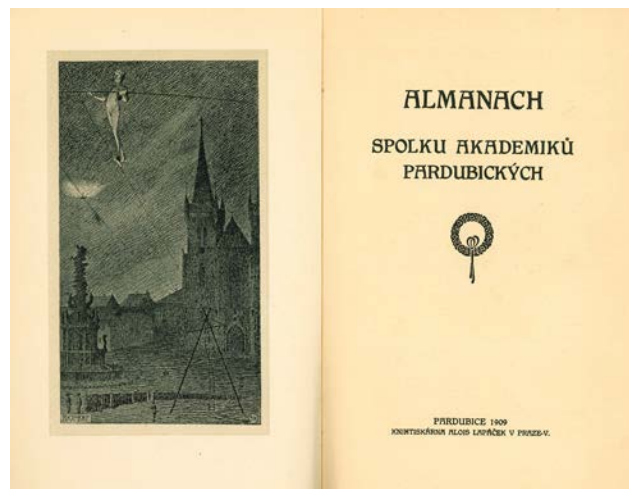
Literární, převážně básnický almanach 41 německy píšících autorů a autorek narozených v Čechách vydal kolem roku 1908 německý literárně-umělecký spolek Deutscher literarisch-künstlerischer Verein, působící v Praze v letech 1905 až 1938. Do publikace přispěla jak méně známá, tak etablovaná jména, například Friedrich Adler (1857–1938), Max Brod (1884–1968), Emil Faktor (1876–1942), Antonie di Giorgi (1836–1913), Paul Kisch (1883–1944), Egon Erwin Kisch (1885–1948), Paul Leppin (1878–1945) nebo Oskar Wiener (1873–1944).

[146]

Studentský almanach 1908. Studentské knihovny sv. 5. [Almanach tento vydal „Svaz československého studentstva“ a vytiskla knihtiskárna dr. Ed. Grégra a syna v Praze MCMVIII. V úpravě Františka Kysely. Redigovali Arnošt Lustig, Jiří Mahen, Jos. Rosenzweig-Moir, Gustav Šmejč.]

Praha: Svaz československého studentstva, 1908. 103 s.

V pořadí čtvrtý *Studentský almanach* věnovali jeho pořadatelé – novinář Arnošt Lustig (později vystupující pod jménem Arne Laurin, 1889–1945), spisovatel a redaktor Jiří Mahen (1882–1939), Josef Rosenzweig-Moir (pozdější advokát a básník, 1887–1944) a Gustav Šmejč (novinář a politik, 1887–1973) – k šedesátým narozeninám profesora romanistiky a zakladatele Svazu československého studentstva Jana Urbana Jarníka. Výtěžek z prodeje byl určen na úhradu nákladů spojených s konáním sjezdu slovanského studentstva (24.–30. června 1908), pořádaného k výročí Slovanského sjezdu roku 1848, a dále do fondu připravovaného studentského pomníku *Mládí* na počest náhle zesnulého jihočeského básníka Jana Votavy. Autorem zamýšleného pomníku měl být sochař František Bílek, k jeho realizaci přes několikaleté úsilí nikdy nedošlo.¹⁷

Obrázek k č. [147]

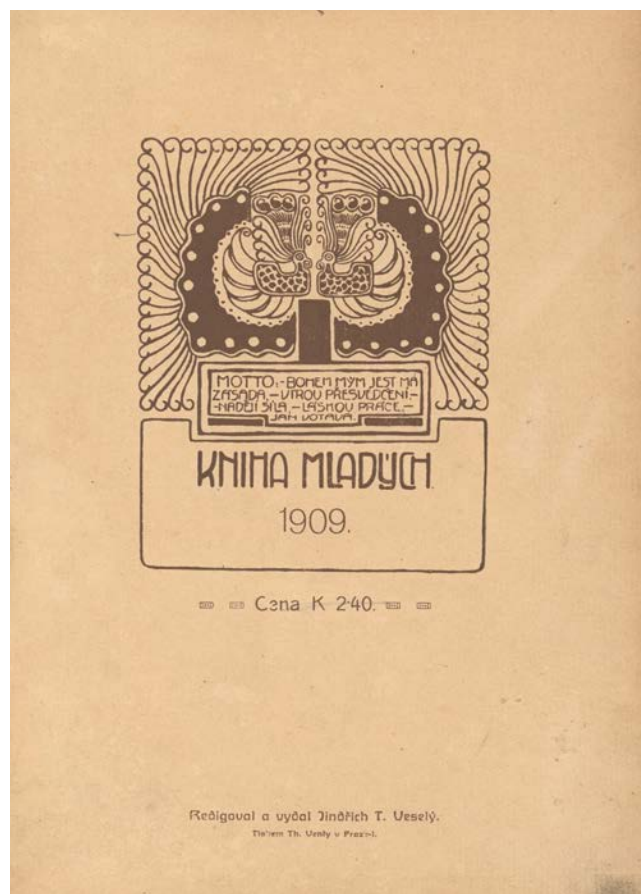
[147]

Almanach Spolku akademiků pardubických / Pardubice 1909 / Knihtiskárna Alois Lapáček v Praze-V. [Almanach tento vydán nákladem Spolku akademiků pardubických ku letní květinové slavnosti, pořádané u příležitosti oslavy 25letého trvání spolku, v městských sadech v Pardubicích v srpnu 1909. Redigoval Vojt. Krist. Blahník.]

Pardubice: Spolek akademiků pardubických, 1909. 46 s.

Literární almanach pardubického spolku akademiků byl vydán pod redakčním vedením divadelního a literárního historika Vojtěcha Kristiána Blahníka (1888–1934) u příležitosti oslav 25. výročí činnosti spolku. Na jeho obsahové náplni se autorsky podílela řada významných osobností, mimo jiné Jan Opolský, Antonín Sova, Emanuel Lešehrad, Jan Nebeský, Lothar Suchý či Zikmund Winter. Součástí publikace je rovněž Blahníkova stať věnovaná almanachům *Máj*. Almanach je opatřen výtvarnou výpravou, tvořenou vinětami a dalšími obdobnými prvky. Frontispis s názvem *Akrobat* vytvořil pardubický malíř Jan Šír (1868–1928), přítel Jožy Úprky, a to technikou jehly; výjev zachycuje provazochodce na chrudimském náměstí.

17 ŽÁKAVEC, František. O českých výtvarnících. Stati, přednášky a návštěvy. Praha: Jan Štenc, 1920, s. 310.

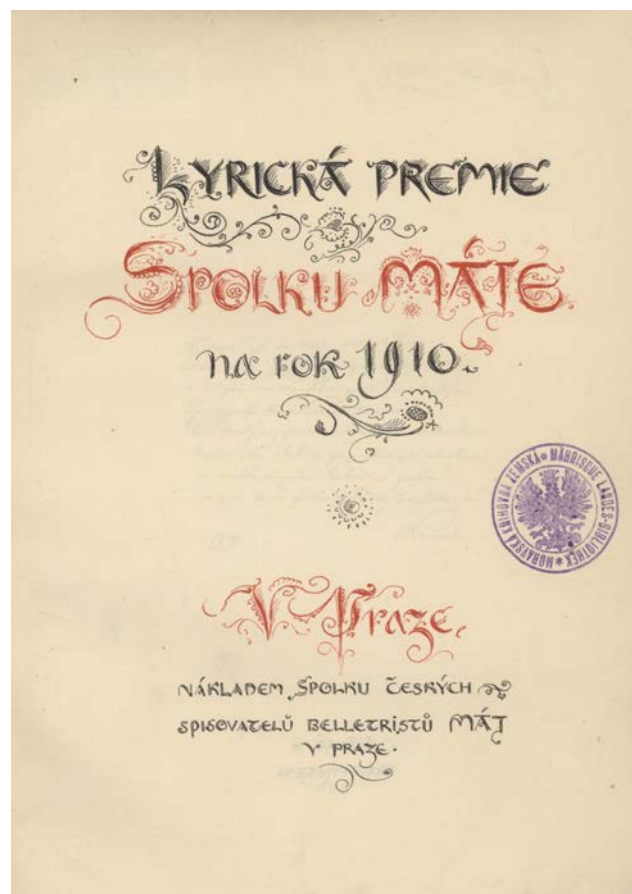
Obrázek k č. [148]

[148]

Kniha mladých. 1909. Cena K 2.40. Redigoval a vydal Jindřich T. Veselý. Tiskem Th. Veselý. Venta v Praze-I.

Praha: Veselý, [1909]. 36 s.

Studentský almanach, vydaný jako sedmý svazek edice *Knihovna mladých autorů* v redakci budoucího českobudějovického loutkáře a pedagoga Jindřicha T. Veselého (1885–1939), obsahuje práce téměř čtyřiceti začínajících literátů, známých i dosud neznámých. Přestože redakce zamýšlela v projektu pokračovat, další svazek již nevyšel. Publikace je výtvarně doplněna malajskou ornamentikou V. Ševce a celostránkovou barevnou přílohou V. Rábla. Motto na obálce, převzaté z díla Jana Votavy (1887–1907), představuje poctu předčasně zesnulému jihočeskému básníkovi a zdůrazňuje hodnoty víry, naděje, práce a osobního přesvědčení.

Obrázek k č. [149]

[149]

Lyrická premie spolku Máje na rok 1910. V Praze. Nákladem Spolku českých spisovatelů belletristů Máj v Praze.

Praha: Spolek českých spisovatelů belletristů Máj, [1910]. 51 s.

Spolek Máj připravil pro své členy roku 1910 graficky netradičně pojatý sborník 46 autograficky reprodukováných lyrických básní členů spolku, jenž zdařile výtvarně upravil Mikoláš Aleš. První část obsahuje básně zesnulých členů: Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, Jana Červenky, Josefa Jakubce a Antonína Klosa, druhou část tvoří básně žijících členů. Tisk na ručním papíře obstarala tiskárna Unie v Praze.

[150]

Jung-Reichenberg / Ein Künstler-Almanach auf das Jahr 1913 / Herausgegeben von Erich Posselt / Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Ernst Ferster. Druck von Ed. Strache, Warnsdorf und Haida.

[Reichenberg] [Liberec]: Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Ernst Ferster, [1912]. 213 s.

Novinář a překladatel Erich Posselt (1892–19??) sestavil na rok 1913 literární almanach *Jung-Reichenberg*, aby pozdvihl literární potenciál mladé generace autorů v libereckém regionu. Největší podíl uveřejněných básní a povídek pochází od Carola Benesch-Benau, Harro Frey a samotného redaktora. Do almanachu přispěli také horolezec a spisovatel Rudolf Kauschka (1883–1960) a národopisný badatel a spisovatel Josef Syrowatka (1891–1967), známý jako Josef Preussler, otec autora *Malé čarodějnice* Otfrieda Preusslera. Na výtvarné podobě se podíleli Oskar Baudisch a Alfred Kunst. Dvěmi hudebními skladbami přispěli Richard Tutzauer a Richard Thürmer.

[151]

**Ottův literární almanach / Uspořádal Ant. Macek.
Se 6 přílohami a 17 vyobrazeními v textu / J. Otto v Praze.
[Tiskem „Unie“ v Praze.]**

Praha: Jan Otto, [1912]. 110, 15 s.

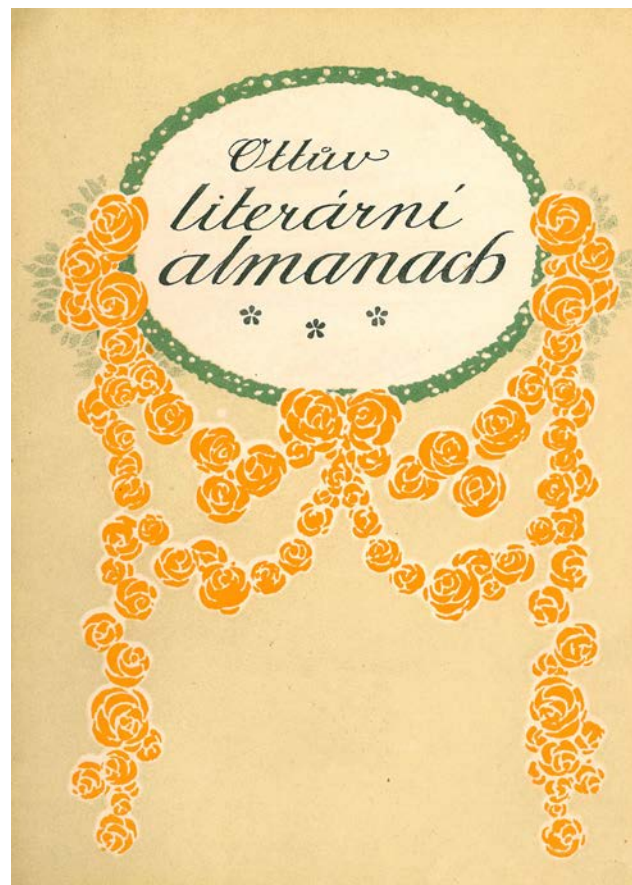
Po vzoru velkých zahraničních tiskových podniků a jako opožděný dárek ke 40. výročí činnosti vydalo Ottovo nakladatelství vlastní literární almanach, který sestavil novinář a spisovatel Antonín Macek (1872–1923) z textů autorů blízkých nakladatelství, např. Aloise Jiráska, Adolfa Heyduka, Augustina Eugena Mužíka, nebo dopisů Julia Zeyera Karolíně Světlé. Ladislav Jan Živný sepsal pro almanach studii *Veřejné knihovny a Ottovo nakladatelství* a Antonín Macek stať o nakladatelské činnosti v literární historii. Texty doplňují převážně ilustrace z knih, na jejichž vydáních se nakladatelství podílelo. V téměř totožné podobě vyšel almanach znovu roku 1916, navíc obsahoval pouze kalendárium.

[152]

Almanach česko-budějovických bohoslovců. České Budějovice 1913. [Kniha tato vydána nákladem „Jirsíka“, Apologetického kroužku bohoslovců v Českých Budějovicích. Uspořádal Václav Davídek. Vytiskla „Politika“ v Praze.]

České Budějovice: Jirsík, 1913. 72 s.

Historie česko-budějovické literární jednoty sahá do roku 1879; označení „Jirsík“ jednota přijala v roce úmrtí česko-budějovického biskupa Jana Valeriana Jirsíka (1798–1883), spolu s jeho heslem „Bůh, církev a vlast“. Členové spolku se věnovali literární práci, pořádali přednášky a budovali vlastní knihovnu. K třicátému výročí úmrtí biskupa Jirsíka vydali literárněhistorický almanach, jehož iniciátorem a pořadatelem byl kněz a teolog Václav Davídek (1867–1926), jenž přispěl básněmi, povídkou a pojednáním *Český kněz a píseň národní*. Historický přehled jednoty zpracoval kněz a spisovatel Václav Chalupský (1887–1952), který publikoval i prozaický text. Přestože je almanach Jirsíkovi věnován a doplněn jeho portrétem, samostatná biografická stať chybí, místo ní je zařazeno pojednání o Antonínu Skočdopoli (1828–1919).

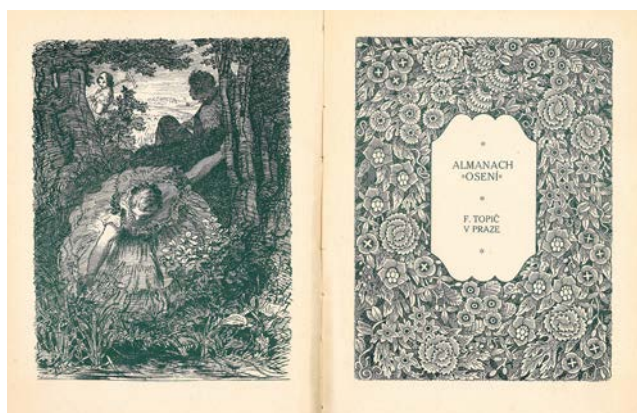
Obrázek k č. [151]

[153]

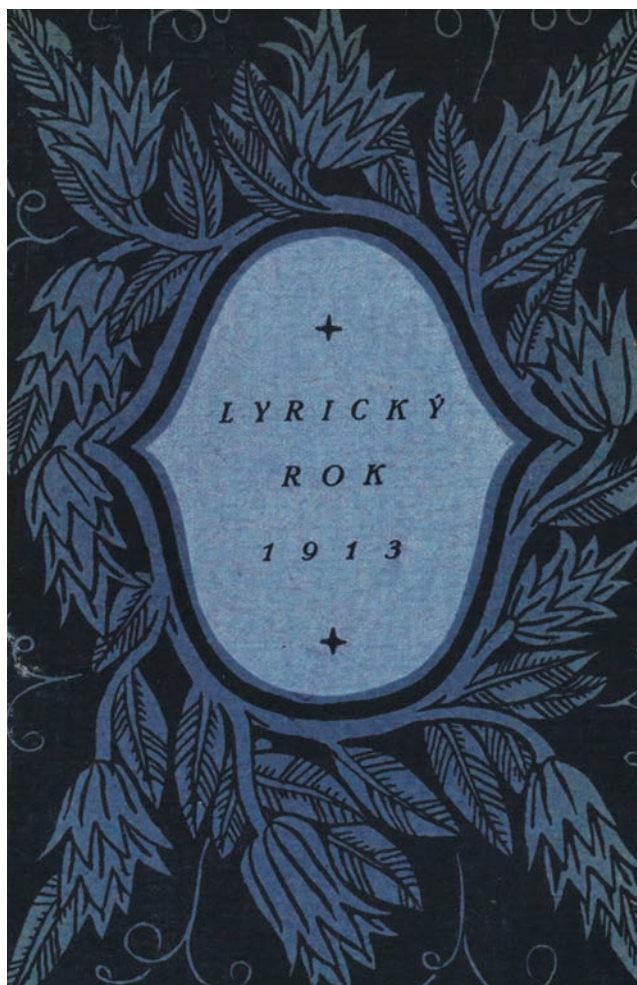
Almanach na rok 1914 / Vydali: Josef Čapek, Karel Čapek, Otokar Fischer, Stanislav Hanuš, Vlastislav Hofman, Josef Kodíček, Stanislav K. Neumann, Arne Novák, Václav Špála, Václav Štěpán, Otakar Theer, Jan z Wojkowicz. Nákladem tiskového družstva „Přehled“ v Praze. [Vytisknuto v září roku 1913 Grafií, Dělnickou tiskárnou v Praze. Kresby Václava Špály. Úprava V. H. Brunnera.]

Praha: Přehled, 1913. 80 s.

Předválečná literární generace, dobově označovaná jako generace roku 1914, Čapkova či pragmatistickou, vydala na podzim roku 1913 *Almanach na rok 1914*, který je považován za její klíčové programové vystoupení, někdy označované jako „almanach přehledu“. Podnět k jeho sestavení dal Otakar Theer, na realizaci se podíleli Otokar Fischer a bratři Čapkové; kubistickou výtvarnou podobu mu vtiskl malíř Václav Špála. Almanach přinesl především ukázky z básnické tvorby představitelů předválečné moderny, doplněné dvěma esey o výtvarném umění (Vlastislav Hofman) a hudbě (Václav Štěpán), třemi krátkými prózami Josefa Čapka a fiktivním dialogem Karla IV. s Petrarcou od Arna Nováka.

Obrázek k č. [154]

Obrázek k č. [156]

[154]

Almanach „Osení“ / F. Topič v Praze / [Tento „Almanach Osení“ sestavil Adolf Wenig z příspěvků českých básníků a spisovatelů; obrazy Manesovy a Alšovy vybral, ozdoby pro knihu kreslil a tisk uspořádal Jaroslav Benda, tisk provedla knihtiskárna Unie v Praze.]

Praha: F. Topič, [1913]. 99 s.

Bohatě vypravený almanach pro děti, doplněný ilustracemi Mikoláše Alše a Josefa Mánesa, sestavil pro nakladatelství F. Topič učitel a autor literatury pro mládež Adolf Wenig (1874–1940). Shromáždil příspěvky básníků, prozaiků i odborníků, kteří však obvykle netvořili primárně pro dětského čtenáře. Některé texty proto nebyly stylisticky ani obsahově plně přizpůsobeny dětskému publiku, jak ukazuje například článek Arne Nováka *Dva básníci a dva malíři dětí*. Mezi další přispěvatele patřili Jaromír Borecký, Viktor Dyk, Prokop Miroslav Haškovec, Marie Majerová, Karel Scheinpflug, Antonín Sova a Růžena Svobodová. Almanach byl koncipován jako reprezentativní vánoční knižní dárek pro děti a mládež.

[155]

Boudoir / Dámám a dívkám / Sestavila Olga Fastrová / Knižní výzdoba Anny Boudové / Nakladatel Alois Hynek v Praze / [Tiskem „Grafie“ v Praze II., Myslíkova ulice číslo 1959.]

Praha: Alois Hynek, [1913]. 127 s.

Ženskou otázku otevřela v dámském almanachu na rok 1914 novinářka a spisovatelka Olga Fastrová (1876–1965). Almanach *Boudoir* nebyl koncipován výhradně jako soubor ženské literární tvorby, jelikož do něj přispěli také spisovatelé a básníci, například Otakar Hanuš, Josef Svatopluk Machar, Vojtěch Martínek či Quido Maria Vyskočil. Výtvarnou podobu publikace zajistila malířka a ilustrátorka Anna Boudová Suchardová (1870–1940); almanach obsahuje rovněž reprodukce děl Rudolfa Béma, Františka Šimona, Karla Špillara a Václava Malého. Fastrová, která hojně cestovala, promítla svůj zájem o postavení žen v zahraničí do *Boudoiru* ve stati o životě žen v říši vycházejícího slunce. Více viz studie.

[156]

Lyrický rok 1913 / Za účasti literární poroty uspořádal Fr. S. Procházka / Nakladatel F. Topič v Praze 1913. [Tato kniha vyšla v úpravě F. Kysely a vytisknuta byla v tiskárně České grafické akciové společnosti „Unie“ v Praze roku 1913.]

Praha: F. Topič, 1913. 120 s.

Okolnosti vzniku sborníku *Lyrický rok 1913* nebyly zcela obvyklé. Impulsem se stal finanční dar 100 K od anonymního dárce, adresovaný spolku Máj, který vedl k vyhlášení nejlepší lyrické básně publikované v roce 1912. Redakce se ujal František Serafínský Procházka (1861–1939), jenž oslovil autory se žádostí o svolení k otištění vybraných textů. O výsledném výběru rozhodovala

porota ve složení Antonín Sova, František X. Svoboda, F. X. Šalda a F. S. Sekanina. Vítěznou se stala báseň Karla Tomana *Stará allegorie podzimu*. Sborník, řazený abecedně, měl reprezentovat vrcholné lyrické úsilí české poezie a podpořit zájem o básnickou tvorbu; redakce přitom záměrně preferovala mladší generaci autorů. Do výběru zařadila i nesoutěžní práce porotců. Publikace vyvolala živou literární polemiku, k níž se kriticky vyjádřil i F. X. Šalda, mimo jiné v souvislosti s nezařazením básně Karla Čapka.¹⁸

[157]

Na ouvrati / Almanach Moravského kola spisovatelů. Brno 1913 / Nákladem M. K. S. [Prémie členům Moravského kola spisovatelů na r. 1913. Redakcí O. Bystřiny a St. Kovandy. Tiskli Kryl a Scotti v Novém Jičíně.]

Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1913. 122 s.

Na jaře roku 1912 vzniklo v Brně Moravské kolo spisovatelů, navazující na činnost literárního odboru Klubu přátel umění. Mělo sloužit jako vydavatelská a podpůrná instituce hájící zájmy svých členů. V polovině následujícího roku vydalo redakcí Stanislava Kovandy (1878–1954) a Otakara Bystřiny (1861–1931) svou první knižní prémii – almanach poezie a veršů s příspěvky patnácti básníků a jedenácti prozaiků. Publikace vyvolala rozporuplné reakce: zatímco *Národní listy* ji hodnotily převážně pozitivně, kněz Rudolf Linhart v olomouckém *Našinci* kritizoval výběr autorů i některé texty pro nevhodná témata a protikatolické tendence. V recenzích bylo z rozdílných důvodů upozorňováno zejména na práce Zachara Mírona [=Otakara Zachara], Gabriely Preissové, drama Matouše Běni nebo verše Jakuba Demla.¹⁹

[158]

Vzpomínáme vás... / Bohatýrům Balkánu čeští spisovatelé a umělci. [Redigovali: výtvarnou část: Mik. Aleš a Otokar Štáfl. Slovesnou část: Em. z Lešehradu, Pavel List, Fr. S. Procházka, K. Rožek a Q. M. Vyskočil; hudební část Jaromír Borecký a J. Hoffmeister. Péčí „Slovanského klubu“ a Spolku českých spisovatelů belletristů „Máj“ V Praze 1913. Dílo Toto Upravil O. Štáfl. Vytiskla Česká graf. akc. spol. „Unie“ v Praze.]

Praha: Slovanský klub a Spolek českých spisovatelů belletristů Máj, 1913. 88 s.

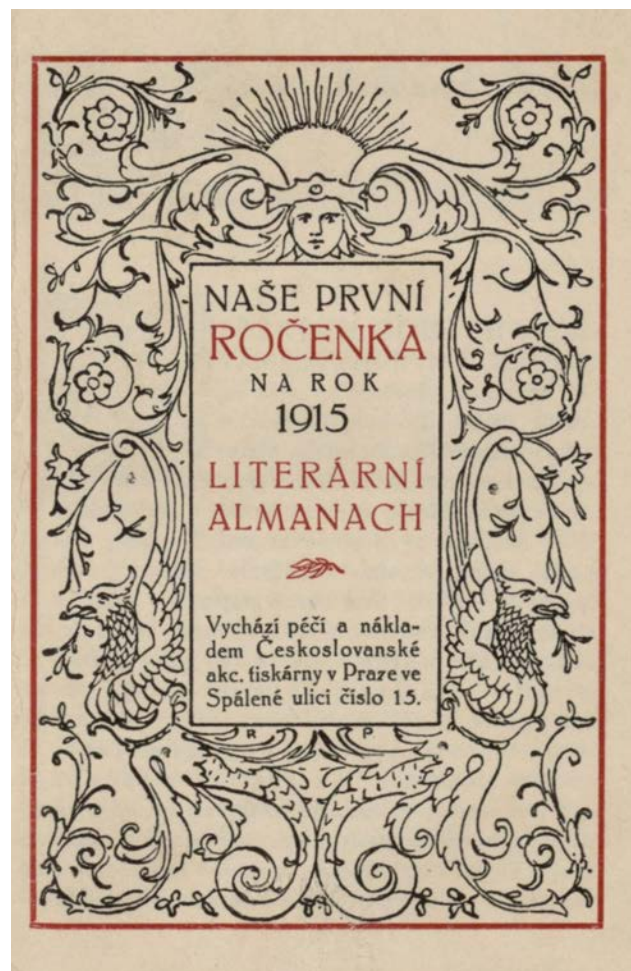
Na počátku roku 1913, v době, kdy se očekávalo brzké ukončení tzv. první balkánské války (zahájené v září 1912 mezi Osmanskou říší a slovanskými státy), vydali čeští spisovatelé a umělci na podporu slovanských národů bohatě ilustrovaný almanach *Vzpomínáme vás...* Publikace vyšla nákladem Slovanského klubu a spolku Máj a podílelo se na ní přibližně 150 autorů – spisovatelů, výtvarníků,

vědců i hudebníků. Reakce obyvatel českých zemí na balkánský konflikt byla mimořádně intenzivní: organizovaly se přednášky, demonstrace i sbírky finanční a materiální pomoci, do oblasti odcházeli dobrovolníci, lékaři a ošetřovatelky. Konflikt však pokračoval i po očekávaném ukončení první fáze a přerostl ve druhou balkánskou válku, která skončila až na přelomu července a srpna 1913.

[159]

Naše první ročenka na rok 1915 / Literární almanach. Vychází péčí a nákladem Československé akc. tiskárny v Praze ve Spálené ulici číslo 15. [Pořadatelé Bohumil Stašek, vikarista král. kapit. na Vyšehradě, Rudolf Březina, ředitel Československé tiskárny, Rudolf Pařízek, akademický malíř.]

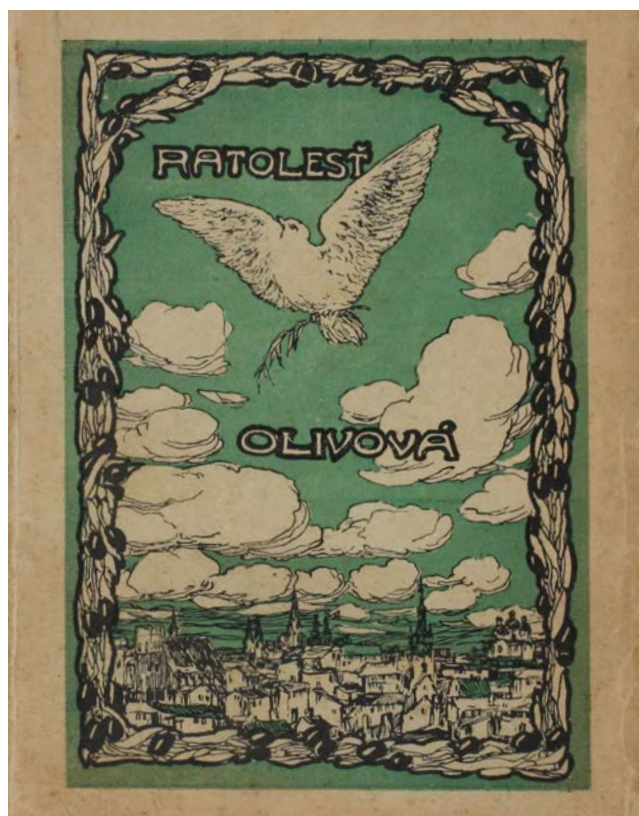
Praha: Československá akciová tiskárna, [1915]. [168] s.

Obrázek k č. [159]

18 ŠALDA, F. X. Lyrický rok 1913. *Česká kultura*. 1913, roč. 2, č. 6, 19.12.s. 111.

19 Na ouvrati. *Národní listy*. 1913, roč. 53, č. 148 (ranní vydání), 1. 6., s. 10; LINHART, Rudolf. Na ouvrati. *Našinec*. 1913, roč. 49, č. 244, 19. 10., s. 15.

Obrázek k č. [163]

Československá tiskárna, sídlící ve Schwarzenberském paláci ve Spálené ulici a navazující na tradici sahající do počátku 18. století, vydala na rok 1915 bibliofilsky upravený, bohatě ilustrovaný literární almanach s výtvarnou výzdobou Rudolfa Pařízka. Publikace měla vedle prezentace tvorby katolicky orientovaných autorů zároveň demonstrovat typografickou úroveň tiskárny. Vedle měsíčního kalendária obsahuje almanach básně (Adolf Heyduk, Karel Dostál-Lutinov, Václav Davídek, František Odvalil, Jan Červenka), eseje a odborné stati, mj. z oblasti teologie (František Kordač) a katolické literatury (Bohumil Stašek, Vilém Bitnar), dále historické přehledy o dějinách tiskárny (Rudolf Březina) a o pražské nakladatelské a tiskařské činnosti roku 1829 (Josef Volf).

[160]

Pozdrav Moravy bratřím v poli. Vydalo Moravské kolo spisovatelů. Výnos určen sirotkům po padlých vojácích. 1915. Nákladem Moravského kola spisovatelů v Brně. [Expeduje V. K. Jeřábek v Obřanech u Brna. 1 kor. Vytiskl závod pro průmysl knihtiskařský Jar. Strojila v Přerově.]

Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1915. 142 s.

Brněnský spolek *Moravské kolo spisovatelů* vydal ve druhém roce velké války almanach poezie a prózy, který měl pozdravit vojáky na frontě a připomenout jim rodný kraj, včetně jeho jazykových a nářečních zvláštností. Výtěžek z prodeje byl určen na podporu sirotků po padlých vojácích. Redakce zároveň deklarovala záměr pokračovat v této iniciativě vydáním druhého svazku „pozdravů“, který měl zahrnout příspěvky dalších autorů, mj. Jiřího Sumína, Josefa Holého, Františka Nováka, Josefa Merhauta, Čeňka Kramoliše, Františka Sokola-Tůmy, Jana Herbena, Stanislava Cyliaka, J. F. Karase, Vojtěcha Martínka, B. M. Beneše a Stanislava Kovandy. K jeho realizaci nedošlo.

[161]

Válečným slepcům. Jitřenka / Kniha slepých roku války 1916 / V Praze / Odborem pro slepecký tisk český.

Praha: Odbor pro slepecký tisk český, 1916. [168] s.

Roku 1916 vydal Odbor pro slepecký tisk český první českou publikaci tištěnou Braillovým bodovým písmem, realizovanou technikou oboustranného reliéfního tisku. Jednalo se o almanach *Jitřenka válečným slepcům*, určený především nevidomým vojákům, kteří přišli o zrak v důsledku válečných událostí. Autorem titulní kresby byl František Bílek. Obsahově téměř shodná verze vyšla rovněž v latině pro běžného čtenáře; oproti bodovému vydání postrádala kalendář na rok 1917, naopak obsahovala ukázkou Braillovy abecedy. Na publikaci se podílela řada významných osobností: esejistickými a odbornými texty přispěli např. oční lékař Jan Deyl, právník Antonín Tůma a kněz Alois Svojsík, poezii Josef Václav Sládek, František Kvapil a Růžena Jesenská, prózou pak František Herites, Ignát Herrmann a rovněž Růžena Jesenská.²⁰

[162]

1916 / Sborník: Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů. Redigoval a vydal dr. V. Jiřina. V Praze 1916.

Praha: V. Jiřina, 1916. 187 s.

Sborník povídek a básní českých spisovatelů uspořádal a vlastním nákladem vydal právník a překladatel Václav Jiřina (1886–1946), a to s cílem věnovat výtěžek z publikace vdovám a sirotkům po vojácích padlých v první světové válce. Almanach, doplněný perokresbami malíře Mikuláše Alše, byl dobově charakterizován jako ojedinělý památník trvalé literární hodnoty, do něhož přispělo více než třicet autorů. Mezi přispěvateli však chybí například jméno vězněného Josefa Svatopluka Machara, ačkoli jeho účast byla předem avizována

20 Více viz VOBORNÍKOVÁ, Michaela. Almanach Jitřenka. 100 let od vydání první české knihy pro nevidomé. *Ikaros* [online]. 2016, roč. 20, č. 8 [cit. 23. 3. 2026]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/17829>. VOBORNÍKOVÁ, Michaela. Almanach Jitřenka. 100 let od vydání první české knihy pro nevidomé – 2. část. *Ikaros* [online]. 2016, roč. 20, č. 9 [cit. 23. 3. 2026]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/17851>.

Obrázek k č. [164]

v tisku. Dobová kritika zároveň upozorňovala na neúčast katolicky orientovaných autorů. Tematika války se objevuje především v esejistických textech, zatímco v beletrii je zastoupena podstatně méně. Vydavatel almanach dedikoval památce rakouského poručíka inženýra Oldřicha Palkovského, jenž padl 23. října 1914 v Rusku u Radomi.

[163]

Ratolesť olivová / Družina literární a umělecká v Olomouci 1917. [Knihu vydala Družina literární a umělecká v Olomouci, vyzdobil Z. Wellner, vytiskla Kníž. arcib. knih- a kamenotiskárna v Olomouci. Cena 2 K 60 h. Vázaná s 2 orig. lepty 4 K.]

Olomouc: Družina literární a umělecká, 1917. 196 s.

Další publikaci primárně určenou pro vojáky vydal na jaře roku 1917 spolek moravských katolických spisovatelů Družina literární a umělecká v Olomouci. Pod názvem *Ratolesť olivová* ji pomáhal sestavit kněz a spisovatel Karel Dostál Lutínov. I díky jeho úvodnímu eseji *Nové Rakousko* začala veřejnost vnímat nejen almanach, ale celý spolek prorakousky. V almanachu *Poselství* ke 25. výročí Družiny o vydání *Ratolesti* Oldřich Svozil napsal, že

se jednalo o „nejnešťastnější z tiskových podniků Družiny“, který byl příčinou prudké kampaně, která se proti ní strhla. Ani literární úroveň příspěvků 36 autorů nebyla hodnocena příliš pozitivně. O podobu obálky a doprovodných ilustrací se postaral olomoucký malíř a grafik Karel Wellner (1875–1926). Vázaná verze obsahovala oproti brožovanému vydání dva originální lepty portrétů císařů Karla a Františka Josefa I.

[164]

Kněhyně, slovo východu. Praha r. 1918. [Cena K 6–. Nákladem „Koliby“ kruhu umělců. Svazek 3. V komisi má A. Srdce, Praha II., Spálená ul. Tiskem fy. M. Kubík a spol., Frenštát p. R.]
Praha: Koliba, kruh umělců, 1918. 96 s.

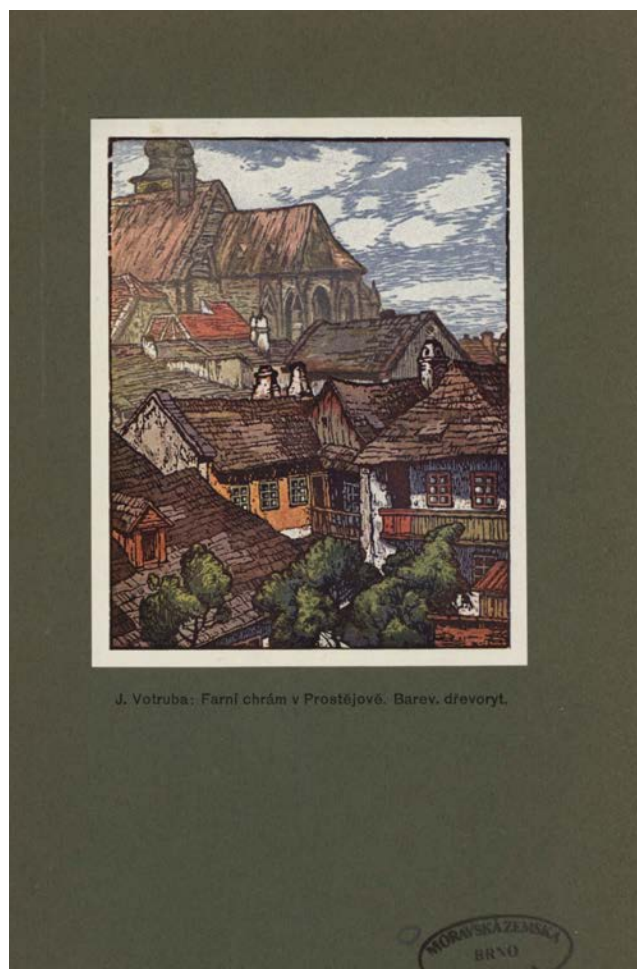
Vznik východomoravského sdružení Koliba je bezprostředně spjat s výstavou a stejnojmenným doprovodným almanachem *Čin a slovo – vyznání výtvarníkovy a literátovy*, které byly uspořádány roku 1914 ve Frenštátě pod Radhoštěm. Sdružení si kladlo za cíl sdružovat moravsko-slovenské umělce a programově se orientovalo na východoslovanskou kulturní tradici. V obdobném duchu pokračovali členové Koliby také ve druhém almanachu *Kněhyně, slovo východu*, vydaném ještě před koncem první světové války roku 1918, v němž rozvíjejí snahu prosadit v umění inspirační vlivy východní a slovenské kulturní oblasti. Dobová i pozdější kritika charakterizovala tyto texty jako impulzivní a neklidné, s výraznou tendencí ke kritičnosti. Mezi přispěvateli almanachu figurují například František Tučný, Ferdiš Duša, Bohumil Mathesius, Jaroslav Jareš, Odra Magnúsek či Frank Vlnovský.

[165]

Nůše pohádek / Díl I. Napsali: Josek Čapek, Karel Čapek, Viktor Dyk, A. V. Frič, Josef Holý, Jan Fr. Hruška, manželé Jelínkovi, Růžena Jesenská, Fr. Khol, Petr Kříčka, Karel Leger, Stanislav K. Neumann, Antonín Sova, Emil Svoboda, Anna Marie Tilschová, Antonín Trýb, Božena Viková-Kunětická. Kreslili: Jaroslav Benda, Josef Čapek, Karel Dvořák, Vlastislav Hofman, Vlada Hrska, Božena Jelínková-Jirásková, Bohumil Kafka, Jan Konůpek, J. Lada, Richard Lauda, Josef Marek, Alfons Mucha, J. Rohan, Viktor Stretti, Václav Stretti, Václav Špála, Jan Štursa. Uspořádal Karel Čapek. Vydala a tiskla Pražská akciová tiskárna. – Nákladem vlastním.

Praha: Pražská akciová tiskárna, 1918. 96 s.

Spisovatel Karel Čapek ve své literární tvorbě nevynechal ani tvorbu pro dětského čtenáře, kromě vlastních knih pro děti vydal ve spolupráci se spisovateli a výtvarníky tři díly ilustrovaného sborníku *Nůše pohádek* (1918, 1919, 1920). Každý spisovatel a každý výtvarník v nich měl po jednom příspěvku. První díl vyšel v posledním roce první světové války, kdy pohádkový žánr umožňoval uniknout před válečnými událostmi a tvořit i za přísné cenzury. Uvítací báseň *Vstup* pochází z pera Antonína Sovy.

J. Votruba: Farní chrám v Prostějově. Barev. dřevoryt.

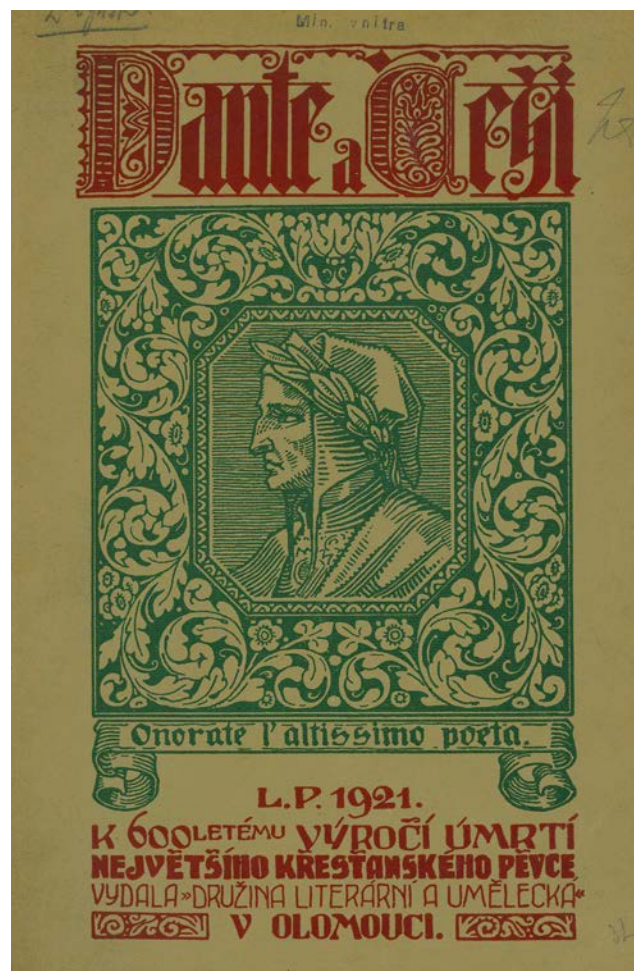
Obrázek k č. [166]

[166]

Kvítí různých zahrad. Sborník původních prací literárních a uměleckých. B. M. Beneš, R. Bojko, Ad. Heyduk, M. Jahn, J. Kalus, Stanislav Kovanda, M. Kurt, V. Martínek, Jarosl. Mathon, Arne Novák, K. Pittich, O. Přikryl, K. Augusta, J. Köhler, O. Lasák, J. Šafařík, T. Štětka, Hilar Václavek, Jarosl. Votruba. Vydala Beseda v Prostějově 1920. – Vytiskla knihtiskárna Jos. Vrla v Prostějově.

Prostějov: Beseda, 1920. 30 s., [9] l. obr. příl.

Zdařilý tisk po obsahové i typografické stránce vydala roku 1920 Beseda v Prostějově jako prémii pro své členy. Za pořadatele sborníku bývá označován prostějovský rodák, básník a ředitel školy Karel Pittich (1889–1968). Podle redakční poznámky se jednalo o původní příspěvky; básnickou část reprezentují například Bedřich Beneš Buchlovan, Adolf Heyduk, Metoděj Jahn či Vojtěch

Obrázek k č. [168]

Martínek, zatímco prózu zastupují Stanislav Kovanda a Arne Novák. Závěrečnou část almanachu tvoří devět barevných reprodukcí výtvarných děl regionálních malířů, například Jana Köhlera (1873–1941) či Oldřicha Lasáka (1884–1968).

[167]

Almanach lounského studentstva / Prázdniny 1921 / Redigovali: V. Běhounek, A. Vodsedálek / Dřevoryt na obálce od Arnošta Ráže. Vydal Všestudentský spolek v Lounech / Tiskem Dra Ed. Grégra a syna v Praze.

Louny: Všestudentský spolek, 1921. 32 s.

Všestudentský spolek v Lounech, který v roce 1921 vydal almanach prací svých členů a příznivců, jenž věnoval k 50. výročí narození básníka Jaroslava Hilberta, vznikl sloučením literárního odboru Krakovce a Sdružení studentů lounské reálky tak, aby byla

nastolena intenzivnější spolupráce mezi místními středoškolskými a vysokoškolskými studenty. V úvodním slově redakce připustila vlastní volnost v přístupu shromažďování, ve výběru ukázek i autorů a absenci jasnějšího tematického pojetí a regionálnosti, přičemž program nakonec vystihla slovy: „mají být podány ukázky, jak mladá mysl pojímá život a zjevy, které přináší proud současných událostí.“ Mezi autorským kolektivem se objevila jména Konstantina Biebla, Josefa Běhounka, Václava Běhounka, Karla Konráda a dalších. Dřevoryt na obálce pocházel z dílny básníka a malíře Arnošta Ráže, strýce K. Biebla.

[168]

Dante a Češi / K 600letému výročí úmrtí největšího křesťanského pěvce / Léta Páně 1921 / Vydala Družina literární a umělecká v Olomouci / [Tiskla Lidová tiskárna v Olomouci / Obálku maloval mistr J. Köhler.]

Olomouc: Družina literární a umělecká, 1921. 163 s.

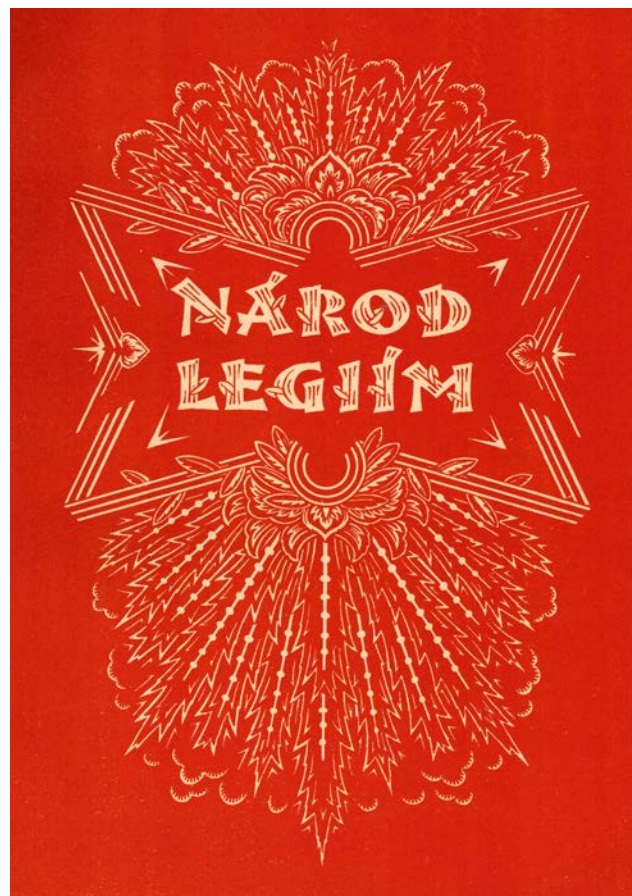
Blížící se 600. výročí úmrtí italského básníka Dante Alighieriho (1265–1321) podnítilo zvýšený zájem literárních kruhů, z něhož vzešel Danteovský almanach olomoucké Družiny literární a umělecké vedené básníkem, knězem a představitelem Katolické moderny Karlem Dostálem Lutinovem. Podobný projekt zvažovala i Literární jednota bohoslovců olomouckých, která však od svého záměru po zjištění konkurenční iniciativy ustoupila. Almanach obsahuje původní i přeložené básně věnované Dantemu, biografické studie i stati o jeho díle, překladech a recepci v českém prostředí. Autorsky se na něm podíleli např. Jaroslav Hruban, Dominik Pecka, Karel Dostál Lutinov a Sigismund Bouška. Výtvarný doprovod zajistili Karel Wellner, Ferdiš Duša, Josef Váchal a Rudolf Adámek a obálku navrhl Jan Köhler.

[169]

Národ legiím / 1914 / 1915 / 1916 / 1917 / Nákladem odboru „Národ legiím“ při Družině československých legionářů v Praze / [Vydáno v letech 1920–1921 v 15.500 výtiscích nákladem Odboru Národ Legiím za vedení prof. V. Břečky v grafické úpravě Aloise Chvály s výzdobou akad. malíře Josefa Sejpky / Portrét T. G. Masaryka a Hradčany jsou od akad. malíře Jaro Procházky. Vytiskla tříbarevně v písmě „Bernhard“ antikva firma V. Horák a spol. v Praze. Brožování a vazbu polooplátěnou provedl J. Doležal v Praze; vazbu celoplátěnou a celokoženou Josef Brousek v Unhošti.]

Praha: Odbor Národ legiím při Družině československých legionářů, 1920–1921. 175 s.

Almanach *Národ legiím: 1914, 1915, 1916, 1917* vzešel z myšlenky symbolicky a veřejně poděkovat legionářům a skrze pochvalné básně, eseje, úvahy, dramatické hry, prózu a vzpomínky oslavit jejich hrdinské činy. Příspěvky zaslalo přes osm desítek osobností, vedle úvodního slova prezidenta republiky například Alois Jirásek, Kamil Krofta, Alois Mrštík, Eliška Krásnohorská, Jakub Deml, Viktor Dyk, Karel Čapek, Gabriela Preissová, Karel Klostermann či Antal

Obrázek k č. [169]

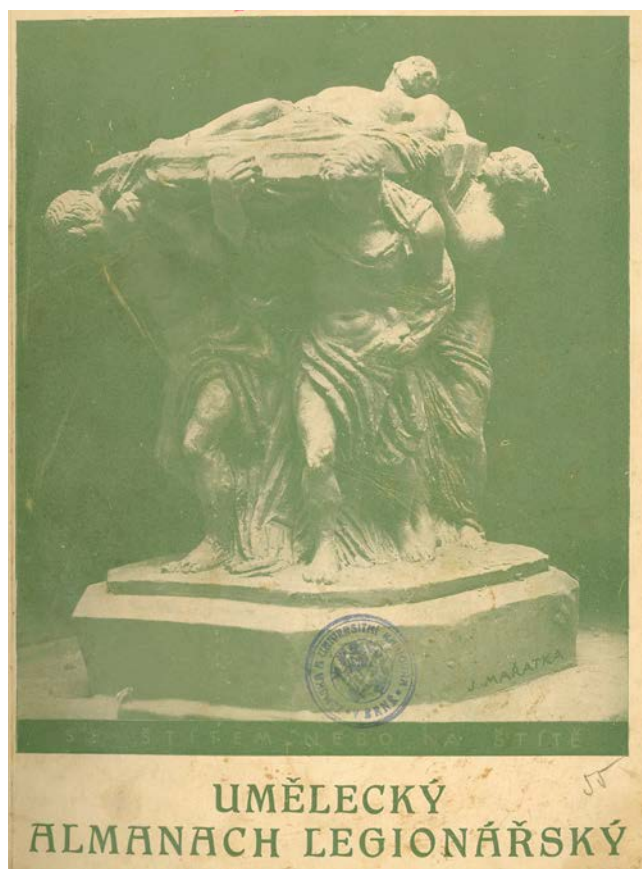
Stašek. Samotní legionáři se na obsahu autorsky nepodíleli. Na financování jeho vydání byla uspořádána veřejná finanční sbírka. *Národ legiím* patřil mezi první knihy začleněné na oficiální *Seznam škodlivého a nežádoucího písemnictví* v době protektorátu (1940).

[170]

Orelský almanach / Nákladem Ústřední rady Orla čl. v Brně / Knihotiskárna Jar. Strojil v Přerově

Brno: Ústřední rada Orla, 1922. 119 s.

Katolický tělovýchovný spolek Orel vznikl poté, co uvnitř Sokola začaly sílit protináboženské tlaky, a vzhledem k míře religionizity krajů, vznikly první jednoty na území Moravy, východních a jižních Čech. *Orelský almanach* vyšel při příležitosti uspořádání prvního po-válečného Orelského sletu na přelomu července a srpna roku 1922 v Brně. Podle úvodních slov se jednalo o první literární spolkový počín tohoto druhu. Jednotlivé příspěvky byly rozděleny do pěti oddílů: *Orlí hlava*, *Orlí oko*, *Orlí perutě*, *Orlí spáry* a *Orlí sídlo* a tematicky se věnovaly orlu z pozice ptáka, spolku a symboliky.

Obrázek k č. [172]

[171]

Revoluční sborník Devětsil / Vydalo na podzim 1922 v Praze nakladatelství Večernice V. Vortel. [Redigovali / Dirégé par J. Seifert + K. Teige. Vydal / Publié par Umělecký svaz Devětsil / Union international des artistes d'avant-garde révolutionnaire. Edice Devětsilu, svazek I.]

Praha: Večernice, 1922. 202 s.

Sborník *Devětsil* reprezentoval mladé proletářsky orientované umělce, sdružené ve stejnojmenném uměleckém svazu, u jehož zrodu v říjnu 1920 stáli studenti a absolventi dvou pražských gymnázií, mezi nimi také redaktoři tohoto sborníku – Karel Teige a Jaroslav Seifert. Eseje a studie, které představují souhrn základních teoretických koncepcí proletářského umění, jsou proloženy umělecky hodnotnými básněmi Vítězslava Nezvala, Jaroslava

Seiferta nebo Jiřího Wolkera a prózou Vladislava Vančury, Karla Schulze a dalších. Autorství nepodepsaného programového úvodního článku o proletářském umění bývá většinou přisuzováno Karlu Teigemu, jenž napsal také stať *Umění dnes a zítra*. V dalších studiích členové hnutí například analyzují proletářské divadlo (Jindřich Honzl), tendenční kresbu (Jaroslav B. Svrček), francouzské umění (Jaroslav Jíra) nebo ruské výtvarné práce (Artuš Černík).

[172]

Umělecký almanach legionářský / Praha / Vydal Kruh starodružiníků 1921–1922 / [Vytiskla Rolnická tiskárna v Praze.]

Praha: Kruh Starodružiníků, 1921–1922. 208 s.

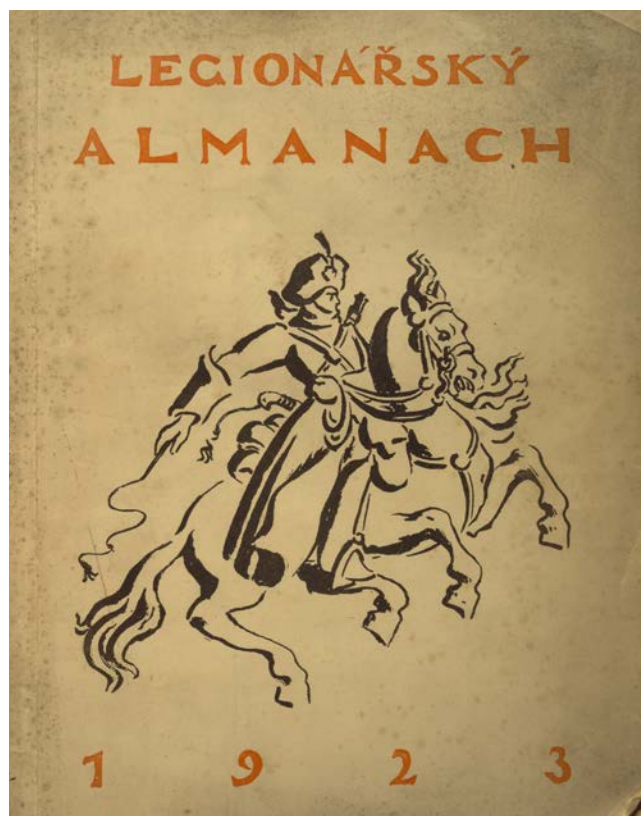
Na přelomu let 1921 a 1922 vydal legionářský spolek Kruh Starodružiníků, sdružující příslušníky České družiny založené v srpnu 1914 v Kyjevě a legionáře působící v Rusku, ve třech vydáních *Umělecký almanach legionářský*, včetně jedné slovenské mutace. Publikace vedle beletrie a osobních vzpomínek obsahuje také eseje, naučné stati, významné vojenské rozkazy a historické legionářské kalendárium, reflektující působení československých legií v Rusku, Francii, Itálii a Srbsku. Na obsahu se podíleli mimo jiné Rudolf Medek, Otakar Husák, Zdeněk Němeček, Jiří Guth-Jarkovský a Maryša B. Šarecká.

[173]

Disk / Internacionální revue 1 / Le disque, revue internationale / Der Diskus, internat. Zeitschrift / The Disc, international review / Il disco, rivista internazionale / Praha 1923 / Prague, Černá 12a Tchecoslovaquie / [Redakce Krejcar – Seifert – Teige / Zodpovědný redaktor J. Krejcar.]

Praha: Umělecký svaz Devětsil, 1923. 19 s.

Umělecká revue avantgardního levicového Uměleckého svazu Devětsil, jenž od prosince 1920 sdružoval spisovatele, výtvarníky, sochaře a architekty, představuje významný projev české meziválečné avantgardy. Na jejím obsahu se podíleli rovněž zástupci mezinárodního avantgardního hnutí. První svazek redigoval architekt a výtvarník Jaromír Krejcar (1895–1950), básník Jaroslav Seifert (1901–1986) a kritik a teoretik umění Karel Teige (1900–1951). Vedle českých textů obsahuje také německý překlad Vančurovy povídky *Amazonský proud* a originál básně francouzského avantgardního básníka Pierra Alberta-Birot. Součástí publikace je rovněž programová studie Karla Teigeho. Výtvarnou složku reprezentují ilustrace autorů, jako byli Robert Delaunay, Jan Václav Mrkvička, Josef Šíma, Jindřich Štyrský, Karel Teige a Toyen. *Více viz studie.*

Obrázek k č. [174]

[174]

Legionářský almanach 1923 / Ve prospěch postavení „Památníku osvobození“, musea a archivu československých legií a celého osvobozeného hnutí / Péčí Památníku odboje / Nákladem vlastním / [Almanach redigoval Rudolf Medek / Upravil Viktor Nikodem / Tiskem Rolnické tiskárny v Praze.]

Praha: Památník odboje, [1923]. 208 s.

Roku 1923 vyšel další z almanachů s legionářskou tematikou, tentokrát péčí a nákladem státní instituce Památníku odboje, v jejímž čele stál legionář a spisovatel Rudolf Medek (1890–1940). Publikace vynikala jak grafickým zpracováním, tak obsahovou úrovní a spojovala tvorbu legionářů (např. Rudolfa Medka, Josefa Kopty či Josefa Kudely) s příspěvky významných českých spisovatelů, jako byli Viktor Dyk, Antonín Sova, Karel Toman, Josef Knap či Eduard Bass. Jedním z hlavních cílů almanachu bylo získání finančních prostředků na podporu legionářských institucí, zejména na výstavbu Památníku osvobození, funkcionalistického objektu budovaného v letech 1929–1933, dnes známého jako Národní památník na Vítkově.

Obrázek k č. [175]

[175]

Sborník Literární skupiny / 1923 / Edice Obzínových tisků číslo 1 / Vyškov na Moravě / [Redakce Lev Blatný, František Götz, Čestmír Jeřábek, Zdeněk Kalista, Josef Zamazal / Vydal a vytiskl Fr. Obzina ve Vyškově na Moravě v měsíci prosinci 1923 jako 1. knihu „Edice Obzínových tisků“ ve 1.050 číslovaných výtiscích.]

Vyškov na Moravě: Fr. Obzina, 1923. 110 s.

Počátkem dvacátých let působilo v Brně několik literárních spolků, které svou působností přesahovaly hranice Moravy, mladá generace básníků a spisovatelů se družila například v *Literární skupině* a v konkurenčním Brněnském Devětsilu. Členové Literární skupiny se soustředili kolem revue *Host*. Koncem roku 1923 vydal vyškovský nakladatel František Obzina ve spolupráci s aktivními členy spolku typograficky zajímavě vysázený sborník, k jehož obsahu se však dobová kritika postavila povětšinou nepříznivě. Vedle redaktorů do něj esejí, básněmi, povídkami a studiemi přispěli Konstantin Biebl, Karel Hradec, Josef Chaloupka, Dalibor Chalupa, Miloš Jirko, Gustav Jordán, Svatopluk Kadlec, František Kropáč, Jíří Landa a Arnošt Ráž.

[176]

Almanach kutnohorského studentstva 1924 /
[Tohoto Almanachu bylo vydáno 1.000 výtisků nákladem
Sdružení kutnohorského studentstva a vytiskly je grafické
závody Karla Šolce v Kutné Hoře. Redigovali: Profesor Josef
Běhounek, Jaroslav Siegl a Václav Vrána. Obálku navrhl: Richard
Lander, posluchač umělecko-průmyslové školy v Praze. Úpravu
řídil: Profesor Zdeněk Louda. K výzdobě použito: dřevorytů
R. Lander, J. Hrubého a jiných žáků profesora Loudy z reálky
kutnohorské.]

Kutná Hora: Sdružení kutnohorského studentstva, 1924. 37 s.

Sdružení kutnohorského studentstva vydalo roku 1924 u příležitosti
pětileteho výročí svého trvání almanach, jehož výtvarnou úpravu si
vzal na starosti středoškolský profesor a akademický malíř Zdeněk
Louda (1889–1963), jenž vyučoval kreslení a kaligrafii. Samotný
almanach vynikl dřevoryteckou přílohou. Vedle básní a prozaicky

zpracovaných vzpomínek pedagogů a studentů obsahuje také eseje
a pojednání věnovaná studentstvu a studentskému životu v Kutné
Hoře. Výtěžek z prodeje byl určen na podporu nemajetných
studentů.

[177]

**In memoriam Jiřího Wolkera / Přišel jsem na svět, abych si
postavil život dle obrazu srdce svého. Hyperion / V Praze / 1924 /**
[Tato kniha vyšla za redakce Konstantina Biebla jako dvacátý
svazek knihovny Hyperion [...]. Vyzdobil Cyril Bouda, vytiskla
Průmyslová tiskárna v Praze a svázal A. Tvrď v Praze II. Vede
a vydává Erna Janská v Praze II. na Palackého nábřeží číslo 4.]

Praha: Erna Janská, 1924. 61 s.

Almanach *In memoriam Jiřího Wolkera* představuje příklad vzpomín-
kových almanachů vydávaných v nízkých nákladech jako soukromé
tisky bibliofilního charakteru. Tento konkrétní svazek připravil
jako poctu předčasně zesnulému básníkovi Jiřímu Wolkerovi
(1900–1924) jeho přítel a básník Konstantin Biebl (1898–1951).
Publikace vyšla v reprezentativní kožené vazbě s ozdobným
hlubotiskem, zlacením na hřbetě a portrétem od Cyrila Boudy.
Na obsahu se podíleli mimo jiné Josef Hora, Zdeněk Kalista,
Marie Majerová, Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Karel Schulz
a Karel Teige.

[178]

Sborník Strom / Svazek první / Praha podzim 1924 /
[Tento první svazek sborníku *Strom* vyšel nákladem Jaroslava
Hrubeše z Prahy II., Podskalská ulice číslo 33, za redakce
Fr. Kovárny v grafické úpravě K. Votlučky, pečlivě vytištěn
v tiskárně E. Stivína a synů v Praze II., Vojtěšská ulice, čís. 212,
typy Garmond na papíře Antik v měsíci říjnu 1924.]

Praha: Jaroslav Hruše, 1924. 72 s.

V roce 1924 vyšel první svazek literárního *Sborníku Strom*, a přestože
redakce plánovala další pokračování již na prosinec stejného roku,
k jeho realizaci nedošlo. Publikace se vyznačuje výrazným zastou-
pením překladů a cizojazyčné beletrie, často otištěné v originále
(např. německé básně Eugena Mirského a Franze Werfela či fran-
couzská poezie Jeana Cocteaua). Výtvarnou složku almanachu tvoří
původní linoryty a dřevoryty Karla Votlučky, Pravoslava Kotíka
a Václava Kovárny.

Obrázek k č. [178]

[179]

Disk 2 / Moderní almanach / Praha – Brno 1925 / Jaro • Frühjahr • Printemps / Ed. Devětsil (A. Černík) Brno – Juliánov, Tchéchoslovaquie / [Redakce – Directeurs: Černík, Krejcar, Seifert, Teige. Vydavatel, nakladatel a zodpovědný redaktor: A. Černík. Knihtiskárna Ant. Odehnal Brno, Veselá 39.]

Praha; Brno: Artuš Černík, 1925. 32 s.

Hlavní redakční, vydavatelskou i nakladatelskou funkci druhého svazku almanachu *Disk* převzala brněnská pobočka Devětsilu, konkrétně básník, novinář a kritik Artuš Černík (1900–1953). Almanach obsahuje seznam zakládajících a činných členů pražské i brněnské skupiny. Vedle českých esejů, úvah, odborných statí a beletristických textů přináší také německé překlady Nezvalovy básně *Rakete*, Vančurův esej *Die neue Kunst* a statí Jindřicha Honzla *Der Schauspieler*. Obrazová příloha zahrnuje mj. obrazové básně Karla Teigeho, Jiřího Voskovce a Jindřicha Štyrského a architektonické návrhy Karla Honzíka, Víta Obrtela a Jaromíra Krejčara. Více viz studie.

[180]

Alt-Prager Almanach / Herausgegeben von Paul Netti / 1926 / Die Bücherstube / Dr. Paul Steindler – Julius Bunzl-Federn / Prag / [Druck der Industrie-Druckerei, Prag.]

Prag: Die Bücherstube, 1926. 196 s.

Tzv. staropražský almanach představuje významný literárně-historicko-kulturní sborník pražských Němců a německy píšících autorů židovského původu, vydaný ve dvou ročnících (1926 a 1927) pod redakcí muzikologa Paula Nettla (1889–1972) v bibliofilském provedení nákladem Bücherstube Paula Steindlera a Julia Bunzl-Federna. Almanach byl kladně hodnocen i českým dobovým tiskem.²¹ *Alt-Prager Almanach* obsahoval básně, povídky, eseje i odborná pojednání inspirovaná Prahou, její historií a památkami. Mezi přispěvateli byli například Friedrich Adler, Oskar Baum, Max Brod, Egon Erwin Kisch, Alfred Klaar, Otto Pick, Rudolph F. Procházka, Hugo Salus, Johannes Urzidil, Franz Werfel a Oskar Wiener. Redakce na ně navázala roku 1929 titulem *Hundert Türme*, v němž již převažují odborné statí nad beletrií.

[181]

Festschrift anlässlich des 10jährigen Bestandes des Bundes der Kriegsverletzten, Sitz Reichenberg / [Im Auftrage des Herausgebers, „Bund der Kriegsverletzten, Witwen und Waisen der Tschechoslowakischen Republik, Sitz Reichenberg“,

bearbeitet von Ernest Klee. Der Reinertrag aus diesem Almanach kommt dem Blindenfonds und der Sterbekasse des Bundes sowie einem Fonds für ein Schwerbeschädigtenheim zugute. Copyright by Selbstverlag Reichenberg 1927. Im Selbstverlag des Herausgebers. Druck von Gebrüder Stiepel Gesellschaft m. b. H., Reichenberg.]

Reichenberg [Liberec]: Bund der Kriegsverletzten, Witwen und Waisen der Tschechoslowakischen Republik, 1927. 80 s.

Vzpomínkový almanach vydaný k desátému výročí založení spolku válečných invalidů (Des Bundes der Kriegsverletzten) se sídlem v Liberci představuje reprezentativní soubor textů německy píšících autorů z Československa. Na jeho obsahu se podílela řada významných literátů, kteří přispěli esejí, vzpomínkami, poezií i prózou, mj. Friedrich Adler, Oskar Baum, Max Brod, Paul Leppin, Johannes Urzidil, Melchior Vischer, Hans Watzlik, Ernst Weiss, Oskar Wiener a Ludwig Winder.

[182]

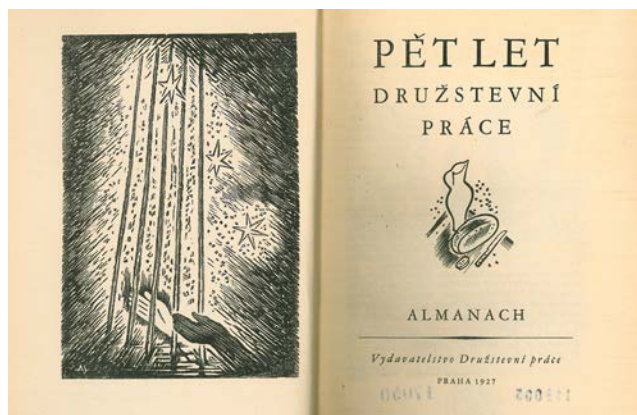
Fronta / Mezinárodní sborník soudobé aktivity / věda / umění / technika / literatura / sociologie / moderní život = Front / Internationaler Almanach der Aktivität der Gegenwart / Kunst / Technik / Literatur / Soziologie / Wissenschaft / Modernes Leben = Front / Recueil international de l'activité contemporaine / arts / lettres / sciences / sociologie / technique / vie moderne / Redakce / Redaktion / Rédaction Fr. Halas, Vl. Průša, Zd. Rossmann, B. Václavek / Édition Fronta, Brno 15, Vaškova 11 • Tchécoslovaquie • 1927 / [Obálka a návrh typografické úpravy Zd. Rossmanna / Vytiskla tiskárna Typia v Brně, Cejl 21.]

Brno: Édition Fronta, 1927. 203 s., [47] s. obr. příl.

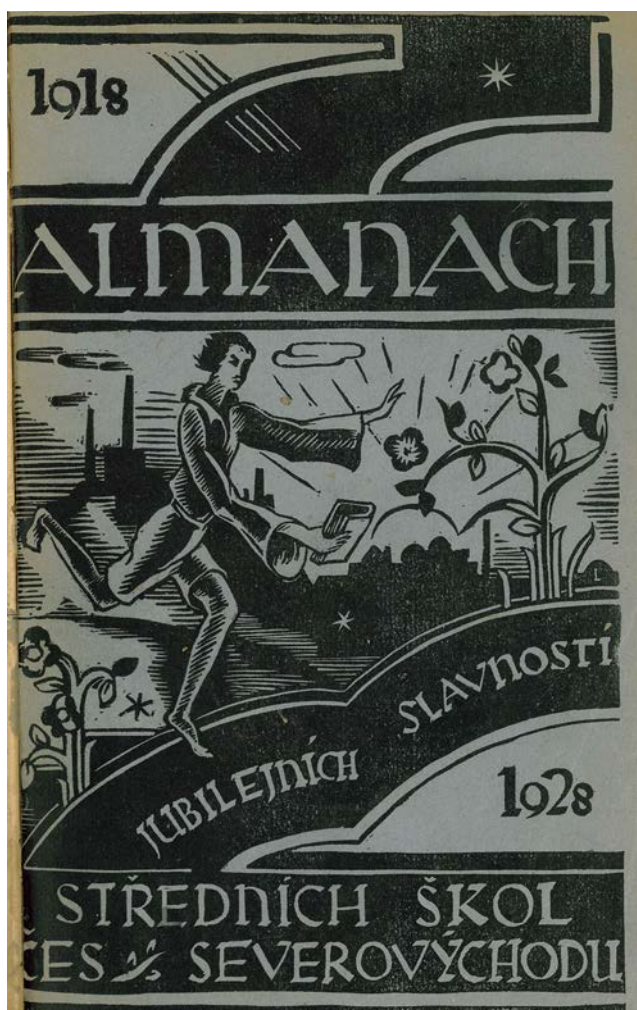
Myšlenka vydat česko-německo-francouzský sborník levicové umělecké avantgardy, jenž vzbudil ohlas doma i v zahraničí, vznikla překvapivě mezi dvěma pelhřimovskými gymnazisty Janem Vladimírem Průšou (1906–1930) a Janem Pachtou (1906–1977). Ti na přelomu let 1925–1926 mimo jiných oslovili literárního teoretika a člena Devětsilu Bedřicha Václavka, jehož tato akce zaujala natolik, že se chopil aktivní organizace, hledal nakladatele a podílel se na získávání autorů. Do sborníku přispělo více než osmdesát tvůrců z Československa i zahraničí (mj. Německa, Francie, Rakouska, Jugoslávie, Nizozemska a SSSR). Osobní setkání iniciátorů s Václavkem proběhlo na podzim 1926 v Brně, za účasti Františka Halase. Václavek ve svých vzpomínkách připomíná komplikovaná jednání s nakladatelem označeným „R“, která nakonec vedla k rozhodnutí vydat sborník z vlastních prostředků.²²

21 KODÍČEK, Josef. Staropražský almanach. *Tribuna*. 1926, roč. 8, č. 12, 14. 1., s. 3; J. D. Pražští Němci mají, zdá se, porozumění a pochopení pro krásu a kouzlo staré Prahy. *Český časopis historický*. 1926, roč. 32, s. 203.

22 VÁCLAVEK, Bedřich. V zimní sezoně 1925–26... In: *Kytka na hrob Vladimíra J. Průši*. Ed. Karel Hrabě. Pacov: Karel Hrabě, 1933, s. 11–15.

Obrázek k č. [183]

Obrázek k č. [184]

[183]

Pět let Družstevní práce / Almanach / Vydavatelstvo Družstevní práce / Praha 1927 / [Vydalo v prosinci 1927 jako sedmdesátoučtvrtou svoji knihu Vydavatelstvo Družstevní práce v Praze, zapsané společenstvo s ručením omezeným, za redakce Miloslava Novotného. Obálku navrhla Skupina členů D. P. v Novém Městě na Moravě a vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze. – Sázeno garmondem písma Cl. Garamonda a vytištěno v Grafii, dělnické knihtiskárně v Praze.]

Praha: Družstevní práce, 1927. 189 s.

Nakladatelství Družstevní práce vzniklo roku 1922 jako kulturně-společenská organizace sdružující spisovatele, umělce a čtenářskou veřejnost, zaměřená na vydávání a distribuci cenově dostupných, avšak literárně i graficky hodnotných publikací. K pětiletému výročí vydalo almanach, na němž se podílela řada jeho členů, mezi nimi malíř Antonín Slavíček (1895–1938), jenž je autorem frontispisu a viněty, k níž napsal: „Frontispic k Almanachu Pět let práce je černá a bílá zkratka. Ten, kdo dovede číst v těch černobílých slovech, najde všechno, co jsem chtěl říci! Je tam o dobré vůli, s kterou vydáváte dobrou a levnou knihu. Je tam Praha jako maják, který rozesílá paprsky kultury všemi směry, až za hranice, kde žijí lidé jako my, ale jiné tradice, ducha a hlasu.“

[184]

Almanach jubilejních slavností středních škol českého severovýchodu / Uspořádal prof. Fr. Teršl / 1928 / V Hradci Králové / Nákladem Slavnostního výboru jubilejních slavností středních škol českého severovýchodu / Vytiskla knihtiskárna Bratří Peřinové / Insertní část obstaral Jindřich Sakař v Hradci Králové.

Hradec Králové: Slavnostní výbor jubilejních slavností středních škol českého severovýchodu, 1928. 55 s.

V roce 1928 vznikla řada jubilejních almanachů připomínajících desáté výročí Československé republiky; patřil k nim i *Almanach jubilejních slavností středních škol českého severovýchodu*. Redakci tohoto literárně-výtvarného sborníku prací středoškolských studentů vedl profesor hradeckého gymnázia František Teršl (1885–?). Autorem vítězného návrhu obálky byl tehdejší student jilemnického reálného gymnázia Jaroslav Lebeda (1910–1944), pozdější akademický malíř a ilustrátor. Do almanachu byla zařazena také krátká báseň *Život* patnáctiletého studenta hradeckého gymnázia Viktora Fischla (1912–2006), pozdějšího česko-izraelského básníka a prozaika.

[185]

Důvěrné chvíle / Sborník členů Máje na památku čtyřicetiletého trvání spolku / V Praze 1928 / Nákladem Spolku českých spisovatelů beletristů „Máj“ / Tiskem České grafické Unie a. s. v Praze / [Knihu tuto vydal na památku svého čtyřicetiletého trvání Spolek českých spisovatelů beletristů „Máj“ v Praze za redakce Karla Dewettra, Fr. S. Procházky a F[rantiška] Sekaniny.]

Praha: Spolek českých spisovatelů beletristů Máj, 1928. 168 s.

V almanachu *Důvěrné chvíle* zavzpomínali členové literárního spolku Máj na čtyřicetiletou historii jeho existence. Celkem 58 autorů reagovalo na výzvu redakce, aby zachytili „nejvýraznější, superlativní chvíli“ svého života, a to v kladném i záporném smyslu; výsledné texty v próze i verších byly doplněny portréty a faksimile podpisů. Dobová recepce byla rozporuplná: zatímco Václav Brtník v deníku *Venkov* almanach hodnotil pozitivně, Arne Novák v *Lidových novinách* vyjádřil určité rozpaky nad zadáním i výslednou podobou sborníku.²³ Vzpomínkový charakter publikace navazoval na starší ediční praxi spolku Máj, který již na přelomu 19. a 20. století vydal obdobně koncipované členské prémie (např. *Černá hodinka*, 1892; *Vzpomínky členů Máje*, 1903–1904).

[186]

Stadium / Jubilejní almanach Stojanovy literární jednoty bohoslovců / Redaktor Jaroslav Šumšal / Olomouc 1928 / [Vytiskly Lidové závody tiskařské a nakladatelské, spol. s r. o. v Olomouci.]

Olomouc: [Stojanova literární jednota bohoslovců olomouckých], 1928. 139 s.

Almanach *Stadium* uspořádal katolický kněz a básník Jaroslav Šumšal (1905–1942) k padesátému výročí spolku Literární jednoty bohoslovců olomouckých. Počátky tohoto spolku spadají do sedmdesátých let 19. století, kdy olomoučtí bohoslovci po několikaletém úsilí získali v březnu 1878 povolení k jeho založení. Roku 1924 byl název spolku změněn na Stojanovu literární jednotu bohoslovců olomouckých na počest jeho člena, olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana (1851–1923).

Obrázek k č. [186]

23 BRTNÍK, Václav. [Důvěrné chvíle]. *Venkov*. 1928, roč. 23, č. 163, 11. 7., s. 7; NOVÁK, Arne. Důvěrné chvíle. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 484, 23. 9., s. 9.

Obrázek k č. [187]

[187]

Almanach hradčanských kolejáků. 1919 / 1929 / Věnován nehynoucí památce otce studentstva prof. dra. Jarníka.
[Redigoval s redakční radou Jan Vrzalík. Obálka a vazba Vojtěch Tittelbach. Vytiskla Společná knihtiskárna, Pardubice.]

Praha: Hradčanské koleje, 1929. 173 s.

Almanach studentských kolejí na Hradčanech vyšel na podzim 1929 u příležitosti oslav desetiletého výročí koleje Svazu československého studentstva (bývalé Masarykovy studentské koleje na Hradčanech). Je sestaven z dokumentárních příspěvků bývalých členů koleje a jejich funkcionářů a přátel. K literárně nejzajímavějším částem patří třetí a čtvrtý oddíl s prozaicky zpracovanými poválečnými vzpomínkami nemajetných studentů, kteří se vraceli na studia po nuceném pobytu na frontě, na dobový společenský

život na kolejích a ukázkami z jejich literárních a výtvarných prací. Pořadatelé věnovali almanach jednomu ze zakladatelů kolejí, profesor Janu Urbanu Jarníkovi (1848–1923).

[188]

Almanach Kmene 1930/31 / redigoval F. X. Šalda / [Upravil Karel Teige. Vydal v zimě 1930 Klub moderních nakladatelů Kmen Praha II, Národní 18. Vytiskla Průmyslová tiskárna. Fotografie: Sudek a Teige.]

Praha: Kmen, 1930. 284 s.

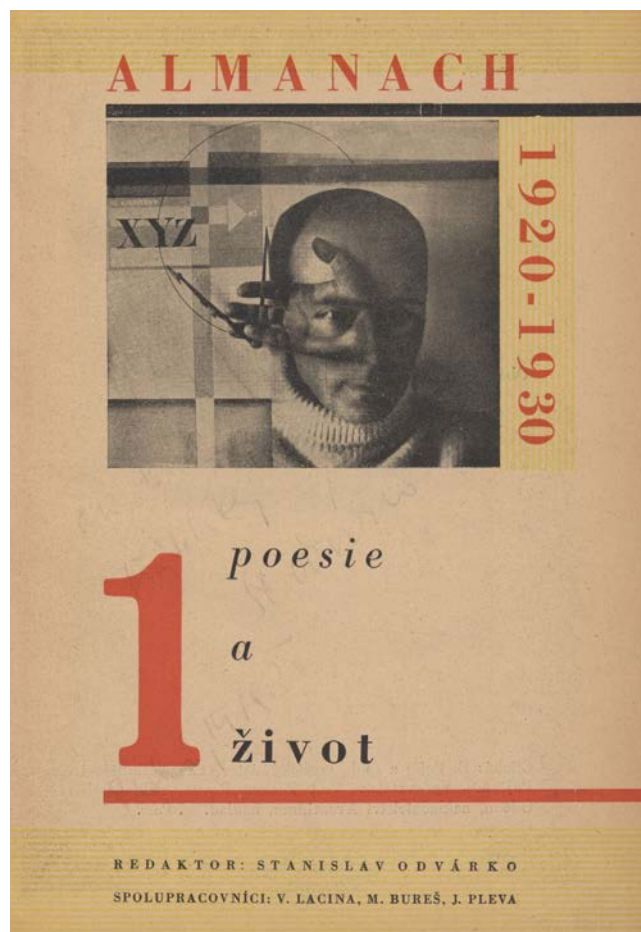
Sborníky volného nakladatelského a knihkupeckého sdružení Kmen (Klub moderních nakladatelů), založeného v dubnu 1926, představovaly systematickou prezentaci a evidenci vydavatelské produkce jeho členů. Funkce redaktora i hlavního grafika se v jednotlivých ročnících střídaly; úvodní stati pověřených osob reflektovaly funkci a poslání kvalitní knihy v soudobém kulturním kontextu. V závěru almanachů byla pravidelně hodnocena činnost sdružení, uváděny seznamy členů z řad nakladatelů i knihkopců, ediční program jednotlivých členů a soupisy vydaných publikací, členěné podle typu (původní literatura, překlady, cizojazyčná produkce, časopisy, hudebniny). První svazek, vydaný v zimě 1930 na období 1930–1931, redigoval literární kritik a novinář František Xaver Šalda a graficky jej upravil kritik a ilustrátor Karel Teige. Úvodní text sepsal předseda sdružení, básník a nakladatel Otakar Štorch-Marién, majitel nakladatelství Aventinum, který formuloval ideové i obchodní důvody vydávání almanachu a zdůraznil snahu prezentovat produkci členů Kmene jako záruku hodnoty a kulturní úrovně, odlišující se od komerčního braku. Obsah tvořilo 56 příspěvků (ukázky z připravovaných knih, básně, beletrie a dále eseje) doplněných 32 obrazovými přílohami. Publikace získala první místo v kategorii užitkových knih v soutěži Spolku bibliofilů. *Více viz studie.*

[189]

Almanach 1920–1930 / 1 / poesie a život / Redaktor: Stanislav Odvárko / Spolupracovníci V. Lacina, M. Bureš, J. Pleva / [Vydal za bývalý 1. oddíl Svazu skautů v Brandýse n. Orl. Stanislav Odvárko jako 1. číslo sborníku, který bude vycházeti na jaře a na podzim každého roku v Brandýse nad Orlicí. Vytiskla knihtiskárna V. Vokolka v Pardubicích na podzim (září) 1930.]

Brandýs nad Orlicí: Stanislav Odvárko, 1930. 98 s.

Cílem redaktora Stanislava Odvárky a jeho spolupracovníků – básníků a prozaiků Václava Laciny, Miloslava Bureše a Josefa Věromíra Plevy – bylo sestavit reprezentativní výbor internacionální moderní tvorby orientované na konstruktivismus a poetismus. Almanach měl původně vyjít k desátému výročí činnosti 1. oddílu Svazu skautů v Brandýse nad Orlicí. Poté, co se však ústředí Svazu

Obrázek k č. [189]

skautů ČSR seznámilo s jeho programovým zaměřením, zakázalo jeho vydání pod skautskou záštitou a současně zrušilo i samotný oddíl. Po tomto zásahu nabídli redakci podporu nakladatelé (Prokop, Fromek, Štorch-Marien či Vest Pocket Revue) i přední osobnosti české avantgardy, mezi nimi Karel Teige, Adolf Hoffmeister, Vladislav Vančura a Karel Konrád; výtvarnou složku obohatili Josef Šíma a Vojtěch Tittelbach. Jejich literární a výtvarné příspěvky byly do almanachu zařazeny. Pozoruhodná je i neustálenost názvu publikace: na obálce se objevuje varianta Almanach pro poesii a život, na titulním listu Almanach poesie a život a v titráži Almanach pro poetismus a život, což dokládá váhání redakce nad jeho konečnou podobou.

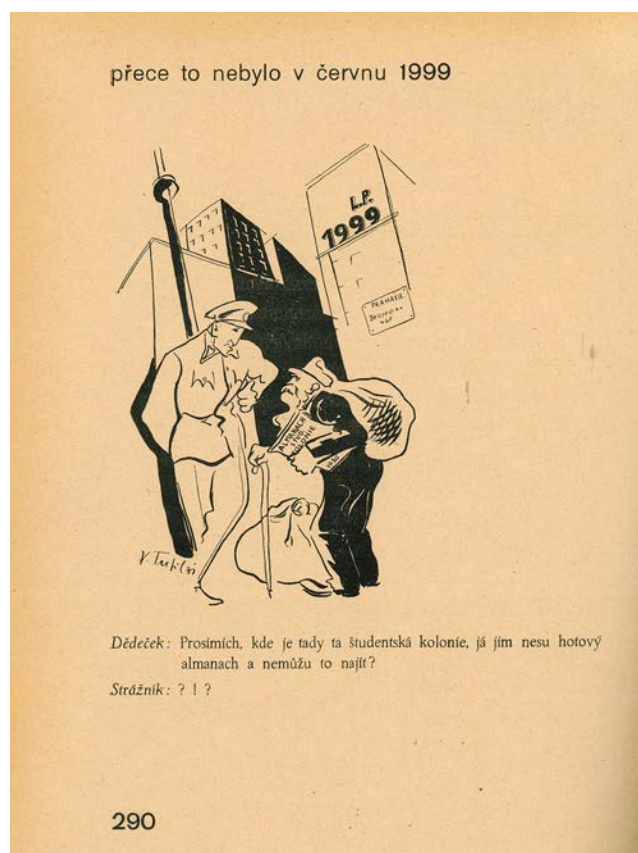
Obrázek k č. [190]

[190]

Vino / [Léta Páně 1930 – K poctě vína pro svoje přátele a příznivce vydala tuto knihu firma Jos. Oppelta synovec v Praze – Knihu vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze typy garmondem Baskerville na dřevaprostém papíře v úpravě a redakci Adolfa Hoffmeistera s padesáti jeho kresbami k Vánocům roku 1930 / Kniha je neprodejná.]

Praha: Jos. Oppelta synovec, 1930. 104 s.

Pražský velkoobchod s vínem Jos. Oppelta synovec, jehož tradice sahá do dvacátých let 19. století, nechal roku 1930 svým příznivcům připravit originální vánoční dar v podobě tematického literárního sborníku, doplněného padesáti kresbami Adolfa Hoffmeistera. Do publikace přispěla řada významných spisovatelů a básníků, mimo jiné Karel Čapek, Josef Hora, Rudolf Medek, Vítězslav Nezval, Karel Poláček a Jaroslav Seifert. O tři roky později vydal podnik ve spolupráci s Hoffmeisterem v obdobném duchu německojazyčnou verzi, lišící se však jak literárním, tak výtvarným obsahem.

Obrázek k č. [192]

[191]

Almanach Kmene 1931–32 / Redigoval Josef Hora / [Vydal v zimě 1931 Klub moderních nakladatelů Kmen v Praze. Upravil F. Muzika. Vytiskli Müller a spol. v Turnově.]

Praha: Kmen, 1931. 277 s.

Druhý svazek Almanachu Kmene, vydaný v zimě 1931, redigoval básník Josef Hora, jenž je zároveň autorem úvodního textu; grafickou úpravu provedl akademický malíř a typograf František Muzika. V úvodu Hora reflektuje postavení knihy v době prohlubující se hospodářské krize a obhajuje hodnotu kvalitní literární produkce (s. 7): „Říká se proto, že i na knihy padla krize, jež ohrožuje všecko ostatní. Kultura je vždycky první na řadě, když se má šetřit.“ Publikace obsahuje široké spektrum textů – básně, povídky, vzpomínky, eseje, odborné stati i recenze, doplněné obrazovými přílohami. Součástí almanachu je také zhodnocení vydavatelské činnosti sdružení Kmen v sezoně 1930–1931, přehled jeho aktivit (přednášky, výstavy), seznam členů a jejich edičních plánů pro období 1931–1932 a soupis publikací vydaných členy sdružení. Více viz studie.

[192]

Almanach Studentské kolonie na Letné 1920–1930 /

[Almanach Studentské kolonie na Letné řídila redakční rada za předsednictví Dra Ant. Švehly. Vedoucími redaktory byli prof. Vladimír Vymětal, Ladislav Ptáček a od 28. února 1931 Václav Frank. Na grafické úpravě tisku a obálek spolupracovali Bohumil Bareš, Karel Blank, František Ketzek a Václav Trefil. Vytiskl Jaroslav Plaček v Nymburce.]

[Praha: Studentská kolonie na Letné, 1931]. 291 s., [21] l. obr. příl.

Redakce shromažďovala k desátému výročí studentské kolonie literární příspěvky i fotografický materiál prostřednictvím výzev publikovaných od jara 1930 v denním tisku (*Venkov, Rudé právo, Národní listy* atd.). Vydání almanachu bylo původně plánováno na říjen téhož roku v souvislosti s několikadenními oslavami výročí, publikace však vyšla až na jaře 1931; na toto zpoždění ironicky odkazuje i závěrečná karikatura malíře Václava Trefila (1906–1989). Almanach obsahuje projevy, eseje, vzpomínky i beletristické texty a zároveň připomíná historii studentské kolonie na Letné, vybudované roku 1920 pro přibližně 650 sociálně slabších studentů. Přestože měla být pouze provizorní, fungovala až do roku 1975. Podobný jubilejní almanach vydali rovněž hradčanští kolejáci.

[193]

Slovenský literární almanach 1931 / „Litevna“ literárno-vedecké nakladateľstvo Vojtech Tilkovský v Prahe / [Tento Slovenský literárny almanach zostavili Štefan Letz a Dobroslav Chrobák [...]] / Typograficky ho upravil A. L. Nehasil – Vázbu zhotovil B. Just – Obal montoval František Podešva – Vytlačila písmom Bodoni „litera“, Kníhtlačiarstva a vydavateľská spoločnosť s r. o., Praha-Karlín v januári 1931.]

Praha: Litevna, Literárno-vedecké nakladateľstvo Vojtech Tilkovský, 1931. 301 s.

Almanach obsahuje původní i dříve publikovanou poezii a prózu padesáti žijících slovenských spisovatelů, kteří své ukázky doplnili autobiografickými medailonky, autogramy a portréty. Redaktoři, spisovatelé Štefan Letz (1900–1960) a Dobroslav Chrobák (1907–1951) v předmluvě zdůraznili především propagační poslání publikace a předem odmítli její chápání jako reprezentativního či úplného přehledu soudobé literární tvorby. Ačkoli plánovali pokračování v dalších ročnících, k jejich realizaci nedošlo. Dobová kritika ocenila zejména bibliografický soupis děl a autobiografické charakteristiky autorů, současně však postrádala syntetizující úvodní stať věnovanou slovenské literatuře.²⁴

24 KOMPIŠ, Petr. Slovenský literární almanach 1931. *Venkov*. 1931, roč. 26, č. 48, 25. 2., s. 7.

[194]

Almanach Kmene rok 1932/33 / Redigoval F. Halas / [Redigoval František Halas s pomocí Libuše Vokrové / Upravil Jindřich Štyrský / Vytiskl Müller a spol. v Turnově / Bibliografii sestavil Antonín Hradilík / Vydal v zimě roku 1932 Klub moderních nakladatelů Kmen, Praha II., Národní 18.]

Praha: Kmen, 1932. 238 s.

Almanach Kmene na sezónu 1932/1933 redigoval básník František Halas za spolupráce právničky a básničky Libuše Vokrové; grafickou úpravu vytvořil surrealistický malíř grafik a básník Jindřich Štyrský. Úvodní stati jednotlivých svazků reflektují funkci knihy z různých perspektiv; v úvodu ke třetímu svazku, signovanému pouze iniciálou T., je kniha chápána jako prostředek překonávání každodennosti a nezbytná součást kulturního života (s. 7): „Byl čas, kdy byla kniha mostem, po němž přecházely denně zástupy s břehu všednosti a potu na onu stranu, kde z pera básníkovy rostl sen. [...] Kniha nebyla chápána jako umělecké dílo, nýbrž jako předmět naprosto nutný každému člověku, který dovedl číst.“ Publikace vycházela v předvánočním období jako průvodce knižním trhem. Více viz studie.

[195]

Básníci selství / Studie o ruralismu u nás / Uspořádal Josef Knap / Svobodné učení selské v Praze MCMXXXII / [Grafickou úpravu navrhl / obálku a podobizny nakreslil Jan Rambousek. Vytiskla „Novina“ Praha.]

Praha: Svobodné učení selské, 1932. 155 s.

Ve sborníku *Básníci selství* formulovali redaktor Josef Knap spolu s autory Antonínem Matulou, Janem Čarkem, Františkem Křelinou, Vojtěchem Martínkem, A. C. Norem, Miloslavem Novotným, Albertem Pražákem, Janem V. Sedlákem, Antonínem Veselým a Jindřichem Vodákem základní východiska ruralistického literárního hnutí. Termín ruralismus prosazoval jeho vůdčí teoretik Antonín Matula, který zároveň soustřeďoval mladou generaci autorů orientovaných na tematiku venkova, půdy a selství.²⁵ Příspěvky se zaměřují na analýzu tvorby vybraných spisovatelů; součástí sborníku je i studie Alberta Pražáka *Selstvo v slovenském poválečném písemnictví*. Statě doplnil bibliografický soupis autorů a jejich stěžejních děl vztahujících se k venkovskému prostředí. Více viz studie.

[196]

Druza / Sborník podbrdské kulturní práce / 1932 / [Za redakce Ladislava Stehlíka v osnově Václava Živce provedené knihtiskárnou Ant. Pelze v Příbrami. „Podbrdská kulturní pospolitosť“ vydala ji na rok 1932 jako premii pro své členy.]

Příbram: Podbrdská kulturní pospolitosť, 1932. 96 s.

Obrázek k č. [193]

Regionální kulturně-literární sborník, obsahující poezii, prózu, eseje, recenze i výtvarné práce, vyšel ve dvou po sobě následujících letech jako premie pro členy *Podbrdské kulturní společnosti*, sdružující mladou inteligenci z okolí Berouna. Ideově i názvoslovně navazoval na aktivity literární skupiny příbramských autorů, organizované ve druhé polovině dvacátých let horníkem a básníkem Fráňou Kučerou (1897–1929). Název *Druza*, odvozený z hornícko-mineralogické terminologie, odkazuje k nepravdělné skupině krystalů; motiv hornictví se promítl nejen do názvu, ale i do literární a výtvarné tvorby členů. Redakce se ujal básník a učitel Ladislav Stehlík, na obsahu se podíleli např. Karel Vokáč, Josef Bouzek, František Branislav, František Hampl, Jan Šnobl a Jan Týml.²⁶

25 ČÁREK, Jan. *O životě a literatuře*. Praha: Novina, 1941, s. 53.

26 Více např. PALÍVEC, Viktor. Kučerova Druza z konce dvacátých let. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 1968, č. 2, s. 154–159; PALÍVEC, Viktor. Literární tradice na Příbramě. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 1966, č. 1, s. 106–127.

[197]

Havran / 1933 / Rebec / [Almanach na rok 1933 pro básnickou skupinu Havran vydalo v listopadu 1932 nakladatelství F. Rebce v Praze II., Lípová 4 v 1000 exempláři.]

Praha: František Rebec, 1932. 47 s.

Manifest datovaný 18. října 1932, signovaný členy (Bibi Zeyerová, Jan Horák, Viktor Knapp, Alfred Kubíček, Ivan Lesný, Antonín Pecelt, Jiří Pilecký [= Josef Kadlec], Otakar Růžička, Emil Straka, Jan Suchánek), měl položit základ nové básnické skupiny nazvané Havran a současně i nového „mladého umění“. Podle jeho autorů dosavadní umění odumírá a má být nahrazeno tvorbou, jejíž podstatou je „hledání nejvýše možné krásy neskutečné, vyrůstající

z věcí skutečných“. Na programový text navazují ukázky básnické a prozaické tvorby jednotlivých členů. Skupina Havran vystoupila veřejně dvakrát, poprvé v listopadu 1932 a podruhé 15. března 1933 v sále Umělecké besedy; druhé vystoupení bylo podrobeno ostré kritice Viléma Závady v deníku *České slovo*.²⁷ Další činnost skupiny zůstává neobjasněna.

[198]

Jarní almanach Kmene / Jízdní řád literatury a poesie / [Redigoval a obrázky doprovodil AH32 – Vydal Klub moderních nakladatelů Kmen v Praze / Knihtiskárna Müller a spol. v Turnově.]

Praha: Kmen, 1932. 180 s.

Almanach *Jízdní řád literatury a poesie* vyšel na jaře 1932 z podnětu básnířky a překladatelky Libuše Vokrové, která v říjnu 1931 převzala vedení sekretariátu Kmene; redakčně i výtvarně jej připravil Adolf Hoffmeister. Tematicky se soustřeďuje na motivy četby, poezie, cesty a ročních období, zejména jara a léta, ve vztahu k přírodě. Hoffmeister, tradičně podepsaný iniciálami s uvedením roku, doplnil vybrané literární příspěvky charakteristickými karikaturami, například Vítězslava Nezvala jako „výhybkáře poezie“, Jaroslava Durycha na cestách s glóblem či Jindřicha Štyrského jako létajícího Amora nad knihami. Závěr publikace tvoří seznam členů nakladatelské i knihkupecké sekce a doporučený výběr četby na dovolenou. Ačkoli náklad není uveden, dobové zprávy svědčí o značném prodejním úspěchu, neboť almanach byl již koncem roku 1932 rozebrán. *Více viz studie.*

[199]

Almanach Kmene 1933–1934 / Redakce Marie Majerové / [Upravil Slavoboj Tusar / Bibliografii sestavila L. Vokrová-Ambrosová / Vytiskl Orbis, tiskařská, nakladatelská a novinářská akciová společnost v Praze / Vydal v zimě 1933 Klub moderních nakladatelů Kmen Praha II, Národní třída 18.]

Praha: Kmen, 1933. 196 s.

Redakci pátého svazku *Almanachu Kmene* převzala spisovatelka a komunistická novinářka Marie Majerová, grafickou úpravu zajistil typograf a ředitel tiskárny Melantrich Slavoboj Tusar. Úvodním esejem, reflektujícím problematiku politické poezie a vztahu mezi politikou a literaturou, přispěl literární kritik František Xaver Šalda. Vedle ukázek z připravovaných knih, esejů, úvah a recenzí obsahuje svazek podrobné informace o činnosti Kmene v letech 1932–1933, soupis vydané literatury tentokrát sestavila Libuše Vokrová-Ambrosová. *Více viz studie.*

Obrázek k č. [197]

27 V. Z. [=ZÁVADA, Vilém]. Druhý let Havrana. *České slovo*. 1933, roč. 25, č. 65, 17. 3., s. 8.

[200]

Lyrický almanach Dobroslava / Redigoval Viktor Fischl s redakčním kruhem / 1933 / Akad. spolek Dobroslav / Hradec Králové / [Obálku navrhl Josef Bidlo. Písmem Garamond vytiskla knihtiskárna Frant. Pácha, Kukleny-Hradec Králové.]

Hradec Králové: Akademický spolek Dobroslav, 1933. 53 s.

Básník a prozaik Viktor Fischl, který je v zahraničí známější pod svým hebrejským jménem Avigdor Dagan, uspořádal v roce 1933 sborník poezie členů královéhradeckého akademického spolku Dobroslav. Spolek založili v roce 1878 vysokoškolští studenti z Hradce Králové, kteří studovali v Praze. Spolek vydal k různým jubilejním příležitostem několik almanachů, které mapovaly jeho historii a aktivně přibližovaly literární tvorbu svých členů.

[201]

Milostný almanach Kmene pro jaro 1933 / Redigovala Libuše Vokrová / [Upravila Toyen / Tiskl Orbis a. s. v Praze / Obrázky kreslili F. Bidlo, A. Pelc, V. Rada a Toyen / Vydal v květnu 1933 Kmen, klub moderních nakladatelů v Praze.]

Praha: Kmen, 1933. 171 s.

Druhý jarní almanach redigovala Libuše Vokrová; výtvarnou úpravu pod pseudonymem Toyen připravila akademická malířka a grafička Marie Čermínová, blízká spolupracovnice Jindřicha Štyrského. Cílem almanachu bylo zachytit „humorně i vážně“ dobové pojetí lásky a milostného motivu v rámci kmenistické literatury. Příspěvky téměř padesáti autorů doprovodily karikatury Adolfa Pelce, Františka Bidla a Václava Rady i lyrické obrazové kompozice Toyen. Součástí publikace je rovněž aktuální seznam členů Kmene a tematický soupis *Láska v knize, umění a hudbě*. Také tento jarní almanach zaznamenal výrazný čtenářský ohlas a podle dobových zpráv byl rozebrán již během jednoho měsíce od vydání. *Více viz studie.*

[202]

Topičův almanach 1883–1933 / V Praze / V říjnu 1933 / [Jehož část literární uspořádal Josef Knap, vytištěn byl v grafické úpravě Cyrila Boudy v knihtiskárně Politiky v Praze. Vydalo na paměť svého padesátiletého trvání nakladatelství F. Topič v Praze v roce 1933.]

Praha: Topič, 1933. 76, 50 s.

Jubilejní almanach k padesátému výročí své činnosti vydalo rodinné nakladatelství F. Topič roku 1933. Již o tři roky později však knihkupec a nakladatel František Topič (1858–1941) prodal sídlo firmy, knihkupectví i firemní značku Jaroslavu Stránskému, majiteli koncernu Lidové noviny, a to po smrti svého syna a dědice Jaroslava Topiče (1885–1936). Almanach obsahuje odborná

pojednání, vzpomínky přátel a spolupracovníků, ukázky z vydaných děl i soupis produkce nakladatelství, zahrnující knihy, výtvarná díla a plastiky. Nakladatelství F. Topič vydalo rovněž několik poutavých literárních almanachů, například *Luhačovský památník* (1910), *Almanach „Osení“* (1913) či *Lyrický rok 1913* (1913).

[203]

Almanach Kmene 1934–1935 / Redigoval Jaroslav Seifert / [Kresba na straně 36 od Fr. Bidla, na straně 79 a 150 od A. Hoffmeistera, na straně 237 od Vl. Silovského. Grafická úprava, obálka a ostatní kresby od Jaroslava Švába. Vytiskla Akc. mor. knihtiskárna Polygrafie v Brně. Vydal Kmen, klub nakladatelů v Praze.]

Praha: Kmen, [1934]. 400 s.

Roku 1934 vydávalo volné sdružení nakladatelů a knihkupců Kmen již pátým rokem své almanachy, jejichž cílem bylo systematicky prezentovat publikační činnost členských nakladatelství; nově se k nim připojili např. Jan Laichter, Melantrich a F. Topič. Svazek pro sezónu 1934–1935, patřící k nejrozsáhlejším (přibližně 70 autorů), redigoval básník Jaroslav Seifert a graficky upravil grafik a ilustrátor Jaroslav Šváb. Na obrazové příloze se vedle Švába podíleli František Bidlo, Adolf Hoffmeister a Vladimír Silovský; publikace obsahuje také několik desítek fotografií osobností i snímků z výstavy současné knihy, kterou Kmen uspořádal na podzim 1934 v Praze. Úvodní esej *Dnešek potřebuje knihu*, věnovaný roli knihy v každodenním životě, napsali Jaroslav Durych, Karel Čapek, Josef Hora a Vladislav Vančura. *Více viz studie.*

[204]

Almanach Kmene Jaro 1934 / Redigovala Libuše Vokrová-Ambrosová s redakčním kruhem / [Upravil Vojtěch Tittelbach / Tiskl Melantrich a. s. v Praze / Vydal v květnu 1934 Kmen, klub nakladatelů v Praze.]

Praha: Kmen, 1934. 206 s.

Zatímco podzimní almanachy se orientují spíše na literární kritiku a biograficko-literární stati reflektující například literární výročí, jarní svazky přinášejí převážně poezii a prózu tematicky sjednocenou předem stanoveným motivem. Ústředním tématem jarního almanachu roku 1934 byl projev mládí v literatuře. Redakčně jej připravila Libuše Vokrová-Ambrosová spolu s redakčním okruhem, grafickou úpravu provedl akademický malíř Vojtěch Tittelbach. Na výtvarné složce se vedle něj podíleli například Josef Novák, Josef Šíma, František Tichý, Vlastimil Rada a Jan Zrzavý. Almanach uvedl básní *Literární jaro 1934* František Xaver Šalda. Součástí publikace je rovněž seznam členů a soupis doporučené četby na letní dovolenou. *Více viz studie.*

[205]

Surrealismus v diskusi / Sborník / Redigovali Karel Teige a Ladislav Štoll / Spolupracovníci: Jindřich Honzl, Závist Kalandra, Jan Krejčí, Vítězslav Nezval, Ladislav Štoll, Karel Teige / Knihovna Levé fronty sv. 8 / [Vyšlo na podzim 1934 jako osmý svazek Knihovny Levé fronty, kterou rediguje a vydává Jarmila Prokopová, vytiskla knihtiskárna V. Palána, Král. Vinohrady / Cena Kč 12.]

Praha: Jarmila Prokopová, 1934. 109 s.

Sborník vznikl z podnětu diskusního večera, který uspořádala Levá fronta 28. května 1934 v Ústřední městské knihovně v Praze. Podle sdělení redaktorů Karla Teigeho a Ladislava Štolla se čtyřhodinové diskuse, jež vyvolala značný ohlas mezi intelektuály i na stránkách dobového tisku, zúčastnilo více než tisíc posluchačů. Do sborníku byly následně zařazeny hlavní referáty v revidované a částečně doplněné podobě. Vedle stoupenců surrealismu dostali prostor také zastánci odlišných uměleckých koncepcí a metod; problematika vztahu surrealismu k sociálnímu realismu však byla záměrně vynechána, neboť jí byl věnován samostatný sborník vydaný o půl roku později. Závěr publikace doplňuje orientační seznam klíčových teoretických a literárních prací.

[206]

Aehren, Blumen, Sonne. Neue südmährische Lyrik von Karl Hans Strobl, Ilse Ringler-Kellner, Karl Bacher, Erika Spann-Rheinsch, Grete Motyka, Herbert Horntrich, Ernst Gross, Emmi Bank-Dittrich, Edl Nesweda. Mit einem Vorwort von Karl Hans Strobl. Kommissionsverlag Carl Winiker, Brünn. Druck von Leopold Karafiat & Kucharz in Brünn.

Brünn [Brno]: Carl Winiker, 1935. 56 s.

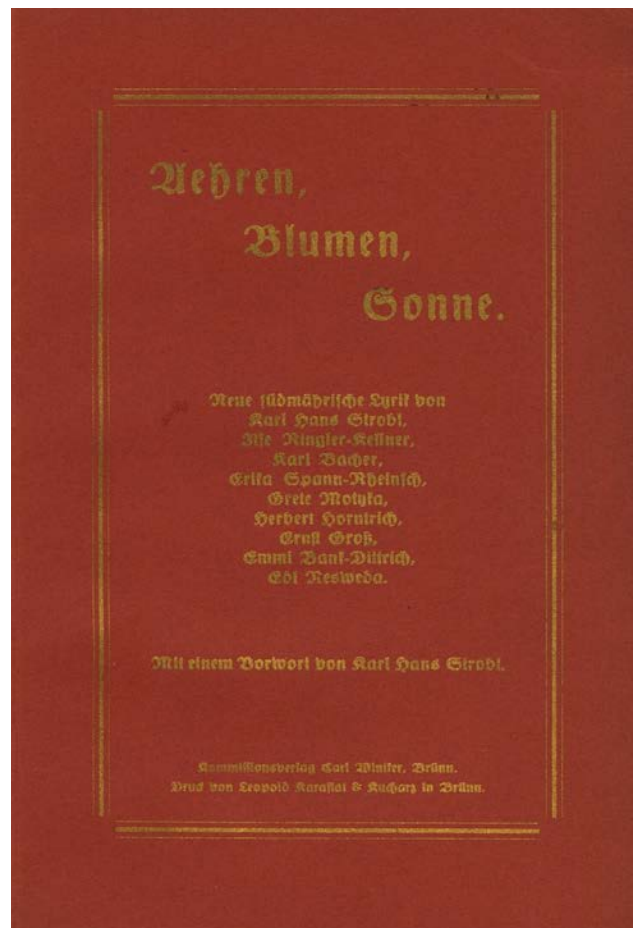
Na začátku roku 1935 vydalo brněnské nakladatelství Carl Winiker lyrický almanach jihomoravských německy píšících básníků, pocházejících zejména z okolí Mikulova, Znojma a Brna, který sestavil jihlavský rodák, právník a spisovatel Karl Hans Strobl (1877–1946). Almanach vzbudil nadšené ovace jihomoravského německého obyvatelstva.

[207]

Almanach akademického klubu „Palacký“ ve Valašském Meziříčí • Historie – Literatura – Umění • Redigoval Jaroslav Nečas / Valašské Meziříčí 1935 / [Vytiskla „Osvěta“, společnost s o. r. ve Valašském Meziříčí.]

Valašské Meziříčí: Akademický klub Palacký, 1935. 62 s.

Akademický spolek Palacký patřil ve své době k nejstarším moravským studentským spolkům. Byl založen jako feriální akademický klub Moravské besedy v Praze na přelomu roku 1882 a 1883. Vedle historickopřehledové statě středoškolského pedagoga Otakara Dorazila (1889–1979) a jedné vzpomínky redaktora je prostor

Obrázek k č. [206]

almanachu ponechán veršům a povídkám regionálních literátů, např. Miloslava Baláše (1907–1983) Zdeňka Báry (1904–1980), Bohumíra Četyny (1906–1974), Miloše Jirky (1900–1961), Františka Kropáče (1898–1966), Jaroslava Nečase (1913–1988).

[208]

Almanach Kmene 1935–1936 / Redigoval Vilém Závada / [Upravil Ladislav Sutnar / Fotografie na obálce Jaromíra Funke / Vydal Kmen, klub nakladatelů v Praze / Vytiskla tiskárna Čsl. Kompas v Praze / v zimě 1935.]

Praha: Kmen, 1935. 328 s.

Redakcí devátého svazku *Almanachu Kmene* pověřilo vedení sdružení básníka a redaktora Viléma Závadu, který se na pozadí vyhoštěné mezinárodní situace zamýšlel nad aktuálním posláním knihy. Ve svém úvodním esejí zdůrazňuje, že literatura nemůže nahradit

společenskou odpovědnost, avšak může člověka povznášet a pomáhat mu orientovat se v době krize. Typografickou úpravu provedl malíř a grafik Ladislav Sutnar, ředitel Státní grafické školy v Praze. V obrazové příloze tentokrát převažují fotografie osobností a knih nad kresbami; mezi výjimky patří ilustrace Karla Procházky k básni *Staré ženy* Františka Halase a kresba Josefa Čapka ke knize *Devatero pohádek* Karla Čapka. Almanach obsahuje 65 příspěvků – ukázek poezie a próz, esejů, kritik a glos – a tradičně jej doplňují informace o činnosti Kmeny, seznam členů, ediční plány i soupis vydaných publikací. *Více viz studie.*

[209]

Almanach tvorby mladých / [Letopočet 1935] / Vydal Miloslav Nodl v Žatci / [Edice Průsvit / Svazek druhý / Redigovali R. Krušinová, Jan Truhlář a M. Tater • Úprava obálky a textové části od Frant. Příhody • Nákladem Miloslava Nodla v Žatci v měsíci květnu 1935 • Vytiskla Československá grafická Unie A. S. V Praze písmem Cicero baskerville a Grotesk gill.]

Žatec: Miloslav Nodl, 1935. 58 s.

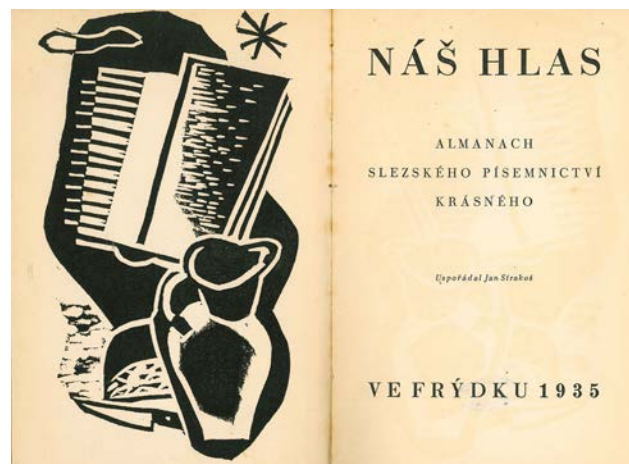
Almanach tvorby mladých vyšel v bibliofilské úpravě nákladem začínajícího regionálního žateckého nakladatelství provozovaného při knihkupectví majitele Miloslava Nodla (1910–). Nakladatelství bylo činné pouze v letech 1934 a 1935, protože již v roce 1936 muselo činnost přerušit kvůli předlužení. V almanachu převažují verše, například Františka Hrubína (1910–1971), Josefa Kleina (1910–1994) a Jana Truhláře (1912–1995), ale obsahuje také drobnou prózu, notový záznam skladby Maxe Perglera, dřevoryt Františka Koubka (1912–2006) a oleje Rudolfa Pucholda (1910–) a Vladimíra Rudolfa.

[210]

Náš hlas / Almanach slezského písemnictví krásného. Uspořádal Jan Strakoš / *Ve Frýdku 1935* / [U příležitosti výstavy *Bezručova kraje* v Frýdku vydala „Přítomnost“, klub pro umění a kulturu ve Frýdku / Frontispic od Jana Sládka / dřevoryt „Lysá hora“ od L. Parmy / Tiskl graf. závod Melantrich a. s. v Mor. Ostravě 1935.]

Frýdek: Přítomnost, 1935. 193 s.

Almanach *Náš hlas* vyšel při příležitosti uspořádání výstavy o slezském písemnictví. Redaktor Jan Strakoš přizval k účasti také dva slezské Poláky, Emila Zegadłowicze a Adolfa Fierla, a německého Slezana Augusta Scholtise, přičemž každému z nich otiskl po jedné básni nebo povídce a Zegadłowicze uvedl v originále. Učinil tak proto, aby zohlednil „duchovní kolektivní jednotu v pojmu slezanství, z níž ostatně vyrůstá jedno umění s typickými rysy slezského povědomí, i když tvořené trojí odlišnou mluvou,“ i tak ale almanach zůstal odrazem zejména českého slezského písemnictví. Almanach v samotném závěru přinesl odpovědi na anketu o inspiračních zdrojích a možnostech slezské země a jejího ducha, na kterou odpovídali Arne Novák, Vojtěch Martínek, Vilém Závada, František Lazecký, A. C. Nor, Zdeněk Bár, Marie Glabazňová aj.

Obrázek k č. [210]

[211]

Sborník 1935 / Poesie / Redigoval: Karel Jiříček / Halas • Kadlec • Hájek • Nouza • Brušák • Stónawsky • Rob-Poničan • Nechvátal • Schlögel • Taufer • Łysohorsky • Noha / Edice Říjen 3 / [Upravil Miroslav Kouřil / Nákladem Dr. J. Kohoutek, Praha IX. čp. 261 / Tiskl Jar. Šefl, Praha II., Štěpánská 24.]

Praha: J. Kohoutek, 1935. 51 s.

Redaktor Otakar Kučera (pod pseudonymem Karel Jiříček) představil ve *Sborníku 1935* své pojetí aktuální úlohy básníka a básnického řemesla ve společnosti a tvorbu dvanácti vybraných československých proletářských básníků. Jednalo se o původní i dříve publikované verše v češtině, slovenštině a laštině. Avízované pokračování sborníku 1936, do kterého bylo plánováno zastoupení básníků dalších československých národnostních menšin, se neuskutečnilo.

[212]

Socialistický realismus / Sborník / N. I. Bucharin: Poesie a poetika a úkoly básnické tvorby v SSSR • Kurt Konrad: Socialistický realismus v ČSR • Karel Teige: Socialistický realismus a surrealismus / Knihovna Levé fronty sv. 9 / [Vydáný na jaře 1935 jako devátý svazek Levé fronty, kterou rediguje a vydává Jarmila Prokopová • Tiskem knihtiskárny Pragotisk, Peroutka a spol., Praha XVI., Nádražní třída 3 / Cena Kč 16.]

Praha: Jarmila Prokopová, 1935. 184 s.

Sborník obsahuje tiskem vydané referáty levicových intelektuálů Karla Teigeho a Kurta Konrada, věnované problematice socialistického realismu, jeho teorii, praxi i možnostem aplikace sovětského umění na západoevropské literatury. Tyto příspěvky zazněly během diskusního večera 14. listopadu 1934 jako reakce na výstupy prvního sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě, jenž se konal na přelomu srpna a září 1934. Do sborníku byl rovněž zařazen

projev Nikolaje I. Bucharina o sovětské básnické tvorbě, přednesený na tomto sjezdu. Více viz studie.

[213]

Almanach Kmene 1936/37 / Redigoval a upravil Josef Čapek.

Praha: Kmen, 1936. 311 s.

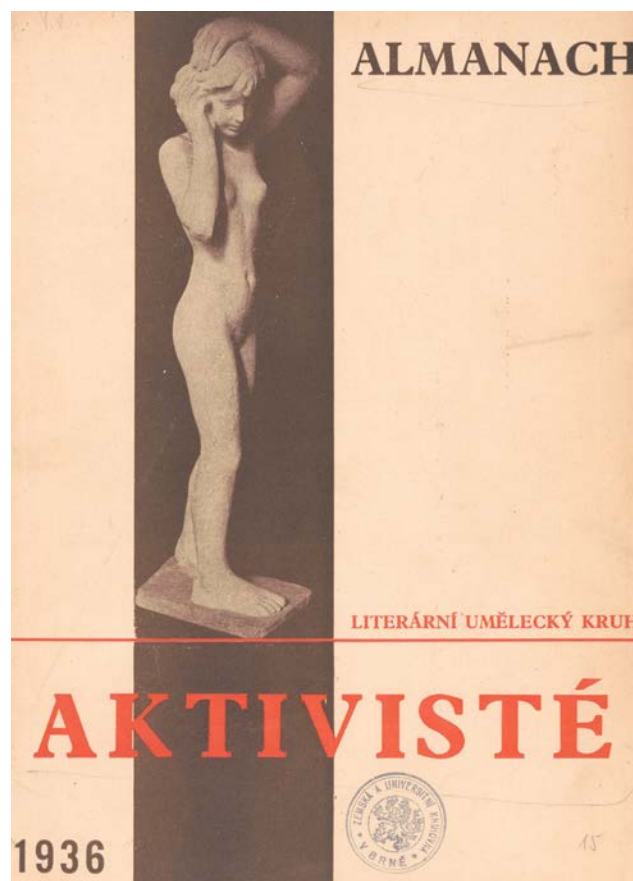
Péče o jubilejní desátý svazek *Almanachu Kmene* byla svěřena spisovateli a výtvarníkovi Josefu Čapkovi, který se ujal jak redakce, tak grafické úpravy. V úvodní stati reflektuje své tvůrčí východisko: původně zamýšlené lyrické motivy (květiny, ptáci, motýli) nahradil inspirací starými folianty a obrazností souhvězdí, tedy „básnickými hvězdnými figurami“ (s. 12–13): „Není to malá věc, tato lidská básnivost, dovedoucí v drahách nebeských těles vidět podoby, stejně pokorná tak jako smělá, že podoby tohoto svého světa svede skládati z hvězd.“ Vydání almanachu se časově kryje s desátým výročím založení Kmene, jehož činnost byla poznamenána hospodářskou krizí; sdružení přesto rozvíjelo přednáškovou činnost, pořádalo výstavy a systematicky evidovalo knižní produkci. Více viz studie.

[214]

Almanach literárního uměleckého kruhu Aktivisté / Vydalo Nakladatelské družstvo Máje / [Uspořádala redakční rada v úpravě výtvarného odboru / Vytiskla knihtiskárna Rodina v Praze.]

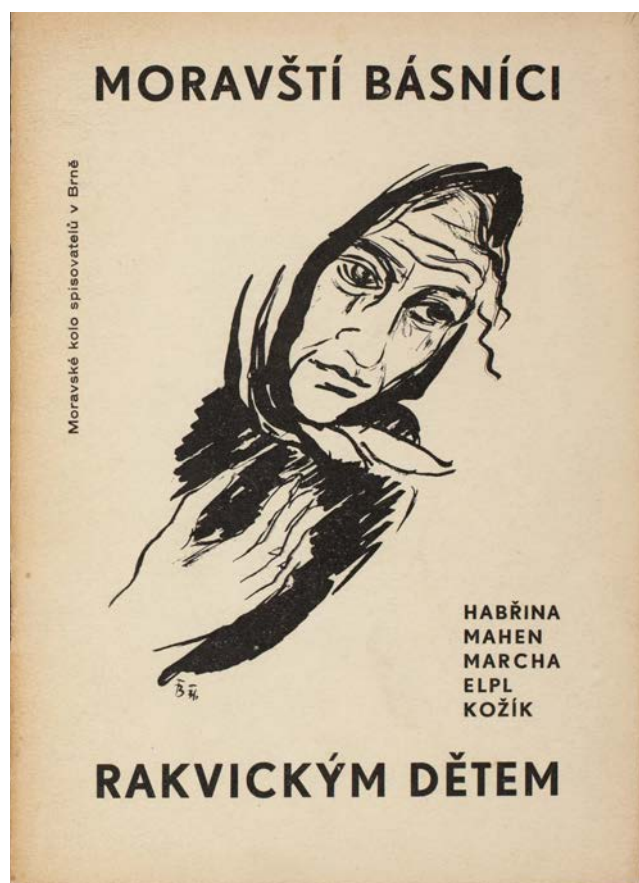
Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1936. 65 s.

V polovině roku 1936 vystoupil s programovým almanachem nový literární a umělecký kruh nazvaný *Aktivisté*, jehož členové se přihlásili k „životnímu optimismu a zdraví“ a současně odmítli „zpolitisování umění“ i „slabošský pesimismus a dekadenci“. Tento program však vyvolal převážně negativní odezvu dobové kritiky (např. F. X. Šaldy či V. Tomšíka), která poukazovala zejména na obsahovou nejednotnost, programovou nejasnost a regionální omezenost autorského okruhu.²⁸ Hlavní redakce almanachu se ujal Bedřich Slavík, jenž shromáždil příspěvky 34 literátů, výtvarníků a sochařů a sepsal doslov.

Obrázek k č. [214]

28 ROZNER, Vojtěch. Z pasivity poesie k aktivismu. Esej. S ukázkami aktivistické lyriky a poznámkami. Praha: František Strnad, 1940, s. 71–74; BAUER, Michal. Almanachy roku 1940 [Zač.]. Tvar. 1999, roč. 10, č. 19, 18. 11. s. 24.

Obrázek k č. [215]

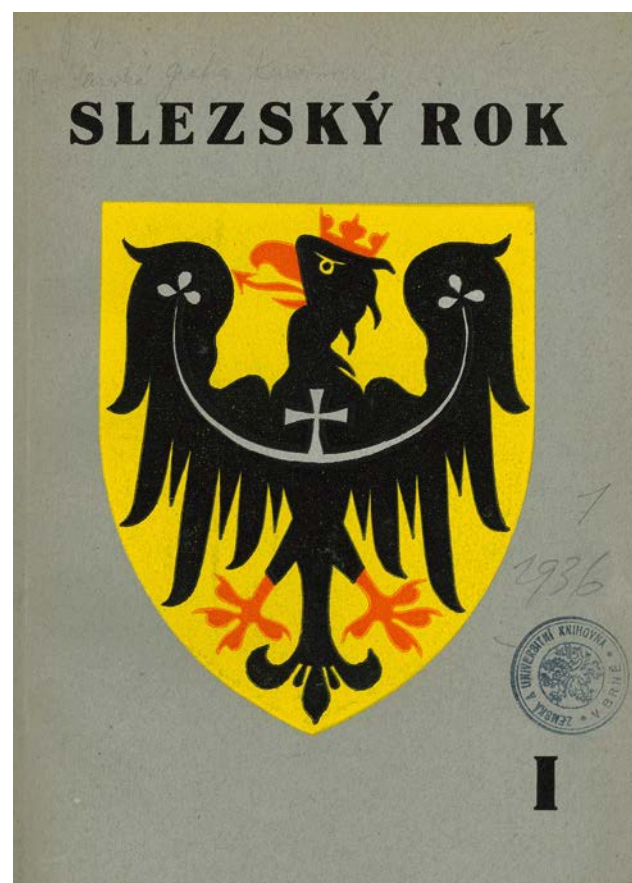
[215]

Moravští básníci rakvickým dětem / Habřina / Mahen / Marcha / Elpl / Kožík / Moravské kolo spisovatelů v Brně – 1936.

[S obálkou Františka Bílkovského vydalo Moravské kolo spisovatelů v Brně v nákladu 5000 výtisků v červnu 1936 / Vytiskla Obchodnická tiskárna v Blansku.]

Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1936. [9] s.

Spolek Moravské kolo spisovatelů v Brně bezprostředně reagoval na tragickou událost ze dne 26. května 1936, při níž utonulo 31 dětí z jiho-moravské obce Rakvice. K neštěstí došlo během školního výletu při převozu přes řeku Dyji u Nových Mlýnů, kdy na vor s dětmi a jejich učiteli najel vůz tažený koňmi; ti se uprostřed řeky splašili a způsobili převrácení voru. Na podporu pozůstalých a nemajetných dětí vydal spolek básnickou sbírku, opatřenou působivou obálkou malíře Františka Bílkovského. Úvodní slovo napsal učitel, básník a novinář Rajmund Habřina; na sbírce se podíleli Jiří Mahen, Mirek Elpl, František Kožík a Jaroslav Marcha.

Obrázek k č. [216]

[216]

Slezský rok / Sborník literární, kulturní a umělecké práce českého Slezska / Ročník I. / 1936 / Sdružení slezských knihomilů ve Frýdku / [Redigovali Jan Vicher, Karel Vacík a J. L. Mikoláš. Úpravu navrhl Jan Vicher. Zemský znak staré země slezské na obálku dle návrhu J. Štorma do linolea vyryl Josef Hrachovina. Vytiskla knihtiskárna „Slezská Grafia“, filiálka v Karvinné v roce 1936.]

Frýdek: Sdružení slezských knihomilů, 1936. 69 s.

Sborník *Slezský rok* měl stát u počátku pravidelné edice, která by refletovala literární, kulturní a uměleckou produkci českého Slezska – regionu komplikovaného z hlediska historického, geografického, hospodářského i národnostního. Jeden z redaktorů a autor předmluvy Jan Vicher upozornil na nedostatek publikačních příležitostí v kraji a ocenil iniciativu Sdružení slezských knihomilů; projekt však zůstal omezen na jediný ročník. Sborník obsahuje deset básní (mj. od Petra Bezruče, Jáchyma Blechty, Marie Glabazňové a Frana

Směji), jedenáct povídek (např. Marie Glabazňová, Fran Směja, Ladislav Třenecký) a osm esejů a odborných statí. Součástí je rovněž bibliografický soupis slezské knižní produkce za rok 1935 s přesahem do let 1934 a 1936, sestavený Janem Vicherem.

[217]

Sudeten-Almanach / Jahrbuch deutscher Verleger in der Tschechoslowakei 1936 / Brünn – Prag – Reichenberg / Nordböhmischer Verlag Ges. m. b. H., Reichenberg. Rudolf M. Rohrer, Verlag, Brünn. Roland Verlag, Morawitz, Prag. Paul Sollors Nachfolger, Verlag, Reichenberger. Gebrüder Stiepel Ges. m. b. H., Verlag, Reichenberg. Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus, Reichenberg. [Das Tittelblatt zeichnete Maler Rudolf Karasek, Bad Schlag bei Gablonz. Druck von Gebrüder Stiepel Gesellschaft m. b. H., Reichenberg.]

Brünn [Brno]: Rudolf M. Rohrer; Prag: Roland Verlag; Reichenberg [Liberec]: Nordböhmischer Verlag, Paul Sollors Nachfolger, Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus, [1935]. 160 s.

Sudeten-Almanach obsahuje původní i dříve publikované poetické a prozaické texty, eseje, úvahy a odborné příspěvky, které editoval středoškolský pedagog a spisovatel Emil Lehmann (1880–1964). Almanach vyšel v koedici šesti německých vydavatelství: brněnského Rudolf M. Rohrer, pražského Roland Verlag a severočeských Nordböhmischer Verlag, Paul Sollors Nachfolger, Gebrüder Stiepel a Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus. Obálku k němu vytvořil malíř Rudolf Karásek (1895–1986).

[218]

Surrealismus / Rediguje Vítězslav Nezval / Hans Arp, Hans Bellmer, Konstantin Biebl, André Breton, Bohuslav Brouk, René Crevel, Salvador Dali, Oscar Dominguez, Marcel Duchamp, Paul Eluard, Max Ernst, Emil Filla, Alberto Giacometti, Jindřich Honzl, Georges Hugnet, René Char, Jaroslav Ježek, Katy King, Josef Kunstadt, René Magritte, Vincenc Makovský, Leo Malet, E. L. T. Messens, Vítězslav Nezval, Benjamin Péret, Pablo Picasso, Gisèle Prassinos, Man Ray, Jindřich Štyrský, Yves Tanguy, Karel Teige, Toyen, Robert Valancay, Pierre Yoyotte. [Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Dr. Josef Janda, vytiskla v únoru 1936 knihtiskárna Bratří Řimsové v Blatné, v generální komisi Aloise Srdce, Praha II., Spálená ulice.]

Praha: Josef Janda; Alois Srdce, 1936. 47 s.

Přestože v době vydání, v únoru 1936, byla zamýšlená čtvrtletní periodicitu, vyšla tato surrealistická revue pouze jedenkrát a dnes patří mezi vzácné a vyhledávané tisky. Obsahuje verše, prózu, ukázky experimentů, teoretická pojednání, statě a reprodukce výtvarných a sochařských děl spřátelených českých a francouzských představitelů surrealismu, které oslovil a koordinoval básník Vítězslav Nezval. Na obálce je vyobrazená koláž Jindřicha Štyrského z cyklu *Stěhovací kabinet*.

[219]

Jan B. Čapek, Viktor Dyk, Josef Hora, Josef Kopta, Petr Křička, J. S. Machar, Rudolf Medek, St. K. Neumann, Ant. Sova, Lad. Stehlík, Fráňa Šrámek, Rudolf Těsnohlídek, Karel Toman oslavují T. G. M. / Verše / Klub nakladatelů Kmen / [XIII. neprodejný soukromý tisk Kmene, klubu nakladatelů v Praze, pro účastníky večera T. G. M. v české poesii, pořádaného 4. března 1936 v Umělecké besedě v Praze III. Písmem Menhartova antiqua vytiskla knihtiskárna Orbis v Praze XII.]

Praha: Kmen, 1936. 35 s.

Klub moderních nakladatelů nevydával pouze *Almanachy Kmene*, ale také příležitostné tisky, mezi nimi i publikaci *Verše*. Na počest 86. narozenin prezidenta Osvoboditele Tomáš G. Masaryka uspořádal v Umělecké besedě slavnostní večer *T. G. M. v české poezii*. Slavnostní proslov pronesl profesor Albert Pražák, zatímco herci Václav Vydra st., Leopolda Dostálová a Božena Půlpánová recitovali verše českých básníků. Na programu se podílel také Dismantův recitační sbor Pokusné školy v Nuslích. Prezidentovi byl následně odeslán vázaný soukromý tisk básní doplněný písemným blahopřáním.²⁹

[220]

Tváří k vesnici / Sborník / Redigoval Jan Čarek. „Novina“ tiskařské a vydavatelské podniky zaps. spol. s r. o. V Praze – 1936. [Úprava a obálka akademického malíře Františka Podešvy.]

Praha: Novina, 1936. 197 s.

Almanach *Tváří k vesnici* redigoval básník a esejista Jan Čarek, jeden z předních představitelů ruralistického literárního hnutí, které se na počátku třicátých let profilovalo důrazem na vztah k selství, venkovu a jeho obyvatelům. Publikace je tematicky členěna do tří oddílů. Vedle ukázek poetické a prozaické tvorby ruralistů, například básní Jana Čarka a Františka Lazeckého či próz Františka Křeliny, Josefa Koudeláka a Františka Neužila, přináší také teoretické statí a úvahy vymezující český ruralismus. Mezi jejich autory patří mimo jiné Josef Knap, Rudolf Ina Malý, Antonín Matula a Rajmund Habřina. Závěrečná část se pokouší zprostředkovat vztah zahraničních literatur k venkovské tematice (ruské, jihoslovanské, norské, německé a francouzské), avšak tyto překladové statí, připravené přímo pro almanach, byly dobovou kritikou hodnoceny jako spíše podprůměrné a nedosahující očekávané úrovně.³⁰ Více viz studie.

29 Viz ČAPEK, Josef (ed.). *Almanach Kmene 1936/37*. [Praha]: Kmen, 1936, s. 288.

30 ČERNÝ, Václav. *Tváří k vesnici*. *Lidové noviny*. 1937, roč. 45, č. 108, 1. 3., s. 4–5.

[221]

Almanach Kmene 1937–1938 / Redigoval Jar. Seifert / Upravil Frant. Bidlo / [Vytiskla Dyrynkova tiskárna v Praze III / Vydal v zimě roku 1937 Klub nakladatelů Kmen / Praha II, Národní 18.]

Praha: Kmen, 1937. 227 s.

Roku 1937 se redakce *Almanachu Kmene* opět ujal básník Jaroslav Seifert, který již vedl podzimní svazek na rok 1934–1935, tentokrát ve spolupráci s ilustrátorem a karikaturistou Frantou Bidlem. Svazek je výrazně poznamenán vzpomínkou na významné osobnosti veřejného života, které v roce 1937 zemřely, prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, historika Josefa Pekaře, literárního kritika a básníka F. X. Šaldu a literárního teoretika Václava Tilleho. Úvodní stať Jaroslava Seiferta tradičně reflektuje úlohu knihy, přičemž její význam je nahlížen v kontextu zhoršující se mezinárodněpolitické situace a rostoucí potřeby kulturní obrany. Almanach je doplněn karikaturami Franty Bidla, tematicky zaměřenými na proměny kulturního a společenského života (např. prokletý básník dříve a nyní, boj o demokracii dříve a nyní, vydávání knih dříve a nyní). Více viz studie.

[222]

Almanach Kmene Jaro 1937 / Redigoval Karel Poláček / [Upravil Adolf Hoffmeister. Vytiskla knihtiskárna Orbis v Praze. Cena Kč 10.– Vydal v květnu 1937 Kmen, klub nakladatelů v Praze.]

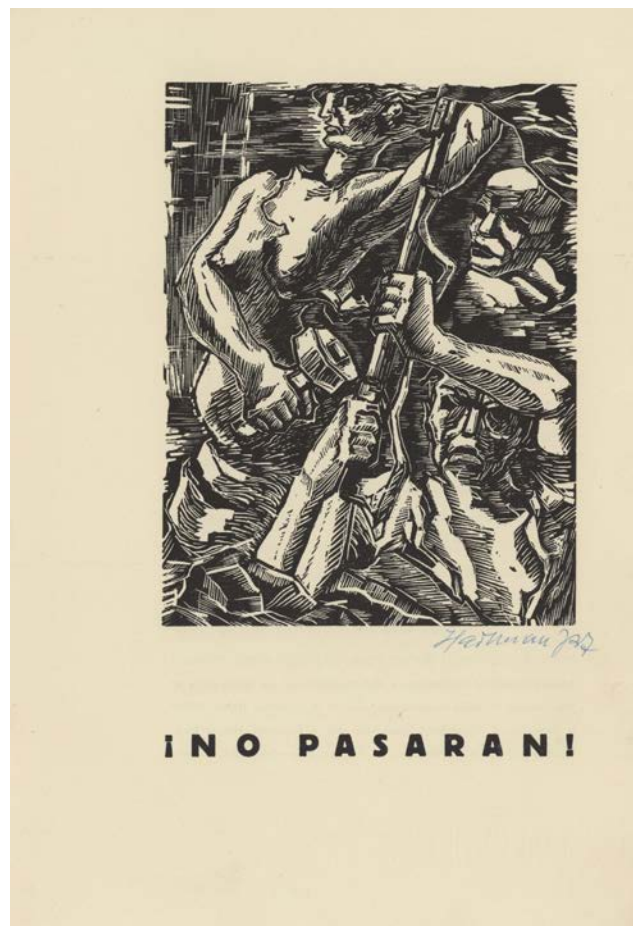
Praha: Kmen, 1937. 125 s.

Roku 1937 vyšel po tříleté přestávce také jarní, odlehčený svazek *Almanachu Kmene*, připravený spisovatelem Karlem Poláčkem a výtvarníkem a spisovatelem Adolfem Hoffmeisterem. Publikace je založena na humoristických literárních příspěvcích, zahrnujících satirické texty, básně, glosy a anekdoty, které reflektují dobovou společenskou situaci. Grafickou podobu almanachu určil Hoffmeister, jehož kresby doplňují práce Franty Bidla, Josefa Čapka, Otakara Mrkvičky, Antonína Pelce a Ondřeje Sekory. Tyto ilustrace tematicky korespondují s literárními texty i aktuálním společenským kontextem. Součástí publikace je rovněž seznam členů sdružení a doporučený výběr četby na prázdninové období. Více viz studie.

[223]

¡No pasaran! [Vlastním nákladem jako soukromý tisk vydal Josef Bořil v Kuklenách. 150 výtisků tištěno na ruční papíru Zanders a podepsáno autory, 350 výtisků na tuzemském papíru Dokument. Všechny výtisky jsou číslovány. Grafická úprava akad. mal. J. Heřmana. Vytiskla knihtiskárna Fr. Páchy, Kukleny-Hradec Králové. V březnu 1937.]

Kukleny: Josef Bořil, 1937. [12] s.

Obrázek k č. [223]

V roce 1937 vyšlo v Československu v reakci na probíhající občanskou válku ve Španělsku (1936–1939) několik sborníků, jejichž autoři usilovali o demonstrativní podporu republikánské vlády Lidové fronty. V březnu 1937 vydal Josef Bořil bibliofilský básnický sborník *¡No pasaran!* [Neprojdou!], opatřený předmluvou levicově orientovaného literárního a hudebního historika Zdeňka Nejedlého. Publikace obsahuje básně Františka Halase, Heleny Malířové, Stanislava K. Neumanna a Vítězslava Nezvala, doplněné dřevoryty Josefa Heřmana a linorytem Vincence Waltera. Čistý výtěžek z prodeje byl věnován Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku.³¹

31 SÁŇKA, Arno a BUBLA, František. *České bibliofilské tisky. Díl IV., 1929–1945.* Praha: Státní knihovna ČSSR – Národní knihovna, 1967, s. 439.

Obrázek k č. [224]

[224]

Španělsko v nás / [Redigoval František Nechvátal • Vyšlo v březnu 1937 • V úpravě Miroslava Kouřila vytiskl J. Šefl a spol., Praha II. • Nákladem Dra. J. Kohoutka, Praha – Vysočany, čp. 261. Edice Blok 1.]

Praha: J. Kohoutek, 1937. 46 s.

Také literární skupina Blok, která v letech 1936–1939 rozvíjela v české literatuře zásady socialistického realismu, vydala v březnu 1937 básnický sborník *Španělsko v nás*, pojmenovaný podle básně Josefa Hory. Sborník redigoval básník a překladatel František Nechvátal. V předmluvě literární vědec Bedřich Václavek, jeden ze zakládajících představitelů skupiny, zdůraznil mezinárodní rozměr publikace, spojující hlasy českých, slovenských, lašských i německých autorů z Československa, a apeloval na nutnost reagovat na historickou situaci, která podle něj rozhoduje nejen o osudu Španělska, ale i celého světa. Součástí sborníku jsou rovněž

překlady španělské poezie. Básní *Miřte* přispěl František Halas, považovaný za jednoho z mluvčích španělského lidu v českém prostředí; při její tvorbě vycházel z osobních zkušeností získaných během návštěvy Španělska na počátku konfliktu.

[225]

Španělsku / [Redigovali V. Mandler, F. Nechvátal, A. J. Patzáková, J. Seifert. Vydal Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku. Upravil Miroslav Kouřil. Na obálce použito kresby malíře Gaya s plakátu, který vydal U. G. T. C. N. T. ve Valencii. Vytiskl a štočky vyrobil Melantrich a. s., Praha-Smíchov.]

Praha: Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku, 1937. 141 s.

V říjnu 1936 byl v reakci na občanskou válku ve Španělsku založen Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku, který spolupracoval s představiteli československého kulturního a veřejného života – umělci, vědci, spisovateli i politiky. Jeho činnost se soustředila na poskytování materiální i morální podpory a na zprostředkování aktuálních informací o dění ve Španělsku. Ve druhém roce konfliktu vydal výbor almanach *Španělsku*, jehož redakci tvořili V. Mandler, František Nechvátal, Anna Patzáková-Jandová a Jaroslav Seifert. Publikace patřila k nejrozsáhlejším československým reakcím na španělskou občanskou válku. Obsahuje eseje, glosy, pozdravy, odborné stati i beletristické, výtvarné a hudební příspěvky několika desítek autorů z Československa a Španělska, a to v českém, slovenském i německém jazyce.

[226]

Básnický kalendář let 1918–1938 / Kmen 1938 / [Redigoval dr. Robert Konečný, obrazové přílohy vybral dr. František Kovárna, typograficky upravil a obálku navrhl Rudolf Hála. Vytiskla knihtiskárna akc. spol. Orbis v Praze XII. Vydal v květnu 1938 Klub nakladatelů Kmen v Praze II, Národní tř. 18.]

Praha: Kmen, 1938. 283 s.

Básnický kalendář let 1918–1938, sestavený brněnským filozofem Robertem Konečným, bývá označován za jarní almanach Kmene; vyšel v květnu 1938. Obsahuje básně více než šedesáti českých a slovenských autorů, reflektující politické, společenské i kulturní události meziválečného období. Ústředními tématy jsou domov, svět, duše a válka. Almanach je rozdělen do čtyř částí: *Prolog* ze tmy tematizuje válečnou zkušenost, *Domov* a svět zachycuje budování republiky a krizi 30. let, *Duše* a svět se obrací k introspekci a *Prolog do světla* akcentuje vztah k vlasti. V doslovu Jaroslav Seifert vyzdvihuje tvorbu autorů, jako byli Karel Toman, Petr Křička, Josef Hora, Jan Zahradníček a František Halas. Publikace dále obsahuje seznam básnických sbírek vydaných členy Kmene. Obrazovou přílohu, tvořenou fotografiemi sochařských děl českých umělců tematicky souvisejících s obsahem veršů, sestavil František Kovárna; typografickou úpravu provedl Rudolf Hála.

[227]

Básně rolníků / Nakladatelství Novina v Praze na jaře 1939 / [3. svazek básnické knihovny Studnice, kterou rediguje Jan Čarek. Uspořádal Jan Čarek, Úprava a obálka F. J. Müllera. Vytiskla Novina v Brně.]

Praha: Novina, 1939. 110 s.

Sborník představuje soubor básní rolníků, zemědělců, výměnkářů, čeledínů i vesnických žen a dívek, doplněný výňatky z jejich dopisů, které přinášejí základní biografické údaje (místo působení, věk, povolání). Autoři zasílali své příspěvky na základě výzvy básníka Jana Čarka, zveřejněné 8. ledna 1939 v deníku Venkov. Podle redaktorova vyjádření obdržel 150 zásilek obsahujících více než 740 básní, z nichž k publikaci vybral 77 textů od 58 autorů (včetně 10 žen). Věkové rozpětí přispěvatelů sahalo od šestnáctiletých mladíků po devětatřicetileté výměnkáře. Do řady textů proniká i vypjatá politická atmosféra pomnichovského období. Dobová kritika (např. Václav Černý) ocenila sborník především jako významný sociologický dokument, dokládající recepci literatury v prostředí venkova.³²

[228]

Chvála slova / Sborník mladé práce / Uspořádali Josef Šedivý, Alena Vrbová a Jan Kopecký / Melantrich / [Frontispice kresba v linoleu Jana Lieslera.]

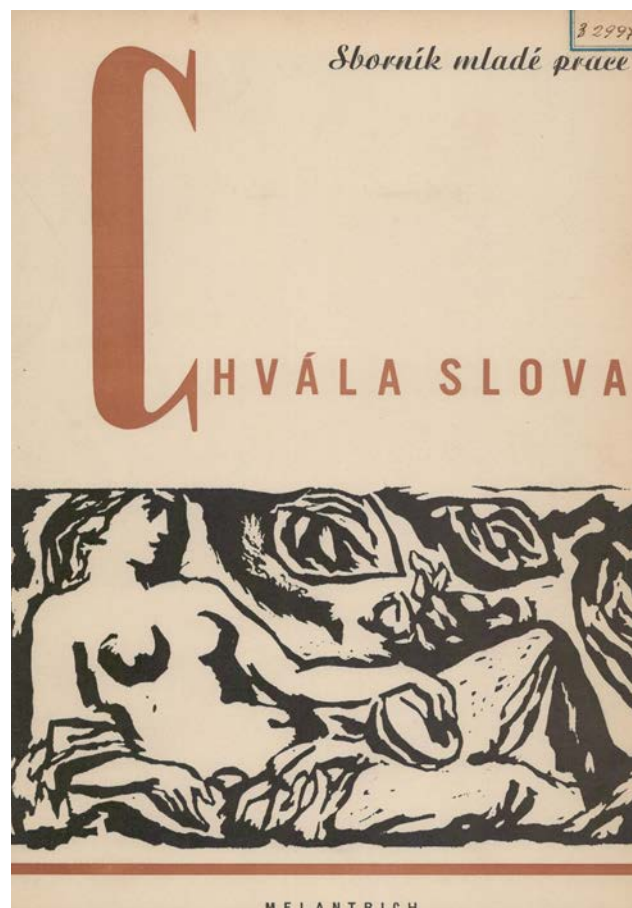
Praha: Melantrich, 1940. 179 s.

Většina z více než třiceti autorů almanachu *Chvála slova*, včetně samotných redaktorů, se narodila po vzniku Československé republiky, převážně kolem roku 1920. Sborník koncipovali jako hold mateřštině, rodné řeči a smyslu literární tvorby. Publikace je tematicky členěna do šesti oddílů (*Krajiny, Pověst o milosti, Lyrické zrození, Z čista jasna, Domov, Devět grošů*); prvních pět zahrnuje poezii a prózu, zatímco závěrečná část obsahuje především literárníhistorické studie (např. o Otokaru Březinovi, Václavu Šolcovi či Viktoru Dykovi). Dobová kritika ocenila zejména příspěvky Pavla Bojara a Aleny Vrbové, kteří pokračovali v literární činnosti i po roce 1945. Mezi další přispěvatele patřili Josef Hiršal, Ivan Skála, Jiří Hájek a Ladislav Fikar.

[229]

AKS / Almanach kyjovských studentů / Kyjov 1940 / Nákladem Rodičovského sdružení v Kyjově / Vytiskla Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně / [Redigovali: Gertruda Göpfertová, Ludvík Poděšít, Zdeněk Mastník, Věra Prokopová / Nákladem 600 výtisků.]

Kyjov: Rodičovské sdružení při reálném gymnasiu Josefa Klvani v Kyjově, 1940. 60 s.

Obrázek k č. [228]

Studenti kyjovského reálného gymnázia uspořádali a nákladem rodičovského sdružení vydali v červnu 1940 literární a výtvarný almanach. Redakce se ujali Ludvík Poděšít (1921–1968), pozdější hudební skladatel a dirigent, známý též pod pseudonymem Ludvík Binovský, Gertruda Göpfertová (1924–2014), spisovatelka a výtvarnice, Zdeněk Mastník (1920–2008), pozdější knihkupec a novinář působící po roce 1948 v Anglii u BBC, a Věra Prokopová.

[230]

Jarní almanach básnický 1940 / Fr. Borový – Praha / [S předmluvou Dr. Václava Černého a se 4 kresbami mladých malířů. Graficky upravil Josef Hochman. Vytiskla Akciová moravská knihtiskárna Polygrafie v Brně, nákladem Fr. Borového v Praze v dubnu 1940.]

Praha: Fr. Borový, 1940. 149 s.

32 ČERNÝ, Václav. Básně rolníků. *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 7, 27, 9., s. 327–329.

Pozitivní ohlasy odborné veřejnosti vyvolalo za německé okupace vydání manifestačního *Jarního almanachu básnického* pod hlavičkou nakladatelství Fr. Borový, které od konce dvacátých let náleželo ke koncernu Lidové noviny. Almanach roku 1940 uvedl předmluvou literární historik Václav Černý. Na jeho obsahu se podílelo čtrnáct českých básníků narozených mezi lety 1910 a 1919, kteří navazovali na tvorbu J. Hory, F. Halase a V. Holana. Čtyři z nich byli z rasových důvodů nuceni publikovat pod pseudonymy: František Schulmann jako Jiří Daniel, Josef Lederer jako Jiří Klan, Hanuš Bonn jako Josef Kohout a Jiří Orten jako Karel Jílek. Mezi další přispěvatele patřili Kamil Bednář, Ivan Blatný, Lumír Čivrný a Josef Kainar. Výtvarný doprovod zajistili členové skupiny Sedm v říjnu (Josef Liesler, Arnošt Padrlík, Václav Hejna, Zdeněk Seidl).

[231]

Mladá Morava / Sborník prací ze soutěže „Mladé Moravy“ / Brno 1940 / [Za redakci „Mladé Moravy“ Vladimír Spurný, Dr. Jaroslav Schulz. Vyšel v měsíci říjnu 1940 nákladem a tiskem Globusu v Brně.]

Brno: Globus, 1940. 94 s.

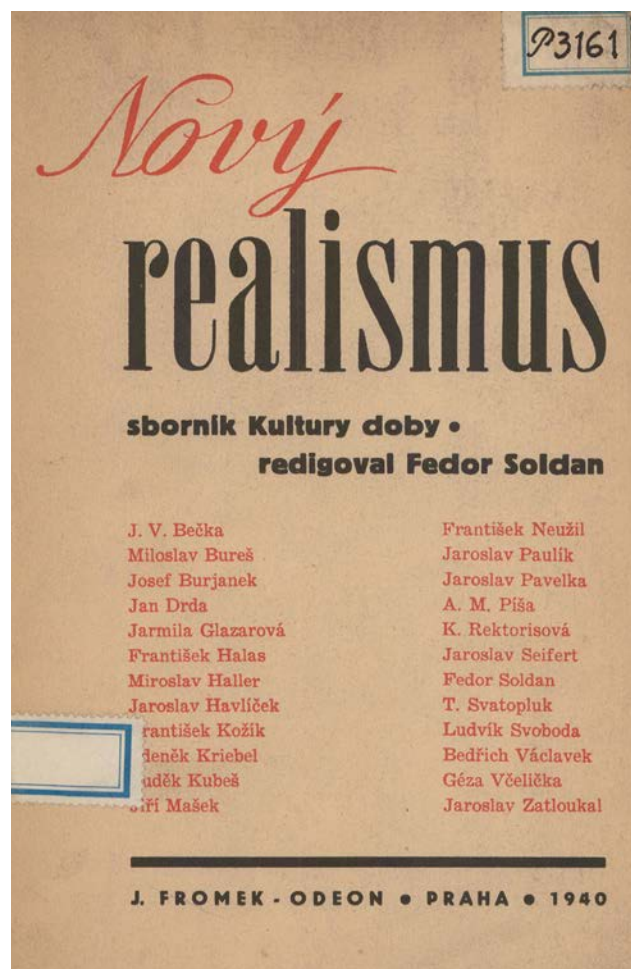
Almanach *Mladá Morava* vznikl jako výsledek literární soutěže, kterou v období německé okupace uspořádal orgán Mladého Národního souručenství téhož názvu. Úvodní poznámku redakčně signovali Vladimír Spurný a Jaroslav Schulz; ve druhém, pro velký zájem dotištěném vydání z listopadu 1940 se objevuje rovněž jméno pořadatele Vladimíra Pazourka. Soutěže se zúčastnila řada začínajících i později významných autorů, mj. Bohuš Balajka, Ludvík Binovský, Jiřina Hauková, Karel Ptáčník či Jiří Sequens; mezi přihlášenými byli také Jan Skácel a Růžena Grebeníčková, jejichž texty však ve sborníku publikovány nebyly. Celkem se přihlásilo 271 účastníků, přičemž k otištění bylo vybráno 35 básní a sedm prozaických textů.

[232]

Nový realismus / sborník Kultury doby • redigoval Fedor Soldan // J. V. Bečka / Miloslav Bureš / Josef Burjanek / Jan Drda / Jarmila Glazarová / František Halas / Miroslav Haller / Jaroslav Havlíček / František Kožík / Zdeněk Kriebel / Luděk Kubeš / Jiří Mašek / František Neužil / Jaroslav Paulík / Jaroslav Pavelka / A. M. Píša / K. Rektorisová / Jaroslav Seifert / Fedor Soldan / T. Svatopluk / Ludvík Svoboda / Bedřich Václavek / Géza Včelička / Jaroslav Zatloukal // J. Fromek - Odeon • Praha • 1940 / [Vytiskl M. Knapp v Praze X.]

Praha: J. Fromek-Odeon, 1940. 138 s.

Klubový sborník skupiny nových realistů sdružených kolem časopisu *Kultura doby* redigoval literární historik, kritik a básník Fedor Soldán, jenž je zároveň autorem úvodní programové stati. V ní zdůrazňuje teoretické ukotvení nového umění v širších kulturních

Obrázek k č. [232]

souvislostech a akcentuje potřebu uvědomělého přístupu k tvorbě i k chápání světa. Almanach se soustředí na realistické tendence v soudobé literatuře, umění a kultuře a je členěn na část teoretickou a beletristickou. Odborné studie věnované próze, dramatu, výslovnosti či architektuře publikovali např. Bedřich Václavek, A. M. Píša, Luděk Kubeš a Klementina Rektorisová. Beletristickou složku tvoří příspěvky autorů, jako byli František Halas, František Kožík, Jaroslav Seifert, Jan Drda, Jarmila Glazarová či Géza Včelička.³³

[233]

Pozdravujeme jaro! První verše kolínských studentů / Básnický almanach kolínských studentů.

Redigoval a vydal Dalibor Jílek. Typograficky upravil a obálku navrhl Vladimír Jan Hnízdo. Vytiskla Středočeská lidová knihtiskárna v Kolíně nad Labem na jaře roku 1940.

Kolín nad Labem: Dalibor Jílek, 1940. 40 s.

Lyrický almanach dvanácti středoškolských studentů z Kolína redigoval a vlastním nákladem vydal 21letý knihovník a absolvent kolínského gymnázia Dalibor Jílek (1919–1942), který zahynul pouhý rok po vydání almanachu v době největších represí po atentátu na Heydricha. V *České osvěte* v březnu 1940 vyšlo pod šifrou jšr. nadšené hodnocení: „Verše svěží, mladistvé, poesii psanou a procítěnou na okraji života i na okraji knih, lyriku, která jest jako jitřní rosa, jako pel.“³⁴ Sám redaktor píše o citelném vlivu známých básníků na autory, jmenovitě zmiňuje Vrchlického, Čarka, Nezvala. Poezii rozdělil do čtyř oddílů: *Toulky přírodou, Duch a svět, Z hlubin srdcí a Cizí melodie*, do které zařadil básnické překlady.

[234]

Země krásná / Sborník poesie z roku 1939 / Uspořádal František Kropáč / Členská prémie Umělecké besedy v Praze na rok 1940 / [Dvěma kresbami vyzdobil Václav Rabas – Typografickou úpravu navrhl Josef Kaplický – Vytiskla písmem Bodoni Česká grafická Unie a. s. v Praze.]

Praha: Umělecká beseda, 1940. 40 s.

Ve sborníku *Země krásná* uspořádal spisovatel František Kropáč poezii a básnickou prózu patnácti básníků vzniklou v roce 1939, v níž se výrazně odrážejí niterné reakce na aktuální politickou situaci. V abecedním pořádku jsou zastoupeny práce Viktora Dyky, Jana Čarka, Jana Čepa, Jaroslava Durycha, Zdeňka Kalisty, Františka Kropáče, Františka Lazeckého, Rudolfa Medka, Jana Opolského, Václava Renče, Jana V. Sedláka, Františka Skácelíka, Františka Springera, Jana Weisse a Jana Zahradníčka, přičemž literární kritici vyzdvihují báseň Jana Čarka *V zemi české* a básnickou prózu Jana Čepa *Země v listopadu*.

[235]

II. Almanach Moravanů v Praze / [Vydavatel: „Morava“, kulturní sdružení rodáků a přátel Moravy v Praze. Uspořádal: Karel Procházka. Titulní obálka a grafická spolupráce: Akademický malíř Antonín Strnadel. Tisk: Josef Pokorný v Praze-Kobyliších.]

Praha: Morava, kulturní sdružení rodáků a přátel Moravy, 1941. 118 s.

Zatímco první almanach Moravy, kulturního sdružení rodáků a přátel Moravy v Praze, z roku 1940 obsahoval odborné statě a zprávy

Obrázek k č. [234]

o činnosti spolku Morava a o dalších moravských spolcích a rodácích působících v Praze, druhý *Almanach Moravanů* přinesl také literární práce Bohumily Dubňanské, Františka Kožíka, Jaroslava Kříčky, Marie Příleské, Františka Sekaniny a Vladimíra Síse.

34 ŠNOBR, Jan (jšr.). Pozdravujeme jaro! *Česká osvěta*. 1940, roč. 36, č. 7, březen, s. 302.

[236]

Jitřenka vypravuje / Kniha pohádek a povídek / Nakladatel Karel Borecký v Praze / [Uspořádal Jan Šnobl • Obálka a obrazy Marie Želibské • Vytiskla knihtiskárna M. Knapp v Praze r. 1941.]

Praha: Karel Borecký, 1941. 176 s.

Básník, literární historik a odborník na dětskou literaturu Jan Šnobl se během okupace obrátil na české významné i méně významné spisovatele s návrhem, aby na konkrétní témata připravili texty, které by věnovali českým dětem. V letech 1941 a 1942 bylo v nakladatelství Karla Boreckého vydáno pět manifestačních sborníků pohádek a povídek nesoucí názvy *Jitřenka vypravuje* (1941), *Májový sen* (1941), *Studánka zpívá* (1941), *Svět na křídlech* (1941) a *Modrý závoj* (1942), které ilustrovali malíři Marie Želibská nebo Jan Kotík. Až v roce 1949 vyšla poslední, v pořadí šestá kniha – *Zahrada snů*. Kniha pohádek a povídek *Jitřenka vypravuje* přinesla texty Kamila Bednáře, Bohuslava Brezovského, Jindřicha Černého, Miroslava Hanuše, Josefa Honsy, Pavla Lovriče, Ivana Osvalda, Vladimíra Pazourka, Oty Šafránka, Erny Šnobrové, Alfreda Technika, Vladimíra Thieleho, Anky Vichrové.³⁵

[237]

Literární, výtvarný a hudební sborník Kruh / Uspořádal R. I. Malý, výtvarnou část K. Šourek a hudební J. Tomášek / Umělecká beseda svým členům na rok 1941 / Vytiskla písmem Baskerville tiskárna Melantrich v Praze.

Praha: Umělecká beseda, [1941]. 190 s.

Sborník *Kruh* vyšel roku 1941 jako prémie pro členy Umělecké besedy pod redakčním vedením filozofa a diplomata Rudolfa Iny Malého, malíře Karla Šourka a hudebního skladatele Jaroslava Tomáška. Inicioval jej okruh autorů kolem zakázané literární a umělecké revue *Lumír* (1873–1940), kteří usilovali o zdůraznění jednoty různě duchovně orientovaných českých umělců. Sborník zahrnuje poezii, prózu, vzpomínky, eseje i odborné statí a propojuje autory napříč generacemi. Vedle redaktorů se na něm podíleli mj. Jan Čarek, František Halas, Josef Hora, Jan Opolský, František Springer, F. X. Svoboda, Jan Weiss, Albert Pražák, Miroslav Rutte či Vilém Bitnar.

[238]

Im Kranz der Berge / Das Adalbert Stifter-Preisbuch 1941 / Volk und Reich Verlag / Berlin / Prag / Wien / [Copyright 1942 by Volk und Reich Verlag GmbH Prag / Druck: Orbis AG, Prag.]

Prag: Berlin; Wien: Volk und Reich Verlag, 1942. 170 s.

Obrázek k č. [236]

Dalším příkladem literární soutěže pořádané v období Protektorátu Čechy a Morava byla Cena Adalberta Stiftera (*Adalbert-Stifter-Preis*), kterou na téma „Čechy a hodnoty německého lidu“ vyhlásil časopis *Böhmen und Mähren*. Soutěž se účastnili německy píšící autoři z celého území Říše. Do prvního ročníku, vyhlášeného v září 1940, bylo zasláno celkem 634 příspěvků; oceněno bylo pět povídek a tři básně, které byly následně publikovány ve sborníku (próza: Hans Watzlik, Stefan Sturm, Herbert Zschelletzschky, Walter Pollak, Leo Hans Mally; poezie: Hans Stolzenburg, Herbert Wessely, A. M. Hauska-Brichta). Oceněné texty z druhého ročníku vyšly rovněž tiskem ve sborníku *Begegnung und Heimkehr: das Adalbert-Stifter-Preisbuch 1942* (1943).

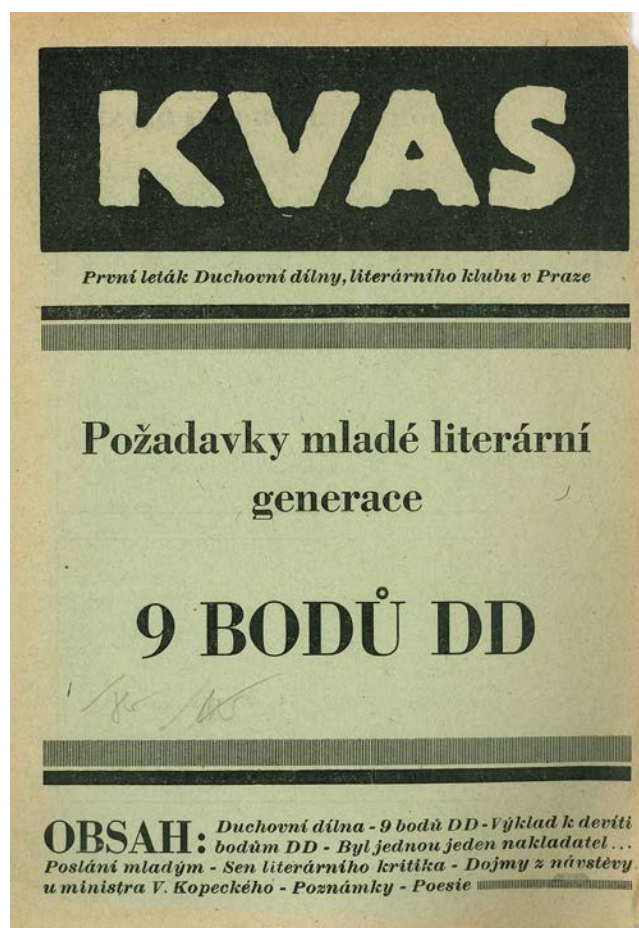
[239]

Roztrhané panenky / Texty a grafiky / Josef Istler / Ludvík Kundera / Zdeněk Lorenc / Otta Mizera / Mirka Miškovská. [Vyšlo jako soukromý tisk o 45 exemplářích v Praze 1937.]

Praha: [s. n.], 1937 [i.e. 1942]. [61] s.

Soukromý tisk *Roztrhané panenky* vydali jeho autoři ilegálně v době heydrichiády v červenci 1942 se záměrnou antedatací k roku 1937. Přispěli do něj básníci, prozaici a výtvarníci ovlivnění surrealismem, kteří se ve čtyřicátých letech uskupili do umělecké Skupiny Ra. Verše do sborníku napsali básníci a prozaici Zdeněk Lorenc (1919–1999), Ludvík Kundera (1919–2010) a výtvarník a překladatel Otta Mizera (1919–1952), který se stal programovým mluvčím skupiny. Zdeněk Lorenc rovněž zařadil kratší prózu. Výtvarnou složku zajistili malíři a výtvarníci Josef Istler (1919–2000) a Mirka Miškovská (1919–2003).

35 Více NOVÁKOVÁ, Luisa. Čeští spisovatelé českým dětem. In: NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky. (K historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 20–35.

Obrázek k č. [241]

[240]

Podání ruky... / Sborník prací nejmladších moravských autorů / Uspořádal: Václav Pletka / Nakladatelství M. Stejskal, Praha / [Vyšlo jako 9. svazek v edici Česká literární Morava. Vydalo nakladatelství Miroslav Stejskal, Praha XII, Vilémovská 2, v měsíci dubnu 1943. 1. vydání. Grafická úprava arch. Zdeněk Rossmann. Vytiskla Novina v Brně. Cena brož. 57 K, váz. 72 K.]

Praha: Miroslav Stejskal, 1943. 301 s.

V dubnu 1943 vyšel sborník, jehož cílem bylo podat průřez literární tvorbou osmnácti autorů nejmladší generace spjatých s Moravou. Publikace měla doplnit řadu generačních sborníků vydávaných po roce 1940 v Čechách a reagovala na omezené publikační možnosti moravských autorů, jejichž tvorba zůstávala na okraji literární kritiky. Pořadatel a autor předmluvy Václav Pletka zdůraznil jako hlavní cíl tematickou jednotu a harmonii textů, opírající se o dlouhodobou spolupráci s autory; dobová kritika však naplnění

tohoto záměru hodnotila spíše rezervovaně.³⁶ Mezi přispěvateli figurují např. Jiřina Hauková, Josef Kainar, Zdeněk Rotrekl či dramatická Věra Hofmanová (později známá jako Květa Legátová).

[241]

Kvas / První leták Duchovní dílny, literárního klubu v Praze / Požadavky mladé literární generace 9 bodů DD / [První leták Duchovní dílny zredigoval redakční kolektiv DD. Vyšel v Praze v první polovině měsíce listopadu 1945. Vytiskla tiskárna J. Andresky vd. v Praze XII., Bělehradská 10. Cena 10 Kčs. Ve prospěch tiskového fondu DD.]

Praha: Duchovní dílna, literární kolektiv, 1945. 24 s.

Kolektiv autorů sdružených v literárním klubu Duchovní dílna zahájil svou činnost na podzim roku 1943 v Praze na Vyšehradě; členové se pravidelně scházeli v soukromém bytě. Během okupace klub ilegálně publikoval práce svých členů a spolupracoval s dalšími kulturními skupinami na utajených akcích, včetně recitačních a divadelních vystoupení. Svou činnost legalizoval v červenci 1945. V letáku Kvas redakce zveřejnila manifestační program Duchovní dílny, jeho devítibodový rozbor i stručný historický přehled, doplněný ukázkami poezie a prózy členů (např. Bohumil Mach, František Prošek, Zdeněk Radenin, Zdeněk Rychter, Jožka Štětínová, Jan Vaněk či Antonín D. Vaner). Plánovaná vydavatelská činnost byla realizována jen částečně; vedle zamýšleného časopisu Kvas a sborníku *Za války muži nemluví* se podařilo roku 1945 vydat alespoň básnický soubor *Písně ze tmy*.

[242]

Orloj / Literární a umělecký almanach Pourovy edice na rok 1946 / Uspořádal František Springer / V Praze / U Václava Poura 1945 / [Část obrazovou vybral a knihu graficky upravil Oldřich Menhart. Písmem Fournier vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze. Vyšlo v Pourově edici, kterou vede a vydává Václav Pour v Praze-Vršovicích, Norská 3, k Vánocům v počtu 1000 prodejných výtisků.]

Praha: Václav Pour, 1945. 108 s.

Almanach *Orloj*, uspořádaný k prvním poválečným Vánocům pedagogem, básníkem a prozaikem Františkem Springerem (1897–1985) a vydaný v nakladatelství Václava Poura, obsahuje původní, přeložené i dříve publikované básně, prozaické texty a eseje tematicky různorodého charakteru. V předmluvě Springer reflektuje význam almanachu jako specifického literárního útvaru, který navzdory proměnám své funkce – od původního astronomického kalendáře k literárnímu sborníku – zůstává „znamením času“, tedy svědectvím o duchovní atmosféře dané epochy.

36 MORÁK, Jaroslav. Zase o sborník více. *Řád. Revue pro kulturu a život*. 1943, roč. 9, č. 6, 15. 8., s. 328.

Obrázek k č. [243]

[243]

Prasklé okovy / Almanach literárně výtvarné skupiny Červený salonek v Prostějově / [V září 1945 vytiskla knihtiskárna Václava Horáka v Prostějově jako 1. svazek edice „Červený salonek“.
Rediguje: Oldřich Bereza s redakčním kruhem. Obálku navrhl: Miroslav Dofek.]

Prostějov: Červený salonek, 1945. 55 s.

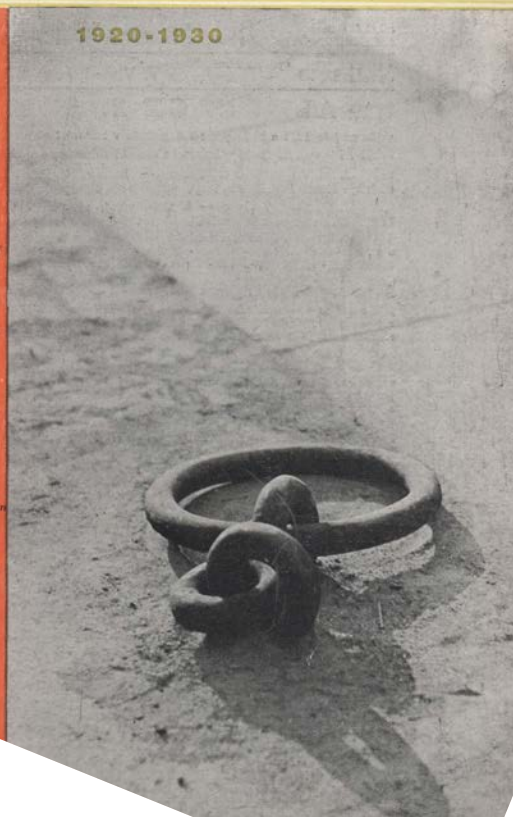
Literárně-výtvarná skupina *Červený salonek* nezanechala v literární historii výraznější stopu. Z dochovaných svědectví, zejména z příspěvku Vladislava Šafaříka, lze usuzovat, že ji tvořilo přibližně dvanáct mladých autorů, převážně narozených po roce 1920. Impuls k jejímu vzniku dal básník a knihovník Oldřich Bereza (1920–2004), jenž měl jako jediný již jisté publikační zkušenosti. Cílem skupiny bylo shromáždit a vydat vlastní literární a výtvarné prvotiny. Redakce se ujal právě Bereza, obálku navrhl prostějovský malíř a grafik Miroslav Dofek (1923–2010). Zatímco literární část reflektuje hrůzy a strasti nedávno skončené války, výtvarná složka je tematicky neutrální a zaměřuje se na motivy zátiší, krajiny či venkovského života.

almanach 1

pro poesii a život

řik zdenu
pollinaire
rbanse henri
hl konstantin
y léon
reš miloslav
reau jean
renburg ilja
ske jaromír
sz georg
las františek
tfmeister adolf
n josef
ce james
trád karel
jči iia
ina václav
tzij el.
líšek karel
val vitezslav
erhans walter
va josef c.
fel elud.
baud artur-jean
e miroslav
lburg carl
sault philippe
a josef
ch-marien ot.
ský jindřich
e karel
n
thach vojtěch

1920-1930

Jmenný rejstřík

A

Abée viz Hrabě, Jan
 Abigail viz Horáková, Abigail
 Adam, Robert (1971–) 24, 25, 27
 Adámek, Bohumil (1848–1915) 166
 Adámek, Jaroslav (1877–1954) 181
 Adámek, Rudolf (1882–1953) 189
 Adler, Friedrich (1857–1938) 171, 181, 193
 Albert, Eduard (1841–1900) 172
 Albert-Birot, Pierre (1876–1967) 72
 Aleš, Mikoláš (1852–1913) 167, 168, 173, 179, 182
 Alžběta Bavorská (1837–1898) 123, 126, 160
 Amerling, Karel (1807–1884) 144
 Amort, Vilém (1864–1913) 179
 Anderle, Václav (1859–1944) 167
 Andrlík, František Josef (1852–1939) 166, 168
 Ankwicz, Ondřej Alois (1777–1838) 146
 Apollinaire, Guillaume (1880–1918) 75
 Arbes, Jakub (1840–1914) 164–165, 180
 Archipenko, Alexander (1887–1964) 72
 Arietto, Ladislav (1861–1927) 166, 167
 Arp, Jean (1886–1966) 206
 Augusta, Karel (1883–1974) 188
 Auředníček, Otakar (1868–1945) 37
 Austerlitz, Robert M. (1862–1937) 171

B

Baar, Jindřich Šimon (1869–1925) 80, 178
 Babánek, Karel (1872–1937) 41, 42, 44
 Bačkovský, František (1854–1908) 112, 113, 126, 129, 141, 148, 162
 Bahenská, Marie (1970–) 61
 Bach, Alexander (1813–1893) 23, 26, 28, 115, 124, 152
 Bacher, Karl (1884–1954) 202
 Bakešová, Lucie (1853–1935) 173
 Balajka, Bohuš (1923–1994) 210
 Baláš, Miloslav (1907–1983) 202
 Balcárek, Aleš (1840–1862) 153

Bank-Dittrich, Emmi (1899–1985) 202
 Bár, Zdeněk (1904–1980) 202, 203
 Barák, Josef (1833–1883) 22, 25, 52, 151–153, 165
 Bareš, Bohumil (1906–1976) 198
 Bartoš, František (1837–1906) 62, 159, 167
 Bartošek, Theodor (1877–1954) 48, 50
 Bass, Eduard (1888–1946) 191
 Baše, Josef (1850–1899) 157
 Baštecký, Josef (1844–1922) 161
 Baudisch, Oskar 183
 Baum, Oskar (1883–1941) 193
 Bayer, František (1854–1936) 126, 164
 Bečička, J. 180
 Bečka, Josef Václav (1903–1992) 210
 Bednář, Ferdinand (1862–1907) 163
 Bednář, Kamil (1912–1972) 92, 210, 212
 Bednařík, Petr (1973–) 65
 Beetz, Manfred (1941–2021) 17
 Běhouněk, Josef (1898–1986) 189, 192
 Běhouněk, Václav (1902–1980) 106, 109, 188, 189
 Bělina, Pavel (1948–) 23
 Bellmer, Hans (1902–1975) 206
 Bělohrobský, Vojtěch M. V. (1838–1869) 154
 Bém, Edvard (1883–1945) 58
 Bém, Rudolf (1874–1955) 64, 184
 Benda, Jaroslav (1882–1970) 184, 187
 Bendl, Karel (1838–1897) 62, 168
 Bendl, Václav viz Bendl Stránický, Václav Čeněk
 Bendl Stránický, Václav Čeněk (1832–1870) 24, 27
 Benesch-Benau, Carol 183
 Beneš Buchlovan, Bedřich (1885–1953) 178, 188
 Beneš-Šumavský, Václav (1850–1934) 163
 Beneš-Třebízský, Václav (1849–1884) 163
 Benýšek, Ladislav (1860–1941) 130, 159

Beran, Rudolf (1887–1954) 85
 Beránek, Jan Alois (1726–1799) 137
 Bereza, Oldřich (1920–2004) 214
 Berghahn, Peter Uwe (1936–) 13
 Bergler, Josef (1753–1829) 139
 Bergmann, František R. 36, 40
 Berka, Jan (1759–1838) 114, 138, 141, 143
 Berka, Josef (1909–1987) 84
 Bezděkov, Vl. 54
 Bezruč, Petr (1867–1958) 203, 205
 Bezstarosti, František (1773–1831) 140
 Bidlo, František (1895–1945) 92, 201, 207
 Biebl, Konstantin (1898–1951) 189, 191, 192, 206
 Biedenfeld, Ferdinand Leopold Carl von (1788–1862) 140
 Bílek, František (1872–1941) 57, 181, 186
 Bílkovský, František (1909–1998) 205
 Bílý, František (1854–1920) 159, 164
 Bílý, Jan Evangelista (1819–1888) 151
 Binovský, Ludvík (1921–1968) 209, 210
 Birot, Pierre Albert viz Albert-Birot, Pierre
 Bitnar, Vilém (1874–1948) 36, 186, 212
 Bíza, František (1849–1904) 163, 164
 Bláha, Josef (1891–1962) 58
 Blahník, Vojtěch Kristián (1888–1934) 181
 Blatný, Ivan (1919–1990) 210
 Blatný, Lev (1894–1930) 191
 Blechta, Jáchym (1884–1957) 205
 Blumauer, Alois (1755–1798) 12
 Böhnel, Miroslav Bedřich (1886–1962) 79
 Bohnen, Klaus (1940–) 16
 Boie, Heinrich Christian (1744–1806) 12
 Boileau, Nicolas (1636–1711) 12
 Bojar, Pavel (1919–1999) 209
 Bojko, R. (1877–1952) 188
 Bommer, Benedikt 139
 Bonn, Hanuš (1913–1941) 210
 Borecký, Jaromír (1869–1951) 37, 184, 185
 Borecký, Karel (1896–1954) 131, 212

Borin, Vladimír (1902–1970) 103
 Borko, Božidar (1896–1980) 82
 Borovička, Michael (1951–) 23
 Borový, František (1874–1936) 22, 89, 94,
 99, 209, 210
 Bořil, Josef 207
 Boubela, Josef (1853–1928) 158
 Bouček, Jaroslav (1903–1984) 74
 Bouda, Cyril (1901–1984) 192, 201
 Boudová, Anna viz Boudová-Suchardová,
 Anna
 Boudová-Suchardová, Anna
 (1870–1940) 64, 176, 184
 Bouška, Sigismund (1867–1942) 36, 41, 122,
 128, 172, 174, 189
 Bouzek, Josef (1901–1962) 199
 Bowitsch, Ludwig (1818–1881) 150,
 151, 156
 Brabec, Jiří (1929–) 78
 Brabec, Julius (1881–1953) 177
 Bradáč, Ludvík (1885–1947) 91
 Branberger, Jan (1877–1952) 48
 Branislav, František (1900–1968) 199
 Braunerová, Zdenka (1858–1934) 63, 169
 Breicha, Anton Daniel (asi 1755–1789) 137
 Breitkopf, Bernhard Christoph 13, 14
 Breton, André (1896–1966) 104–106,
 109, 206
 Brod, Max (1884–1968) 181, 193
 Brooker, Peter (1944–) 69
 Brouk, Bohuslav (1912–1978) 206
 Brožík, Václav (1851–1901) 173
 Bru, Sascha (1976–) 69
 Brunner, Vratislav Hugo (1886–1928) 51,
 182, 183
 Brušák, Karel (1913–2004) 203
 Brynych, Edvard Jan Nepomucký
 (1846–1902) 174
 Březina, Otakar (1868–1929) 36–38, 41–44,
 173, 174, 185, 186, 209
 Buda, Luděk (1903–1983) 163
 Budovec, Jiří (1874–1948) 170
 Bucharin, Nikolaj Ivanovič
 (1888–1938) 103, 106–109, 203, 204
 Bulín, Josef Mauritius (1744–1785) 140
 Bunzel, Wolfgang (1960–) 11, 13
 Bureš, Miloslav (1909–1968) 196, 210
 Bürger, Gottfried August (1747–1794) 12,
 15
 Burian, Emil František (1904–1959) 104,
 106, 109

Burjanek, Josef (1914–1996) 210
 Bystřina, Otakar (1861–1931) 185

C

Calma Veselá, Marie (1881–1966) 78
 Calvi, Jan viz Křišťan, Jan
 Capote, Truman (1924–1984) 65
 Castelli, Ignaz Franz (1781–1862) 140
 Claudius, Matthias (1740–1815) 12
 Cocteau, Jean (1889–1963) 192
 Crha, Václav Antonín (1836–1905) 154
 Croy, Gustav (1872–1949) 176
 Cyliak, Stanislav (1859–1939) 186

Č

Čacká, Marie (1811–1882) 149
 Čapek, Antonín (1847–1899) 156, 157
 Čapek, Jan Blahoslav (1903–1982) 80, 206
 Čapek, Josef (1887–1945) 92, 99, 120, 183,
 187, 197, 201, 203, 204, 206, 207
 Čapek, Karel (1890–1938) 98, 131, 183, 185,
 187, 189, 197, 201, 203
 Čapek, Milan 54
 Čapek Chod, Karel Matěj (1860–1927) 37
 Čarek, Jan (1898–1966) 79–81, 84–87, 119,
 199, 206, 209, 211, 212
 Čech, Svatopluk (1846–1908) 52, 103, 114,
 115, 118, 125, 154, 155, 157, 158, 162–168,
 173–177, 182
 Čelakovská, Antonie viz Rajská,
 Bohuslava
 Čelakovský, František Ladislav
 (1799–1852) 80, 113, 129, 141, 142,
 144–146, 148
 Čeněk, E. J. 49, 52
 Čenkov, Emanuel (1868–1940) 174, 175
 Čep, Jan (1902–1974) 79–83, 85, 211
 Čep, Tomáš (1888–1959) 78
 Černík, Artuš (1900–1953) 69, 72–75,
 190, 193
 Černohouz, František Jan (1810–1891) 144
 Černý, Adolf (1864–1952) 162–163
 Černý, Jindřich (1905–1960) 212
 Černý, Karel Irenej (1864–1934) 162
 Černý, Václav (1905–1987) 85, 121, 206,
 209, 210
 Černý, Věnceslav (1865–1936) 171
 Červenka, Jan (1861–1908) 162, 167,
 182, 186
 Červenka, Miroslav (1932–2005) 13, 14
 Červinka, Karel (1872–1949) 37, 41

Červinková-Riegrová, Marie
 (1854–1895) 62, 166
 Četyna, Bohumír (1906–1974) 202
 Čcheidze, Konstantin Alexandrovič
 (1897–1974) 85, 86
 Čivrný, Lumír (1915–2001) 210

D

Dagan, Avigdor viz Fischl, Viktor
 Dale, Johannes Andreasson
 (1896–1973) 85, 206
 Dalí, Salvador (1904–1989) 206
 Daniel, Jiří (1916–1945) 210
 Danieli, Štěpán viz Němcová, Božena
 Daňkovský, Emil Musil viz Musil
 Daňkovský, Emil
 Dattel, Ferdinand (1842–1882) 157
 Davídek, Václav (1889–1942) 183, 186
 De Boor, Helmut (1891–1976) 16
 Delaunay, Robert (1885–1941) 190
 Deml, Jakub (1878–1961) 185, 189
 Dewetter, Karel (1882–1962) 195
 Deyl, Jan (1855–1924) 186
 Di Giorgi, Antonie (1836–1913) 181
 Diesbach, Jan Josef (1758–1807) 11, 13, 132,
 137, 138
 Dlabáč, Bohumír Jan (1758–1820) 137
 Dlouhý, Zdeněk (1922–) 213
 Dobiáš, Dalibor (1977–) 13, 15, 16
 Döbler, Jiří (1788–1845) 114, 142
 Dobrovský, Josef (1753–1829) 13–15,
 138, 139
 Dofek, Miroslav (1923–2010) 214
 Dolenský, Jan (1859–1933) 130, 166
 Dominguez, Oscar (1906–1957) 206
 Dominicus, Heřman (1828–1889) 28,
 29, 151
 Dorazil, Otakar (1889–1979) 202
 Dörfel, Gustav (1855–1902) 61, 130, 157,
 161, 163
 Dostál-Lutinov, Karel (1871–1923) 37, 128,
 172, 186
 Dostalová, Leopolda (1879–1972) 206
 Douba, Josef (1866–1928) 168
 Doucha, František (1810–1884) 148, 151,
 152, 154, 160
 Drahoňovský, František Karel
 (1812–1881) 152
 Dratvová, Albína (1891–1969) 67
 Drda, Jan (1915–1970) 210
 Drtil, Artuš (1885–1910) 56, 58, 59

Drtina, František (1861–1925) 54, 179
 Dubňanská, Bohumila (1883–1966) 211
 Duchamp, Marcel (1887–1968) 206
 Dunovský, Jan (1849–1925) 157, 164
 Dupačová, Gabriela 40
 Dürich, Josef (1847–1927) 115, 155–157, 164
 Durych, Jaroslav (1886–1962) 97, 98, 200, 201, 211
 Duša, Ferdiš (1888–1958) 187, 189, 208
 Dušek, Cyril (1881–1924) 48
 Dvořák, Arnošt (1881–1933) 49
 Dvořák, Jaromír 97
 Dvořák, Karel (1893–1950) 128, 162, 187
 Dvořák, Xaver (1858–1939) 36, 128, 172, 178
 Dvořáková-Mráčková, Albína (1830–1893) 61, 156, 157
 Dyk, Viktor (1877–1931) 37, 41, 42, 44, 49, 50, 53, 124, 174, 178, 184, 187, 189, 191, 206, 209, 211
 Dýma, Josef (1882–1933) 53
 Dyrynk, Karel (1876–1949) 207

E

Ebert, Karl Egon (1801–1882) 147
 Ebner-Eschenbach, Marie von (1830–1916) 170
 Efmertová, Marcela C. (1959–) 124
 Egor, K. viz Rožek, Karel
 Eiselt, Bohumil (1831–1908) 172
 Eisler, František Stanislav (1878–1913) 173
 Elpl, Mirek (1905–1960) 205
 Éluard, Paul (1895–1952) 105
 Emingerová, Helena (1858–1943) 63, 169
 Emingerová, Katinka (1856–1934) 169
 Enders, Jan Nepomuk (1815–1877) 133, 150, 151, 156
 Enders, Karel Vilém (činný 1810–1835) 144
 Engelmüller, Ferdinand (1867–1924) 179
 Engelmüller, Karel (1872–1950) 42, 174
 Erat, F. U. viz Taufer, František
 Erben, Karel Jaromír (1811–1870) 25, 28, 30, 31, 147, 148, 150–152, 154
 Ernst, Max (1891–1976) 206
 Ezop (cca 620–564 př. n. l.) 16

F

Fabkovičová, Marie (1833–1915) 175
 Faedrus (cca 15 př. n. l. – cca 50 n. l.) 16
 Faimon, Edgar viz Mrštík, Vilém
 Faktor, Emil (1876–1942) 137, 181

Faktorová, Veronika (1979–) 11, 15
 Fantová, Marie (1893–1963) 64, 66
 Farský, Josef (1826–1889) 160
 Fastr, Otto (1872–1907) 65
 Fastr, Petr (1801–1868) 65
 Fastrová, Jarmila (1899–1968) 65
 Fastrová, Olga (1876–1965) 61, 64–67, 117, 130, 184
 Federmann, Vladimír 54
 Ferdinand I. (V.) (1793–1875) 123, 145, 146, 150
 Ferster, Ernst 182
 Fiala, Miloš 56
 Fiala, Oskar (1860–1918) 175, 176
 Fierla, Adolf (1908–1967) 203
 Fikar, Ladislav (1920–1975) 209
 Filáček, Adolf (1904–1980) 77, 82
 Filip, Jan (1911–1971) 154
 Filla, Emil (1882–1953) 206
 z Finberka, Jan Václav (1869–1951) 169
 Fischer, Ernst (1951–) 11, 13
 Fischer, Otokar (1883–1938) 54, 179, 183
 Fischerová, Anna (1881–) 48, 50
 Fischl, Viktor (1912–2006) 194, 201
 Fišer, Jan (1843–1893) 130, 163
 Flaišman, Jiří (1975–) 78
 Fleischer, Friedrich (1794–1863) 147
 Fleischner, Jindřich (1879–1922) 58
 Florian, Jean-Pierre Claris de (1755–1794) 16
 Foglar, Ludwig (1819–1889) 150
 Forst, Vladimír (1921–2010) 64, 97, 112
 Fouqué, Friedrich de la Motte (1777–1843) 140
 Foustka, Vilém 154
 Foustková-Wattersonová, Zdenka (1890–1980) 66
 France, Anatole (1844–1924) 51
 Frank, Václav 198
 Franta Šumavský, Josef (1796–1857) 144, 207
 Franta, W. viz Franta Šumavský, Josef
 František I. (císař) (1768–1835) 123, 144, 146
 František Josef I. (císař) (1830–1916) 123, 126, 130, 150, 151, 160, 166–168, 187
 František Karel (arcivévoda) (1802–1878) 122, 149
 Franzky, Franz Joseph Theodor (1766–1802) 139
 Freudenreich, Al. 142
 Frey, Harro 183

Frič, Josef Václav (1829–1890) 21–30, 32, 52, 116, 150–152, 154, 162, 165–167, 187
 Frinta, Antonín (1884–1975) 54, 179
 Fromek, Jan (1901–1966) 91, 197, 210
 Fučík, Milan (1876–1934) 36, 40, 180
 Fuchs, Hyněk (1824–1890) 161
 Funke, Jaromír (1896–1945) 202
 Furch, Vincenc (1817–1864) 149, 150, 152
 Fürstenberg, Bedřich Egon (1813–1892) 165
 Fuxa, Fr. 128, 161

G

Gabriel, Zdeněk 48
 Gallaš, Josef Heřman Agapit (1756–1840) 140
 Gastl, Jan Jiří (1766–1814) 139
 Gaya, Ramón (1910–2005) 208
 Geisslová, Irma (1855–1914) 62–63, 163, 167–169, 172, 174, 175
 Giacometti, Alberto (1901–1966) 206
 Glabazňová, Marie (1896–1980) 203, 205, 206
 Glazarová, Jarmila (1901–1977) 210
 Gleim, Johann Wilhelm Ludwig (1719–1803) 12, 15, 17
 Gočár, Josef (1880–1945) 179
 Goethe, Johann Wolfgang von (1749–1832) 12, 13
 Goll, Ivan (1891–1950) 69, 71, 72
 Goll, Jaroslav (1846–1929) 155
 Göpfertová, Gertruda (1924–2014) 209
 Götschner, V. 163
 Gottsched, Johann Christoph (1700–1766) 12–15
 Götz, František (1894–1974) 70, 191
 Gräffer, Franz (1785–1852) 142, 143
 Gray, Thomas (1716–1771) 15
 Grebeníčková, Růžena (1925–1997) 210
 Grégr, Eduard (1827–1907) 155, 157, 160, 175, 181, 188
 Grégr, Emanuel (1879–1962) 48
 Greilich, Susanne (1972–) 11
 Griesel, August Franz Wenzel (1783–1825) 140, 143
 Gropius, Walter (1883–1969) 72
 Gross, Ernst 202
 Grossmannová-Brodská, Ludmila (1859–1935) 167, 172
 Groulík, Josef 163
 Grund, Antonín (1904–1952) 25

Gulon viz Theer, Otakar
Guth-Jarkovský, Jiří (1861–1943) 190

H

Haase, Bohumil 150
Haasz, Jaroslav (1860–1939) 162
Habel, Josef (1823–1873) 150
Habřina, Rajmund (1907–1960) 84, 205, 206
Haffner, Ondřej 137
Hagedorn, Friedrich von (1708–1754) 17
Hahn, Johann Friedrich (1753–1779) 12
Hájek, Jiří (1913–1993) 203, 209
Hajn, Antonín (1868–1949) 54
Hajniš, František (1815–1885) 152
Hála, Rudolf (1892–1968) 208
Halas, František (1901–1949) 72, 74, 92, 97,
119–121, 193, 199, 203, 207, 208, 210, 212
Hálek, Vítězslav (1835–1874) 8, 22–28, 30,
32, 52, 114, 115, 135, 151–154, 157
Halouska, Antonín 153
Hampl, František (1901–1977) 199
Hampl, Jaroslav 91
Hamplová, Boža 177
Hanka, Václav (1791–1861) 140, 141, 145,
146, 148, 150–152
Hanslik, Josef Adolf (1785–1859) 140
Hanuš, Ignác Jan (1812–1869) 30
Hanuš, M. viz Jahn, Metoděj
Hanuš, Miroslav (1907–1995) 212
Hanuš, Otakar (1890–1940) 64, 184
Hanuš, Stanislav (1885–1943) 183
Haser-Písecký, Josef viz Házr Písecký, Josef
Hašek, Jaroslav (1883–1923) 61, 66, 72
Hašek, Roman (1883–1919) 51, 52
Haškovec, Prokop Miroslav
(1876–1935) 54, 184
Hašler, Karel (1879–1941) 66, 180
Hauková, Jiřina (1919–2005) 210, 213
Hauska-Brichta, Anna Maria
(1903–1977) 212
Häusler, Antonín (1869–1938) 178
Hausmannová, Amélie (1862–1940) 169
Havel, Rudolf (1911–1993) 29
Havelka, Jan (1839–1886) 153, 154, 164
Havelka, Matěj (1809–1892) 151
Havelková, Vlasta (1858–1939) 173
Havlíček Borovský, Karel (1821–1856) 54
Havlíček, Jaroslav (1881–1960) 52
Havlíček, Jaroslav (1896–1943) 210
Havlík, Arnošt (1776–1846) 132, 139
Házr Písecký, Josef (1869–1947) 177

Hedrlin, Bohumil Metod (1879–1906) 175
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich
(1770–1831) 104
Heine, Heinrich (1797–1856) 49
Heinrich, Arnošt (1880–1933) 48, 178
Hejna, Václav (1914–1985) 210
Hek, František Vladislav (1769–1847) 140
Helcelet, Jan (1812–1876) 149
Hennig, Karl August Ferdinand
(1794–1862) 147
Herben, Jan (1857–1936) 37, 40, 41, 158,
159, 162, 165, 174, 186
Herbenová, Bronislava (1861–1942) 165
Herbst, Ignaz (1877–1954) 137
Herbst, Josef 137
Herder, Johann Gottfried von
(1744–1803) 12
Herites, František (1851–1929) 115, 118,
157, 162–164, 166, 172, 179, 186
Hermant, Abel (1862–1950) 65
Herold, Franz (1854–1943) 171
Herrl, Jan (–1825) 138
Herrmann, Ignát (1854–1935) 125, 165–167,
170, 177, 186
Heřman, Josef (1900–1956) 140, 207
Hesová, Petra (1982–) 14, 15
Hetteš, Josef Ferdinand (1864–1927) 167
Heyduk, Adolf (1835–1923) 21, 24, 26, 28,
30, 116, 123, 124, 152, 154, 157, 159,
161–169, 172, 174–176, 183, 186, 188
Heythum, Antonín (1901–1954) 72
Hilar, Karel Hugo (1885–1935) 188
Hilbert, Jaroslav (1871–1936) 188
Hirsch, Michel-Léon (1907–1989) 85
Hiršal, Josef (1920–2003) 8, 209
Hladík, Václav (1868–1913) 174
Hlaváček, Karel (1874–1898) 35, 36, 41, 42,
49, 170
Hlawaczek, Eduard (1808–1879) 147
Hlobil, Tomáš (1965–) 13
Hněvkovský, Louis viz Vyskočil, Quido
Maria
Hněvkovský, Šebestián (1770–1847) 12, 14,
15, 17, 138, 141, 176
Hnízdo, Vladimír Jan (1914–1978) 211
Hoblík, František (1842–1926) 123
Hoblík, Václav (1846–1924) 163
Hoblová, Barbora (1852–1923) 177
Hodáč, František Xaver (1883–1943) 47,
48, 54, 179
Hofbauer, Klement Maria (1751–1820) 166

Hoffmann, Bohuslav (1940–2024) 14
Hoffmann, Camill (1878–1944) 176
Hoffmeister, Adolf (1902–1973) 91, 93,
103, 104, 106, 120, 121, 135, 185, 197, 200,
201, 207
Hofman, Jan (1883–1945) 57
Hofman, Ješek viz Hofman, Jan
Hofman, Vlastislav (1884–1964) 183, 187
Hofmanová, Věra viz Legátová, Květa
Hoch, Karel (1884–1962) 57, 58
Hochman, Josef (1913–1999) 209
Holakovský, Michael Emanuel
(1860–1937) 180
Holan, Vladimír (1905–1980) 121, 210
Holásek, Josef (1787–1844) 147, 151
Holeček, Josef (1853–1929) 78, 80, 157, 167
Holeček, Lukáš (1985–) 77, 78
Hölty, Ludwig Christoph Heinrich
(1748–1776) 12, 17
Holý, Jiří (1953–) 112, 174
Holý, Josef (1874–1928) 42–44, 50, 174,
186, 187
Honsa, Josef (1906–1987) 212
Honzáková, Albína (1877–1973) 67
Honzík, Karel (1900–1966) 193
Honzl, Jindřich (1894–1953) 70, 71, 104,
190, 193, 202, 206
Hora, Josef (1891–1945) 70, 86, 92, 95, 98,
109, 121, 192, 197, 198, 201, 206, 208, 212
Horák, Jan 200
Horák, Luděk viz Pospíšil, Luděk Jan
Horák, Pavel (1983–) 65
Horák, Václav (1863–1931) 169, 214
Horáková, Abigail (1871–1926) 64, 180
Horatius, Quintus Flaccus
(65 př. Kr.–8 př. Kr.) 14
Horn, Uffo (1817–1860) 147
Hornof, Vladimír (1870–1942) 174, 178
Horntrich, Herbert (1914–1941) 202
Hořica, Ignát (1859–1902) 169
Hostinský, Otakar (1847–1910) 155, 157,
160, 167
Hošková, M. 169
Houdek, Vítězslav (1856–1916) 159
Houžvička, Alois (1874–1938) 48
Hovorka, Jan 62
Hrabě, Jan (1885–1971) 180, 193
Hradec, Karel (1904–1969) 191
Hradil, Jaroslav 86
Hradilík, Antonín 199
z Hrádku, Ludmila viz Božena Němcová

Hrachovina, Josef (1896–1975) 205
 Hraše, Jan Karel (1840–1907) 125, 160, 167, 168
 Hrnčíř, František (1860–1928) 130, 163
 Hroboň, Samo Bohdan (1820–1894) 154
 Hrska, Alexandr Vladimír (1890–1954) 187
 Hrska, Vlada viz Hrska, Alexandr Vladimír
 Hruban, Jaroslav (1886–1934) 189
 Hrubeš, Jaroslav (1893–1961) 192
 Hrubín, František (1910–1971) 203
 Hrubý, J. 192
 Hrubý, Jaromír (1852–1916) 159
 Hübner, Václav (1857–1920) 164, 168
 Hübnerová, Anna (1861–1891) 62, 168
 Hudec, Jan (1856–1940) 159, 162
 Huefs, Wilhelm 11, 13
 Hugnet, Georges (1906–1974) 206
 Humlová, Hana (1892–1977) 62
 Hus, Jan (1371–1415) 47, 54, 156
 Husák, Otakar (1885–1964) 190
 Husník, Maxmilián 166
 Husová, Anna (1861–1944) 175
 Huxley, Aldous (1894–1963) 65
 Huxley, Julian (1887–1975) 94
 Hviezdoslav, Pavol Országh (1849–1921) 162
 Hynek, Adolf (1851–1926) 90
 Hynek, Alois (1842–1909) 61, 64, 66, 184
 Hýsek, Miloslav (1885–1957) 52, 53, 179

CH

Cháb, Václav (1895–1983) 86
 Chaloupecký, Václav (1786–1869) 49, 58, 140
 Chaloupka, Adolf (1895–1973) 77, 78, 191
 Chalupa, Dalibor (1900–1983) 191
 Chalupa, František (1857–1890) 159
 Chalupný, Emanuel (1879–1958) 50, 56
 Chalupský, Václav (1879–1953) 183
 Chamisso, Adelbert von (1781–1838) 12
 Chézy, Helmina von (1783–1856) 140, 143
 Chlěbcová, Milada (1927–) 40, 70
 Chmel, Abdon 164
 Chmela, Josef (1793–1847) 113, 135, 141, 142
 Chmelenický, Josef Krasoslav (1800–1839) 141, 142, 144–146, 148
 Chotaš, Maxmilián (1826–1895) 167
 Chrobák, Dobroslov (1907–1951) 198
 Chvála, Alois (1885–1973) 121, 189, 209

I

Istler, Josef (1919–2000) 212

J

Jablonský, Boleslav (1813–1881) 114, 146–148
 Jacob, Mayer (1811–1882) 143
 Jadrná, Marie (1858–1936) 169
 Jahn, Jiljí Vratislav (1838–1902) 25, 152, 154
 Jahn, Metoděj (1865–1942) 80, 163, 177, 188
 Jakobson, Roman (1896–1982) 107
 Jakubec, Jan (1862–1936) 11
 Jakubec, Josef (1858–1889) 162, 166, 182
 Jan z Hvězdy (1803–1853) 141, 145–147
 Janáčková, Jaroslava (1930–2024) 23–25, 112
 Janata, Jan (1825–1905) 161
 Janda Cidlinský, Bohumil (1831–1875) 24, 152
 Janda, Bohumil (1900–1982) 24, 152
 Janda, Bohumil viz Janda Cidlinský, Bohumil
 Janda, Josef (1863–1942) 206
 Janovický, Jaroslav viz Schuster, Rudolf
 Janská, Erna (1899–1953) 192
 Jánský, Karel 91
 Janský, Ludvík Max (1852–1898) 176
 Jareš, Jaroslav (1886–1967) 187
 Jarník, Jan Urban (1848–1923) 48, 51, 57, 178, 181, 196
 Jaroš, Gustav viz Jaroš-Gamma, Gustav
 Jaroš-Gamma, Gustav (1867–1948) 37, 173
 Jasmín, Petr viz Klášterský, Antonín
 Jeitteles, Alois Isidor (1794–1858) 143
 Jeitteles, Andreas Ludwig Joseph (1799–1878) 143
 Jeitteles, Ignaz (1783–1843) 140, 143
 Jelínek, Hanuš (1878–1944) 187
 Jelínek, Jiří (1901–1941) 72
 Jelínková-Jirásková, Božena (1880–1951) 187
 Jelovšek, Vladimír (1879–1934) 42
 Jeřábek, Čestmír (1893–1981) 191
 Jeřábek, František Věnceslav (1836–1893) 26, 152
 Jeřábek, L. 127, 180
 Jeřábek, Viktor Kamil (1859–1946) 80, 186
 Jeřábková, Kateřina (1807–1867) 152, 153
 Jesenská, Milena (1896–1944) 64, 66

Jesenská, Růžena (1863–1940) 66, 166, 172, 174, 175, 177, 186, 187
 Ježek, Jaroslav (1906–1942) 206
 Jílek, Dalibor (1919–1942) 211
 Jílek, Karel viz Orten, Jiří
 Jilemnický, Peter (1901–1949) 103, 104
 Jílovská, Staša (1898–1955) 64, 91
 Jimramovský, V. Manfred viz Mrštík, Vilém
 Jíra, Jaroslav (1896–1968) 70, 73, 190
 Jiránek, Karel (1856–1929) 166
 Jirásek, Alois (1851–1930) 61, 80, 126, 157, 158, 162, 166–168, 172, 174, 176, 183, 189
 Jireček, Hermenegild (1827–1909) 150, 167
 Jireček, Konstantin (1854–1918) 167
 Jiroutek, František 130, 166, 167
 Jírovec, Vojtěch Matyáš (1763–1850) 143
 Jiříček, Karel viz Kučera, Otakar
 Jiřina, Václav (1886–1946) 186
 John, Johann Dionys (1764–1814) 137
 Jonák, Eberhard Antonín (1820–1879) 147, 148
 Jonášová, Herma 64
 Jordán, Gustav 191
 Jørgensen, Sven Aage (1929–2024) 16
 Josef II. (císař) (1741–1790) 161
 Joyce, James (1882–1941) 65
 Jung, Václav Alois (1858–1927) 159, 182, 183
 Jungmann, Josef (1773–1847) 11, 14, 15, 113, 138, 141, 144, 157
 Jurkovič, Dušan (1868–1947) 179
 Just, B. 198
 Just, Eduard (1836–1879) 153–155
 Justitz, Alfred (1879–1934) 176

K

Kačer, Karel 22
 Kadlec, Josef (1912–2000) 200
 Kadlec, Svatopluk (1898–1971) 191
 Kafka, Bohumil (1878–1942) 187
 Kahl, Paul (1975–) 12
 Kainar, Josef (1917–1971) 210, 213
 Kálal, Josef (1849–1881) 157
 Kalandra, Čeněk (1848–1928) 166
 Kalandra, Závěš (1902–1950) 202
 Kalina, Jan viz Herbenová, Bronislava
 Kalista, Zdeněk (1900–1982) 191, 192, 211
 Kalovský, Václav viz Tichý, Václav
 Kalus, Josef (1855–1934) 159, 164, 176, 188
 Kalvoda, Alois (1875–1934) 179
 Kamaryt, Josef Vlastimil (1797–1833) 148

- Kamínek, Karel (1868–1915) 36, 41, 42, 174
 Kaminský, Bohdan (1859–1929) 169
 Kamper, Jaroslav (1871–1911) 52
 Kandler, Vilém (1816–1896) 147
 Kaplický, Josef (1899–1962) 211
 Kapper, Siegfried (1820–1879) 147
 Karafiat, Leopold (1865–1961) 202
 Karas, Josef František (1876–1931) 186
 Karásek ze Lvovic, Jiří (1871–1951) 36, 38–44, 174, 180
 Karásek, Jiří viz Karásek ze Lvovic, Jiří
 Karasek, Rudolf (1895–1986) 206
 Karel I. (císař) (1887–1922) 187
 Karel IV. (císař) (1316–1378) 49, 183
 Karmen, Svatopluk viz Volenec, Ladislav
 Karmín, Jiří 42, 44
 Kasal, Edvard (1876–1965) 173
 Kastner, Ant. 167
 Kaše, Jiří (1946–2022) 23
 Kašpar Maria ze Šternberka (1761–1838) 140
 Kašpar, Adolf (1877–1934) 51, 53
 Kauschka, Rudolf (1883–1960) 183
 Kaván, František (1866–1941) 176
 Kavka, Bohuslav (1869–1914) 180
 Kavka, Jan Hynek (1762–1839) 137
 z Kdýně, Karel 177
 Kemper, Hans-Georg (1941–) 12
 Kendík, Josef Ladislav (1818–1884) 152
 Kendíková, Zdenka (1861–1905) 169
 Kerner, Josef Ignác (1777–1845) 141
 Keršner, Hynek 149
 Kertscher, Hans-Joachim (1944–) 17
 Ketzek, František (1906–1978) 198
 Khol, František (1877–1930) 187
 Kiesvetter, Václav 180
 Kind, Fr. 140
 Kinská, Wilhelmina (1804–1871) 144, 147
 Kinský, Rudolf (1802–1836) 144, 147
 Kirpal, Josef (1770–1823) 137
 Kirsch, Paul viz Strzemcha, Paul
 Kisch, Egon Erwin (1885–1948) 181, 193
 Kisch, Paul (1883–1944) 181
 Klaar, Alfred (1848–1927) 171, 193
 Klabusay, Lambert (1856–1921) 172
 Klácel, František Matouš (1808–1882) 146, 149
 Klášterský, Antonín (1866–1938) 49, 50, 52, 53, 166, 167, 170, 172, 174
 Klecanda, Jan (1855–1920) 164
 Klee, Ernest (1888–1973) 193
 Klein, Josef (1910–1994) 203
 Kleischnitzová, Flora (1891–1946) 67
 Klicpera, Václav Kliment (1792–1859) 113, 141–145, 151, 152
 Klička, Benjamin (1897–1943) 109
 Klír, Svatopluk (1896–1959) 92
 Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724–1803) 12, 17
 Klos, Antonín (1899–1941) 182
 Klostermann, Karel (1848–1923) 189
 Klusáček, Karel Ladislav (1865–1929) 179
 Klusmann, Paul Gerhard (1923–2019) 11
 Klvana, Josef (1857–1919) 165
 Knap, Josef (1900–1973) 78–84, 119, 191, 199, 201, 206
 Knapp, Mamert (1837–1896) 155, 180, 210, 212
 Knapp, Viktor (1913–1996) 200
 Knauer, Bernhard 171
 Kneidl, Pravoslav (1927–2003) 114
 Kniažnin, Franciszek Dionizy (1750–1807) 16
 Knobloch, František (1746–1804) 137
 Knoesl, Bohuslav (1873–1958) 36, 40, 41
 Kober, Ignác Leopold (1825–1866) 153, 156, 157
 Kobr, Jan (1874–1937) 83
 Kocián, Jan 141
 Kodíček, Josef (1892–1954) 183, 193
 Kohout, Josef viz Bonn, Hanuš
 Kohoutek, Jaroslav (1909–1968) 104, 203, 208
 Koch 75
 Kolár, Josef Jiří (1812–1896) 150
 Kolář, Jiří (1914–2002) 8
 Kolář, Josef 159
 Kolář, Josef (1830–1910) 151
 Kollár, Ján (1793–1852) 31, 141, 147, 153
 Kolowrat-Krakowská, Antonie (1805–1837) 142
 Kolowrat-Krakowský-Liebsteinský, Bohuslav (1876–1934) 177
 Komenský, Jan Amos (1592–1670) 123, 126, 131, 154, 158, 170, 171, 176
 Konečný, Bohumil V. (1871–1896) 169
 Konečný, Robert (1906–1981) 208
 Konrád, Josef Deograt (1859–1921) 55
 Konrád, Karel (1899–1971) 189, 197
 Konrad, Kurt (1908–1941) 104, 106–109, 203
 Konůpek, Jan (1883–1950) 57, 187
 Kopal, Josef (1883–1966) 48, 51, 54, 179
 Kopecká, Jindra (1880–1905) 51, 52
 Kopecký, Jan (1919–1992) 209
 Köpplová, Barbara (1943–) 65
 Kopta, Josef (1894–1962) 120, 191, 206
 Koráb, Julius Alois (1874–1940) 36
 Körber, Pavel (1862–1925) 171
 Kordač, František (1852–1934) 186
 Korec, Jan (1856–1913) 62, 159
 Korinna (cca 5. století př. n. l.) 141
 Kořínek, Josef (1861–1924) 175
 Kosák, Michal (1977–) 78
 Kosina, Jaroslav (1862–1928) 159
 Kosmák, Václav (1843–1898) 168
 Kostečka, Václav 180
 Kosterka, Hugo (1867–1956) 36
 Košek, Jaroslav František 49
 Košín z Freudenfeldu, Josef (1832–1911) 151
 Kotík, Jan (1916–2002) 212
 Kotík, Pravoslav (1889–1970) 192
 Kotrba, Václav (1871–1929) 178
 Koubek, František (1912–2006) 203
 Koubek, Jan Pravoslav (1805–1854) 154
 Kouble, Josef Alois (1825–1886) 152
 Koudelák, Josef (1906–1960) 80, 81, 84, 86, 206
 Koukl, Antonín (1860–1884) 159
 Koula, Jan (1855–1919) 160, 170
 Kouřil, Miroslav (1911–1984) 203, 208
 Kovanda, Stanislav (1878–1954) 185, 186, 188
 Kovárna, František (1905–1952) 192, 208
 Kozák, František (1857–1926) 170
 Kožík, František (1909–1997) 205, 210, 211
 Kramář, Josef (1783–1851) 140
 Kramerius, Václav Matěj (1753–1808) 137
 Kramerius, Václav Rodomil (1792–1861) 140
 Kramoliš, Čeněk (1862–1949) 186
 Krasický, Ignacy (1735–1801) 16
 Krásnohorská, Eliška (1847–1926) 61–63, 65, 67, 115, 118, 156–159, 161–164, 166, 168, 169, 172, 173, 177, 189
 Krátký, František L. 166, 167
 Kratochvíl, Jaroslav (1885–1945) 86, 109
 Kraus, Arnošt (1859–1943) 58
 Kraus, František (1833–1878) 150
 Kraus, Franz (1879–1962) 206
 Krčméry, August Horislav (1822–1891) 154
 Kredba, Cyril 180
 Krejcar, Jaromír (1895–1950) 69, 71, 190, 193

Krejčí, František Václav (1867–1941) 28, 37, 38, 40, 41, 44
 Krejčí, František Vlastimil 147
 Krejčí, Jan (1868–1942) 49, 178
 Krejčí, Jan (1903–1941) 202
 Krejčí, Vlastimil (1892–1973) 147
 Krejčík, Karel (1857–1901) 168
 Krch, Hynek (1845–1919) 164
 Kriebel, Zdeněk (1911–1989) 210
 Krofta, Václav (1875–1972) 177
 Kropáč, František (1898–1966) 191, 202, 211
 Krška, Václav (1900–1969) 79, 80, 83
 Krupička, Rudolf (1879–1951) 26, 180
 Krušina ze Švamberka, Josef (1859–1914) 176
 Krušinová, Růžena (1891–1971) 203
 Křelina, František (1903–1976) 79, 80, 83, 84, 86, 199, 206
 Křička, Jaroslav (1882–1969) 211
 Křička, Petr (1884–1949) 187, 206, 208
 Křikava, Louis (1873–1920) 64
 Křišťan, Jan 159
 Křivánek, Vladimír (1951–2022) 27
 Kříž, František V. (1900–1982) 84
 Kříž, Michal B. (1833–1869) 154
 Kubeš, Luděk 210
 Kubíček, Alfred 200
 Kubíček, František Jaroslav (1838–1865) 154
 Kučera, Fráňa (1897–1929) 199
 Kučera, Jan P. (1948–2025) 23
 Kučera, Otakar (1906–1980) 203
 Kuffner, Christoph (1777–1846) 140
 Kukla, Karel Ladislav (1863–1930) 165
 Kulda, Beneš Method (1820–1903) 151, 172, 174
 Kuncíř, Ladislav (1890–1974) 91
 Kundera, Ludvík (1920–2010) 212
 Kunstadt, Josef (1891–1942) 206
 Kutina, Rudolf (1866–1924) 125, 165, 166
 Kuttan, Karel Václav (1859–1940) 168
 Kužník, Jan (1716–1786) 140
 Kvapil, František (1855–1925) 159, 166, 186
 Kvapil, Jaroslav (1868–1950) 37, 42, 169, 170, 172
 Kvasnička, Vilém 91
 Květ, František Boleslav (1825–1864) 152
 Květenský, Vojta 177
 Kysela, František (1881–1941) 57, 181, 184
 Kyselý, František (1857–1937) 178

L
 La Fontaine, Jean de (1621–1695) 16
 Lacina, Václav (1906–1993) 196
 Lada, Josef (1887–1957) 165
 Ladecký, Jan (1861–1907) 180
 Laichter, Jan (1858–1946) 91, 95, 201
 Landa, Jiří (1904–1960) 191
 Landa, Josef 206
 Lander, Richard (1904–1982) 192
 Landfras, Alois Josef (1797–1875) 152
 Langbein, August Friedrich Ernst (1757–1835) 144
 Langer, František (1888–1965) 120
 Langer, Josef Jaroslav (1806–1846) 145
 Langer, Karel (1878–1947) 179
 Lankaš, Václav (1877–1943) 173
 Lapáček, Alois 181
 Lasák, Oldřich (1884–1968) 188
 Lašek, Miloš (1890–1946) 83
 Laudová-Hořicová, Marie (1869–1931) 180
 Laurin, Arne (1889–1945) 57, 181
 Lawrence, David Herbert (1885–1930) 91
 Lazecký, František (1905–1984) 84–86, 203, 206, 211
 Lebeda, Jaroslav (1910–1944) 194
 Leda, Josef viz Lederer, Eduard
 Lederer, Eduard (1859–1944) 36, 210
 Legátová, Květa (1919–2012) 213
 Leger, Karel (1859–1934) 187
 Lehár, Jan (1949–2004) 112
 Lehmann, Emil (1880–1964) 206
 Lenau, Nikolaus (1802–1850) 28
 Lenský, Karel viz Leger, Karel
 Leopold II. (císař) (1747–1792) 146, 169
 Leppin, Paul (1878–1945) 176, 181, 193
 Lessing, Gotthold Ephraim (1729–1781) 16
 Lešehrad, Emanuel (1877–1955) 42, 44, 174, 181
 Lešetický, Vojtěch (1830–1908) 151, 152
 Letz, Štefan (1900–1960) 198
 Lev XIII. (papež) (1810–1903) 166
 Levý, Jiří (1926–1967) 14
 Liebscher, Adolf (1857–1919) 171
 Liebscher, Karel (1851–1906) 168
 Liebstöckl, Hans (1872–1934) 171
 Liesler, Josef (1912–2005) 209, 210
 Linhart, Rudolf (1883–1915) 185
 Lípa, Václav (1856–1927) 127, 170
 Lipenský, Pravoslav viz Příbyl, Antonín
 Lipchitz, Jacques (1891–1973) 72

Lněničková, Jitka (1960–) 124
 Lobkovic, August Longin (1797–1842) 147
 Lode, Eduard 176
 Lomnický z Budče, Šimon (1552–1623) 28, 30
 Lorenc, Zdeněk (1919–1999) 212
 Lovrič, Pavel (1913–1997) 212
 Löwenbach, Jan (1880–1972) 75
 Lubarov, A. (1880–1951) 42
 Lubas, Augustin F. viz Lubarov, A.
 Ludvík, Břetislav (1882–1956) 180
 Ludvík, Josef Myslimír (1796–1856) 141
 Lukavský, Josef (1874–1930) 64, 180
 Lüsebrink, Hans-Jürgen (1952–) 12
 Luserke-Jaqui, Matthias (1959–) 17
 Lustig, Arnošt viz Laurin, Arne
 Lužan, Hanuš 177
 Lužická, Věnceslava (1832–1920) 61, 62, 172
 Lysohorsky, Ondra (1905–1989) 203

M
 Macek, Antonín (1872–1923) 183
 Macek, Emanuel (1924–1997) 28
 Macpherson, James (1736–1796) 15
 Macura, Vladimír (1945–1999) 23
 Madiera, Antonín Karel (1831–1899) 161
 Mahen, Jiří (1882–1939) 49–53, 57–59, 94, 178, 179, 181, 205
 Mach, Bohumil (1916–1989) 213
 Mach, Josef (1883–1951) 61
 Mácha, Karel Hynek (1810–1836) 22, 26–31, 103, 144, 151
 Mácha, Václav (1882–1905) 49, 52
 Macháček, Ferdinand (1882–1949) 177
 Macháček, Simeon Karel (1799–1846) 145, 146, 148
 Máchal, Josef (1881–1951) 11, 16
 Machar, Josef Svatopluk (1864–1942) 37, 39, 41, 64, 173, 184, 186, 206
 Maixner, Karel (1840–1881) 155
 Majerová, Marie (1882–1967) 90, 92, 184, 192, 200
 Makovský, Vincenc (1900–1966) 206
 Malet, Léo (1909–1996) 206
 Malířová, Helena (1877–1940) 64, 207
 Mally, Leo Hans (1901–1987) 212
 Malý, Jakub (1811–1885) 22, 30, 31
 Malý, Jaromír (1885–1955) 54
 Malý, Rudolf Ina (1889–1965) 85, 86, 206, 212

Malý, Václav (1874–1935) 184
 Mánes, Josef (1820–1871) 51, 184
 Marek, Antonín (1785–1877) 140, 141
 Marek, Jan Jindřich viz Jan z Hvězdy
 Marek, Josef Richard (1883–1951) 187
 Marcha, Jaroslav (1880–1961) 80, 205
 Marchal, Jan (1797–1867) 141
 Marie Anna (1803–1884) 123, 145, 146, 150
 Martínek, Vojtěch (1887–1960) 64, 80, 82,
 184, 186, 188, 199, 203
 Mařák, Jan (1870–1932) 49
 Mařák, Láďa (1880–1928) 49
 Mařík, Rudolf (1878–1933) 177
 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850–1937) 54,
 99, 158, 179, 189, 196, 206, 207, 212
 Mastník, Zdeněk (1920–2008) 209
 Mašek, Karel Vítězslav (1865–1927) 48,
 168, 174, 210
 Mašina, František 154
 Maternová, Pavla (1858–1923) 64, 172,
 175, 177
 Mathesius, Bohumil (1888–1952) 187
 Mathon, Jaroslav (1867–1953) 188
 Matula, Antonín (1885–1953) 78–80, 82–84,
 87, 199, 206
 Matulová, Milada (1895–1986) 77, 79
 Mauder, Josef F. (1854–1920) 167
 Mayer, Rudolf (1837–1865) 24, 28, 30
 Mazáčová, Stanislava (1931–2020) 64
 Mecke, Jochen (1956–) 11
 Medau, Karel Vilém (1791–1866) 147
 Medek, Rudolf (1890–1940) 119–121, 190,
 191, 197, 206, 211
 Meinert, Joseph Georg (1773–1844) 138
 Meißner, August Gottlieb (1753–1807) 137,
 138
 Melichar, Josef Jaroslav (1819–1862) 151
 Mellanová, Tereza (1863–1950) 63, 169, 172
 Mencák, Břetislav (1903–1981) 104
 Menhart, Oldřich (1897–1962) 206, 213
 Merhaut, Josef (1863–1907) 80, 168,
 173, 186
 Merhaut, Luboš (1961–) 35, 38, 41, 61, 112
 Merta, František (1872–1953) 36
 Meyer, Adolf (1881–1929) 72
 Meyrink, Gustav (1868–1932) 176
 Mickiewicz, Adam (1798–1855) 153
 Mies van der Rohe, Ludwig (1886–1969) 71
 Michl, Ferdinand (1877–1951) 176
 Mikuláš Boleslavský, Josef (1829–1892) 155
 Miller, Gottlob Dietrich von (1753–1822) 12

Miller, Johann Martin (1750–1814) 12
 Místecký, Ferdinand P. viz Pěčka Místecký,
 Ferdinand
 Mitchell, Margaret (1900–1949) 101
 Mix, York-Gothart (1951–) 11–13
 Mnich, Tomáš (1785–1861) 17
 Moir-Rosenzweig, Josef (1887–1944) 54,
 56–58, 179, 181
 Mokřý, Otakar (1854–1899) 157, 172
 Molnár, Daniel Bohumil (1819–1889) 161
 Molnár, Vilém Eduard (1858–1875) 161
 Montesquieu, Charles Louis de Secondat
 (1689–1755) 14
 Mozart, Wolfgang Amadeus
 (1756–1791) 137, 151
 Mrkvička, Jan Václav (1856–1938) 190
 Mrkvička, Otakar (1898–1957) 72, 75, 207
 Mrňák, Josef (1795–1867) 144
 Mrštík, Alois (1861–1925) 37, 78, 80, 189
 Mrštík, Vilém (1863–1912) 37, 41, 163, 173
 Mühlsteinová, Berta (1841–1887) 156
 Mucha, Alfons (1860–1939) 187
 Mucha, Jiří (1915–1991) 121
 Mukařovský, Jan (1891–1975) 103, 107
 Müldner, Josef (1880–1954) 49, 177, 180
 Müller, František Jan (1896–1967) 209
 Müller, Hans (1882–1950) 176
 Murko, Matija (Matthias) (1861–1952) 11,
 17
 Musil Daňkovský, Emil (1857–1941) 161
 Muttich, Camill (1873–1924) 180
 Muzika, František (1900–1974) 92, 198
 Mužík, Augustin Eugen (1859–1925) 167,
 174, 180, 183
 Myslbeek, Josef Václav (1848–1922) 160

N
 Náprstek, Vojtěch (1826–1894) 159
 Náprstková, Anna (1788–1873) 61, 159
 Naske, František Xaver (1884–1959) 180
 Nauman, Jaroslav (1881–1962) 180
 Navrátil, Adam 140
 Naymann, František 14
 Nebeský, Jan (1880–1944) 42, 44, 174,
 181, 183
 Nebeský, Václav Bolemír (1818–1882) 147,
 148
 Nečas, Jaroslav (1913–1988) 202
 Nechvátal, František (1905–1983) 203, 208
 Nejedlý, Jan (1776–1834) 14
 Nejedlý, Julius (1847–1909) 157

Nejedlý, Karel (1873–1927) 180
 Nejedlý, Vojtěch (1772–1844) 14, 17,
 138, 141
 Nejedlý, Zdeněk (1878–1962) 207
 Němcová, Božena (1820–1862) 23–25, 27,
 28, 116, 129, 149–151
 Němec, Jaroslav (1842–1898) 24
 Němec, Karel (1839–1901) 24
 Němeček, Zdeněk (1894–1957) 190
 Němečková, Zdenka 149
 Neruda, Jan (1834–1891) 8, 22–32, 115, 116,
 151–154, 160, 166, 182
 Nettl, Paul (1889–1972) 193
 Neumann, Stanislav Kostka (1875–1947) 8,
 35–45, 49, 70, 135, 173, 174, 183, 187,
 206, 207
 Neumannová, Kamila (1874–1956) 89, 91
 Neužil, František (1907–1995) 84, 86,
 206, 210
 Nevšimal, August Vojtěch (1847–1916) 155
 Nevšimalová, Kristina (1854–1935) 64
 Newald, Richard (1894–1954) 16
 Nezval, Vítězslav (1900–1958) 71, 72, 75,
 103–106, 119, 190, 192, 193, 197, 200, 202,
 206, 207, 211
 Nikodem, Viktor (1885–1958) 191
 Nikolau, Josef Václav (1838–1862) 152
 Nisbet, Henry B. 13
 Nodl, Miloslav (1910–) 203
 Noha, Jan (1908–1966) 104, 203
 Nondková, Michaela 64
 Nor, A. C. (1903–1986) 79, 80, 83, 199, 203
 Novák, Arne (1880–1939) 175, 179, 183,
 184, 188, 195, 203
 Novák, František (1867–1915) 179, 186
 Novák, Gustav 177
 Novák, Ladislav (1872–1946) 174, 179
 Nováková, Teréza (1853–1912) 62, 80, 175,
 177, 212
 Novotný, Miloslav (1894–1966) 26, 30, 40,
 80, 82, 194, 199
 Nový, Antonín Karel (1852–1921) 162

O
 Obrátil, Karel Jaroslav (1866–1945) 171
 Obrtel, Vít (1901–1988) 193
 Odvalil, František (1880–1938) 186
 Odvárko, Stanislav (1911–1985) 196
 Øhrgaard, Per (1944–) 16
 Okáč, Antonín (1858–1919) 177
 Olešný, Oldřich viz Krofta, Václav

Oliva, Viktor (1861–1928) 62, 170, 171
 Ondrůšek, František (1861–1932) 179
 Opelík, Jiří (1930–2024) 22, 24, 112
 Opočenský, Gustav Roger (1881–1949) 52, 53, 58, 180
 Opolský, Jan (1875–1942) 42, 44, 58, 175, 181, 211, 212
 Orten, Jiří (1919–1941) 210
 Osten, Jan (1871–1921) 180
 Ostrovský, Jan viz Mrštík, Vilém
 Ota V. Braniborský (cca 1246–1298) 143
 Otomar, V. viz Viglic, Otomar
 Otto, Jan (1841–1916) 7, 22, 26, 61, 62, 89, 157, 158, 162, 169, 170, 183
 Ottová, Milada (roz. Pospíšilová, 1848–1890) 62

P

Pácha, František 201, 207
 Pachta, Jan (1861–1932) 193
 Palacký, František (1798–1876) 31, 139, 140, 144, 152, 158, 173
 Palacký, Jan (1830–1908) 152
 Palkovský, Oldřich (–1914) 187
 Panuška, Jaroslav (1872–1958) 176
 Panýrek, Duchoslav (1867–1940) 154, 177
 Panýrek, Jan Duchoslav (1839–1903) 154
 Paoli, Betty (1814–1894) 148
 Pařízek, Rudolf (1886–) 185, 186
 Patera, Bohumír (1860–1936) 166
 Patrčka, Michal Silorád (1787–1838) 140, 142, 143
 Patzáková-Jandová, Anna (1895–1990) 208
 Paulík, Jaroslav (1895–1945) 210
 Pauliny-Tóth, Viliam (1826–1877) 154
 Pavelka, Jaroslav (1914–1950) 210
 Pavelka, Tomáš (1865–1942) 137
 Pazourek, Vladimír (1907–1987) 210, 212
 Pecelt, Antonín (1910–) 200
 Pecka, Dominik (1895–1981) 189
 Peča, Vilém (1879–1900) 42
 Pěčka Místecký, Ferdinand (1861–1937) 162
 Pekař, Josef (1870–1937) 99, 207
 Pelant, Karel (1874–1925) 64, 180
 Pelc, Antonín (1910–) 201, 207
 Pelcl, František Martin (1734–1801) 138
 Pelz, Antonín 199
 Pelz, Ferdinand 176
 Penkalová, Lenka (1979–) 64
 Percy, Thomas (1729–1811) 15

Perlhefter, Karel (1834–1904) 178
 Pešat, Zdeněk (1927–2010) 22, 24
 Pešina, Václav Michal (z Čechorodu, 1782–1859) 145, 146
 Peters, Patrik (1983–) 12, 17
 Petit, Artuš (1863–1938) 166
 Petr, Jaroslav (1862–1922) 176
 Petr, Václav (1897–1978) 91
 Petrbok, Václav (1972–) 112, 114, 131
 Pfeffel, Gottlieb Konrad (1736–1809) 16
 Pflieger Moravský, Gustav (1833–1875) 152, 154, 157, 165
 Piazza, Ladislav (1889–) 77
 Picasso, Pablo (1881–1973) 206
 Pícek, Václav Jaromír (1812–1869) 146–148, 151
 Pick, Otto (1887–1940) 148, 151, 193
 Pichl, Josef Bojislav (1813–1888) 148
 Pilecký, Jiří viz Kadlec, Josef
 Pittnerová, Vlasta (1858–1926) 65, 172, 175
 Pletka, Václav (1919–1997) 121, 213
 Poděšít, Ludvík (1921–1968) 209
 Podešva, František (1893–1979) 84, 198, 206
 Podlaha, Antonín (1865–1932) 128, 178
 Podlipná, Anna (1855–1943) 63
 Podlipská, Sofie (1833–1897) 61, 62, 116, 129, 130, 151, 157–159, 162, 166–168, 172, 175, 176
 Podlipský, Josef (1816–1867) 24
 Pohorský, Miloš (1929–2013) 23, 27, 28
 Pokorná, Magdaléna (1961–) 24, 25, 27, 111, 112
 Pokorný, Rudolf (1853–1887) 163, 167
 Pokorný, Viktor (1879–1907) 49, 58
 Poláček, Karel (1892–1945) 93, 197, 207
 Polák, Milota Zdirad (1788–1856) 143, 203
 Polt, Jan Josef (1775–1861) 143, 144
 Poničan, Ján (1902–1978) 203
 Pospíšil, Jan (1812–1889) 147
 Pospíšil, Jan Hostivít (1785–1868) 113, 114, 125, 129, 136, 141–144, 146–148
 Pospíšil, Jaroslav viz Pospíšil, Jan
 Pospíšil, Luděk Jan 177
 Posselt, Erich (1892–) 182, 183
 Potebňa, Alexandr Afanasjevič (1835–1891) 106
 Potocká, Joza (1871–1931) 64
 Pour, Václav (1904–1987) 213
 Prampolini, Enrico (1894–1956) 69, 72

Pražák, Albert (1880–1956) 51, 80, 199, 206, 212
 Preissig, Vojtěch (1873–1944) 176
 Preissová, Gabriela (1862–1946) 62, 78, 80, 165, 168, 172, 173, 175, 176, 185, 189
 Preussler, Josef (1891–1967) 183
 Preussler, Otfried (1923–2013) 183
 Procházka, Arnošt (1869–1925) 36, 39–43, 173, 174
 Procházka, František Faustýn (1749–1809) 138
 Procházka, František Serafínský (1861–1939) 78, 184, 185
 Procházka, Jaro (1886–1949) 189
 Procházka, Karel (1865–1945) 203, 211
 Procházka, Tomáš (1803–1858) 151
 Procházková, Miloslava (1844–1923) 62
 Prokopová, Jarmila (1911–1994) 106, 119, 202, 203, 209
 Prokoš, Otakar (1859–1888) 159
 Prokůpek, Václav (1902–1974) 79, 80, 82–84
 Promberger, Romuald (1893–1974) 164
 Prošek, František (1918–2000) 213
 Prunar, Josef (1887–) 52
 Průša, Jan Vladimír (1906–1930) 193
 Prušák, Josef (1873–1921) 170
 Przybyszewski, Stanisław (1868–1927) 36
 Přerhof, Heřman (1831–1867) 153
 Příbyl, Antonín (1848–1910) 164
 Příkryl, Ondřej (1862–1936) 188
 Ptáček, Ladislav (1908–1974) 198
 Ptáček, Václav (1848–1920) 170
 Ptáčník, Karel (1921–2002) 210
 Puchmajer, Antonín Jaroslav (1769–1820) 8, 10–18, 113, 135, 138–140
 Puchold, Rudolf (1910–) 203
 Pujmanová-Hennerová, Marie (1893–1958) 66
 Půlpánová, Božena (1900–1968) 206

Q

Quis, Ladislav (1846–1913) 115, 155, 157, 167, 176

R

Rabas, Václav (1885–1954) 211
 Rábl, Vojtěch viz Brunner, Vratislav Hugo
 Rada, Vlastimil (1895–1962) 201
 Radenin, Zdeněk viz Dlouhý, Zdeněk
 Rais, Karel Václav (1859–1926) 78, 80, 168, 174

Rajská, Bohuslava (1817–1852) 129
 Rambousek, Jan (1895–1976) 80–82, 199
 Ratschky, Joseph Franz (1757–1810) 12
 Rawson, Claude (1935–) 13
 Ray, Man (1890–1976) 206
 Ráž, Arnošt (1884–1925) 49, 188, 189, 191
 Rebec, František (1863–1948) 200
 Reiner-Straschnow, Grete (1885–1944) 72
 Rektorisová, Klementina (1906–1973) 210
 Rélink, Karel (1880–1945) 180
 Remo viz Jelínek, Jiří
 Renč, Václav (1911–1973) 85, 211
 Renn, Anton (1813–1890) 171
 Rettig, Jan Alois Sudiprav
 (1774–1844) 141–143, 149
 Rettigová, Magdalena Dobromila
 (1785–1845) 129, 142, 143, 149
 Reyl, František (1865–1935) 173
 Rezek, František 151
 Rieger, František Ladislav
 (1818–1903) 148, 152
 Richter, F. L. viz Schießler, Sebastian
 Willibald
 Richter, Hans (1888–1976) 71
 Richter, Peter (1973–) 15
 Ringler-Kellner, Ilse (1894–1958) 202
 Ritter, Ludvík (1809–1858) 132, 147
 Rob-Poničan, Ján viz Poničan, Ján
 Roháček, František (1860–1904) 159, 162, 165
 Rohlíček, Bedřich (asi 1797–1871) 151, 153
 Rohrer, Rudolf Maria (1838–1914) 132, 133,
 135, 151, 154, 170, 206
 Rohrerová, Hedvika (1813–1852) 132
 Rón, Zdeněk (1889–1948) 79–81
 Rosenzweig-Moir, Josef
 (1887 – asi 1944) 54, 56–58, 179, 181
 Rössler, Jaroslav (1902–1990) 72
 Rossmann, Zdeněk (1905–1984) 193, 213
 Rotrekl, Zdeněk (1920–2013) 213
 Rozsypalová, Augusta (1857–1925) 178
 Rožek, Karel (1876–1913) 42, 44, 185
 Rubeš, František Jaromír (1814–1853) 146,
 148
 Rudný, Prokop viz Krejčí, Jan
 Rudolf (korunní princ) (1858–1889) 135, 161
 Rudolf, Alfred (1858–1914) 163–165
 Rudolf, Vladimír 203
 Rusová, Marta 66
 Růžička, Otakar 200
 Růžicková, Anna Vlastimila
 (1823–1868) 151

Rybička, Antonín František
 (1812–1899) 169
 Rybička, Josef (1817–1872) 147
 Rychtařík, Jan Vlastimil (1861–1929) 178
 Rychter, Zdeněk (1924–2011) 213

Ř

Řehák, Daniel (1974–) 57
 Řehák, Stanislav (1854–1921) 130, 161
 Řeháková, Anna (1850–1937) 63, 64, 169
 Řehoř, Vavřinec (1874–1937) 83
 Říha, Jakub (1982–) 14, 15, 176
 Říha, V. viz Tille, Václav

S

Sabina, Karel (1813–1877) 23, 29, 30, 146,
 148, 151, 152, 154
 Sahánek, Emanuel Kliment
 (1827–1894) 164
 Saicová Římalová, Lucie (1973–) 24, 25, 27
 Sakař, Jindřich 194
 Salus, Hugo (1866–1929) 171, 193
 Santholzer, Vilém (1903–1972) 71, 74, 75
 Sarkander, Jan (1576–1620) 122, 153
 Satalický, B. M. viz Hedrlin, Bohumil Metod
 Satén, Otto 177–178
 Sawicki, Nicholas (1974–) 69
 Sázkavská, Anna (1825–1893) 24, 165, 172
 Sedláček, Ignác (1863–) 166
 Sedláček, Josef Vojtěch (1785–1836) 14,
 145, 146
 Sedlák, Jan Vojtěch (1889–1941) 79, 80, 84,
 86, 87, 199, 211
 Seidl, Johann Gabriel (1804–1875) 148
 Seidl, Zdeněk (1916–1978) 210
 Seifert, Jaroslav (1901–1986) 69, 71, 72, 75,
 92, 99, 119, 120, 135, 190, 192, 193, 197,
 201, 207, 208, 210
 Sejpka, Josef (1885–1943) 189
 Sekanina, František (1875–1958) 36, 58,
 118, 177, 179, 185, 195, 211
 Sekora, Ondřej (1899–1967) 207
 Sequens, Jiří (1922–2008) 210
 Sgallová, Květa (1929–) 14
 Schauer, Hubert Gordon (1862–1892) 162
 Scheerbart, Paul (1863–1915) 44
 Scheiner, Artuš viz Petit, Artuš
 Scheinpflug, Karel (1869–1948) 184
 Schießler, Sebastian Willibald
 (1791–1867) 132, 139, 143, 144
 Schiller, Friedrich (1759–1805) 12

Schlaf, Johannes (1862–1941) 44
 Schlegel, August Wilhelm (1767–1845) 12
 Schlosser, Robert (1880–1943) 179
 Schöfl, Václav 137
 Scholtis, August (1901–1969) 203
 Schönfeld, Jan Nepomuk Ferdinand
 (1750–1821) 132, 137
 Schrenk z Notzingu, Alois Josef
 (1802–1849) 147
 Schubart, Christian Friedrich Daniel
 (1739–1791) 16
 Schubert, Richard (1876–1915) 171
 Schüller, Václav (1882–1919) 49
 Schulmann, František viz Daniel, Jiří
 Schulz, Jaroslav 210
 Schulz, Karel (1899–1943) 71, 190, 192
 Schulz, Kurd (1900–1974) 85
 Schuster, Rudolf (1877–1965) 175
 Schwarz, František (1840–1906) 152
 Siedler, František Karel (činný
 1799–1808) 139
 Siedler, Franz Carl viz Siedler, František
 Karel
 Siegl, Jaroslav 192
 Sika, Jan (1809–1871) 145–146
 Silovský, Vladimír (1891–1974) 201
 Sís, Vladimír (1889–1958) 211
 Skácel, Jan (1922–1989) 210
 Skácelík, František (1873–1944) 211
 Skačkov, Michail (1896–1937) 72
 Skála, Ivan (1922–1997) 209
 Skalík, František (1867–1904) 128, 172
 Skálová, Veronika 64, 66
 Skarlandt, Julius (1879–1950) 180
 Skarvan, Josef 180
 Slabý, Zdeněk Karel (1930–2020) 49
 Sládek, Jan (1906–1982) 203
 Sládek, Josef Václav (1845–1912) 8, 115,
 116, 135, 155, 157, 163, 166, 168,
 174–176, 186
 Slezák, Lubomír (1932–) 77
 Směja, Fran (1904–1986) 206
 Smetana, Bedřich (1824–1884) 57, 162
 Smetana, Josef František (1801–1861) 146,
 147
 Smolík, Gustav (1855–1905) 159
 Smyčka, Václav (1988–) 112, 131
 Sojka, Zdeněk 49
 Sokolová, Bohuslava (1860–1941) 169, 175
 Sokolová, Vilma (1859–1941) 63, 130, 166,
 169, 172, 175

Soldan, Fedor (1903–1979) 210
 Soldan, František (1873–1938) 36, 42, 44, 175
 Souček, Viktor viz Dyk, Viktor
 Součková, Milada (1899–1983) 67
 Soukal, Josef (1852–1928) 130, 160, 168
 Soukenka, Jan (1881–1949) 52
 Soukop, Jan Nepomuk (1826–1892) 150, 151, 153, 164
 Soupault, Philippe (1897–1990) 71
 Sova, Antonín (1864–1928) 37, 41, 42, 44, 49, 50, 52, 164, 169, 173, 174, 181, 184, 185, 187, 191, 206
 Spann-Rheinsch, Erika (1880–1967) 202
 Springer, František A. (1897–1985) 211–213
 Spurný, Jan (–1860) 148
 Spurný, Josef 167
 Spurný, Vladimír (1886–1963) 210
 Srbová, Věnceslava viz Lužická, Věnceslava
 Srdce, Alois (1888–1966) 91, 149, 187, 206
 Stach, Václav (1754–1831) 137
 Stalin, Josif Vissarionovič (1878–1953) 109
 Stankovský, Josef Jiří (1844–1879) 155, 162
 Stašek, Antal (1843–1931) 22, 177, 189
 Stašek, Bohumil (1886–1948) 185, 186
 Stefanie (1864–1945) 161
 Stehlík, Ladislav (1908–1987) 199, 206
 Steindler, Paul (1890–) 193
 Steiner, Hugo (1880–1945) 176
 Stejskal, Jaroslav V. (1878–1945) 177
 Stejskal, Miroslav 213
 Stich, Alexandr (1934–2003) 112
 Stivín, Emanuel (1848–1925) 173–174, 192
 Stojan, Antonín Cyril (1851–1923) 128, 195
 Stoklaska, Ottokar Hans (1875–1961) 170
 Stolzenburg, Hans (1912–1943) 212
 Straka, Emil 200
 Strakoš, Jan (1899–1966) 203
 Stránecká, Františka (1839–1888) 164, 166
 Stranecký, J. 163
 Stránský, Emanuel J. (1861–1915) 162
 Stránský, Jaroslav (1884–1973) 201
 Straširypka, Antonín (činný 1811–1828) 113, 138, 143
 Stretti, Václav 187
 Stretti, Viktor (1878–1957) 179, 187
 Strobl, Karl Hans (1877–1946) 202
 Strojil, Jaroslav (1878–1934) 186, 189
 Struck, Heinrich (1875–1953) 156
 Strzemcha, Paul (1844–1940) 170
 Stupecký, František (–1928) 159
 Sturm, Stefan (1913–1944) 212

Stýblo, Bedřich (1817–1891) 154, 155, 170
 Sudzinová, Tereza 73
 Suchánek, Jan 200
 Sucharda, Stanislav (1866–1916) 64
 Suchomel, Milan (1928–) 8
 Suchý, Lothar (1873–1959) 181
 Sumín, Jiří (1863–1936) 80, 163, 177, 186
 Survage, Léopold (1879–1968) 72
 Sušil, František (1804–1868) 122, 128, 142, 151, 164–166
 Sutnar, Ladislav (1897–1976) 92, 202, 203
 Svatopluk, T. (1900–1972) 210
 Světlá, Karolína (1830–1899) 21, 22, 24, 28–32, 61, 62, 67, 115, 116, 154, 157, 158, 166, 167, 174, 175, 183
 Svoboda, Emil (1878–1948) 187
 Svoboda, František Xaver (1860–1943) 37, 38, 80, 166, 173, 174, 185, 212
 Svoboda, Václav Alois (1791–1849) 140, 145, 146
 Svobodová, Růžena (1868–1920) 37, 78, 149, 172, 173, 184
 Svojsík, Alois (1875–1917) 186
 Svrček, Jaroslav Bohumír (1887–1978) 70, 190
 Sychra, Matěj Josef (1776–1830) 142, 143
 Szykowski, Marian (1883–1952) 16

Š

Šafařík, Pavel Josef (1795–1861) 147
 Šafařík, Vladislav 214
 Šafránek, Ota (1911–1980) 212
 Šalda, František Xaver (1867–1937) 37, 41, 42, 78, 84, 92, 94, 96, 97, 99, 167, 185, 196, 200, 201, 204, 207
 Šamal, Jan (1883–1904) 58
 Šárecká, Maryša R. viz Šárecká-Radoňová, Maryša
 Šárecká-Radoňová, Maryša (1890–1958) 190
 Šášek, Jan Florián (1836–1889) 130, 164, 168
 Šebek, Jan 54
 Šeda, Josef 163
 Šedivý, Josef (1913–1954) 209
 Šefl, Jar. 203, 208
 Šelepa, František (1887–1945) 54, 58
 Šembera, Alois Vojtěch (1807–1882) 121, 149
 Šíma, Josef (1891–1971) 69–70, 72, 190, 197, 201
 Šimáček, František (1834–1885) 130
 Šimáček, Matěj Anastasia (1860–1913) 164–167, 170, 175
 Šimbera, Tomáš (1817–1885) 153
 Šimon, František Tavík (1877–1942) 64, 184
 Šír, František (1796–1867) 141, 148
 Šír, Jan (1868–1928) 181
 Škampa, Alois (1861–1907) 159, 166
 Škarnicl, Alois (1815–1850) 149
 Škeřík, Rudolf (1896–1968) 91
 Šklovskij, Viktor Borisovič (1893–1984) 106
 Šlejhar, Josef Karel (1864–1914) 37, 80, 173
 Šmejce, Gustav (1887–1973) 57, 181
 Šmilovský, Alois Vojtěch (1837–1883) 26, 160, 161
 Šnajdauf, Antonín (1860–1951) 159, 165
 Šnajdr, Karel Sudimír (1766–1835) 132, 137, 140–143
 Šnobar, Jan (1901–1989) 121, 131, 199, 212
 Šolc, Jan 144
 Šolc, Karel (1836–1889) 192
 Šolc, Václav (1838–1871) 155, 209
 Šoltéssová, Elena viz Maróthy-Šoltéssová, Elena
 Špaček, Václav (1856–1939) 166
 Špála, Václav (1885–1946) 183, 187
 Špillar, Karel (1871–1939) 64, 184
 Špindler, Ervín (1843–1918) 115, 155, 162, 164–167
 Špinka, Václav (1797–1842) 146
 Špork, František Antonín (1662–1738) 139
 Špun, Napoleon Dragutin viz Špun Strižic, Napoleon
 Špun Strižic, Napoleon (1839–1913) 30
 Šrámek, Fráňa (1877–1952) 49–54, 58, 59, 152, 178, 179, 206
 Štapfer, Karel (1863–1930) 168, 171
 Štastný, Vladimír (1841–1910) 62, 153
 Štech, Václav Vilém (1885–1974) 51, 179
 Štěpán, Václav (1889–1944) 183
 Štěpánek, Jan Nepomuk (1783–1844) 145, 169
 Štěpánek, Karel (1863–1932) 169
 Štětínová, Jožka (1911–) 213
 Štoll, Ladislav (1902–1981) 119, 202
 Štorch, Karel Boleslav (1812–1868) 144, 145, 196, 197
 Štorch-Marien, Otakar (1897–1974) 91, 94, 196, 197
 Štorm, J. 205
 Štulc, Václav Svatopluk (1814–1887) 23, 147, 151
 Štursa, Jan (1880–1925) 179, 187

Štván, Maxmilián (1755–1819) 137
Štyrský, Jindřich (1899–1942) 70, 72, 75, 92,
190, 193, 199–201, 206
Šváb, Jaroslav (1906–1999) 89, 92, 201
Švabinský, Max (1873–1962) 173, 179
Švec, V. 182
Švehla, Antonín (1873–1933) 84, 198

T

Táborský, František (1858–1940) 130, 158,
159, 165, 167, 168
Taine, Hippolyte (1828–1893) 77
Tater, Miroslav (1911–) 203
Taufer, František (1885–1915) 178, 203
Technik, Alfred (1913–1986) 193, 212
Teige, Karel (1900–1951) 69–75, 92,
103–109, 119, 120, 135, 190, 192, 193,
196, 197, 202, 203, 206
Teršl, František (1885–) 194
Těsnohlídek, Rudolf (1882–1928) 49, 51–54,
178, 179, 206
Těsnohlídková, Jindra (1880–1905) 52, 53
Téver, Felix (1852–1932) 177
Teweles, Heinrich (1856–1927) 171
Teytz, Viktor (1881–1943) 48
Thacker, Andrew (1962–) 69
Thám, Karel Ignác (1763–1816) 137
Thám, Václav (1765–1816) 8, 137, 138
Theer, Otakar (1880–1917) 42–44, 137,
174, 183
Thiele, Vladimír (1921–1997) 212
Thon, Jan (1886–1973) 23, 25, 26, 28, 29
Thon, Karel (1879–1906) 54
Thuma, Karel Ladislav (1853–1917) 163, 168
Thuma, Vojtěch (1836–1899) 160
Thürmer, Richard 183
Tieck, Ludwig (1773–1853) 12
Tichý, František (1896–1961) 64, 201
Tichý, Václav 177
Tilkovský, Vojtěch (1902–1978) 198
Tille, Antonín (1835–1896) 163
Tille, Václav (1867–1937) 24, 99, 176, 207
Tilschová, Anna Marie (1873–1957) 187
Tisovský, T. E. (vlastním jménem Tobiaš
Eliáš, 1863–1939) 162
Tittelbach, Vojtěch (1900–1971) 93, 196,
197, 201
Tlamich, Zdeněk (1880–1931) 42
Toman, Jindřich (1944–) 73
Toman, Karel (1877–1946) 42, 44, 121, 124,
174, 185, 191, 206, 208

Tomášek, Jaroslav (1896–1970) 212
Tomášek, Václav Jan (1774–1850) 148, 169
Tomíček, Jan Slavomír (1806–1866) 144,
146, 151
Tomsa, František Bohumil (1793–1857) 145
Tomšík, V. 204
Tonder, Čeněk (1859–1934) 126
Toyen (1902–1980) 72, 93, 190, 201, 206
Träger, Josef (1904–1971) 109
Trassler, Jan Kryštof (1787–1845) 132
Trassler, Josef Jiří (1759–1816) 132, 133,
136, 139, 140, 142
Trefil, Václav (1906–1979) 198
Trefulka, Jan (1929–2012) 8
Tréval, Emil viz Walter, Václav
Trnavský, Ant. viz Ulrich, František
Trnka, František Dobromysl
(1798–1837) 141
Trojan, František Břetislav (1816–1889) 146
Truhlář, Jan (1912–1995) 203
Tryb, Antonín (1884–1960) 187
Třenický, Ladislav (1902–1942) 206
Tučný, František (1887–1962) 187
Tůma, Antonín (1855–1916) 162
Tůma, Antonín (1867–1945) 186
Tůma, Karel (1843–1917) 154
Tůna, Jaroslav (1862–1924) 173
Tureček, Dalibor (1957–) 15
Turinský, František (1797–1852) 141
Turnerová, Tereza (1872–1951) 64
Turnovský, Josef Ladislav (1838–1901) 162,
164
Tusar, Slavoboj (1885–1950) 92, 200
Tydlitát, Jan (1941–) 114
Tyl, Josef Kajetán (1808–1856) 24, 47, 80,
114, 129, 146–149, 154
Týml, Jan (1905–1945) 199
Tyršová, Renata (1854–1937) 62, 166

U

Ulrich, František (1859–1939) 159
Ulrich, Josef (1857–1930) 171
Úprka, Joža (1861–1940) 181
Urban, František (1868–1919) 175, 176
Urban, Otto M. (1967–) 35
Urbánek, František Augustin
(1842–1919) 118, 130, 157, 158
Urbanová-Zahradnická, Marie
(1868–1945) 172
Urzidil, Johannes (1896–1970) 193
Utěšilová, Růžena (1900–1976) 79

Útočin, Jiří viz Novák, Gustav
Uzel, Jan 52, 53

V

Vacek, František Alois (1779–1854) 146, 147
Vacek-Kamenický, František Jaroslav
(1806–1869) 146
Vacík, Karel 205
Václavek, Bedřich (1897–1943) 70, 86, 103,
104, 106, 108, 109, 119, 193, 208, 210
Václavek, Matouš (1842–1908) 160,
164, 168
Vačlena, Karel (1865–1926) 65
Vácha, Rudolf (1860–1939) 175, 176
Váchal, Josef (1884–1969) 189
Vančura, Vladislav (1891–1942) 70, 72, 79,
190, 193, 197, 201
Vaněk, Jan (1903–1977) 213
Vaner, Antonín Dan (1912–) 213
Varnhagen von Ense, Karl August
(1785–1858) 12
Vařeka, Jan (1851–1917) 158
Vašák, Pavel (1941–2011) 29
Vavák, František Jan (1741–1816) 139
Včelička, Géza (1901–1966) 103, 210
Večeřa, Josef (1856–1883) 159
Veit, Václav Jindřich (1806–1864) 148
Veleba, Václav František (1776–1856) 140
Vergilius (70 př. Kr.–19 př. Kr.) 14
Veselý, Antonín (1888–1945) 80, 81, 199
Veselý, Jindřich (1885–1939) 58
Viglic, Otomar (1867–1946) 42
Viková-Kunětická, Božena (1862–1934) 187
Viktora, Viktor (1942–2022) 14, 174, 194,
209, 211
Vilímek, Jan (1860–1938) 171
Vilímek, Josef Richard (1835–1911) 152,
153, 160, 171
Vinařický, Karel Alois (1803–1869) 144–146
Vinkler, František (1839–1899) 153
Viola viz Walterová, Zdena
Vischer, Melchior (1895–1975) 193
Víták, Antonín Konstantin
(1835–1906) 125, 154
Vitásek, Jan August (1770–1839) 140, 144
Vlasák, Erazim (1864–1904) 49
Vlašín, Štěpán (1923–2012) 69, 70
Vlček, Jaroslav (1860–1930) 11, 12, 15, 17,
28, 154
Vlček, Václav M. viz Filip, Jan
Vlnovský, Frank (1888–1969) 187

Voborník, Jan (1854–1946) 38, 123
 Vocel, Jan Erazim (1802–1871) 142, 147
 Vodák, Jindřich (1867–1940) 80, 82, 199
 Vodička, Felix (1909–1974) 11, 15
 Vogl, Johann Nepomuk (1802–1866) 148, 150
 Vogüe, Eugène-Melchior de (1848–1910) 51
 Voit, Petr (1956–) 114, 132
 z Vojkovic Jan viz Nebeský, Jan
 Vojtěch, Daniel (1971–) 35
 Vokáč, Karel (1903–1944) 199
 Vokolek, Vladimír (1913–1988) 196
 Vokrová-Ambrosová, Libuše (1907–1997) 93, 200, 201
 Volenec, Ladislav (1884–1958) 52
 Volf, Josef (1878–1937) 186
 Voskovec, Jiří (1905–1981) 70, 72, 193
 Votava, Jan Al. (1887–1907) 57, 177, 181, 182
 Votlučka, Karel (1896–1963) 192
 Votruba, Jaroslav (1889–1971) 188
 Vrána, František Mnohoslav (1853–1882) 160
 Vrána, Václav 192
 Vrba, Jan viz Vrba, Tadeáš
 Vrba, Tadeáš (1879–1961) 80
 Vrba, Vladimír (1876–1941) 177
 Vrbová, Alena (1919–2004) 163, 209
 Vrbová, Amálie viz Sumín, Jiří
 Vrchlický, Jaroslav (1853–1912) 61, 63, 115, 118, 125, 157, 159, 162–166, 168, 169, 172–176, 179, 211
 Vrtátko, Antonín Jaroslav (1815–1892) 146, 147, 150
 Vrzalík, Jan (1904–1971) 196
 Vyčichlo, Jaroslav (1947–2008) 14
 Vydra, Václav st. (1876–1953) 178, 206
 Vymětal, Vladimír 198
 Vyskočil, Quido Maria (1881–1969) 49, 64, 176, 178, 180, 184, 185

W

Wagner, Ernst viz Schieffler, Sebastian Willibald
 Wachtlová, Marie (1901–1964) 79
 Waldenroth, Hermann viz Schieffler, Sebastian Willibald
 Walter, Václav (1859–1929) 177
 Walterová, Zdena (1877–1961) 177
 Wattersonová, Zdenka (1890–1980) 64
 Watzlik, Hans (1879–1948) 193, 212
 Wehrs, Georg Friedrich (1750–1818) 12

Weikop, Christian (1970–) 69
 Weinfurt, Martin (1832–1890) 130, 158, 159
 Weiskopf, Franz Carl (1900–1955) 72, 103, 104
 Weiss, Ernst (1882–1940) 193
 Weiss, Jan (1892–1972) 211, 212
 Wellner, Karel (1875–1926) 187, 189
 Wells, George Philip (1901–1985) 94
 Wells, Herbert George (1866–1946) 94
 Wenig, Adolf (1874–1940) 175, 184
 Wenig, Josef (1885–1939) 180
 Wenzl, František (1889–1942) 77, 78
 Werfel, Franz (1890–1945) 193
 Wessely, Herbert (1908–1998) 212
 White, Hayden (1928–2018) 22
 Wiendl, Jan (1969–) 69, 73
 Wiener, Oskar (1873–1944) 176, 181, 193
 Wiesner, Alois (1851–1924) 63, 162, 166, 169
 Wimmer, Stanislav (1967–) 24, 25, 27
 Winder, Ludwig (1889–1946) 193
 Winter, Zikmund (1846–1912) 155, 166, 173, 175, 181
 Wirth, Zdeněk (1878–1961) 58
 z Wojkowicz, Jan viz Nebeský, Jan
 Wolf, Richard (1878–1941) 48
 Wolker, Jiří (1900–1924) 124, 190, 192
 Wurm, Josef Svatopluk (1837–1898) 153

Y

Yvonna viz Fastrová, Olga

Z

Zábranský, Jan Alois (1764–1842) 17
 Zadkine, Ossip (1888–1967) 72
 Záhoř, Zdeněk (1881–1931) 49, 52
 Zahradníček, Jan (1905–1960) 85, 208, 211
 Zahradník-Brodský, Bohumil (1862–1939) 83, 178
 Zach, Aleš (1941–) 40
 Zachar, Otakar (1870–1921) 185
 Zamazal, Josef (1899–1971) 191
 Zapová z Wiśniowských, Honorata (1825–1856) 152
 Zatloukal, Jaroslav (1905–1958) 210
 Závada, Vilém (1905–1982) 83, 92, 98–99, 200, 202–203
 ze Šternberka a Manderscheidu, František Josef (1763–1830) 139
 ze Šternberka, Jáchym (1755–1808) 138–140
 ze Šternberka, Kašpar Maria (1761–1838) 138–140

Zegadłowicz, Emil (1888–1941) 203
 Zelenka, Svato (1883–1903) 52, 58
 Zelený, Václav (1825–1875) 30, 152
 Zeman, František Antonín (1838–1916) 130, 158, 159
 Zeman, František Josef (1892–1959) 36
 Zenker, Markus (1955–2007) 12
 Zeyer, Julius (1841–1901) 36, 38, 50, 166, 168, 170, 172, 173, 175, 176, 183
 Zeyerová, Bibi 200
 Zguriška, Zuzka (1900–1984) 79
 Zíbrt, Čeněk (1864–1932) 167
 Ziegler, Josef Liboslav (1782–1846) 114, 125, 135, 140–143
 Ziková, Luisa (1874–1896) 36, 41
 Zítek, Emanuel (1856–1934) 159
 Zitte, Augustin (1752–1785) 137
 Zola, Émile (1840–1902) 51
 Zrzavý, Jan (1890–1977) 201
 Züngel, Emanuel (1840–1894) 162
 Zweig, Stefan (1881–1942) 176

Ž

Žáček, O. viz Satén, Otto
 Žáček, Václav (1905–1986) 22, 178
 Žalud, Augustin (1872–1928) 180
 Ždanov, Andrej Alexandrovič (1896–1948) 107, 109
 Želenský, Karel (1865–1935) 180
 Želibská-Vančíková, Marie (1913–1992) 212
 Ženíšek, František (1849–1916) 118, 125, 160, 166, 179
 Žimbrek, Ladislav 85
 Žirovnický, Václav (1818–1880) 125, 153
 Živec, Václav (1893–1982) 199
 Živný, Ladislav Jan (1872–1949) 183

Literatura

- A. V. Za praporem sokolským. *Hlídka literární*. 1887, roč. 4, č. 9, s. 273–276.
- Anderthalb Jahrhunderte Rudolf M. Rohrer 1786–1936. *Die Geschichte einer deutschen Drucker- und Verlegerfamilie*. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1937. 146 s.
- BAČKOVSKÝ, František. K dějinám českých almanachů. *Vlast*. 1888/1889, roč. 5, č. 1, říjen 1888, s. 29–37; č. 2, listopad 1888, s. 120–128; č. 3, prosinec 1888, s. 197–208; č. 4, leden 1889, s. 241–246; č. 5, únor 1889, s. 321–328; č. 6, březen 1889, s. 401–410; č. 7, duben 1889, s. 481–486; č. 8, květen 1889, s. 561–568; č. 9, červen 1889, s. 641–646.
- BAČKOVSKÝ, František. K oslavě Národní besedy. Literárně-dějepisný příspěvek. *Světovzor*. 1888, roč. 22, č. 11, 10. 2., s. 166–167.
- BAČKOVSKÝ, František. O českých almanaších doby předbřeznové. *Zlatá Praha*. 1884, roč. 1, č. 32, s. 379–380; č. 33, s. 395–397; č. 34, s. 407–410; č. 35, s. 418–419; č. 37, s. 443; č. 40, s. 475; č. 41, s. 491.
- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. 175 s. ISBN 80-86429-38-5.
- Básníci selství. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 280, 27. 11., s. 9.
- BAUER, Michal. Almanachy roku 1940. *Tvar*. 1999, roč. 10, č. 19, 18. 11., s. 24; č. 20, 3. 12. s. 24; č. 21, 16. 12., s. 24.
- BERAN, Rudolf. Předseda Republikánské strany Rudolf Beran o kulturních otázkách venkova. *Osvěta venkova*. 1936/1937, roč. 8, č. 4, s. 108–112.
- BERGHAHN, Peter Uwe. German literary theory from Gottsched to Goethe. In: NISBET, Henry B., RAWSON, Claude (ed.). *The Cambridge History of Literary Criticism IV. The Eighteenth Century*. London: Cambridge University Press, 2005. xviii, 951 s. ISBN 0-521-31720-7.
- BORKO, Božidar. Češi ruralizem. *Ljubljanski zvon*. 1933, roč. 53, č. 1, s. 61–62.
- BOROVÍČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XII.a, 1860–1890*. Praha: Litomyšl: Paseka, 2012. 801 s. ISBN 80-7185-264-3.
- BRABEC, Jiří. Geneze ruralismu. In: BRABEC, Jiří. *Panství ideologie a moc literatury*. Eds. Jiří Flaišman a Michal Kosák. Praha: Akropolis, 2009, s. 126–133. ISBN 978-80-87310-02-1.
- BRETON, André. *Co je surrealismus? Tři přednášky*. Brno: Joža Jícha, 1937. 157 s.
- BRETON, André. *Spojité národy*. Přel. J. Honzl a V. Nezval. Praha: S. V. U. Mánes, 1934. 180 s.
- BROOKER, Peter, BRU, Sascha, THACKER, Andrew, WEIKOP, Christian (eds.). *The Oxford critical and cultural history of modernist magazines. Volume III, Europe 1880–1940*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 2 sv. (xxxii, 1471 s). ISBN 978-0-19-877843-1.
- BRTNÍK, Václav. [Důvěrné chvíle]. *Venkov*. 1928, roč. 23, č. 163, 11. 7., s. 7.
- BUNZEL, Wolfgang. Almanache und Taschenbücher. In: *Von Almanach bis Zeitung. Ein Handbuch der Medien in Deutschland 1700–1800*. Eds. Ernst Fischer, Wilhelm Huefs a York-Gothart Mix. München: C. H. Beck, 1999, s. 24–35. ISBN 3-406-45476-3.
- C. Almanach secese. *Literární listy*. 1896, roč. 17, č. 13, 16. 5., s. 216–218.
- C. P. Památník českých žen. *Časopis učitelek*. 1895, roč. 2 (11), č. 13–14, 1. 7., s. 162–163.
- Č. Kalendář pokrokového studentstva na rok 1907–1908. *Časopis pokrokového studentstva*. 1907/1908, roč. 11, č. 3–4, prosinec 1907, s. 64–66.
- ČAREK, Jan. K chystanému svazku Básně rolníků. *Venkov*. 1939, roč. 34, č. 7, 8. 1., s. 9.
- ČAREK, Jan. *O životě a literatuře*. Praha: Novina, 1941. 62 s.
- ček. Hurrá, ruralismus! *Řád*. 1933, roč. 1, č. 3, s. 180–181.
- ČELAKOVSKÝ, František, RAJSKÁ, Bohuslava. *Z let probuzení. Kniha druhá, Listy Fr. Lad. Čelakovského a Bohuslavy Rajske 1844–1845*. Praha: J. Otto, 1872. 147 s.
- ČEP, Jan. Ruralism. *Listy pro umění a kritiku*. 1933, roč. 1, č. 1, 15. 2., s. 24–25.
- ČEP, Tomáš. Selství v literatuře moravskoslezské. In: *Jubilejní sborník Svobodného učení selského v zemi Moravskoslezské v letech 1922–1932*. Eds. František Wenzl, Tomáš Čep a Leoš Adolf. Brno: Svobodné učení selské, 1933, s. 29–105.
- ČERNÝ, Václav. Básně rolníků. *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 7, 27. 9., s. 327–329.
- ČERNÝ, Václav. Tváří k vesnici. *Lidové noviny*. 1937, roč. 45, č. 108, 1. 3., příl. Literární pondělí 3, č. 24, s. [4–5].
- ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Eds. Květa Sgallová a Jiří Holý. Praha: Karolinum, 2006. 283 s. ISBN 80-246-1274-7.
- D. [asi KREJČÍ, F. V.]. Z nové produkce veršové. *Rozhledy*. 1899/1900, roč. 9, č. 5, 1. 12. 1899, s. 196–197.
- DOBIÁŠ, Dalibor. *Puchmajerovské almanachy. Formování novočeského verše v nadnárodním kontextu* [dizertační práce]. Praha: Filozofická fakulta

- Univerzity Karlovy, 2009. 392 s. [cit. 15. 11. 2025]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/23993/140008577.pdf>.
- DOBROVSKÝ, Josef. Česká prozodie. In: *Prozodické spisy raného obrození*. Eds. Jakub Říha a Petra Hesová. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, s. 15–39. ISBN 978-80-7308-552-0.
- DOSTÁL LUTINOV, Karel. Život a dílo Bolesl. Jablonského. *Archa*. 1912, roč. 1, č. 1, s. 137–148.
- DRTIL, Artuš. Výbor z prací. Ed. František Šelep. Praha: Přehled, 1913. 195 s.
- DRTIL, Artuš. Z produkce mladší a nejmladší. *Národní obzor*. 1905/1906, roč. 3, č. 6, 23. 1. 1906.
- DRTIL, Artuš (V. O.). Studentské edice knižní. *Přehled*. 1905/1906, roč. 4, č. 43, 20. 7. 1906, s. 760–761; č. 45, 3. 8., s. 796–797.
- DÝMA, Josef. Literární feuilleton. *Moravská orlice*. 1905, roč. 43, č. 215, 22. 9., s. 1.
- EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.
- FAKTOROVÁ, Veronika. Puchmajerovy almanachy a klasicistní model poezie. In: *Český a slovenský literární klasicismus. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2017, s. 302–[389]. ISBN 978-80-7577-186-5.
- FASTROVÁ, Olga. Jak jsem se stala novinářkou? *Národní politika*. 1929, roč. 47, č. 33, 2. 2., s. 2.
- FASTROVÁ, Olga. *Kalendář paní a dívek českých*. Ed. Růžena Jesenská. 1917, roč. 30, s. 85–89.
- FASTROVÁ, Olga. Na chvíli, Madame... Šedesátiny první české novinářky. *Eva*. 1935/1936, roč. 8, č. 7, 1. 2. 1936, s. 25.
- FILÁČEK, Adolf. Svobodné učení selské v Praze ve správním roce 1932. *Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 4, únor 1933, s. 69–74.
- FILEK, Herdeg. Vychření sexu. Úryvek z románu „Tragedie masa“. *Řád*. 1933, roč. 1, č. 4–5, s. 273–277.
- FORST, Vladimír, Opelík, Jiří, MERHAUT, Luboš (eds.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985–2008. 7 sv. ISBN 80-200-0797-0.
- FRIČ, Josef Václav. *Paměti J. V. Friče*. Praha: Evropský literární klub, 1939. 303 s.
- FUTTERA, Ladislav. Na literární pole s humorem! Humoristický almanach April a česká literární kritika po roce 1861. *Bohemica literaria*. 2019, roč. 22, č. 2, 15. 12., s. 81–108.
- GALLAŠ, Josef Heřman Agapit. *Múza moravská*. Ed. Jiří Skalička. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. 514 s. ISBN 80-244-0017-0.
- GOTTSCHED, Johann Christoph. *Versuch einer critischen Dichtkunst, durchgehends mit den Exemplaren unserer besten Dichter erläutert*. Leipzig: Bernhard Christoph Brietkopf, 1751. xxxii, 808 s.
- GREILICH, Susanne. Medienwandel und Literarisierung. Funktionszusammenhänge zwischen Presse und Kalenderliteratur der Frühmoderne. In: *Medien der Literatur. Vom Almanach zur Hyperfiction. Stationen einer Mediengeschichte der Literatur vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Ed. Jochen Mecke. Bielefeld: Transcript, 2011, s. 29–48. ISBN 978-3-8376-1675-0.
- GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935. 257 s.
- HABŘINA, Rajmund, ELPL, Mirek, VESELÝ, Antonín (eds.). *Čtvrt století Moravského kola spisovatelů. Almanach k 25letému trvání MKS*. Brno: Moravské kolo spisovatelů v Brně, 1937. 142 s.
- HÁŠEK, Jaroslav. Za Olgou Fastrovou. *Rudé právo*. 1922, roč. 3, č. 114, 17. 5., s. 3.
- HAŠKOVEC, Prokop Miroslav (Hc.). [Studentský almanach r. 1905]. *Naše doba*. 1905/1906, roč. 13, č. 7, 20. 4. 1906, s. 549–550.
- HEYDUK, Adolf. *Vzpomínky literární*. Praha: J. Otto, 1911. 153 s.
- HLOBIL, Tomáš. *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem. Počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1763–1805*. Praha: Togga, 2011. 322 s. ISBN 978-80-87258-48-4.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián. Zlomky o českém básnictví. In: *Prozodické spisy raného obrození*. Eds. Jakub Říha a Petra Hesová. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, s. 218–244. ISBN 978-80-7308-552-0.
- HOFFMEISTER, Adolf. Socialistický realismus. *Doba*. 1934/1935, roč. 1, č. 17/18, březen 1935, s. 251–253.
- HORA, Josef. Literární. *Sršatec*. 1923, roč. 3, č. 26, 10. 5., s. 3.
- HORA, Josef (jh). Tváří k vesnici. *Almanach literárního selství. České slovo*. 1937, roč. 9, č. 41, 17. 2., s. 10.
- HRADIL, Jaroslav. Nad sborníkem „Tváří k vesnici“. *Český zápas*. 1937, roč. 20, č. 45, 11. 11., s. 347; č. 46, 18. 11., s. 355.
- HÜBNEROVÁ, Anna (ed.). *O bídě lidské*. Brno: Dobročinný komitét dam v Brně, 1889. 95 s.
- CHÁB, Václav. Tváří k vesnici. *Čin*. 1937, roč. 9, č. 3, 11. 2., s. 18–19.
- CHALOUPKA, Adolf. *České drama selské*. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1927. 117 s.
- CHALOUPKA, Adolf. Venkov v nové české literatuře. In: *Selská čítanka*. Ed. Adolf Filáček. Praha: Svobodné učení selské, 1931, s. 44–50.
- CHALUPNÝ, Emanuel (Ch.). [Studentské a literárně studentské]. *Naše doba*. 1903/1904, roč. 11, č. 10, 20. 7. 1904, s. 794–799.
- J. D. Pražští Němci mají, zdá se, porozumění a pochopení pro krásu a kouzlo staré Prahy. *Český časopis historický*. 1926, roč. 32, s. 203.
- JAKUBECOVÁ, Alena. *Es blühen die ersten Blüten. Prager Blumenlesen im Zeitalter der Aufklärung und der tschechische nationalen Wiedergeburt* [dizertační práce]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2024. [cit. 24. 4. 2026]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66957/140040024.pdf>.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová. Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. 309 s. ISBN 978-80-200-1574-7.

- Jeden jazyk naše heslo buď 1*, Antonín Jaroslav Puchmajer. Eds. Viktor Viktora a Jaroslav Vyčichlo. Radnice: Spolek divadelních ochotníků v Radnicích; Plzeň: SVK Plzeňského kraje, 2001. 245 s. ISBN 80-85093-68-5.
- JÍRA, Jaroslav. U. S. Devětsil. *Veraikon*. 1924, roč. 10, č. 2, s. 25–28.
- JØRGENSEN, Sven Aage, BOHNEN, Klaus, ØHRGAARD, Per. *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart. Band 6., Aufklärung, Sturm und Drang, frühe Klassik 1740–1789*. Eds. Helmut De Boor a Richard Newald. München: C. H. Beck, 1990. xiii, 665 s. ISBN 3-406-34573-5.
- JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české. Aneb saustawný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, oswicení a gazyka*. Praha: Pjsem Antonina Straširypky, 1825. iv, 703 s.
- K otázce socialistického realismu. *Index*. 1935, roč. 7, č. 3, červen, s. 25–33, č. 4, červenec, s. 37–39.
- KAČER, Karel. Generace májová a Mladé Německo. *Osvěta*. 1915, roč. 45, č. 9, s. 644–648.
- KAHL, Paul. *Das Bundesbuch des Göttinger Hains. Edition, historische Untersuchung, Kommentar*. Tübingen: Niemayer Verlag, 2006. vi, 579 s. ISBN 978-3-484-29802-6.
- KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. Počátky Moderní revue. *Rozpravy Aventina*. 1931/1932, roč. 7, č. 2 až 36.
- KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Vzpomínky*. Eds. Gabriela Dupačová a Aleš Zach. Praha: Thyrus, 1994. 278 s. ISBN 80-901774-0-9.
- KEMPER, Hans Georg. *Deutsche Lyrik der frühen Neuzeit. Sturm und Drang. Göttinger Hain und Grenzgänger*. Berlin: De Gruyter, 2002. 507 s. ISBN 3-484-10749-9.
- KLÁŠTERSKÝ, Antonín (–áský). Studentský almanach pro rok 1904. *Zvon*. 1904, roč. 4, č. 40, 24. 6., s. 559.
- KLÁŠTERSKÝ, Antonín (–áský). Studentský almanach pro rok 1905. *Zvon*. 1904/1905, roč. 5, č. 52, září 1905, s. 797.
- KNAP, Josef. *Venkovu o četbě*. Praha: Svobodné učení selské, 1926. 16 s.
- KODÍČEK, Josef. Staropražský almanach. *Tribuna*. 1926, roč. 8, č. 12, 14. 1., s. 3.
- KOMPIŠ, Petr. Slovenský literární almanach 1931. *Venkov*. 1931, roč. 26, č. 48, 25. 2., s. 7.
- KONRÁD, Josef Deograd (Ds.). Studentský almanach 1906. *Máj*. 1906, roč. 4, č. 42, 29. 6., s. 672.
- KÖPPOVÁ, Barbora, BEDNÁŘÍK, Petr. Mediální krajina. In: *Republika československá. 1918–1939*. Eds. Dagmar Hájková a Pavel Horák. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 293–317.
- KREJČÍ, František Václav. Almanach secese. *Rozhledy*. 1895/1896, roč. 5, č. 7, 25. 4., s. 430–443.
- KREJČÍ, František Václav. *Jan Neruda. Studie jeho vývoje a díla*. Praha: Hejda a Tuček, 1902. 165 s.
- KŘIVÁNEK, Vladimír. Nerudův „ostrov v časův proudu“. K souvislostem umělecké stylizace času a prostoru Hřbitovního kvítí. *Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 6, s. 535–544.
- Kšk. Almanach na rok MCM. *Vlasť*. 1899/1900, roč. 16, č. 5, únor 1900, s. 480–481.
- LAŠEK, Miloš. K vidění spisovatele Jana Čepa. Ke sporu o ruralismus. *Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 6, červen 1933, s. 106–112.
- LAWRENCE, D. H. *Milenec lady Chatterleyové*. Praha: Odeon, Jan Fromek, 1930. viii, 372 s.
- LEHÁR, Jan, STICH, Alexandr, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 3. vyd. Praha: NLN, 2020. 1082 s. ISBN 978-80-7422-746-2.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. Praha: Ivo Železný, 1998. 386 s. ISBN 80-237-3539-X.
- LINHART, Rudolf. Na ouvrati. *Našinec*. 1913, roč. 49, č. 244, 19. 10., s. 15.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. Praha: Libri, 1999. 463 s. ISBN 80-85983-27-3.
- LUSERKE-JACQUI, Matthias. Anakreontik und Rokoko. Thesen zur Forschung oder Lesarten. In: *Anakreontische Aufklärung*. Eds. Manfred Beetz a Hans-Joachim Kertscher. Berlin: De Gruyter, 2005. 323 s. ISBN 3-11-095021-9.
- MACEK, Emanuel. Neznámá báseň mladého Hálka o Karlu Hynku Máchovi. *Česká literatura*. 1975, roč. 23, č. 4, s. 358–362.
- Máj. Jarní almanach na rok 1858. *Lumír*. 1858, roč. 8, č. 21, 27. 5., s. 500–501.
- Máj. Jarní almanach na rok 1858. *Posel z Prahy*. 1858, roč. 3, č. 5, květen, obálka s. 2.
- Máj. Jarní almanach na rok 1858. *Poutník od Otavy*. 1858, roč. 1, č. 25, 20. 6., s. 226.
- MAJEROVÁ, Marie. *Přehrada. Román*. 3. vyd. Praha: Čin, 1933. 346 s.
- MALÝ, Jakub (J. M.). Literatura. Z Prahy. *Poutník od Otavy*. 1859, roč. 2, č. 17, s. 262.
- MALÝ, Jaromír. Jahrbuch moderner Studenten für 1905. *Časopis pokrokového studentstva*. 1905/1906, roč. 9, č. 6–7, duben 1906, s. 143–146.
- MATULA, Antonín. *Filosofie venkova*. Praha: Českomoravské podniky tiskař. a vydavatelské, 1925. 230 s.
- MATULA, Antonín. Ruralismus. *Osvěta venkova*. 1931/1932, roč. 3, č. 5, duben 1932, s. 89–92.
- MATULA, Antonín. Ruralismus v krásném písemnictví. *Osvěta venkova*. 1932/1933, roč. 4, č. 2–3, prosinec 1932, s. 19–26.
- MATULA, Antonín. *Věčný oheň. Paměti*. Ed. Lukáš Holeček. Praha: MÚA, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.; NLN, 2019. 318 s. ISBN 978-80-7422-680-9.

- MATULOVÁ, Milada. Selská žena v nové české belletrii. In: *Selská čítanka*. Ed. Adolf Filáček. Praha: Svobodné učení selské, 1931, s. 51–54.
- MATULOVÁ, Milada. *Žena venkovská v literatuře i životě*. Praha: Svobodné učení selské, 1929. 45 s.
- MERHAUT, Luboš. *Cesty polemiky. Význam a proměny žánru polemiky v české literatuře na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2021. 475 s. ISBN 978-80-7671-020-7.
- MIX, York-Gothart, KLUSSMANN, Paul Gerhard (eds.). *Literarische Leitmedien. Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1998. vi, 263 s. ISBN 3-447-03710-5.
- Moderní autorům! *Literární listy*. 1895/1896, roč. 17, č. 4, 1. 1896, s. 76.
- Moderní autorům! *Moderní revue*. 1895/1896, roč. 3, č. 4, 8. 1. 1896, s. 96.
- MORÁK, Jaroslav. Zase o sborník více. *Řád*. 1943, roč. 9, č. 6, 15. 8., s. 328.
- N. A. Jesle. *Máj*. 1904, roč. 2, č. 29, 8. 4., s. 464.
- Na ouvrati. *Národní listy*. 1913, roč. 53, č. 148 (ranní vydání), 1. 6., s. 10.
- [Největší počet návštěvníků]. *Venkov*. 1906, roč. 1, č. 12, 11. 4., s. 4.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Korespondence III*. 1857–1858. Eds. Robert Adam, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová a Stanislav Wimmer. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 621 s. ISBN 80-7106-764-4.
- NERUDA, Jan. *Literatura I*. Ed. Jan Thon. Praha: SNKLHU, 1957. 621 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Ať žije život! Volné úvahy o novém umění*. Praha: Fr. Borový, 1920. 247 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Stati a projevy. I, 1893–1903*. Ed. Zina Trochová. Praha: SNKLHU, 1964. 715 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Stati a projevy. IV, 1912–1917*. Ed. Milada Chlěbcová. Praha: Odeon, 1973. 603 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Stati a projevy. VI, 1922–1929*. Ed. Milada Chlěbcová. Praha: Odeon, 1976. 638 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. V záležitosti Almanachu secesse. *Moderní revue*. 1896, roč. 2, č. 2, 8. 5., s. 47–48.
- NEUMANN, Stanislav Kostka (–n.). Disk. *Proletkult*. 1923, roč. 2, č. 36, 5. 12., s. 574–575.
- NEUŽIL, František. Ve druhém čísle tohoto časopisu [...]. *U-Blok*. 1937, roč. 2, č. 3, 5. 10., s. 292.
- NEZVAL, Vítězslav. Kolem sjezdu sovětských spisovatelů v Moskvě. *Doba*. 1934/1935, roč. 1, č. 11/12, září 1934, s. 167–177.
- NOR, A. C. *Život nebyl sen 1*. Brno: Atlantis, 1994. 604 s. ISBN 80-7108-068-3.
- NOVÁK, Arne. Důvěrné chvíle. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 484, 23. 9., s. 9.
- NOVÁKOVÁ, Luisa. Čeští spisovatelé českým dětem. In: NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky. (K historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 20–35. ISBN 978-80-210-5026-6.
- NOVOTNÝ, Miloslav. Neumannova secesní epizoda. *Lidové noviny*. 1936, roč. 44, č. 84, 16. 2., příloha, s. 1.
- NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy. Dopisy – dokumenty. Díl II. Mladistvé zápasy*. Praha: Československý spisovatel, 1953. 342 s.
- NOVOTNÝ, Miloslav. *Život Jana Nerudy. Dopisy – dokumenty. Díl III. Do rozchodu s Karolínou Světlou*. Praha: Československý spisovatel, 1954. 519 s.
- O katastrofě májové. Upomínky Jos. V. Friče. *Ruch*. 1880/1881, roč. 3, č. 24, s. 288–290.
- Ottův slovník naučný. *Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 1 A–Alpy*. Praha: J. Otto, 1888. 970 s.
- PALIVEC, Viktor. Kučerova Druza z konce dvacátých let. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 1968, č. 2, s. 154–159.
- PALIVEC, Viktor. Literární tradice na Příbramě. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 1966, č. 1, s. 106–127.
- Pan vydavatel almanahu „Lada-Niôla“. *Lumír*. 1854, roč. 4, č. 50, 14. 12., s. 1199.
- PENKALOVÁ, Lenka. *Rubriky pro ženy v denním tisku 20. let 20. století a jejich autorky. Olga Fastrová, Marie Fantová, Milena Jesenská, Staša Jílovská a Zdena Wattersonová* [dizertační práce]. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2011. 253 s. [cit. 9. 9. 2025]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/47314/140008900.pdf>.
- PETERS, Patrik. *Der Göttinger Hain. Wirken, Werk und Wirkung*. 2006. [cit. 15. 11. 2025]. Dostupné z: <http://www.goethezeitportal.de/wissen/projektepool/goettinger-hain.html>.
- PETRBOK, Václav, TYDLITÁT, Jan (eds.). *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler. Sborník příspěvků ze sympozia*. Boskovice: Albert, 1997. 218 s. ISBN 80-85834-50-2.
- PIAZZA, Ladislav. *Venkov v české literatuře*. [Hradec Králové]: Župní organizace republikánské strany zeměděl. a malorol. lidu v župě královéhradecké, 1927. 71 s.
- [Pohledávky za Studentský almanach 1908]. *Národní politika*. 1908, roč. 26, č. 357, 28. 12., s. 5.
- POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Ed. Miloš Pohorský. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961, s. 19–58.
- POKORNÁ KORYTAROVÁ, Lenka, MERHAUT, Luboš. *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI). Řada 4, Almanachy (CERBI A). Almanachy v českých zemích 1801–1945*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2026. ISBN 978-80-7051-378-1.
- PROCHÁZKA, Arnošt. Ať žijí kozelce! *Moderní revue*. 1920/1921, roč. 27, sv. 36, č. 1–2, 8. 11. 1920, s. 15–35.
- PROCHÁZKA, Arnošt. *Kritiky a eseje z let 1892–1924*. Ed. Luboš Merhaut. Praha: Institut pro studium literatury, 2020. 1133 s. ISBN 978-80-87899-98-4.

- PROCHÁZKA, Martin (ed.). *Český romantismus v evropském kontextu*. Pardubice: Mlejnek, 1993. 227 s.
- PROKŮPEK, Václav. Výstava Otakara Nejedlyho v Mánesu. *Venkov*. 1933, roč. 28, č. 81, 5. 4., s. 6.
- PUJMANOVÁ-HENNEROVÁ, Marie. Dívati se a hýbatí. *Tribuna*. 1925, roč. 7, č. 139, 14. 6., s. 3.
- (r). Druhý večer literárních novinek. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 290, 9. 12., s. 8.
- RAJSKÁ, Bohuslava, NĚMCOVÁ, Božena. *Z let probuzení. Kniha třetí, Vzájemné dopisy Antonie Čelakovské (Bohumily Rajske) a Boženy Němcové 1844–1849*. Praha: J. Otto, 1873. 76 s.
- RAMPASOVÁ, Tereza. Činnost Spolku paní a dívek v Mladé Boleslavi v letech 1892–1926. In: *Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století. Sborník k životnímu jubileu Jany Englové*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, s. 13–47. ISBN 80-7044-781-8.
- RENČ, Václav. Tváří k vesnici. *Tak*. 1937, roč. 1, č. 2, 15. 1., s. 31–32.
- ROZNER, Vojtěch. *Z pasivity poesie k aktivismu. Esej. S ukázkami aktivistické lyriky a poznámkami*. Praha: František Strnad, 1940. 78 s.
- SÁNKA, Arno, BUBLA, František. *České bibliofilské tisky. Díl IV, 1929–1945*. Praha: Státní knihovna ČSSR – Národní knihovna, 1967. 681 s.
- SEDLÁK, Jan V. K prohlášení Fr. Neužila. *Venkov*. 1937, roč. 32, č. 281, 30. 11., s. 7.
- SEKANINA, František (Skn.). Studentský almanach na rok 1908. *Národní politika*. 1908, roč. 26, č. 211, 2. 8., 1. příloha, s. 1.
- SGALLOVÁ, Květa. Rým v teorii a praxi národního obrození. *Česká literatura*. 2002, roč. 50, č. 6, s. 606–613.
- „Širotám příbramským.“ *Národní listy*. 1892, roč. 32, č. 216, 6. 8., s. 2.
- SKÁLOVÁ, Veronika. *Olga Fastrová (1876–1965). Životopis české novinářky* [diplomová práce]. Brno: Fakulta sociálních studií, 2008. 130 s. [cit. 9. 9. 2025]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/21487/fss_m/Olga_Fastrova.pdf.
- SLABÝ, Zdeněk Karel. Básník neprávem zapomínaný. In: RÁŽ, Arnošt. *Cesta k lidem. Výbor z díla*. Ed. Zdeněk Karel Slabý. Praha: Československý spisovatel, 1957, s. 9–29.
- SLEZÁK, Lubomír. Agrární strana a Svobodné učení selské. In: *K úloze agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Eds. Jiří Šouša, Daniel E. Miller a Mary Hrabik Samal. Praha: Karolinum, 2001, s. 315–324. ISBN 80-246-0179-6.
- SMYČKA, Václav a PETRBOK, Václav (eds.). *Tvoření literaturou. Společné dějiny český a německy psané literatury českých zemí (1760–1920)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. ve spolupráci s nakladatelstvím Filip Tomáš – Akropolis, 2024. 661 s. ISBN 978-80-7658-093-0.
- Socialistický realismus. *Tvorba*. 1934, roč. 9, č. 28, 23. 11., s. 436–438, č. 29, 30. 11., s. 452–453, č. 31, 15. 12., s. 483–485.
- STAŠEK, Antal. *Vzpomínky*. Praha: Fr. Borový, 1926. 570 s.
- STRAKOŠ, Jan (ed.). *Náš hlas. Almanach slezského písemnictví krásného*. Frýdek: Přítomnost, 1935. 193 s.
- Studentské glossy VI (– epsilon). *Našinec*. 1906, roč. 42, č. 77, 1. 7., s. 2. [Studentský almanach]. *Časopis pokrokového studentstva*. 1904/1905, roč. 8, č. 10, 13. 7. 1905, s. 201.
- Studentský almanach na r. 1906. *Lidové noviny*. 1906, roč. 14, č. 170, 22. 6., s. 6.
- Studentský almanach 1908. *Zvon*. 1908, roč. 8, č. 44, 31. 7., s. 684.
- Studentstvo. *Pokroková revue*. 1905, roč. 1, č. 6, červen, s. 409–410.
- [Svaz českého studentstva]. *Časopis pokrokového studentstva*. 1906/1907, roč. 10, č. 6, březen 1907, s. 129–130.
- [Svaz Československého Studentstva]. *Čas*. 1908, roč. 22, č. 346, 16. 12., s. 7.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí a drobné práce*. Praha: J. Otto, 1904. 322 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. Zefka. *Posel z Prahy*. 1859, roč. 3, č. 3, 28. 3., s. 161–181.
- SZYJKOWSKI, Marjan. *Polská účast v českém národním obrození. Svazek první*. Praha: Slovanský ústav, 1931. 508 s.
- ŠALDA, F. X. Lyrický rok 1913. *Česká kultura*. 1913, roč. 2, č. 6, s. 111.
- ŠEMBERA, Alois Vojtěch, KLÁCEL, František Matouš. *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery. Svazek 3., Listy Klácelovi*. Ed. Zdeněk Fišer. Vysoké Mýto: Regionální muzeum Vysoké Mýto; Kojetín: KATOS, 2003. 319 s. ISBN 80-86247-73-2.
- ŠNOBR, Jan (jshr.). Pozdravujeme jaro! *Česká osvěta*. 1940, roč. 36, č. 7, březen, s. 302.
- ŠTECH, Václav Vilém. *V zamlženém zrcadle. 1. díl*. Praha: Československý spisovatel, 1967. 249 s.
- TEIGE, Karel. *Deníky 1912–1925*. Eds. Jan Wiendl a Tereza Sudzinová. Praha: Akropolis ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy a Památníkem národního písemnictví, 2022. 785 s. ISBN 978-80-7470-416-1.
- THEER, Otakar. Almanach na rok MCM. *Moderní revue. Lumír*. 1899/1900, roč. 28, č. 7, 20. 10. 1899, s. 84.
- TILLE, Václav. *Božena Němcová*. Praha: Družstevní práce, 1939. 393 s.
- TOPOR, Michal, ŘEHÁK, Daniel. *Arne Laurin (1889–1945). Portrét novináře*. Praha: Institut pro studium literatury, 2019. 631 s. ISBN 978-80-87899-77-9.
- TŮMA, Josef. Jaro, almanach pro mládež. K třicátému výročí jeho vydání. *Úhor*. 1931, roč. 19, č. 1, 20. 1., s. 10–15.
- Umělecká publikace studentská. *Moravská orlice*. 1908, roč. 46, č. 206, 8. 9., s. 5.

- URBAN, Otto M. (ed.). *V barvách chorobných. Idea dekadence a umění v českých zemích 1880–1914*. Praha: Obecní dům – Arbor vitae, 2006. 409 s. ISBN 80-86339-35-1.
- Úvaha. *Pražské noviny*. 1858, roč. 33, č. 141, 17. 6., s. 2.
- Úvahy. Básně Adolfa Heyduka. Máj. *Pražské noviny*. 1859, roč. 34, č. 149, 26. 6., s. 3.
- V. Z. [=ZÁVADA, Vilém]. Druhý let Havrana. *České slovo*. 1933, roč. 25, č. 65, 17. 3., s. 8.
- VÁCLAVEK, Bedřich. O teorii literatury u nás. *Rozhledy*. 1935, roč. 4, č. 31, 7. 11., s. 249.
- VÁCLAVEK, Bedřich. Tváří k vesnici. *U-Blok*. 1937, roč. 2, č. 2, 31. 5., s. 172–179.
- VÁCLAVEK, Bedřich. V zimní sezoně 1925–26... In: *Kytka na hrob Vladimíra J. Průši*. Ed. Karel Hrabě. Pacov: Karel Hrabě, 1933, s. 11–15.
- VÁCLAVEK, Bedřich (B. V.). Socialistický realismus. *U-Blok*. 1936, roč. 1, sv. 1, 20. 2., s. 95.
- VÁCLAVEK, Bedřich (R.). O levý blok spisovatelů. *Středisko*. 1934, roč. 4, č. 5, listopad, s. 134.
- VASÁK, Pavel, HAVEL, Rudolf. *Literární pouť Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836–1858*. Praha: Odeon, 1981. 395 s.
- Večer literárních novinek. *Venkov*. 1932, roč. 27, č. 230, 29. 9., s. 5.
- VESELÝ, Antonín. Josef Koudelák. Básník hanácké vesnice. *Osvěta venkova*. 1931/1932, roč. 3, č. 5, duben 1932, s. 92–94.
- Vít. Nezval odpovídá K. Konradovi. *Tvorba*. 1934, roč. 9, č. 30, 8. 12., s. 469.
- VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Avantgarda známá a neznámá. 1, Od proletářského umění k poetismu 1919–1924*. Praha: Svoboda, 1971. 763 s.
- VLČEK, Jaroslav. *Několik kapitol z dějin naší slovesnosti*. Praha: Bursík a Kohout, 1912. 159 s.
- VLČEK, Jaroslav. *První novočeská škola básnická*. Praha: Bursík a Kohout, 1896. 96 s.
- VLČEK, Jaroslav. Rokoko v české poezii. In: *Dějiny české literatury III. Století osmnácté*. Praha: L. Mazáč, 1931, s. 181–209.
- VOBORNÍK, Jan. *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898. Padesát let české literatury*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. 102 s.
- VOBORNÍK, Jan (Vbk.). Almanach secese. *Národní listy*. 1896, roč. 36, č. 99, 10. 4., s. 4–5.
- VOBORNÍKOVÁ, Michaela. Almanach Jitřenka. 100 let od vydání první české knihy pro nevidomé. *Ikaros* [online]. 2016, roč. 20, č. 8 [cit. 23. 3. 2026]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/17829>.
- VOBORNÍKOVÁ, Michaela. Almanach Jitřenka. 100 let od vydání první české knihy pro nevidomé – 2. část. *Ikaros* [online]. 2016, roč. 20, č. 9 [cit. 23. 3. 2026]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/17851>.
- VODÁK, Jindřich (jv). Náš dnešní ruralism. *České slovo*. 1933, roč. 25, č. 6, 7. 1., s. 8.
- VODIČKA, Felix. *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha – Jinočany: H&H, 1994. 366 s. ISBN 80-85787-62-8.
- VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960. 684 s.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008. 1350 s. ISBN 978-80-7277-390-9.
- VRCHLICKÝ, Jaroslav. Máj. *Lumír*. 1878, roč. 6, č. 31, 10. 11., s. 495–496.
- Všestudentská slavnost v Praze 1904. Praha: Svaz československého studentstva, 1905. 50 s.
- WENZL, František. Selský živel v literatuře české. *Brázda*. 1920, roč. 1, č. 10, s. 20–31.
- WOLF, Richard. *České studentstvo v době prvního třicetiletí české univerzity. 1882–1912*. Praha: Svaz československého studentstva, 1912. x, 149 s.
- Z nakladatelství J. Otty. *Nové pařížské módy*. 1900, roč. 6, č. 24, příl. Dámské besedy, s. 7.
- Za dva roky po manifestacích regionalismu [...]. *Akord*. 1933, roč. 6, č. 3, s. 144.
- ZÁVADA, Vilém (V. Z.). Ještě „ruralismus“. *Listy pro umění a kritiku*. 1933, roč. 1, č. 10, 6. 7., s. 318–319.
- ŽÁČEK, Václav. *Josef Barák*. Praha: Melantrich, 1983. 309 s.
- ŽÁKAVEC, František. *O českých výtvarnících. Stati, přednášky a návštěvy*. Praha: Jan Štenc, 1920. xxvii, 444 s.

Summary

The catalogue entitled *Czech Literary Almanacs from the Late 18th Century to 1945* is part of the exhibition of the same name, focused on thematic collections of literary almanacs. It is one of the outcomes of a project funded under the National and Cultural Identity (NAKI) programme of the Czech Ministry of Culture: *ALKARO – Almanacs, Calendars, Yearbooks in the Czech Lands 1801–1945*, which examines specific non-periodical publications that shaped Czech written culture and society and had a significant influence on the development of a reading culture as well as on artistic trends and the deepening of cultural awareness.

In our context, we understand an almanac to be a specific kind of non-periodical publication which brings together literary contributions by various authors into a single volume, and constitutes a special type of literary institution. From the 18th century onwards, and particularly in the 19th century, this format became a key feature of literary life in Europe. The first almanacs appeared in France in the second half of the 18th century, and from there, their popularity spread to the German-speaking world. The first poetry almanac of the Muses (*Almanach des Muses*) was published in Paris in 1765. In 1769, the Göttingen *Musen Almanach* and the Leipzig *Almanach der deutschen Musen* were published. The latter featured contributions by, among others, August Gottlieb Meissner, a professor of aesthetics at the University of Prague and the teacher of Antonín Jaroslav Puchmajer, who began publishing poetry almanacs in Bohemia in 1795. Even as late as the interwar period, for example in the context of defining aesthetic concepts, almanacs still played a programmatic, manifesto-like and formative role in literature; however, after 1945, their significance as a specific genre gradually declined, and with it their prevalence. There

were, of course, exceptions, such as *Dokořán. Almanach mladé literatury* (*Wide Open: An Almanac of Young Literature*), published by the Regional Publishing House in Brno in 1957. At a time when the new shape of literature was being negotiated, its editors, Milan Suchomel and Jan Trefulka, drew on the functional characteristics of the almanac to promote a new poetics of everyday life (a more ‘civilist’ poetics) in their polemic against the agitational tone and pathos then officially sanctioned, hallmarks of socialist realism.

When we consider the various functions of almanacs, three stand out as central. The first is their programmatic character, one of the defining features of almanacs. The almanac *Básně v řeči vázané* (*Poems in Bound Speech*, 1785), edited by Václav Thám, set out to demonstrate that Czech was capable of serving as a language of high literature; the emergence of the Máj generation (the Máj School) took place on the pages of the *Almanach Máj* (1858), edited by Vítězslav Hálek and Jan Neruda; the programme of patriotic poetry was heralded by the *Almanach Ruch* (1868), edited by J. V. Sládek; S. K. Neumann published *Almanach secese* (*The Secession Almanac*, 1896), which declared the advent of Czech modernism; *Almanach na rok 1914* (*Almanac for the Year 1914*) was an attempt to bridge the generational gap between avant-garde authors and restore ideological cohesion; and, as late as 1956, the almanac *Život je všude* (*Life Is Everywhere*), which was compiled and circulated in samizdat during the Stalinist era by Josef Hiršal and Jiří Kolář, was an explicit reconnection with the tradition of modernist experimentation and a rejection of the method of socialist realism.

Another defining principle or characteristic is their collective nature. It therefore comes as no surprise that this characteristic is fully exploited by, for instance, avant-garde

movements, which are based on the principle of group – that is, collective – action. Examples of such documents include *Revoluční sborník Devětsil* (*Devětsil Revolutionary Anthology*, 1922) and the surrealist anthologies published from 1934 onwards by the *Surrealist Group in Czechoslovakia*.

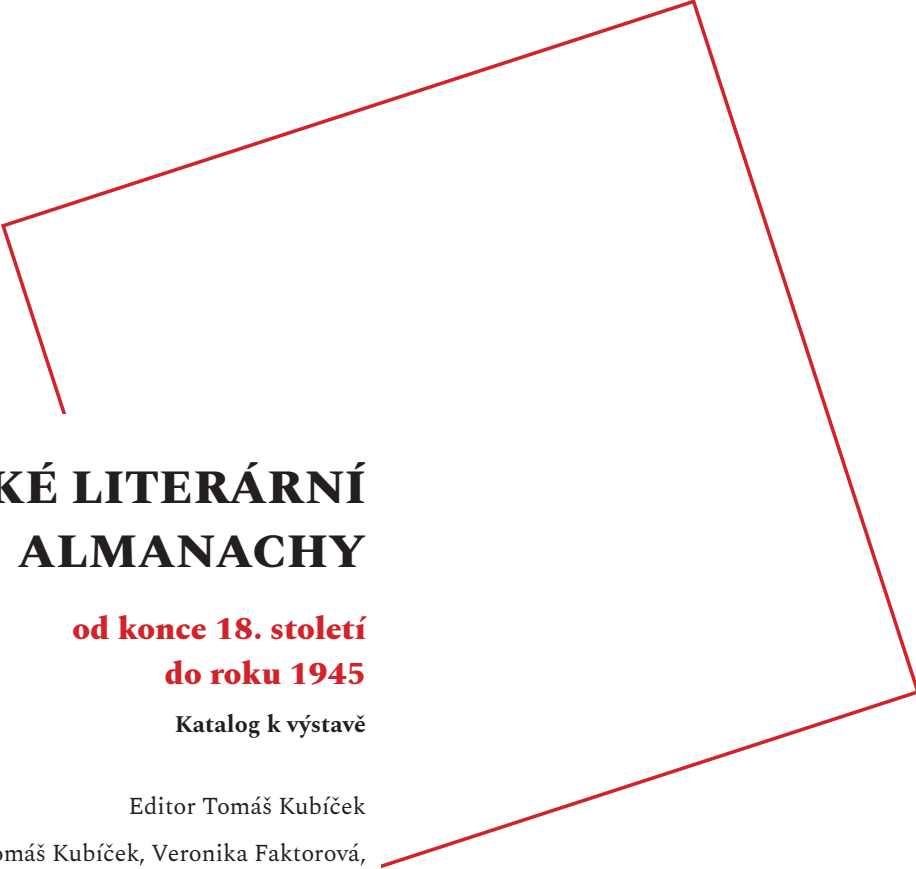
Finally, we should not overlook the diversity of genres, which is another common feature of almanacs, particularly those from the 20th century. Poetry, prose, essays, visual elements and the typography itself are often part of a cohesive whole that seeks to use all available means to legitimise itself through its richness of content and form.

We see the exhibition and its accompanying catalogue as a first step towards a modern approach to research into almanacs as a specific publishing platform, enabling us to trace the emergence of new poetic styles, the first tentative steps of writers who would later become prominent, as well as numerous concessions to the tastes of the time; for, particularly in the 19th century, almanacs were not infrequently regarded as salon publications, suitable as an elegant gift

book, as evidenced by their small format and careful book design.

We have approached the material we gathered during our research from various angles in order to offer not only different perspectives – which are often based on the interpreter's personality – but also various methods which, conversely, serve to objectify the study of the material. In this respect, the catalogue accompanying the exhibition is itself an almanac characterised by a certain methodological – that is, 'genre-based' – diversity. And it may serve as an inspiring starting point for a more detailed examination of this extraordinary and by no means marginal phenomenon, as is indeed borne out by the extensive bibliography, which is also a result of our research and which has been published not only in book form as a separate volume of the Czech Retrospective Bibliography (CERBI), but also as a database.

ČESKÉ LITERÁRNÍ ALMANACHY

**od konce 18. století
do roku 1945**

Katalog k výstavě

Editor Tomáš Kubíček

Autoři studií Tomáš Kubíček, Veronika Faktorová,
Dagmar Mocná, Luboš Merhaut, Michal Topor,
Libuše Heczková, Jan Wiendl, Lukáš Holeček,
Petr A. Bílek a Lenka Pokorná Korytarová

Odpovědná redaktorka Eva Čechová

Odborný redaktor Michael Špirit

Jazyková korektura Otakar Loutocký

Grafický koncept výstavy Adam Kazmír

Grafický design katalogu a sazba Markéta Pučoková

Tisk a vazba Art D – Grafický atelier Černý

Vydala Moravská zemská knihovna
Kounicova 65a, 601 87 Brno

1. vydání
Brno 2026

www.mzk.cz

ISBN 978-80-7051-377-4